

HELSINGIN ESIKAUPUNKILIITOS

ENSIMÄINEN NIDE

PÄÄMIETINTÖ

(MIETINTÖ N:o 1)

YRJÖ HARVIA

Valtioneuvoston määräämä selvitysmies

HELSINGISSÄ 1936

Helsinki 1936. Työväen kirjapaino.

PAINATUKSET KUSTANTANUT
HELSINGIN KAUPUNKI

JAKAJA:
HELSINGIN KAUPUNGIN TILASTOTOIMISTO

Lokakuun 22 päivänä 1928 antoi sisäasiainministeriö tehtäväkseni toimittaa Helsingin kaupungin ympäristön kunnallisen jaoituksen muuttamisesta sellaisen selvityksen, josta säädetään kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain VIII luvussa. Oloista, jotka aiheuttivat määräyksen antamisen, ja määräyksen sisällöstä on tehty selkoa päämietinnössä sivuilla 239—240.

Kunnallisen jaoituksen muuttamista valmistelevan selvitysmiehen tehtävistä olen nyt suorittanut varsinaisen selvitystyön. Olen koonnut ja järjestelmällisesti käsitellyt kysymyksen selvittämiseksi tarpeellisen aineiston ja sen selvityksen perusteella, mikä näin on aikaansaatu, olen laatinut ehdotuksen kysymyksen ratkaisemiseksi. Selvitysmiehelle kuuluvista tehtävistä on vielä suorittamatta lausuntojen hankkiminen ehdotettujen jaoitusmuutosten alaisiksi joutuvilta kunnilta, kunnan osilta ja taajaväkisiltä yhdyskunnilta sekä tilaisuuden tarjoaminen yksityisille, joiden oikeutta ehdotetut jaoitusmuutokset voivat koskea, lausunnon antamiseen. Niinikään on selvitysmiehen tehtävistä jälellä ehdotustensa tarkistaminen annettujen lausuntojen perusteella. Vasta kun tämä on suoritettu, voi selvitysmies esittää toimeksiantajalleen lopullisen ehdotuksensa.

Selvityksen laatiminen Helsingin kaupungin ympäristön kunnallisen jaoituksen muuttamisesta on osoittautunut enemmän työtä ja aikaa vaativaksi kuin tehtävän vastaanottaessani edellytin ja myös kuin muut tähän asti maassamme suoritettut esikaupunkiliitosselvitykset ovat olleet. Työhön ryhtyessäni osoittautui m.m., että se Helsingin esikaupunkioija koskeva aineisto, jota ennen selvitysmiehen määräämistä oli koottu ja jonka olemassaolosta tietoisena katsoin voivani ottaa tehtävän vastaan, osaksi oli vanhentunut, osaksi oli liian suppeata. Melkein kaikki selvitystä varten tarpeellinen aineisto on ollut koottava alkulähteistä. Selvitystyön laajuus johtuu luonnollisesti kuitenkin pääasiallisesti siitä, että selvitystyö on kohdistunut tavallista suurempaan määrään kuntia, eli kaikkiaan 8 kuntaan. Esitettävän selvityksen mittasuhteita on osaltaan myös lisännyt se, että toisaalta olen tahtonut mikäli mahdollista välttää useita aikaisemmin suoritettuja liitosselvityksiä vastaan tehtyjä huomautuksia siitä, että ehdotettujen jaoitusmuutosten kunnallistaloudellisia vaikutuksia ei ole riittävästi selvitetty, toisaalta olen pyrkinyt helpottamaan jaoitusmuutosten toteuttamista käytännössä tarjoamalla jo itse selvityksessä asianomaisille kunnallisille viranomaisille, lähinnä Helsingin kaupungin viranomaisille, tärkeimmät jaoitusmuutosten voimaantumisen jälkeen tarvittavat tiedot liitosalueiden kunnallisista oloista ja tarpeista.

Voidakseni hallita sitä laajaa aineistoa, minkä selvitystyö edelläesitettyjä näkökohtia silmälläpitäen suunniteltuna ja suoritettuna on tuonut esille, ja myös helpottaakseni asian vastaista käsittelyä, ennenkaikkea lausuntojen antamista, olen katsonut tarkoituksenmukaiseksi jakaa selvityksen useisiin mietintöihin.

Päämietinnössä, joka julkaistaan selvityksen ensimmäisenä mietintönä ja ensimmäisenä erillisenä niteenä, on esitetty selvitys kaupungin nykyisestä alueesta ja sen ympäristön nykyisestä kunnallisesta jaoituksesta, kehityshistoriallinen katsaus kaupunkia ympäröivän maaseudun kaupunkilaistumiseen, samoin kehityshistoriallinen esitys tähänastisista hallinnollisista toimenpiteistä, aloitteista ja suunnitelmista esikaupunkiasutuksen järjestämiseksi, ehdottamieni jaoitusmuutosten yleiset perustelut ja itse ehdotukset jaoitusmuutoksiksi. Tämä mietintö on tarpeellinen kaikille viranomaisille, jotka joutuvat antamaan lausuntoja selvitykseen sisältyvistä ehdotuksista tai niitä muuten käsittelemään.

Yksityiskohtaiset tiedot selvitysmiehen ehdotusten mukaan jaoitusmuutosten alaisiksi joutuvan alueen eri osista sekä kunkin eri n.k. liitosalueen kunnallisista y.m. nykyisistä oloista sekä kutakin liitosaluetta koskevien ehdotusten erikoisperustelut on esitetty erikoisselvityksissä, joita on kaikkiaan 15. Nämä on julkaistu erikseen mietintöinä N:ot 2—16 ja myös yhdistettyinä selvityksen toiseksi niteeksi. Kaikki nämä erikoismietinnöt ovat selvitysmiehen ehdotuksia käsiteltäessä tarpeen asianomaisille valtion viranomaisille ja Helsingin kaupungin viranomaisille. Muut kunnalliset viranomaiset samoin kuin yksityiset lausunnonantajat voivat ehdotuksia käsitellessään keskittää huomionsa vain asianomaista liitosaluetta koskevaan erikoisselvitykseen. Selvyyden vuoksi huomautettakoon, että laajan Helsingin maalaiskunnan jakoa käsitellään kaikkiaan 8 erikoisselvityksessä eli mietinnöissä N:ot 6—13 ja Espoon maalaiskunnan jakoa 3 erikoisselvityksessä eli mietinnöissä N:ot 14—16.

Tarkoitukseni on erilliseen mietintöön N:o 17, joka julkaistaan selvityksen kolmantena niteenä, koota oleelliset kohdat kunnallisten viranomaisten ja yksityisten asianosaisten selvitysmiehen ehdotuksista antamista lausunnoista. Tässä mietinnössä esitetään myös selvitysmiehen lausuntojen johdosta tarkistama lopullinen ehdotus valtioneuvoston päätöksiksi asiassa.

Koska esilläolevan jaoitus- ja liitoskysymyksen käsitteleminen edelleen selvitysmiehen ehdotuksen pohjalla noudattamalla tällaisissa asioissa yleistä tapaa, että selvitysasiakirjat lähetetään kiertämään eri viranomaisten keskuudessa, mitä suurimmassa määrin viivästyttäisi asian ratkaisua, jopa tekisi asian jatkuvan käsittelyn suorastaan mahdottomaksi, olen pitänyt tärkeänä, että selvitys kokonaisuudessaan saatetaan painettuna julkisuuteen. Esityksestäni on Helsingin kaupunginvaltuusto suostunut kaupungin kustannuksella painattamaan selvityksen. Samoin on Helsingin kaupunginhallitus esityksestäni myöntänyt varat selvityksen ruotsinkielisen painoksen kääntämiseen ja painattamiseen. Käännoistyön on suorittanut rahatoimikamarin ent. sihteeri, fil. maisteri *Harald Dalström*.

Pyydän lopuksi saada tässä esittää parhaimmat kiitokseni niille lukuisille viranomaisille, virkamiehille ja yksityisille henkilöille, jotka ovat antaneet minulle arvokasta apuaan tämän selvitystyön suorittamisessa.

Helsingissä, maaliskuun 31 päivänä 1936.

Yrjö Harvia.

Ensimmäisen niteen sisällys.

Sivu

MIETINTÖ N:o 1.

EHDOTUS HELSINGIN KAUPUNGIN YMPÄRISTÖN KUNNALLISEN JAOITUKSEN MUUTTAMISESTA.

I Osa. Selvitysalueen nykyinen jaotus ja tämän synty.	
I Luku. Helsingin kaupungin alue	5
1. Kaupunkialueen pinta-ala, s. 5.	
2. Kaupunkialueen rajat, s. 6.	
3. Nykyisen kaupunkialueen muodostuminen, s. 6. — 1. Vanhan kaupungin alue, s. 6. — 2. Unden Helsingin alue, s. 9. — 3. Aluelajennukset pohjoisessa, s. 18. — 4. Aluelajennukset lännessä, s. 21. — 5. Kaupungin vesialue, s. 24. — 6. Suomenlinnan kunnallinen asema, s. 30.	
II Luku. Kaupungin ympäristön aluejaotus	36
1. Helsingin maalaiskunta, s. 36. — 2. Huopalahden maalaiskunta, s. 40. — 3. Haagan kauppala, s. 41. — 4. Oulunkylän maalaiskunta, s. 42. — 5. Kuloosaaren huvilakaupunki, s. 43. — 6. Espoon maalaiskunta, s. 43. — 7. Grankullan kauppala, s. 45. — 8. Sipoon maalaiskunta, s. 45. — 9. Taajaväkiset yhdyskunnat, s. 46. — 10. Selvitysalueen jakaminen liitosalueisiin, s. 47.	
II Osa. Kaupunkia ympäröivän maaseudun kaupunkilaistuminen.	
I Luku. Esikaupunkien synty	51
1. Järjestämätöntä asutusta kaupungin omalla alueella, s. 51. — 2. Ensimmäiset esikaupungit, s. 52. — 3. Kaupungin väestö- ja asunto-olot vuosisadan vaihteessa, s. 53. — 4. Syyt esikaupunkimuodostukseen, s. 57. — 5. Pohjoiset esikaupungit, s. 58. — 6. Läntiset esikaupungit, s. 62. — 7. Itäiset esikaupungit, s. 64. — 8. Kaupungin väestöolojen ja esikaupunkien kehitys maailmansodan jälkeisinä aikoina, s. 65. — 9. Esikaupungit eri liitosalueilla, s. 68.	
II Luku. Ympäristön kaupunkilaistuminen väestötilaston valossa	70
1. Helsingin ja Espoon maalaiskuntien väestöolojen kehitys, s. 70.	
2. Eri liitosalueiden väestöolojen kehitys vuoden 1905 jälkeen, s. 72. — 1. Pohjoiset liitosalueet, s. 73. — 2. Läntiset liitosalueet, s. 75. — 3. Itäiset liitosalueet, s. 78.	
3. Vuoden 1930 todellisen väestölaskennan tulokset, s. 79.	
4. Väestön ammattiryhmitys, s. 80. — 1. Yleisiä lukuja, s. 80. — 2. Eri liitosalueet, s. 83.	
5. Kaupungissa toimessa olevat esikaupunkien asukkaat, s. 90.	
6. Esikaupunkien väestön demograafinen rakenne, s. 91. — 1. Ikä ja sivilisaatio, s. 91. — 2. Kielisuhteet, s. 92.	
III Luku. Esikaupunkialueen kiinteistö-, rakennus- ja asunto-olot	95
1. Rakennetut kiinteistöt, s. 95. — 2. Huoneistot, s. 97. — 3. Huoneet, s. 99. — 4. Asunto-olot, s. 99.	
IV Luku. Maanomistusoloissa tapahtuneet muutokset	103
1. Puhtaasti agraariset maanomistusolot vuosisadan vaihteessa, s. 103.	
2. Maan osittaminen asuntotarkoituksiin, s. 104.	
3. Maakeinotteluyhtiöiden ilmestyminen, s. 106. — 1. AB. M. G. Stenius, s. 109. — 2. AB. Alberga OY., s. 110. — 3. OY. Leppävaara, s. 110. — 4. Julius Tallberg'in perikunta, s. 110. — 5. AB. Otnäs Gård, s. 111. — 6. AB. Grankulla, s. 111. — 7. AB. Tolfvan OY., s. 111. — 8. Pakinkylän Osuuskunnat, s. 111. — 9. Boxbacka Aktiebolag, s. 112. — 10. AB. Parkstad-Vanda-Puistokylä OY., s. 113. — 11.	

	Maanosto-osuuskunta Peltola i.l. Tikkurilassa, s. 114. — 12. AB. Agros, s. 114. — 13. AB. Finska Agrarbyrån, s. 114. — 14. Koskelan Uusi Tiilitehdas OY., s. 114. 15. AB. Brändö Villastad, s. 114. — 16. Brändö Gårds Aktiebolag, s. 116. — 17. Hertonäs Gods Aktiebolag, s. 116. — 18. Botby Gods Aktiebolag, s. 118. — 19. OY. Marjaniemen huvila-yhdyskunta, s. 120. — 20. AB. Svenska småbruk och egna hem, s. 120. — 21. Nissas AB. — 22. Nykyään toimivat yhtiöt, s. 120.	
4.	Kaupunki maanomistajana, s. 121. — 1. Vanhat lahjoitusmaat, s. 121. — 2. Eräitä varhaisia pieniä maanostoja s. 124. — 3. Muudan uusi »lahjoitusmaa», s. 125. — 4. Maanostot Oulunkylässä, s. 125. — 5. Viikin sotilasvirkatalo, s. 127. — 6. Vuoden 1917 suuret maanostot, s. 129. — 7. Vuoden 1917 maalaajenuksia täydentäviä ostoja, s. 133. — 8. Vuoden 1934 maanostot pohjoisessa, s. 135. — 9. Maanostot läntisellä rannikkoalueella, s. 137. — 10. Maanostot itäisellä rannikkoalueella, s. 140. — 11. Kaupungin ympäristökunnissa omistamien maitten pinta-ala, s. 148.	
5.	Muita julkisoikeudellisia maanomistajia, s. 155. — 1. Valtio, s. 155. — 2. Seurakunnat, s. 156. — 3. Maalaiskunnat, s. 157.	
6.	Maan jakaantuminen nykyään eriluontoisten maanomistajien kesken, s. 158.	
V Luku.	Teollisuutta kaupungin ympäristössä	161
1.	Nykyiset teollisuuslaitokset, s. 161. — 2. Esikaupunkien sähköistäminen kaupungin toimesta, s. 162.	
III Osa.	Tähänastiset hallinnolliset toimenpiteet ja aloitteet esikaupunkiasutuksen järjestämiseksi.	
I Luku.	Hallinnolliset olot ensimmäisissä esikaupungeissa ennen kaupunkiin liittämistä ...	167
1.	Maalaiskunnan ensimmäiset toimenpiteet, s. 167. — 2. Kaupunkikunnan ensimmäiset toimenpiteet, s. 168.	
II Luku.	Taajaväkisten yhdyskuntain perustaminen.....	169
1.	Oulunkylä, Pasila ja Haaga ensimmäisinä, s. 169. — 2. Helsingin maalaiskunnan ohjelma v:ita 1907, s. 170. — 3. Yleiset säännöt kaikkia yhdyskuntia varten, s. 170. — 4. Yhdyskuntain rajojen määräämisjärjestys, s. 172. — 5. Oulunkylän taajaväkisen yhdyskunnan järjestäytyminen, s. 173. — 6. Haagan taajaväkisen yhdyskunnan järjestäytyminen, s. 174. — 7. Pakinkylä, s. 175. — 8. Malmi-Tapanila, s. 176. — 9. Pukinmäki, s. 177. — 10. Tikkurila, s. 178. — 11. Pitäjänmäki, s. 179. — 12. Kulosaari, s. 179. — 13. Munkkiniemi, s. 180. — 14. Lauttasaari, s. 182. — 15. Herttuanieniemi, s. 183. — 16. Puodinkylä, s. 183. — 17. Kulo- maa, s. 183. — 18. Degerö, s. 183. — 19. Grankulla, s. 184. — 20. Alberga, s. 185. — 21. Kysymys kaupungin osanotosta yhdyskuntain menojen peittämiseen, s. 186.	
III Luku.	Esikaupunkialueita eri kunniksi.....	189
1.	Ensimmäinen aloite, s. 189. — 2. Huopalahden kunnan muodostaminen, s. 189. — 3. Oulunkylän kunnan muodostaminen, s. 191. — 4. Haagan eroaminen Huopalahdesta, s. 195. — 5. Kulosaaren maalaiskunnan muodostaminen, s. 197. — 6. Suunnitelma Helsingin maalaiskunnan täydelliseksi jakamiseksi, s. 201. — 7. Aloitteet Malmi-Tapanilan muodostamisesta kauppalaksi, s. 203. — 8. Suunnitelmat Huopalahden kunnan jakamiseksi, s. 207. — 9. Grankullan kauppalan muodostaminen, s. 210. — 10. Suunnitelmat Leppävaaran asutusten muodostamisesta eri maalaiskunnaksi, s. 210. — 11. Esitys Suomenlinnan muodostamisesta eri kunnaksi, s. 215.	
IV Luku.	Kaupungin passiivinen esikaupunkipolitiikka	218
1.	Eräitten kunnallistoloudellisten haittain torjuminen, s. 218. — 2. Kaupungin esikaupunkiohjelma vuodelta 1912, s. 222.	
V Luku.	Liitosalotteet.....	227
1.	Eräitä vanhoja erillisiä liitoskysymyksiä, s. 227.	
2.	Helsingin maalaiskunnan esitys kaikkien esikaupunkien liittamisestä kaupunkiin, s. 229.	
3.	Kaupunki asettaa esikaupunkivaltuuskunnan, s. 230.	
4.	Eräitä uusia erillisiä liitoskysymyksiä, s. 234. — 1. Malminkylän ja Tapaninkylän liittäminen kaupunkiin, s. 234. — 2. Pakinkylän liittäminen kaupunkiin, s. 236. — 3. Pukinmäen liittäminen kaupunkiin, s. 237. — 4. Grankullan kaup-	

- palan alueen laajentaminen, s. 238.
 5. Valtion selvitysmiehen asettaminen, s. 239.

IV Osa. Selvitysmiehen ehdotukset.

I Luku. Jaoitusmuutosten yleiset perustelut	243
1. Jaoitusmuutosten muodolliset edellytykset, s. 243. — 2. Kaupungin talouspiirin kunnallinen keskittäminen (esikaupunkiliitokset), s. 244. — 3. Esikaupunkien vaikutus Helsingin maalaiskunnan oloihin, s. 248. — 4. Esikaupunkien vaikutus Espoon maalaiskunnan oloihin, s. 254. — 5. Pienet esikaupunkikunnat, s. 259. — 6. Kaupungin väestön vastaisesta kasvamisesta aiheutuvat aluelajennukset (kolonisatooriset liitokset), s. 260. — 7. Kaupungin satama- ja teollisuusalueiden tarpeesta aiheutuvat aluelajennukset (satamaliitokset), s. 270. — 8. Kaupungin poliisipiirin laajentamisen tarve (hallinnollinen liitos), s. 270. — 9. Muutosten tarve kaupungin ympäristön oikeudelliseen jaoitukseen, s. 278. — 10. Eräitten valtion hallinnon erikoisalojen vaatimia muutoksia, s. 280. — 11. Epäsäännöllisyydet kunnallisessa jaoituksessa, s. 281. — 12. Suunnitelmat Helsingin käskynhaltijakunnan perustamisesta, s. 282.	
II Luku. Selvitysmiehen ehdottamat jaoitusmuutokset	284
1. Kaupunkiin liitettävät alueet, s. 284. — 2. Tikkurilan maalaiskunnan muodostaminen, s. 289. — 3. Suur-Haapalahden kauppalan muodostaminen, s. 291. — 4. Supistettu Helsingin maalaiskunta, s. 292. — 5. Supistettu Espoon maalaiskunta, s. 293.	
III Luku. Ehdotus taloudelliseksi välinselvityksiksi	294
1. Helsingin maalaiskunnan omaisuuden jakaminen, s. 294. — 1. Yleinen jakoprosentti, s. 294. — 2. Kiinteän omaisuuden jakaminen, s. 298. — 3. Hallinto-irtaimiston jakaminen, s. 303. — 4. Arvopapereita ja osuuksia kuntainvälisissä yhtymissä, s. 304. — 5. Lahjoitusrahastot, s. 305. — 6. Verojäämien periminen, s. 306. — 7. Muut varat ja saatavat, s. 307. — 8. Yhdistelmä luonnossa jaettavista varoista, s. 307. — 9. Velkojen jakaminen, s. 308. — 10. Varojen ja velkojen tasointi, s. 310. — 11. Lopputilitys, s. 312. — 12. Asutuskassan ja omakotirahaston jakaminen, s. 312. — 13. Manttaalikunnan omaisuuden jakaminen, s. 314.	
2. Kokonaisliitoksissa kaupungille siirtyvät varat ja velat, s. 315.	
3. Espoon maalaiskunnan omaisuuden jakaminen, s. 316.	
4. Yhdistelmä kaupungille tulevista varoista ja veloista, s. 317.	
5. Köyhäinhoitorasituksen jakaminen, s. 318.	
6. Kansakouluopettajain virka-aseman määrääminen, s. 318.	
IV Luku. Ehdotettujen kunnallisten jaoitusmuutosten erinäisiä vaikutuksia.....	320
1. Kirkolliseen jaoitukseen tehtävät muutokset, s. 320. — 2. Hallinnolliseen jaoitukseen tehtävät muutokset, s. 326. — 3. Muutokset oikeudelliseen jaoitukseen, s. 327. — 4. Taajaväkisten yhdyskuntain lakkauttaminen, s. 328. — 5. Erinäisten järjestyssääntöjen kumoaminen, s. 329. — 6. Kuntien kielellinen luokitus, s. 331. — 7. Ehdotettujen jaoitusmuutosten vaikutus kaupunkikunnan talouteen, s. 332. — 8. Uusien ja supistettujen kuntien vastainen taloudellinen asema, s. 342. — 9. Jaoitusmuutosten vaikutus kunnallishallinnossa edustettujen puolueiden voimasuhteisiin, s. 342.	
V Luku. Ehdotus valtioneuvoston päätöksiksi	345

Oikaisuja.

Siv.	15	23	riv.	alh.	1775, pitää olla 1757.
»	21	18	»	ylh.	Rekola, pitää olla Reijola.
»	26	4	»	alh.	1927, pitää olla 1827.
»	29	22	»	»	61.00, pitää olla 6,100.
»	30	21	»	»	Pikku-Länsi Mustasaari, pitää olla Pikku Itä Mustasaari, Länsi Mustasaari.
»	40	11	»	»	8,737, pitää olla 8,727.
»	64	14	»	ylh.	Björnvikin, pitää olla Hagalundin.
»	72	14	»	»	12,247, pitää olla 12,274.
»	106	18	»	»	2,336, pitää olla 2,376.
»	111	9	»	alh.	vuonna, pitää olla vuosina.
»	118	18	»	ylh.	1,876,000, pitää olla 1,876,100.
»	121	8	»	»	2,069, pitää olla 2,079.
»	135	8	»	»	markalla. Senjälkeen lisättävä: »Saman vuoden huhtikuun 13 päivänä oli valtuusto päättänyt samaan tarkoitukseen Pukinmäellä toimittaa pienen 6,610 m ² käsittävän maanvaihdon».
»	135	10	»	»	0.6610, pitää olla n. 2,145.
»	136	3	»	»	4 ⁰⁰⁰ , pitää olla 4.
»	136	8	»	»	3 ³⁰³ , pitää olla 8 ³⁰³ .
»	152	12	»	alh.	2 ⁹² , pitää olla 2 ²⁹² .
»	154	4	»	»	8 ²⁶⁷ — ⁸⁶⁸ , pitää olla 8 ²⁶⁷ — ²⁶⁸ .
»	159	13	»	»	40.0, pitää olla 40.1.
»	163	5	»	ylh.	1910, pitää olla 1916.
»	179	19	»	alh.	samana vuonna, pitää olla 1919.
»	245	6	»	»	2,069, pitää olla 2,079.
»	257	10	»	alh.	0.7, pitää olla 0.8.
»	263	4	»	ylh.	1935, pitää olla 1936.
»	296	15	»	alh.	0.2, pitää olla 0.9.
»	296	14	»	»	0.9, pitää olla 0.2.
»	305	18	»	ylh.	piirimielisairaalassa, pitää olla keuhkotautiparantolassa.

HELSINGIN ESIKAUPUNKILIITOS. MIETINTÖ N:O 1

EHDOTUS
HELSINGIN KAUPUNGIN YMPÄRISTÖN
KUNNALLISEN JAOITUKSEN
MUUTTAMISESTA

YRJÖ HARVIA

Valtioneuvoston määräämä selvitysmies.

HELSINGISSÄ 1936

Helsinki 1936. Työväen kirjapaino.

I. OSA.

SELVITYSALUEEN NYKYINEN JAOITUS
JA TÄMÄN SYNTY.

I LUKU. HELSINGIN KAUPUNGIN ALUE.

1. KAUPUNKIALUEEN PINTA-ALA.

Helsingin kaupungin julkisoikeudellisesta alueesta oli vuoden 1935 alussa kaupungin kiinteistötoimiston maanmittausosaston mittausten mukaan maata 2,925.34 ha. Maa jakaantui sen käyttämisen mukaan seuraavalla tavalla:

Tontteja:

Myytyjä ja kaupungin omiin tarpeisiin varattuja:		
Rakennettuja	442.2	ha
Rakentamattomia	33.5	»
Vuokrattuja:		
Rakennettuja	47.3	»
Rakentamattomia	2.3	»
Kaupungin hallussa:		
Tasoitettun kadun varrella	31.8	»
Tasoittamattoman kadun varrella	28.1	»
		585.2 ha
Katuja	269.8	»
Toreja ja muita avoimia paikkoja	26.1	»
Puistoja ja puistikkoja	225.0	»
Rautatie- ja raitiotiealueita	64.3	»
Satama-alueita	29.5	»
Varasto-alueita	57.7	»
Metsää, peltoa, vuoria, rantoja y.m.	1,082.5	»
	Yhteensä	2,925.3 ha

Kaupungin julkisoikeudelliseen alueeseen kuuluvien vesien pinta-alasta ei ole tarkkoja tietoja. Luotettavien pinta-alatietojen antamista vaikeuttaa se, että kaupungin vesialueen eteläinen raja ulkomerellä on määrittelemättä. Jos tämä raja vedetään Gråskärsbådarna-nimisten luotojen eteläpuolitse edempänä tässä mietinnössä osoitetulla tavalla, saadaan vesialueen pinta-alaksi kaupungin viranomaisten laskelmien mukaan noin 14,425 ha.

Kaupunkialueen koko pinta-ala on näinollen kaupungin omien viranomaisten laskelmien mukaan noin 17,350 ha.

Virallisessa tilastossa, »Suomen tilastollisessa vuosikirjassa», ilmoitetaan virheellisesti kaupunkialueen pinta-alan olevan 1,310 ha vesialueita lukuunottamatta. Maanmittaushallituksen v. 1934 ilmestyneessä julkaisussa »Suomen pinta-ala kunnittain vuoden 1934 alussa» (Maanmittaushallituksen julkaisuja N:o 27) on kaupungin pinta-ala ilmoitettu 3,049 ha:ksi ilman vesiiä.

2. KAUPUNKIALUEEN RAJAT.

Kaupunkialueen rajat voidaan määritellä seuraavasti:

Kaupunkialueen »läntinen raja» alkaa ulkomerellä Gråskärsbådarna-nimisten luotojen länsipuolella kaupungin ja Espoon maalaiskunnan välisenä rajana. Jälkimmäiseen kuntaan Svinön kylään kuuluvan Lehtisaaren kohdalla kääntyy raja ensin koilliseen Långgrundskobb-nimiselle karille ja sieltä Pohjoiseen Mäntysaaren kohdalle. Saaren länsipuolella kääntyy raja itään seuraten Huopalahden kuntaan kuuluvan Lauttasaaren kylän vesialueen eteläraja Ulko-Hattu nimisen saaren yli Melkön saaren itärannan linjoille, josta se taas kääntyy ensin pohjoiseen ja sitten luoteiseen Lauttasaaren ja Salmisaaren välisen salmen kautta Porsas-nimisen saaren yli Morsianluoto-nimiselle karille. Tältä karilta raja suuntautuu Variskarin ylitse Läntisen Pukkisaaren länsirannalle ja sieltä Meilahden länsinentä hipaisten koilliseen suuntaan Pikku-Huopalahden selälle. Täällä raja kääntyy hieman luoteiseen kulkien tässä suunnassa rantaan kaupunkiin kuuluvan Reijolan tilan ja Haagan kauppalaan kuuluvan Korpaksen tilan välirajan kohdalle. Maakamaralla kulkee raja tätä välirajaa pitkin kiertäen Reijolan tilan päärakennukset Turuntielle ja sieltä mutkitellen Huopalahden asematien vartta pitkin Böhlen tilan pohjoiskolkkaan. Täältä se suuntautuu suorana viivana kaakkoa kohden Pasilan aseman ratapihalle. Ratapihalla raja kääntyy pohjoista kohden kulkien taas suorana viivana Fredriksbergin tilan itärajaa pitkin Oulunkylään kuuluvien A Kottby- ja B Kottby-nimisten yksinäistilojen välirajalle.

Täältä kääntyy raja »pohjoisrajana» itään seuraten mainittujen tilojen välirajan mutkia pääradan yli Forsbyn eli Koskelan tilan pohjoisrajalle ja sieltä Vantaanjoelle n. s. Pikkukosken kohdalle.

Kaupunkialueen »itäraja» kulkee täältä Vantaanjoen keskiuomaa läntiselle maantiesillalle ja sieltä vesirajana Vanhankaupungin lahtea Kuusisaaren keskiharjua kohti kaakkoon päin, kääntyen jotenkin Kokkosaari-nimisen karin kohdalla itään Herttua-niemen tilaan kuuluvan Fastholmen-nimisen saaren keskusta kohti — ei kumminkaan vallan rantaan saakka. Täältä on raja käännetty lounaaseen Kivinokan ulkopuolitse n. s. Kuorekarille ja täältä taas n. s. Hopeasalmen kautta Mustikkamaan itäkärjen ympäri Nimismieskarille. Täältä se suuntautuu Vasikkasaaren länsipuolitse Kuninkaansalmen kautta ulos merelle.

Kaupunkialueen rajat käyvät tarkemmin selville oheisesta kaupungin nykyistä aluetta valaisevasta kartasta (Liite I).

3. NYKYISEN KAUPUNKIALUEEN MUODOSTUMINEN.

Kaupungin nykyisen alueen muodostumisesta, t. s. niistä vaiheista, joitten alaisena kaupungin julkisoikeudellisen alueen kehitys on ollut kaupungin perustamisesta nykyhetkeen, on syytä esittää eräitä tietoja.

1. VANHAN KAUPUNGIN ALUE.

Siihen aikaan, kun Helsingin kaupunki perustettiin, noudatettiin Suomen kaupunkien hallinnossa Maunu Eerikinpojan kaupunkilakia. Tämän lain raastuvankaaren XII luvun mukaan oli raadilla tuomiovalta kaupungin mailla (»innan sin Stadhz Mark»). Kaupungin maat muodostivat kaupungin tuomioistuimen oikeuspiirin. Tässä piirissä oli voimassa kaupunkilaisoikeus vastakohtana maaseudulla noudatettuun maalaisoikeuteen.

Kaupungin maaomaisuudella oli näinollen ratkaiseva merkitys kaupungin julkisoikeudellisen alueen laajuuteen ja rajoihin nähden.

Kaupunki perustettiin kuten tunnettua v. 1550 Forsbyn eli Koskelan kylään Helsingin pitäjässä. Jo tällöin lienee kaupungille luovutettu tähän kylään kuuluvien tilojen maat, vaikka varsinaista lahjoituskirjaa ei tältä ajalta tunnetakaan.

Ensimmäinen asia- ja erioikeuskirja, jossa syntyvälle kaupungille nimenomaisesti vakuutettiin oikeus sen käytettävänä olevaan maahan, olivat kaupungin ensimmäiset, elokuun 3 päivänä 1569 annetut privilegiot. Tämän kuningas Juhana III:n antaman erioikeuskirjan mukaan luovutettiin kaupungin asukkaille näitten »laidunmaiksi, kalastusta ja muita tarpeita varten» kaksi kaupungin läheisyydessä olevaa kylää, nimittäin Gumtähden eli Kumpulan kylä, jossa oli kuusi taloa, ja Koskelan kylä, jossa oli neljä taloa, sekä Mustikkamaa, Korkeasaari ja Sumppari, mitkä saaret todennäköisesti kuuluivat Tölön kylään, Helsinginselkä sekä se osa koskea, mikä oli lähinnä kaupunkia, viimeksimainittu myllyn rakentamista varten. Kumpulan ja Koskelan kylän maat täyttivät suunnilleen sen alan, jota nykyään rajoittavat Sörnäisten satamarata, emärata, Oulunkylän kunnan raja, Vantaanjoen alajuoksu ja Vanhan-kaupunginlahti. (Kts. karttaa liite I.) Näitten maitten pinta-ala oli, edempänä mainittavaa Nybondasta lukuunottamatta, noin 883 ha.

Kaupungin oikeus näin saatiin lahjoitusmaihin vahvistettiin sittemmin useita kertoja, m. m. jokaisen uuden Wasa-kuninkaan noustua valtaistuimelle. Vielä Juhana-kuninkaan hallitessa vakuutettiin elokuun 31 päivänä 1576 annetussa vastauksessa pormestarin ja raadin valitukseen, jossa valitettiin sitä, että pormestari ja raati eivät lainkaan tai ainoastaan vähäiseltä osalta olleet päässeet käyttämään hyväkseen kaupungille lahjoitettujen kylien maita, että tällainen asiantila oli vastoin kuninkaan tarkoitusta ja että kaupungin tuli saada nauttia ja hallita (»niuta och behålla») näitä tiloja, jotka oli lahjoitettu kaupungille sen tiluksiin kuuluvina laidunmaiksi ja muihin tarkoituksiin (»som Wij Eder, under Stadens ägor, til muhlbete och eljest Nädigst hafve eftterlåtit»). Kuningas Sigismundin kesäkuun 30 päivänä 1594 antamissa kaupungin erioikeuksissa uudistettiin kaupungin oikeus nauttia, käyttää ja hallita kaupungin asukkaitten laidunmaiksi, kalastukseen ja muihin tarpeisiin (»niuta, bruka och behålla till förbenämde stads inbyggares mulbete, fiskeri och andre nödortfter») aikaisemmin lahjoitettuja maita ja vesiä. Luettelo lahjoitusmaista oli muuten samanlainen kuin vuoden 1569 erioikeuskirjassa, paitsi että Koskelan kylän maitten lisäksi mainittiin tähän kylään kuuluvat maat Oulunkylässä (»Forsby, deruti fyra gårdar varit hafver med dess ägor uti Ägelby»). Nämä Oulunkylässä sijaitsevat maat, jotka todennäköisesti alunperin olivat kuuluneet kaupungin lahjoitusmaihin, muodostivat myöhemmin Nybondaksen tilan. Oikeus entisten erioikeuksien ja lahjoitusten säilyttämiseen vahvistettiin edelleen Kaarle IX:n antamassa kahdessa erioikeuskirjassa, joista toinen on päivätty kesäkuun 27 päivänä 1600 ja toinen heinäkuun 3 päivänä 1607. Kristiina kuningattaren lokakuun 2 päivänä 1639 uudelle Helsingin kaupungille antamissa erioikeuksissa luettiin samat maat ja vedet, mitkä mainittiin vuoden 1594 erioikeuksissa, ja sanottiin, että nämä »suodaan ja luovutetaan hänelle (kaupungille) laidunmaaksi ja asunto-alaksi (»unne och efterlåta Wij honom härmed till mullbete och utrymme»), sekä todettiin, että nämä aikaisemminkin olivat kuuluneet kaupunkiin (»hvilke alle under den staden tilförene hafve lydt och legat»). (Handlingar rörande den till Helsingfors stad donerade jord. Julaistut v. 1877.)

Tässä mainitut Koskelan ja Kumpulan kylien maat sekä edellä luetellut saaret ja vedet olisivat siis, jos kaupunki olisi saanut haltuunsa kaikki lahjoituskirjoissa sille luovutetut maat, kaupunkilain mukaan olleet myös kaupungin julkisoikeudellisena alueena. Ainoat näissä asiakirjoissa mainitut maat, joita ei alkuaankaan liene luettu kaupungin alueeseen, olivat Oulunkylässä sijaitsevat Koskelan kylän ulkopalstat eli sittemmin Nybondaksen tilaksi kutsutut maat. Kaupungin alueen rajoja ei alkuaan liene käyty eikä muutenkaan tarkemmin määritelty. Sen mannermaan puoleisina rajoina pidettiin sanottujen kylien maitten ylimuistoiseen nautintaan perustuvia rajoja.

Vanhimmassa tunnetussa Helsingin kaupungin ja sen ympäristön kartassa, *Geographisch Delineation öfver näst omliggande bijar wedh Helsingfors stadh, såsom förteckningh hüem som Bijerne och Hemanen tillkomma, och medh huadh Condition the dem innehaffva* (julaistu P. A. = kaupunginvaltuuston painetut asiakirjat, n:o 31 v:lta 1909), jossa kartassa ei ole vuosilukua, mutta jonka täytyy olla 1640-luvulta, oli kaupungin maitten ja alueen raja vedetty suorana viivana Koskelan kylän pohjoispuolelta Vantaanjoen rannasta Humallahdessa olevaa Rajasaarta kohti. Tämä raja oli vielä ilmeisesti varsin ylimalkainen. Se osoittaa joka tapauksessa, että paitsi Koskelan kylää myöskin koko Kumpulan kylä tähän aikaan katsottiin kaupunkiin kuuluvaksi. Kartan selityksissä oli kuitenkin seuraava merkintä: »Gumtåkt, ett gammalt frälse Hemman iblandh Stadsens ågor, unner Sal. Steen Ifwarsons Erfwinger, ok pantsat till Henrik Fredrichson». Merkintä on sopusoinnussa 1600-luvun keskivaiheilta olevien maakirjojen kanssa sikäli, että vaikka kaupungille alkuaan oli Kumpulan kylässä lahjoitettu kuusi tilaa, maakirjassa mainittiin kaupungille kuuluvan vain viisi tilaa. Yksi Kumpulan kylän tiloista, kartassa mainittu Gumtähden tila, oli nimittäin jo silloin, kun kaupunki perustettiin ja ensimmäinen lahjoituskirja v. 1569 annettiin, rälsstitila. (*Hausen*, *Medeltidsurkunder*, IV, ss. 162 ja 345). Tätä ei ilmeisesti lahjoituskirjaa annettaessa huomattu ja vaikka pormestari ja raati, kuten edellä on mainittu, v. 1576 valitti siitä, ettei se ollut saanut kaikkia sille lahjoitettuja tiloja haltuunsa, ei hallitus ryhtynyt toimenpiteisiin tilan rälssoikeuden lunastamiseksi ja tilan luovuttamiseksi kaupungille. Tila jäi rälsstitilana yksityisen haltuun ja siten käytännössä myös kaupungin alueen ulkopuolelle. Kaupungin alueen rajat tulivat tämän kautta myös rikkinäisiksi ja ennen pitkää kaupungin alkuperäinen alue jakautui tämän johdosta kahteen osaan. Kaupungin maitten pinta-ala supistui myös tämän kautta noin 638 ha:ksi.

Kaupungin siirtäminen Vantaanjoen suulta nykyiselle paikalleen ei alkuaan vaikuttanut mitään kaupungin oikeuteen hallita entisiä lahjoitusmaitaan eikä myöskään vanhan kaupungin aikaiseen alueeseen. Lahjoitusmaansa sai kaupunki edellämainittujen v. 1639 annettujen erioikeuksien mukaisesti pitää ja tämän perusteella tuli vanha kaupunkialue myös liitetyksi kaupungin uuteen alueeseen. Kaupungin siirtämisen ajoilta olevissa kartoissa — paitsi edellämainitussa kartassa 1640-luvulta myöskin eräässä toisessa kartassa, joka ilmeisesti myös on tältä vuosikymmeneltä ja joka on nimeltä »*Charta öf:r gamla och Nya Helsingfors varande ågor*» — on vanhaa aluetta käsitelty uuden alueen kanssa yhtenäisenä alueena ilman rajaviivaa vanhan ja uuden osan välillä.

Ennen pitkää syntyi kuitenkin kaupungin alueen rajoista tällä suunnalla sekaannusta. Jo 1600-luvun lopulla oli vanhaa kaupunkialuetta ruvettu käsittämään jossain suhteessa eri asemassa olevaksi osaksi kaupungin maita. Eräaseen v. 1696 laadittuun karttaan, *Geographisch Delineation öfver Helsingfors stadens skoug och fjiske vatn och tillhörige holmar, aftagen A:o 1696 af Sal. Lars Forssell och sedan renoverad och beskrif:n af Niels Avander*, oli ilmestynyt kyläraja varsinaisen kaupunkialueen ja Kumpulan kylän väliin. Raja kulki merestä Sörnäisten niemen eteläkärjen poikki Sörnäisten lammesta tulevaa puroa pitkin sanottuun lampeen, sieltä suorana viivana Tölön lampeen, joka sijaitsi nykyisen Pasilan ratapihan paikalla, ja täältä pohjoiseen yhtyen Pikku-Huopalahden kylän rajaan paikassa, josta kuitenkin oli riita kaupungin ja Pikku-Huopalahden kylän asukkaitten välillä, riita, minkä kaupunki sittemmin 1760-luvulla toimitetussa isojaossa ilmeisesti hävisi, koska leikkauskohta silloin toimitetussa rajankäynnissä määrättiin Tölön lammen pohjoispäähän.

Kaupungin omistamat tilat Kumpulan kylässä samoinkuin myös Koskelan kylässä olivat kaupungin asukkaitten siirtyessä vanhasta kaupungista uuteen jääneet autioiksi ja käyttivät kaupunkilaiset niitä korkeintaan laidunmaina. 1700-luvun alussa oli maistraatti kuitenkin ottanut eräälle Koskelan kylän tilalle viljelijän. Tästä oli tullut merkintä maakirjaan, kun tämä v. 1710 uudistettiin. Tästä taas

oli seurauksena, että tätä tilaa vähitellen ruvettiin käsittämään n. s. maistraatin tilaksi. Tilan viljelijä otti vähitellen haltuunsa kaikki Koskelan kylän maat. 1760-luvulla toimitetussa isojaossa koko entinen Koskelan kylä merkittiin samannimiseksi yksinäistaloksi, »Forsby enstaka hemman», jota pidettiin maistraatin tilana. Kun maistraatin tilojen ei yleensä katsottu kuuluvan varsinaiseen kaupunkimaahan eikä kaupungin alueeseen, tuli sellainen käsitys ja käytäntö vallalle, että tätä tilaa ei enää luettukaan kaupunkiin kuuluvaksi, vaan se ruvettiin lukemaan Helsingin pitäjään. Milloin kaikki johtopäätökset tästä kehityksen kulusta lopullisesti vedettiin, ei ole tunnettua, mutta tosiasia on, että tämän Koskelan tilan ei enää 1800-luvun alkupuolelta lähtien katsottu kuuluvan kaupungin alueeseen. Tilaa koskevat asiat käsiteltiin kihlakunnanoikeudessa, tilan asukkaat olivat merkityt Helsingin pitäjän kirkonkirjoihin ja itse tila Helsingin pitäjän maarekisteriin, ja senjälkeen, kun Helsingin maalaiskunta v. 1865 oli alottanut toimintansa, suorittivat tilalla olevat asukkaat ja teollisuuslaitokset, m. m. Arabian porsiiniitehdas, kunnallisveronsa Helsingin maalaiskunnalle. (P. A. n:o 9 v:lta 1897.) Tällaisen sekaannuksen syntymistä saattoi osaltaan edistää sekin, että Helsingin vanha seurakunta marraskuun 4 p:nä 1652 annetulla asetuksella oli lakkautettu ja liitetty anneksiseurakuntana Helsingin kaupunkiseurakuntaan, minkä yhteydessä se oli aina vuoteen 1865. Vasta senaatin toukokuun 15 päivänä 1899 antamalla päätöksellä selitettiin jälleen Koskelan tilan kuuluvan kaupungin alueeseen. (P. A. n:o 14 v:lta 1900 s. 2.)

Toisen huomattavan muutoksen vanhan kaupungin alkuperäiseen alueeseen aiheutti edellämainittu yksityisen hallussa oleva Kumpulan kylässä sijaitseva ensin Gumtähden allodisäteriksi ja sittemmin Viksbergin allodisäteriksi kutsuttu tila. Sen erikoisasemasta kaupungin maiden ja alueen keskellä johtui, että kaupungin alkuaan yhtenäiseksi tarkoitettuun alueeseen tuli suuri halkeama. Kun kameraaliset olot 1600-luvun lopulla jonkun verran järjestyivät, havaittiin, että tämä säteritilaominaisuudestaan huolimatta aatelittoman miehen hallussa oleva tila oli käsiteltävä maalaisoikeuden pohjalla, ja niin ruvettiinkin lukemaan tila Helsingin pitäjään kuuluvaksi. Tilan rajat ja näitten mukaan kaupungin ja Helsingin pitäjän rajat käytiin m. m. 1781 ja 1816. Maaraja vakaannutettiin lopullisesti vasta Helsingin ja osan Tuusulan pitäjän kihlakunnanoikeuden lokakuun 12 päivänä 1827 antamalla tuomiolla ja meriraja senaatin oikeusosaston toukokuun 19 päivänä 1863 antamalla päätöksellä. (P. A. n:o 33 v:lta 1911, s. 2.) Pitäjän alue ulottui tämän mukaan pitkänä 1—2 kilometrin levyisenä kaistaleena Oulunkylästä käsin aina Vanhankaupungin lahteen ja Tölön tilan rajaan Sörnäisten niemellä, jakaen kaupungin vanhan alueen kahteen osaan, läntiseen Kumpulan puoleen ja itäiseen kaupungin muusta alueesta erilliseen Koskelan puoleen. Eräät kaupungin 1770-luvulla tekemät yritykset taivuttaa valtio lunastamaan Gumtähden säteri ja lahjoittamaan se kaupungille »laidunmaaksi, kalastukseen ja muihin tarpeisiin», eivät johtaneet tuloksiin.

2. UUDEN HELSINGIN ALUE.

Siinä lokakuun 2 päivänä 1639 annetussa erioikeuskirjassa, jossa määrättiin kaupunki siirrettäväksi Vironniemelle (Estnässkatan) eli nykyisen Kruununhaan ja Suurtorin tienoille, ei vielä kaupungin maanomistusoloja ja aluekysymystä järjestetty muulta osin kuin sikäli, että kaupungille, kuten edellä on mainittu, vakuutettiin oikeus vanhalle kaupungille lahjoitettuihin maihin. Se maapohja, jolle uusi kaupunki oli rakennettava, lahjoitettiin kaupungille vasta marraskuun 20 päivänä 1643 annetulla kuninkaallisella päätöksellä. Kaupungille lahjoitettiin tässä Tölön kylä eli n. s. Tölön maatila, jonka ilmoitettiin käsittävän 3 veroa ja 5 tilaa. Kaupungin porvaristo oli anonut, että sille suunnitellun uuden kirkon rakentamista varten

myönnettäisiin sanottu Tölön tila, ja Kristiina kuningatar antoi maaherralle tehtäväksi hankkia tilan silloiselle haltijalle korvausta muualta ja luovuttaa tila kaupungille, »jotta sen maille pystytettäisiin tiililato kirkon rakennustöiden jatkamiseksi sekä kaupungin eduksi ja hyödyksi» (»bemälte Tölö Staden bekomme låter at uppsätta på dess ägor en Tegellada til kyrkobyggningsens fortsättiande och Stadsens gagn och nytta»). Tästä kaupungin koko myöhemmälle kehitykselle niin tärkeästä lahjoituspäätöksestä puuttuivat tällaisissa lahjoituksissa muuten yleisesti käytetyt sanat »asuntoalaksi ja laitumeksi» ja myöskin määritelmä siitä, millä oikeudella kaupunki sai tilan haltuunsa.

Tölön tila käsitti koko sen alueen, mikä oli kaupungin varsinaisena laajentumisalana yli kahden ja puolen vuosisadan ajan, ja jolle myöskin Suomenlinna rakennettiin. Pohjoisessa tila liittyi edellä selostettuun Kumpulán kylán rajaán. Pohjoisesta rajakulmasta, joka kuten edellä myös on osoitettu, kauan oli riidanalaisena, mutta määrättiin lopulta isojaossa Tölön lammen pohjoispäähän, kulki raja Pikku-Huopalahden kylán rajaa pitkin luoteessa suorana viivana Rajasaaren keskiosaa kohti. Sieltä vesiraja kulki Porsas-nimisen saaren keskikohtaan, täältä taas Merholmen eli Salmisaari-nimisen saaren keskikohtaan ja sieltä Pihlajasaaren ja Melkón saaren välisen salmen kautta ulkomerelle. Idässä kulki vesiraja, kierrettyään kaupungille ennestään kuuluvan Mustikkamaan, Nimismieskarille ja sieltä Kuninkaansalmesta ulkomerelle. Näin vedettynä esiintyy raja jo edellämainitussa v. 1696 piirrettyssä kartassa. Tämän rajan sisällä oli maata noin 1,235 ha, josta noin 1,008 ha mannermaata ja 227 ha saaria.

Uuden Helsingin saamat maalahjoitukset eivät kuitenkaan rajoittuneet tähän. Kaupungin pormestari ja raati sekä porvaristo olivat anoneet lisää maata. Tämän anomuksen johdosta Kristiina-kuningatar marraskuun 8 päivänä 1650 antamallaan päätöksellä lahjoitti kaupungille useita tiloja sen aikaisemmin saamien maitten länsipuolella. Lahjoitus käsitti seuraavat tilat:

Kylä	Tilan alkup. nimitys	Tilan myöh. nimitys
Pikku-Huopalahti	Hustru Valborg	Korpas
»	Hindrich Michelson	Backas
»	Grels Thomasson	Greijus eli Reijola
»	Simon Erichsson	Böhle
»	Eräs ulkopalsta	Kristers eli Stenbacka
Hindernäs	Bengt Jacobsson	Hindernäs eli Meilahti
Tali	Lars Markusson	Lassas } Talin kartano
»	Mårten Simonsson	Martas }
»	Bertil Olafsson	Reimars
Lauttasaari	Jöran Andersson	Heikas } Drumsön kartano
»	Pär Jacobsson	Bertas }

Eräässä huhtikuun 5 päivänä 1651 päivätyssä kuninkaallisessa kirjeessä maaherralle selitettiin, että edellämainittuihin lahjoitusmaihiin kuuluivat vielä Munkkiniemen kylässä olevat tilat, joita oli 5, nyk. Munkkiniemen kartano, mutta syyskuun 16 päivänä 1653 annetulla kuninkaallisella päätöksellä tämä lahjoitus peruutettiin.

Sanotut vuoden 1650 lahjoitukseen sisältyvät tilat olivat kuuluneet ratsumestari Giert Skyttelle, joka maaliskuun 27 päivänä 1629 oli saanut ne läänitykseksi Norrköpingin tilojen oikeudella. Ne olivat luonnoltaan rälssitiloja, kuten marraskuun 30 päivänä 1650 annettu kuninkaallinen päätös osoittaa. Tässä päätöksessä muuten ilmoitetaan, että Giert Skytten leski, rouva Christina Fredag poikansa-poikien puolesta oli luopunut oikeudestaan kaupungille lahjoitettuihin sekä eräisiin muihin näillä seuduin oleviin tiloihin saatuaan valtiolta korvauksena eräitä tiloja Hämeestä.

Vuoden 1650 lahjoituskirjan sanamuodon mukaan lahjoitettiin puheenaolevat tilat kaupungille »asuntoalaksi ja laitumeksi» (»På det och Staden någorlunda må hafva

sine Commoditeter til utrymme och mulbet») käytettäväksi ja nautittaviksi »ikuisena omaisuutena» (»dem at niuta, bruka och behålla, qvitte och frie för alle deraf gående wisse och owisse utlagar, til eværdelig egendom, dock Kyrkotionder och alle Extra ordinarie kontributioner undantagne och kronan förbehåldne»).

Lahjoituksen sanamuoto ei kaupungin lahjoitusmaihin saamaan oikeuteen nähden voinut olla sen selvempi kuin mitä se oli. Niin hyvin lahjoituksen antamisen aikoihin kuin myöhempinä aikoina, jolloin hallinnolliset ja maanomistusolot pitkän sekasorron jälkeen vakaantuivat, käsitettiin lahjoituksilla, jotka annettiin vuoden 1650 lahjoituskirjan sanamuotoja käyttäen, nimenomaan varsinaisia kaupunkimaalahjoituksia. Kaupungit saivat tällaisiin lahjoitusmaihin eräänlaisen omistusoikeuden, joka kuitenkin oli sikäli rajoitettu, että omistusoikeudelle alkuaan oli hankittava jokaisen uuden hallitsijan vahvistus, samoin kuin sikäläkin, ettei maata saanut abalienoida eli luovuttaa omistusoikeudella toiselle. Näin lahjoitettua maata sai kaupunki, mikäli tila oli autio, käyttää vapaasti esiintyviin erilaisiin tarpeisiin, mutta jos tilat olivat asuttuja, rajoitti viljelijälle kulloinkin kuuluva oikeus vastaavasti kaupungin oikeutta. Tällaiset lahjoitusmaat liitettiin useimmiten kaupungin tuomioistuimen oikeuspiiriin ja siis myös kaupungin alueeseen.

Siinä tapauksessa, että Helsingin kaupunki olisi kyennyt välittömästi ottamaan lahjoituskirjan sanamuodon mukaisesti haltuunsa nämäkin lahjoitusmaat ja valvomaan oikeuksiaan niihin, olisi kaupungin alue laajentunut myöskin näitä maita käsittäväksi. Kaupungin alueeseen olisi silloin 1650-luvulta lähtien kuulunut paitsi Koskelan, Kumpulän ja Tölön kylien maita myöskin Meilahden yksinäistalo ja Pikku-Huopalahden kylä kokonaisuudessaan, siis myöskin nykyinen Haagan kauppala-alue, Talin kylä kokonaisuudessaan sekä niinkään Lauttasaari. Näin ei kuitenkaan käynyt.

Uuteen paikkaan siirretty kaupunki ei yhtävähän kuin vanhakaan kaupunki voinut, kuten tunnettua, täyttää niitä suuria toiveita, joita hallitus asetti kaupungin kehitykseen ja vaurastumiseen nähden. Kaupunki jäi yli sadan vuoden ajaksi varsin kituvalla kannalla ja hallinnolliset olot järjestyivät ylen hitaasti. Sen vähäinen köyhä porvaristo ja kaupungin ilmeisesti heikko raati ei, kuten edellä on osoitettu, jaksanut valvoa kaupungin etuja ja oikeuksia edes kaupungin vanhoihin tiloihin nähden, saattikka sitten kaupungin uusiin varsin laajoihin maa-alueisiin. Uusia tiloja ei otettu kaupunkilaisten käytettäväksi viljelys- eikä laidunmaina, vielä vähemmän asuntotarkoituksiin. Pormestari ja raati eivät ulottaneet hallinto- ja tuomiovaltaansa näihin etäällä sijaitseviin maihin, vaikka osa näistä tiloista, 10:stä lahjoitetusta tilasta 4, oli autiona, kuten eräästä kaupungin valituksesta vuodelta 1654 ilmenee. (P. A. n:o 4 v:lta 1888 s. 19.) Myöskään ei ajoissa valvottu sitä, että näitten tilojen maanluonnot oikein merkittiin maakirjaan. Seuraus tästä oli, että lahjoituskirjan kaupungille tarkoittama oikeus luisui kaupungin käsistä. Tämä ilmiö ei ollut yksinomaan Helsingin oloille ominaista. 1600-luku oli maanomistusolojen alalla yleensä koko maassa suuren sekasorron aikaa ja sitä kesti vielä kauvas 1700-luvulle. Lukuisat kuninkaalliset päätökset ja asetukset, joissa tehostettiin kaupunkien maitten abalienoimis- eli vieroittamiskieltoa, sekä maaherroille annetut ohjeet toimenpiteistä järjestyksen palauttamiseksi kaupunkien maanomistusoloihin olivat tästä todistuksena. Helsingissä kaupungin etuja ja oikeuksia ilmeisesti osattiin valvoa vielä huonommin kuin useimmissa muissa kaupungeissa. Kuvaava nimenomaan Helsingin oloille oli eräs joulukuun 29 päivänä 1693 annettu kuninkaallinen päätös, jossa maistraattia kehoitettiin paremmin huolehtimaan tilojen hoidosta (»Ty åligger Magistraten sådana hemman i bästa måtta at Cultivera och snarare at förbättra och uppbruka än låta dem förvärras eller förfalla i ödesmål»).

Kun 1600-luvun lopussa ryhdyttiin maakirjalaitosta uudistamaan myöskin Helsingin ympäristön osalta, ilmestyivät useat puheenaolevista v:n 1650 lahjoituskirjassa kaupungille lahjoitetuista rälssitiloista maakirjaan verotiloina. Verotiloiksi merkittiin näistä Meilahti, Korpas, Backas, Lassas, Martas, Heikas ja Bertas eli 7

tilaa. Muut tilat, nimittäin Greijus, Böhle ja Reimars sensijaan merkittiin kruununtiloiksi. Ensimmäinen näin laadittu maakirja on vuodelta 1685. Selvittämätöntä toisaiseksi on, mistä syystä tällainen erotus alkuaan samoilla ehdoilla kaupungille lahjoitettujen tilojen välillä tehtiin. Mahdollisesti tämä johtuu siitä, että viimeksimainittu kruununtiloiksi merkityt tilat vielä silloin, kun maanluonnot ensimmäinen kerta maakirjassa eroitettiin, olivat autioina, kun sensijaan muilla tiloilla oli asukkaita. Erästä vuoden 1681 maakirjaan tehdystä merkinnästä voidaan vetää sellainen johtopäätös, että v. 1654 autiona olleista tiloista yksi, nimittäin Meilahti, vasta v. 1682 oli lunastettu verotilaksi. Olivatko taas ne muut tilat, jotka mahdollisesti v. 1650 olivat asuttuja ja jotka maakirjaan v. 1685 merkittiin verotiloiksi, todella jo v. 1650 verotilojen luontoisia vai olivatko ne valtion lunastettua Skytten rälssioikeuden kruununtilojen luontoisia, jolloin niitten haltijoilla oli ainoastaan lampuotien asema, ja olivatko siis maakirjaan tehdyt näitä tiloja koskevat merkinnät oikeita, ovat kysymyksiä, joita niin keskeiset kuin ne kaupungin oikeuden kannalta katsoen olivatkin, ei voitu myöhemmin syntyneissä oikeudenkäynneissä tyydyttävästi selvittää.

Kaikkia tässä mainittuja kaupungin alueen ulkopuolelle jääneitä tiloja ruvettiin riippumatta siitä, oliko ne maakirjaan merkitty verotiloiksi vai kruununtiloiksi, käsittelemään n.s. maistraatintiloina, siis tiloina, jotka oli lahjoitettu kaupungille vain maistraatin palkkaamiseen. Tällaisiin tiloihin ei katsottu kaupungilla olleen »ikuista omistusoikeutta». Kaupungilla oli ainoastaan laajempi tai suppeampi oikeus tiloilta saatavien maaverojen nauttimiseen. Oikeus, mikä kaupungilla oli n.s. maistraatintiloihin, oli siten paljon rajoitetumpi kuin kaupungin oikeus varsinaisiin lahjoitusmaihin.

Käsitys, että puheenaolevia Oulunkylässä sekä Meilahden, Pikku-Huopalahden, Talin ja Lauttasaaren kylissä olevia tiloja ei lahjoitettukaan kaupungille, »ikuisiksi omaisuudeksi» tavallisina lahjoitusmaina vaan maistraatintiloina, perustuu ensisijassa maakirjassa jo vuodesta 1685 kulkeutuneeseen merkintään, jonka mukaan nämä tilat olisi lahjoitettu kaupungille vasta toukokuun 12 päivänä 1685 annetulla kuninkaallisella päätöksellä. Tähän päätökseen perustuisi myöskin kaupungille lahjoitettujen eri tilojen maanluonto.

Mitään sanottuna päivänä annettua kuninkaallista päätöstä Helsingin kaupungin lahjoitusmaista ei kuitenkaan tunneta. Kaupungin viranomaisten toimesta on aikoinaan etenkin Ruotsin valtionarkistossa toimitettu erittäin perinpohjaisia tutkimuksia tämän päätöksen löytämiseksi, mutta sellaista ei ole tavattu. Asianomaisten valtionviranomaisten asiakirjoissa ei edes ole löydettävissä merkintää tai viittausta tällaisen päätöksen olemassaoloon. (Kts. P. A. n:o 15 v:lta 1885, s. 2.) Sen suuren merkityksen vuoksi, mikä tällä oletetulla päätöksellä on ollut kaupungin nykyisen alueen muodostumisen kannalta, on myöskin selvitysmies toimituttanut Ruotsin valtionarkistossa pätevän asiantuntijan tutkimuksen tällaisen päätöksen olemassaolosta. Asianomainen tutkija, sanotun valtionarkiston virkamies, fil. tohtori *Folke Lindberg*, ilmoittaa myös, ettei hän valtionarkistossa säilytetyistä asiakirjoista ole löytänyt mitään jälkiä tällaisesta päätöksestä. Mitään merkintää tällaisen päätöksen johdosta kaupungille menneestä kirjeestä ei ole valtionregistratuurissa, minkälainen merkintä pitäisi olla olemassa, jos asiasta olisi annettu kuninkaallinen päätös. Myöskään ei kamarikollegion registratuurissa ole näiltä ajoilta mitään merkintää kaupungin lahjoitusmaita koskevasta päätöksestä tai kirjelmästä. Vihdoin ei myöskään reduktionikomissionin asiakirjoissa ole mitään todistuksia siitä, että tämä olisi käsitellyt Helsingin kaupungin lahjoitusmaaoloja, vaikka komissioni juuri toukokuussa 1685 käsitelti »uusmaalaisia asioita». Muita valtion keskusviranomaisia, jotka olisivat voineet käsitellä kaupungin lahjoitusmaa-asioita ja jotka siten olisivat voineet antaa kysymyksensäolevan »kuninkaallisen päätöksen», ei tiettävästi ollut. Voidaan näinollen pitää selvitetynä, että mitään kuninkaan itsensä tai jonkin valtion keskus-

viranomaisen toukokuun 12 päivänä 1685 antamaa päätöstä Helsingin kaupungin lahjoitusmaa-asiasta ei ole olemassa.

Sellainen mahdollisuus on kuitenkin olemassa, että tämän turhaan etsityn päätöksen olisi tehnyt jokin paikallinen laajoilla valtuuksilla varustettu valtion viranomainen, lähinnä suuren reduktion toteuttamisessa toiminut paikallinen komissioni. Tunnettua nimittäin on, että Ruotsin valtakunnan ja myös Suomen eri osissa 1680-luvulla ja nimenomaan v. 1685 toimi paikallisia reduktionikomissaareja ja reduktionikomissionieja v:n 1680 valtiopäivillä päätettyä suurta reduktionia toteuttamassa, ja että nämä puuttuivat myöskin kaupunkien lahjoitusmaaoloihin. Myös Uudellamaalla toimi vv. 1685—1687 eräs reduktioni- ja inkvisitionitoimikunta. Sen asiakirjoja on Suomen valtionarkistossa suuri määrä (m.m. n:ot 6966—6969), mutta asiakirjojen joukossa ei ole mitään pöytäkirjoja tai päätösluetteloita vuodelta 1685. Näistäkään lähteistä ei siis saada suoranaista vastausta siihen, oliko tämä komissioni mahdollisesti tehnyt jonkin päätöksen Helsingin kaupungin lahjoitusmaista ja minkäluontoinen tämä päätös oli. Sensijaan saadaan sanotuista asiakirjoista välillisesti valaistusta asiaan.

Maakirjoihin läpi vuosisatojen viety merkintä, johon käsitys puheenaolevien tilojen maistraattitilan luonteesta perustuu ja johon myös eräät tuomiot ovat nojautuneet, on yleensä kuulunut seuraavasti: »Donerat till Helsingfors stad enl. kung. resolution 12 maj 1685», »Lahjoitettu Helsingin kaupungille toukokuun 12 päivänä 1685 annetulla kuninkaallisella päätöksellä». Verrattaessa tätä maakirjan merkinnän sanamuotoa yllämainitun komissionin asiakirjoissa oleviin vastaaviin merkintöihin, havaitaan, että merkintä maakirjoihin on lyhennys sanotun reduktioniviranomaisen omiin luetteloihinsa tekemästä merkinnästä ja että se tällaisena lyhennyksenä on saanut toisen sisällyksen kuin alkuperäinen merkintä.

Suomen valtionarkistossa säilytetyssä reduktionimaakirjassa »Borgå Lähns Reduktionsbok Pro Anno 1685» (asiakirjanumero 6969), joka ilmeisesti on yllämainitun Uudellamaalla toimineen reduktioni- ja inkvisitionikomissionin toiminnan perusteella laadittu, on puheenaolevien tilojen kohdalla seuraavat merkinnät:

Oulunkylässä olevan nimettömän tilan, siis nykyisen Nybondaksen kohdalla kuuluu merkintä: »Under Helsingfors stad privilegierat och effter Kungl. M. allernådigaste Resolution af den 12 Maj 1685 ännu der under lämbnat», »Helsingin kaupungille lahjoitettu ja Kuninkaan toukokuun 12 päivänä 1685 antaman armollisimman päätöksen nojalla vielä jätetty kaupungille». Hindernäsin eli Mejlahden kylässä olevan yhden tilan, Talinkylässä olevan kolmen tilan, Drumsön kylässä olevan kahden tilan ja Pikku-Huopalahden kylässä olevan viiden tilan kohdalla on seuraava yhteinen merkintä: »Under Helsingfors stad privilegierat och ännu lämbnat tillsvidare enligt Kungl. M. allernådigaste Resolution av den 12 Maj 1685».

Myöskin vanhan kaupungin alueeseen kuuluvat tilat samoinkuin uuden kaupungin alueeseen riidattomasti kuuluneet tilat ovat näissä luetteloissa mainitut. Gumtähden ja Forsbyn eli Koskelan tilat on ensinnäkin merkitty autiotiloiksi ja sitten seuraa näin kuuluva yhteinen merkintä: »Under Helsingfors stad privilegierat och lämbnat ännu tillsvidare efter Kungl. M. allernådigaste Resolution af den 12 Maj 1685 ograverat». Tölön kylässä olevan kuuden tilan kohdalla on taas seuraava yhteinen merkintä: »Under Helsingfors stad till Mulbete, som det och även blivit till vijdare enligt Kungl. M. allernådigaste Resolution af den 12 Maj 1685».

Nämä kaupungin lahjoitusmaa-asiaa aikaisemmin tutkittaessa tuntemattomat merkinnät asettavat kysymyksen toukokuun 12 päivänä 1685 annetun päätöksen merkityksestä ja sisällyksestä uuteen valoon. Tämä päätös, joka, kuten edellä on esitetty, mitä todennäköisimmin on paikallisen Uudellamaalla toimineen reduktioni- ja inkvisitionikomissionin tekemä, ei ollut mikään uusi lahjoituskirja vaan päätöksen antamisen aikana vallinneitten oikeussuhteiden toteaminen. Päätös perustui silloin vallinneeseen käytäntöön, t.s. siihen tapaan, jolla puheenaolevia tiloja tosiasiallisesti hallittiin, eikä alkuperäisten lahjoituskirjojen sanamuotoon.

Todisteita siitä, että tässä selvitetävänä oleva päätös olisi ollut varsinainen reduktionipäätös, ei ole olemassa. Päinvastoin viittaa merkinnän sanamuoto, jonka mukaan kaikkien tilojen hallinta jätettiin »toistaiseksi» ennalleen, siihen, että reduktioniviranomaisten aikomuksena mahdollisesti oli myöhemmin ottaa kaupungin oikeus näihin tiloihin uudestaan tarkastettavaksi. Tällaisiin toimenpiteisiin ei tiettävästi kuitenkaan myöhemmin ryhdytty. Muodollisesti jäivät kaupungin saamat vanhat lahjoitukset ja erikoisoikeudet maahan voimaan. Tätä osoittaa m.m. eräs marraskuun 4 päivänä 1757 päivätty kuninkaallinen kirje kamarikollegiolle »Helsingin maistraatin oikeudesta vapaasti hallita kaupungille lahjoitettuja tiloja». (P.A. n:o 15 v:lta 1885 s. 9.) Tässä kirjeessä, mikä on selvin ja asiallin kaupunkin lahjoitusmaita koskeva asiakirja, luetellaan lahjoitukset vuosilta 1569, 1576, 1594, 1639 ja 1650, joitten sisällystä myös edellä kutakin kohdallansa on selostettu, mutta mitään reduktionipäätöstä, joka olisi supistanut kaupungin alkuaan saamaa oikeutta lahjoitusmaitensa, ei niissä mainita. Myöskään ei tässä päätöksessä ole viittaustakaan sellaiseen lahjoitukseen vuodelta 1685 tai myöhemmältä ajalta, jolla kaupungille olisi lahjoitettu tiloja ainoastaan maistraatin tiloina käytettäviksi. Kuitenkin käy tästäkin asiakirjasta selville, että eräitä tiloja käytettiin samalla tavoin kuin maistraatin tiloja yleensä.

Huomattava kuitenkin on, että tilanne, mikä vuoden 1685 päätökseen viittaavien merkintöjen mukaisesti useimmissa kohdissa jäi voimaan, vastasi sitä ohjelmaa, mikä kaupunkien lahjoitusmaiten reduktioniin nähden oli omaksuttu. Vuoden 1680 valtiopäiväin päätöksessä toimitettavan suuren reduktionin perusteista oli nimittäin kohta, joka nimenomaan koski kaupunkien lahjoitusmaita ja joka määräsi eräänlaisen reduktionin toimitettavaksi juuri senluontoisessa asemassa oleviin kaupunkien lahjoitusmaiten nähden, jossa puheenaolevat kaupungin alueen ulkopuolelle jääneet tilat vuoden 1685 aikoihin käytännössä olivat. Tässä määrättiin nimittäin peruutettaviksi kaikki sellaiset kaupunkien lahjoitusmaat, joista kaupungit ainoastaan nauttivat verot, mutta ei sellaisia tiloja, jotka oli yhdistetty kaupunkiin ja joita käytettiin kaupungin yhteiseksi hyväksi. (»Alla donerade pura behållna räntor äro reduktionen underkastade, men icke afhysta och till det gemena bästa staden underlagda hemman.» Aspelin: Wasa stads historia, s. 105.)

Puheenaolevien reduktionimaakirjojen merkintäin mukaan olivat ainoastaan Tölön kylän tilat, joille uusi kaupunki oli sijoitettu, lahjoitettu kaupungille »laidunmaiksi» (»till Mulbete»). Ainoastaan nämä tilat olisivat siis senaikaisen sanonnan mukaan olleet varsinaista kaupunkimaata. Vanhat Koskelan ja Kumpulan kylien tilat olisivat muka olleet kaupungille lahjoitetut samoin oikeuksin kuin muut varsinaisen kaupunkimaan ja kaupungin alueen ulkopuolelle jääneet tilat sillä eroituksella, että nämä tilat autiutiloina jätettiin veroista vapaiksi (»ograverat»). Muista tiloista, siis Meilahden, Pikku-Huopalahden, Talin ja Lauttasaaren kylän tiloista samoin kuin Oulunkylässä olevista maista sanottiin ainoastaan, että ne olivat kaupungille erioikeuksin luovutetut (»priviligierade»), tarkemmin määrittelemättä erioikeuden luonnetta. Selvitystä siitä, mitkä kaikista näistä tiloista katsottiin kaupunkiin yhdistetyiksi, ei reduktionimaakirjan eikä pitkiin aikoihin myöskään tavallisista maakirjoista saa. Kaupunkiin yhdistettyjä tiloja ei näistä luetteloista poistettu, kuten myöhemmin ruvettiin tekemään. Käytännössä kaupungin tuomiopiiriin ja siis kaupungin alueeseen luettiin 1600-luvun lopulla ilmeisesti vain Tölön kylän tilat. Kaupungin oikeus m.m. vanhaan kaupunkialueeseen Kumpulan ja Koskelan kylissä oli unohtunut kaupungin siirron jälkeen.

Sellainen epä tietoisuus kaupungin lahjoitusmaiten luonnosta ja kaupungin alueen laajuudesta, mikä Helsingissä 1680-luvulla vallitsi, oli näihin aikoihin yleistä Ruotsi-Suomen kaupungeissa. M.m. ilmeni yllämainitun vuoden 1680 valtiopäiväin reduktionipäätöksen toteuttamisessa usein valtion ja kaupunkien välillä riitaisuutta siitä, mitä tiloja oli pidettävä kaupungin tuomiopiiriin kuuluvina ja siis sellaisina, joita

reduktioni ei koskenut. Kysymystä koetettiin sittemmin selvittää kuninkaallisella päätöksellä, mikä kaupunkien valitusten johdosta annettiin maaliskuun 16 päivänä 1689 ja jossa sanottiin, että kaupunkien tuomiopiiriin kuuluvat »ne tilat, maat, niityt ja pellot, jotka oikeastaan kuuluvat kaupunkiin ja ovat kaupunkiin yhdistetyt» («De jordägor, mark, äng och åker, som egentligen höra till staden och äro afhysta, skola sortera under stadens jurisdiktion»). Tämäkään säännös ei kuitenkaan pitkiin aikoihin auttanut Helsingin kaupungin lahjoitusmaaolojen ja kaupungin alueen rajojen selvittelyssä.

Suurta epätietoisuutta ja epävarmuutta niin hyvin tässä lähinnä kosketeltujen v. 1650 lahjoitettujen kuin myöskin kaupungin vanhimpien lahjoitusmaiden maanluonnosta ja kaupungin oikeudesta niihin oli joka tapauksessa 1600-luvun lopulla ja koko 1700-luvun olemassa sekä kaupungin omien että valtion viranomaisten keskuudessa. Eräässä pian vuoden 1685 jälkeen annetussa kuninkaallisessa päätöksessä, aikaisemmin mainitussa päätöksessä joulukuun 29 p:ltä 1693, puhutaan vain maistraatin palkkaukseen lahjoitetuista tiloista, »joita aikaisemmat kuninkaas ja sitten Kaarle XI itse olivat kaupungille lahjoittaneet ja vahvistaneet», vaikka aikaisemmat lahjoitukset selvästi olivat olleet toisenluontoiset. Ainakin tässä kohden oli tämä päätös, johon usein myöhemmin vedottiin, harhaanjohtava. Eräässä kamarikollegion maaliskuun 24 päivänä 1772 antamassa selityksessä ilmoitettiin, »että kaupungilla sille eri aikoina annettujen privilegioitten ja toukokuun 12 päivänä 1685 annetun kuninkaallisen päätöksen nojalla on hallussaan 25 tilaa Hindernäsin (Meilahden), Talin, Lauttasaaren, Pikku-Huopalahden, Oulunkylän, Kumpulan, Koskelan ja Tölön kylissä tontteina, laidunmaina, maistraatin palkkaukseen ja muihin tarkoituksiin. Näistä tiloista 7 vuoden 1685 maakirjan mukaan, jolloin tilojen maanluonnnot ensi kerran eriteltiin, ovat olleet veroluontoisia ja muut 18 tilaa ovat silloin olleet merkityt kruununluontoisiksi, minkä luontoisina ne nykyisiin aikoihin ovat pysyneet; mutta siitä, onko Helsingin kaupunki näistä kruununtiloista luovuttanut yhden tai useamman vuotuista maksua vastaan kaupungin asukkaille tai muulla tavoin niitä käyttänyt, ei kollegiolla ole mitään tietoa.» Sekasorto ilmeni myöskin siinä, että milloin maaherra, milloin maistraatti antoi immisionin kruununtiloiksi merkittyjen tilojen viljelijöille. Korjaus tähän saatiin edellämainitun marraskuun 4 päivänä 1775 annetun kamarikollegiolle osoitetun kuninkaallisen kirjeen perusteella, jossa immisioni-oikeus selitettiin maistraatille kuuluvaksi.

Kun kaupunki 1700-luvun viimeisinä vuosikymmeninä alkoi vaurastua ja hallinnolliset olot rupesivat järjestymään, ryhdyttiin täällä samoin kuin jo aikaisemmin useissa muissa kaupungeissa viranomaisten toimesta kaupungilta vastoin lahjoituskirjojen ja yleisten asetusten säännöksiä ja siis laittomasti yksityisten haltuun joutuneiden maitten omistusoikeuden palauttamiseen. Nämä toimenpiteet saivat toisinaan suoranaisten paikallisten reduktionien luonteen.

V. 1772 pyysi ja sai kaupungin silloinen pormestari ja edustaja valtiopäivillä kamarikollegiolta sen selvityksen kaupungin lahjoitusmaista, joista edellä on esitetty ote. Tämän sekä muiden selvitysten perusteella pantiin v. 1778 vireille *varsinaiseen kaupunkimaahan* kohdistuva ja useitten porvariston jäsenten valtauksia koskeva reduktioni, josta syntynyt oikeusriita lopullisesti ratkesi kaupungin eduksi elokuun 31 päivänä 1784 annetulla kuninkaallisella tuomiolla.

V. 1650 kaupungille lahjoitettuihin kaupunkimaan ulkopuolelle jääneisiin tiloihin koetti kaupunki aikoinaan päästä käsiksi eri oikeudenkäynneillä. Nämä pantiin yleensä vireille silloin, kun näitten tilojen haltijat möivät tilansa suvun ulkopuolella oleville henkilöille ja saattoi olla kysymys kruununtiloihin liittyvän lunastusoikeuden käyttämisestä.

Ensimmäinen tällainen oikeudenkäynti aloitettiin *Martaksen* tilasta Talin kylässä. Maistraatti vaati kihlakunnanoikeudessa tilanhaltijan, erään kaupungin porvarin, jonka isä, myös hän kaupungin porvari, oli ostanut tilan talonpoikaishaltijalta, vel-

voittamista luovuttamaan tilan omistus- ja vero-oikeus kaupungille. Kanteessa vedottiin vuoden 1650 lahjoituskirjaan ja vuoden 1757 kuninkaalliseen kirjeeseen sekä siihen, että tämän tilan lahjoituksen aikana täytyi olla ollut kruununluontoinen, koska mitään perusteita sen merkitsemiseen vuoden 1687 (oikeammin 1685) maakirjaan veroluontoiseksi ei oltu esitetty. Kihlakunnanoikeus ei toukokuun 8 päivänä 1771 antamassaan tuomiossa katsonut voivansa kaupungin vaatimusta hyväksyä, eikä kaupunki myöskään tässä tapauksessa jatkanut kannettaan. (P. A. n:o 4 v:lta 1888 s. 7—8.)

Toinen oikeustapaus koski *Meilahden* tilaa ja pantiin se vireille v. 1777. Tila oli myyty suvusta eräälle kaupungin kauppiaalle Vuoden 1650 lahjoituskirjaan viitaten kaupunki käräjillä vaati oikeutta lunastaa tämä nyt »kruununverotaloksi» kutsuttu tila, »koska se oli myyty suvusta». Kihlakunnanoikeus ja laamannioikeus myönsivät kaupungille lunastusoikeuden, mutta hovioikeus kumosi näitten oikeuksien tuomion, m. m. koska tila ei kuulunut kaupungin alueeseen eivätkä myöhemmät hallitsijat olleet vahvistaneet vuoden 1650 lahjoitusta. Maaliskuun 11 päivänä 1782 kuningas vahvisti hovioikeuden tuomion. (P. A. n:o 4 v:lta 1888 ss. 8—11.)

Seuraava tapaus koski puolta *Korpaksen* tilaa. Tilan haltija oli kuollut v. 1826 jättämättä tunnettuja perillisiä. Kaupunginvanhimmat vaativat nyt maistraatissa, että kihlakunnanoikeuden määräämät uskotutmiehet velvoitettaisiin luovuttamaan tila kaupungin vapaaseen hallintaan. Samoihin aikoihin kaupunginvanhimmat olivat maaherralta anoneet, että Korpaksen tila maakirjassa siirrettäisiin verosarekkeesta kruunusarekkeeseen. Maistraatti oli 29 päivänä syyskuuta 1827 antamallaan päätöksellä selittänyt olevansa asianomainen tuomioistuimien asiaa käsittelemään. Hovioikeus oli kuitenkin kumonnut tämän maistraatin päätöksen ja osoittanut kaupunginvanhimmat ajamaan kannettaan kihlakunnanoikeudessa. Myöskin kuvernööri oli lokakuun 6 päivänä 1829 osoittanut kaupunginvanhimmat asianomaisessa tuomioistuimessa ajamaan vaatimustaan Korpaksen tilan maakirjaan merkityn veroluonnoston muuttamisesta. Kihlakunnanoikeus oli hyväksynyt mutta laamannioikeus ja hovioikeus olivat hylänneet kaupungin vaatimuksen. Senaatin oikeusosasto, jonne kaupunki valitti, antoi päätöksensä toukokuun 14 päivänä 1836 hyläten sekin kaupungin vaatimuksen. Perusteluissa sanottiin m. m., että koska tila aina vuodesta 1687 oli maakirjassa ollut merkittynä verosarekkeeseen, oli sitä kesäkuun 28 päivänä 1731 talonpoikain valituksen johdosta annetun kuninkaallisen päätöksen perusteella pidettävä ja käsitettävä vanhana verotilana, joka ei vuoden 1650 lahjoituksen nojalla voinut siirtyä kaupungin rajattomaan omistukseen ja hallintaan, minkälaatuisesta kaupunki ei milloinkaan aikaisemminkaan ollut esittänyt vaatimusta eikä myöskään toisiasiallisesti koskaan käyttänyt tällaista oikeutta.

Parempi menestys pyrkimyksissään kaupungin oikeuden palauttamiseksi oli kaupungilla niissä oikeudenkäynneissä, joihin ryhdyttiin maakirjaan kruununtiloiksi merkittyjen tilojen omistusoikeuden hankkimiseksi kaupungille.

1800-luvun alussa syntyi kaupunginvanhimpain, maistraatin ja kuvernöörin välillä riita *Greijuksen* ja sen kanssa yhdysviljelyksessä olevan *Stenbackan* tilan hallintaoikeudesta. Kuvernööri oli ilmoituksensa mukaan aina hoitanut immisionioikeuden käyttämistä Greijuksen tilaan, koska kaupunki ei sen hoitoon ollut lahjoituksesta alkaen muulla tavoin puuttanut kuin kantamalla siitä veron ja maaherran niinhyvin johtosääntönsä kuin vuoden 1757 kuninkaallisen kirjeen mukaan tuli hoitaa kaupungin lahjoitusmaita, jos kaupunki itse tämän laiminlöi. Nyt oli maistraatti kuitenkin ottanut itselleen immisionioikeuden. Kaupunginvanhimmat taas katsoivat, että tila oli luovutettava kaupungin vapaaseen hallintaan. Lokakuun 12 päivänä 1812 antamallaan päätöksellä, joka sai lainvoiman, kuvernööri harkitsi oikeaksi ja kohtuulliseksi antaa immisionihaltijalle oikeuden hallita tilaa 50 vuotta tammi-kuun 1 päivästä 1813 alkaen, minkä jälkeen kaupunki saisi oikeuden lahjoituksen perusteella vapaasti käyttää tilaa lain ja vastaisten olosuhteiden mukaan. Vuodesta 1863 on kaupunkia pidetty tilan oikeana omistajana. (P. A. 1877 ss. 22—24.)

Nähtävästi Greijuksen tilaa koskevaan ratkaisuun viitaten saivat maistraatti ja kaupunginvanhimmat vuonna 1870 aikaan sopimuksen *Reimarssin* tilan silloisen haltijan kanssa immisioniin perustuvan hallintaoikeuden luovuttamisesta kaupungille. Senjälkeen kuin hallintaoikeus näin joutui kaupungille, on tilan omistusoikeudenkin katsottu lopullisesti kuuluvan kaupungille.

Böhlen tilasta oli ensimmäinen kaupungin oikeutta koskeva oikeudenkäynti viireillä 1880-luvun alussa Pasilan ampumarataa varten tarvittavan maan pakkolunastuksen yhteydessä. Sekä valtio että kaupunki vaativat pakkolunastuskorvausta itselleen. Syyskuun 4 päivänä 1884 annetulla kihlakunnanoikeuden tuomiolla, jonka varaan asia jäi, tuomittiin korvaus kaupungille suoritettavaksi. Toisessa, senaatin joulukuun 16 päivänä 1905 antamaan päätökseen loppuneessa oikeudenkäynnissä sai kaupunki immisionioikeuden haltijana oikeuden kieltää tilan haltijaa jatkamasta Pasilassa alkamaansa tonttien vuokraamista.

Kysymys puheenaolevien kaupungille v. 1650 lahjoitettujen maitten omistusoikeuden palauttamisesta kaupungille otettiin kaikessa laajuudessaan harkittavaksi vielä niinkin myöhään kuin 1870-luvulla kunnallishallinnon uudistuksen jälkeen. Vastaperustettu valtuusto oli ensi työksään asettanut valiokunnan laatimaan täydellistä luetteloa kaupungin maanomaisuudesta ja sen hallinnasta. Tämä valiokunta ehdotti erikoisvaliokunnan asettamista tutkimaan syitä siihen, etteivät v. 1650 kaupungille lahjoitetut tilat enää täydellä omistusoikeudella kuuluneet kaupungille. (P. A. n:o 1 v:lta 1876.) Erikoisen kolmen miehen valiokunta asetettiin valtuuston kokouksessa helmikuun 1 päivänä 1876. Valiokunta, joka julkaisi mietintönsä vasta v. 1885 (P. A. n:o 15 v:lta 1885), tuli siihen tulokseen, että kaupungilla olisi suuria toiveita voittoa oikeudenkäynti, ja ehdotti, että mikäli sovintoteitä ei saataisi asiaa ratkaistua, olisi nostamalla oikeudenkäynti aluksi yhtä verotilan ja yhtä kruunutilan haltijaa vastaan koetettava saada kaupungille takaisin omistusoikeus Heikaksen ja Bertaksen tiloihin (nykyinen Drumsön kartano) Lauttasaaren kylässä, Lassaksen ja Martaksen tiloihin (nyk. Talin kartano) Talin kylässä, Korpaksen, Backaksen ja Böhlen tiloihin Pikku-Huopalahden kylässä sekä Nybondaksen tilaan Oulunkylässä. Koska Meilahden tila oli ostettu kaupungille v. 1871, ei oikeudenkäynnin tarvinnut kohdistua tähän. Kun asia marraskuun 3 päivänä 1885 joutui valtuuston käsiteltäväksi, esitettiin kuitenkin epäilyksiä kaupungin onnistumisesta tällaisessa oikeudenkäynnissä, minkä vuoksi asetettiin uusi valiokunta asiaa vielä tutkimaan. Tämäkin valiokunta keräsi arvokasta lisäaineistoa kysymyksen selvittämiseksi ja julkaisi mietintönsä v. 1888 (P. A. n:o 4 v:lta 1888). Valiokunta tuli osin laillisuusperusteilla, joista eräät näyttivät olevan kylläkin asiallisia, eräät taas sellaisia, joita ei ainakaan Ruotsissa myöhemmin omaksutun oikeuskäytön mukaan hyväksyttäisi, osin kohtuusyistä viittaamalla siihen, että kaupunki enemmän kuin sadan vuoden ajan oli koettanut voittoa takaisin nämä tilat »ja siten arveluttavalla tavalla oli häirinnyt tilojen haltijoita heidän omistus- ja hallintaoikeutensa nauttimisessa», siihen tulokseen, että ehdotettuun oikeudenkäyntiin näitten tilojen haltijoita vastaan ei olisi ryhdyttävä. Tämän valiokunnan kannan omaksui myöskin valtuusto kokouksessaan syyskuun 18 päivänä 1888.

Omituisuutena on mainittava, että maarekisteristä sittemmin useitten näitten »maistraatin tilojen» kohdalta on poistettu merkintä, että ne toukokuun 12 p:n 1685 oli lahjoitettu kaupungille. Tällainen merkintä on nyttemmin enää olemassa vain Lassaksen, Martaksen ja Reimars' in kohdalla Talin kylässä. Sensijaan sitä ei ole Korpaksen ja Backaksen kohdalla Haagan kauppalassa eikä Heikaksen ja Bertaksen kohdalla Lauttasaaren kylässä, ei myöskään Nybondaksen kohdalla Oulunkylässä. Milloin ja mistä syystä tämä merkintä on poistettu on toistaiseksi selvittämättä. Tässä mainittujen tilojen käsitteleminen eri tavalla johtuu jostakin erehdyksestä.

Viimeisetkin ulkonaiset todisteet kaupungin oikeudesta niihin v. 1650 kaupungille lahjoitettuihin tiloihin, jotka 1600-luvun lopulla oli merkitty maakirjaan verotiloiksi,

häipyvät, kun vanhat maaverot v. 1924 poistettiin. Marraskuun 29 päivänä 1924 ruplaveron lakkauttamisesta annetun lain mukaan oli yksityisen omistaman tai hallitsemian tilan kaupungille lahjoitetusta ruplaverosta maksettava kaupungille tätä veroa lakkautettaessa korvaus, joka oli laskettava siten, että vero veroruplan vuoden 1923 verohinnan perusteella muunnettiin pääomaksi 8 %:n mukaan. Tammikuun 30 päivänä 1925 rahatoimikamari päätti anoa valtioneuvostolta tätä korvausta seuraavien tilojen ruplaverosta, nimittäin: Korpaksen emätila, ruplavero 20: 43, Hagan tila (osa ent. Korpasta), 39: 64, Korpaksen $\frac{1}{4}$ (Fredriksbergin tila), 20: —, Backaksen tila, 37: 40, Bertaksen tila, 10: 40, Heikaksen tila, 15: 60, Lassaksen tila, 29: 60 ja Martaksen tila, 26: 60. Eräässä rahatoimikamarin myöhemmässä heinäkuun 4 päivänä 1925 päivätyssä kirjelmässä maaherralle huomautettiin, että Reimarsin ja Nybondaksen tiloja ei edellisessä anomuksessa otettu huomioon senvuoksi, että kaupunki itse oli useat vuodet omistanut nämä tilat. Siltä varalta, että tästä huolimatta korvausta näitten tilojen ruplaveron lakkauttamisesta oli kaupungille suoritettava, ilmoitti rahatoimikamari näitten tilojen ruplaveron olleen 31: 50 ja 47: 90. Viimeksimainittuja tiloja ei sitten otettu huomioon korvausta määrättäessä. Kaupunkiin yhdistettyjä vastaavassa asemassa aikaisemmin olleita tiloja, Meilahtea, Greijusta, Kristers'ia ja Böhleä eivät rahatoimikamari eikä valtioneuvosto enää ottaneet lainkaan huomioon. Syyskuun 7 päivänä 1925 valtioneuvosto päätti, että kaupungille sanottuna tarkistettuna korvauksena oli suoritettava Smk. 76,425: 25.

Seuraus siitä, että käsiteltävänä olleita v. 1650 kaupungille lahjoitettuja tiloja vastoin lahjoituskirjan sananmuotoa v:sta 1685 alkaen ruvettiin käsittelemään maistraattintiloina, oli, että näitä tiloja ei myöhemminkään katsottu kaupungin alueeseen kuuluviksi. Maaliskuun 16 päivänä 1689 kaupunkien valitusten johdosta annetussa kuninkaallisessa päätöksessä tehostettiin jo kaupunkilaissa julkilausuttua periaatetta, että kaupungin tuomiopiiriin kuului vain varsinainen kaupunkimaa. Siinä säädettiin, että »ne tilat, maat, niityt ja pellot, jotka itse kaupungit varsinaisesti omistavat ja ovat kaupungeille siirretyt, niin ettei mitään talonpoikia niillä asu, kuuluvat kaupungin tuomiopiiriin» (»de jordägor, Marck, Ängar och Åkrar, som egentligen höra till Städerna i gemen, och äro avhysta, så at inge Bönder dem äbo, sortere under bem. Städens jurisdiktion, men ej någre der ifrån afskilde eller ej afhyste byar och ägor»). Tämä periaate vakaantui entistä enemmän vuoden 1734 lain oikeudenkäyntikaaren VI luvun I §:n ja X luvun 19 §:n perusteella. Maistraatin yritys vuodelta 1827 vetää nämä tilat tuomiovaltaansa ei, kuten aikaisemmin on osoitettu, onnistunut. Kaupungin alueen rajaksi lännessä muodostui siis vuoden 1650 lahjoituksesta huolimatta Tölön ja Pikku-Huopalahden kylien välinen raja. Sitä rajaa, joka esiintyi jo edellämaitussa kartassa vuodelta 1696, tarkistettiin isojaon johdosta v. 1781 toimitetussa rajankäynnissä. Raja on tällaisena merkitty erääseen karttaan, jonka otsikkona on: *Charta öfver Skärgård och Rågängen å Nyland. Upprättad år 1781 af Carl Hagström*. Eräs riita Drumsön kylän ja kaupungin välisestä rajasta ratkesi senaatin oikeusosaston helmikuun 15 päivänä 1816 antamalla päätöksellä.

3. ALUELAAJENNUKSET POHJOISESSA.

1800-luvun lopulla olivat kaupungin väestö- ja rakennusolot kehittyneet siihen, että kaupungin alueen laajentaminen osoittautui välttämättömäksi.

On aikaisemmin selvitetty, miten alkuaan ehjäksi tarkoitettun vanhan kaupungin aikaiseen kaupunkialueeseen oli syntynyt suuri halkeama sen kautta, että Kumpulan kylään muodostunut Gumtähden eli Wiksbergin allodisäteri oli ruvettu lukemaan Helsingin pitäjään kuuluvaksi. Kun kaupungin asutus alkoi levitä kaupungin pohjoiselle rajalle, osoittautui tämä kaupungin maitten ja alueen keskelle pistävä maakieleke erittäin alttiiksi esikaupunkimuodostukselle. 1890-luvulla syntyikin tämän tilan maille

kuten edempänä tullaan tarkemmin selvittämään, eräitä ei aivan vähäisiä esikaupunkkeja, nimittäin Hermann I, Hermann II ja Toukola.

Wiksbergin allodisäteri oli yhdysviljelyksessä Kottby-nimisestä verotilasta eroitettun B. Kottbyn tilan, R. N:o 1², kanssa. Näitä yhdysviljelyksessä olevia tiloja kutsuttiin yhteisellä nimellä *Gumtåhden kartano*.

Tämän tilan oli omistaja ensimmäisen kerran marraskuussa 1882 tarjonnut kaupungin ostettavaksi 250,000 markasta. Valtuustolle helmikuun 2 päivänä 1883 antamassaan lausunnossa oli rahatoimikamari huomauttanut, että tilan ostaminen sen asemaan katsoen saattoi olla kaupungille eduksi, mutta että osin kaupungilla ei tulisi olemaan mahdollisuuksia käyttää suurinta osaa tätä aluetta huvila-alueena, koska kaupungilla muualla ympäristössään, esim. Meilahdessa, oli tähän tarkoitukseen parempia alueita, minkä vuoksi se olisi annettava vuokralle maanviljelys- ja puutarhatarkoituksiin, osin pyydetty hinta oli liian suuri, koska kaupunki ei voisi maksaa siitä enempää kuin sen todellisen arvon eli sen hinnan, mille kaupunki varmasti voisi laskea käypää korkoa vastaavan tulon. Kamari ehdotti, että kaupunki antaisi lopullisen vastauksensa vasta senjälkeen, kun kaupunki seuraavana kesänä olisi arvioinut tilan, minkä ehdotuksen valtuusto myös hyväksyi. Ennenkuin tämä arvioiminen oli ehditty toimittaa, möi omistaja tilan toiselle ja kauppa kaupungin kanssa raukesi. (P. A. n:o 15 v:lta 1892.)

Joulukuussa 1891 tarjottiin tila uudestaan kaupungille, tällä kertaa 1,073,000 markan hinnasta. Tällöin oli tilalla jo esikaupunkimuodostusta. Rahatoimikamari arvioi nyt tilan arvon kaupungin käsissä kannattavaisuuslaskelmia silmälläpitäen 180,000 markaksi, mutta katsoi, että kaupunki kuitenkin voisi maksaa tilasta tämän määrän kahden tai kolmin kertaisena, koska tilalla sen yksityisen omistajan käsissä oli suurempi arvo ja tilan ostaminen »erinäisistä syistä olisi erittäin suotavaa» (»af särskilda skäl särdeles önskligt»). Kun rahatoimikamari ei kuitenkaan voinut toivoa tällä pohjalla saatavan sovintoa myyjän kanssa, ehdotti se tarjouksen hylättäväksi (P. A. n:o 15 v:lta 1892). Valmisteluvaliokunta, joka yhtyi rahatoimikamarin käsitykseen siitä, että tilan lunastaminen olisi suotavaa niin hyvin kaupungin alueen pyöristämistä varten kuin silmällä pitäen esikaupungeista aiheutuvien epäkohtien ehkäisemistä, arvioi tilan 650,000 markan arvoiseksi, ehdottaen tilan omistajalta tiedusteltavaksi, olisiko hän taipuvainen tällä hinnalla myymään tilan (P. A. n:o 18 v:lta 1892). Joulukuussa 1892 sai kaupunki tähän arvioimiseen perustuvan uuden tarjouksen omistajalta. Rahatoimikamarin uudestaan käsiteltäviä asioita ja ehdotettua, että tilasta tarjottaisiin 500,000 markkaa, päätti valtuusto helmikuun 14 päivänä 1893 ostaa tilan tällä hinnalla (P. A. n:o 8 v:lta 1893). Myyjä suostui kauppaan ja tila siirtyi kaupungin haltuun marraskuun 1 päivänä 1893.

Kaupungille joutuneet maat käsittivät asiakirjojen mukaan 611.6 tynnyrinalaa. Maarekisterin mukaan oli pinta-ala 251.86 ha.

Tilasta oli paitsi eräitä rautatiealueita v. 1875 toimitetulla pakkolunastuksella Sörnäisten kuritushuonetta varten erotettu 13.13 ha:n suuruinen alue.

Pakkolunastus Sörnäisten kuritushuonetta varten oli koskenut myöskin kaupungin maata. Ent. Kumpulan kylään kuuluvasta maasta oli pakkoluovutettu 23.898 tynnyrinalaa, mikä yhdistettiin Wiksbergin tilasta lunastettuun maahan. Tästä pakkolunastuksesta oli sikäli omituinen seuraus, että kaupungilta lunastettu osa katsottiin erotetuksi kaupungin alueesta ja siirrettiin ilman muuta maalaiskuntaan. Tätä »exkorporoimista» lienee pidettävä näihin aikoihin vielä yksin vallitsevan esineoikeudellisen alueteorian ilmauksena.

Niinpien kuin Gumtåhden tilan omistusoikeus oli siirtynyt kaupungille, nousi kysymys sen liittämisestä kaupunkiin päiväjärjestykseen.

Tällaisen toimenpiteen välttämättömyydestä huomautti valmisteluvaliokunta jo v. 1892 antamassaan lausunnossa, ja rahatoimikamarin mietintöön vuodelta 1893 sisältyi valtuuston sittemmin helmikuun 14 päivänä 1893 hyväksymä ponsi, jonka

mukaan rahatoimikamarin tuli esittää valtuustolle selvitys Gumtähden mahdollisesta liittämisestä joko kokonaan tai joiltakin osiltaan kaupunkiin.

Rahatoimikamarista tuli kuitenkin pian liitosasian ankara vastustaja. Niinpä rahatoimikamari pidättyvä kantaansa yksityiskohtaisesti perustellen eräässä valtuustolle osotetussa huhtikuun 11 päivänä 1895 päivätyssä kirjelmässä vastusti terveydenhoitolautakunnan lokakuun 8 päivänä 1894 tekemää esitystä, että Hermannin ja Toukolan esikaupungit liitettäisiin kaupunkiin. (P. A. n:o 2 v:lta 1895.) Käsitellessään syyskuun 29 päivänä 1896 erästä Hermannin ja Toukolan vesijohtoaasia antoi valtuusto uudestaan rahatoimikamarille tehtäväksi »perusteellisesti ja monipuolisesti asiaa tutkittuaan antaa valtuustolle lausunto siitä, olisiko Gumtähden ottaminen kaupungin valtapiiriin kaupungin edun mukaista». Kun kysymys maan luovuttamisesta valtiolle m. m. Pasilan konepajaa varten oli valmisteltavana, huomautti eräs valtuuston asettama erikoisvaliokunta, että jos konepaja sijoitetaan suunnitellulle paikalle, ei kysymystä Gumtähden liittämisestä kaupunkiin enää voida lykätä, »vaan on asiaa ryhdyttävä täydellä tarmolla ajamaan ja toteuttamaan, niistä epäilyksistä huolimatta, joita tätä vastaan kieltämättä voidaan esittää». (P. A. n:o 27 v:lta 1897.)

Kaupungille tuli kuitenkin tosi eteen vasta, kun osa Hermannin ja Toukolan asukkaita helmikuun 11 päivänä 1899 oli maaherralle tehnyt esityksen joko näitten esikaupunkien muodostamisesta taajaväkiseksi yhdyskunnaksi tai niitten liittämisestä kaupunkiin, ja maaherra pyysi asiasta valtuuston lausuntoa. Asiaa katsottiin nyttemmin kaupungin kannalta helpommaksi käsitellä, koska samana vuonna saatiin aikaisemmin mainittu ratkaisu oikeusriidassa Koskelan tilan kuulumisesta kaupunkiin, minkä riidan vireilläoloa oli pidetty eräänä esteenä liitoskysymyksen esilleottamiselle. Erään rahatoimikamarin asettaman pysyvän esikaupunkivaliokunnan annettua mietintönsä asiasta (P. A. n:o 14 v:lta 1900), päätti valtuusto periaattessa puoltaa liitosta, mutta pidatti itselleen oikeuden vasta saatuaan maaherran välityksellä Helsingin maalaiskunnan ja seurakunnan lausunnon lopullisesti määritellä kantansa. Näitten lausuntojen saavuttua asetti valtuusto marraskuun 5 päivänä 1901 valiokunnan valmistamaan lopullista lausuntoehdotusta. Ehdotus valmistui maaliskuussa 1902 (P. A. n:o 12 v:lta 1902). Tämän ehdotuksen perusteella päättikin valtuusto sitten huhtikuun 22 päivänä 1902 tehdä senaatille esityksen m. m. puheenaolevan Gumtähden kartanon liittämisestä kaupunkiin.

Senaatin päätökset liittämisestä tehtiin, hallinnollisesta liittämisestä huhtikuun 27 päivänä 1903, kameraalisesta marraskuun 23 päivänä 1903, jolloin kuitenkin määrättiin, että ne m. m. Kottbyn tilaan kuuluvat palstat, jotka eivät välittömästi rajoittuneet kaupungin maihin, olivat tilasta erotettavat maalaiskuntaan jääviksi, ennenkuin liitoksesta voitaisiin tehdä merkintä maakirjaan, kirkollisesta liittämisestä lokakuun 4 päivänä 1904 ja vihdoin oikeudellisesta liittämisestä toukokuun 29 päivänä 1905. Viimeksimainitussa päätöksessä määrättiin myös, että liittäminen oli tapahtuva tammikuun 1 päivästä 1906, mikä tapahtuikin (P. A. n:o 9 v:lta 1906). Kameraalista liitosta koskevassa päätöksessä edellytetyt erottamistoimenpiteet johtivat B. Kottbyn tilasta erotettavien osien muodostamiseen maaherran heinäkuun 10 päivänä 1909 vahvistaman lohkomispäätöksen nojalla Lands-Kottby nimiseksi itsenäiseksi tilaksi Oulunkylän kylässä. Sittemmin poistettiin maakirjasta kaupunkiin liitettävät tilat senaatin helmikuun 23 päivänä 1916 antaman päätöksen nojalla (P. E. = kaupunginvaltuuston painettu esityslista, 2. V. 1916).

Ne maat, jotka siis v:n 1906 alusta liitettiin kaupungin pohjoisrajalla kaupunkiin, olivat v. 1916 tehtyjen täydentävien maarekisterimerkintäin mukaan seuraavat: Wiksbergin allodisäteri Kumpulän kylässä kokonaisuudessaan, B 2 Kottbyn tila, R. N:o 1²⁰, joka on O. 2 341 osaa koko Kottbyn tilasta Oulunkylässä, Sörnäisten kuritushuoneen alue, sekä Kottbyn tilasta aikoinaan emärataa varten pakkolunastetut rautatiealueet, R. N:ot 1³—⁴ (kts. karttaa, liite I.)

Se jonkun verran mutkaileva rajaviiva, mikä täten syntyi, on siitä lähtien ollut kaupungin alueen pohjoisrajana.

Huomautettakoon, että useissa kaupungin viimeaikaisissa kartoissa esiintyvä rajan vetäminen luoteiskulmassa siten, että Pasilan ampumaradan suoja-alueeseen kuuluva Ulko-Greijuksen palsta kuuluisi kaupunkialueeseen, ei ole oikea. Tämä tilus kuuluu nykyään Huopalahden kuntaan.

4. ALUELAAJENNUKSET LÄNNESSÄ.

On aikaisemmin mainittu, että kaupunki v. 1871 tehdyllä kaupalla oli hankkinut itselleen omistusoikeuden entiseen lahjoitusmaahansa, sittemmin Meilahden maistraatintilaan. Tähän kuului paitsi kantatilaa Seurasaari ja kolme Pukkisaarta, osa Rajasaarta, sekä osa Varissaari-, Morsianluoto- ja Porsassaari-nimisiä pikkusaaria ja luotoja, ynnä kaksi ulkopalsta, nimittäin Meilahden kotisuo ja Meilahden suursuo. Jälkimmäisistä maaherran heinäkuun 10 p:nä 1909 vahvistamalla lohkomispäätöksellä muodostettiin Lill-Meilansin eli Vähä-Meilahden tila, R. N:o 1¹. Kantatila sai R. N: on 1². Meilahden tila oli maakirjaan merkitty yksinäiseksi verotilaksi eikä siis Pikku-Huopalahden kylään kuuluvaksi, vaikka sen maat osaksi olivat tämän kylän maitten välissä. Tilan ostohinta oli 60,000 markkaa.

Myös on mainittu, että kaupunki vuodesta 1863 sai hallinta- ja omistusoikeuden niinikään maistraatintilan luontoiseen Greijuksen eli Rekolan tilaan N:o 3 sekä siihen vanhoista ajoista kuuluneeseen Stenbackan eli Kristersin ulkotilaan N:o 5 Pikku-Huopalahden kylässä. Greijuksen tila jakaantui kantatilaan välittömästi liittyvään suurempaan palstaan sekä neljään niinikään Pikku-Huopalahden kylässä hieman pohjoisempana sijaitsevaan erilliseen tilukseen, nimittäin Greijuksen suurniitty, Greijuksen suo, Greijuksen metsä ja Ulko-Greijus. (Kts. kartat P. A. n:o 12 v:lta 1902 ja 66 v:lta 1910). Siitä muodostettiin sittemmin maaherran heinäkuun 10 päivänä 1909 vahvistamalla tiluslohkomisella kaksi itsenäistä tilaa, Ut-Greijus, R. N:o 3¹ ja Greijus, R. N:o 3². Myöskin Stenbackan tilalla oli pohjoisempana erillisiä tiluksia. Mainittuna päivänä annettulla lohkomispäätöksellä tämäkin tila jaettiin, jolloin muodostettiin Skogsbacka, R. N:o 5² ja Stenbacka, R. N:o 5³ nimiset tilat.

Gumtähden liitosasian valmistelun yhteydessä pantiin vireille myös kysymys näitten tilojen liittämisestä kaupunkiin. Rahatoimikamarin pysyväinen esikaupunkikomitea ehdotti edellämainitussa v. 1900 antamassaan mietinnössä pitemmittä perusteluitta, että liitoskysymys laajennettaisiin myös näitä koskevaksi. Tästä pitäen kulkivat Meilahden ja Greijuksen liitosasiat rinnan Gumtähden liitosasian kanssa. Kysymys ratkesi näittenkin osalta edellä Gumtähden asian yhteydessä mainitulla senaatin vv. 1903—1905 tekemillä päätöksillä, ja ne Meilahden ja Greijuksen välittömästi kaupunkiin liittyvät osat, mitkä niinikään aikaisemmin mainitun vuoden 1916 senaatin päätöksen nojalla tiloina: Hindernäs R. N:o 1², Grejus R. N:o 3² ja Stenbacka R. N:o 5³ poistettiin maakirjasta, liitettiin kaupunkiin tammikuun 1 p:stä 1906. (Kts. karttaa, liite I.)

Meilahden ja Greijuksen liitostapaukset olivat n. s. kolonisatorisia eli asutusliitoksia, niillä kun ei vielä ollut syntynyt nimeksikään esikaupunkiasutusta, vaan ne liitettiin kaupunkiin sen vastaista laajentamista silmällä pitäen. Kaupungilla oli kuitenkin tälläkin suunnalla jo 1900-luvun alussa edessään myös varsinaisia esikaupunki-liitoksia.

Pikku-Huopalahden kylässä sijaitsevalle maistraatintilaksi katsotulle Böhlen tilalle oli 1890-luvun lopussa kaupungin luvatta alkanut syntyä esikaupunkiasutusta, n. s. Pasilan eli Fredriksbergin esikaupunki.

Huhtikuun 18 päivänä 1906 maistraatille antamassaan kirjelmässä tekivät tämän

esikaupungin asukkaat ensimmäisen yrityksen alueen liittämiseksi kaupunkiin. Seuraavan alotteen teki Helsingin maalaiskunnan kunnallislautakunnan esimies, joka kaupungin valtuustolle helmikuun 24 päivänä 1908 lähettämässään kirjelmässä esitti, että kaupunki »jo nyt ryhtyisi soveliaaseen toimenpiteeseen ottakseen haltuunsa hallintaoikeuden koko edellämainittuun taloon».

Hallintaoikeuden hankkiminen kaupungille toteutettiin jo samana vuonna kuin viimeksimainittu esitys tehtiin. Kesäkuun 16 päivänä 1908 kaupunginvaltuusto päätti lunastaa immissionioikeuden haltijalta hallintaoikeuden 110,000 markalla. Tila, jonka pinta-ala ilmoitettiin 67.86 hehtaariksi, liittyi suurimmalta osaltaan pitkän suunnikkaan muotoisena Greijuksen rajaan, mutta sitä paitsi kuului siihen kuusi erillistä ulkopalstaa Pikku-Huopalahden muitten tilojen seassa. (Kts. karttaa P. A. n:o 19 v:lta 1908.)

Päättyessään hankkia kaupungille tilan hallintaoikeuden antoi valtuusto samalla rahatoimikamarille tehtäväksi ryhtyä valmistaviin toimiin myös tilan liittämiseksi kaupunkiin. Asiaa koskevan mietinnön sai rahatoimikamari valmiiksi kesäkuun 7 päivänä 1909. (P. A. n:o 36 v:lta 1909 ja kartta.) Rahatoimikamari ehdotti, että koko tila, siis myös ulkopalstat liitettäisiin kaupunkiin. Päättyessään loka-kuun 19 päivänä 1909 tehdä senaatille esityksen asiasta rajoitti valtuusto kuitenkin esityksensä liittämisestä vain emätilaan. Tässä muodossa senaatti myöskin asian päätti, ensin marraskuun 17 päivänä 1910 kirkollisesta puolesta, sitten toukokuun 18 päivänä 1911 hallinnollisesta puolesta ja vihdoin tammikuun 11 päivänä 1912 oikeudellisesta ja kameraalisesta puolesta, ollen viimeksimainitussa suhteessa kaupungin ryhdyttävä toimenpiteisiin ulkopalstain erottamiseksi. Tämä tapahtui kuvernöörin elokuun 16 päivänä 1915 vahvistamalla lohkomispäätöksellä, jolla Böhlen ulkopalstoista muodostettiin Böhle-Finnäng, R N:o 4³, pinta-alaltaan 5.18 ha:n, Lill-Böhle, R N:o 4⁴, pinta-alaltaan 9.585 ha:n ja Hemböhle, R N:o 4⁵, pinta-alaltaan 8.596 ha:n nimiset tilat. Kantatilan, pinta-alaltaan 45.711 ha:n suuruisen Böhlen tilan siirto astui viimeksimainitun senaatin päätöksen nojalla voimaan toukokuun 1 päivänä 1912.

Täten oli kaupungin länsipuolella olevien liitosalueiden pohjoinen raja tullut määrätyn, ollen se edelleen voimassa olevana rajana. (Kts. karttaa, liite I.) Kaupungin alue laajentui näitten liitosten kautta noin 444 ha:lla maata ja 172 ha:lla vettä.

Edelläesitettyjä kaupungin aluelajennuksia täydensi sittemmin eräs pinta-alaltaan suhteellisen pieni mutta paljon huolta ja vaivaa aiheuttanut esikaupunkiliitos, nimittäin Korpaksen tilaan kuuluvien Ruskeasuon ja Uudenpellon palstain liittäminen kaupunkiin. Nämä tilukset sijaitsivat Meilahden ja Greijuksen maitten välissä Turkuun johtavan viertotien kummallakin puolen, toinen Ruskeasuon 3.47 ha:n laajuusena itä- ja toinen Uusipelto 1.78 ha:n laajuusena länsipuolella Pikku-Huopalahden rannassa. Näille alueille oli 1890-luvulta alkaen syntynyt taaja ja erittäin huonosti rakennettu esikaupunkiasutus.

Jo se kaupunginvaltuuston valiokunta, joka v. 1902 antoi lausuntonsa Gumtähden y.m. alueitten liittämiseksi kaupunkiin, huomautti tekemättä kuitenkaan mitään varsinaista ehdotusta, että kun vireilläolevat suuremmat liitoskysymykset oli saatu ratkaisuun, olisi syytä ryhtyä toimenpiteisiin myöskin Ruskeasuon ja Uudenpellon liittämiseksi kaupunkiin, jolloin kaupungin ensin joko oston tai vaihdon kautta olisi hankittava omistusoikeus tiluksiin. Asia jäi sitten lepäämään kymmenkunta vuodeksi.

Huhtikuun 24 päivänä 1911 teki Helsingin maalaiskunnan valtuusto kuvernöörille esityksen asiasta. Rahatoimikamari oli tiedustellut Korpaksen tilan omistajalta näitten maitten hintaa ja oli tämä ilmoitettu 219,200 markaksi, mutta koska hintaa pidettiin liian suurena, päätti valtuusto maaliskuun 12 päivänä 1912 antaa ostokysymyksen raueta. Itse liitoskysymys pantiin pöydälle siksi, kun eräs valtuuston

valiokunta, joka tammikuun 17 päivänä 1911 asetettiin antamaan selvitys siitä, mitä politiikkaa kaupungin olisi noudatettava ympärillään olevia huvilayhdyskuntia kohtaan, olisi antanut lausuntonsa. Tämä tapahtui joulukuun 4 päivänä 1912.

Puheenaolevien tiluksien liitosasia otettiin nyt valtuustossa uudestaan esille helmikuun 4 päivänä 1913, jolloin valtuusto valmisteluvaliokunnan ehdotuksesta päätti antaa rahatoimikamarille tehtäväksi valmistella kysymystä sillä pohjalla, että tilukset liitettäisiin kaupunkiin ilman, että kaupunki lunastaisi omistusoikeuden niihin. Elokuussa 1914 sai rahatoimikamari, joka epäili sensuuntaista ratkaisua, jota valtuusto oli ajatellut, pyynnöstään maanomistajalta uuden hintatarjouksen, joka tällä kertaa oli 190,000 markkaa, mutta kun tätäkin hintaa pidettiin liian korkeana, keskeytettiin neuvottelut.

Rahatoimikamari antoi sittemmin lokakuun 2 päivänä 1916 laajan mietinnön asiasta (P. A. n:o 58 v:lta 1916). Niinhyvin rahatoimikamari tässä mietinnössä kuin valtuusto, käsitellessään asiaa maaliskuun 13 päivänä 1917 lausunnon antamista varten Helsingin maalaiskunnan valtuuston edellämämainitusta v. 1911 tekemästä esityksestä, olivat sillä kannalla, että näitten tiluslohkojen yhdistämistä kaupunkiin ilman, että kaupunki hankkisi niihin omistusoikeuden, »ei näyttänyt tarjoavan riittäviä takeita siitä, että kaupungin edut tulisivat huomioonotetuiksi tiluslohkojen oloja järjestettäessä». Tähän nähden ja kun tiluksista nyt vaadittua hintaa, 312,000 markkaa, pidettiin liian korkeana, päätti valtuusto pyytää hallitukselta oikeutta näitten tilojen pakkolunastamiseen sekä niiden liittämistä pakkolunastuksen jälkeen kaupunkiin. Pakkolunastusoikeus saatiin 21 päivänä syyskuuta 1917 ja 24 päivänä tammikuuta 1918 antoi valtuusto tämän johdosta rahatoimikamarille toimeksi ryhtyä asianhaaran vaatimiin toimenpiteisiin. Pakkolunastushinnan vahvisti maaherra marraskuun 11 päivänä 1920 633,264 markaksi. Valtuusto valtuutti rahatoimikamarin tallettamaan tämän pakkolunastushinnan lääninrahastoon, mutta kehoitti rahatoimikamaria hakemaan alennusta maaherran panemaan pakkolunastusarvioon.

Tällä välin oli Korpaksen tila puheenaolevine tiluslohkoineen siirtynyt Helsingin maalaiskunnasta v:sta 1920 eroitettuun uuteen Huopalahden maalaiskuntaan. Huhtikuun 12 päivänä 1921 teki tämän kunnan valtuusto valtioneuvostolle esityksen liitosasian jouduttamisesta. Kesäkuun 15 päivänä 1921 tästä esityksestä antamassaan lausunnossa kaupunginvaltuusto huomautti, ettei kaupunki vielä ollut tullut puheenalaisen alueiden omistajaksi, minkätähden kysymys niiden yhdistämisestä kaupunkiin oli liian aikaisin herätetty, joten esityksen ei tulisi aiheuttaa toimenpiteitä. Kesäkuun 21 päivänä 1923 valtioneuvosto kuitenkin päätti, että puheenalaiset alueet kirkollisessa suhteessa oli siirrettävä Huopalahden seurakunnasta Helsingin pohjoiseen suomalaiseen ja ruotsalaiseen seurakuntaan, kuitenkin edellyttäen m. m., että siirtäminen myös kameraalisessa, hallinnollisessa ja oikeudellisessa suhteessa voitaisiin toimeenpanna. Senjälkeen kun kaupunginvaltuustolta tämän johdosta oli pyydetty lausuntoa sekä tietoa siitä, oliko ja milloin alueiden pakkolunastaminen kaupungille julistettu päättyneeksi, ilmoitti rahatoimikamari valtuustolle, että edellytykset alueiden liittämiseen kaupunkiin tosin sikäli olivat olemassa, että pakkolunastusmenettely edellämämainitulla marraskuun 11 päivänä 1920 annetulla maaherran päätöksellä oli lopetettu ja kaupunki siis julistettu tilusten omistajaksi, mutta että pakkolunastusta ei kuitenkaan siinä mielessä kuin pakkolunastuslain 53 § tarkoittaa, oltu julistettu päättyneeksi, koska korkein oikeus ei vielä ollut ratkaissut riitaa pakkolunastuskorvauksen suuruudesta. Kuitenkin oli kaupungin nyt rahatoimikamarin mielestä välttämättömästi käytävä toimenpiteisiin alueiden omistus- ja käyttöoikeuden haltuunottamiseksi, missä tarkoituksessa maaherralle oli tehtävä alistus pakkolunastusmenettelyn julistamisesta päättyneeksi. Kokouksessaan helmikuun 18 päivänä 1925 valtuusto hyväksyi tämän rahatoimikamarin kannan ja päätti, paitsi esityksen tekemistä maaherralle edelläesitetystä toimenpiteestä, puoltaa val-

tioneuvostolle annettavassa lausunnossa Huopalahden kunnan valtuuston esitystä näiden alueiden yhdistämisestä kaupunkiin.

Valtioneuvoston päätös tuli lopulta marraskuun 21 päivänä 1925. Siinä määrättiin Korpaksen tilasta n:o 1 kaupungille pakkolunastetut Brunakärren ja Nyåkerin alueet R. N:o 1¹⁶ siirrettäväksi kirkollisessa, hallinnollisessa, oikeudellisessa ja kame-raalisessa suhteessa kaupunkiin joulukuun 31 päivänä 1925 eli siis vuoden 1926 alusta. Nämä alueet eroitettiin nyt Haagan kauppalasta, joka v:n alusta 1923 oli vuo-rostaan eronnut Huopalahden kunnasta. Tarpeellinen kaupungin läntisen maarajan oikaiseminen oli näin aikaansaatu. (Kts. karttaa, liite I.)

Mainittakoon täydellisyyden vuoksi, että korkeimman oikeuden tuomio näitten alueiden pakkolunastuskorvauksen suuruudesta annettiin toukokuun 4 päivänä 1926. Pakkolunastushinta määrättiin lopullisesti 877,025 markaksi.

5. KAUPUNGIN VESIALUE.

Kaupungin vesialueen muodostamisesta ja kaupunkialueen vesirajoista on eräs rahatoimikamarin kaupunginvaltuuston kehoituksesta helmikuun 24 päivänä 1910 asettama asiantuntijakomitea antanut ansiokkaan selvityksen. Komitea, johon kuuluivat ent. prokuraattori *Julius Grotenfelt*, varatuomari *John Uggla* ja fil.maisteri *Albert Hästesko*, laati sarjan kaupungissa olevien tonttien ja alueiden omistusoikeutta koskevia mietintöjä. Tässä sarjassa mietintö n:o 2, joka on päivätty heinäkuun 11 päivänä 1911, sisältää selvityksen: a) Helsingin kaupungin vesialueesta, b) kaupunkia ympäröivistä saarista, sekä c) erinäisistä Katajanokan tonteista ja alueista. (P. A. n:o 33 v:lta 1911.)

Tästä mietinnöstä otetaan tähän seuraavat kaupungin vesialuetta koskevat kohdat:

»Kaupunkiin yhdistetyn alueen itäisen rajalinjan suunnasta on varhaisempina aikoina ollut riita kaupungin ja sen rajanaapurien välillä. Nämä riitaisuudet koski-vat etusijassa kaupungin osuutta Vanhankaupunginselkään, joka kuningas Juhana III:n elokuun 3 päivänä 1569 Helsingin kaupungille antamalla lahjoituskirjalla oli ikuisiksi ajoiksi lahjoitettu kaupungin omaksi, sekä omistusoikeutta Vasikkasaaren, jota muinoin olivat nauttineet hyväkseen eräin ajoin kaupunki ja eräin ajoin Santa-haminan kyläläiset. Vuosina 1781 ja 1816 toimitetuissa rajankäynneissä nämä riita-kysymykset jätettiin avonaisiksi ja lykättiin sittemmin tuomioistuimen tutkitta-viksi. Sittenkun Helsingin pitäjän maanjako-oikeus oli noita juttuja käsitellyt ja oikeusosasto päätöksellä huhtikuun 5 päivältä 1821 maanjako-oikeuden päätöksen kumonnut sillä perusteella, että maanjako-oikeuden ei olisi tullut ryhtyä tähän rajariitaan, käsiteltiin asia Helsingin ja osan Tuusulan pitäjää kihlakunnanoikeu-dessa, joka lokakuun 12 päivänä 1827 antamallaan päätöksellä määräsi ei ainoastaan Helsingin kaupungin ja sen itäpuolisten rajanaapurien vaan myös kaupungin ja Gum-tähden säterin välisen rajan. Jälkimmäisessä kohden kihlakunnanoikeuden päätös sai laillisen voiman, mutta muutoin asia vedettiin Kymin lakikunnan laamanni-oikeuteen, joka huhtikuun 30 päivänä 1829 antamallaan tuomiolla vahvisti puheen-alaisen rajasuunnan. Tällä tuomiolla, joka sai laillisen voiman, määrättiin Helsingin kaupungin osuus Vanhankaupunginselkään ja vanha riita Vasikkasaaren omistus-oikeudesta ratkaistiin siten, että kaupungin vaatimukset tuohon saareen hyljättiin.

Kaupungin läntiset tilusrajatkin viitoitettiin vuosina 1781 ja 1816 toimitetuissa rajankäynneissä. Drumsön kylän ja Helsingin kaupungin välinen raja on määrätty oikeusosaston tuomiolla helmikuun 15 päivältä 1816.

Vuonna 1859 toimitti varamaanmittari *Carl Edvard Sibelius* kaupungin ja sen alaisten tilusten kalavesien ympärysrajan käynnin, jolloin toimituksen perustukseksi pantiin edellämainittu kihlakunnanoikeuden päätös lokakuun 12 päivältä 1827,

laamannioikeuden tuomio huhtikuun 30 päivältä 1829 sekä oikeusosaston päätös helmikuun 15 päivältä 1816. Tämä toimitus sai laillisen voiman, paitsi mikäli koskee meressä kulkevaa välirajaa Gumtähden säteriä vastaan, joka asia saatettiin oikeuden tutkittavaksi ja vihdoin ratkaistiin oikeusosaston päätöksellä toukokuun 19 päivältä 1863.

Mitä kaupungin vesialueen etelärajaan tulee, ei se viime aikoihin asti ole ollut tarkemmin määrätty. Nyttemmin kuitenkin on vesialueen rajat tälläkin taholla vahvistettu asianmukaisessa järjestyksessä aikaansaadulla rajankäyntitoimituksella. Sen voimaannapenemiseksi, mitä välirajasta vedessä on säädetty 23 päivänä heinäkuuta 1902 asiasta annetussa laissa, määräsi nimittäin Uudenmaan läänin kuvernööri marraskuun 30 päivänä 1903 komissionimaanmittari *F. O. Immellin*, muun muassa, Helsingin pitäjässä käymään kalavesien ympärysrajat, mikäli pyykittyä rajaa ei ollut ennestään olemassa. Tuon määräyksen nojalla komissionimaanmittari *Immell* piti vesistöjen erinäisten jakokuntain, niiden joukossa myös Helsingin kaupungin kanssa kokouksen vesistöjen välirajan käyntiä ja pyykitystä varten maaliskuun 18 päivänä 1907, ja olivat siinä, paitsi muita asianosaisia, saapuvilla asianmukaisesti määrättyt asiamiehet Suomen kruunun, Viaporin linnoituksen, luotsi- ja majakkalaitoksen, kirkollisviraston sekä Helsingin kaupungin puolesta.

Kokouksessa päätettiin, että rantain kartallepano ja vesirajain paalutus alkaisi Sipoon pitäjän rajasta. Puheenalaisten vesirajain paalutus ja pyykitys toimitettiin sitten vuosien 1907, 1908 ja 1909 kuluessa. Maaliskuun 29 päivänä viimeksi mainittua vuotta pidettiin lopullinen kokous, jossa rajankäyntitoimituksen tulos ilmoitettiin, minkä jälkeen toimitus päätettiin ja asianomaisille annettiin todistus, osottamalla toimitukseen tyytymätön kuuden viikon kuluessa siitä antamaan kirjallisen valituksensa Uudenmaan läänin kuvernöörille. Määrätyn ajan kuluessa ilmoittivat kuvernöörille tyytymättömyytensä talonomistaja J. A. Bergholm y. m. Östersundomin kyläläiset, ja osoitettiin heidät 8 §:n säännöksen mukaisesti 23 päivänä heinäkuuta 1902 annetussa laissa välirajasta vedessä ja vesialueen jaosta kolmen vuoden kuluessa valituksenalaisten rajankäyntitoimituksen päättymisestä panemaan asiansa vireille laillisessa tuomioistuimessa. Edellä mainituista julkisista asiamiehistä ei sitä vastoin kukaan ole puheenalaisesta rajankäyntitoimituksesta valittanut. Se on niinmudoin saanut laillisen voiman m. m. kruunua, Viaporin linnoitusta, luotsi- ja majakkalaitosta, kirkollisvirastoa sekä Helsingin kaupunkia vastaan ja on siis noudatettavana kaupungin vesialueen etelärajaan nähden.

Niinkuin komissionimaanmittari *Immellin* laatima vesirajakartta näyttää, kulkee kaupungin vesialueen läntinen rajalinja jonkun matkan päässä Melkön saaren itäpuolitse sekä ulottuu etelässä aivan Enskärin (Katajaluodon) länsipuolella olevaan kohtaan. Itäinen rajalinja taas kulkee Bockholman (Kugenin) ja Kungssundshällin (Lekhällin) luotojen välitse sekä päättyy etelässä miltei mainittujen luotojen ja Mjölön saarien keskivälille, mistä Mjölön yksinäistalon vesialue alkaa. Enskärin saaren ja Mjölön talon vesistöjen välillä ei kaupungin vesialuetta etelässä rajoita viitoitettu ja kartalle merkitty rajalinja, syystä että avomeri ulottuu tänne ja 1902 vuoden välirajalain 2 ja 3 §:ssä vahvistetut periaatteet tiluksenvallintaan nähden vedessä niinmudoin ovat tässä kohden välittömästi sovellettavia. Helsingin kaupunki ei niinmudoin täällä vallitse kauemmas avomerta päin olevaa vettä kuin viidensadan metrin päähän siitä rannan kohdasta, missä tavallisen vedenkorkeuden aikana kahden metrin syvyys alkaa.

Niistä periaatteista, jotka 1734 vuoden lain Maakaaren 12 luvun 4 §:n ja 1902 vuoden välirajalain 2 §:n mukaisesti ovat voimassa pienempäin, kylän vesialueen piirissä sijatsevien saarien omistusoikeuteen nähden, seuraa, että kaikki Helsingin kaupungin siten rajoitetulla vesialueella sijaitsevat pienemmät saaret ja luodot myös kuuluvat kaupungille, ellei jollakin erityisellä perusteella muun asianlaidan näytetä olevan voimassa. Tähän nähden mainittakoon, että vanhemmissa asiakirjoissa tapaa

muistoonpanoja, jotka osottavat, että Rönnskärin saarien ja Viaporin eteläpuolella avomerren partaalla sijaitsevat saaret ja luodot on katsottu kruunulle kuuluviksi. (Vuoden 1781 rajankäyntikartassa on itäisen rajalinjan päätekohtassa Kuninkaan-salmen kohdalla näin kuuluva merkintä: »Tästä ulompana avomerren partaalla ovat ulkosaaret Bäckholmen (?) ja Mjölö ynnä muut noin peninkulman päähän Vargskäristä eli Viaporista, jotka ulkosaaret kuuluvat Kunink.Majesteetille ja kruunulle.») Minkäänlaisia vaatimuksia näihin saariin ja luotoihin nähden ei kruunu kuitenkaan ole esittänyt aikaisemmin, mikäli on tunnettua, enempiä kuin nyt viimeksi komissionimaanmittari Immellin maaliskuun 29 päivänä 1909 päättämässä rajankäyntitoimituksessaan. Näinollen täytyy sen oikeuden, mikä kruunulla mahdollisesti aikaisemmin on ollut näihin saariin ja luotoihin, katsoa rauenneen, joten siis nämä saaret ja luodot kuuluvat Helsingin kaupungille.

(Kuitenkin on huomattava, että Gråharan saari vanhastaan on ollut luotsilaitoksen käytettävänä sekä että linjaloisto on sijoitettuna Tirgrundiin. Koko tämä vesialue on muutoin Viaporin linnoitusplanaadin rajain sisällä ja sen käyttöoikeus on toukokuun 24 päivänä 1899 annetussa armollisessa julistuksessa tarkemmin määrättyjen rajoitusten alainen. Kaupunki ei ole esittänyt minkäänlaisia korvausvaatimuksia noita rajoituksia määrättäessä, mikä seikka johtuu siitä, että vesialueen ja sikäläisten alastomien luotojen ja kallioitten käyttöoikeuden arvon ei katsottu noiden rajoitusten johdosta vähentyneen.)

Kommissionimaanmittari Immellin toimittamassa vesirajankäynnissä eivät kaupungin vesialueen aikaisemmillä toimituksilla ja oikeuden päätöksillä vahvistetut itä- ja länsirajat muuttuneet muissa kohdin paitsi että, kun kaupunki oli hankkinut itselleen omistusoikeuden Gumtähden säteriin, Gumtähden ja kaupungin välinen vesiraja jätettiin rajankäyntikartasta pois. Lännessä on kaupunkiin yhdistetty alue laajentunut Meilahden verotalolla, joka toimituksessa muodosti erillisen jakokunnan ja jonka ulkorajat kulkevat Porsassaaresta Morsianluotoon ja sitten Huopalahden poikki. Lisäksi on kaupungilla maanomistajana Pikku-Huopalahden kylässä osa tuon kylän kalaveteen, joka toistaiseksi on jakamatta. Mikäli komitealle on ilmoitettu, tulee tämäkin vesialue jaettavaksi kohta, kun edellä mainittu kolmen vuoden odotusaika on mennyt umpeen ja Immellin toimittama vesirajankäynti asianmukaisessa järjestyksessä on saanut tuomioistuimen vahvistuksen.

Tarkemman selvityksen kaupungin ja sen rajanaapurien välirajasta sisältävät alempana luetellut maanmittauskartat, joita osin alkuperäisinä ja osin oikeiksi vahvistettuina jäljennöksinä säilytetään rakennuskonttorin (nytemmin kiinteistötoimiston maanmittausosaston) arkistossa:

1) *Geographisch Delineation öfver Helsingfors stadens skoug fiske vatn och tillhörige holmar, aftagen A:o 1696 af Sal. Lars Forssell och sedan renoverad och beskrif:n af Niels Avander.* Tämä kartta mainitaan edellä kerrotuissa 1781 ja 1816 vuosien rajankäyntikirjoissa sekä huhtikuun 30 päivänä 1829 ja helmikuun 15 päivänä 1816 annetuissa oikeuden päätöksissä;

2) ja 3) Mainituissa toimituksissa syntyneet rajakartat;

4) *Karta öfver Helsingfors stads ego vägångar i Helsing socken, Borgå härad och Nylands län, upprättad år 1816 af J. J. Petesche.* Tähän karttaan viitataan huhtikuun 30 päivänä 1829 ja toukokuun 19 päivänä 1863 annetuissa oikeuden päätöksissä;

5) *Karta i afseende å, i grund af högvederbörligt förordnande, omkring Helsingfors stads och därunder donerade Gumtäckt och Forsby hemmans fiskevatten verkställd vägång emot därtill angränsande Gumtäckt säteri, Viks Ladugård, Brändö och Degerö med Sandhamns lägenheter fiskevatten i Helsing socken och härad af Nylands län; emot Gumtäckt säteri, i enlighet med Loflige Häradsrättens utslag af den 12 oktober 1927 och emot de öfrige berörde angränsande lägenheter i enlighet med Wälloflige Lagmans Rättens dom af den 30 April 1829, laatunut vuonna 1859 Carl Edvard Sibelius;*

6) *Karta upprättad i afseende å, i grund af Högvederbörligt förordnande verkställd*

rågång emellan Helsingfors stads fiskevatten å ena samt dertill angränsande Lill Hoplax och Drumsö byars, i Helsinge socken och Härad af Nylands län, fiskevatten å andra sidan, laatinut vuonna 1859 Carl Edvard Sibelius;

7) *Helsingin pitäjän vesirajan kartta.* Rannat kartalle pannut ja vesirajat käynyt ja pyykittänyt vuosina 1907 ja 1909 *F. Oskar Immell.*

Tarkoin yhtäpitävästi käsilläolevain oikeaperäisten asiakirjain ja karttain kanssa on komitea vanhemmalla komissionimaanmittarilla *Alb. Hannikaisella* teettänyt yleiskartan, joka osottaa kaupunkiin yhdistetyn vesialueen rajat idässä ja lännessä sekä kaikki tuolla alueella olevat saaret, luodot ja karit. Asian tarkemmaksi valaisemiseksi on komitea sen lisäksi erityiseen mietinnön liitteeseen yhdistellyt edellä mainitut oikeuden päätökset ja rajankäyntiasikirjat, viimeksi mainitut tarpeellisilta kohdin lyhennettyinä.

Paitsi varsinaista kaupunkiin yhdistettyä vesialuettansa omistaa Helsingin kaupunki myös sen kalaveden, joka aikaisemmin kuului Melkö-nimiseen kolmasosaan Bertaksen taloa n:o 2 Drumsön kylässä Helsingin pitäjää. Armollisella käskykirjeellä elokuun 13 päivältä 1890 nimittäin määrättiin, että, sittenkun Melkön saari, joka muodostaa pääosan tuota siihen aikaan Suomen sotalaitokselle kuuluvaa verotaloa, oli luovutettu sotilastarkoituksiin, oli tilan kalavedet ynnä erinäiset siihen kuuluvat saaret ja luodot luovutettava Helsingin kaupungin omiksi, kaupungille tuolta tilalta lahjoitetun maaveron vastikkeeksi; ja sai kaupunki lokakuun 11 päivänä mainittua vuotta Helsingin kihlakunnan kruununvoudin välityksellä puheenalaisen alueen hallituksensa. Samalla ryhdyttiin toimiin tilan lakkauttamiseksi ja maakirjasta poistamiseksi.»

Komitean selvitys vielä v. 1911 vallinneista oloista kaipaa eräitä täydennyksiä.

Komitean lausunnosta, että sen jälkeen kuin sen oikeuden, mikä kruunulla mahdollisesti aikaisemmin on ollut Suomenlinnan eteläpuolella sijaitseviin saariin ja luotoihin, on katsottava rauenneeksi, kuuluvat nämä saaret ja luodot Helsingin kaupungille, voi saada sen käsityksen, että myöskin M j ö l ö n saariryhmä, johon kuuluvat Isosaari, Kuivasaari, Mjölöpennor, Mjölöknekt, Mjölö-örn, Grisslehäll, Bändarn ja Svartbådan, kuuluisivat kaupungille. Tämän käsityksen mukaisesti on niin hyvin komissionimaanmittari *Immellin* karttaan vv:lta 1907 ja 1909 kuin komissionimaanmittari *Hannikaisen* karttaan v:lta 1911 kaupungin vesialueen raja Mjölön saarten kohdalla piirretty kulkemaan näitten saarten pohjoispuolelta siten, että nämä saaret jäävät kaupungin vesialueen jatkoksi itään päin. *Immellin* karttaan merkityt vesirajat on Helsingin tuomiokunnan kihlakunnanoikeus tammikuun 31 päivänä 1913 vahvistanut asianomaisten noudatettavaksi ja tämä kihlakunnanoikeuden tuomio on saavuttanut lainvoiman.

Tässä on ilmeisesti tapahtunut erehdys. Mjölön yksinäinen verotalo, jonka pinta-ala v. 1780 toimitetun mittauksen perusteella maarekisterissä ilmoitetaan 107.33 ha:ksi, oli yksityisen hallussa siksi, kun se elokuun 31 p:nä 1894 annetulla määräyksellä v. 1896 pakkolunastettiin valtiolle sotilaallisiin tarkoituksiin. Tällöin määrättiin, että tila jäisi Suomen valtion omaisuudeksi. V. 1908 luovutettiin kuitenkin Kuivasaari ja v. 1911 Isosaari Suomenlinnan linnoituksen käytettäväksi. Näitten saarten ja niitä ympäröivien vesialueiden omistusoikeuden tulee näin ollen kuulua valtiolle.

Mihinkään toimenpiteisiin Mjölön saarten ja niitä ympäröivän vesialueen liittämiseksi kaupunkiin ei myöskään ole ryhdytty. Kun kaupungin v. 1923 oli annettava lausunto edempänä mainittavasta Santahaminan kylässä sijaitsevain Övergårdin ja Nedergårdin tilojen liittämisestä kaupunkiin, huomautti kaupungin yleisten töitten hallitus, että Mjölön yksinäistalo, joka rajoittuu näihin tiluksiin ja samoin kuin nämä kuuluu Suomenlinnan linnoitusalueeseen, tässä yhteydessä myös voitaisiin liittää kaupunkiin, mutta rahatoimikamari ei yhtynyt tähän käsitykseen, »koska aloite tähän toimenpiteeseen olisi rahatoimikamarin mielestä valtion tehtävä». Jälkimäisen

kannan myös valtuusto omaksui marraskuun 28 päivänä 1923 antamassaan lausunnossa. Maarekisterissä on Mjölön tila edelleenkin merkitty Helsingin pitäjään kuuluvaksi. Saarten asukkaat ovat hengillekirjoitetut Helsingin maalaiskunnassa ja maksavat myös kunnallis- ja kirkolliveronsa sinne. Saarilla tapahtuneet rikosasiat, muita oikeusasioita ei saarilla liene ilmaantunut, käsittelee Helsingin tuomiokunnan kihlakunnanoikeus.

Näinollen on katsottava, että v. 1915 laadittu »Kartta Helsingin kaupungista ja sille kuuluvista alueista» (P. A. n:o 15 v:lta 1915) ja muut sen perusteella laaditut kartat kaupungin julkisoikeudellisen alueen rajoja koskevalta osaltaan ovat Mjölön saariin nähden sikäli oikeat ja edelleen paikkansa pitävät, että kaupungin vesialueen raja on vedetty saarten länsipuolelta. Koska Mjölön saariryhmään myöskin kuuluvat edellämainitut Bändarn ja Svartbodan, olisi raja kuitenkin ollut vedettävä kauvemmas ulkomerelle. Tästä vielä edempänä.

Komitean selvityksestä ja sen perusteella laaditusta kommissionimaanmittari *Hannikaisen* kartasta v:lta 1911 on vielä huomautettava, että kaupungin vesialueen raja etelässä oikeastaan olisi pitänyt vetää kauemmaksi etelään. Rajan ulkopuolelle ovat jääneet osa Flathäll-nimistä luotoa ja Ytterskär-niminen saari, joitten samojen perusteiden mukaan kuin muitten kaupungin eteläpuolella olevien saarten ja luotojen täytyy katsoa kuuluvan kaupungille ja myös olevan liitettyjä kaupungin alueeseen. Mainittuja kareja ei todennäköisesti ollut niissä kartoissa, joita käytettiin pohjana v:n 1911 karttaa laadittaessa, ja puuttuvat ne myöskin tästä kartasta.

Mainitun komitean mietintöön liitetyn luettelon mukaan oli kaupungin vesialueella Suomenlinnan ja Pihlajasaaren ulkopuolella seuraavat saaret ja luodot: Tirgrundet, Hundskär ja Hundhällan, Söderholmskobben, Brännvinskobben, Djupgrundet, Skogsholmen eli Tallskär, Tavelgrundet, Långörn, Abrahamsholmen, Råntan, Skogsskär eli Märaskär, Hamngrundet, Katajaluoto, Låghara ja Harmaja. Tähän luetteloon on siis lisättävä Flathäll ja Ytterskär sekä näitten lähellä oleva Långskär. Näistä on Katajaluoto pakkolunastettu ja joulukuun 29 päivänä 1922 eroitettu puolustuslaitoksen tarpeisiin.

Senjälkeen kuin edelläesitetty selvitys v. 1911 laadittiin, on meressä kulkevaa kaupunkialueen rajaa kahdesti muutettu. Kumpikin muutos koski vesirajaa lännessä Huopalahden maalaiskuntaa ja Lauttasaaren kylää vastaan.

Eräitä kaupungin Länsisatamassa suunniteltuja mutta sittemmin rauenneita laajennuksia varten päätti kaupunginvaltuusto lokakuun 9 päivänä 1917 hankkia itselleen omistusoikeuden Heikaksen ja Bertaksen maistraatintiloista muodostettuun Drumsön kartanoon kuuluvaan *Merholmen*-nimisen saaren läntiseen osaan, pinta-alaltaan noin 3.27 ha. Tästä vanhasta rajasaaresta kuului itäinen osa, noin 4.2 ha, ennestään kaupungille. Samoin päätettiin kartanon vesialueesta ostaa noin 102 ha saaresta etelään pitkin vanhaa rajaa kulkevaa vettä. (P. A. n:o 43 v:lta 1917, myös kartta.) Huopalahden kunnan valtuuston tehtyä v. 1921 valtioneuvostolle anomuksen, että nämä kaupungin ostamat maat ja vedet myös liitettäisiin kaupunkiin, päätti kaupunginvaltuusto elokuun 24 päivänä 1921 siltä pyydettyä lausuntona ilmoittaa, ettei sillä ollut mitään muistuttamista esitykseen myöntymistä vastaan. Sittemmin eroitettiin nämä maaherran joulukuun 5 p:nä 1925 vahvistamalla lohkomistoimituksella Drumsön yksinäisestä verotalosta itsenäiseksi Merholmen-nimiseksi tilaksi R. N:o 1¹⁷⁵. Valtioneuvoston päätös liittämistä annettiin tammikuun 28 päivänä 1926 ja tuli sen mukaan siirron kirkollisessa, hallinnollisessa, oikeudellisessa ja kameraalisessa suhteessa astua voimaan vuoden 1927 alusta.

Toinen vuoden 1911 jälkeen ilmennyt merirajan muutos koski Lauttasaaren eteläpuolella olevia saaria ja vesiä.

Kuten edelläesitetystä kaupungin vesialueen rajoja koskevasta selvityksestä

ilmenee, omistaa kaupunki Bertaksen tilasta eroitettun Melkön tilan ne osat, joita valtio ei käytä puolustuslaitoksen tarpeisiin. Kaupunki omistaa siten tilan kaikki kalavedet luotoineen sekä eteläosan Mäntysaarta ynnä Ormholmen-, Ormholmskubben-, Rönnbusken-, Långgrund-, Långgrundskobb-, Notgrund-, Hundör- ja Hundörsbådan-, Gråskärsbådarna-, Trutkobben- ja Lillgrund-nimiset saaret ja luodot, mitkä v:n 1883 isojaon mukaan kuuluvat Melkön tilaan. Tähän joukkoon kuului alkuaan myös Rysskär, mutta on saari ympäröivine vesialueineen, 9.650 ha maata ja 23.340 ha vettä, myöhemmin pakkolunastettu ja joulukuun 29 päivänä 1922 eroitettu puolustuslaitoksen tarpeisiin. Valtiolle taas kuuluu pääsaari Melkö, Drumsöhatten-nimisen luodon eteläosa sekä Grönviksgrund- ja Notgrund-nimiset rantaluodot. Vaikka kaupunki sai sille määrättyt maat ja vedet haltuunsa jo v. 1890 ja muun osan tilaa omistaa valtio, ei Melkön tilaa jaettu sen kuuluessa alkuaan Helsingin, sittemmin Huopalahden maalaiskuntaan. Tämä johtunee siitä, että tila samalla elokuun 13 päivänä 1890 annetulla käskykirjeellä, jolla kaupungille luovutettiin omistusoikeus puheenaoleviin tilan osiin, määrättiin poistettavaksi maarekisteristä, vaikka tämä myöskin tapahtui vasta valtioneuvoston toukokuun 15 päivänä 1930 tekemällä päätöksellä ja helmikuun 18 päivänä 1931 maarekisteriin tehdyllä merkinnällä. Saman merkinnän mukaan oli tila myös liitetty kaupunkiin. Toimenpiteet tilan kaupunkiin liittämiseksi jäivät kuitenkin kaikissa muissa suhteissa keskeneräisiksi, joten siirto, kuten rahatoimikamari eräessä valtuustolle antamassaan lausunnossa esittää, oli katsottava rauenneeksi. (P. E. 18. III. 1925.)

Tammikuun 2 päivänä 1923 päätti Huopalahden kunnanvaltuusto tehdä valtioneuvostolle esityksen, että tämä Melkön saari ympäröivine vesialueineen siirrettäisiin Huopalahden kunnasta Helsingin kaupunkiin. Valtioneuvoston myönteinen päätös annettiin toukokuun 15 päivänä 1930. Koko Melkön tila, R. N:o 2², Lauttasaaren kylässä oli kirkollisessa, hallinnollisessa, oikeudellisessa ja kameraalisessa suhteessa siirrettävä kaupunkiin vuoden 1931 alusta lukien, hallinnollisessa suhteessa kuitenkin siten, että se tämän tilan osa, joka Suomenlinnan poliisipiirin muodostamisesta maaliskuun 14 päivänä 1929 annetun valtioneuvoston päätöksen mukaan kuului Suomenlinnan poliisipiiriin, poliisihoidollisessa suhteessa edelleenkin oli luettava Suomenlinnan poliisipiiriin. Kaupungin alueeseen tuli tämän kautta lisää maata 60.81 ha ja vettä 61.00 ha.

Kaupungin alueen läntinen vesiraja, mikä aikaisemmin oli kulkenut suoraan etelään Pihlajasaaren ja Melkön välisestä salmesta, kääntyy tämän alueliitoksen voimaantulua Ulko-Hattu nimisen saaren kohdalla kulkemaan länteen Mäntysaaren keskiosan poikki Espoon maalaiskunnan rajaan kääntyäkseen tästä kulkemaan tätä rajaa pitkin ensin etelään Långgrundskobb-nimiselle saarelle ja täältä lounaaseen Lehtisaaren kohdalle pisteeseen, missä raja leikkaa Mattbyn kylän sekä Svinön kylän ja Lövon tilan välisen rajan. Tästä leikkauspisteestä kääntyy raja kaakkoon viimeksimainittujen kylien ja Lövon tilan rajan suuntaan kulkién ulkomerelle siten, että Hundörsbådarna- ja Gråskärsbådarna-nimiset karit jäävät rajan koillispuolelle.

Varsinaista etelärajaa ei kaupungin alueella näin ollen ole.

Hallinnollisen, kunnallisen ja kameraalisen jaoituksen kannalta ei kysymyksellä, miten kaupungin alueen rajat ulkomerellä kulkevat, ole käytännöllistä merkitystä. Sensijaan voi näillä vesillä olla oikeudenhoidon kannalta merkitystä. Käytännössä on Helsingin kaupungin raastuvanoikeus käsitellyt ne rikosasiat, etupäässä salakuljetusasiat sekä merivahinkoasiat, jotka ovat aiheutuneet ulkomerellä kaupungin alueen eteläpuolella sattuneista tapahtumista.

Mainittakoon tässä vielä, että on olemassa valtioneuvoston päätös S a n t a h a m i n a n ja sitä ympäröivien saarten ja vesien liittämistä kaupunkiin. Tammikuun 10 päivänä 1923 otti Uudenmaan läänin maaherra alotteen Övergård- ja Nedergård-nimisten Helsingin maalaiskunnan Santahaminan kylässä sijaitsevien tilojen n:o 1 ja 2 siirtämisestä kirkollisessa, hallinnollisessa ja oikeudellisessa suhteessa kaupunkiin.

Kaikkien asianomaisten puollettua liitosta annettiin valtioneuvoston päätös joulukuun 22 päivänä 1924.

Koska kaupunginvaltuusto antaessaan marraskuun 28 päivänä 1923 lausuntonsa aloitteen johdosta oli pannut liitoksen ehdoksi sen, ettei kaupungille koidu ylimääräisiä menoja korvauksena virkamiehille, joille toimenpiteen johdosta voi koitua vahinkoa, ei siirtoa määrätty välittömästi toimeenpantavaksi. Siirto on ensinnäkin kirkollisessa suhteessa toteutettava niin pian kuin se voi tapahtua Helsingin pitäjässä toukokuun 17 päivänä 1923 palvelevan vakinaisen papiston, heidän oikeudenomistajainsa ja eräissä tapauksissa kirkollisviraston leski- ja orpokassan oikeuksia palkan saantiin loukkaamatta. Siirto hallinnollisessa, oikeudellisessa ja kameraalisessa suhteessa on toimeenpantava vasta sen jälkeen, kun kirkollinen siirto on tapahtunut. Uudenmaanlänän maaherran on, sittenkun siirto kirkollisessa suhteessa on tapahtunut, siitä ilmoitettava valtioneuvostolle sen ajankohdan määräämistä varten, jolloin siirtäminen muissa suhteissa on toteutettava.

Edellytyksiä siirron toteuttamiselle ei vielä ole saatu, joten Santahamina vielä kuuluu Helsingin maalaiskuntaan.

6. SUOMENLINNAN KUNNALLINEN ASEMA.

Kaupungin ja Helsingin maalaiskunnan välinen alueraja kulkee, kuten edellä on osoitettu, Suomenlinnan linnoituksen kohdalla Kuninkaansalmen kautta jakaen linnoitukseen kuuluvat saaret kahteen kuntaan. Rajan itäpuolella olevien, toukokuun 9 päivänä 1817 annetulla julistuksella Suomenlinnan linnotusalueeseen liitettyjen Övergård ja Nedergård (Norrgård ja Södergård)-nimisiin tiloihin kuuluvien saarten, Kuningassaaren ja Santahaminan sekä Kungssundshällen (Lökhällen), Hamnsundshällen, Nuottasaari, Vasikkasaari, Koivusaari, Teirisaari, Lehmäsaari, Isosaari, Hindholm I. yhtyneen Innesholmen ja Skomakarholmen, Hernesaari eli Ryssholmarna, Neitsytsaari, Kuusisaari, Trutholm, Jänissaari, Haapasaaret, Klobbhällen, Pithällen, Österuddshällen ja Estvikshällen-nimisten saarten ja luotojen kuulumisesta Helsingin maalaiskuntaan ei ole ollut epävarmuutta. Sensijaan on esitetty väite, etteivät sanotun rajan länsipuolelle joutuvat Suomenlinnan saaret, Vallisaari, Bockholmen, Kustaanmiekka, Susisaari, Iso- ja Pikku-Länsi Mustasaarisekä Särkkä, Harakka, Pormestarin saaret ja Lonna kuuluisikaan Helsingin kaupunkikuntaan, vaan muodostaisivat oman Suomenlinnan kunnan. Erimielisyydet tästä ovat m.m. johtaneet siihen, että eräät Suomenlinnassa asuvat henkilöt v. 1926 kieltäytyivät suorittamasta Helsingin kaupungille kunnallisveroja, ilmoittaen tämän kieltäytymisensä syyksi sen, ettei Suomenlinnaa koskaan oltu yhdistetty Helsingin kaupunkiin kunnallisessa suhteessa. Asia joutui korkeimman hallinto-oikeuden käsiteltäväksi, joka syyskuun 27 päivänä 1928 antamallaan päätöksellä ratkaisi asian. Korkein hallinto-oikeus ilmoitti päätöksensä perusteluissa käyneen esitetystä selvityksistä ilmi, että »puheenaoleva osa Suomenlinnan linnoitusalueita pitemmän aikaa on luettu Helsingin kaupunkikuntaan kuuluvaksi ja että tilannetta on jatkunut senkin jälkeen kuin kaupunkien kunnallishallinto lainsäädäntöteitse tarkemmin järjestettiin». Tämän vuoksi ja »kun kaupungin oikeutta verottaa tämän alueen asukkaita, minkä alueen kuulumista toiseen kuntaan ei oltu näytetty, oli pidettävä asianmukaisesti perusteltuna», jätti korkein hallinto-oikeus asian maaherran antaman kaupungin verotusoikeutta puoltavan päätöksen varaan. Huomattava kuitenkin on, että asia korkeimmassa hallinto-oikeudessa ratkaistiin äänestyksellä, jossa neljä äänestykseen osaanottaneesta yhdeksästä jäsenestä oli sillä kannalla, että »asiakirjoista ei ollut selvinnyt, että valittajalla verotusvuonna olisi ollut asunto- ja kotipaikka Helsingin kaupungissa ja ettei näin ollen oltu selvitetty, että valittaja oli verovelvollinen kaupungille».

Kaupungin oikeus Suomenlinnan saariin on aikaisemmin ollut laajojen perusteellisten tutkimusten alaisena. Se aikaisemmin mainittu Helsingin rahatoimikamarin v. 1910 asettama komitea, joka v. 1911 julkaisi edellä eräiltä osin selostetun mietinnön kaupungin vesialueista (P. A. n:o 33 vuodelta 1911), mihin sisältyy myös erikois-selvityksiä Suomenlinnan saarista, oli jo edellisenä vuonna saattanut julkisuuteen mietintönsä N:o 1 Ulrikkaporin vuorten ja Kaivopuiston alueen omistusoikeudesta (P. A. n:o 41 vuodelta 1910), missä mietinnössä oli yksityiskohtainen selvitys kaupungin oikeudesta myös puheenaoleviin saariin. Näissä selvityksissä on päähuomio kuitenkin kiinnitetty Suomenlinnaan liittyvien kysymysten yksityisoikeudelliseen puoleen eli kaupungin ja valtion asemaan maanomistajina. Kysymys Suomenlinnan asemasta kunnallisen jaotuksen kannalta on, vaikka sitä paikatellen on kosketeltukin, jäänyt sivuasiaksi. Tähän nähden ja kun niinkin suurta epäselvyyttä näitten saarten kunnallisesta asemasta on olemassa, kuin mitä esim. edelläesitetty äänestys korkeim-massa hallinto-oikeudessa osoittaa, voi huolimatta siitä, että kysymys tavallaan korkeimman hallinto-oikeuden sanotun ennakkopäätöksen perusteella on tullut ratkais-tuksi, olla syytä ottaa kysymys vielä tarkastettavaksi.

Tärkeimmät niistä näkökohdista, joita edellämainitussa verovalitusasiassa ja eräissä sanomalehtikirjoituksissa on esitetty sen käsityksen puolesta, etteivät Kunin-kaansalmen kautta kulkevan vanhan rajaviivan länsipuolella olevat Suomenlinnan saaret kuuluisi Helsingin kaupunkikuntaan, ovat seuraavat:

1) Puheenaolevat saaret kuuluivat, kun vanha kaupunki perustettiin, Vantaan kuninkaankartanoon, mutta niissä elokuun 3 päivänä 1569 annetuissa kaupungin eri-oikeuksissa, joissa kaupungille lahjoitettiin Koskelan ja Kumpulan kylät sekä eräitä saaria ynnä Helsingin selkä, ei mainita mitään myöhemmin Suomenlinnan linnoituksen käytettäväksi otetuista saarista, eikä myöhäisempinäkin aikoina näitä saaria ole erot-tettu entisen kuninkaankartanon maista ja lahjoitettu kaupungille.

2) Toukokuun 20 päivänä 1785 annetulla kuninkaallisella päätöksellä oli, senjäl-keen kuin sotakollegio ja valtiokonttori olivat esittäneet, että se aikaisemmin mainittu kartta vuodelta 1696, johon kaupunki tavallisesti vetosi oikeutensa osoittamiseksi, oli eräissä suhteissa puutteellinen eikä kelvannut todistukseksi, sekä että puheenaolevia saaria ei oltu koskaan kaupungille lahjoitettu, eivätkä ne olleet minkään kaupungille lahjoitetun talon laillisten rajojen sisällä, minkä vuoksi ne kuuluivat kruunulle, seli-tetty, ettei kaupungilla ole ollut mitään oikeutta näihin saariin.

3) Linnoitusalue muodostettiin 1700-luvun lopulla omaksi itsenäiseksi evankelis-luterilaiseksi seurakunnaksi, mikä oli olemassa aina vuoteen 1882, jolloin se jäsenten puutteessa lakkautettiin. Koska itsenäiset seurakunnat aina ja erittäinkin vuosien 1865 ja 1873 kunnallislakien voimaan astuttua olivat myös eri kuntia, oli siis Suomen-linnan kirkollisen seurakunnan alue katsottava eri kunnaksi.

4) Syyskuun 8 päivänä 1773 annetulla kuninkaallisella päätöksellä oli Suo-menlinnan linnoitusalueen asukkaat vapautettu suorittamasta Helsingin kau-pungille tonttiyreyjä, palovartija-, silta- ja tie- y. m. sellaisia maksuja, mikä osoittaa, ettei Suomenlinnan asukkaita pidetty Helsingin kaupunkiyhdyskunnan jäsenenä.

5) Huhtikuun 17 päivänä 1918 annetulla senaatin päätöksellä on selitetty Suo-menlinnan olevan Suomen valtion oma ja sen kuuluvan hallinnollisessa suhteessa Uudenmaanlääniin, mutta sen kuulumisesta kunnallisessa suhteessa Helsingin kaupun-kiin ei ole mitään vastaavaa tai muuta päätöstä.

On syytä erikseen tarkastaa kutakin näistä väitteistä.

Mitä ensinnäkin tulee väitteeseen, että puheenaolevat Suomenlinnan saaret olisi- vat kuuluneet Vantaa-nimiseen kuninkaankartanoon, niin täytyy tämän väitteen perustua johonkin väärinkäsitykseen. Vantaa-nimistä kuninkaankartanoa ei koskaan ole Helsingin pitäjässä tai yleensä kaupungin ympäristössä ollut. Sensijaan perustet-tiin kyllä 1550-luvulla Helsingin kuninkaankartano, jonka päärakennukset sijaitsivat

Vantaanjoen laskuhaarojen välisellä saarella ja johon kuuluivat silloiset Östervikin ja Västervikin kylät, mitkä jotakuinkin vastasivat nykyistä Viikin latokartanoa, sekä $\frac{1}{2}$ Koskelan kylää, se osa nimittäin, mikä sijaitsi kosken läntisen laskuhaaran itäpuolella. Todistuksia siitä, että puheenaolevat saaret olisivat kuuluneet sanottuihin Östervikin ja Västervikin kyliin sekä näistä myöhemmin muodostettuun Helsingin kuninkaankartanoon, ei ole koskaan voitu esittää. Kaikki käytettävänä olevat historialliset lähteet päinvastoin osoittavat, että nämä saaret eivät kuuluneet näihin kyliin. Mainittujen kylien eteläpuolella ja lähempänä puheenaolevia saaria sijaitsivat jo 1500-luvulla Tölön kylä, Santahaminan kylä ja Degerön eli Villingin kylä ja johonkin näistä kylistä täytyi näittenkin saarten kuulua. Kaikki tunnetut kartat 1600- ja 1700-luvulta, joihin kaupungin ja sitä ympäröivien kylien väliset rajat on merkitty, useat viralliset rajankäynnit, m. m. aikaisemmin mainitut toimitukset vuosilta 1781, 1816 ja 1829, sekä johdonmukainen ja kiinteä, kaupungin toisen perustamisen ajoilta 1700-loppupuolelle vallinnut käytäntö osoittavat näitten saarten ja niitä ympäröivien vesien kuuluneen Tölön kylään. Kun Tölön kylä kokonaisuudessaan, erottamatta siitä mitään osia tai tekemättä eroa sen välillä, olivatko kylän maat ja vedet jaetut kylän talojen kesken ja paikalla paalutetut vai olivatko ne yhteismaita tai jakamattomia vesiä, marraskuun 20 päivänä 1643 annetulla kuninkaallisella päätöksellä lahjoitettiin kaupungille, kuuluivat myös puheenaolevat saaret ja niitä ympäröivät vedet kaupungille lahjoitettuihin maihin ja vesiin.

Kaupungin oikeutta lukea puheenaolevia saaria lahjoitusmaihiinsa eivät valtionkaan viranomaiset tehneet riidanalaiseksi ennenkuin 1700-luvun lopulla, jolloin kysymys omistusoikeudesta Suomenlinnan saariin muodostui »Hattujen» ja »Myssyjen» väliseksi puolueasiaksi. Lukuisat valtion viranomaisten lausunnot 1700-luvun keskivaiheilta, joita lausuntoja on yksityiskohtaisesti selostettu edellämainituissa selvityksissä vuosilta 1910 ja 1911, osoittavat, että asianomaiset valtion viranomaiset katsoivat näitten saarten kuuluvan kaupungin lahjoitusmaihiin. Tämän tunnusti esim. Suomenlinnan linnanrakennustoimikunta vielä joulukuun 6 päivänä 1766 tekemässään päätöksessä ja maaherra lokakuun 11 päivänä 1776 lähettämässään kirjelmässä. (P. A. n:o 41 v:lta 1910 ss. 17—20.) Se syyskuun 15 päivänä 1784 päivätty lausunto, johon edellämainittu toukokuun 20 päivänä 1785 annettu kuninkaallinen päätös, jonka mukaan kaupungilla ei ollut mitään oikeutta näihin saariin, nojautui, oli sotakollegion ja valtiokonttorin yhteisesti antama. Sensijaan ei ole tunnettua, että kamarikollegio, joka olisi ollut varsinainen asianomainen viranomainen selvittämään tämän kysymyksen, olisi yhtynyt tähän lausuntoon. Sanottua kuninkaallista päätöstä, ei kuten useinmainittu Helsingin rahatoimikamarin asettama asiantuntijakomitea v. 1910 toteaa »voida puolueettomasti tarkastellen pitää lainopillisesti paikkansapitäviin syihin perustuvana». Mainittakoon, että pian senjälkeen, kuin tämä kaupungin käsityksen mukaan sen erioikeuksia loukkaava päätös annettiin, oli Kustaa III pakotettu allekirjoittamaan uuden vakuutuksen kaupunkien erioikeuksien ja maalahjoitusten kunnioittamisesta, nimittäin tunnetun helmikuun 23 päivänä 1789 annetun vakuutuksen valtakunnan kaupungeille ja porvaristolle.

Esilläolevan kaupungin julkisoikeudellisen alueen rajoja koskevan kysymyksen kannalta on merkityksensä silläkin seikalla, että sanottu kuninkaallinen päätös vuodelta 1785, olipa se laillinen tai laitton, koski ainoastaan kaupungin oikeutta itse saariin. Kaupungin oikeutta saaria ympäröiviin vesiin ei tämä päätös koskenut eikä tätä ole milloinkaan väitettykään. Kaupungin omistusoikeutta niihin Suomenlinnan linnonitusalueeseen kuuluviin vesiin, mitkä ovat Kuninkaansalmen kautta kulkevan rajaviivan länsipuolella, ei myöhemminkään ole luovutettu valtiolle tai aikoinaan Venäjän sotalaitokselle. (P. A. n:o 33 v:lta 1911 ss. 36—39.) Vuodesta 1869 alkaen oli puolustussyistä kielletty kalastamasta saaria ympäröivissä vesissä aina kahdensadan sylen päähän linnonituksen saarten rannoista. Tämän kaupungin oikeutta rajoittavan toimenpiteen laillistuttamiseksi suunniteltiin aikoinaan puheenaolevien vesien pakko-

lunastamista linnoitukselle, mutta erinäisistä syistä ei jo vireillepantua pakkolunastustoimitusta saatettu loppuun. »Helsingin kaupunki on tämän johdosta edelleen katsottava kaupungin vesialueeseen luetun, Suomenlinnan linnoitussaaria ympäröivän veden omistajaksi sekä on oikeutettu tähän veteen nähden käyttämään kaikkea vedenomistusoikeuden tuottamaa toimivaltaa, mikäli rajoituksia tähän ei ole erityisellä perusteella laillisessa järjestyksessä tehty, niinkuin esimerkiksi on tapahtunut toukokuun 24 päivänä 1899 annetun, Viaporin linnoitusesplanaadia koskevan julistuksen kautta.» (P. A. n:o 33 vuodelta 1911 s. 37.)

On jo aikaisemmin huomautettu, että kaupungin maaomaisuudella niinhyvin Mauno Eerikinpojan kaupunkilain kuin erään v. 1689 annetun kuninkaallisen päätöksen ja vuoden 1734 lain mukaan oli ratkaiseva merkitys kaupungin julkisoikeudellisen alueen laajuuteen ja rajoihin nähden (kts. sivut 4 ja 23). Omistusoikeudella veteen oli tässä kohden sama merkitys kuin omistusoikeudella maahan. Kaupungin omistusoikeudesta nyt puheenaoleviin saariin ja vesiin johtui, että niitten joka tapauksessa myöhään 1700-luvun loppupuolelle katsottiin kuuluvan kaupungin tuomioistuimen tuomiopiiriin, mikä käytännössä myös merkitsi sitä, että niitten katsottiin kuuluvan kaupungin alueeseen hallinnollisessakin suhteessa. Valaiseva tässä kohden on m. m. eräs läänin silloisen maaherran v. 1772 antama lausunto, joka koski Gumtähden säterin lunastamista ja sen antamista kaupungille korvauksena Suomenlinnan tarpeisiin otetuista maista ja saarista. Maaherra huomautti, että ehdotetusta kaupasta olisi sekin etu, »ettei anastettujen alueiden enää tarvitsisi olla kaupungin tuomiovallan alaisia». Ainakin v. 1772 katsottiin siis vielä, että linnoituksen alueet kuuluivat kaupungin alueeseen. Mihinkään toimenpiteisiin kaupungin tuomioistuimen tuomiopiiriin ja siten tosiallisesti myös kaupungin julkisoikeudellisen alueen supistamiseen tai linnoitusalueen sivilihallinnon uudestaan järjestämiseen taikka rajankäyntiin vanhan kaupunkialueen ja mahdollisesti syntyneen uuden linnoitusyhdyskunnan välillä ei senjälkeen kuin edellämainittu kuninkaallinen päätös, joka kielsi kaupungin oikeudet linnoituksen saariin, v. 1785 annettiin, milloinkaan ryhdytty. Mikäli joihinkin tällaisiin toimenpiteisiin olisi ryhdytty, olisi niitten aina vuoteen 1865, jolloin kuntien muodostamisen edellytykset eräissä tärkeissä kohdin muuttuivat, täytyntä rajoittua ainoastaan itse saarten erottamiseen kaupungin julkisoikeudellisesta alueesta, saaria ympäröivien vesien jäädessä edelleen kaupunkialueeseen kuuluviksi. Voidaan näinollen todeta, että sanottu kuninkaallinen päätös vuodelta 1785 ei aikoinaan aiheuttanut mitään muutoksia kaupungin tuomioistuimen tuomiopiiriin eikä siten myöskään kaupungin julkisoikeudelliseen alueeseen.

Myös siitä tosiasia, että Suomenlinnassa 1770-luvun lopulta aina vuoteen 1882 samalla tavoin kuin useimmissa muissa Ruotsin valtakunnan linnoituksissa 1700-luvulla toimi kaupunkiseurakunnasta erillään oleva evankelisluterilainen seurakunta, on tahdottu vetää johtopäätös, että Suomenlinna tai oikeammin kai se osa Suomenlinnan aluetta, joka ei kuulunut Helsingin pitäjään, muodosti myös eri kunnan. Tätäkin väitettä on siis tarkastettava.

Kirkollisella jaoituksella on kunnalliseen jaoitukseen vaikuttavana tekijänä ollut merkitystä vain maaseudulla. Ennen vuotta 1865 ei maaseudulla kuten tunnettua ollut erikoista kunnallishallintoa, vaan hallinnollistakin laatua olevat asiat käsiteltiin joko seurakunnallisina asioina tai, varsinkin aikaisemmin, käräjillä. Kun sittemmin maaseutua varten luotiin varsinainen kuntalaitos, asetettiin käytännöllisistä syistä vanha seurakuntajako kunnallisen jaoituksen pohjaksi. Tätä periaatetta selvennettiin sittemmin kesäkuun 15 päivänä 1898 annetussa asetuksessa maalaiskuntain hallinnosta maaseudullakin siten, että vain sellainen seurakunta, jolla oli oma alue, oli »itseksään eri kunta». Sanat asetuksen 1 §:ssä »jolla on oma alue», käsittivät sen, että seurakunnat, joilla ei ollut omaa aluetta, kuten tehdas- ja eriuskolaisseurakunnat, eivät vaikuttaneet kunnalliseen jaoitukseen (Lainvalmistelukunnan ehdotus lainsäädännöksi kunnallisen jaoituksen muuttamisesta s. 15). Samassa asemassa kuin teh-

das- ja eriuskolaisseurakunnat olisi lain hengen mukaisesti ollut myös sellainen seurakunta kuin Suomenlinnan sotilasseurakunta, jos sellainen olisi sijainnut maaseudulla. Kun mitään kuntalaitosta ei maalla ollut ennen vuotta 1865 — sanottuna vuotenaan myös Helsingin maalaiskunta, kuten aikaisemmin on mainittu, alotti toimintansa — ei Suomenlinnan seurakunnan perustaminen 1700-luvulla edes edellyttäen, että Suomenlinnan saaret eivät olisi kuuluneet kaupunkiin, missään tapauksessa olisi voinut aiheuttaa eri kunnan muodostumista. Myöskään vuoden 1865 jälkeen ei sotilasseurakunta, vaikka se olisikin ollut maaseutua, olisi voinut muodostua kunnaksi, koska siltä puuttui oma alue.

Kaupungeissa ei seurakunnallisella jaoituksella milloinkaan ole ollut ratkaisevaa merkitystä kunnalliseen jakoon nähden. On lukuisia esimerkkejä niinhyvin Ruotsin kaupungeissa aikaisemmilta ajoilta kuin Suomen kaupungeista nykypäiviltäkin siitä, että kaupunkialueen piirissä joko alueellisesti tai aluejaoituksesta riippumatta toimii useita seurakuntia. Ruotsissa ei milloinkaan liene väitettykään, että sikäläisten linnoitusten sotilasseurakunnat olisivat muodostaneet kunnallishallinnollisesti itsenäisiä yhdyskuntia. Kaupungeissa ovat kameraalinen ja oikeudellinen jaoitus ikivanhoista ajoista määränneet kunnallisen jaoituksen. Kun, kuten edellä on osoitettu, puheena-olevat Suomenlinnan saaret ympäröivine vesineen ennen linnoituksen rakentamista ja sen olojen järjestämistä kuuluivat kaupunkialueeseen ja kysymykset kunnallisen jaoituksen muuttamisesta siis oli ratkaistava kaupunkilaisoikeuden perusteiden mukaisesti, ei Suomenlinnan sotilasseurakunnan perustaminen 1700-luvulla saattanut itseltään aiheuttaa muutosta vallitsevaan kunnalliseen jakoon. Myöskään ei myöhemmin joko ennen kunnallishallituksesta kaupungissa joulukuun 8 päivänä 1873 annetun aseuksen voimaantumista tai sen jälkeen ole toteutettu sellaista kunnallisen jaoituksen muuttamista, jonka kautta Suomenlinna olisi erotettu kaupungista itsenäiseksi kunnaksi.

Vielä on, kuten edellä on mainittu, väitetty syyskuun 8 päivänä 1773 annetun kuninkaallisen päätöksen, jonka mukaan Suomenlinnan linnoitusalueen asukkaat vapautettiin Helsingin kaupungille suorittamasta eräitä maksuja, osoittavan, ettei Suomenlinnan asukkaita pidetty Helsingin kaupunkiyhdyskunnan jäseninä.

Tätä päätöstä tarkastettaessa havaitaan, että se ensinnäkään ei koskenut Suomenlinnaa erikseen, ja toiseksi, että se ei koskenut yksityisiä henkilöitä vaan valtiota.

Niitten asioitten hoito, joista nyttemmin kaupunkikunta sellaisenaan huolehtii, sekä varojen hankinta näitten tehtävien aiheuttamiin menoihin oli kaupungeissa ennen vuoden 1873 kunnallishallinnon uudistusta jaettu usean julkisoikeudellisen yhdyskuntamuodostuman kesken. Yhtenäistä kaupunkikuntaa ei silloin vielä ollut. Keskeisin yhdyskunta oli varsinainen porvarillinen kunta eli porvaristo. Siihen kuuluivat vain kaupppaa ja käsityötä harjoittavat varsinaisen porvarisoikeuden saaneet kaupunkilaiset. Tämän varsinaisen porvarillisen kunnan tehtävänä oli lähinnä oikeushoidon ja järjestyksen ylläpitäminen, porvariston elinkeinopoliittisten etujen valvomisen ja kaupungin maaomaisuuden hoitaminen. Toisen laajemman yhdyskunnan, tavaltaan eräänlaisen erikoiskunnan nykyaikaisessa mielessä, muodostivat kaikki ne, jotka, olivatpa ne kaupungin porvariston jäseniä tai ei, omistivat talon kaupungissa. Tämä talonomistajayhdyskunta vastasi sellaisista nimenomaan kiinteistöjä hyödyttävistä tehtävistä kuin palotoimesta, katujen, teiden ja maantiesiltojen ylläpidosta ja tämän yhdyskunnan jäseniltä, siis talonomistajilta, koottiin erikoisverotuksella varat näihin menoihin. Kolmannen ja henkilöillisesti laajimman yhdyskunnan muodosti seurakunta, joka kirkollisten asiain ohessa hoiti myöhemmin kaupunkikunnalle siirtyneitä tehtäviä, kuten koulutointa ja köyhäinhoitoa, ja johon kuuluvat kaikki kaupungin asukkaat riippumatta siitä, oliko heillä porvarioikeus vai ei ja olivatko he talonomistajia vai vuokralaisia. Seurakunta saattoi olla yksi ja yhtenäinen tai saattoi kaupungin asujamisto, kuten jo on esitetty, jakaantua useammankin seurakunnan kesken.

Siitä, ettei valtio voinut olla varsinaisen porvarillisen kaupunkikunnan jäsen, ei

tässä selostetun hallintojärjestelmän aikana syntynyt epäselvyyttä. Sensijaan saattoi herätä epätietoisuutta siitä, oliko valtio maan-, tontin- ja talonomistajana kaupungissa velvollinen ottamaan osaa samojen verojen ja maksujen suorittamiseen kiinteistöjen puolesta kuin yksityiset talonomistajat. Yleinen sääntö oli, että valtio ei ottanut osaa tällaisten verojen ja maksujen suorittamiseen. Kun valtio Suomenlinnan rakentamisen johdosta otti haltuunsa niinhyvin tontteja ja maata itse kaupungissa kuin kaupungille kuuluneita saaria, ei se yleisen käytännön mukaisesti suorittanut talonomistajayhdyksunnan eri kassoihin tavanmukaisia veroja ja maksuja näistä kiinteistöistä. Tottumattomina sellaiseen tilanteeseen, että valtio oli maan ja tontinomistaja kaupungissa ja ettei valtion kiinteistöistä suoritettu asianmukaisia veroja ja maksuja, anoivat pormestari ja raati, että tonttiäyreyä, palovartija, tie- ja silta- y. m. sellaisia maksuja suoritettaisiin niiden tonttien, talojen ja huoneuksien puolesta, mitkä kruunu oli kaupungista ostanut. (P. A. n:o 41 v:lta 1910 s. 18.) Tämän kaupungin anomuksen kuningas tässä kosketellulla syyskuun 8 päivänä 1773 antamallaan päätöksellä hylkäsi.

Puheenaoleva kuninkaallinen päätös ei siis sisältänyt mitään, mikä tavalla tai toisella voisi koskea Suomenlinnan saarten erottamista kaupungin oikeuspiiristä ja alueesta itsenäiseksi yhdyskunnaksi, vaan se koski yksinomaan valtion verovelvollisuutta kaupungin alueen piirissä. Aikakauden erikoisista verotusoloista johtui, että samalla kuin valtio vapautui verovelvollisuudesta kiinteistöjensä puolesta myöskin näillä kiinteistöillä asuvat henkilöt vapautuivat vastaavista veroista, lähinnä palokassaan vuokralaisilta suoritettavista henkilöllisistä palovartijamaksuista. Se, että valtion ostamalla tai muuten käyttöönsä ottamalla kiinteistöillä asuvat henkilöt mahdollisesti, kuten on väitetty, suorittivat tonttiäyreyä linnoituksen kassaan, johtui tonttiäyrien erikoisuudesta, ne kun olivat nykyaikaista vuokraa vastaavaa korvausta tonttien hallintaoikeudesta, mikä suoritettiin sille, joka katsottiin tonttimaan omistajaksi.

Puheenaolevastakaan päätöksestä vuodelta 1773 ei siis saada tukea käsitykselle, että Suomenlinnan saaret olisivat eroitettut kaupungista itsenäiseksi kunnaksi.

Mitä vihdoin tulee senaatin huhtikuun 17 päivänä 1918 antamaan päätökseen, jonka mukaan Suomenlinnan linnoitusalue selitettiin hallinnollisessa suhteessa Uudenmaan lääniin kuuluvaksi, niin ei tässä heti Helsingin valloituksen jälkeen ja saksalaisten puolustusvoimien vielä pitäessä linnoitusta hallussaan kiireessä annetusta päätöksestä voida linnoitusalueen kunnalliseen asemaan nähden vetää johtopäätöksiä suuntaan tai toiseen. Missään tapauksessa ei tämä päätös ole voinut muuttaa linnoitusalueeseen kuuluvien saarten kunnallista asemaa. Kuninkaansalmen kautta kulkevan rajan itäpuolella olevat saaret jäivät Helsingin maalaiskuntaan kuuluviksi, mitä seikkaa ei edes ole tehty riidanalaiseksi. Samoin jäi tämän rajan länsipuolella olevien saarten kunnallinen asema entiselleen. Kun nämä saaret, kuten edelläoleva selvitys on osoittanut, ennen vuotta 1918 olivat kuuluneet Helsingin kaupunkikunnan alueeseen, jäivät ne tämänkin jälkeen siihen kuuluviksi.

Siinä tapauksessa, että edellä esitetty Suomenlinnan kunnallisen aseman tutkiminen olisi osoittanut, että jotain epäselvyyttä linnoitukseen kuuluvien saarten asemasta kunnallisessa jaoituksessa olisi olemassa, olisi ollut ajateltavissa, että valtioneuvosto Helsingin ympäristön kunnallisen jaoituksen uudistuksen yhteydessä olisi päättänyt selittää, että Kuninkaansalmen kautta kulkevan kunnallisen rajan länsipuolella sijaitsevat Suomenlinnan linnoitusalueen saaret kuuluvat Helsingin kaupunkiin. Edellä esitetyn selvityksen perusteella on todettava, että tällainen toimenpide on tarpeeton. Puheenaolevat Suomenlinnan saaret ovat ainakin vuodesta 1643 alkaen keskeytyksettä kuuluneet Helsingin kaupungin alueeseen.

II. LUKU. KAUPUNGIN YMPÄRISTÖN ALUEJAOITUS.

Ne muutokset Helsingin kaupungin ympäristön hallinnolliseen, oikeudelliseen ja kameraaliseen sekä mahdollisesti erikseen myös kirkolliseen jaoitukseen, mitkä aiheutuvat kaupunkiasutuksen laajentumisesta kaupungin oman alueen ulkopuolelle ja joita tässä esitettävän selvityksen perusteella on toteutettava, eivät päinvastoin kuin esikaupunkiliitokset yleensä meidän maassamme rajoitu yhtä tai paria kuntaa koskeviksi. Muutosten alaisiksi joutuvat esikaupunkiasutuksen laajuuden ja hajanaisuuden vuoksi varsin useat kunnat.

Ennenkuin itse muutoskysymysten käsittelyyn ryhdytään, on yleiskäsityksen saamiseksi kaupungin ympäristössä nykyään vallitsevasta julkisoikeudellisesta aluejaoituksesta, mikä harvoja poikkeuksia lukuunottamatta on syntynyt puhtaasti maataloudellisissa oloissa, tehtävä selkoa liitoskysymyksen vaikutuspiiriin joutuvasta jaoituksesta. Tässä yhteydessä mainitaan tiedot ainoastaan kunnallisesta, hallinnollisesta, kirkollisesta ja oikeudellisesta jaosta. (Kts. karttaa liite II.) Kunkin alueen kameraalista jaoitusta selvitetään eri liitosalueita koskevissa erikoisselvityksissä.

1. HELSINGIN MAALAIKUNTA.

Helsingin pitäjä ja maalaiskunta on Helsingin kaupungin varsinainen emäpitäjä ja oli vuosisatoja sen ainoa naapuripitäjä ja vuosikymmeniä sen ainoa naapurikunta.

Helsingin pitäjä on aikoinaan eroitettu Porvoon pitäjstä, johon se 1300-luvulla yhdessä Tuusulan kanssa kuului, lopulta osana Sipoon kappeliseurakuntaa. 1400-luvun alkuvuosina se yhdessä Tuusulan kanssa muodostui itsenäiseksi pitäjäksi. Tähän pitäjään ruvettiin 1500-luvun lopulla lukemaan myös kappeliseurakunnaksi muodostunut Nurmijärvi. Pitäjän rajat etelässä olivat alkuaan toiset kuin nykyään sikäli, että itäinen osa Espoota alkuaan kuului Helsingin pitäjään ja että Helsingin pitäjän kaakkoiskulmassa sijaitseva Westersundomin kappelikirkko ympäristöineen vuorostaan alkuaan luettiin Sipooseen kuuluvaksi. Nurmijärvi muodostui sittemmin itsenäiseksi pitäjäksi vuoden 1648 tienoilla ja Tuusula eroitettiin joulukuun 22 päivänä 1653 annetulla asetuksella. (*Hultin*. Helsinges församlings historia ss. 11—13 ja 27.)

Hallinnollisessa suhteessa kuului Helsingin pitäjä keskiaikana syntyneen läänin- jaon alkuaikoina Itä-Uudenmaan eli Porvoon lääniin ja tämän lääninhallinnon piirissä Porvoon kihlakuntaan.

Oikeudellisessa suhteessa pitäjä alkuaan kuului Porvoon tuomiokuntaan. Vuodesta 1621 alkaen ruvettiin pitäjässä pitämään omat käräjät, mikä oli alkuna pitäjän erottumiseen tuomiokunnan läntisten osien kanssa eri käräjäkunnaksi. Uuteen käräjäkuntaan tulivat kuulumaan Helsingin pitäjä, Nurmijärvi ja osa Tuusulaa. Tuomiokuntien uudestaanjärjestelyssä 1860-luvulla muodostettiin erikoinen Helsingin tuomiokunta, jossa Helsingin pitäjä muodosti oman käräjäkunnan. Vaikka sittemmin edempänä mainittavat kunnat erosivat Helsingin maalaiskunnasta, säilytti tämä käräjäkunta entisen laajuutensa, mutta käräjäkunnan nimeen on otettu uusien kuntien

nimet. Käräjäkuntaa kutsutaan nykyään Helsingin pitäjän, Haagan kauppalan, Brändön huvilakaupungin sekä Oulunkylän ja Huopalahden kuntain käräjäkunnaksi.

Kaupungin perustaminen aiheutti aikoinaan tärkeitä muutoksia Helsingin pitäjän asemaan kirkollisessa ja hallinnollisessa jaoituksessa.

Ensinnäkin kaupunki pian perustamisensa jälkeen erosi pitäjistä omaksi seurakunnaksi. Kun sittemmin kaupunki siirrettiin uuteen paikkaansa ja kaupungin kehitystä ruvettiin kaikin keinoin edistämään, määrättiin Helsingin pitäjä lakkauttavaksi itsenäisenä pitäjänä ja liitettiin se anneksina Helsingin kaupunkiseurakuntaan. Määräys tästä annettiin marraskuun 4 päivänä 1652 päivätyllä asetuksella. Tässä asemassa pysyi entinen Helsingin pitäjä aina vuoteen 1865, jolloin sen asema anneksipastoraattina lakkautettiin huhtikuun 24 päivänä 1865 annetulla julistuksella. Tästä lähtien on Helsingin pitäjä jälleen ollut itsenäinen. Vuodesta 1923 on se kuulunut Helsingin ruotsalaiseen rovastikuntaan ja Porvoon hiippakuntaan.

Vuosi 1865 oli siinäkin suhteen merkkivuosi pitäjän oloissa, että sinä vuonna myöskin Helsingin maalaiskunta järjestäytyi. Helmikuun 6 päivänä 1865 oli annettu asetus kunnallishallituksesta maalla, jolla maalaiskuntalaitos perustettiin, ja jo toukokuun 14 päivänä samana vuonna kokoontui ensimmäinen kuntakokous. Tästä vuodesta alkaen voidaan siis puhua Helsingin maalaiskunnasta.

Kustaa Vaasan toimenpiteitä Uudenmaan olojen kehittämiseksi oli Helsingin kaupungin perustamisen lisäksi m. m. erikoisen Helsingin läänin perustaminen. Tämä tapahtui v. 1553. Uuteen lääniin siirrettiin useimmat entisen Porvoon ja Raaseporin läänin pitäjät sekä eräitä Etelä-Hämeen pitäjiä. Tähän uuteen lääniin tuli siis myös Helsingin pitäjä kuulumaan. Vuoden 1634 hallitusmuodossa vahvistetun uuden lääninjoon mukaan siirtyi Helsingin pitäjä muitten Uudenmaan pitäjien ohessa Hämeen läänin maaherran alaisuuteen. Tämä järjestely ei kuitenkaan jäänyt pysyväiseksi. V. 1640 Uusimaa erotettiin eri lääniksi, mutta yhdistettiin jälleen 1648 Hämeenläänin. Tästä lähtien oli maaherran asuinpaikka kuitenkin Helsinki vuoteen 1776. Maaherran asuinpaikka siirrettiin tällöin takaisin Hämeenlinnaan, mistä se jälleen siirrettiin Helsinkiin v. 1827. V. 1831 perustettiin jälleen Uudenmaanlääni, maan uusi pääkaupunki Helsinki kuvernöörin asuinpaikkana, ja tämä järjestely on siitä lähtien ollut voimassa.

Uudenmaanläänin perustamisen yhteydessä järjestettiin myöskin läänin sisäinen jako kihlakuntiin. Helsingin pitäjä tuli kuulumaan Helsingin kihlakuntaan.

Jo jakamattoman Porvoon kihlakunnan aikana, todennäköisesti jo 1600-luvun alkupuolella, oli Helsingin pitäjä muodostettu omaksi nimismiespiiriksi. Tämä järjestely säilyi muuttumattomana vuoteen 1912. Helmikuun 14 päivänä sanottuna vuonna annetulla asetuksella määrättiin nimittäin Helsingin nimismiespiiri jaettavaksi siten, että pitäjän silloiset länsiosat erotettiin Huopalahden nimismiespiiriksi. Helsingin maalaiskunnasta kuuluvat tähän nimismiespiiriin nykyään Pakinkylä, Tuomarinkylä, Tomtbacka, Nackböle, Kårböle, Kånala ja Tali. Kuusi vuotta myöhemmin eli tammikuun 17 päivänä 1918 annetulla senaatin päätöksellä jaettiin jällelläoleva osa Helsingin nimismiespiiriä vielä kahtia Malmin nimismiespiiriin ja Helsingin nimismiespiiriin. Malmin nimismiespiiriin luettiin Malminkylä, Tapaninkylä, Västersundom, Mellunkylä, Puodinkylä, Nordsjön kylä, Herttuanien kylä ja Båtvik, Brändön tila, Degerön kylä ja Turholman tila sekä kaikki kaupungin itäpuolella olevat saaret. Helsingin nimismiespiiriin jätettiin muut Helsingin maalaiskunnan osat.

Useimmat Helsingin pitäjän kylistä ovat ikivanhaa alkuperää. Kylien rajat vakaantuivat lopullisesti 1760—1780 luvuilla toimitetussa isojoassa. Siitä lähtien aina 1900-luvun alkuun oli pitäjässä seuraavat kylät tai yksinäiset talot, joitten maitten pinta-ala maarekisterin mukaan samalla mainitaan:

	Pinta-ala ha
Pitäjän luoteisosassa:	
Seutula l. Sjöskog l. Meilby	2,099
Ripukylä	2,489
Käinby	1,249
Hämeenkylä l. Tavastby	2,376
Lappböle	576
Biskopsböle	348
Martinkylä l. Mårtensby	476
Kvarnbacka	188
Brutuby	617
Vinikby	547
Sillböle	343
Pitäjän lounaisosassa:	
Kårböle	1,307
Kånala	273
Tali	322
Pikku-Huopalahti	799 + 10
Munkkiniemen yksinäistalo	564
Lehtisaari l. Lövä	50
Lauttasaari l. Drumsö	305
Meilahti eli Hindernäs	223
Pitäjän keskiosassa kaupungista pohjoiseen:	
Kirkonkylä ja Rekolan lahjoitusmaa	1,501
Skattmansby	1,032
Tolkby	338
Övitsböle	275
Tomtbackan yksinäinen talo	243
Nackbölen yksinäinen talo	162
Tuomarinkylä l. Domarby	553
Pakinkylä l. Baggböle	432
Pitäjän keskiosassa emäradan varrella:	
Hanaböle	1,237
Haxböle	137
Tikkurila l. Dickursby	1,527
Skomakarböle	234
Fastböle	559
Tapaninkylä l. Staffansby	1,269
Malminkylä ynnä Boxbackan ja Stensbölen yksinäistalot ja Viikin sotilasvirkatalo	1,938
Oulunkylä l. Äggelby ja Kottbyn yksinäistila	625
Gumtähden yksinäistila	638
Pitäjän itäosassa:	
Sottungsby	1,656
Häkansböle	746
Västersundom	1,253
Mellunkylä	729
Nordsjö	1,161

	Pinta-ala ha
Puodinkylä l. Botby l. Botböle	732
Herttuaniemi l. Hertönäs ja Båtvikin yksinäistalo	837
Kulosaaren l. Brändön yksinäistalo	186
Degerö ja Turholman yksinäistila	966
Santahamina	463
Mjölön yksinäistalo	107

Tässä luetelluista Helsingin maalaiskunnan kylistä on eräitä 1900-luvun alussa eroitettu tästä kunnasta. Kuten edempänä tullaan tarkemmin osoittamaan, on Oulunkylä ja ne osat Pikku-Huopalahden kylää, joita ei ole liitetty kaupunkiin, sekä Lauttasaaren kylä ja Munkkiniemen yksinäistalo muodostettu itsenäisiksi kunniksi, nimittäin Oulunkylän maalaiskunnaksi ja Huopalahden kunnaksi, mikä kuitenkin myöhemmin on jaettu Huopalahden kunnaksi ja Haagan kauppalaksi. Kulosaari eli Brändö, josta osa myös on erotettu Helsingin maalaiskunnasta itsenäiseksi kunnaksi, ei ole ollut kokonainen kylä, vaan yksinäisverotila. Helsingin maalaiskunnasta kaupunkiin 1900-luvun kuluessa siirretyistä alueista on aikaisemmin tehty selvää.

Maalaiskunnan pinta-ala on nykyään Tilastollisen vuosikirjan mukaan 34,839 ha. Maanmittaushallituksen julkaisemien kuntien pinta-alatietojen mukaan on pinta-ala 35,122 ha. Tähän on kuitenkin väärin otettu vesiä vain 283 ha. Kaikki vedet, noin 11,166 mukaan luettuna, on pinta-ala noin 46,005 ha.

Eräisiin Helsingin maalaiskunnan osiin nähden on voimassa asianomaisessa järjestyksessä annettuja päätöksiä aluesiirroista, vaikka näitä päätöksiä ei vielä ole voitu panna täytäntöön. Nämä ovat seuraavat:

Aikaisemmin on jo mainittu valtioneuvoston joulukuun 22 päivänä 1924 antamasta päätöksestä, jonka mukaan Övergårdin ja Nedergårdin tilat Santahaminan kylässä eli tosiasiallisesti koko Santahaminan kylä on siirrettävä kaupunkiin, niin pian kuin se voi tapahtua papiston y.m. virkamiesten palkkaetuja loukkaamatta. (Kts. sivu 29.)

Samansuuntainen päätös on myöskin olemassa Talin ja Kanalän kyliin nähden. Huopalahden kunnan ja seurakunnan muodostamisen jälkeen on nimittäin valtioneuvosto huhtikuun 5 päivänä 1922 päättänyt, että nämäkin kylät on siirrettävä hallinnollisessa, kirkollisessa, oikeudellisessa ja kameraalisessa suhteessa Huopalahden kuntaan, niin pian kuin tämä voi tapahtua Helsingin pitäjän papiston palkkaetuja loukkaamatta. Vuoden 1934 kuluessa on Huopalahden seurakunta aikaansaanut sopimuksen Helsingin pitäjän papiston kanssa palkkaetujen järjestelystä, minkä sopimuksen myös opetusministeriö maaliskuun 15 päivänä 1935 on vahvistanut. Tämän johdosta ja opetusministeriön päätöksen sananmuodon mukaan on kirkollinen jaoitusmuutos tapahtunut tammikuun 1 päivänä 1936. Mitä tästä aiheutuvaan muutokseen kunnalliseen y.m. jaoitusmuutoksiin tulee, niin on asia sisäasiainministeriöstä lähetetty Huopalahden maalaiskunnalle sopimuksen aikaansaamiseksi Helsingin maalaiskunnan kanssa omaisuuden jaosta. Asia on toistaiseksi tällä kannalla.

Edelleen on valtioneuvosto joulukuun 22 päivänä 1922 päättänyt, että Vähä-Meilahdi (Lill-Meilans) niminen tila kaikissa suhteissa on siirrettävä Helsingin maalaiskunnasta Huopalahden kuntaan. Ehdot siirron toimeenpanemiselle ovat samat kuin yllä, minkä vuoksi siirtokysymys on samalla kannalla kuin edellämainittu kysymys. Nykyisen Vähä-Meilahden tila, maarekisteriin merkitty Hindernäsin eli Meilahden yksinäiseksi verotilaksi R. N:o 1¹, sijaitsee n.s. Pasilan alueen pohjoiskulmassa jakaantuen kahteen erilliseen tilukseen, joita eroittaa toisistaan osa Huopalahden kuntaa. Se on nykyisessä muodossaan eroitettu kaikista Pikku-Huopalahden kylän kanta-tiloista. Backaksen ja Hagan tiloista erotetut osat siirtyivät kaupungin omistukseen

v. 1911 (kts. sivut 21, 109 ja 123). Nimensä se on perinyt siitä Vähä-Meilahti nimisestä tilasta, mikä muodostettiin Meilahden tilasta, kun tämän tilan kantaosa liitettiin kaupunkiin. Alkuperäisen Vähä-Meilahden luovutti kaupunki uuden Vähä-Meilahden vastikkeena A. B. M. G. Steniukselle. Kun Huopalahden kunta muodostettiin jäi tila, joka asemansa puolesta tähän kuntaan siirrettävien maiden keskellä sijaiten luonnollisimmin olisi ollut liitettävä tähän kuntaan, epähuomiossa Helsingin maalaiskuntaan.

Vihdoin on tällainen päätös olemassa Lehtisaaren nähden, joka sijaitsee Munkkiniemen ja Lauttasaaren välisessä saariryhmässä. Tämäkin saari unohtui kuten Vähä-Meilahti Huopalahden kunnan muodostamisen yhteydessä Helsingin maalaiskuntaan. Valtioneuvoston päätös, joka annettiin samana päivänä kuin Vähä-Meilahtea koskeva, on saman sisältöinen kuin tämä. Lehtisaari lahjoitettiin 1400-luvun alussa Helsingin pitäjän kirkolle ja on seurakunta siitä lähtien voinut säilyttää omistusoikeutensa siihen.

2. HUOPALAHDEN MAALAIKUNTA.

Huopalahden maalaiskunta aloitti toimintansa Helsingin maalaiskunnasta eronneena kuntana vuoden 1920 alusta. Se on alueeltaan varsin hajanainen. Siihen kuuluu nimittäin kolme maantieteellisesti ja myös hallintopoliittisesti erillistä pääosaa ja lisäksi kaksi pientä aluetta kaupungin ja Haagan kauppalan rajalla.

Kun Huopalahden kuntaa aikoinaan ryhdyttiin muodostamaan, oli Pikku-Huopalahden kylän länsiosaan syntynyt Haagan huvila-asutus, joka lokakuun 9 päivänä 1906 oli julistettu taajaväkiseksi yhdyskunnaksi, suunnitellun uuden kunnan keskus. Tähän kuntaan suunniteltiin liitettäväksi paitsi Helsingin maalaiskuntaan jääneitä osia Pikku-Huopalahden kylää, jossa tämä keskus sijaitsi, myös Munkkiniemen säteritila kokonaisuudessaan ja Lauttasaaren kylä. Munkkiniemen säteritilasta oli suurin osa lokakuun 12 päivänä 1915 ja Lauttasaaren kylä kesäkuun 5 päivänä 1917 julistettu taajaväkiseksi yhdyskunnaksi.

Lopullinen aloite rajoiltaan näin määritellyn kunnan muodostamiseen tehtiin v. 1914. Uuden kunnan muodostamista ajettiin aluksi silloin voimassaolevan lainsäädännön mukaisesti seurakunnallisena jakoasiana. Senaatin päätös uuden Huopalahden kirkkoherrakunnan muodostamisesta annettiin elokuun 16 päivänä 1917.

Huopalahden seurakunnan perustamisen kautta oli silloisen lainsäädännön ja laintulkinnan mukaisesti syntynyt Huopalahden maalaiskunta, joka kuitenkin edelleen oli Helsingin maalaiskunnan kanssa »yhteisen kunnallishallinnon alaisena». Marraskuun 12 päivänä 1917 pidetyssä tämän alueen äänivaltaisten kuntalaisten kokouksessa päätettiin esittää vaatimus tämän kunnan eroamisesta yhteisestä kunnallishallinnosta ja siis itsenäisen Huopalahden maalaiskunnan muodostamisesta. Monien vaiheitten jälkeen, joista enemmän toisessa yhteydessä (kts. sivut 189—191), saattoi tämä uusi kunta itsenäisenä kuntana alottaa toimintansa vuoden 1920 alusta.

Näin perustettu Huopalahden kunta oli pinta-alaltaan 8,737 ha, josta 1,564 ha maata ja 7,163 ha vettä. Siihen kuuluivat siis aluksi ne Pikku-Huopalahden kylän osat, joita ei oltu yhdistetty kaupunkiin, lukuunottamatta Vähä-Meilahden tilaa, joka luettelossa Huopalahden seurakuntaan siirrettävistä tiloista jäi epähuomiossa mainitsematta ja siten Helsingin maalaiskuntaan, Munkkiniemen säteritila ja siitä eroitetut tilat, m. m. Kuusisaari ja puolet Tarvon saarta sekä koko Lauttasaaren kylä Melkö niihin luettuna. Sensijaan siihen ei kuulunut Lövä eli Lehtisaarta, joka jätettiin, kuten aikaisemmin on mainittu, Helsingin kuntaan. Tämän kautta jäi Lauttasaari maantieteellisesti erilliseen asemaan.

Tämän muotoisena säilyi alkuperäinen Huopalahden kunta vain kolme vuotta. Tärkein muutos kunnan alueeseen tapahtui vuoden 1923 alussa, jolloin edempänä mai-

nittava Haagan kauppala siitä erosi. Kun Haagan alueen itäpuolella oleva osa Pikku-Huopalahden kylää eli n. s. Pasilan alue edelleen jäi Huopalahden kuntaan kuuluvaksi, jakaantui Huopalahden kunta tälläkin suunnalla erillisiin osiin. Nämä osat tulivat siis olemaan Pasila, Munkkiniemi ja Lauttasaari.

Pasilan osaan nähden on vielä huomattava, että sekään ei ole täysin yhtenäinen. Tästä melkein kolmikulmaisesta, maarekisterin mukaan kaikkiaan 275.5 ha:n suuruisesta alueesta nimittäin edellämainittu Vähä-Meilähti, joka maarekisterin mukaan on 27.071 ha, mutta kaupungin tarkistusmittausten mukaan 26.11 ha (kts. sivu 39), edelleen kuuluu Helsingin maalaiskuntaan.

Edellämainitut Huopalahden kunnan erilliset osat kaupungin ja Haagan kauppalan välillä kuuluvat Pikku-Huopalahden kylään. Toinen on osa Lill-Böhlen tilaa, joka on pinta-alaltaan 2.651 ha. Sen omistaa kaupunki ja sijaitsee se kaupungin rajalla Greijuksen tilan maiden jatkona. Toisen alueen muodostavat eräät entiseen Pikku-Huopalahden kylän tiloihin kuuluvat vesijättömaat rantavesineen Pikku-Huopalahdessa. Sen pinta-ala on yhteensä 14.04 ha, josta maata 3.86 ha ja vettä 10.18 ha.

Aikaisemmin on mainittu, että Huopalahden maalaiskunnasta vuoden 1927 alusta siirrettiin kaupunkiin osa Merholmaa ja Lauttasaaren selkää (kts. sivu 28) sekä vuoden 1931 alusta Melkön saaret vesialueineen (kts. sivu 29).

Nykyään on Huopalahden kunnan maitten pinta-ala Tilastollisen vuosikirjan, maanmittaushallituksen julkaisemien pinta-alatietojen ja maarekisterin mukaan 1,146 ha ilman vesiä. Vedet, noin 971 ha, jälkimäisiin pinta-aloihin lisättyinä, on pinta-ala noin 2,117 ha.

Kuten myös aikaisemmin on mainittu, on olemassa valtioneuvoston päätökset Lehtisaaren sekä Kánalan ja Talin kylien siirtämisestä Helsingin maalaiskunnasta Huopalahden kuntaan, vaikka nämä päätökset eivät toistaiseksi ole astuneet voimaan (kts. sivu 39).

Huopalahden kunta kuuluu oikeudellisessa suhteessa Helsingin tuomiokuntaan ja edellämainittuun Helsingin pitäjän y. m. kuntain käräjäkuntaan.

Hallinnollisessa suhteessa se edelleen kuuluu Helsingin kihlakuntaan ja edellämainittuun v. 1912 perustettuun Huopalahden nimismiespiiriin. Kuitenkin on Lauttasaaren kylä vuonna 1918 määrätty poliisihoidollisesti kuulumaan Helsingin kaupungin poliisipiiriin.

Kirkollisessa suhteessa ei alkuperäistä Huopalahden kuntaa ole jaettu, vaan kuuluu kunta yhdessä Haagan kauppalan kanssa v. 1917 perustettuun Huopalahden kirkkoherrakuntaan. Tämä taas vuorostaan kuuluu Helsingin rovastikuntaan ja Tampereen hiippakuntaan.

3. HAAGAN KAUPPALA.

Lokakuun 9 päivänä 1906 oli Pikku-Huopalahden kylään pääasiallisesti kaupungin maistraatintilaksi katsotun Backaksen tilan maille Huopalahden aseman tienoille syntynyt huvila-asutus julistettu taajaväkiseksi yhdyskunnaksi. Sitten oli maaherra lokakuun 7 päivänä 1918 antamallaan päätöksellä määrännyt yhdyskunnan rajat.

Tämän yhdyskunnan asukkaat tekivät kysymyksen Huopalahden kunnan erottamisesta Helsingin maalaiskunnasta vielä ollessa vireillä huhtikuun 10 päivänä 1917 esityksen taajaväkisen yhdyskunnan muuttamisesta kauppalaksi. Ennenkuin asia oli loppuunkäsitelty, oli edellämainittu päätös Huopalahden kunnan muodostamisesta saatu ja Haagan taajaväkinen yhdyskunta siirtyi uuteen kuntaan. Asetus Haagan kauppalan perustamisesta ja kauppalan erottamisesta Huopalahden kunnasta itsenäiseksi kunnaksi annettiin sittemmin huhtikuun 8 päivänä 1922. Uusi kauppala aloitti toimintansa tammikuun 1 päivänä 1923.

Kauppalan alkuaan vahvistettuun alueeseen kuului Korpaksen verotila R N:o 1¹¹, Backaksen verotila R N:o 2 ja siitä eroitettut tilat, lukuunottamatta ampumarata-alueetta R N:o 2¹, sekä Haagan verotila R N:o 1¹⁰ ja siitä eroitettut tilat. Tähän alueeseen on myöhemmin tehty ainoastaan sellainen muutos, että Korpaksen tilasta aikaisemmin mainitut Ruskeasuon ja Uudenpellon alueet vuoden 1926 alusta siirrettiin Helsingin kaupunkiin.

Kauppalan pinta-ala on Tilastollisen vuosikirjan mukaan 360 ha. Maanmittaushallituksen pinta-alatietojen mukaan on pinta-ala 378 ha. Maarekisterin mukaan on pinta-ala 368.36 ha maata.

Hallinnollisessa suhteessa kauppa kuuluu Helsingin kihlakuntaan ja Huopalahden nimismiespiiriin. Kauppalan asemasta kirkollisessa suhteessa on maininta yllä Huopalahden kuntaa koskevassa selvityksessä. Oikeudellisessa suhteessa kuuluu kauppa Helsingin tuomiokuntaan ja yllämainittuun Helsingin y.m. kuntain käräjäkuntaan.

4. OULUNKYLÄN MAALAIKUNTA.

Oulunkylän kylä ja ne siihen välittömästi liittyvät ent. Kottbyn yksinäisen verotalon osat, joita ei vuoden 1906 alusta liitetty Helsingin kaupunkiin, julistettiin lokakuun 9 päivänä 1906 Helsingin maalaiskuntaan kuuluvaksi taajaväkiseksi yhdyskunnaksi. V. 1914 panivat yhdyskunnan asukkaat vireille kysymyksen yhdyskunnan muodostamisesta itsenäiseksi kunnaksi. Koska itsenäisen kunnan aikaansaaminen tässäkin tapauksessa oli mahdollista vain siten, että yhdyskunta ensin kirkollisessa suhteessa erosi Helsingin pitäjämästä, päätti yhdyskunnan yksityinen kuntakokous helmikuun 22 päivänä 1915 ryhtyä kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin Oulunkylän taajaväkisen yhdyskunnan muodostamiseksi seurakunnaksi. Valtioneuvoston päätös seurakunnan muodostamisesta annettiin toukokuun 10 päivänä 1919. Seurakunta aloitti toimintansa vuoden 1920 alusta.

Kirkolliseen eroamiseen Helsingin pitäjämästä liittyi samanaikaisesti kunnallinen eroaminen Helsingin maalaiskunnasta. Kunnallista eroamista käsiteltiin tässäkin tapauksessa kuten Huopalahden kuntaa muodostettaessa kuntain eroamisena yhteisestä kunnallishallinnosta, mikä kuitenkin kunnallislakeihin maaliskuun 27 päivänä 1919 tehtyjen muutosten jälkeen voitiin toteuttaa ilman kansanäänestystä asianomaisen alueen yksityisen kuntakokouksen vaatimuksen pohjalla. Helsingin maalaiskunnan valtuuston päätettyä joulukuun 17 päivänä 1917 ja marraskuun 24 päivänä 1919 suostua kunnan jakoon, aloitti Oulunkylän maalaiskunta siis toimintansa vuoden 1921 alusta. Mitään valtionviranomaisten vahvistusta ei tälle jaotusmuutokselle haettu.

Hallinnollisessa suhteessa kuuluu Oulunkylän kunta Helsingin kihlakuntaan ja v. 1912 muodostetun Huopalahden nimismiespiiriin. Oikeudellisessa suhteessa kunta kuuluu Helsingin tuomiokuntaan ja Helsingin pitäjän y. m. kuntain käräjäkuntaan. Seurakunta kuuluu Helsingin rovastikuntaan ja Tampereen hiippakuntaan.

Kunnan pinta-ala on Tilastollisen vuosikirjan mukaan 625 ha ja maanmittaushallituksen pinta-alatietojen mukaan 586 ha, josta maata 582 ha ja vettä 4 ha. Kaupungin viranomaisten mittausten mukaan olisi maitten pinta-ala 574 ha. Maarekisterin mukaan olisi maitten pinta-ala 589 ha ja vesien 4.6 ha eli yhteensä 593.6 ha.

5. KULOSAAREN HUVILAKAUPUNKI.

Marraskuun 4 päivänä 1908 päätti senaatti Helsingin maalaiskunnan valtuuston esityksestä julistaa Kulosaarelle syntyneen asutuksen Kulosaaren Huvilakaupunki-

nimiseksi taajaväkiseksi yhdyskunnaksi. Yhdyskunnan rajat määrättiin kuitenkin paljon myöhemmin, vasta kesäkuun 6 päivänä 1921 annetulla maaherran päätöksellä.

Tässä yhteiskunnassa toimiva maayhtiö, »AB. Brändö Villastad», pani v. 1917 vireille kysymyksen yhdyskunnan muodostamisesta itsenäiseksi kunnaksi. Asiaa käsiteltiin aluksi seurakunnallisena jakokysymyksenä. Kahdella päätöksellä, josta toinen on tehty toukokuun 10 päivänä 1919 ja toinen kesäkuun 1 päivänä 1921, valtioneuvosto määräsi, että Kulosaaren huvilakaupunki viimeainitusta päivästä lukien oli erotettava Helsingin pitäjän seurakunnasta itsenäiseksi seurakunnaksi.

Uuden seurakunnan alueella asuvien Helsingin kunnan äänioikeutettujen jäsenten yksityisessä kuntakokouksessa, joka pidettiin kesäkuun 10 päivänä 1921, päätettiin erota yhteisestä kunnallishallinnosta Helsingin maalaiskunnan kanssa. Uusi maalaiskunta aloitti toimintansa vuoden 1922 alusta.

Maalaiskunnan rajat tulivat olemaan toiset kuin taajaväkisen yhdyskunnan. Maalaiskuntaan kuuluu paitsi itse Kulosaarta sitä ympäröivine pikkusaarineen ja vesineen myös Kivinokka ympäröivine vesineen, mikä ei kuulunut taajaväkisen yhdyskunnan v. 1921 vahvistettuun alueeseen (kts. tarkemmin sivu 199).

Kunnan nimi on virallisesti »Brändö villastad», mutta tullaan sitä tässä selvityksessä yksinkertaisuuden vuoksi kutsumaan Kulosaaren maalaiskunnaksi.

Kunnan pinta-ala on Tilastollisen Vuosikirjan ja maanmittaushallituksen pinta-alatietojen mukaan 121 ha ilman vesiä. Maarekisterin mukaan on maitten pinta-ala 138.45 ha ja vesien 178.33 ha eli yhteensä 316.78 ha. Jälkimmäiset pinta-alatiedot ovat pidettävät oikeimpina.

Hallinnollisessa suhteessa kuuluu Kulosaaren kunta Helsingin kihlakuntaan ja Malmin nimismiespiiriin. Oikeudellisessa suhteessa se kuuluu Helsingin tuomio-kuntaan ja Helsingin pitäjän y.m. kuntain käräjäkuntaan.

6. ESPOON MAALAIKUNTA.

Espoon maalaiskunnan itäiset osat ovat jo siihen määrin kaupunkilaistuneet, että niitten vetämistä aluejärjestelyjen piiriin ei voida välttää. Espoonkin asema aluejaoituksen kannalta on senvuoksi tässä osoitettava.

Espoon pitäjä on jo 1300-luvulla mainitun Kirkkonummen tytärpitäjä. Se erosi kirkollisena pitäjänä Kirkkonummesta v. 1458. Pitäjän itäinen Helsingin pitäjän puoleinen raja kulki alkuaan hieman toisin kuin nykyään. Helsingin pitäjään kuuluivat nimittäin silloiset Bredvikin, Björnvikin, Kilon, Klobbskogin, Konungsbölen, Mäkkylän, Otaniemen eli Otnäsin ja Suur-Huopalahden kylät. Hallinnollisessa suhteessa kuului Helsingin pitäjään edellisten kylien lisäksi vielä niitten pohjoispuolella oleva Vanhakylä eli Gammalgård, Källstrand siihen luettuna. Tässä mainitut kylät siirrettiin Espooseen v. 1691, jolloin siis myös pitäjänraja siirtyi nykyiselle kohdalleen. (Ramsay: Esbo s. 36—37 ja valtioneuvos Ramsayn yksityinen tiedonanto selvitysmiehelle.) Voitanee väittää, että tämä siirto oli välillisesti kaupungin aiheuttama. Muistetaanee, että Helsingin pitäjä v. 1652 liitettiin anneksina kaupungin seurakuntaan, samaan aikaan kuin kaupunki siirrettiin vanhalta paikaltaan uudelle. Niinkauvan kuin Helsingin pitäjän seurakunnalliset asiat hoidettiin vanhasta kirkonkylästä käsin, tekivät mainittujen läntisten kylien asukkaat kirkkomatkansa pitäjän ikivanhaan keskukseen, jonne myös oli suora maantieyhteys. Näitten kylien ja uuteen paikkaan siirretyn kaupungin välillä, jossa seurakunnan kirkkoherra asui, ei sensijaan ensimmäisinä vuosikymmeninä siirron jälkeen ollut suoraa tieyhteyttä, vaan oli kierrettävä vanhan kaupungin kautta. Puheenaolevien kylien asukkaille tuli tämän vuoksi lyhyempi ja mukavampi matka Espoon kirkolle, jonne he pääsivät vanhaa valtamaan-

tietä. Tänne he alkoivatkin tehdä kirkkomatkansa. Aluksi he kävivät täällä ulkopitäjäläisinä, mutta kun tämä tapa vakiintui, katsottiin käytännön vaativan näitten kylien siirtämistä virallisestikin Espoon pitäjään. Kaupungin läheisyys vaikutti täten ensimmäisen kerran näitten kylien asemaan hallinnollisessakin jaoituksessa.

Espoon ja Helsingin pitäjain välinen raja oli muinoin tärkeämpikin alueraja kuin pelkästään pitäjänraja. Kun maan hallinnollisia oloja keskiajalla ruvettiin järjestämään, muodostui tämä raja myös läänin rajaksi. Espoo luettiin Länsi-Uudenmaan eli Raseporin lääniin, Helsingin pitäjän kuuluessa, kuten aikaisemmin on mainittu, Itä-Uudenmaan eli Porvoon lääniin. Myös oikeudellisessa suhteessa erotti tämä raja Espoon ja Helsingin pitäjät toisistaan. Espoo kuului alkuaan Länsi-Uudenmaan eli Raaseporin jakamattomaan tuomiokuntaan, mutta kun tämä 1500-luvulla jaettiin, tuli Espoo kuulumaan n. s. Raaseporin itäiseen tuomiokuntaan. Tuomiokunnan piirissä oli Espoon nimismiespitäjä kauan omana kärjäkuntana.

Myöskin Espoon asemaan maan alueellisessa jaoituksessa alkoi Helsingin kaupungin perustaminen pian vaikuttaa. Kun Helsingin lääni v. 1553 perustettiin, siirrettiin Espoo muitten Raaseporin läänin pitäjien kanssa tähän uuteen lääniin. Kesti kuitenkin kauan, ennenkuin Espoon ja Helsingin pitäjain kuuluminen saman läänin hallinnon piiriin vakaantui. 1500-luvulla muutettiin Uudenmaan lääninjakoa useaan otteeseen, ja Espoo kuului milloin samaan, milloin toiseen lääniin kuin Helsingin pitäjä. Vuodesta 1574 Raaseporin lääni jälleen uudistettiin, ja tuli Espoo silloin taasen kuulumaan tähän lääniin. Tämä järjestely pysyi voimassa, kunnes vuoden 1634 hallitusmuodossa vahvistettua uutta lääninjakoa ryhdyttiin toteuttamaan. Muitten Uudenmaanlänin pitäjien ohessa liitettiin Espoo nyt Hämeen lääniin. Siitä pitäen ovat naapuripitäjät Espoo ja Helsinki kuuluneet samaan lääniin ja olleet samojen lääninjoissa tapahtuneiden vaihtelujen alaiset.

Vanhan Länsi-Uudenmaan eli Raaseporin läänin sisäisessä jaoituksessa oli Espoo kuulunut Raaseporin itäiseen kihlakuntaan. Samaan kihlakuntaan se kuului vielä silloin, kun Uudenmaan lääni perustettiin. Raaseporin itäisen kihlakunnan nimi muutettiin sittemmin v. 1888 annetulla asetuksella Lohjan kihlakunnaksi. Espoo kuuluu edelleen tähän kihlakuntaan.

Espoon asema omana nimismiespiirinä on keskiajalta peräisin.

Ikivanha lääninraja Espoon ja Helsingin pitäjien välillä jakoi nämä pitäjät alkuaan myös oikeudellisessa suhteessa eri tuomiokuntiin. Muinaisen Raaseporin tuomiokunnan jakaannuttua 1500-luvulla Raaseporin läntiseen ja Raaseporin itäiseen tuomiokuntaan, tuli Espoo kuulumaan jälkimäiseen. Espoon asema maan oikeudellisessa jaoituksessa muuttui vasta v. 1862, jolloin se tuomiokuntain uudestaanjärjestelyn yhteydessä siirrettiin silloin perustettuun Helsingin tuomiokuntaan. Omana kärjäkuntana Espoo on ollut ensin Raaseporin itäisen ja sittemmin Helsingin tuomiokunnan piirissä. Siitä lähtien, kun Grankullan kauppala v. 1920 alotti toimintansa, on kärjäkuntaa kutsuttu Espoon pitäjän ja Grankullan kauppalan kärjäkunnaksi.

Myös kirkollisessa jaoituksessa tuntui ikivanha lääninjakoa kauan. Espoo kuului aina vuoteen 1923 Raaseporin rovastikuntaan. Senjälkeen se on kuulunut Helsingin ruotsalaiseen rovastikuntaan ja Porvoon hiippakuntaan.

Pitäjän ikivanhan kyläjaon rajat vakaantuivat täälläkin isojaon aikana, mikä suoritettiin 1770-luvulla. Käsiteltävänä olevan selvityksen kannalta ovat tärkeimmät pitäjän itäosassa olevat kylät. Näistä muodostavat oman ryhmänsä ennen mainitut aikoinaan Helsingin pitäjään kuuluneet mutta v. 1691 Espooseen siirretyt lähinnä Helsingin maalaiskunnan rajaa olevat kylät ja yksinäiset verotalot, nimittäin:

Suur-Huopalahti	920. ⁶² ha
Mäkkylän yksinäinen virkatalo	507. ⁵⁵ »
Kilon yksinäinen verotalo	222. ⁴⁵ »

Klobbskog	237.90 ha
Konungsböle	171.24 »
Bredvikin yksinäinen verotalo	183.09 »
Björnvik — Hagalund	785.06 »

Eräitten näitten kylien ja tilojen keskellä sijaitsee eräitä osia Espoon pappilan virkatalon maita, n.s. Bölskärrin alue, pinta-alaltaan 10.78 ha, ja eräitä allamainitun Kvarnbyn kylän tilojen maita, yhteensä 5.75 ha.

Selvityskysymyksen kannalta on merkityksensä myöskin niillä kylillä, mitkä sijaitsevat Grankullan kauppalan pohjois-, länsi- ja eteläpuolella. Nämä ovat:

Smedsby	Bemböle
Vanhakylä l. Gammelgård	Södrik
Karvasbacka	Hemtans
Järvenpää l. Träskända	Kockby
Kvarnby	Mankans

Espoon maalaiskunnan pinta-ala vesiä lukuunottamatta on Tilastollisen vuosikirjan mukaan 29,198 ha ja maanmittaushallituksen pinta-alatietojen mukaan 30,942 ha, josta maata 29,198 ha ja vettä 1,744 ha.

7. GRANKULLAN KAUPPALA.

Grankullan eli Kauniaisten aseman ympäristöön Espoon maalaiskunnan Karvasbackan, Bembölen ja Smedsin kylien maille oli 1900-luvun alussa alkanut syntyä huvila-asutusta. Pääasiallisin osa tätä esikaupunkiasutusta oli huhtikuun 20 päivänä 1915 julistettu taajaväkiseksi yhdyskunnaksi (kts. sivu 185). Toukokuun 14 päivänä 1917 teki yhdyskunnan valtuusto esityksen senaatille yhdyskunnan julistamiseksi kauppalaksi ja sen erottamiseksi kunnallisessa suhteessa Espoon maalaiskunnasta. Tämä tapahtuikin sittemmin valtioneuvoston huhtikuun 1 päivänä 1919 tekemällä päätöksellä. Kauppala aloitti toimintansa vuoden 1920 alusta.

Kauppala kuuluu hallinnollisessa suhteessa Lohjan kihlakuntaan ja Espoon nimismiespiiriin. Oikeudellisessa suhteessa se kuuluu Helsingin tuomiokuntaan sekä Espoon ja Grankullan kärjäkuntaan. Kirkollisessa suhteessa kauppala edelleen kuuluu Espoon seurakuntaan ja Helsingin ruotsalaiseen rovastikuntaan.

Kauppalan pinta-ala on Tilastollisen vuosikirjan mukaan 427 ha. Maanmittaushallituksen pinta-alatietojen mukaan on kauppalan alue ilman vesiä 427 ha ja vesineen 439 ha.

8. SIPOON MAALAISKUNTA.

Koska Helsingin ympäristön aluejaoituksen muuttamisen yhteydessä ilmenee syytä harkita, aiheuttaako mahdollisesti Helsingin maalaiskunnan itäisimpien kylien vastaisen aseman järjestely muutoksia Sipoon pitäjän eräitten läntisten kylien asemaan jaoituskannalta, on tässä esitettävä eräitä tietoja myös Sipoon pitäjästä.

Helsingin pitäjän vanha emäpitäjä, Sipoo, käsittää 26 kylää tai yksinäistäloa. Näistä sijaitsevat seuraavat pitäjän ja maalaiskunnan lounaisosassa, nimittäin:

Gumbölen kylä	336.66
Kärby'in yksinäistalo	200.30
Östersundomin kylä	1573.56
Granön yksinäistalo	468.34

Sipoo kuuluu hallinnollisessa suhteessa Helsingin kihlakuntaan sekä Sipoon ja Pornaisten nimismiespiiriin. Kirkollisessa suhteessa se kuuluu Porvoon tuomiiovastikuntaan ja Porvoon hiippakuntaan. Mainittakoon tässä yhteydessä, että Östersundomissa on vanha kappelikirkko, jossa Helsingin pitäjän ja Sipoon pitäjän papit vuorotellen joka neljäs viikko pitävät jumalanpalveluksen. Oikeudellisesti kunta kuuluu Porvoon tuomiokuntaan ja Sipoon pitäjän käräjäkuntaan.

Kunnan pinta-ala on Tilastollisen vuosikirjan mukaan 35,460 ha ja maanmittaushallituksen pinta-alatietojen mukaan 36,505 ha, josta maata 36,095 ha ja vesiä 410 ha.

9. TAAJAVÄKISET YHDYSKUNNAT.

Selvitysalueella on senaatin ja valtioneuvoston asianmukaisessa järjestyksessä antamien päätösten perusteella nykyään olemassa seuraavat taajaväkiset yhdyskunnat:

Helsingin maalaiskunnassa:

Malmi — Tapaninkylä. Alkuaan 4. XI. 1908 kaksi eri yhdyskuntaa, mitkä 7. XII. 1915 yhdistetty.
Tikkurila. Päätös 4. XI. 1908.
Pakinkylä. Päätös 4. XI. 1908.
Pitäjänmäki. Päätös 4. XI. 1908.
Pukinmäki. Päätös 7. XII. 1915.
Herttuaniemi. Päätös 5. VI. 1917.
Puodinkylä. Päätös 5. VI. 1917.
Kulomaa. Päätös 16. II. 1922.
Degerö. Päätös 30. XII. 1922.

Oulunkylän maalaiskunnassa:

Oulunkylä. Päätös 9. X. 1906.

Kulosaaren maalaiskunnassa:

Kulosaaren Huvilakaupunki. Päätös 4. XI. 1908.

Huopalahden maalaiskunnassa:

Munkkiniemi. Päätös 12. X. 1915.
Lauttasaari. Päätös 5. VI. 1917.

Espoon maalaiskunnassa:

Alberga. Päätös 2. III. 1921.

Erikoisasemassa ovat Oulunkylän ja Kulosaaren taajaväkiset yhdyskunnat. Kysymyksenalaista nimittäin on, voidaanko katsoa, että nämä yhdyskunnat edelleen ovat olemassa. Missään tapauksessa näillä yhdyskunnilla ei ole omia elimiä.

10. SELVITYSALUEEN JAKAMINEN LIITOSALUEISIIN.

Selviytysalueen laajuuden ja sen osien erilaatuisuuden vuoksi ei ole mahdollista tarpeellisia aluemuutoksia suunniteltaessa käsitellä koko aluetta yhtenä kokonaisuutena. On välttämätöntä jakaa se useisiin eri liitosalueisiin. Jakoperusteet, joita on useita, käyvät selville kutakin eri liitosaluetta koskevista erikoisselvityksistä ja muutosehdotusten perusteluista. Tässä mainitaan ainoastaan näitten liitosalueitten nimet, ja, mikäli se yleiskäsityksen saamiseksi on välttämätöntä, myöskin ne kylät, jotka kuhunkin liitosalueeseen luetaan.

Liitosalueet ovat seuraavat:

- I. *Huopalahden kunta.*
Käsittää Huopalahden kunnan sekä Vähä-Meilahden ja Lehtisaaren.
- II. *Haagan kauppal.*
- III. *Oulunkylän kunta.*
- IV. *Kulosaaren kunta.*
- V. *Pitäjänmäki.*
Käsittää Talin, Kánalan ja Kårbölen kylät.
- VI. *Pakinkylä.*
Käsittää Pakinkylän ja Tuomarinkylän sekä Nackbölen ja Tomtbackan tilat.
- VII. *Malmi-Tapaninkylä.*
Käsittää Malminkylän, siihen kuuluvan Pukinmäen, Tapaninkylän, Suutarinkylän ja Viikin kylän.
- VIII. *Herttuniemi.*
Käsittää Herttuniemen kylän, Båtvikin tilan, Brändön tilan ja Puodinkylän.
- IX. *Itäinen saaristo.*
Käsittää Degerön kylän Villinge siihen luettuna, Turholman tilan, Santa-haminan kylän ja Mjölön tilan.
- X. *Tikkurila.*
Käsittää Tikkurilan, Hanabölen, Haxbölen ja Fastbölen kylät sekä osan Helsingin pitäjän kirkonkylää (Rekola ja Korso).
- XI. *Supistettu Helsingin maalaiskunta.*
Käsittää osan kirkonkylää, Skattmansbyn, Tolkbyn, Övitsbölen, Sillbölen, Vinickbyn, Brutubyn, Kvarnbackan, Martinkylän, Biskopsbölen, Lappbölen, Hämeenkyllän, Käinbyn, Ripun ja Seutulan kylät.
- XII. *Wästersundom.*
Käsittää Sottungsbyn, Håkansbölen, Wästersundomin, Mellunkylän ja Nordsjön kylät.

XIII. *Leppävaara.*

Käsittää Suur-Huopalahdenkylän, Mäkkylän ja Kilon tilat, Klobbskogin ja Konungsbölen kylät, Bredvikin tilan, Bölskärrin alueen ja osan Kvarnbyn kylää ynnä Björnvik-Hagalundin kylän.

XIV. *Grankulla.*

Käsittää Grankullan kauppalan sekä osan Bembölen kylää (Viherlaakso) ja Karvasbackan, Smedsbyn ja Dåvitsin kylät.

Eri liitosalueet on osoitettu oheellisessa kartassa liite III.

II OSA.

KAUPUNKIA YMPÄRÖIVÄN MAASEUDUN
KAUPUNKILAISTUMINEN.

I LUKU. ESIKAUPUNKIEN SYNTY.

1. JÄRJESTÄMÄTÖNTÄ ASUTUSTA KAUPUNGIN OMALLA ALUEELLA.

Sellaisella järjestämättömällä asutuksella, joka yleensä on esikaupunkiasutukselle ominaista ja jota usein kutsutaan hökkelikaupunkiasutukseksi, on vanhat juuret Helsingin kaupungin oloissa. Tällaista asutusta on kaupunki itse aikoinaan suosinut omalla alueellaan.

Se Suomen uusi pääkaupunki, mikä 1800-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä nousi vuoden 1808 palon hävittämän pikkukaupungin tuhasta, oli komea ja suurpiirteinen mutta kallis. Myöskin yksityisten rakennuksille asetettiin arkkitehtonisia ja rakennusteknillisiä vaatimuksia, joihin ei aikaisemmin oltu totuttu. Asemakaavaan otetut tontit olivat lisäksi ostettavat. Aikaisemmin ei kaupungille yleensä suoritettu tontin lunastushintaa, sillä tontit annettiin yleensä n. s. ehdollisina tontteina vuotuisen tonttiäyrien mutta ei lunastushinnan suorittamista vastaan. Asuntojen rakentamiskustannukset ja vuokramenot nousivat tämän mukaisesti entistä korkeammiksi. Kaupungissa, jota *Ehrenström* ja *Engel* rakensivat, ei ollut sijaa kaupungin vähävaraisimmalle väestölle.

Varsinkin senjälkeen kuin Helsinki julistettiin pääkaupungiksi, alkoi kaupungin asukasluku nopeasti kasvaa. V. 1815 oli kaupungin asukasluku ollut 4,801. Tästä se oli vuoteen 1825 kohonnut kaksinkertaiseksi eli 9,867 henkeen. Seuraavana kymmenenä vuotena oli lisäys jälleen noin 5,000 nousten asukasmäärä v. 1835 14,826 henkeen. V. 1840 oli asukasluku jo 18,176. Asukasluvun näin nopeasti kasvaessa ja uuden järjestetyn rakennustoiminnan tunkiessa palossa säilyneetkin vanhat, halvat rakennukset yhä enemmän tieltään, kävi välttämättömäksi luopua marraskuun 18 päivänä 1817 vahvistetun asemakaavan ja joulukuun 20 päivänä 1825 annetun rakennusjärjestyksen korkeasta tasosta ja sallia halvempien asuntotalojen rakentamista.

Jo v. 1832 maistraatti antoi asemakaavan ulkopuolella »Punavuorten kalastajakallioilta», »Köydenpunojan radalta» ja »Kampin malmilta» vuokralle 36 rakennustonttia eräille kisälleille, kirvesmiehille, ajureille, sekatyöläisille y. m. (*Waris*. Työläisyhteiskunnan syntyminen. S. 7.) Tätä menettelyä sitten jatkettiin. Tontit annettiin vuokralle toistaiseksi eli kunnes kaupunki tarvitsi maan ja aluksi vailla suunnitelmallisuutta. Maaliskuun 14 päivänä 1843 maistraatti kuitenkin yhdessä kaupungin vanhimpain kanssa vahvisti eräänlaisen, silloisen kaupungininsinööri *C. W. Gylden*in laatiman jaoitussuunnitelman, jota vuokratonttienkin jaossa oli noudatettava (P. A. n:o 1 v:lta 1876 s. 4). Jaoitussuunnitelma käsitti paitsi edellämainittuja alueita m. m. Ulrikaporin vuoren eli nykyisen Tähtitorninmäen pohjoiset ja läntiset rinteet. Tällaista asutusta levisi vähitellen, tietävästi jo 1840-luvulla, myös Katajanokalle, josta muodostui hökkelikaupunki sanan varsinaisessa merkityksessä.

Halvempien asuntorakennusten tarve oli niin ilmeinen, että kaupungit maaliskuun 18 päivänä 1856 annetussa asetuksessa, »koskeva yhteisiä perustuksia kaupunkien

järjestämislle ja rakentamislle Suomen isoruhtinanmaassa», velvoitettiin »kaupungin ulko-linjain tykönä ja jos niin sopii tehdä, erillensä muusta kaupungista» — — — hankkimaan — — — »soveliaita tontteja, jotka kaupungin hallituksen peräänkatsoessa ja vaariinottain mitä tässä jälkeinpäin sen suhteen vielä eteenkirjoitetaan, ovat annettavat persoonille, jotka tahtovat pykätä huoneita pienemmästä avaruudesta, kun ne, mitkä muualla kaupungissa ovat luvalliset».

V. 1876, kun kunnallishallinnon uudistamisen jälkeen toimitettiin kaupungin kiinteän omaisuuden uudelleen luettelominen, oli tällaisia halvempia rakennuksia varten tarkoitettuja asuttuja vuokratontteja Ulrikaporin vuoren rinteillä 64, Kampin malmilla 43 ja Punavuoren tienoilla 155 eli yhteensä 262.

Kaupungin väkiluvun lisääntyminen oli 1840- ja 1850-luvulla ollut pysähdyksissä. V. 1850 oli asukasluku 20,745 ja v. 1860 22,228. Mutta jo 1860-luvulla alkoi uuden elinkeinovapauden, uuden teollisuuden ja parantuneiden liikenneolojen vaikutus tuntua kaupungin kasvamisessa. V. 1862 avautui rautatieliikenne Hämeenlinnaan ja v. 1870 valmistui Pietarin rata. Asukasluku oli v. 1870 kasvanut 28,519:teen ja v. 1880 43,334:teen. V. 1890 se oli jo 61,530.

Taas vaati väestön ja nimenomaan vähävaraisimman väestön nopea kasvaminen halvemmin rakennettavien alueiden käytäntöön ottamista. Tämä oli sitäkin välttämättömämpää, kun toukokuun 19 päivänä 1875 vahvistettua kaupungin uutta asemakaavaa, johon oli otettu myös vanhat vuokratonttialueet kaupungin eteläosissa, ryhdyttiin toteuttamaan ja vanhat pikkurakennukset ruvettiin hävittämään.

1880-luvulla sallittiin uuden työväenasutuksen levitä Tölönlahden länsipuolelle Humaliston ja Råstadin alueille. Tälle syntyi 23 vuokratonttia. Nyt siirtyi asutus myös Pitkäsillan pohjoispuolelle. Jo 1870-luvulla oli Sörnäisten niemellä, Sörnäisten sataman muodostuttua silloin ja aina 1890-luvulle asti maan suurimmaksi puutavaran vientisatamaksi, hajanaisia, usein aivan tilapäisluontoisia ja mitä kurjimpia asuntorakennuksia. Samoin alkoi Itäisen Viertotien eli nykyisen Hämeentien varteen kohota erillisiä, pääasiallisesti kaksikerroksisia puurakennuksia. Mutta varsinaisesti vasta 1880-luvulla alkoi kaupunki tällä taholla luovuttaa nimenomaan työväestöä varten aijottuja vuokratontteja. Varsinaista asemakaavaa ei aluksi hankittu, vaan ainoastaan samanlaisia jaoitussuunnitelmia kuin kaupungin eteläosan vanhoilla vuokratonttialueilla. Ensiksi otettiin vuokrattavaksi edempänä sijaitseva Harjun alue. Täältä vuokrattiin vv. 1883—1886 siellä olevat 26 tonttia. Marraskuun 8 päivänä 1887 hyväksyi valtuusto jaoitussuunnitelman Kallion aluetta varten. Vielä samana vuonna vuokrattiin sieltä 8 tonttia. V. 1888 vuokrattiin 14 ja v. 1889 13 tonttia. Nyt herätettiin kysymys varsinaisen asemakaavan vahvistamisesta Kalliota varten ja keskeytettiin täällä joksikin aikaa tonttien vuokraaminen.

Silloin heittäytyi järjestämätön asutus kaupungin alueen rajojen yli ja ensimmäiset varsinaiset esikaupungit syntyivät.

2. ENSIMÄISET ESIKAUPUNGIT.

Gumtähden kartanon maat ulottuivat, kuten aikaisemmin on esitetty, ennen niitten liittämistä kaupunkiin, leveänä kiilana kaupungin maitten väliin. Kaupungista pohjoiseen ja itään johtava päämaantie kulki osin tämän kaistaleen kaupungin puoleisen pään reunaa pitkin, osin vähän edempänä sen poikki. Kaupungin keskuksesta oli kartanon maitten rajaan tosin 5 km., mutta Sörnäisten satamasta vajaa 1 km.

Kartanon mailta oli jo 1880-luvulla luovutettu vuokralle eräitä yksityisiä tontteja: v. 1883 4, v. 1884 1, v. 1885 7, v. 1886 3, v. 1887 3 ja v. 1888 4 (*Waris*. Main. teos. S. 196). Kun kaupunki keskeytti tonttien vuokraamisen, otti Gumtähden kartanon omistaja tyydyttääkseen silloin erittäin kiihkeän vuokratonttien kysynnän. V. 1889 luovutettiin täältä 13, v. 1890 46, v. 1891 49 ja v. 1892 8 tonttia. Näin syntyivät saman-

aikaisesti kaupungin ensimmäiset varsinaiset esikaupungit, Hermannin I ja II sekä Toukola. Kun esikaupungit olivat valmiit, osti kaupunki Guntähden kartanon. Vuokratonttien määrä oli v. 1894 142 ja asukasmäärä kirkonkirjojen mukaan 318, mutta henkikirjojen mukaan 1,579. Vuoden 1900 asunto- ja rakennuslaskennan tulosten mukaan oli näissä esikaupungeissa olevien kiinteistöjen lukumäärä 116. Guntähden kartanon siirrettyä kaupungin omaksi keskeytyi täällä rakennustoiminta, mutta asukasmäärä kasvoi vielä jonkun verran. V. 1906, kun päätös Guntähden maitten liittämistä kaupunkiin astui voimaan, oli asukkaita Hermannissa 1,477 ja Toukolassa 250.

Toinen esikaupunkiasutukselle aikaiseen altis tienoo oli Fredriksbergin eli Pasilan aseman lähellä oleva Böhlen tila, joka maistraatintilana oli yksityisen henkilön hallinnassa. Edellytyksenä esikaupunkiasutuksen syntymiselle tänne oli osin Sörnäisten sataman suhteellinen läheisyys, noin 2 km., osin emäradan varrella olevien Eläintarhan ja Fredriksbergin pysäkkien tarjoamat liikennemahdollisuudet. Eläintarhan v. 1886 liikenteelle avattu ja 1915 lakkautettu pysäkki oli kaupungin asemalta 2 km. sekä Fredriksbergin, v. 1876 avattu ja samoin 1915 lakkautettu pysäkki 4 km. matkan päässä. Näiltä pysäkeiltä ei siis ollut silloisissakaan oloissa kovin pitkä rautatiematka työpaikkoihin kaupungissa. Sillä aikaa, kun kaupunki harkitsi suhtautumistaan Guntähden mailla syntyneisiin esikaupunkeihin, muodostui tänne uusi esikaupunki. Tilan haltija alotti v. 1895 omin lupinsa tonttien vuokraamisen. V. 1895 vuokrattiin täältä 1, v. 1896 2, v. 1897 8, v. 1898 5, v. 1899 28, v. 1900 31 ja v. 1901 2 tonttia. Kun tässä esikaupungissa oli alkanut näkyä huomattavia, erikoisesti terveydellisiä epäkohtia, yritti kaupunki v. 1900 kieltää immisionin haltijaa jatkamasta tonttien vuokrausta. Tässä kaupunki vihdoin onnistuikin saaden senaatin aikaisemmin mainitun joulukuun 16 päivänä 1905 antaman päätöksen, jolla tilan haltijalta kiellettiin oikeus jatkaa tämänlaista toimintaa. Silloin oli alueelta jo vuokrattu noin 80 tonttia. Kun alue sittemmin v. 1912 yhdistettiin kaupunkiin, oli asukasmäärä täällä kasvanut 2,481 henkeen.

Jokseenkin samoihin aikoihin kuin Pasilan esikaupunki syntyi ennenmainittu Ruskeasuon—Uusipellon esikaupunkiasutus. Tämä sijaitsi kolmannen kaupungista johtavan valtavyölyän, ent. Läntisen viertotien eli nyk. Turuntien varrella. Täälläkin oli Korpaksen maistraatintilan haltija ryhtynyt vuokraamaan tontteja yksityisille. V. 1901 vuokrattiin täältä 1, v. 1904 2, v. 1907 3, v. 1908 6, v. 1909 3, v. 1910 3, v. 1911 9, v. 1912 1, v. 1914 2, v. 1916 1 ja v. 1917 4 tonttia. V. 1902, kun Guntähden y. m. tilojen liittämistä kaupunkiin valmistelevaltuuston valiokunta ensimmäisen kerran otti tämänkin alueen kaupunkiin liittämisen puheeksi, oli siellä parisensataa asukasta. V. 1916, kun asiaan vihdoin kaupungin taholta puututtiin, oli asukkaita 543, joista suurin osa Helsingin kaupungin henkikirjoissa, ja vuoden 1926 alussa, kun liitospäätös astui voimaan, oli asukkaita noin 700.

Nämä kaupungin varhaisimmat esikaupungit, Hermannin, Toukola, Pasila ja Ruskeasuon—Uusipelto, on nyttemmin, kuten mainittu, liitetty kaupunkiin.

3. KAUPUNGIN VÄESTÖ- JA ASUNTO-OLOT VUOSISADAN VAIHTEESSA.

Asunto-olot kaupungissa kehittyivät 1800-luvun lopulla jatkuvasti epäedulliseen suuntaan. Kun osottautui, että varsinaisen asemakaavan hankkiminen Kalliota varten tulisi viemään pitkän ajan, ryhdyttiin täältä jälleen v. 1891 vuokraamaan tontteja. Täällä syntyikin verrattain huomattava halpojen asuntojen tuotanto, samoin kuin sitä oli myös kaupungin eteläosissa. Tilannetta asuntomarkkinoilla helpotti osaksi myös se pysähdys kaupunkiin muutossa, mikä oli seuraus nälkävuosien 1892—1893 synnyttämästä yleisestä lamaannuksesta. Pian alkoi kuitenkin kaupun-

kiin muutto jälleen, nyt entistä voimakkaampana, ja väestön kasvaminen alkoi raskaasti painaa kaupunkiyhteiskunnan asemakaava- ja asuntopoliittista rakennetta.

Varsinainen nykyajan taloudellisille ja yhteiskunnallisille oloille ominainen väestön siirtyminen maaseudulta kaupunkiin alkoi Suomessa vasta 1890-luvun lopulla. Sitä jatkui sitten maailmansotaan saakka vauhdin ainoastaan hiukan hiljentyessä eräitten taloudellisten laskukausien ajaksi.

Helsingin kaupungin osalta ovat väestön kasvamista osoittavat luvut henkikirjan mukaan, aikaisemmin esitetyt asukasluvut perustuvat kirkonkirjoihin, vv:lta 1890—1915 seuraavat:

Vuosi	Asukkaita kaikkiaan	Lisäys ed. vuodelta	Lisäys %:ssa
1890	56,236	—	—
1891	58,799	2,563	4.56
1892	60,295	1,496	2.54
1893	60,417	122	0.20
1894	61,976	1,559	2.58
1895	64,554	2,578	4.16
1896	67,653	3,099	4.80
1897	70,698	3,045	4.50
1898	71,365	667	0.94
1899	75,492	4,127	5.78
1900	79,126	3,634	4.81
1901	82,213	3,087	3.90
1902	82,604	391	0.48
1903	88,838	6,234	7.55
1904	90,407	1,569	1.77
1905	93,626	3,219	3.58
1906	98,674	5,048	5.39
1907	103,485	4,811	4.88
1908	108,802	5,317	5.14
1909	111,907	3,105	2.85
1910	118,736	6,829	6.10
1911	123,086	4,350	3.66
1912	129,396	6,310	5.13
1913	145,390	15,994	12.36
1914	149,809	4,419	3.04
1915	153,467	3,658	2.44

Kaupungin väestö oli siten vuodesta 1890 vuoteen 1900 kasvanut 22,890 hengellä eli 40.70 %, vuodesta 1900 vuoteen 1910 39,610 hengellä eli 50.08 %, vuodesta 1900 vuoteen 1915 74,341 hengellä eli 93.95 %, vuodesta 1890 vuoteen 1910 62,500 hengellä eli 111.14 % ja koko puheenaolevan 25-vuotiskautena 97,231 hengellä, eli 172.90 %.

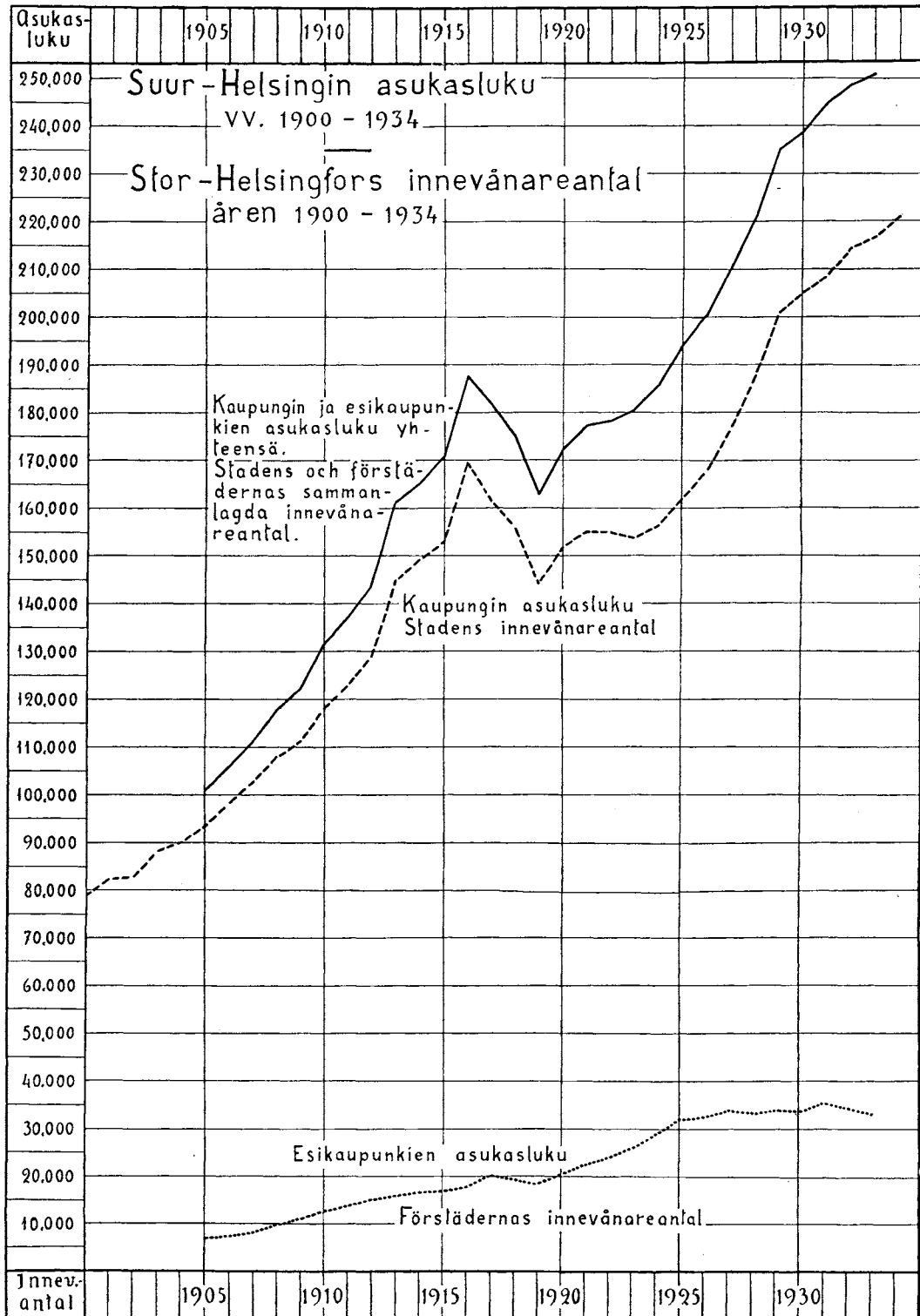
Oheellinen diagrammi kaupungin ja sen esikaupunkien väestön kasvamisesta antaa havainnollisen kuvan kehityksen suunnasta.

Tämän laajuudeltaan ennen tuntemattoman väestön kasvamisen aiheuttamaa asuntojen kysyntää eivät asuntomarkkinat yleensä eikä kaupunki toimenpiteillään voineet tyydyttää.

Vuodesta 1890 vuoteen 1900 lisääntyi rakennettujen kiinteistöjen lukumäärä kaupungissa 1,325 kiinteistöstä 1,464 kiinteistöön eli 139 kiinteistöllä. V. 1910 oli rakennettuja kiinteistöjä kaupungin alueella 1,972, mutta tästä tuli 205 kiinteistöä kaupunkiin v. 1906 liitettyjen alueiden osalle. Todellinen lisäys vuosikymmenenä 1900—1910 kaupungin vanhalla alueella oli 303 uutta kiinteistöä.

Asuinhuoneita oli kaupungissa v. 1890 39,388. Kaupungin omalla alueella olevien asuinhuoneiden luku oli vuoteen 1900 kasvanut 43,822 huoneeseen. Lisäys oli siis

4,434. V. 1910 oli kaupungin omalla alueella olevien asuinhuoneiden lukumäärä 67,032. Tästä tuli kuitenkin taas kaupunkiin v. 1906 liitettyjen alueiden osalle 2,265 asuinhuonetta. Todellinen lisäys kaupungin omalla alueella oli siis 20,945. Asuinhuoneiden lukumäärä oli siten vuosikymmenenä 1890—1900 kasvanut 11.26 %:lla, vuosikymmenenä 1900—1910 47.80 %:lla ja kaksikymmenvuotiskautena 1890—1910 64.43 %:lla.

Asuinhuoneistojen lukumäärästä ei ole tietoja vuodelta 1890. V. 1900 tällaisia huoneistoja oli kaupungin omalla alueella 16,831. V. 1910 oli huoneistoja, joissa oli ainoastaan asuinhuoneita, kaupungin omalla alueella kaikkiaan 24,847. Näistä oli kuitenkin 1,325 kaupunkiin v. 1906 liitettyillä alueilla, joten todellinen lisäys kaupungin vanhalla alueella oli 6,691.

Se rakennustoiminta eli asuntotuotanto, minkä tulos edellä esitetty kiinteistöjen, asuinhuoneistojen ja asuinhuoneiden lisäys oli, ja joka varsinkin vuosikymmenenä 1900—1910 muodostui varsin huomattavaksi, ei kuitenkaan riittänyt tyydyttämään nopeasti kasvavan väestön asuntojen kysyntää. Jo 1890-luvun loppupuolella mutta varsinkin 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä asunto-olot jatkuvasti huononivat ja mahdollisuudet kaikkien kaupunkiin muuttavien saada kaupungissa edes välttävä pienasunto vähenivät pysyvästi.

V. 1890, johon mennessä oli ollut havaittavissa pientä asunto-olojen parantamista, oli asukkaita lämmitettävää huonetta kohti 1.658. V. 1900 oli vastaava luku 1.725. V. 1900 asui jo 46,090 henkeä, eli 49.4 % koko väestöstä liika-asutuissa huoneissa, jollaisiksi katsottiin huonetta, joissa asui kolme henkeä tai enemmän. Liika-asuttuja huoneita oli 10,460 eli 23.5 % kaikista asutuista huoneista. V. 1910 olivat olot vielä jonkun verran pahemmat. Asukkaiden keskimäärä huonetta kohti oli silloin 2.0 eli korkein, mitä toimitetuissa asuntolaskennoissa yleensä on Helsingissä todettu. Pienimmissä huoneistoissa eli 1 huoneen huoneistoissa oli keskimäärä 3.7—3.8. Liika-asutuissa huoneissa, t. s. huoneissa, joissa asui kolme henkeä tai enemmän, asui nyt 66,232 henkeä eli 48.5 % koko väestöstä. Liika-asuttuja huoneita oli 15,795 eli 24.2 kaikista asutuista huoneista. Pienemmistä huoneistoista eli 1 huoneen huoneistoista oli 71.3 % liika-asuttuja.

Asuntojen tarjonnan ja kysynnän välisestä epäsuhteesta johtui osaltaan myös, että vuokrataso osoitti jatkuvaa kohoamista. Kun yhden huoneen huoneiston vuosi-vuokra v. 1890 oli esim. X kaupunginosassa 139 markkaa ja Kallion pohjoispuolella 147 markkaa, olivat vastaavat vuokrat v. 1900 215 ja 191 markkaa. Virallisen asuntolaskennan tulosten mukaan oli keskivuokra varsinaisissa asuinhuoneistoissa v. 1900 254 markkaa huonetta kohti vuodessa ja v. 1910 314 markkaa. Tällaiset vuokran kohoamiset tuntuivat silloisen, inflatioihin ja sen seurauksiin totuttomattoman sukupolven mielestä suunnattomille ja olivat myöskin varsinkin vähävaraisimman väestön taloudessa tosiasiallisesti rasittavat, kun palkkataso ei lähimainkaan kohonnut vuokratason kohoamista vastaavassa suhteessa.

Kaupunkikunnan toimenpiteet sen alueella kärjistyvän asuntopulan lieventämiseksi rajoittuivat pääasiallisesti tonttien asettamiseen yksityisen rakennusyritteliäisyyden käytettäväksi. Tälläkin alalla ilmeni vaikeita epäkohtia. Ajoittain varsinkin 1890-luvun lopulla vallitsi huutava tonttien puute. Kaupungin v. 1875 vahvistettu asemakaava oli tullut täyteen rakennetuksi. 1880-luvun lopulla asemakaavaa huomattavammin laajennettiin etelään päin, kun lokakuun 25 päivänä 1887 vahvistettiin VI ja VII kaupunginosille uudet laajennetut asemakaavat. Huhtikuun 8 päivänä 1895 vahvistettiin asemakaava VIII kaupunginosaa eli Katajanokkaa varten. Näihin kaupunginosaan kohdistuikin 1890-luvun rakennustoiminta ja täytyivätkin ne vuosisadan vaihteeseen mennessä. Pitkien valmistelujen jälkeen tuli vihdoin Kallion eli XI ja XII kaupunginosain asemakaava vahvistetuksi maaliskuun 17 päivänä 1901, ja vasta tämän jälkeen saattoi kaupunki ryhtyä suuremmassa määrin tyydyttämään kaupungin työväestöä varten tarkoitettujen tonttien kysyntää. Tölon

eli XIII ja XIV kaupunginosien asemakaava vahvistettiin vasta lokakuun 10 päivänä 1906, mikä niinkään teki mahdolliseksi entistä suuremman rakennustoiminnan. Kaikissa näissä kaupunginosissa tontit ainoastaan myytiin. Niinhyvin tonttien muoto ja rakennusjärjestyksen määräykset kuin kaupungin noudattama tonttien hinnoittelu suosivat korkeitten kivitalojen rakentamista ja sen mukaisesti suhteellisen kallista rakennustapaa. Sellaisia alueita, joille olisi voinut rakentaa yksinkertaisempia puurakennuksia ja joista olisi saanut tontteja vuokralle, ei enää ollut kaupungin omien rajojen sisällä. Vasta vuodesta 1911, asian oltua toistakymmentä vuotta vireillä, saattoi kaupunki ruveta vuokralle luovuttamaan työväestöä varten tarkoitettuja suhteellisen halpoja tontteja Vallilasta.

4. SYYT ESIKAUPUNKIMUODOSTUKSEEN.

Kaupungissa vallitsevasta asuntopulasta, huonoista asunto-oloista ja korkeista vuokrista oli varsin luonnollinen seuraus, että rakennustonttien kysyntä puhkaisi kaupunkimaiselle asutukselle asetetut hallinnolliset rajat ja levisi kaupunkia ympäröivälle maaseudulle. Sijoittuminen maaseudulle ja luopuminen niistä eduista, joita kaupunkimainen asutus parempine katuiineen, vesi- ja viemärijohtoineen sekä sähkö- ja kaasulaitoksineen tarjosi, oli lukuisille kaupungissa toimeentulonsa hankkiville sitäkin helpompaa, kun valtava osa kaupungin väestöstä varsin äskettäin oli siirtynyt kaupunkiin maaseutuoloista. Kaupunkilaisväestön tottumisesta maaseutuoloihin ja maaseudulla vakaantuneisiin vaatimuksiin asuntoon ja sen ympäristöön nähden johtuukin huomattavalta osalta, että esikaupunkiasutus ja nimenomaan järjestämätön sellainen on Suomessa yleensä saavuttanut niin suuren laajuuden. Asunto-olot kaupungissa olivat kuitenkin 1900-luvun alkaessa siksi huonot, nimenomaan mitä vähävaraisempien väestöainesten asunto-oloihin tulee, että vaikka olot järjestämättömässä esikaupungissa yleensä edustavat alempaa asumistasoa kuin nykyaikaisia vaatimuksia vastaavissa kaupunkioloissa, asuminen järjestämättömissäkin esikaupungeissa sinä ajankohtana saattoi olla ei ainoastaan halvempaa vaan myös terveellisempää ja viihtyisämpää kuin itse kaupungissa. Esikaupunkien usein tarjoamat tilaisuudet pienen maa-alan viljelemiseen houkuttelivat varmaankin myös monia maaseudulta kaupunkiin muuttaneita hakemaan asuntonsa kaupungin rajojen ulkopuolelta. Puutarhanhoito ja pienen maanviljelyksen harjoittaminen olivat monelle mieluisaa entisen kotipuolen oloja muistuttavaa sivuharrastusta ja antoi sitä paitsi sievoisen lisän talouden tulopuolelle.

Mutta halu sijoittua kaupungin läheisyyteen maaseudulle tarttui moneen sellaiseenkin kaupunkilaiseen, jolle kaupungissa vallitseva vuokrataso ei sellaisenaan ollut voittamaton este itse kaupungissa asumiselle. Sama Helsingin kaupungin kunnallispolitiikalle ominainen piirre, korkeitten kivitalojen yksipuolinen suosiminen, joka ehkäisi vähävaraisempia varten tarkoitettujen omakotitalojen ja muitten halvempien pienasuntojen rakentamista, vaikutti myöskin varakkaimpien väestöluokkien oloihin. Kaupunki ei senjälkeen kuin entiset »säätyläisten» ja varakkaimman porvariston yksi- ja kaksikerroksiset asuntotalot lehtevine puistoineen 1880- ja 1890-luvulla alkoivat väistyä korkeitten »kasarmirakennusten» tieltä, ole voinut tyydyttää varakkaampienkaan väestökerrosten omakotitonttien kysyntää. Ainoa tätä tarkoittava, mutta aivan liian suppea toimenpide oli Helsinginniemen eli n. s. Eiran kaupunginosan järjestäminen, jota varten huhtikuun 2 päivänä 1908 vahvistettiin asemakaava. Oli kuitenkin lukuisasti sellaisia kaupunkilaisia, jotka joko terveydellisistä tai aatteellisista syistä taikka yksinkertaisesti senvuoksi, että omakoti-asunto edustaa korkeampaa asumis- ja elintasoa, halusivat asua puutarhan ympäröimässä yhdenperheentalossa. Huvilakaupunkiajatus alkoi myöskin tällaisten varakkaampien väestöainesten keskuudessa voittaa alaa.

Niinpien kuin alkoi käydä selväksi, että omakoti- ja huvilatonttien kysyntää kaupungin ympäristössä oli olemassa, otti yksityinen yritteliäisyyskin asian omakseen. Kun kysyntä alkoi korottaa maan arvoa kaupungin ympäristössä, tarjoutui tilaisuuksia niinhyvin oikeutettuihin ansioihin kuin keinotteluvoittoihin. Syntyi lukuisia yrityksiä, joitten tarkoituksena oli maan jakaminen asuntotontteiksi ja erilaatuisten ja -arvoisten omakoti- ja huvilayhdyskuntien luominen. Tällaisten yksityisten mainostuksen ja usein pettävienkin lupauksen houkutuksesta sai muutto esikaupunkeihin keinotekoistakin virikettä.

Tässä esitetyistä sekä ehkä muistakin samaan suuntaan vaikuttavista syistä alkoi vuosisadan vaihteessa kaupungin ympäristöön syntyä esikaupunki toisensa jälkeen.

5. POHJOISET ESIKAUPUNGIT.

Helsingin useimpien nykyisten esikaupunkien syntymisessä on rautatiellä ollut ratkaiseva merkitys. On jo viitattu rautateitten osuuteen Pasilan esikaupungin muodostumisessa. Ensimmäiset etäämpänä kaupungista versoavan esikaupunkiasutuksen oireet ilmenivät kaupungista pohjoiseen johtavan emäradan varrella. Olihan tämä vanhin kaupungista johtava ratasuunta. Länteen johtava rata avattiin liikenteelle vasta v. 1903. Vasta tämän jälkeen oli edellytyksiä esikaupunkimuodostukselle kauempana kaupungista länteenkin olevilla seuduilla.

Emäradan vanhimpia asemia oli Malmi. Se oli liikenteen alkamisesta lähtien pysäkki, mutta koroitettiin v. 1873 asemaksi. (Tiedot pysäkkien ja asemien perustamisesta on antanut rautatiehallituksen liikenneosasto.) Se oli sijoitettu radan ja kaupungista pohjoiseen johtavan valtamaantien risteyskohtaan. Rautateitse oli kaupungista tänne 11 km. Jo ennenkuin siirtyminen esikaupunkeihin vuosisadan vaihteessa sai väestöliikkeen luonteen, oli tämän aseman ympäristöön syntynyt pientä esikaupunkiasutusta. Tämä syntyvä Malmin esikaupunki oli ilmeisesti vanhimpia rautatien varteen muodostuneita esikaupunkeja. Aseman sivuitse johtava maantie oli asutuksen runko ja sen ensimmäinen liikenneväylä. Jo 1880-luvulla oli täällä radan kummaltakin puolen niin hyvin vuokrattu kuin ostettu ja palstoitettu joitakin tontteja, pääasiallisesti suhteellisen varakkaan väestön huvila-asutusta varten. Asutuksen lisääntyminen täällä oli verrattain hidasta ja enemmän tai vähemmän satunnaista aina 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppupuolelle. Silloin asutus rupesi täällä leviämään. Malmista muodostui nyt eräs kaupungin huomattavimpia esikaupunkiasutuksen keskuksia. Sinne siirtyi niinhyvin teollisuutta kaupungista kuin kaupungissa työskentelevää vähävaraisempaa väestöainesta. Pian täytyi kaupungin ryhtyä vastatoimenpiteisiin asutuksen leviämisen estämiseksi. Varsin suurten vv. 1917—1919 toimitettujen maanostojen kautta saikin kaupunki rakennettua sulun esikaupunkiasutuksen alueelliselle laajenemiselle Malmin aseman lähimmässä ympäristössä Malminkylässä, mutta asukasmäärän kasvamisesta on jatkunut asutuksen taajenemisen kautta.

Malmin asemalta, joka sijaitsee lähellä Malminkylän pohjoisrajaa, levisi samantapaista huvila-asutusta kuin mitä aseman välittömässä ympäristössä alkuaan oli myös jo 1880-luvulla Malminkylän pohjoispuolella olevaan Tapaninkylään. Ensimmäinen huvila-asutus tämän kylän mailla oli sekin valtamaantien varressa Malmin asutuksen välittömänä jatkona. Tämän Tapaninkylän länsiosassa olevan asutuksen kehitys oli sama kuin Malmin aseman välittömän ympäristön. 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla alkoi varsinaista työväestöäkin virrata tänne kaupungista ja asutus levisi pitkälle kummallekin puolen maantietä ulottuen lopulta m. m. Vantaanjokeen. Asutuksen leviämislle tänne antoi ilmeisesti erikoista virikettä edempänä mainittava esikaupunkiasutuksen estäminen Oulunkylässä. Kun kaupungin maanostot Malmin aseman länsi-, etelä- ja itäpuolella tukkesivat asutuksen leviämismahdolli-

suudet näihin suuntiin, yltyi rakennustoiminta pohjoiseen suuntaan, missä kaupungin ei onnistunut saada maita haltuunsa. Asutuksen laajeneminen tällä suunnalla ei ole osoittanut sanottavaa heikkenemistä.

Kun Helsingin kaupunki v. 1903 sijoitti puhtaanapitolaitoksensa suuren kaatopaikan valtionrautateiden entiseen soranottopaikkaan Tapaninkylän keskiosassa, syntyi tänne aluksi Malmin aseman ympäristöstä käsin ja pääasiallisesti puhtaanapitolaitoksen työväestön muodostama asutusryhmä, jota myöhemmin ruvettiin kutsumaan *Tapanilaksi*. Mainitun laitoksen sijoittaminen tänne aiheutti ennenpitkää välillisestikin varsinaisen esikaupunkiasutuksenkin syntymistä näille seuduin senkautta, että kaatopaikalta voitiin edullisesti saada lannoitusaineita huvilanomistajain ja »mökkiläisten» puutarha- ja pienviljelystä varten. Tämä erillinen asutus oli vähitellen saavuttanut sellaisen laajuuden, että v. 1907 katsottiin asianmukaiseksi sijoittaa näille tienoille pysäkki. Etäisyys kaupungista tälle pysäkillle, jota alkuaan kutsuttiin *Mosabackaksi*, sittemmin *Tapanilaksi*, ja joka myöhemmin koroitettiin asemaksi, on 13 km. Pysäkin perustaminen antoi uutta vauhtia tämän alkuaan vain radan länsipuolella olevan mutta sittemmin myös sen itäpuolelle levinneen asutuksen kasvamiselle. Tämä on jatkuvasti ollut varsin nopea. Seuraus onkin ollut, että tästä Tapaninkylän keskiosassa sijaitsevasta Tapanilasta on muodostunut Helsingin väkirikkain ja nykyisistä esikaupungeista myös huonoimmin järjestetty esikaupunki.

Malmin aseman ja Tapanilan aseman ympäri keskittyneet asutukset ovat sittemmin radan länsipuolella kasvaneet yhteen, muodostaen nyttemmin yhteisen *Malmi—Tapanilaksi* kutsutun esikaupungin.

Mosabacka—Tapanilan pysäkiltä käsin alkoi heti, kun se oli perustettu, levitä asutusta radan itäpuolelle Tapaninkylän itäosaan. Eräs yhtiö *A. B. Parkstad Vanda-Puistokylä O. Y.* osti vuodesta 1907 lähtien käytännöllisesti katsoen koko radan itäpuolella olevan osan tätä kylää ja ryhtyi siellä laajassa mitassa myymään tonttipalstoja. Vuodesta 1910 lähtien on tätä asutusta varten avattu oma pysäkki, 14 km:n päähän kaupungista, vaikka itse pysäkki, *Puistola*, sijaitseekin *Tikkurilan* kylän piirissä. Näin syntyi *Puistol*an esikaupunki. Asutus on vähitellen levinnyt emäradasta aina *Porvoon* maantiehen ja sen toisellekin puolelle. Sen kehittymistä kaupunki ei maanostotoimenpiteellä aikoinaan pyrkinytkään estämään, vaan on siellä viime aikoihin asti harjoitettu palstojen myyntiä. Viime vuosina on tämä seutu ollut Helsingin esikaupungeista nopeimmin kasvava. Vasta v. 1934 on kaupunki hankkimalla omistusoikeuden edellämainitun yhtiön maihin ryhtynyt toimenpiteisiin järjestämättömän asutuksen estämiseksi tällä suunnalla.

Porvoon maantien kummallakin puolen syntynyt asutus on vähitellen alkanut muodostua *Puistol*an muusta asutuksesta erilliseksi asutukseksi omine erikoisetuineen ja -harrastuksineen. Sitä on myös ruvettu kutsumaan omalla nimellään *Heikinlaaksoksi*.

Mainittakoon vielä, että Tapanilan asutusta on viime vuosina jonkin verran, tois-
taiseksi kuitenkin sängen vähän, alkanut levitä *Suutarinkylään*, joka sijaitsee Tapaninkylän luoteispuolella, sekä samalla suunnalla siihen osaan *Tikkurilan* kylää, jossa yllämainittu *Puistol*an pysäkki sijaitsee.

Malmin aseman eteläpuolelle, 9 km kaupungista oli v. 1886 avattu pysäkki, nimeltä *Pukinmäki* eli *Boxbacka*. Kun väestön siirtyminen kaupungista *Malmille* päin 1900-luvun alussa pääsi vauhtiin, syntyi tämän pysäkin luomien liikennemahdollisuuksien varassa *Pukinmäen* eli *Boxbackan* esikaupunki. Eräs osakeyhtiö, *Boxbacka Aktiebolag*, ryhtyi vuodesta 1907 lähtien harjoittamaan tällä järjestelmällistä maan osittamista esikaupunkiasutusta, eräänlaista hiukan varakkaampia väestökerroksia varten tarkoitettua huvila-asutusta varten. Tämän esikaupungin kasvaminen keskeytyi kuitenkin, kun kaupunki v. 1917 osti kaikki yhtiölle kuuluvat vielä myymättä olevat maat.

Pukinmäen pysäkin olemassaolo teki mahdolliseksi pienen erillisen esikaupunki-muodostuksen syntymisen radan itäpuolelle ratavartta pitkin pysäkiltä Vantaanjoen rantaan. Tämä vv. 1907—1912 rakennettu esikaupunki luetaan tavallisesti Pukinmäkeen kuuluvaksi, mutta kutsutaan sitä myös *S a v i k y l ä k s i*. Sen kasvamisesta tekivät kaupungin maanostot lopun.

Malmin asema tärkeimpänä liikennekeskuksena perustettiin 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopussa Malminkylän keskiosaan *M a l m i n s u n n u n t a i p a l s t a t*-niminen Malmin muusta asutuksesta erillinen esikaupunkiasutus. Tämäkään asutusryhmä ei ehtinyt kasvaa kovin laajaksi, ennenkuin kaupunki v. 1917 osti ympäröivät vielä myymättä olevat maat.

Malmin aseman ympäristön asutuksen haarautumia ovat myös ne pienehköt asutukset, mitkä ovat syntyneet Helsingin kaupungin seurakuntien hautausmaan pohjois- ja länsipuolelle valtamaantien varteen. Nämäkin asutukset, joista hautausmaan pohjoispuolella olevaa kutsutaan *N a l l i b a c k a k s i*, ovat samalta ajalta kuin lähinnä edellämainitut. Niitten kasvaminen lakkasi Boxbacka-yhtiön maiden siirtäessä kaupungille.

Emäradan vanhin asema Helsingin pitäjässä oli *T i k k u r i l a*, alkuaan myös ensimmäinen asema Helsingistä käsin ja 16 km sieltä. Se avattiin liikenteelle heti, kun rata valmistui v. 1862. Alkuaan se oli tarkoitettu Helsingin kirkonkylän varsinaiseksi asemaksi. Sekin sijaitsi rautatien ja maantien, nimittäin Helsingin pitäjän kirkolta Porvoon maantielle johtavan vanhan valtatie risteyksessä. Tännekin oli jo 1880-luvulla syntynyt jonkun verran huvila-asutusta, jopa hieman teollisuuttakin. Päinvastoin kuin Malmin seudun kehitys, joka 1890-luvulla näyttää olleen pysähdyksissä tai ainakin hidastunutta, osoitti Tikkurilan kehitys jo tällä vuosikymmenellä nousua, joskaan ei ylen nopeata. Varsinaisen esikaupunkeihin muuton alkaessa oli Tikkurila asukasluvultaan suurin huvila-asutus. Tämäkin seutu joutui varsinaisen esikaupunki-asutuksen piiriin suuren esikaupunkeihin muuton alkaessa. Radan länsipuolella Tikkurilan kylän useitten tilojen mailla alettiin v. 1909 toimittaa laajaa palstottamista työväestölle tarkoitettujen tonttien aikaansaamiseksi. Vähitellen ja erittäinkin 1920-luvulla kohosi tälle rautatien ja Helsingin pitäjän kirkon väliselle tasangolle varsin laaja esikaupunkiasutus.

Jo ennenkuin edellämainittu uusi asuttaminen Tikkurilan aseman luona oli saanut vauhtia, oli tältä asemalta radan vartta jonkun verran pohjoiseen päin virinnyt taajaväkistä asutusta. Hanabölen kylän kohdalle 20 km kaupungista oli jo v. 1886 avattu pysäkki *R e k o l a* eli *R ä c k h a l s*, ja senkautta oli luotu edellytykset esikaupungin syntymiselle tännekin. V. 1908 toimitettiin pysäkin kohdalla radan itäpuolella ensimmäiset laajaperäisemmät palstotukset. Asutuksen laajeneminen oli täällä 1910-luvun keskeytyksissä mutta sai 1920-luvulla uutta virikettä. Tällaista asutusta oli kauvan vain Hanabölen kylän mailla, mutta viime vuosina sitä on alkanut levitä myös Haxbölen kylän länsiosaan.

Vieläkin etäämmälle heittäytyi esikaupunkiasutus. Aivan Helsingin maalaiskunnan pohjoisimpaan kärkeen on 1910-luvulta alkaen muodostunut taajaväkistä asutusta. Tämän asutuksen liikennekeskus on Keravan kauppalan puolella kunnan rajalla sijaitseva *K o r s o n* asema. Kaupungista tänne on rataa pitkin 23 km. Asutus on sijoittunut sekä Hanabölen kylän maille radan itäpuolelle että eräille Helsingin kirkonkylään kuuluville tiloille radan länsipuolella. Se on jatkuvasti joskin verrattain hitaasti kasvavaa.

Tikkurilan kylän itäiseen naapurikylään, Fastböleen, on osin Tikkurilan asemalta, osin Puistolän pysäkiltä käsin myös tunkeutunut näitten kylien talonpoikaisväestölle vierasta asutusta. Osalla on toimeentulonsa kaupungissa. Tämänlaisen asutuksen vähäisyyden ja hajanaisuuden takia ei vielä voida katsoa varsinaisten esikaupunkien syntyneen näihin kyliin.

Myöskin Oulunkylän v. 1881 perustetun ja 7 km:n päässä kaupungista sijaitsevan aseman ympäristöön syntyi niinkään jo 1880-luvulla huvila-asutusta. Tämä kylän itäosaan kummallekin puolen rautatietä muodostunut asutus ei alkuaan ollut työväenasutusta vaan suhteellisen varakasta väestöä. Hiljaista esikaupunkiasutuksen laajentumista tapahtui koko 1890-luvun ajan, mutta vasta 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppupuolella pääsi väestön siirtyminen tänne vauhtiin. Samalla asutuksen luonnekin muuttui. Kaupungin lähimpänä naapurialueena sai Oulunkylä ensimmäisenä ruveta ottamaan vastaan kaupungin vähävaraisemman liikaväestön, kun asunto-olot kaupungissa kiristyivät ja asutuksen leviäminen Gumtähden kartanon maille kaupungin toimesta keskeytettiin.

Paitsi Oulunkylän kylän itäosaan, syntyi esikaupunkiasutusta myöskin sen länsiosaan. Kun tämä asutus pääasiallisesti sijoittui yksityisen maanomistajan hallussa olevan Kottbyn tilan maille, ruvettiin asutusta kutsumaan Kottbyksi eli Käpyläksi. V. 1910 avattiin tänne Käpylän eli Kottbyn pysäkki. Ennen tämän pysäkin perustamista oli ennenmainittu Fredriksbergin vanha pysäkki ja eräs vanha kylätie Pasilasta radan vartta pitkin pääasiallinen liikenneyhteys. Esikaupunkiasutuksen leviämiselle Oulunkylään pantiin kuitenkin pian verrattain tehokas sulku, kun kaupunki v. 1908 osti suurimman osan kylän maita. Viime vuosina on esikaupunkiasutus täällä kuitenkin jälleen osoittanut elpymisen oireita.

Kaupungin nykyisistä esikaupungeista on Pakinkylän vallannut asutus vanhimpia. Tähän Oulunkylän pohjoispuolella sijaitsevaan kylään oli verrattain hyvä liikenneyhteys Oulunkylän asemalta, mutta paljon käytetty tie kaupungista sinne on myös edellämainittu kylätie Pasilasta rautatien vartta pitkin ja Käpylän asutuksen kautta. Kaupungin väestön, erikoisesti työväestön siirtymisen tänne välitti kolme osuuskuntaa, Alku, Lepola ja Elo, jotka ostivat kylästä huomattavia maa-aloja ja palstoittivat ne verrattain laajoihin työväestölle myytäviin tontteihin. Tarkoitus oli nimenomaan varata asukkaille mahdollisuus pienen maanviljelyksen ja puutarhaviljelyksen harjoittamiseen. Ensimmäinen näistä osuuskunnista, Alku, aloitti toimintansa v. 1905, muut v. 1907 ja 1909. Verrattain lyhyessä ajassa osuuskunnat saivat maansa myytyä. Jo v. 1911 oli tämä esikaupunki pääasiallisesti saavuttanut sen laajuuden, mikä sillä vieläkin on. Estääkseen asutuksen leviämistä osti kaupunki myöhemmin kaikki tätä esikaupunkia ympäröivät maat.

1900-luvun alussa edellytettiin, ilmeisesti Hermannissa ja Toukolassa saadun kokemuksen perusteella, että esikaupunkiasutus vastaisuudessa leviäisi pitkin Itäistä Viertotietä Vanhankaupungin takana alkaville Malminkylän maille. Näin ei kuitenkaan tapahtunut. Tämän valtatie varteen on välittömästi kaupungista käsin syntynyt ainoastaan vähäinen asutus Viikin latokartanon maille Vantaanjoen sillan korvaan, n. s. Viikinki. Tämä on alkuisin vuosilta 1908—1912.

Selvän kuvan siitä, milloin kaupunkiväestön virtaaminen pohjoisiin esikaupunkeihin alkoi, ja tämän muuttoliikkeen laajuudesta saa Helsingin paikallisjunien matkustajaliikennettä valaisevista luvuista vv. 1904—1913. Nämä osoittavat, että Helsingin—Tikkurilan välisellä rataosalla oli kaupunkiin tulevia matkustajia vuodessa:

v. 1904	63,793
» 1905	64,559
» 1906	58,597
» 1907	154,661
» 1908	345,896
» 1909	459,941
» 1910	528,659
» 1911	552,787
» 1912	636,671
» 1913	726,637

Kun rautatie näihin aikoihin oli ainoa liikenneväline, jota käyttäen esikaupunkien asukkaitten, jolleivät he tahtoneet kulkea jalan tai käyttää polkupyörää, — ensimmäinen autobussilinja kaupungista Helsingin kirkonkylään avattiin v. 1924 — oli siirryttävä asunnostaan toimeensa ja päinvastoin, ovat nämä luvut varsin kiintoisat. Ne osoittavat, että uusien pohjoisten esikaupunkien varsinainen asuttaminen alkoi v. 1907.

6. LÄNTISET ESIKAUPUNGIT.

V. 1903 liikenteelle avattu Turun rata eli rannikkorata oli jo ennen valmistumistaan herättänyt yksityisyritteliäisyyden suunnittelemaan esikaupunkien muodostamista kaupungin länsipuolellekin. Mainitaan, että lääninarkkitehti *Ferdinand Öhman* jo v. 1898 olisi suunnitellut huvilakaupungin perustamista Leppävaaraan. V. 1901 laati arkkitehti *Lars Sonck* A. B. M. G. Stenius-nimisen yhtiön toimesta ensimmäisen asemakartan Backaksen tilalle Pikku-Huopalahdessa huvilakaupunkia varten.

Ensimmäinen esikaupunkiasutus uuden radan varteen Helsingin maalaiskunnassa syntyi kuitenkin ilmeisesti lähellä kunnan läntisintä rajaa sijaitsevan *Pitäjänmäen* aseman luo. Täälläkin oli tavallaan rautatien ja maantien solmukohta, aseman luota kun Nurmijärven maantie eroaa Turun maantiestä. Kaupungista oli tänne rautateitse 8 km. Tänne alkoi heti, kun rata oli avattu liikenteelle, asettua kaupunkiväestöä osin Känalan kylän, osin Talin kartanon maille. Asutus oli verrattain laaja-peräistä huvila-asutusta. Väestön lukumäärä ei kasvanut kovin nopeasti, mutta oli Pitäjänmäki kuitenkin useita vuosia paikallisliikenteeltään vilkkain uuden radan asemista.

Jo kauan ennenkuin rannikkorataa ryhdyttiin edes rakentamaan oli myöhemmin *Hagan* nimitetyn huvilakaupungin alueelle syntynyt hieman esikaupunkiasutusta, samantapaista huvila-asutusta kuin eräisiin kohtiin emäradan varrella. Mainitaan, että jo silloin, kun puutarhuri *Mårten Stenius* v. 1886 osti Backaksen maistraattintilan puutarhaviljelyksiään varten, tilalta oli luovutettu eräitä vuokratontteja. Rannikkoradan rakentamisen aikana syntyneet suunnitelmat varsinaisen huvilakaupungin järjestämisestä tälle tilalle, joka v. 1895 oli siirtynyt osakeyhtiölle A. B. M. G. Stenius, lykkäytyivät muutamia vuosia radan avaamisen jälkeen. Tilalta tosin radan avaamisen jälkeisinä vuosina vuokrattiin jonkun verran tontteja, mutta vasta vuodesta 1906 alkaen, jolloin ensimmäinen toista sataa tonttia käsittävä palstottaminen toimitettiin, pääsi yhdyskunnan kehitys vauhtiin. Huvilakaupungin aluetta laajennettiin v. 1908 liittämällä siihen *Hagan* tila, jonka A. B. M. G. Stenius-yhtiö sanottuna vuonna osti. Alkuaan suuntautui liikenne kaupungista tänne pääasiallisesti rautateitse. Huvilakaupungin liikennekeskus on Huopalahden v. 1903 liikenteelle avattu pysäkki, sittemmin asema, 6 km:n päässä kaupungista. V. 1914 avattiin tänne raitiotielinja kaupungista. Kymmenen vuotta myöhemmin eli marraskuussa 1924 alkoi ensimmäinen autobussi välittää liikennettä kaupungin ja Haagan välillä. Oltuaan 1910-luvun alkupuolella jonkun verran hiljaisempaa pääsi huvilakaupungin kehitys 1920-luvulla jälleen vauhtiin.

Jotenkin samoihin aikoihin kuin Haaga ja useimmat muut uudet esikaupungit syntyivät, muodostui myös Espoon maalaiskunnan puolella sijaitseva Leppävaaran v. 1904 liikenteelle avattu pysäkki ja myöhemmin asema tärkeäksi esikaupunkiliikenteen keskuksiksi. Tämän kaupungista 11 km:n päässä olevan aseman ympäristöön Suur-Huopalahden kylään sekä Mäkkylän ja Bergans'in tiloille muodostui kolme toisistaan alkuaan riippumatonta esikaupunkiryhmää.

Ensimmäiseksi joutui esikaupunkiasutuksen haltuun eräs rautatien pohjoispuolella oleva osa Bergans'in tilaa. Siitä palstoitettiin taitamattoman ruutujärjestelmän mukaan v. 1907 70 palstaa, mitkä lyhyessä ajassa myytiin. Näin syntyi yleisimmin *Hagan* mutta myös Bergans'iksi kutsuttu esikaupunki. Tämä on sittemmin levinnyt länteen päin Albergan säteristä erotetun Leppävaaran tilan maille.

Tätä asutusryhmää kutsutaan yleensä *Leppävaaraksi*. Asutus on varsinkin jälkimäisellä alueella jatkuvasti kasvavaa.

Leppävaaran asutuksen ja Helsingin maalaiskunnan rajan välillä sijaitsee *Mäkkylä* n valtion virkatalo. Tämä oli vuosisadan alussa vuokralla eräällä yksityishenkilöllä, joka kysynnän ilmaantuessa rautatien valmistumisen jälkeen ryhtyi antamaan siitä tontteja vuokralla. Vuoteen 1912 mennessä oli tilan eteläosasta vuokrattu 37 huvila- ja työväenasuntotonttia osin radan pohjois-, osin sen eteläpuolelta tilan itäsimpään kolkkaan. Kun tilan hallinta-oikeus v. 1925 siirtyi valtiolle, oli tilalla 53 asuntontin ja 23 viljelystontin vuokraajaa. Senjälkeen on asutushallitus jatkanut tonttien vuokralla antoa niin, että asuntotontteja v:n 1935 lopussa oli vuokralla 130.

Radan ja pysäkin eteläpuolella sijaitsevan *Albergan* verotalon eräitä osia varten laati arkkitehti *Lars Sonck* v. 1908 tilan omistajan A. B. Alberga O. Y:n toimesta asemakartan. Tämän mukaisesti toimitettiin v. 1909 laajahko 116 tonttia käsittävä palstotus, minkä jälkeen tonttien myyminen ja vuokraaminen alkoi. A. B. Alberga O. Y:n osakkeitten siirryttyä A. B. M. G. Steniukselle v. 1917 ja tämän ostettua *Bredvikin* tilan kolmeneljännestä, laajentui palstotus ja asutus myös radan eteläpuolelle. Tästä asutuksesta, joka käsittää suurimman osan Leppävaaran taajaväkistä yhdyskuntaa, käytetään yleensä ruotsalaista nimitystä *Alberga*, erotukseksi edellämainitusta radan pohjoispuolella olevasta Leppävaarasta.

Esikaupunkiasutus tunkeutui vielä syvemmälle rataa pitkin Espoon maalaiskuntaan. 16 km:n päässä kaupungista oli *Grankullan* eli Kauniaisten v. 1904 liikenteelle avattu pysäkki, v:sta 1908 asema. Tännekin syntyi aluksi hajanaista, sittemmin järjestettyä varakkaampien väestöainesten huvila-asutusta. V. 1906 perustettiin yhtiö, *Aktiebolaget Grankulla*, joka hyvällä menestyksellä ryhtyi harjoittamaan huvilapalstain myymistä. Yhtiön ostama alue tuli muutamassa vuodessa palstoitetuksi ja myydyksi. Asutus on kauvan pyrkinyt sanotun yhtiön omistaman, järjestettyä asutusta varten tarkoitettun alueen ulkopuolelle. Sen koillispuolelle on muodostunut verrattain laaja *Gröndalin* eli Viherlaakson »esikauppala» ja samoin on etelä- ja länsipuolella hajanaisempaa huvila-asutusta, josta osaa kutsutaan *Tuomarilaksi*.

Kun Leppävaaran asemanseudun ja Grankullan uusi asuttaminen oli jonkun aikaa ollut käynnissä, ilmestyi esikaupunkiasutusta näitten keskusten välisen, heti radan valmistuttua v. 1903 liikenteelle avatun *Kilon* pysäkin ja aseman seudulle *Kilon*, *Klobbskogin* ja *Konungsbölen* kyliin. Tänne oli kaupungista 13 km. Asutus oli aluksi hajanaista ja suhteellisen vähäistä, mutta v. 1914 ruvettiin laajemmassa mitassa palstottamaan tontteja ja tämän jälkeen on asutus täälläkin jatkuvasti kasvanut.

Grankullaa edemmäksi ei tässä ole syytä seurata esikaupunkiasutuksen leviämistä Espoon maalaiskuntaan, koska selvitysalue lännessä ulottuu vain Grankullaan ja sen välittömään ympäristöön. On palattava takaisin Helsingin maalaiskunnan rajan yli lähemmäksi kaupunkia.

Kun se vuokrasopimus kaupungin ent. lahjoitusmaan ja maistraatintilan, *Reimarsin*, käyttöoikeudesta, mikä v. 1870 tehtiin, päättyi v. 1920, ryhtyi kaupunki itse tällä tilalla harjoittamaan tonttien vuokralla antoa. Asutusta on ohjattu jaoitus-suunnitelman mukaisesti eikä ole päässyt kasvamaan suureksi. Liikenne tälle alueelle tapahtuu pääasiallisesti *Pitäjänmäen* aseman kautta sekä autobusseilla.

Haagan huvilayhdyskunnan maitten omistaja O. Y. M. G. Stenius osti v. 1912 yhdyskunnan eteläpuolella sijaitsevasta *Munkkiniemen* säteritilasta suurimman osan tarkoituksella ryhtyä täällä harjoittamaan tonttien myyntiä suuressa mitassa. V. 1915 valmistui näitten maitten käytöstä kaupunkiasutusta varten arkkitehti *Eliel Saarisen* tunnettu *Munkkiniemi*—Haagan asemakaava. V. 1914 oli tänne *Meilahden* kautta vedetty raitiotie. Maailmansodan ja sen jälkimaininkien vuoksi ei asutuksen kasvaminen täällä kuitenkaan päässyt alkuun. Tontteja on täällä paljon palstotettu vuodesta 1915 alkaen, mutta itse asutus on toistaiseksi vähäistä.

Kaupungin lounaispuolella sijaitseva *L a u t t a s a a r i* on useita vuosikymmeniä ollut suosittu kaupunkilaisten kesähuvilaseutu. Tällaiseen tarkoitukseen oli aikojen kuluessa 1910-luvun alkuun vuokrattu satakunta huvilatonttia ja palstotettu lähes parikymmentä. V. 1912 siirtyi Drumsön tila tunnetulle helsinkiläiselle, kauppias Julius Tallbergille ja v. 1917 hänen perikunnalleen. Uusien omistajien uudistettua edellisten omistajain tarjouksen kaupungille tilan lunastamisesta, mutta kaupungin hylättyä toistamiseen tarjouksen, hankki maanomistaja v. 1913 arkkitehti *Birger Brunilalta* asemakartan saaren järjestämiseksi huvilakaupungiksi. Liikenneyhteyttä kaupunkiin parannettiin hankkimalla v. 1914 höyrylautta välittämään liikennettä Ruoholahden rannasta saareen. Tulos näistä toimenpiteistä olikin, että saareen alkoi muodostua pysyväästävistä huvila-asutusta. Asutuksen kehitys ei kuitenkaan ole täyttänyt niitä toiveita, joita siihen alkuaan asetettiin.

Mainittakoon tässä yhteydessä, että Laajalahden toiselle rannalle Espoon maalaiskuntaan kuuluvaan Björnvikin kylään on suunniteltu järjestettäväksi *O t a n i e m e k s i* kutsuttava huvilakaupunki, jota varten on perustettu AB. Otnäs Gård-niminen yhtiö ja piirustaja *T. Ahrenberg* on tehnyt asemakartan. Samoin on suunniteltu huvilakaupungin jäjestämistä *H a g a l u n d i n* tilan maille. Asutusta täällä ei vielä ole.

Jos samanlaisilla luvuilla rautateitten paikallisliikenteestä, kuin mitä edellä on esitetty liikenteestä emäradalla, tahtoisivat valaista rannikkoradan varteen sijoittuneen esikaupunkiasutuksen syntyä, havaittaisiin, että muutto esikaupunkeihin tällä suunnalla alkoi vuotta aikaisemmin kuin pohjoisella suunnalla eli v. 1906. Luvut kaupunkiin vuoden kuluessa tulleista matkustajista Helsingin—Espoon rataosalla ovat seuraavat:

V. 1904	61,815
» 1905	87,102
» 1906	126,865
» 1907	142,208
» 1908	309,971
» 1909	363,514
» 1910	440,297
» 1911	459,853
» 1912	471,901
» 1913	495,816

Vaikka väestön muuttaminen läntisiin esikaupunkeihin siis alkoikin jonkun verran aikaisemmin kuin muutto pohjoisiin esikaupunkeihin, jäi läntisten esikaupunkien asutus kuitenkin sen kehityskauden kuluessa, jota tässä lähinnä on käsitelty ja joka päättyi maailmansodan alkuun, vähäisemmäksi kuin pohjoisten esikaupunkien.

7. ITÄISET ESIKAUPUNGIT.

Kaupunkilaisasutus on tunkeutunut myöskin kaupungin itäpuolella olevalle maaseudulle. Tällä suunnalla on yksityinen yritteliäisyys ollut tienraivaajana. Se on näillä luonnonkauneilla saaristoalueilla löytänyt kiitollisen maa-alan kaupungin varakkaamman väestön omakotitarpeen tyydyttämiseen.

Huomattavin esikaupunkiasutus tällä suunnalla on *K u l o s a a r e n* eli Brändön huvilakaupunki. Sen alku luetaan vuodesta 1907, jolloin perustettiin osakeyhtiö Aktiebolaget Brändö-Villastad järjestämään huvilakaupunkia Kulosaarelle. Saari oli siihen asti ollut asumaton. Huvilakaupunkia varten laati arkkitehti *Lars Sonck* samana vuonna asemakartan, jonka mukaan v. 1908 ryhdyttiin palstottamaan ja myymään tontteja. Tonttien myynti pääsi heti hyvään alkuun. Liikennettä välittämään vedettiin v. 1910 raitiotien haararata Sörnäisten niemeen ja sieltä järjestettiin

lauttayhteys saareen. V. 1911 avattiin raitiotieliikenne myös saarella. Sitten rakennettiin Sörnäisten niemeltä saareen raitiotieliikennettäkin välittävä silta. Tämä valmistui v. 1917. Senjälkeen kuin saaren etelärannan tontit oli myyty ja rakennettu, mihin kului toistakymmentä vuotta, keskeytyi asutuksen kehitys. Tähän vaikutti myös se, että kaupunki v. 1928 osti saaren rakentamattomat maat.

1910-luvulla suunniteltiin innokkaasti huvilakaupunkien perustamista Kulosaaren takana olevalle mantereelle Kulosaaren eli Brändön kartanon sekä Herttuaniemen kartanon ja Botbyn kartanon maille. Näistä raukesivat kuitenkin Kulomaata ja Herttuaniementä koskevat suunnitelmat. Jonkun verran vanhaa huvila-asutusta on Herttuaniemen lounaisosassa Turholman selän rannalla, mutta muuten ovat näitten tilojen maat asumattomat. Ainoastaan suunnitelmat huvilakaupungin perustamisesta Botbyn kartanon maille ovat johtaneet tuloksiin. Täällä on Botbyn lahden rantaan vuoden 1910 jälkeen syntynyt *Marjaniemen* huvilakaupunki. Asemakartan on aluetta varten laatinut insinööri *Indus Röösgren*. Huvilayhdyskunta on vähäinen ja verrattain hitaasti kasvava. Jonkun verran asutusta on myös edempänä Botbynlahden rannalla varsinaisen Marjaniemen yhdyskunnan koillispuolella. Liikenne näihin asutuspaikkoihin on autobussien varassa.

Herttuaniemen kartanon eteläpuolella, siitä eroitettulla niemekkeellä on viime vuosina alkanut muodostua *Tammelund-niminen* huvilayhdyskunta. Asutus täällä on kuitenkin vielä alkuasteellaan.

Niinikään on *Degerön* saaren mannermaan puoliseen rantaan, saaren keskiosaan Degerön kartanon maille sekä Hevossalmen rantaan saaren eteläosassa alkanut syntyä esikaupunkiasutukseksi katsottavaa asutusta. Toistaiseksi ei kuitenkaan tälläkään ole huomattavampaa merkitystä. Eri osissa saarta on vanhaa, osaksi jo 1880-luvulla syntyntä kesähuvila-asutusta.

8. KAUPUNGIN VÄESTÖOLOJEN JA ESIKAUPUNKIEN KEHITYS MAAILMANSODAN JÄLKEISINÄ AIKOINA.

Helsingin nykyisten esikaupunkien ensimmäisen varsinaisen perustamiskauden muodosti, kuten edellä oleva esitys on osoittanut, tämän vuosisadan ensimmäinen vuosikymmen. Useimmat nykyisistä esikaupungeista ovat tältä ajalta tai muodostuivat ne tänä aikana, oltuaan sitä ennen hiljaista huvila-asutusta, alkaneen esikaupunkieihin muuton keskuksiksi. Jälkimäisiä olivat Oulunkylä, Malmi ja Tikkurila. Aivan uusia tämän aikakauden luomuksia olivat Tapanila, Puistola, Pukinmäki, Savikylä, Malmin sunnuntaipalstat, Nallibacka, Viikinmäki, Käpylä, Pakinkylä, Haaga, Pitäjänmäki, Mäkkylä, Leppävaara, Alberga, Grankulla ja Kulosaari.

Muut nykyisistä esikaupungeista ovat jo myöhäisemmältä ajalta ja edustavat tavallaan jo toista esikaupunkien perustamiskautta. Näihin ovat luettavat Munkkiniemi, Lauttasaari, Kilo, Reimars, Rekola, Korso, Heikinlaakso ja Marjaniemi. Näistä eräät, kuten Munkkiniemi, Lauttasaari ja Marjaniemi syntyivät, sen taloudellisen nousukauden ja rahanrunsauden merkeissä, mikä maailmansodan loppuvuosina ja sitä seuranneina inflatiovuosina vallitsi. Tänä aikana oli usko huvilaesikaupunkien menestymiseen rajaton ja huvilaesikaupunkien perustaminen sai melkein epäterveen keinottelun leiman. Sellaiset nykyään vain paperilla tunnetut esikaupungit kuin Kulomaan, Herttuaniemen, Puodinkylän ja Degerön taajaväkiset yhdyskunnat ovat todisteita silloisten suunnitelmien suurpiirteisyydestä ja pettäväisyydestä. Muut maailmansodan jälkeen syntyneet kaupungista osaksi jo etäällä sijaitsevat Kilon, Reimarsin, Rekolan, Korson ja Heikinlaakson esikaupungit ovat taas 1920-luvun asuttopulan tuotteita.

Maaillmansodan aika muodostui myöskin Helsingin esikaupunkiolojen kehityksessä monesta syystä ja monessa suhteessa rajakohdaksi kahden eri kauden välillä.

Esikaupunkien asukasluvun siihen asti säännöllinen kasvaminen keskeytyi joksikin ajaksi, jopa se eräässä vaiheessa kääntyi asukasluvun vähenemiseksikin. Vasta olojen alettua jälleen 1920-luvulla järjestyä, pääsi esikaupunkien kasvaminen jälleen vauhtiin.

Pääsyyinä esikaupunkien kasvamisen hetkelliseen pysähtymiseen oli luonnollisesti kaupungin omien väestöolojen kehityksessä tapahtunut käänne. Kaupungin asukasluku, joka vielä maailmansodan alkuvuosina voimakkaasti kasvoi, v. 1916 nopeammin kuin milloinkaan ennen, alkoi v. 1917 äkkiä alentua. Kaupungin väestöolojen kehitystä maailmansodan aikana ja sen jälkeen osoittavat seuraavat luvut henkikirjoissa olevasta väestöstä vuosilta 1915—1932:

Vuosi	Asukkaita kaikkiaan	Lisäys (+) tai vähenys (-) ed. vuodelta	Lisäys (+) tai vähenys (-) ed. v:ltä %:ssa
1915	153,467	+ 3,658	+ 2.44
1916	169,938	+ 16,471	+ 10.73
1917	161,911	— 8,027	— 4.72
1918	155,735	— 6,176	— 3.81
1919	144,323	— 11,412	— 7.33
1920	152,200	+ 7,877	+ 5.46
1921	154,922	+ 2,722	+ 1.79
1922	154,978	+ 56	+ 0.04
1923	153,981	— 997	— 0.64
1924	156,655	+ 2,674	+ 1.74
1925	162,070	+ 5,415	+ 3.46
1926	168,605	+ 6,535	+ 4.03
1927	177,314	+ 8,709	+ 5.17
1928	188,607	+ 11,293	+ 6.37
1929	201,480	+ 12,873	+ 6.83
1930	205,833	+ 4,353	+ 2.16
1931	209,378	+ 3,545	+ 1.72
1932	214,110	+ 4,732	+ 2.26
1933	217,346	+ 3,236	+ 1.51
1934	221,524	+ 4,178	+ 1.92

Ensimmäinen kerta Helsingin tultua maan pääkaupungiksi syntyi siis, kuten nämä luvut osoittavat, sellainen tilanne, että kaupungin asukasmäärä väheni. Aikaisemmin mainittu diagrammi sivulla 55 valaisee myös havannollisesti tätä vaihetta. Venäläisten poistuminen kaupungista, vapaussodan ja sitä seuranneiden nälkävuosien kuolleisuus, taloudellisen elämän häiriöt sekä asuntopula ja sen aiheuttama vuokrasäännöstely yhdessä aikaansaivat tämän laskusuunnan kaupungin väestöolojen kehityksessä.

Kaupungin asukasluvun väheneminen, joka hetkellisesti helpotti kaupungissa jo sota-ajan lopulla syntyneitä asuntopulaa, vaikutti osaltaan sen, että kaupungin asukkaiden tarve siirtyä esikaupunkeihin väheni. Samanaikaisesti myöskin esikaupunkien oma väestö väheni, osaksi samasta syystä kuin kaupungin, osaksi senkin vuoksi, että esikaupunkiväestöä jonkun verran m. m. elintarpeiden helpomman hankinnan tähden siirtyi kaupunkiin.

Toinen varsin oleellinen syy useitten esikaupunkien kehityksen pysähtymiseen oli kaupungin tarkoituksellinen puuttuminen esikaupunkioloihin. Kaupunki ryhtyi, kuten edellä jo sivumennen on mainittu ja kuten edempänä vielä tullaan tarkemmin osoittamaan, v. 1917 varsin laajoihin maanostoihin esikaupungeissa. Esikaupunkien kasvamisen estämiseksi ja varatakseen kaupungin vastaiselle kasvamiselle tilaa oli kaupunki jo aikaisemmin v. 1908 hankkinut itselleen omistus- tai hallintaoikeuden

suurimpaan osaan Oulunkylää. Suomen itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina osti kaupunki suurimman osan Kärböleä, Pakinkylää, Tuomarinkylää, Malminkylää ja Herttuanien kylää sekä Kulosaaren kartanon. Myöhemmin on kaupunki vielä ostanut suurimman osan Talin kylää, Puodinkylää sekä Kulosaaren maalaiskuntaan kuuluvaa maata ynnä huomattavan osan Degerön saarta. Näitten kaupungin maanostojen seurauksena oli, että esikaupunkien kasvaminen näillä esikaupunkialueilla vähitellen joko hiljeni, pysähtyi tai kääntyi kuten esim. Pukimäellä asujamiston vähenemiseen. Kun esikaupunkien kasvaminen jälleen 1920-luvulla alkoi, suuntautui esikaupunkeihin muutto sellaisille etäämmällä kaupungista sijaitseville alueille, joihin kaupunki ei ollut tullut hankkineeksi itselleen omistusoikeutta. Nyt alkoi Tapaninkylälle sekä Leppävaaran seuduille uusi nousukausi. Samoin alkoivat myös Haaga ja Oulunkylä jälleen nopeammin kasvaa, jälkimäisellä alueella niillä yksityisten mailla, joita kaupunki ei 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä ollut voinut saada omikseen. Maailmansodan jälkeen jakaantuvat näin esikaupungit vähitellen kahteen ryhmään: kehityksessään pysähtyneisiin ja jatkuvasti kasvaviin.

Kaupungin asunto-oloissa oli 1910-luvulla ollut havaittavissa pientä parantumista. Osaksi oli siihen vaikuttanut juuri vuosina ennen sotaa vallinnut, silloisiin oloihin nähden varsin vilkas rakennustoiminta, jonka voidaan katsoa synnyttäneen pienen asuntoreservinkin. Huomattavimpana syynä asunto-olojen paranemiseen oli kuitenkin edellämainittu asukasmäärän väheneminen. Nämä tekijät vaikuttivat yhdessä sen, että vaikka rakennustoiminta maailmansodan puhjetessa melkein kokonaan pysähtyi, ollen lopuksi täydellisesti lamassa vuoteen 1919, nimenomattain liika-asutus vähentyi. V. 1920 toimitetussa kiinteistö- ja asuntolaskennassa todettiin liika-asutuissa huoneissa nyt asuvan 65,993 henkeä, mikä oli vain 42.9 % koko väestöstä sensijaan, että tämä prosenttiluku v. 1910 oli ollut 49.5. Liika-asuttuja huoneita oli nyt 16,313 eli 19.4 % kaikista asutuista huoneista. Vastaava luku vuodelta 1910 oli ollut 23.5. Keskimäärin asui nyt huonetta kohti 1.53 henkeä. Kaupungin alueella olevien kiinteistöjen lukumäärä oli kohonnut 2,449:ään, varsinaisten asuinhuoneistojen luku 34,726:een ja asuinhuoneiden 87,320:een.

Tilanne kaupungin asuntomarkkinoilla kehittyi kuitenkin vähitellen sellaiseksi, että esikaupunkien kasvaminen jälleen saattoi päästä vauhtiin. Kaupungin asukasluku alkoi jälleen vuodesta 1920 alkaen osoittaa kasvamisen oireita, mutta rakennustoiminta pysyi edelleen lamassa. Mikäli rakennustoimintaa ensimmäisinä vuosina rauhan palattua oli olemassa, oli se huomattavalta osalta kunnan ja valtion varoilla tuettua, ja asuntojen saanti näin aikaansaaduissa uutisrakennuksissa oli kielletty kaupunkiin muuttavilta. Sotavuosina oli aluksi hallinnollisessa järjestyksessä v. 1915, myöhemmin vuodesta 1917 lainsäädäntöteitse saatettu voimaan huonevuokrasäännöstely, jota ankarimmassa muodossaan ylläpidettiin kesäkuun 1 päivään 1922 ja lievemässä muodossa vuoden 1924 loppuun. Vuokrasäännöstely esti myöskin osaltaan ja varsin suuressa määrinkin kaupunkiin muuttavan väestön sijoittumista itse kaupunkiin. Tämä väestö hakeutui silloin esikaupunkeihin. Maailmansotaa seuranneen asuntopulan ja vuokrasäännöstelyn viimeiset vuodet eli vv. 1920—1924 muodostavatkin tämän vuoksi esikaupunkien kehityksessä näitten toisen huomattavan nousukauden. Kun laajempi, myös yksityinen, rakennustoiminta kaupungissa vähitellen lähinnä vuodesta 1924 alkaen virisi ja tämä vähitellen saavutti ennenkuulumattoman voiman, pysähtyi vuorostaan jälleen esikaupunkeihin muutto. On katsottava, että esikaupunkien kasvaminen viime vuosina tosiasiallisesti on ollut keskeytyneenä. Se vähäinen esikaupunkien yhteenlaskettu asukasmäärän kasvaminen, mikä viime vuosina on ollut havaittavissa, voidaan ainakin huomattavalta osalta viedä luonnollisen väestönlisäytymisen tilille.

Asunto-olot itse kaupungissa ovatkin viime vuosina olleet sellaiset, etteivät ne erikoisemmin pakota väestöä siirtymään esikaupunkeihin. Tulos 1920-luvun suunnattomasta rakennustoiminnasta on ollut, että kaupungin asunto-olot erittäin huo-

mattavasti ovat parantuneet. V. 1930 toimitettu rakennus- ja asuntolaskenta osoittaa, että liika-asutus puheenaolevana kymmenvuotiskautena on vähentynyt vielä nopeammin kuin sitä edellisenä vuosikymmenenä. Liika-asutuissa huoneissa asui nyttemmin 52,782 henkeä, mikä oli vain 25.2 % koko väestöstä. Liika-asuttuja huoneita oli 14,632, mikä on vain 10.8 % asutuista huoneista. Asukkaiden keskimäärä huonetta kohti oli vuoteen 1930 alentunut 1,51 henkeen. Kiinteistöjä oli nyt 3,271, varsinaisia asuinhuoneistoja 67,206 ja asuinhuoneita 141,715. Mainittu rakennustoiminta loi myös ilmeisesti asuntoreservin, jota vuodesta 1930 alkaen vallinnut pula-aika osaltaan lisäsi. Kaupungin tilastotoimiston syyskuussa 1932 toimittaman arvioinnin mukaan olisi kaupungissa mainittuna ajankohtana ollut 2,035 vapaata asuinhuoneistoa, josta 696 yhden huoneen tai keittiön, 798 kahden huoneen tai huoneen ja keittiön ja 249 kolmen huoneen tai kahden huoneen ja keittiön huoneistoja. Asuntojen runsaus ja vähävaraisemman väestön maksukyvyyn aleneminen, minkä pula-aika työttömyyksiineen on aiheuttanut, ovat myös vaikuttaneet sen, että vuokrataso viime aikoina nopeasti on alentunut. Vaikka kaupungin vähävaraisemman väestön asumistasoa ei vielääkään voida pitää länsimaisen ja skandinaavisen mittakaavan mukaan tyydyttävänä, on tilanne kuitenkin ollut sellainen, että kaupungin väestön vuotuisen lisäkasvun asuntotarve on tulut kaupungin omalla alueella tyydytetyksi. Merkittistä kyllä ei pula-aika vaikuttanut kaupungin asukasluvun kasvamiseen jarruttavasti.

Mitä esikaupunkien kasvamista hidastuttaviin tekijöihin tulee, niin on pidettävä mahdollisena, että kaupungin harjoittama työttömyyspolitiikka ja sen antama köyhäinhoitoavustus, mitkä kaikissa oloissa ovat tehokkaammat kuin ympäristön kuntien työttömille tarjoamat edut, ovat osin houkutteleet esikaupunkiväestöä kaupunkiin, osin pidättäneet kaupungin vähävaraisempaan väestöön kuuluvia henkilöitä siirtymästä esikaupunkeihin.

9. ESIKAUPUNGIT ERI LIITOSALUEILLA.

Esikaupungit, joitten syntyä ja kehitystä edellä on selostettu, sijaitsevat eri liitosalueilla seuraavasti:

- I. *Huopalahden kunta.*
Munkkiniemi ja Lauttasaari.
- II. *Haagan kauppal.*
Haagan huvilaesikaupunki.
- III. *Oulunkylän kunta.*
Oulunkylä ja Käpylä.
- IV. *Kulosaaren kunta.*
Kulosaaren huvilakaupunki.
- V. *Pitäjänmäki.*
Asemanseutu ja Reimars.
- VI. *Pakinkylä.*
Pakinkylä.
- VII. *Malmi—Tapanila.*
Malmi—Tapanila, Puistola, Heikinlaakso, Pukinmäki, Savikylä, Malmin sunnuntaipalstat, Nallibacka ja Viikinmäki.
- VIII. *Herttuaniemi.*
Marjaniemi ja Tammelund.
- IX. *Itäinen saaristo.*
Degerön pohjoisranta, Hevossalmi ja Santahamina.

- X. *Tikkurila.*
Tikkurilan asemaseutu, Rekola ja Korso.
- XI. *Supistettu Helsingin maalaiskunta.*
Ei mitään.
- XII. *Wästersundom.*
Ei mitään.
- XIII. *Leppävaara.*
Harakka, Leppävaara, Mäkkylä, Alberga, Kilo ja suunniteltu Hagalund ja Otaniemi.
- XIV. *Grankulla.*
Grankullan kauppala, Viherlaakso, Smedsby ja Tuomarila.

Esikaupunkiasutuksen leviämialue ja kunkin esikaupungin asema käy selville kartasta liitteessä III.

II LUKU. YMPÄRISTÖN KAUPUNKILAISTUMINEN VÄESTÖTILASTON VALOSSA.

(Tämän luvun on kirjoittanut yliaktuaari *Gunnar Modeen*.)

1. HELSINGIN JA ESPOON MAALAIKUNTIEN VÄESTÖOLOJEN KEHITYS.

Kaupungin naapurikunnat, joihin esikaupunkeja on syntynyt, olivat aina viime vuosisadan vaihteeseen saakka ja vielä kuluvan vuosisadan ensimmäisen vuosikymmenen alkupuolella tavallista uusmaalaista maanviljelysseutua. Näin oli laita varsinkin Espooseen nähden, jonka oloihin kaupungin naapurisuus ei vielä sanottavasti ollut vaikuttanut. Helsingin maalaiskunnassa olivat sensijaan jo näihin aikoihin, kuten edellisessä luvussa on kerrottu, syntyneet Hermannin, Toukolan, Pasilan ja Ruskeasuo—Uudenpellon esikaupungit. V. 1900 toimitetussa väestölaskennassa luettiin kuitenkin esikaupunkeihin vielä ainoastaan mainitut Hermannin ja Toukola, jotka olivat varsinaisia esikaupunkeja, sekä Meilahti ja Reijola, jotka näihin aikoihin vielä kuuluivat maalaiskuntaan ja joissa oli jonkun verran asutusta kaupungin omistamalla maalla. Näitten alueitten todellinen väestö oli v. 1900 4,807 asukasta. Tämä vastasi noin $\frac{1}{3}$ Helsingin maalaiskunnan silloisesta asukasmäärästä.

Helsingin ja Espoon maalaiskuntien luonne maataloutta harjoittavina kuntina ilmeni myöskin siitä, että Helsingin maalaiskunnan 11,110 kirkonkirjoihin merkitystä asukkaasta 7,926 eli 71.3 % vuoden 1900 ammattitilaston mukaan harjoitti maataloutta ja ainoastaan 861 eli 7.8 % sai toimeentulonsa teollisuudesta ja käsityöstä, Espoon maalaiskunnan vastaavien lukujen ollessa: koko asukasmäärä 5,925, josta 3,800 eli 64.1 % harjoitti maanviljelystä ja 451 eli 7.6 % sai toimeentulonsa teollisuudesta ja käsityöstä.

1800-luvun lopulla kasvoi Helsingin ja Espoon maalaiskuntien hengillekirjoitettu väestö seuraavalla tavalla:

Vuosi	Helsingin mlk.	Espoon mlk.
1870	6,253	3,475
1875	6,656	4,212
1880	7,807	4,667
1885	8,558	5,063
1890	10,093	5,421
1895	11,495	5,727
1900	12,693	5,881

Kuten yllä huomautettiin, sisältyi Helsingin maalaiskunnan väkilukuun v. 1900 huomattavasti yli 4,000 henkeä, jotka sanottuna vuonna toimitetun väestölaskennan mukaan asuivat esikaupungeissa. Voidaan näinollen todeta, että pääosa tämän kun-

nan väestölisäyksestä ennen vuosisadan vaihdetta aiheutui näiden esikaupunkien kasvamisesta. Muussa osassa Helsingin maalaiskuntaa oli väestölisäys 1800-luvun kolmena viimeisenä vuosikymmenenä suhteellisesti heikompi kuin Espoossa. Jos puheenaolevat esikaupungit jätetään laskuista pois, huomataan, että kummankin tässä puheenaolevan maalaiskunnan väestölisäys oli ainoastaan hyvin vähän suurempi kuin muiden Etelä-Uudenmaan maalaiskuntien vastaavana aikana.

1900-luvun alussa alkanut väestön siirtyminen esikaupunkeihin ja esikaupunki-asutuksen leviäminen yhä laajemmalle alueelle alkoi pian jättää jälkiä myöskin naapurikuntien henkikirjoihin. Vv. 1905—1919 kasvoi Helsingin ja Espoon maalaiskuntien henkikirjoitettu väestö seuraavalla tavalla:

Vuosi	Helsingin mlk.	Espoon mlk.
1905	15,781	6,218
1906	11,603	6,387
1907	12,386	6,495
1908	13,837	7,014
1909	15,217	7,648
1910	17,013	7,891
1911	18,321	8,460
1912	19,087	8,796
1913	17,405	8,862
1914	17,741	9,026
1915	17,776	9,109
1916	18,877	9,367
1917	20,482	9,616
1918	20,174	9,725
1919	19,275	9,718

Tarkastettaessa Helsingin maalaiskuntaa koskevaa lukusarjaa on muistettava, että Gumtähden kartanon maille syntyneet esikaupungit, Hermanni ja Toukola, sekä Meilahti ja Reijola v. 1906 liitettiin kaupunkiin samoinkuin Pasila v. 1912. Jos ottaa huomioon ainoastaan ne osat Helsingin maalaiskuntaa, jotka näiden ajankohdientien jälkeen jäivät supistettuun Helsingin maalaiskuntaan kuuluviksi, niin kasvoi tämän kunnanosan väestö 10,263 asukkaasta v. 1905 19,275 asukkaaksi v. 1919. Asukasmäärä siis kohosi n. kaksinkertaiseksi 15 vuoden kuluessa.

Tarkastettaessa Espoon maalaiskunnan ja siihen aikaisemmin kuuluneen Grankullan väestöolojen kehitystä havaitaan, että väestölisäys siellä vv. 1905—1919 oli 3,500 asukasta eli noin 60 %.

Ajanjaksona 1920—1934 erotettiin Helsingin maalaiskunnasta kolme kuntaa, nimittäin Huopalahden maalaiskunta v. 1920, Oulunkylän maalaiskunnat v. 1921 sekä Kulosaaren maalaiskunta v. 1922. Ensiksimainitusta on sittemmin v. 1923 erotettu Haagan kauppala. Haagan kauppalasta liitettiin vuorostaan v. 1926 kaupunkiin Ruskeasuon ja Uudenpellon alueet. Espoon maalaiskunnasta erotettiin Grankullan kaupala v. 1920. Grankullan asukasmäärä oli silloin 1,335 henkeä. Seuraavassa taulukossa on esitetty niinhyvin supistettujen maalaiskuntien kuin uusien kuntien asukasmäärät puheenaolevana ajanjaksona:

Vuosi	Hels. mlk.	Huopalahti	Haaga	Oulunkylä	Kulosaari	Yhteensä	Espoo	Grankulla	Yhteensä
1920	17,434	3,066	—	—	—	20,500	8,817	1,335	10,152
1921	16,368	3,436	—	2,644	—	22,448	9,224	1,461	10,685
1922	16,017	3,616	—	2,820	1,048	23,501	9,291	1,395	10,686
1923	17,761	1,371	2,786	2,867	1,101	25,886	9,388	1,518	10,906

Vuosi	Hels. mlk.	Huopalahti	Haaga	Oulunkylä	Kulosaari	Yhteensä	Espoo	Grankulla	Yhteensä
1924	19,120	1,589	2,920	3,018	1,181	27,918	9,785	1,568	11,353
1925	20,534	1,650	3,039	3,226	1,271	29,720	11,482	1,651	13,133
1926	20,694	1,842	2,367	3,248	1,232	29,383	12,202	1,578	13,780
1927	21,606	2,064	2,421	3,359	1,240	30,690	11,823	1,557	13,380
1928	21,909	2,221	2,451	3,377	1,275	31,233	10,919	1,392	12,311
1929	22,331	2,295	2,582	3,617	1,257	32,082	10,913	1,656	12,569
1930	21,927	2,247	2,476	3,282	1,227	31,159	11,370	1,656	13,026
1931	22,296	2,377	2,511	3,282	1,218	31,684	11,897	1,684	13,581
1932	22,949	2,494	2,614	3,433	1,208	32,698	11,161	1,677	12,838
1933	22,928	2,360	2,653	3,373	1,158	32,472	11,120	1,661	12,781
1934	23,147	2,417	2,593	3,419	1,198	32,774	10,903	1,766	12,669

Alueella, joka vastasi Helsingin maalaiskunnan aluetta 1920-luvun alussa, lisääntyi siis asukasmäärä 12,247 hengellä eli vähän yli puolella. Espoon maalaiskunnassa ynnä Grankullassa oli väestölisäys samana aikana 2,517 asukasta eli noin neljännes

Kaupungin vanhojen ja uusien naapurikuntien voimakas väestölisäys vv. 1905—1934 johtui, kuten jo huomautettiin, ratkaisevasti esikaupunkiasutuksen laajentumisesta näihin kuntiin. Näiden yleisten väestölukujen taustaa vastaan on seuraavassa tehtävä selkoa väestöolojen kehityksestä kullakin liitosalueella erikseen. Sen jälkeen tullaan esitystä täydentämään esittämällä eräitä tietoja väestön demograafisesta rakenteesta koko liitosalueella.

Aikaisemmin (siv. 55) julaistussa diagrammissa on esitetty esikaupunkienkin koko väestön kasvamista osoittava viiva samoin kuin esikaupunkien väestön osuutta Suur-Helsingin väestön kasvamiseen osoittava viiva.

2. ERI LIITOSALUEIDEN VÄESTÖOLOJEN KEHITYS VUODEN 1905 JÄLKEEN.

Liitosalueet, joiden väestöloja ja näiden kehitystä tässä tullaan yksityiskohtaisemmin tarkastamaan, ovat: Huopalahden maalaiskunta, Haagan kauppala, Oulunkylän maalaiskunta, Kulosaaren maalaiskunta, Helsingin maalaiskunta, Pitäjänmäen, Pakinkylän, Malmi—Tapanilan, Tikkurilan, Herttuanien ja »Itäisen saariston» liitosalueet, Espoon maalaiskunnasta Leppävaaran liitosalueet sekä Grankullan kaupala ja tämän ympäristö Espoossa. Näitten alueitten yhteenlaskettu henkikirjoissa oleva väestö on vuodesta 1905 kehittynyt seuraavalla tavalla:

Vuosi 1905	6,895 henkeä
» 1910	12,863 »
» 1915	17,162 »
» 1920	20,672 »
» 1925	32,286 »
» 1930	33,523 »
» 1931	34,667 »
» 1932	35,149 »
» 1933	34,854 »

Niinä 29 vuonna, joita nämä luvut koskevat, on esikaupunkialueitten asukasmäärä siis kasvanut 27,959 hengellä. Esikaupunkialueitten asukasmäärä on siten tänä ajankohtana kohonnut yli viidenkertaiseksi. Vuoteen 1931 oli Espoon ja Helsingin maalaiskuntien sekä siitä erotettujen maalaiskuntien ja kauppalaan yhteen-

laskettu väestö kasvanut 16,481 asukkaasta 45,265 asukkaaksi eli 28,784 asukkaalla. Näissä kunnissa todettava väestölisäys on siten keskittynyt yksinomaan esikaupunkialueille, kun sitävastoin asukasmäärä Helsingin ja Espoon maalaiskuntien muilla laajoilla alueilla kauempana kaupungista on kasvanut sangen heikosti.

Yleisenä havaintona edempänä esitettävien yksityiskohtaisten lukujen tarkastelusta mainittakoon jo tässä, että esikaupunkialueitten väestön kehityksessä on kaksi ajanjaksoa, jolloin väestön kasvaminen oli erikoisen huomattava. Nämä olivat kuluvan vuosisadan ensimmäinen vuosikymmenen loppupuoli ja 1920-luvun alkupuoli. Samoin todettakoon jo tässä, että esikaupunkien asukasluvun kasvaminen vuoden 1927 jälkeen alkoi pysähtyä. Kuten aikaisemmin jo on mainittu, tämän pysähtymisen pääasiallisena syynä ei ole alkava pulakausi vaan toiset seikat. Itse kaupungissa alkoi pula-ajan vaikutus asukaslukuun tuntua vasta paljon myöhemmin ja myös silloin varsin hitaasti.

1. POHJOISET LIITOSALUEET.

Väestöolojen kehitys on ollut varsin erilainen eri esikaupunkialueilla.

Otettakoon tässä ensiksi tarkastettavaksi pohjoiset esikaupunkialueet, jotka useissa suhteissa ovat tärkeimmät. Ne ovat, kuten aikaisemmin on mainittu, syntyneet pääasiallisesti emäradan varteen. Nämä esikaupungit ovat seuraavat: Oulunkylä, Käpylä, Pakinkylä, Pukinmäki, Savikylä, Malmi—Tapanila, Puistola, Heikinlaakso, Malmin sunnuntaipalstat, Nallibacka, Viikinmäki, Tikkurila, Rekola ja Korso. Esikaupungit sijaitsevat liitosalueilla, jotka kaupungista käsin ovat seuraavat: Oulunkylä, Pakinkylä, Malmi—Tapanila ja Tikkurila.

Vuodesta 1905 on asutus kullakin näistä liitosalueista kehittynyt seuraavalla tavalla:

Vuosi	Oulunkylä	Pakinkylä	Malmi—Tapanila	Tikkurila	Yhteensä
1905	716	340	1,487	1,114	3,657
1910	1,959	819	2,723	1,387	6,888
1915	1,958	1,067	4,651	1,825	9,501
1920	2,275	1,200	5,464	1,950	10,889
1925	3,226	1,643	9,270	2,528	16,667
1930	3,282	1,432	9,905	2,715	17,334
1931	3,282	1,465	11,771	2,592	19,110

Kunkin pohjoisen liitosalueen asukasmäärän kehitystä valaisee havainnollisemmin sivulla 76 oleva diagrammi.

Lähinnä kaupunkia sijaitsevassa Oulunkylässä on ollut kaksi voimakkaamman väestölisäyksen kautta — vv:n 1905 ja 1910 välinen aika ja vv:n 1920 ja 1929 välinen aika. Vuosikymmenenä 1910—1920 lisääntyi väestö varsin hitaasti. Vuonna 1929 saavutettiin tähänastinen huippumäärä 3,617 henkeä. Sen jälkeen on asukasluku joko alentunut tai pysynyt paikkallaan. Ajanjaksona 1905—1931 kasvoi Oulunkylän asukasmäärä nelinkertaiseksi.

Pakinkylän liitosalueella, johon ylläolevassa tilastossa paitsi Pakinkylää on luettu myöskin Tuomarinkylä, on pohjoisista liitosalueista alin väkiluku. Tämän liitosalueen asukasmäärän kasvaminen on ollut huomattavan tasaista aina vuoteen 1927, jolloin asukasmäärä oli 1,630 henkeä. Mainitusta vuodesta lähtien on asukasmäärä taantunut. Ajanjaksona 1905—1931 on myöskin Pakinkylän alueen asukasmäärä kasvanut nelinkertaiseksi. Itse Pakinkylässä oli asukasmäärä v. 1931 1,350 henkeä. Tuomarinkylässä sensijaan oli ainoastaan 115 asukasta. Viimemainittu alue,

joka vieläkin on harvaan asuttua maanviljelysalueetta, on koko käsiteltävänä ajanjaksona jäänyt esikaupunkiasutuksen ulkopuolelle. Sen asukasmäärä on suorastaan alentunut vuodesta 1905, jolloin se oli 185 asukasta. Nackbölessä ja Tomtbackassa, jotka myös on luettu tähän liitosalueeseen, oli asukkaita v. 1931 109.

Malmi—Tapanila on väkirikkein liitosalue. Runsaasti $\frac{1}{3}$ koko esikaupunkiväestöstä asuu täällä.

Alueella, jota yleensä pidetään varsinaisen Malmi—Tapanilan taajaväkisen yhdyskunnan alueena, asui v. 1931 10,785 asukasta, josta noin $\frac{1}{3}$ Malminkylän ja $\frac{2}{3}$ Tapaninkylän puolella. Malminkylässä sijaitsevan Pukinmäen taajaväkisen yhdyskunnan alueella oli 650 asukasta. Viikin virkatalon mailla 251 asukasta sekä liitosalueeseen kuuluvassa Suutarinkylässä 85 asukasta. Yhteensä oli Malmi—Tapanilan liitosalueella v. 1931 11,771 asukasta.

Niillä alueilla, jotka myöhemmin tulivat kuulumaan Malmi—Tapanilan taajaväkiseen yhdyskuntaan, oli asutus vielä vuonna 1905 verrattain harvaa, noin 1,500 henkeä. V:n 1909—1910 tienoilla alkoi tänne kuitenkin suuntautua voimakas muuttoliike, mikä saavutti ensimmäisen huippunsa sotavuosina. Vuoteen 1917 oli asukasmäärä kohonnut 6,207 henkeen, mutta aleni sittemmin pulavuosina 1918—19 niin, että se v. 1920 oli ainoastaan 5,464 henkeä. Tämän jälkeen alkoi taasen nousu, joka muodostui poikkeuksellisen voimakkaaksi. Väestön lukumäärä kaksinkertaistui muutamissa vuosissa, kohoten v. 1927 yli 10,000 hengen. Nykyisen pulakauden alkaessa tuli kuitenkin taantumus, ja kehitys on sen jälkeen ollut epätasaista, joskin asukasmäärän kasvaminen täällä edelleen on ollut suhteellisesti voimakkaampaa kuin muissa esikaupungeissa. Puheenaolevan Malmi—Tapaninkylän asukasmäärä kasvoi vv. 1905—1931 kahdeksankertaiseksi.

Pukinmäen yhdyskunnan alueella lisääntyi väestö nopeimmin 1910-luvun alkuvuosina. Sen jälkeen kun Helsingin kaupunki osti tämän alueen pääosan ja palstojen myynti lopetettiin, keskeytyi myöskin väkiluvun kasvaminen. Koska tästä alueesta osa myöhemmin on pidetty Malmi—Tapanilan taajaväkiseen yhdyskuntaan kuuluvana, on tarkka vertailu vaikeata.

Viikin alueen asutus on vuodesta 1905 alkaen ollut huomattavan muuttumaton. Suurin osa aluetta on Malmi—Tapanilan alueeseen verrattuna varsin harvaan asuttua.

Suutarinkylän vähäinen ja paikallaanpysyvä asukasluku — tämä oli v. 1905 63 ja v. 1931 85 henkeä — osottaa, että alue toistaiseksi luonteeltaan on enemmän maanviljelysseutua kuin sellaista taajaväkistä asutusta, joka on heti sen eteläpuolella.

Tikkurilan liitosalueeseen kuuluvat, paitsi samannimistä kylää, Fastbölen, Haxbölen ja Hanabölen kylät. Liitosalueen pääasutus on keskittynyt varsinaiseen Tikkurilaan, jonka asukasmäärä on viime aikoihin asti hitaasti ja tasaisesti kasvanut. V. 1931 oli Tikkurilan kylässä 1,643 asukasta, kun siellä v. 1905 oli ollut 584 asukasta, joten asukasmäärä tänä aikana oli kohonnut lähes kolminkertaiseksi. Lähinnä väkirikkaimmassa kylässä eli Hanabölessä oli asukasmäärä v. 1931 660 henkeä, mikä merkitsee sitä, että asukasmäärä vuodesta 1905 oli kasvanut kaksinkertaiseksi. Harvaan asutuissa Fastbölen ja Haxbölen kylissä, joiden asukasluku v. 1931 oli 183 ja 106, on väestön lukumäärä suurin piirtein katsoen pysynyt muuttumattomana. Koko Tikkurilan liitosalueen asukasmäärä oli v. 1931 2,592 asukasta.

Pohjoisten esikaupunkien yhteenlaskettu väkiluku oli v. 1931 19,110 henkeä eli hiukan vähemmän kuin $\frac{2}{3}$ esikaupunkialueen koko väestöstä. V. 1905 oli asukasmäärä samalla alueella 3,657 henkeä, eli noin puolet koko esikaupunkiasutuksesta. Lisäys on 15,453 henkeä, ja on asukasmäärä siten kasvanut jonkun verran enemmän kuin viidenkertaiseksi. Esikaupunkialueitten koko väestön lisäyksestä, mikä, kuten mainittiin, ajanjaksona 1905—1931 oli 28,784 henkeä, tuli siten pääosa eli 54 % pohjoisten esikaupunkien osalle.

2. LÄNTISET LIITOSALUEET.

Läntiset esikaupungit ovat, kuten aikaisemmin on mainittu Haaga, Pitäjänmäki, Mäkkylä, Alberga, Harakka, Leppävaara, Kilo, Grankulla, Munkkiniemi ja Lauttasaari. Nämä esikaupungit sijaitsevat seuraavilla liitosalueilla: Huopalahti, Haaga, Pitäjänmäki, Leppävaara ja Grankulla.

Eri liitosalueiden asukasmäärä on vuoden 1905 jälkeen kasvanut seuraavalla tavalla:

Vuosi	Huopalahti	Haaga	Pitäjänmäki	Leppävaara	Grankulla	Yhteensä
1905	680		532	766	551	2,529
1910	2,177		864	1,143	1,085	5,269
1915	2,272		762	1,737	1,666	6,437
1920	3,066		929	2,116	2,118	8,229
1925	1,650	3,039	1,430	3,959	2,692	12,770
1930	2,247	2,476	1,503	4,163	2,602	12,991
1931	2,377	2,511	1,624	4,140	2,753	13,405

Näitten läntisten liitosalueiden asukasluvun kehitystä valaisee yksityiskohtaisemmin sivulla 77 oleva diagrammi.

Yhteiset luvut Huopalahden ja Hagan väestöstä osoittavat, että muutto näille alueille pääsi vauhtiin vasta vuoden 1905 vaiheilla. Alkuaan oli Pikku-Huopalahden kylä, t.s. pääasiallisesti nykyinen Haaga, se tienoo, jonne uusi asutus siirtyi. Sen väkiluku kasvoi nelinkertaiseksi vuodesta 1905 vuoteen 1911. Sota-aikana kehityksen vauhti hiljeni, mutta vuoden 1920 jälkeen alkoi taas uusi nousukausi.

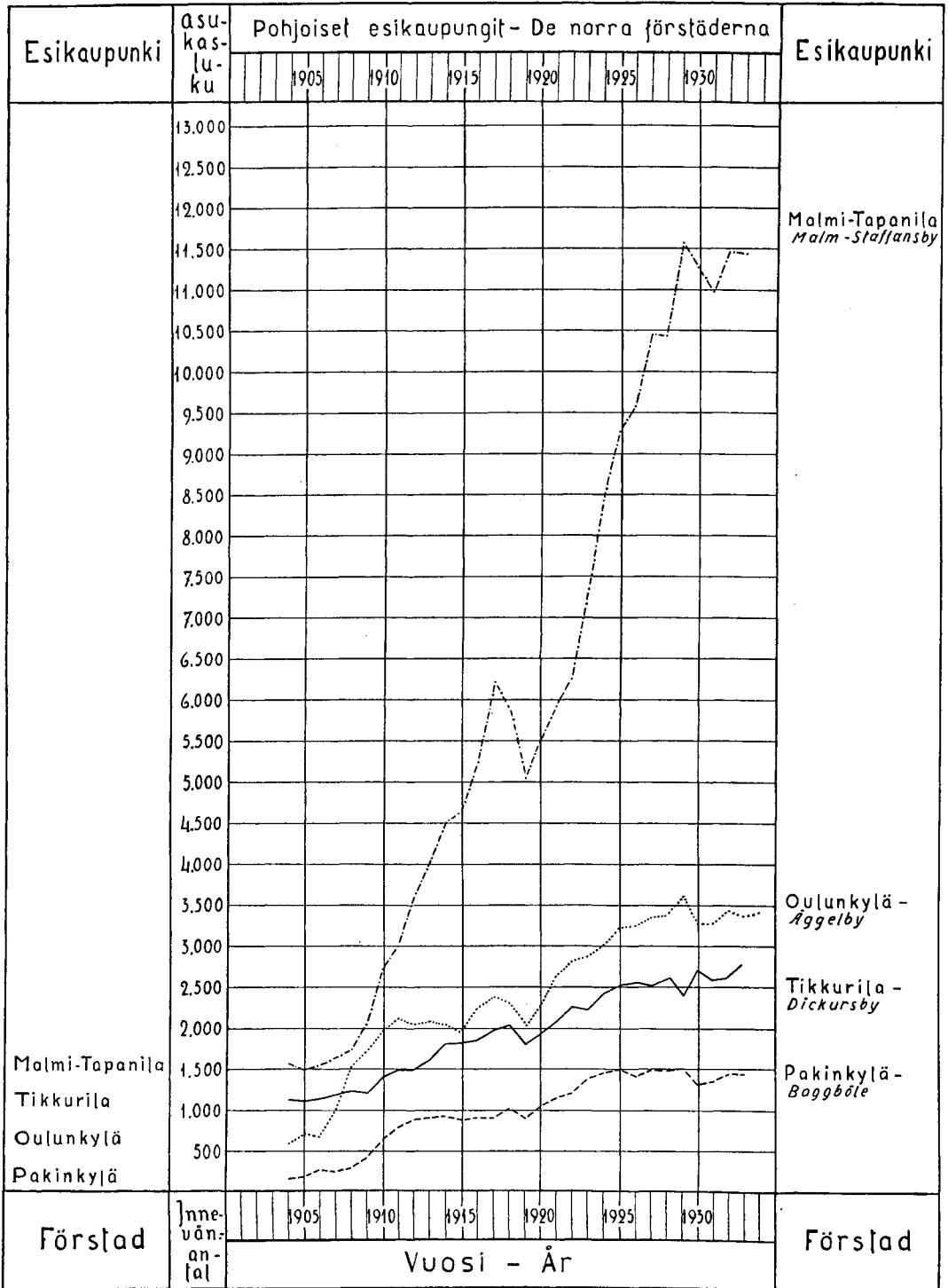
Nykyisen Huopalahden kunnan pääosat ovat Munkkiniemi ja Lauttasaari, joissa v. 1931 oli 1,161 ja 1,091 asukasta, kun muilla alueilla oli asukkaita kaikkiaan 212. Munkkiniemen asutus on vasta sodan jälkeen alkanut saada merkitystä. Vielä v. 1920 oli alueella vain 304 asukasta, mutta sen jälkeen alkoi muutto sinne vilkastua, niin että asukasmäärä 10 vuodessa kasvoi kolmenkertaiseksi.

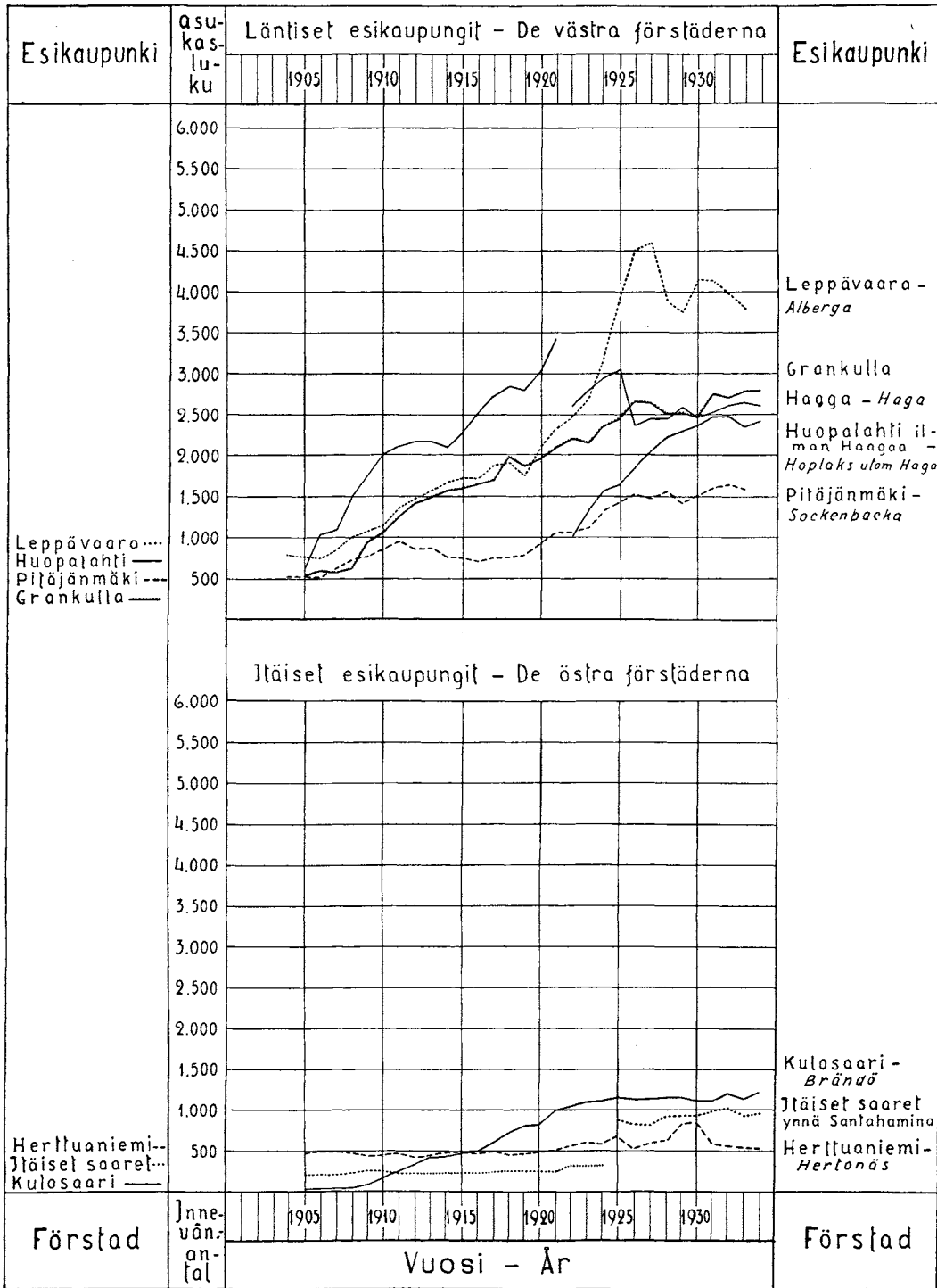
Lauttasaaren asutus on jonkunverran aikaisemmilta ajoilta. Sinne sijoittui asukkaita pääasiallisesti vv. 1919—1926. Sen jälkeen on asukasmäärän kasvamisessa tapahtunut pysähdys.

Sen jälkeen kuin Haagan kauppala perustettiin, on asukasmäärän kasvaminen siellä ollut suhteellisen hidasta. V. 1926 väheni kauppalan asukasmäärä 646 hengellä sen johdosta, että Ruskeasuon ja Uudenpellon alueet liitettiin kaupunkiin. Jos ottaa huomioon ainoastaan supistetun kauppalan alueen, on väestö kasvanut kymmenessä viime vuodessa 20 %.

Pitäjänmäen liitosalue käsittää Talin kylän ja siihen kuuluvan Reimarsin sekä Kánalan ja Kårbölen kylät. Asutus on pääasiallisesti keskittynyt Kánalan kylään, jossa v. 1931 oli 990 asukasta liitosalueen koko asukasmäärän ollessa 1,624. Vielä vuonna 1905, siis vuosi sen jälkeen, kun rantarata valmistui, oli Kánalan asutus varsin vähäistä. V. 1910 nousi asukasmäärä 400 henkeen, ja on se sen jälkeen tasaisesti kasvanut aina vuoteen 1926, jolloin kasvaminen pysähtyi. Tali ja Kårböle ovat säilyttäneet maatalousalueen luonteensa suhteellisen harvoine asutuksineen. Talinkylän asukasmäärä on osoittanut kasvamisen oireita vuoden 1920 jälkeen, jolloin kaupunki alkoi asuttaa Reimarsin tilaa. Talin ja Reimarsin asukasmäärä, joka v. 1921 oli 221, kohosi v. 1931 465 asukkaaseen.

Läntisistä liitosalueista on Leppävaara asukasmäärältään kieltämättä huomattavin. Tähän liitosalueeseen luetaan tässä Mäkkylä, Alberga, Harakka, Leppävaara, Kilo ynnä siihen kuuluvat Konungsböle ja Klobbskog sekä Albergan eteläpuolella olevat Bredvik ja Björnrik—Hagalund. Tämän alueen yhteenlaskettu asukasmäärä oli v. 1931 4,140 henkeä, eli noin 40 % läntisten esikaupunkien koko väestöstä.

Taajimmin asutut osat ovat Mäkkylä, Alberga, Harakka ja Leppävaara, siis Leppävaaran aseman ympäristö. Kolmen viimeksimainitun alueen asukasmäärä oli v. 1931 yht. 2,187 henkeä, kun taas Mäkkylän asukasmäärä oli 962 henkeä. Mäkkylän asutus alkoi varsinaisesti v. 1908 ja lisääntyi sitten nopeasti jonkun vuoden ajan. Vuodesta 1912 vuoteen 1920 pysähtyi sitten kehitys, alkaakseen jälleen viimeksimainittuna vuonna ja kestäen vuoteen 1927. Sanottuna vuonna väestön kasvu jälleen pysähtyi ja oli asukasmäärä silloin 960. Leppävaaran aseman ympäristön muiden kolmen alueen voimakkain väestölisäys alkoi vasta maailmansodan jälkeen. Vielä v. 1919 oli näillä alueilla kaikkiaan 918 asukasta, v. 1925 sensijaan jo 2,298 ja v. 1927, jolloin huippukohta saavutettiin, 2,772 henkeä, eli kolme kertaa enemmän kuin edellisen vuosikymmenen lopussa.

Leppävaaran asemanseudun kehitykseen verrattuna on Kilon asemanseudun väestönlisäys ollut verrattain hidasta. Kilo ja siihen välittömästi liittyvät Klobbskog ja Konungsbole säilyttivät maanviljelysluonteensa vielä useita vuosia sodan jälkeen. V. 1922 oli tämän seudun asukasmäärä kaikkiaan 324 henkeä, sen oltua vuonna 1905 240 henkeä. Tänä väliaikana ei siis vielä sanottavaa muuttoa tälle alueelle ollut syntynyt. Vuosi 1922 on käännekohta näitten alueitten kehityksessä. Muutamassa harvassa vuodessa sen jälkeen niiden asukasmäärä kaksinkertaistui, ja nousi se v. 1931 758 henkeen.

Bredvik sekä Björnvik ja Hagalund ovat syrjäisen asemansa ja huonojen liikenneyhteyksiensä vuoksi toistaiseksi vältäneet esikaupunkiasutusta. Vuonna 1905 oli niiden yhteenlaskettu asukasmäärä vain 218, eikä se vielä vuoteen 1931 ollut noussut kuin 233 henkeen.

Grankullan liitosalue käsittää tässä Grankullan kauppalan sekä Bembölen, Smedsbyn ja Karvasbackan alueet. Vielä v. 1905, ennenkuin Grankullan huvilayhdyskunta syntyi, oli asukasluku vain 551 henkeä. Senjälkeen väestö lisääntyi nopeasti aina vuoteen 1925 saakka, jolloin se oli kasvanut noin viidenkertaiseksi. Viime vuosina asukasmäärä on pysynyt suunnilleen muuttumattomana.

Läntisten esikaupunkien yhteenlaskettu asukasmäärä oli v. 1931 kaikkiaan 13,377 henkeä, eli runsaasti $\frac{1}{3}$ koko esikaupunkiväestöstä. Vuonna 1905 oli asukasmäärä, Ruskeasuo ja Uusipelto mukaanluettuna, ollut 2,529 henkeä. Lisäys on 10,842 henkeä ja on se siis ajanjaksona 1905—1931 kasvanut yli viidenkertaiseksi, siis jokseenkin samassa suhteessa kuin pohjoisissa esikaupungeissa. Koko esikaupunkialueen väestölisäyksestä puheenaolevana aikana tuli siis vajaata 40 % läntisten esikaupunkien hyväksi.

3. ITÄISET LIITOSALUEET.

Itäinen esikaupunkiasutus ryhmitetään tässä seuraaviin liitosalueisiin: Kulosaari, Herttuaniemi ja »Itäinen saaristo». Näitten alueitten asukasmäärä on vuoden 1905 jälkeen kehittynyt seuraavalla tavalla:

Vuosi	Kulosaari	Herttuaniemi	Itäiset saaret	Yhteensä
1905	25	470	214	709
1910	170	449	259	878
1915	484	503	237	1,224
1920	819	492	263	1,574
1925	1,271	533	886	2,690
1930	1,227	867	927	3,021
1931	1,218	925	1,000	3,143

Myöskin näitten liitosalueitten asukasluvun kehitystä valaistaan yksityiskohtaisemmin sivulla 77 olevassa diagrammissa.

Kulosaaren asukasmäärän kasvaminen alkoi noin vuoden 1910 tienoilla. Asukasmäärä on senjälkeen jonkunverran vaihtelevasti kasvanut aina vuoteen 1925, jolloin kasvamisessa näyttää tulleen pysähdys. Kulosaari on kuitenkin edelleen itäisten liitosalueitten väkirikkain osa.

Herttuanien liitosalueeseen luetaan paitsi Herttuanientä myöskin Brändön kartano ja Puodinkylä. Varsinaisen Herttuanien alueella oli v. 1931 602 asukasta, Puodinkylässä 300 ja Brändön kartanon alueella 23. Esikaupunkiasutus ei siis toistaiseksi ole päässyt sanottavasti tunkeutumaan näille alueille. Asukasmäärä oli v. 1905 ollut yhteensä 470 ja v. 1927 599 henkeä. Tänä aikana oli siis asukasmäärän kasvaminen ollut erittäin hidasta. Vuoteen 1931 oli yhteenlaskettu asukasmäärä kohonnut 925 henkeen. Herttuaniemessä, missä v. 1927 oli ollut 371 asukasta, oli v. 1931 602 ja Puodinkylässä, jossa v. 1927 oli 197 asukasta, oli v. 1931 300. Brändön kartanon alueella oli vähäinen asukasmäärä vastaavana aikana pienentynyt.

»Itäisen saaristo» liitosalueisiin luetaan Degerö, Villinge, Turholma ja Santahamina. Vuotta 1920 aikaisemmat asukasluvut käsittävät ainoastaan kolme ensiksi mainittua aluetta. Santahaminan asukasmäärää koskevia lukuja on vasta vuodesta 1925 alkaen. Degerön asutus on kulkenut toisia kehitysviivoja kuin väkirikkaimpien esikaupunkialueitten. Se on säilyttänyt maaseutuluonteensa, minkä ohessa siellä kuitenkin on huomattavaa kesäasutusta. Asukasmäärä oli v. 1905 163 ja v. 1931 263 henkeä. Sama on Turholman laita, minkä asukasmäärä on koko ajan pysynyt 30 ja 40 asukkaan välillä. Santahaminassa, missä v. 1920 ja 1930 toimitettujen väestölaskentain mukaan oli asukkaita 221 ja 631, jotka eivät olleet asevelvollisia, oli henkikirjoitettu asukasmäärä v. 1931 698.

Itäisten liitosalueitten koko asukasmäärä, joka vuonna 1931 oli 3,143 henkeä, nousi ainoastaan kymmenenteen osaan koko liitosalueen asukasmäärästä. V. 1905 oli saman alueen asukasmäärä 709 — se on siis tänä ajanjaksona kasvanut vähän enemmän kuin nelinkertaiseksi, eli siis jonkunverran hitaammin kuin pohjoisten ja läntisten esikaupunkien. Esikaupunkien koko väestönlisäyksestä puheenaolevana ajanjaksona, joka kuten on mainittu oli 28,784, tuli 2,434 eli vajaa $\frac{1}{10}$ itäisten esikaupunkien osalle.

3. VUODEN 1930 TODELLISEN VÄESTÖLASKENNAN TULOKSET.

Vuoden 1930 todellisen väestölaskennan yhteydessä kerättiin tarkkoja tietoja myöskin Helsingin ympäristön väestöoloista. Laskenta, mikä toimitettiin marraskuun 27 päivänä 1930, käsitti paitsi väestöä koskevia, myös rakennus- ja ammattitilastollisia tietoja. Laskenta-alueeseen kuuluivat Huopalahden kunta, Haagan kaupala, Oulunkylän kunta, Kulosaari, Grankullan kaupala sekä osia Helsingin maalaiskunnasta ja Espoon kunnasta. Laskenta-alue vastaa jotakuinkin tarkoin käsiteltävänä olevaa Helsingin liitosaluetta.

Helsingin ympäristön väkiluku oli marraskuun 27 p:nä 1930 mainitun laskennan mukaan seuraava: (Vastaavat luvut edellisen, v:n 1920, väestölaskennan mukaan esitetään samalla vertailun vuoksi.)

Pohjoiset liitosalueet:	V. 1920	V. 1930
Oulunkylä	2,987	3,428
Pakinkylä	1,303	1,561
Malmi—Tapanila	6,059	10,957
Tikkurila	2,533	3,169

Läntiset liitosalueet:	V. 1920	V. 1930
Huopalahti	1,631	2,606
siitä Lauttasaari y. m. }	468	1,096
" Munkkiniemi y. m. }	1,163	1,510
Haaga	1,968	2,584
Pitäjänmäki	1,059	1,483
Kärböle ja Tuomarinkylä	444	369
Leppävaara	2,578	3,613
Grankulla	1,961	2,328
Itäiset liitosalueet:		
Kulosaari	989	1,238
Herttuaniemi y. m.	896	1,061
Itäinen saaristo	483	947
	<hr/>	<hr/>
	Yhteensä 24,891	35,344

Ylläolevat luvut käyvät varsin hyvin yhteen aikaisemmin esitettyjen henkikirjojen mukaisten väkilukutietojen kanssa.

4. VÄESTÖN AMMATTIRYHMITYS.

1. YLEISIÄ LUKUJA.

V. 1930 toimitetussa väestölaskennassa koottiin yksityiskohtaisia tietoja myöskin esikaupunkialueitten väestön jakaantumisesta ammatin ja elinkeinon perusteella. Väestön jakaantuminen viimeksimainitussa suhteessa ilmenee allaolevasta yhdistelmästä, missä vertauksen vuoksi on mainittu prosenttiluvut itse kaupungin väestön jakaantumisesta samalta kannalta tarkastettuna:

Väestön ammattiryhmitys v. 1930.

Ammatti	Esikaupunkiväestö		Kaupungin väestö
	Henkeä	%	%
Maatalous	3,850	10.9	0.7
Teollisuus ja käsityö	13,594	38.5	34.0
Liikenne	2,557	7.2	8.6
Kauppa	4,344	12.3	21.3
Julkinen toiminta ja vapaat ammatit	3,278	9.3	15.4
Kotitaloustyö, sekatyöläiset, muut ammatit	4,570	12.9	9.4
Ilman ammattia ja ammatti tuntematon	3,141	8.9	10.6
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	Yhteensä 35,334	100.0	100.0

Näitten vielä vuosisadan alussa melkein puhtaasti agraaristen seutujen asujamisesta sai siis v. 1930 enää vain noin 11 % toimeentulonsa maataloudesta ja sen sivuelinkeinoista, kuten meijerityöstä, puutarhaviljelyksestä, metsänhoidosta ja kalastuksesta. Tästä asukasmäärästä, jossa ei ole otettu huomioon ainoastaan itse ammatinharjoittajaa, vaan myöskin hänen vaimonsa, lapsensa ja muut perheenjäsenet ilman eri ammattia, kuului vajaa puolet maanomistajiin ja itsenäisten maanviljelijäin luokkaan, kun taas muun osan muodostivat maataloustyöläiset perheineen.

Valtavasti suurin ammattiryhmä oli teollisuusväestön ryhmä, mihin kuului $\frac{2}{5}$ esikaupunkien koko asujamistosta. Tästä ryhmästä olivat työntekijät ehdottomasti suurimpana osana. Näitä oli 10,828 henkeä ryhmän koko lukumäärästä 13,594. Sensijaan oli itsenäisten teollisuudenharjoittajain ja käsityöläisten osuus verrattain pieni, 1,480 henkeä. Muina huomattavampina alaryhminä teollisuusväestön suuressa ryhmässä mainittakoon »työnjohtajat ja esimiehet», joita oli 438 henkeä, insinöörit y. m., joita oli 436 henkeä, ja teollisuuden palveluksessa oleva konttorihenkilökunta, 281 henkeä.

Ryhmän »Liikenne» muodostivat pääasiallisesti valtionrautateitten palveluksessa oleva henkilökunta. Tämän ryhmän sisäisessä jaoituksessa oli ryhmä »Työväkeä ja palvelusmiehiä», johon kuului 1,546 henkeä suurin, kun sensijaan ryhmään »Virkamiehiä ja konttorihenkilökuntaa», johon m. m. valtionrautateiden virkamiehet luettiin, oli 446 henkeä. »Liikenne»ryhmään kuuluvia itsenäisiä elinkeinonharjoittajia, joiden joukossa autonkuljettajat ja ajurit olivat pääosana, oli 376 henkeä.

Ryhmässä »Kauppa» oli »konttorihenkilökunnan ja liikeapulaisten» alaryhmä suurin osoittaen 2,131 henkeä, kun sensijaan ryhmässä »Työntekijöitä ja varastohenkilökuntaa» tämä alaryhmä oli 999 henkeä. Tärkeän luokan muodostivat itsenäiset kauppiat, joita oli kaikkiaan 856 henkeä. Näihin luettiin myöskin kahvilain. ruokalain y. m. haltijat.

Seuraava ryhmä »Julkinen toiminta ja vapaat ammatit», jakaantui kahteen tärkeämpään alaryhmään, nimittäin »virkamiehiä ja konttorihenkilökuntaa» sekä valtion ja kunnan ynnä yksityisten ammatinharjoittajain palveluksessa olevaan »Palveluskuntaan». Edelliseen ryhmään luettiin 1,634 ja jälkimmäiseen 647 henkeä. Sensijaan oli vapaitten ammattien harjoittajain, kuten lääkäreitten, asianajajain, taiteilijain y. m. lukumäärä suhteellisen alhainen, 297 henkeä.

»Kotitaloustyöläisten sekä muiden ammattien» ryhmässä oli valtavana osana »sekatyöläiset», jotka varmaankin huomattavimmalta osalta olivat rakennustyöläisiä, mutta jotka tietojen puutteellisuuden vuoksi on viety tähän ryhmään. Tähän ryhmään luettiin myöskin palvelijattaret. Koko ryhmän laskettiin käsittävän 4,042 henkeä, eli yli 12 % esikaupunkien koko väestöstä.

Viimeiseen ryhmään luettiin sellaiset kuin eläkkeennauttijat, entiset erilaisten ammattien harjoittajat, koroillaeläjät ja talonomistajat, erilaisten laitosten hoidokit, koululaiset ja ylioppilaat sekä kaikki asukkaat, joilla oli tuntematon ammatti. Mitään sosiaalista alaryhmitystä ei tässä ryhmässä ole voitu tehdä.

Jos ottaa verratakseen esikaupunkiväestön ammatillista ryhmitystä kaupungin väestön ammattiryhmitykseen, tulee ensiksi kiinnittäneeksi huomionsa siihen, että maatalousväestö luonnollisesti esikaupungeissa on lukuisampi kuin kaupungissa, jossa sitä on vain nimeksi. Senjälkeen huomataan, että teollisuusväestö esikaupungeissa on suhteellisesti voimakkaammin edustettuna kuin itse kaupungissa. Kun esikaupunkialueet itse ovat varsin vähän teollisoituneet, on tämä osoitus siitä, että kaupungissa toimessa oleva teollisuustyöväestö suuremman määrän kuin muut ammatinharjoittajat on asettunut asumaan esikaupunkeihin. Kaupan alalla toimivaan väestöön nähden on suhde päinvastainen. Esikaupungeissa tämä ryhmä oli ainoastaan 12.3 %, kun se sensijaan kaupungissa oli 21.3 % koko väestöstä. Mitä tulee ryhmään »Liikenne», niin ovat olot esikaupungeissa ja kaupungissa silmiinpistävästi samanlaiset. Sensijaan taas ryhmässä »Julkinen toiminta ja vapaat ammatit» sekä »Kotitaloustyöläiset ja muut ammatit», jotka edustavat yhteiskunnallisessa suhteessa varsin erilaisia väestöaineksia, oli jälleen huomattavia eroavaisuuksia esikaupunkien ja kaupungin välillä. Edellinen ryhmä, johon pääasiallisesti kuuluu verrattain hyvässä taloudellisessa asemassa olevaa väkeä, oli esikaupungeissa tuntuvasti heikommin edustettuna kuin kaupungissa, kun sensijaan jälkimmäinen ryhmä, johon kuuluvat taloudellisesti kaikkein heikoimmat väestöainekset, oli esikaupungeissa huomatta-

vasti lukuisampi kuin kaupungissa. Esikaupunkiväestön ammattiryhmyykseen painavat näinollen erikoislemansa teollisuustyöntekijät ja sekatyöläiset.

Esikaupunkiväestön jakaantumista sen aseman mukaan, mikä kullakin on ammatissaan, mikä jako jossain määrin myöskin vastaa eräänlaatuista yhteiskunnallista jakoa, osoittavat seuraavat luvut:

Esikaupunkiväestön asema ammatissaan.

Asema	Henkeä	%
Itsenäisiä elinkeinonharjoittajia	4,742	14.7
Päällystää (johtajia ja isännöitsijöitä)	412	1.3
Teknillistä henkilökuntaa y.m.	1,364	4.2
Virkamiehiä ja konttorihenkilöitä	4,718	14.7
Työnjohtajia ja esimiehiä	1,030	3.2
Työntekijöitä, palveluskuntaa	19,927	61.9
Yhteensä	32,193	100.0

Tässä ryhmyyksessä ei luonnollisesti ole voitu ottaa huomioon ilman ammattia ja tuntemattomassa ammatissa olevien henkilöiden ryhmää.

Ylläesitetetyt ryhmät eivät kaikki yhteiskunnalliselta kannalta ole tasasuhteiset. Ensimmäiseen ryhmään kuuluu niinkin erilaisia aineksia kuin itsenäiset maanviljelijät ja pienviljelijät tilan suuruudesta riippumatta, tehtailijat ja käsityöläiset, joista jälkimmäiset usein ovat lähellä työntekijöitä, kauppiaat, autonkuljettajat, joilla on oma auto, y. m. Muut ryhmät ovat sensijaan verrattain tasaiset. Viimeisen ryhmän huomattava suuruus, siihen kun kuuluu noin $\frac{2}{3}$ koko esikaupunkiväestöstä, korostaa sitä jo aikaisemmin todettua tosiasiaa, että työläiset ja näihin yhteiskunnallisesti verrattavat väestöainekset, kuten palveluskunta, ovat esikaupunkien ratkaisevasti suurin väestöaines. Ryhmässä »Itsenäisiä elinkeinonharjoittajia» muodostavat maanviljelijät, pienviljelijät ja palstan omistajat sekä puutarhurit varsin huomattavan osan, joka lukumäärältään on melkein yhtä suuri kuin itsenäisten käsityöharjoittajain.

Väestölaskennassa koottu aineisto tarjoaa muitakin mahdollisuuksia esikaupunkiväestön rakenteen erittelemiseen. Siitä voidaan m. m. saada selville, miten esikaupunkiväestö jakaantuu varsinaisten ammatinharjoittajain sekä näiden vailla tointa olevien vaimojen ja lasten kesken. Tämä jako selviää allaolevista luvuista:

	Perheiden päähenkilöt yynnä yksityiset itse- näiset päähenkilöt		Näiden vaimot, joilla ei ole ammattia	Lapset y. m. perheen- jäsenet ilman am- mattia		Yhteensä
	Miesp.	Naisp.		alle 15 v.	yli 15 v.	
Henkeä	11,047	7,131	5,749	8,797	2,610	35,334
%	31.2	20.2	16.3	24.9	7.4	100.0

Päähenkilöt, joista suurin osa oli ammatinharjoittajia, pienempi osa sensijaan henkilöitä, joilla ei ollut ammattia vaan oleskelivat laitoksissa y. m., oli siis kaikkiaan 18,178, mikä vastaa vähän enemmän kuin puolta koko väestöstä. Jos käsitellään erikseen kaikki ne päähenkilöt perheineen, joilla ei ollut ammattia tai joiden ammatti oli tuntematon, saadaan seuraava taulukko, jossa vertauksen vuoksi taas on mainittu vastaavat luvut kaupungista:

	Esikaupunkiväestö		Kaupungin väestö
	Henkeä	%	%
Ammatissa toimivia	15,819	44.8	56.4
Ammatissa toimivien omaisia ilman ammattia	16,374	46.3	33.6
Päähenkilöitä ilman ammattia tai joiden ammatti oli tuntematon, omaisineen	3,141	8.9	10.0
Koko väestö	35,334	100.0	100.0

Ensimmäinen ryhmä, johon kuuluu taloudellisesti tuottava osa väestöstä, oli esikaupungeissa huomattavasti heikommin edustettuna kuin kaupungissa. Tämä on yhteydessä kahden ilmiön kanssa, joita edempänä on tarkemmin kosketeltava, nimittäin esikaupunkien väestön ikärakenteen jyrkästä eroavaisuudesta kaupungin asujamiston ikärakenteeseen verrattuna sekä väestön sivilisäädyn jonkunverran toisenlaisesta muodostumisesta. Lapsilaumat ovat esikaupungeissa suhteellisesti paljon suuremmat kuin kaupungissa. Sama on laita myöskin vailla ansiotointa olevien vaimojen, minkä vuoksi »tuottava» väestöosa on vastaavasti harvalukuisempi. Sensijaan on viimeinen ryhmä, missä laitosväki, kuten sairaalain potilaat, vangit j.n.e. sekä ylioppilaat, koululaiset, y. m. ovat pääosana, luonnollisesti kaupungissa lukuisampi.

2. ERI LIITOSALUEET.

Väestön jakaantuminen ammatin ja yhteiskunnallisen aseman perusteella on varsin erilainen eri liitosalueilla. Esitettäköön seuraavassa eräitä tietoja tästä ryhmittäyksestä vuoden 1930 väestölaskennan mukaan. Alueet, joita alla esitettävät tiedot koskevat, eivät kaikissa suhteissa ole samat kuin ne liitosalueet, joihin selvitettyä alue muuten on jaettu, mutta ilmenevistä eroavaisuuksista tehdään huomautus kullakin kohdalla.

Kosketeltakoon ensin **Malmi—Tapanilan** aluetta, koska tämä suuren asukasmääränsä vuoksi varsin huomattavalla tavalla painaa leimansa koko esikaupunkialuetta koskevaan tilastoon.

Alue, jolta tässä esitettävät tilastotiedot ovat, käsittää ainoastaan Tapaninkylän sekä Malmin ja Pukinmäen, kun sensijaan Wiik ja Suutarinkylä, jotka kuuluvat Malmi—Tapanilan liitosalueeseen, tässä on luettu muihin alueisiin. Viimemainittujen asukasluku onkin vain $\frac{1}{10}$ varsinaisen Malmi—Tapanilan koko asukasmäärästä, minkä vuoksi Wiikin ja Suutarinkylän jättäminen tässä sivuun ei sanottavasti muuta sitä kuva, minkä tilasto muuten antaa Malmi—Tapanilan liitosalueen väestöoloista.

Malmi—Tapanilan esikaupunkiväestö jakaantui siis ammattinsa perusteella seuraavalla tavalla:

Ammatti	Henkeä	%
Maatalous	853	7.8
Teollisuus ja käsityö	5,539	50.6
Liikenne	752	6.9
Kauppa	1,203	11.0
Julkinen toiminta, vapaat ammatit	600	5.6
Kotitaloustyö, sekatyöläiset, muut ammatit	1,275	11.6
Ilman ammattia, ammatti tuntematon	738	6.7
Yhteensä	10,960	100.0

Sen aseman perusteella, mikä kullakin on ammatissaan, jakaantui väestö seuraavalla tavalla:

Asema ammatissa	Henkeä	%
Itsenäisiä elinkeinonharjoittajia, päällystä	1,378	13.5
Konttorihenkilöitä, virkamiehiä, teknillistä henkilökuntaa	1,314	12.8
Työntekijöitä, palveluskuntaa, työnjohtajia	7,530	73.7
Yhteensä	10,222	100.0

Viimeksi esitetyssä yhdistelmässä, kuten vastaavissa muita liitosalueita koskevilla yhdistelmissä, ei ole otettu huomioon ryhmää »Ilman ammattia ja ammatti tuntematon». Yksityisistä ammattialoista on teollisuudella valta-asema ja jos tähän ryhmään

lisätään »Kotiteollisuustyö, sekä työläiset y. m.», joista »sekatyöläiset» tässäkin muodostavat suurimman osan, huomataan, että yli 60 % Malmi—Tapanilan asukasmäärästä saa toimeentulonsa teollisuudesta ja siihen liittyvistä ammasteista.

Myöskin yhteiskunnallisessa suhteessa on tämän alueen väestö hyvin yhtenäistä, sillä $\frac{3}{4}$ siitä kuului ryhmään »työläisiä» (ja työnjohtajia).

Lähinnä suurimmalla alueella pohjoisessa nimittäin Oulunkylällä, on luonteeltaan jo jonkun verran toisenlainen väestö. Sen rakenne käy selville seuraavista luvuista:

Ammatti	Henkeä	%
Maatalous	105	3.1
Teollisuus ja käsityö	1,264	36.9
Liikenne	299	8.7
Kauppa	547	15.9
Julkinen toiminta, vapaat ammatit	398	11.6
Kotitalouustyö, sekatyöläiset, muut ammatit	466	13.6
Ilman ammattia, ammatti tuntematon	349	10.2
Yhteensä	3,428	100.0

Seuraava taulukko valaisee kunkin asemaa ammatissaan:

Asema ammatissa	Henkeä	%
Itsenäisiä elinkeinonharjoittajia, päällystä	386	12.5
Konttorihenkilöitä, virkamiehiä, teknillistä henkilökuntaa	844	27.4
Työntekijöitä, palveluskuntaa, työnjohtajia	1,849	60.1
Yhteensä	3,079	100.0

Työväestöä on siis vähän yli $\frac{1}{3}$ Oulunkylän väestöstä. Ryhmät »Liikenne», »Kauppa» ja »Julkinen toiminta y. m.» muodostavat yhdessä melkein yhtä suuren ryhmän. Jos kiinnitetään huomiota yhteiskunnalliseen asemaan, niin ei »työväestöön kuuluvien»-ryhmä ole sanottavasti suurempi kuin kummankin muun ryhmän väestö yhteensä.

Väestölaskennassa ei Pakinkylän liitosalueeseen luettu Tuomarinkylää, vaan käsiteltiin Pakinkylä erillisenä ja Tuomarinkylä käsiteltiin yhdessä Kårbölen kanssa. Seuraavat luvut koskevat senvuoksi vain varsinaista Pakinkylän kylää:

Pakinkylä on väestöryhmituksen kannalta katsoen väliaste Oulunkylän ja Malmi—Tapanilan välillä. Tämä selviää seuraavista luvuista:

Ammatti	Henkeä	%
Maatalous	158	10.2
Teollisuus ja käsityö	648	41.9
Liikenne	84	5.4
Kauppa	176	11.4
Julkinen toiminta, vapaat ammatit	92	6.0
Kotitalouustyö, sekatyöläiset, muut ammatit	200	13.0
Ilman ammattia, ammatti tuntematon	187	12.1
Yhteensä	1,545	100.0

Luvuista huomataan, että nämä kuitenkin muistuttavat enemmän Malmi—Tapaninkylän lukuja kuin Oulunkylän, mikä myöskin koskee väestön jakaantumista yhteiskunnallisen aseman perusteella, joka oli seuraava:

Asema ammatissa	Henkeä	%
Itsenäisiä elinkeinonharjoittajia, päällystöä	170	12.5
Konttorihenkilöitä, virkamiehiä, teknillistä henkilökuntaa	218	16.1
Työntekijöitä, palveluskuntaa, työnjohtajia	970	71.4
Yhteensä	1,358	100.0

Työväestön merkitys tälläkin alueella on silmiinpistävä.

Tikkurilan alue, johon myöskin Suutarinkylä tässä tapauksessa on luettu, on jonkun verran suuremmassa määrin kuin edellämainitut alueet säilyttänyt maataloudellisen luonteensa. Tätä valaisee allaoleva taulukko:

Ammatti	Henkeä	%
Maatalous	674	21.3
Teollisuus ja käsityö	1,269	40.0
Liikenne	225	7.1
Kauppa	208	6.6
Julkinen toiminta, vapaat ammatit	185	5.8
Kotitaloustyöt, sekatyöläiset, muut ammatit	364	11.5
Ilman ammattia, ammatti tuntematon	244	7.7
Yhteensä	3,169	100.0

Teollisuustyöväestö on Tikkurilassa ainoastaan noin $\frac{2}{5}$ alueen koko asukasmäärästä, kun maatalousväestön osuus kohoaa yli $\frac{1}{5}$. Viimemainittu suhdeluku on siis huomattavasti suurempi kuin muilla pohjoisilla alueilla: Tikkurila onkin se välialue, missä asutus vähitellen muuttuu esikaupunkiasutuksesta maalaisasutukseksi. Itsenäisten maanviljelijäin — palstanomistajain ja pienviljelijäin — lukumäärä on huomattavan korkea. Noin $\frac{2}{3}$ Tikkurilan liitosalueen maanviljelijäväestöstä on itsenäisiä maanviljelijöitä ja ainoastaan $\frac{1}{3}$ maataloustyöntekijöitä, kun sensijaan esim. Malmi—Tapanilassa nämä kaksi ryhmää olivat jotakuinkin tasassa. Väestön jakaantumisen kunkin aseman mukaan ammatissaan on muuten seuraava:

Asema ammatissa	Henkeä	%
Itsenäisiä elinkeinonharjoittajia, päällystöä	734	25.1
Konttorihenkilöitä, virkamiehiä, teknillistä henkilökuntaa	371	12.7
Työntekijöitä, palveluskuntaa, työnjohtajia	1,820	62.2
Yhteensä	2,925	100.0

Tässä taulukossa kiintyy huomio erikoisesti siihen aikaisemmin esitetystä yhdistelmistä poikkeavaan ilmiöön, että keskimäinen ryhmä on huomattavasti pienempi kuin ensimmäinen. Tikkurilassa asuu näinollen pääasiallisesti teollisuustyöväestöä ja itsenäisiä maanviljelijöitä, kun sitävastoin konttorihenkilökunta ja virkamiesaines on heikosti edustettuna.

Läntisistä esikaupunkialueista on Huopalahden maalaiskunta tilastossa jaettu kahteen osaan, nimittäin Lauttasaaren ja sen ympärillä oleviin saariin sekä Munkkiniemeen ympäristöineen.

Lauttasaaren ammattiryhmitys käy selville seuraavista luvuista:

Ammatti	Henkeä	%
Maatalous	147	13.5
Teollisuus ja käsityö	334	30.6

Liikenne	93	8.5
Kauppa	139	12.7
Julkinen toiminta, vapaat ammatit	80	7.3
Kotitaloustyö, sekatyöläiset, muut ammatit	232	21.2
Ilman ammattia, ammatti tuntematon	68	6.2
Yhteensä	1,093	100.0

Eri ammattialat ovat suhteellisen tasaisesti edustettuina verrattuna aikaisemmin esitettyihin pohjosiin alueisiin. Jako yhteiskunnallisen aseman perusteella on seuraava:

Asema ammatissa	Henkeä	%
Itsenäisiä elinkeinonharjoittajia, päällystöä	247	24.1
Konttorihenkilöitä, virkamiehiä, teknillistä henkilökuntaa	149	14.5
Työntekijöitä, palveluskuntaa, työnjohtajia	629	61.4
Yhteensä	1,025	100.0

Yhteiskunnallisessa suhteessa on Lauttasaaren asujamisto suhteellisen yhtenäistä. Lähes $\frac{2}{3}$ oli työläisiä ja palvelushenkilökuntaa.

Kokonaan toisen kuvan saa Munkkiniemen väestön ammattiryhmityksestä. Tämä on seuraava:

Ammatti	Henkeä	%
Maatalous	76	5.0
Teollisuus ja käsityö	410	27.2
Liikenne	120	8.0
Kauppa	274	18.2
Julkinen toiminta, vapaat ammatit	342	22.6
Kotitaloustyö, sekatyöläiset, muut ammatit	183	12.2
Ilman ammattia, ammatit tuntematon	103	6.8
Yhteensä	1,508	100.0

Ryhmät »Liikenne», »Kauppa» ja »Julkinen toiminta y. m.» nousevat yhteensä puoleen väestöstä, teollisuusväestö sensijaan ainoastaan hiukan yli $\frac{1}{4}$:aan. Yhteiskunnallista asemaa osottava tilasto on sekin kokonaan poikkeava siitä, joka yleensä on ominaista muille esikaupunkialueille, ollen se seuraava:

Asema ammatissa	Henkeä	%
Itsenäisiä elinkeinonharjoittajia, päällystöä	151	10.7
Konttorihenkilöitä, virkamiehiä, teknillistä henkilökuntaa	583	41.5
Työntekijöitä, palveluskuntaa, työnjohtajia	671	47.8
Yhteensä	1,405	100.0

Varakkaammilla väestöaineksilla oli siis Munkkiniemessä selvä enemmistö. On lisäksi huomattava, että suurin osa ryhmästä »Työntekijöitä» oli henkilöistä palveluskuntaa, minkä vuoksi varsinaisten työläisten lukumäärä vielä on huomattavasti pienempi.

Myöskin H a a g a n kauppalan väestöryhmitys poikkeaa useissa suhteissa siitä, mikä on todettavissa pohjosiin esikaupunkeihin nähden.

Haagan ammattiryhmitys on seuraava:

Ammatti	Henkeä	%
Maatalous	193	7.5
Teollisuus ja käsityö	902	34.9

Liikenne	226	8.7
Kauppa	374	14.5
Julkinen toiminta, vapaat ammatit	286	11.1
Kotitaloustyö, sekatyöläiset, muut ammatit	370	14.3
Ilman ammattia, ammatti tuntematon	233	9.0
Yhteensä	2,584	100.0

Ryhmä »Teollisuus» on yksin yhtä suuri kuin seuraavat kolme ryhmää yhteensä. Yhteiskunnallisen aseman perusteella jakaantuu Haagan asutus sensijaan siten, että ryhmä »työntekijöitä» yksin nousee lähes $\frac{2}{3}$:aan väestöstä, kun muut ryhmät ovat yhteensä vain vähän yli $\frac{1}{3}$.

Asema ammatissa	Henkeä	%
Itsenäisiä elinkeinonharjoittajia, päällystää	262	11.2
Konttorihenkilöitä, virkamiehiä, teknillistä henkilökuntaa	617	26.2
Työntekijöitä, palveluskuntaa, työnjohtajia	1,472	62.6
Yhteensä	2,351	100.0

Pitäjänmaen liitosalueeseen on muuten luettu samat esikaupungit kuin edelläesitettyssä historiallisessa katsauksessa, paitsi sitä, että Kärböle on jätetty sen ulkopuolelle ja luettu Tuomarilankylän kanssa itsenäiseksi alueeksi.

Pitäjänmaen liitosalueen ammattiryhmitys on seuraava:

Ammatti	Henkeä	%
Maatalous	117	7.9
Teollisuus ja käsityö	671	45.3
Liikenne	122	8.2
Kauppa	143	9.6
Julkinen toiminta, vapaat ammatit	68	4.6
Kotitaloustyö, sekatyöläiset ja muut ammatit	182	12.3
Ilman ammattia, ammatti tuntematon	180	12.1
Yhteensä	1,483	100.0

Teollisuusväestö on tällä alueella suhteellisesti huomattavasti lukuisampi kuin muissa edellä käsitellyissä läntisissä esikaupungeissa. Myös yhteiskunnallisen asemansa perusteella on väestö huomattavan samanluontoista:

Asema ammatissa	Henkeä	%
Itsenäisiä elinkeinonharjoittajia, päällystää	160	12.3
Konttorihenkilöitä, virkamiehiä, teknillistä henkilökuntaa	218	16.7
Työntekijöitä, palveluskuntaa, työnjohtajia	925	71.0
Yhteensä	1,303	100.0

Ryhmä »Työntekijöitä» oli siis ehdottomasti vallitsevana ja muistuttaa alue tässä kohden lähinnä Malmi—Tapanilaa.

Kärböle ja Tuomarinkylä ovat, kuten edellä on esitetty, suhteellisen harvaan asuttuja ja muodostavat tällä suunnalla siirtymäalueen esikaupunki-asutuksesta maaseutuun. Väestön toimeentulolähteenä oli:

	Henkeä	%
Maatalous	294	79.7
Muut ammatit	75	20.3
Yhteensä	369	100.0

Myöskin yhteiskunnallisessa suhteessa on tämän alueen väestö varsin samanluontoista, siellä kun työläisväestön lukumäärä, vaikka se onkin pieni, 271 henkeä, kuitenkin on 75.9 % koko 357 henkeen nousevasta väestöstä, joiden asemasta ammatissa on tietoja. 81 henkeä kuului ryhmään »itsenäisiä ammattienharjoittajia». Näistä oli enemmistö maanomistajia ja pienviljelijöitä.

Läntisistä esikaupunkialueista väkirikkaimmassa, nimittäin L e p p ä v a a r a s s a, oli väestön ammattiryhmitys seuraava:

Ammatti	Henkeä	%
Maatalous	547	15.1
Teollisuus ja käsityö	1,265	35.0
Liikenne	288	8.0
Kauppa	475	13.1
Julkinen toiminta, vapaat ammatit	258	7.1
Kotitaloustyö, sekatyöläiset, muut ammatit	408	11.8
Ilman ammattia, ammatti tuntematon	375	10.4
Yhteensä	3,616	100.0

Tällä laajalla ja varsin epätasaisesti asutetulla alueella oli verrattain huomattava maanviljelijäväestö. Teollisuusväestö oli noin $\frac{1}{3}$ koko väestöstä ja jokseenkin yhtä voimakas kuin ryhmät »Liikenne», »Kauppa» ja »Julkinen toiminta y. m.» Väestön yhteiskunnallinen asema oli seuraava:

Asema ammatissa	Henkeä	%
Itsenäisiä elinkeinonharjoittajia, päällystöä	482	14.9
Konttorihenkilöitä, virkamiehiä, teknillistä henkilökuntaa	568	17.5
Työntekijöitä, palveluskuntaa, työnjohtajia	2,191	67.6
Yhteensä	3,241	100.0

Ryhmä »Työntekijöitä» on erittäin voimakkaasti edustettuna, kuitenkin ei täysin niin lukuisasti kuin esim. Malmi—Tapanilassa. Itsenäisten maanviljelijäin ryhmä on huomattavan vähäinen. Maanviljelijäväestöstä on huomattavin osa työntekijöitä.

G r a n k u l l a s s a, siis kauppalassa ja sen ympäristössä (Viherlaakso ja Smedsby) ryhmittyi väestö ammatin mukaan seuraavasti:

Ammatti	Henkeä	%
Maatalous	174	7.5
Teollisuus ja käsityö	528	22.7
Liikenne	177	7.6
Kauppa	345	14.8
Julkinen toiminta, vapaat ammatit	304	13.0
Kotitalous, sekatyöläiset, muut ammatit	359	15.4
Ilman ammattia, ammatti tuntematon	442	19.0
Yhteensä	2,329	100.0

Ryhmät »Kauppa» ja »Julkinen toiminta» y. m. ovat suhteellisen lukuisasti edustettuina, samoin ryhmä »Ilman ammattia y. m.» Viimeksimainittu ryhmä, josta koroillaeläjät ja eläkkeennauttijat muodostavat tärkeän osan, on Grankullassa huomattavasti suurempi kuin muilla esikaupunkialueilla.

Yhteiskunnallinen jaotus oli seuraava:

Asema ammatissa	Henkeä	%
Itsenäisiä elinkeinonharjoittajia, päällystöä	396	21.0
Konttorihenkilökuntaa, virkamiehiä, teknillistä henkilökuntaa	586	31.1
Työntekijöitä, palveluskuntaa, työnjohtajia	905	47.9
	<hr/>	
Yhteensä	1,887	100.0

Työntekijät muodostavat suhteellisesti pienemmän osan ammatinharjoittajista kuin edellisissä esikaupungeissa Munkkiniemeä lukuunottamatta. Lukuisasti edustettuna on varsinkin ryhmä »itsenäisiä elinkeinonharjoittajia ja päällystöä». Grankullan väestöön kuuluu tästä päättäen yleensä varakkaampia väestöaineksia kuin muilla liitosalueilla. Yhteiskunnallinen rakenne on suunnilleen sama kun Munkkiniemen ja Kulosaaren väestön.

Itäisistä esikaupunkialueista on Kulosaaren huvilakaupungin väestön ammattiryhmityksellä samoja piirteitä kuin Munkkiniemen ja Grankullan. Tämä selviää seuraavista luvuista:

Ammatti	Henkeä	%
Maatalous	9	0.7
Teollisuus ja käsityö	252	20.4
Liikenne	81	6.5
Kauppa	286	23.1
Julkinen toiminta, vapaat ammatit	256	20.7
Kotitalous, sekatyöläiset, muut ammatit	265	21.4
Ilman ammattia, ammatti tuntematon	89	7.2
	<hr/>	
Yhteensä	1,238	100.0

Väestön yhteiskunnallisesta jakaantumisesta saatava kuva on kokonaan toinen kuin muiden esikaupunkien. Se on tällainen:

Asema ammatissa	Henkeä	%
Itsenäisiä elinkeinonharjoittajia, päällystöä	307	26.7
Konttorihenkilöitä, virkamiehiä, teknillistä henkilökuntaa	439	38.2
Työntekijöitä, palveluskuntaa, työnjohtajia	403	35.1
	<hr/>	
Yhteensä	1,149	100.0

Näistä luvuista päättäen on Kulosaarella varakkain väestö kaikista esikaupungeista. Viimeinen ryhmä »Työntekijöitä» nousee ainoastaan vähän yli $\frac{1}{3}$ koko asukasmäärästä, ja tästäkin on suurin osa henkilöllistä palveluskuntaa. Ensimmäinen ryhmä on suhteellisesti voimakkaammin edustettuna kuin missään muussa edelläesitetystä tilastollisista yhdistelmistä.

Se ryhmä muita itäisiä esikaupunkialueita vihdoin, joka voidaan viimeksi ottaa käsiteltäväksi, muodostaa varsin eri tavalla asutettuja alueita, kuten Viikin, Puodinkylän, Herttuaniemen, Degerön ja Santahaminan. Näitten alueitten väestön yhteinen ammattiryhmitys on seuraavanlainen:

Ammatti	Henkeä	%
Maatalous	503	25.0
Teollisuus ja käsityö	484	24.1
Liikenne	87	4.3
Kauppa	162	8.0
Julkinen toiminta, vapaat ammatit	406	20.2
Kotitaloustyö, sekatyöläiset, muut ammatit	249	12.4
Ilman ammattia, ammatti tuntematon	121	6.0
	<hr/>	
Yhteensä	2,012	100.0

Verrattain huomattavalla osalla tämän alueen väestöä oli toimeentulonsa maataloudesta. Tämä koskee erittäinkin Viikiä ja Puodinkylää, missä enemmän kuin $\frac{1}{3}$ väestöstä kuului tähän ryhmään. Ryhmä »Julkinen toiminta» on tällä alueella erikois- asemassa senvuoksi, että Santahaminan linnoitusalue, jolla asuu huomattava puolustuslaitoksen palveluksessa oleva väestö, on luettu tähän alueeseen. Yhteiskunnallisen asemansa perusteella jakaantuu väestö seuraavalla tavalla:

Asema ammatissa	Henkeä	%
Itsenäisiä elinkeinonharjoittajia, päällystöä	298	15.8
Konttorihenkilöitä, virkamiehiä, teknillistä henkilökuntaa	295	15.6
Työntekijöitä, palveluskuntaa, työnjohtajia	1,298	68.6
Yhteensä	1,891	100.0

Väestön yhteiskunnallista asemaa tarkastettaessa muistuttaa tämä alue enimmäin pohjoisia esikaupunkeja, joissa, kuten on osoitettu, työväestöllä on valta-asema. Ryhmässä »Itsenäisiä elinkeinonharjoittajia» olivat maanviljelijät huomattavana enemmistönä.

5. KAUPUNGISSA TOIMESSA OLEVAT ESIKAUPUNKIEN ASUKKAAT.

Vuoden 1930 väestölaskennan yhteydessä toimeenpantiin tutkimus myöskin henkilöistä, joilla oli toimensa kaupungissa, vaikka asuivat esikaupungeissa. Näin koottu aineisto ei ehkä kaikissa suhteissa ole täydellistä, mutta antanee kuitenkin aika hyvän kuvan oloista puheenaolevassa suhteessa:

	Kaupungissa toimessa olevat esikaupunkialueiden asukkaat	% kaikista asianomaisten alueiden ammatinharjoittajista	Ammatinharjoittajat y. m. päähenkilöt kaikkiaan
Oulunkylä	834	46.8	1,801
Pakinkylä	199	23.4	852
Malmi—Tapanila	1,945	36.4	5,344
Tikkurila	360	23.6	1,531
Lauttasaari y. m.	204	38.1	535
Munkkiniemi y. m.	316	36.7	861
Haagan kauppala	583	41.6	1,403
Pitäjänmäki	282	33.9	831
Kärböle, Tuomarinkylä	16	10.0	160
Leppävaara	718	37.9	1,892
Grankulla	238	17.6	1,363
Kulosaari	257	41.4	621
Herttuaniemi y. m. ja itäinen saaristo ...	148	15.0	984
Yhteensä	6,100	33.6	18,178

Kaikkiaan 6,100 hengestä oli siis ilmoitettu, että niillä oli toimensa kaupungissa. Tämän luvun merkitystä arvosteltaessa on parasta lähinnä verrata sitä itsenäisten elinkeinonharjoittajain ja muiden esikaupunkialueilla asuvien päähenkilöiden määrää

osoittavaan lukuun. Tähän lukuun verrattuna oli sellaisia, joilla oli toimensa kaupungissa 33.6 %. Korkeimmat vertausluvut on kaupunkia lähinnä olevilla alueilla, kuten Oulunkylällä, Haagalla ja Kulosaarella, alhaisimmat sensijaan kauimpana sijaitsevilla Kärbölen ja Tikkurilan alueilla sekä myös Grankullassa, Herttuaniemellä y. m. Puheenaolevat suhdeluvut ovat ilmeisesti kauttaaltaan liian alhaiset, mikä varmaankin johtuu aineiston puutteellisuudesta. Tämä koskee erikoisesti sellaisia alueita kuin Pakinkylä, Munkkiniemi ja Lauttasaari.

6. ESIKAUPUNKIEN VÄESTÖN DEMOGRAAFINEN RAKENNE.

1. IKÄ JA SIVILISÄÄTY.

Vuoden 1930 väestölaskennan mukaan jakautui esikaupunkien väestö ikänsä perusteella seuraavasti:

Ikä	Henkilöiden lukumäärä			P r o s e n t e i s s a			Kaup. väestön ikäryhmitys %
	Miesp.	Naisp.	Yht.	Miesp.	Naisp.	Yht.	
0—9	3,319	3,243	6,562	20.4	17.0	18.6	11.1
10—19	3,031	3,312	6,343	18.6	17.4	17.9	14.9
20—29	3,105	3,770	6,875	19.0	19.8	19.5	26.2
30—39	2,615	3,129	5,744	16.0	16.4	16.3	18.8
40—49	1,938	2,351	4,289	11.9	12.4	12.1	13.4
50—59	1,341	1,594	2,935	8.2	8.4	8.3	8.5
60—69	650	972	1,622	4.0	5.1	4.6	4.5
70—79	219	502	721	1.3	2.7	2.0	1.9
80—89	41	95	136	0.3	0.5	0.4	0.3
90—	1	7	8	0.0	0.1	0.0	0.0
Tuntematon	47	62	109	0.3	0.3	0.3	0.4
Yhteensä	16,307	19,037	35,344	100.0	100.0	100.0	100.0

Esikaupunkien väestö eroaa ikäryhmityksensä puolesta varsin huomattavalla tavalla varsinaisen kaupungin väestöstä. Nuorimmat ikäluokat, 0 vuodesta 9 vuoteen, ovat suhteellisesti enemmän kuin puolta voimakkaammin edustettuja kuin kaupungissa. Myöskin seuraavaan kymmenvuotisryhmään, 10 vuodesta 19 vuoteen, on erottus aika huomattava. Sensijaan ovat kolme seuraavaa kymmenvuotisryhmää heikommin edustettuina kuin vastaavat ikäryhmät kaupungissa ja tämä koskee varsinkin ikäryhmää 20 vuodesta 29 vuoteen.

Sivilisäädyn perusteella jakaantui esikaupunkiväestö seuraavalla tavalla:

Esikaupungit:	Naimattomia		Naineita	Leskimiehiä ja leski-vaimoja	Eronneita	Tuntemattom.	Yhteensä
	Alle 15 v.	Yli 15 v.					
Henkeä.....	9,524	10,115	13,257	2,180	220	48	35,344
%	27.0	28.6	37.5	6.2	0.6	0.1	100.0
Kaupunki:							
%	16.7	41.3	34.1	6.6	1.1	0.2	100.0

Näiden lukujen perusteella voidaan tehdä eräitä havaintoja. Ensinnäkin huomataan, että naimisissa olevien luku on esikaupungeissa suhteellisesti suurempi kuin kaupungeissa, vaikka ne ikäluokat, joissa naimisissaolevien osuus tavallisesti on suurin, ovat esikaupungeissa heikommin edustettuina kuin varsinaisessa kaupungissa.

Edelleen huomataan, että 15 vuotta nuorempien naimattomien henkilöiden, siis lasten, luku on esikaupungeissa suhteellisesti lähes 2 kertaa suurempi kuin kaupungissa. Kaikki tämä osoittaa, että esikaupunkeihin on yleensä sijoittunut enemmän naimisissa-olevia kuin naimattomia ja että perheistä pääasiallisesti lapsirikkaimmat perheet ovat hakeutuneet esikaupunkeihin. Vielä havaitaan, että yksinäisten henkilöiden ryhmät ovat esikaupungeissa verrattain harvalukuiset, mikä ilmeisesti lähinnä johtuu siitä, että esikaupunkialueilla ei yleensä ole ruokapaikkoja ja muita sellaisia laitoksia, joista nämä ryhmät ovat riippuvaisia.

2. KIELISUHTEET.

Vuoden 1930 väestölaskennassa koottiin tietoja myöskin väestön kielisuhteista. Tätä koskevat tiedot ovat ilmeisesti varsin luotettavat, koska asianomaiset itse ovat merkinneet vastauksen yksilöllisiin tiedustelukaavakkeisiin. Eri liitosalueilla jakaantui väestö kielensä perusteella seuraavasti:

	Suomenkielisiä		Ruotsinkielisiä		Muunkielisiä		Yhteensä
	Henkeä	%	Henkeä	%	Henkeä	%	
Pohjoiset liitosalueet:							
Oulunkylä	2,238	65.3	1,110	32.4	80	2.3	3,428
Pakinkylä	1,350	86.5	190	12.2	21	1.3	1,561
Malmi—Tapanila	8,548	78.0	2,253	20.6	156	1.4	10,957
Tikkurila	1,845	58.2	1,303	41.1	21	0.7	3,169
Läntiset liitosalueet:							
Huopalahti	1,441	55.3	1,044	40.1	121	4.6	2,606
Haaga	1,357	52.5	1,131	43.8	96	3.7	2,584
Pitäjänmäki	849	57.2	606	40.9	28	1.9	1,483
Kårböle ja Tuomarinkylä ...	206	55.8	162	43.9	1	0.3	369
Leppävaara	2,090	57.9	1,460	40.4	63	1.7	3,613
Grankulla	711	30.6	1,542	66.2	75	3.2	2,328
Itäiset liitosalueet:							
Kulosaari	510	41.2	650	52.5	78	6.3	1,238
Herttuaniemi ja itäinen saaristo	1,123	55.9	881	43.9	4	0.2	2,008
Koko liitosalue:	22,268	63.0	12,332	34.9	744	2.1	35,344

Vuoden 1930 väestölaskennassa huomioonotetut alueet erosivat, kuten jo ammattitilastoa koskevan esityksen yhteydessä mainittiin, jonkun verran siitä alueellisesta jaoituksesta, jonka perusteella historiallinen esitys henkikirjoitetusta väestöstä on laadittu.

Esikaupunkiväestöstä oli siis, kuten ylläoleva taulukko osottaa, 63.0 % suomenkielisiä ja 34.9 % ruotsinkielisiä, kun muunkielisiä oli 2.1 % väestöstä. Väestön jakaantuminen kielen perusteella eroaa jonkun verran vastaavista oloista kaupungissa, missä prosenttiluvut olivat 69.4, 28.6 ja 2.1. Suomenkielinen enemmistö oli siten esikaupungeissa jonkun verran pienempi kuin kaupungissa.

Alkuaan olivat nykyiset esikaupunkialueet pääasiallisesti ruotsinkielistä maaseutua. Esikaupunkimuodostuksen kautta on kaupungin ympäristö nopeasti suomalais-
tunut.

Suomenkielisen väestöaineksen osuus on suurin pohjoisissa esikaupungeissa, missä esikaupunkiasutus myöskin on vanhinta ja on muodostunut laajimmaksi. Pakinkylässä ja Malmi—Tapanilassa oli suomenkielinen enemmistö enemmän kuin $\frac{3}{4}$ asujamistosta. Selvänä vastakohtana näille alueille on Tikkurilan alue, missä alkuperäinen

ruotsinkielinen paikallisväestö edelleen on suurempana osana kuin muilla pohjoisilla esikaupunkialueilla.

Kaikilla läntisillä esikaupunkialueilla paitsi Grankullassa oli suomenkielinen enemmistö, mutta tämä oli heikko verrattuna pohjoisiin esikaupunkeihin. Se vaihteli 52.5 %:sta (Haagan kauppala) 57.9 %:iin (Leppävaara). Grankullassa oli huomattava ruotsinkielinen enemmistö: 66.2 %.

Itäisistä esikaupungeista oli Kulosaarella vähäinen ruotsinkielinen enemmistö, 52.5 %, kun sensijaan Herttuaniemen alueella, johon tässä on luettu myös Wiik ja itäinen saaristo, oli suomenkielinen enemmistö, joka nousi 55.9 %:iin.

Liitosalueen kieliolot ovat viimeisinä vuosikymmeninä oleellisesti muuttuneet ja kehityksen kulku on yleensä ollut se, että suomenkielisen väestöaineksen osuus on kasvanut sitä myöten kuin esikaupunkiasutus on laajentunut. Helsingin ja Espoon maalaiskuntien kielioloja koskevasta tavallisesta tilastosta ei yleensä saa johtoa tämän kehityksen seuraamiseen, koska virallisen kielitilaston pohjana ainoastaan on ollut kirkonkirjoihin merkitty väestö. Huomattava osa Helsingin esikaupunkiväestöstä ei kuitenkaan milloinkaan ole viety asianomaisen seurakunnan kirkonkirjoihin, vaan on esikaupunkien asukkaista moni joko jäänyt entisen kotikuntansa kirkonkirjoihin tai on kirjoitettu kaupungin seurakuntien kirkonkirjoihin.

Virallisen tilaston mukaan olivat kielisuhteet Helsingin ja Espoon maalaiskunnissa v. 1910 seuraavat:

	Suomenkielisiä		Ruotsinkielisiä		Muunkielisiä		Yhteensä
	Henkeä	%	Henkeä	%	Henkeä	%	
Helsingin maalaisk.	3,223	29.1	7,842	70.8	10	0.1	11,075
Espoon maalaisk.	2,153	28.3	5,457	71.6	9	0.1	7,619

Vasta vuoden 1920 väestölaskennassa saatiin ensimmäiset luotettavat tiedot esikaupunkialueen kielioloista. Tämä oli seuraava:

Suomenkielisiä		Ruotsinkielisiä		Muunkielisiä		Yhteensä
Henkeä	%	Henkeä	%	Henkeä	%	
13,906	55.3	10,320	41.0	931	3.7	25,157

Kun näitä lukuja verrataan vuoden 1930 lukuihin, huomataan, että väestölisäyksestä vv. 1921—1930, mikä oli kaikkiaan 10,187 henkeä, kokonaista 8,362 eli enemmän kuin $\frac{4}{5}$ tulee suomenkielisen väestön osalle ja 2,012 eli ei täyteen $\frac{1}{5}$ ruotsinkielisen väestön osalle, muunkielisten henkilöiden lukumäärän suorastaan alentuessa.

Siitä tilastosta päättäen, joka on koottu koko Suur-Helsingin aluetta silmälläpitäen, tälle alueelle muuttaneen väestön kielisuhteista, ovat esikaupungit vetäneet puoleensa suhteellisesti jonkun verran enemmän suomenkielisiä kuin itse kaupunki, kun sitävastoin kaupungilla on ollut ruotsinkielisiin suurempi vetovoima kuin esikaupungeilla.

Kielisuhteet eri liitosalueilla ovat vuosikymmenenä 1921—1930 olleet varsin erilaisten vaihteluiden alaisina. Perusteellisin on muutos ollut pohjoisissa esikaupungeissa, joihin on muuttanut pääasiallisesti suomenkielistä väestöä. Tämä koskee erikoisesti Malmi—Tapanilaa ja Oulunkylää, missä suomenkielinen enemmistö on voimakkaasti kasvanut. Pakinkylässä on jo aikaisemmilta ajoilta ollut huomattava suomenkielinen enemmistö. Tikkurilassa olivat kummatkin kieliainekset vuonna 1920 jokseenkin tasaväkiset, mutta on tälle alueelle muutto senjälkeen kääntänyt suhteet suomenkielisille huomattavasti edullisemmiksi.

Läntisillä esikaupunkialueilla on kehitys pääasiallisesti kulkenut samaan suuntaan, vaikkakin se eräillä alueilla on ollut jonkun verran hitaampaa kuin pohjoisissa esikaupungeissa. Pitäjänmäellä oli vielä vuonna 1920 ruotsinkielinen enemmistö,

mutta nyt se on muuttunut vähemmistöksi. Suomenkielinen enemmistö Leppävaarassa, mikä vuonna 1920 vielä oli varsin heikko, on seuraavan kymmenvuotiskauden aikana huomattavasti vahvistunut. Sensijaan on kehitys puheenaolevana kymmenvuotiskautena verrattain vähän muuttanut Grankullan, Huopalahden maalaiskunnan ja Haagan kauppalan kielisuhteita.

Itäisistä esikaupunkialueista mainittakoon Kulosaari, missä kehitys on kulkenut aivan päinvastaiseen suuntaan kuin muissa esikaupungeissa. Siellä on nimittäin ruotsinkielisten suhteellinen osuus kasvanut. Lukumääränsä nähden on muutos kuitenkin verrattain vähäinen.

III LUKU. ESIKAUPUNKIALUEEN KIINTEISTÖ-, RAKENNUS- JA ASUNTO-OLOT.

(Tämän luvun on kirjoittanut yliaktuaari *Gunnar Modeen.*)

1. RAKENNETUT KIINTEISTÖT.

Niiden kahden viimeksitoimitetun väestölaskennan yhteydessä, joissa myöskin esikaupunkialueet otettiin huomioon, nimittäin vuoden 1920 ja 1930 väestölaskennoissa, koottiin yksityiskohtaisia tietoja myöskin esikaupunkialueitten kiinteistö- ja asunto-oloista. Vuonna 1930 toimitettiin sitäpaitsi laaja tiedustelu rakennusoloista.

Seuraavassa on esitettävä yleiskatsaus vuoden 1930 laskennan tuloksista edellä-esityllä alueella, minkä ohessa on kiinnitettävä huomio oloihin vuonna 1920 ja kehitykseen näiden kahden laskennan väliaikana.

Rakennettujen kiinteistöjen lukumäärä eri alueilla oli v. 1930 seuraava:

	Omallalla maalla		Vuokramaalla		Yhteensä
	Luku	%	Luku	%	
Pohjoiset liitosalueet:					
Oulunkylä	103	28.2	262	71.8	365
Pakinkylä	319	99.4	2	0.6	321
Malmi—Tapanila	1,866	95.9	80	4.1	1,946
Tikkurila	667	97.4	18	2.6	685
Läntiset liitosalueet:					
Lauttasaari y. m.	141	71.6	56	28.4	197
Munkkiniemi y. m.	85	73.9	30	26.1	115
Haaga	212	80.9	50	19.1	262
Pitäjänmäki	76	49.0	79	51.0	155
Kärböle ja Tuomarinkylä	18	72.0	7	28.0	25
Leppävaara	490	78.4	135	21.6	625
Grankulla	251	99.2	2	0.8	253
Grankullan ympäristö	96	98.0	2	2.0	98
Itäiset liitosalueet:					
Kulosaari	144	100.0	—	—	144
Herttuaniemi y.m. ja itäinen saaristo	435	60.0	290	40.0	725
Yhteensä	4,903	82.9	1,013	17.1	5,916

Rakennettujen kiinteistöjen lukumäärä koko esikaupunkialueella on siten kaikkiaan 5,916 ja on tämä lukumäärä huomattavasti korkeampi kuin vastaava itse kaupunkia koskeva lukumäärä, mikä oli 3,271. Esikaupunkialueen rakennusoloille on siten ominaista se, että asutus on hajonnut hyvin suureen määrään kiinteistöjä ja että, kuten kohta tullaan näkemään, henkilöitten lukumäärä kiinteistöä kohti on suhteellisen alhainen.

Rakennettujen kiinteistöjen omistussuhteet näyttävät suuresti vaihtelevan eri esikaupunkialueilla. Useimmat rakennuksista, 4,903 eli 82.9 %, olivat kuitenkin omalla maalla, kun ainoastaan 1,013 eli 17.1 % oli vuokramaalla. Ainoastaan Oulunkylän ja Pitäjänmäen liitosalueilla oli enemmän rakennuksia vuokramaalla kuin omalla maalla. Myöskin sillä jonkunverran eriluontoisista alueista kootulla alueella, joka asuntolaskennassa käsitti Herttuaniemen y. m. ja itäiset saaret, missä huomattava osa rakennetuista kiinteistöistä oli kesähuviloita, sekä Lauttasaarella, Haagassa ja Leppävaaran liitosalueella oli vuokramaalla olevien rakennusten määrä suhteellisen suuri. Sitävastoin olivat rakennukset omalla maalla vallitsevina kaikilla muilla esikaupunkialueilla, erikoisesti Kulosaarella, missä kaikki kiinteistöt kuuluivat tähän luokkaan, edelleen Grankullassa ympäristöineen, Pakinkylässä, Malmi—Tapanilassa y. m.

Tilastosta huomataan myöskin, mitenkä suhteellisen myöhäisenä ajankohtana suurin osa nykyisestä esikaupunkiasutuksesta on syntynyt. Tästä voidaan tehdä johtopäätöksiä sen tilaston perusteella, joka osoittaa minä ajankohtana nykyiset omistajat ovat saaneet kiinteistön haltuunsa. Rakennettujen kiinteistöjen koko lukumäärästä, 5,916, oli ainoastaan 1,951 eli noin $\frac{1}{3}$ joutunut nykyisten omistajiensa haltuun ennen vuotta 1921. 3,965 rakennettua kiinteistöä oli siirtynyt nykyisten omistajain haltuun vasta vuosikymmenenä 1921—1930. Esikaupunkialueen rakennettujen kiinteistöjen lukumäärä oli vuonna 1920 ollut noin 3,500. Noin 2,400 kiinteistöä oli siten rakennettu vasta tämän vuosikymmenen aikana. Muuten osoittavat nämä luvut, että esikaupunkikiinteistöjen omistajain vaihtuminen on ollut verrattain nopeata sanottu vuosikymmenen aikana, sillä näistä luvuista voidaan vetää se johtopäätös, että vuoteen 1920 rakennetuista kiinteistöistä lähes puolet, noin 1,600, ovat vaihtaneet omistajaa tänä vuosikymmenenä.

Rakennustapansa puolesta muistuttaa esikaupunkialue monessa suhteessa maaseutua. Rakennusten lukumäärästä, joka oli 9,053, oli 8,449 lämmitettäviä ja 604 lämmittämättömiä. Tässä huomautettakoon, että rakennuksiin ei ole luettu vähäpätöisimpiä rakennuksia, kuten vajoja, aittoja, latoja, käymälöitä y. m. Rakennusaineensa puolesta jakaantuivat rakennukset seuraavalla tavalla:

	Kivistä	Kivistä ja puusta	Puusta	Yhteensä
Lämmitettäviä rakennuksia	335	179	7,935	8,449
Lämmittämättömiä rakennuksia	68	1	535	604
Kaikkiaan	403	180	8,470	9,053

Lämmitettävien rakennusten lukumäärä eri alueilla oli seuraava:

Pohjoiset liitosalueet:		1920	1930
Oulunkylä		481	595
Pakinkylä		386	501
Malmi—Tapanila		1,146	2,664
Tikkurila		575	866
Läntiset liitosalueet:			
Lauttasaari y. m.	} 532	} 271	} 165
Munkkiniemi y. m.			
Haaga	} 246	} 290	} 89
Pitäjänmäki			
Kärböle ja Tuomarinkylä			
Leppävaara		529	1,080
Grankulla		293	338
Grankullan ympäristö		124	130

Itäiset liitosalueet:

Kulosaari	135	184
Herttuaniemi y.m. ja itäinen saaristo	525	907
Yhteensä	4,972	8,449

On todettava, että vuoden 1920 rakennuslaskennan jälkeen lämmitettävien rakennusten lukumäärä varsin huomattavasti on kasvanut. Koko aluetta koskevat tilastolliset tiedot ovat tässä kohden kuitenkin jonkunverran harhaanjohtavat, sillä vuoden 1920 laskennassa luettiin Santahamina Suomenlinnaan, joten yksityiskohtaisia tietoja Santahaminasta ei ole saatavissa. Samoin laskettiin Tuomarinkylä v. 1920 yhteen Pakinkylän kanssa. Rakennustoiminta näyttää kysymyksessäolevana kymmenvuotiskautena olleen vilkkain Malmi—Tapanilassa ja Leppävaarassa.

Rakennustavasta saadaan muuten vuoden 1930 tilastosta varsin yksityiskohtaisia tietoja. Esikaupunkialueella olevien lämmitettävien kivrakennusten lukumäärästä, mikä oli 335, oli 174 yksikerroksisia, 120 kaksikerroksisia ja 41 kolme- tai useampikerroksisia. Kivistä ja puusta tehdyistä rakennuksista oli 153 kaksikerroksisia ja 26 kolmekerroksisia. Puurakennuksista oli 5,069 yksikerroksisia, 2,811 kaksikerroksisia ja 55 kolmekerroksisia rakennuksia.

Käyttötapaansa mukaan jakaantuivat rakennukset seuraavalla tavalla:

Yksinomaan asumiseen		Sekä asumiseen että muihin tarkoituksiin		Yksinomaan muihin tarkoituksiin		Yhteensä
	%		%		%	
6,240	73.9	752	8.9	1,457	17.2	8,449

Ainoastaan 370 rakennusta eli 4.4 % oli varustettu keskuslämmityksellä. Tällaisia oli suhteellisesti enimminkin Kulosaarella, Munkkiniemessä, Grankullassa ja Haagassa.

2. HUONEISTOT.

Kaupungin ja esikaupunkialueen rakennusolojen erilaisuudesta saa selvän käsityksen, jos tarkastaa huoneistojen lukumäärää lämmitettävää rakennusta kohti. Kaupungin ympäristössä oli rakennusta kohden keskimäärin 1.4 huoneistoa, kun sensijaan keskimäärä kaupungissa oli 12.2 huoneistoa. Huoneistojen lukumäärä koko esikaupunkialueella oli kaikkiaan 11,833.

Niistä mukavuuksista, joilla nämä huoneistot olivat varustetut, voidaan mainita seuraavat kokonaisluvut ja suhdeluvut:

	Huoneistoa	%
Vesijohto	1,253	10.6
Kaasujohto	—	—
Sähkövalo	9,517	80.8
Kylpyhuone	530	4.5
Vesiklosetti	669	5.6
Keskuslämmitys	613	5.2

Huoneistoja, joissa oli vesijohto, oli mainittavimmin ainoastaan Munkkiniemessä, Haagassa, Grankullassa ja Kulosaarella, kun sensijaan tällaisia huoneistoja oli varsin vähän muilla alueilla. Sama koskee kylpyhuoneita ja vesiklosetteja. Sensijaan on esikaupunkialueen sähköistäminen edistynyt varsin pitkälle. Vielä v. 1920 oli ainoastaan noin 50 % huoneistoista tällä alueella varustettu sähkövalolla, vuonna 1930 sitävastoin 80.3.

Huoneistojen haltijain mukaan jakaantuvat huoneistot eri liitosalueilla seuraavalla tavalla:

	Huoneistoja, joita käytti:						Yhteensä
	Vuokralainen Huoneistoa %		Osakkeenomistaja Huoneistoa %		Talonmistaja Huoneistoa %		
Pohjoiset liitosalueet:							
Oulunkylä	851	72.1	—	—	330	27.9	1,181
Pakinkylä	215	44.1	—	—	272	55.9	487
Malmi—Tapanila	1,723	50.5	—	—	1,688	49.5	3,411
Tikkurila	402	42.6	—	—	542	57.4	944
Läntiset liitosalueet:							
Lauttasaari y.m.	155	39.9	—	—	233	60.1	388
Munkkiniemi y. m.	298	77.4	24	6.2	63	16.4	385
Haaga	585	72.1	12	1.5	214	26.4	811
Pitäjänmäki	289	67.2	—	—	141	32.8	430
Kärböle ja Tuomarinkylä ...	65	65.7	—	—	34	34.3	99
Leppävaara	581	51.4	—	—	549	48.6	1,130
Grankulla	234	49.5	—	—	239	50.5	473
Grankullan ympäristö	64	44.1	—	—	81	55.9	145
Itäiset liitosalueet:							
Kulosaari	223	62.6	15	4.2	118	33.2	356
Herttuaniemi y.m. ja itäiset saaret	455	45.7	—	—	540	54.3	995
Yhteensä	6,140	54.6	51	0.5	5,044	44.9	11,235

Esikaupungeissa oli siis, kuten nämä luvut osoittavat, useita varsinaisia omakoti-alueita. Kaupungin ympäristön asuttaminenhan on yleensä tapahtunut juuri omakotipyrkimysten merkeissä. Ympäristön halvemmat maanhinnat ja rakennuskustannukset ovat edistäneet tämäläpisen asutuksen syntymistä. Kun itse kaupungissa 66,452 huoneistosta ainoastaan 2,449 eli 3.7 % oli talonmistajain asumia, oli vastaavaa prosenttiluku esikaupunkialueella 44.9. Osakehuoneistot, jotka viime aikoina ovat saaneet niin suuren merkityksen itse kaupungissa, olivat esikaupungeissa sensijaan varsin harvinaiset. Tämä johtuu luonnollisesti rakennustavan erilaisuudesta: kaupungeissa suuret kivitalot, ympäristössä pikku puutalot.

Mitä eri esikaupunkialueisiin tulee, niin olivat talonmistajain asumat huoneistot yleisimmin vallalla Pakinkylässä, Tikkurilassa, Lauttasaarassa ja Grankullassa ympäristöineen sekä alueilla »Herttuaniemi» ja »Itäinen saaristo». Malmi—Tapanilassa ja Leppävaarassa olivat vuokrahuoneistot ja muut jotenkin yhtä yleiset. Muista alueista kiinnittää erikoista huomiota Munkkiniemi sikäli, että siellä vuokrahuoneistot olivat vallitsevina. Myöskin Oulunkylässä ja Haagassa olivat näin hallitut huoneistot suurena enemmistönä. Esikaupunkialueen huoneistojen kokonaisluvusta, 11,833, oli rakennuslaskentaa toimitettaessa, siis vuonna 1930, 598 vuokraamatta. Muu osa näitä huoneistoja, siis 11,235, jakaantui käyttämisensä mukaan seuraavasti:

Huoneistoja: joissa oli ainoastaan asuinhuoneita	10,000	89.0 %
joita käytettiin paitsi asumiseen myös muuhun tarkoitukseen	368	3.3 »
yksinomaan muuhun kuin asumiseen	867	7.7 »
Yhteensä	11,235	100.0 %

Asuntohuoneistoista, joihin on luettu ylläolevan taulukon kaksi ensimmäistä ryhmää, oli suhteellisen vähäinen osa, nimittäin 683 huoneistoa, rakennuslaskentaa

toimitettaessa asumattomana. Suhteellisesti suurin oli tämä asumattomien huoneistojen lukumäärä »Herttuaniemessä ja itäisessä saaristossa», missä se oli 330, ja Lauttasaarella, missä se oli 75. Näillä kahdella alueella on nimittäin huomattavasti huviloita, jotka ovat asuttuja ainoastaan kesäiseen aikaan.

3. HUONEET.

Toisessa yhteydessä jo on mainittu, että esikaupungit ennenkaikkea ovat asuntoalueita ja että sensijaan teollisuutta on tälle alueelle sijoittautunut suhteellisen vähän. Tätä asiantilaa valaisevat myöskin ne luvut, jotka esittävät esikaupunkialueella olevien huoneiden jakaantumista käyttämisensä mukaan. Tämä tilasto on seuraava:

Huoneita: yksinomaan asumiseen	28,734
joita käytettiin asumisen ohella myös muihin tarkoituksiin	25
yksinomaan muuhun kuin asumiseen, nim.: versta- ja tehdashuoneita	517
myymälöitä, konttori- y.m. liikehuoneita	686
ravintola-, ruokala- ja kahvilahuoneita	133
hotelli- ja matkustajakotihuoneita	75
virasto-, koulu- y. m. huoneita	674
sairaala-, vankila- y.m. huoneita	738
pesutupia, leivin- ja saunahuoneita	1,730
muita huoneita	351
	Yhteensä 33,663

Huoneiden kokonaislukumäärästä, mikä siis oli 33,663, oli prosentteissa sellaisia, joita käytettiin muuhun kuin asumistarkoituksiin, 14.6. Näihin huoneisiin luettiin esikaupunkialueella pesutuvat, saunat ja leivintuvat, koska näillä esikaupunkialueitten maaseutuoloja muistuttavien rakennusolojen vuoksi on toinen merkitys kuin kaupungissa, missä tämäläiset huoneistot tavallisesti on luettu asianomaiseen asuntohuoneistoon kuuluviksi. Jos nämä huoneet jätetään laskuista pois, tulee kysymyksessäoleva prosenttiluku olemaan ainoastaan 9.5. Vertauksen vuoksi mainittakoon, että muihin kuin asuntotarkoituksiin käytettyjen huoneistojen luku kaupungissa oli suhteellisesti enemmän kuin kaksi kertaa suurempi, nimittäin 21.2 %.

4. ASUNTO-OLOT.

Esikaupunkialueen asunto-oloja valaisevat seuraavat luvut, jotka osoittavat asuttujen huoneistojen huoneitten lukumäärän:

Huoneistoja, joissa oli:			Esikaup. alueella %	Kaupun- gissa %
ainoastaan keittiö	1,951			
1 huone ilman keittiötä	304	2,255	23.5	35.9
2 h. ilman keittiötä	116			
1 h. ja keittiö	4,085	4,201	43.7	32.7
3 huonetta		1,428	14.8	13.0
4 »		736	7.7	} 11.7
5 »		397	4.1	
6 »		260	2.7	
7 »		142	1.5	} 5.8
8 ja useamp. huoneita		197	2.0	
	Yhteensä	9,616	100.0	100.0

Eri huoneistoluokkien merkitys on esikaupunkialueella oleellisesti toinen kuin itse kaupungissa. Tosin on pienasuntojen, 1—2 huoneen huoneistojen, lukumäärä kaupungissa ja esikaupungeissa suhteellisesti aivan yhtä suuri, hieman yli $\frac{2}{3}$ kaikista huoneistoista, mutta jo yhden ja kahden huoneen huoneistojen keskinäinen suhde on toinen. Varsinaisessa kaupungissa on näiden huoneistojen lukumäärä jotenkin yhtä suuri, mutta esikaupunkialueilla on jälkimmäinen, eli 2 huoneen huoneistojen lukumäärä kaksi kertaa suurempi kuin yhden huoneen huoneistojen. Asumistaso on siten tässä suhteessa esikaupungeissa korkeampi kuin kaupungissa, esikaupungeissa kun alin huoneistotyyppi, asuinkeittiö, on huomattavasti heikommin edustettuna kuin kaupungissa.

Erisuuruisissa huoneistoissa asui seuraava määrä asukkaita:

Asukkaita huoneistoissa, joissa oli:		Esikaup- alueella %	Kaupun- gissa %
ainoastaan keittiö	5,127		
1 huone ilman keittiötä	565	16.7	26.4
2 huonetta ilman keittiötä	342		
1 huone ja keittiö	14,194	42.6	32.6
3 huonetta		5,575	16.4
4 »		3,182	9.3
5 »		1,863	5.5
6 »		1,266	3.7
7 »		792	2.3
8 ja useampia huoneita		1,203	3.5
	Yhteensä	34,109	100.0
		100.0	100.0

Samat eroavaisuudet pienasuntoihin nähden, mitkä ilmenevät 1 ja 2 huoneen huoneistojen keskinäisessä suhteessa, ilmenevät myöskin asukkaiden jakaantumisessa näiden huoneistoryhmien osalle. Yhden huoneen huoneistoissa asui esikaupungeissa ainoastaan 16.7 % väestöstä, kun vastaava luku kaupungissa oli 26.4 %. Sensijaan asui kokonaista 42.6 % esikaupunkiväestöstä kahdenhuoneen huoneistoissa — pääasiallisesti huoneen ja keittiön huoneistoissa —, kun sitävastoin kaupungissa vastaava luku oli 32.6.

Varsinainen asumistaso ilmenee oikeastaan paraiten niistä luvuista, jotka osoittavat asumistiheyttä, siis asukasluvun keskimäärää asuinhuonetta kohti. Tätä keskimäärää eri alueilla osoittaa allaoleva taulukko:

	Asukkaita 100 huonetta kohden	Liika-asuttujen huoneistojen asukkaat % väkiluvusta
Pohjoiset liitosalueet:		
Oulunkylä	132	15.8
Pakinkylä	148	20.6
Malmi—Tapanila	159	25.5
Tikkurila	148	25.8
Läntiset liitosalueet:		
Lauttasaari y. m.	136	17.3
Munkkiniemi y. m.	125	17.1
Haaga	141	18.3
Pitäjänmäki	148	18.2
Kärböle ja Tuomarinkylä	193	45.5
Leppävaara	141	23.4
Grankulla	99	6.7
Grankullan ympäristö	124	15.6

Itäiset liitosalueet:

Kulosaari	90	5.8
Herttuaniemi y. m. ja itäinen saaristo	142	25.5
Koko liitosalueella	140	21.2

Tämä taulukko osoittaa myöskin liika-asutusta eri alueilla. Liika-asuttuna on pidetty sellaisia 1—4 huoneen huoneistoja, joissa keskimäärä asukkaita huonetta kohti on 3 tai enemmän.

Yhteiskunnallinen eroavaisuus, mikä on olemassa eri esikaupunkialueitten asujamiston välillä, voidaan havaita myöskin asunto-oloista. Kun asumistiheys esim. Kulosaarella oli ainoastaan 90 henkeä 100 huonetta kohti, Grankullassa 99 ja Munkkiniemessä 125, oli vastaava luku Malmi—Tapanilassa 159, mutta Kärbölessä ja Tuomarinkylässä, missä ammattitilaston mukaan maanviljelysväestö ja ulkotyöläiset olivat ehdottomana enemmistönä, vastaava luku oli niin korkea kuin 193.

Esikaupunkialueella kokonaisuudessaan oli asumistiheys huomattavasti alempi kuin itse kaupungissa: 140 henkeä 100 huonetta kohti, kun sensijaan tämä luku kaupungissa oli 151.

Liika-asuttuja huoneistoja ja näiden asukkaita koskevasta tilastosta saatu kuva esikaupunkien asunto-oloista tukee myöskin edelläesitettyä käsitystä. Äärimmäinen tapaus on asiaa tältä kannalta tarkastettaessa Kärböle ja Tuomarinkylä. Voidaan tällä perusteella todeta, että ne esikaupunkialueet, joissa asutus enemmän muistuttaa maaseutua ja olot muutenkin ovat enemmän maaseutuolojen kaltaisia, on asumistasokin alhaisin. Muista alueista, joiden väestö asuu liika-asutuissa huoneistoissa, voidaan mainita Tikkurila — myöskin se alue, joka on siirtymäaluetta kaupunkimaisesta maaseutumaiseen asutukseen — edelleen Malmi—Tapaninkylä sekä Herttuaniemi ja itäinen saaristo. Kulosaarella ja Grankullassa ei käytännöllisesti katsoen mitään tällaisia epäkohtia ole olemassa.

Esikaupunkialueen väestö- ja asunto-oloja valaisee myöskin tilasto talouskunnista. Tämän mukaan jakaantuu kysymyksessäolevan alueen väestö talous- eli ruokakuntien suuruuden mukaan seuraavalla tavalla:

	Luku	Esikaupunki alueella %	Kaupungissa %
Yhden hengen talouskuntia ...	2,056	19.7	40.2
Perhetalouskuntia, joissa on:			
2 henkilöä	2,075	19.9	19.2
3 »	2,176	20.9	16.3
4 »	1,752	16.8	11.3
5 »	1,119	10.7	6.7
6 »	618	5.9	3.4
7 »	321	3.1	1.6
8 ja useamp.	318	3.0	1.3
Yhteensä	10,435	100.0	100.0

Suuremmat talouskunnat ovat esikaupunkialueella yleisesti lukuisammin edustettuina kuin itse kaupungissa. Erittäin suuri on eroitus 4 ja 5 henkeä käsittävien talouskuntien välillä. Toiselta puolen ovat 1 hengen talouskunnat, jotka Helsingissä näyttelevät niin suurta osaa sen kautta, että alivuokralais- ja asukkijärjestelmä siellä on yleisesti käytännössä, ympäristössä verrattain harvalukuiset. Myöskin talouskuntia koskeva tilasto antaa näinollen lisätukea jo aikaisemmin esitetylle käsitykselle, että esikaupunkiväestön pääasiallisesti muodostavat lapsirikkaat perheet.

Alivuokralais- ja asukijärjestelmä, jota yleensä pidetään yhteiskunnallisessa suhteessa epäkohtana, on esikaupunkialueella yleensä sangen vähän levinnyt päinvas-
toin kuin on asianlaita kaupungissa. Tämä ilmenee seuraavista luvuista:

	Esikaupunkialueella		Kaupungissa
	Luku	%	%
Huoneistoja, joissa oli alivuokralaisia tai asukkeja	681	7.1	27.5
Muut huoneistot	8,935	92.9	72.5
	<u>Yhteensä</u>	<u>100.0</u>	<u>100.0</u>

Jos taas itse väestö jaetaan tällä perusteella, saadaan seuraava yhdistelmä:

	Esikaupunkialueella		Kaupungissa
	Henkeä	%	%
Alivuokralaisia	395	1.1	7.7
Asukkeja	570	1.7	5.7
Muita	33,144	97.2	86.6
	<u>Yhteensä</u>	<u>100.0</u>	<u>100.0</u>

Samoin kuin esikaupunkialue siis aikaisemmin esitettyyn rakennustapaan nähden jyrkästi eroaa varsinaisesta kaupungista, kaupunkien suurten kivitalojen ja vuokra-
kasarmien sijasta kun esikaupungeissa yleensä on pienempiä taloja, joissa tavalli-
sesti on yksi tai kaksi yhdenperheen asuinhuoneistoa, samoin asuu esikaupunkien hu-
oneistoissa myöskin säännöllisesti ainoastaan yksi perhe, kun taas varsinaisella kaupunki-
alueella huomattava osa perheitä on sellaisia, jotka alivuokralaisina ja asukkeina pitävät
luonaan vieraita henkilöitä.

IV LUKU. MAANOMISTUSOLOISSA TAPAHTUNEET MUUTOKSET.

1. PUHTAASTI AGRAARISET MAANOMISTUSOLOT VUOSISADAN VAIHTEESSA.

Helsingin ja Espoon maalaiskunnissa olivat maaomistusolot vuosisadan vaihteessa vielä täysin agraarisella, puhtaasti maataloudellisen elinkeinoelämän vaatimuksia vastaavalla kannalla. Selvän kuvan tilanteesta saa m. m. siitä tutkimuksesta, minkä n. s. »Tilattoman väestön alakomitea» tohtori *Hannes Gebhardin* johdolla toimitti syyskuun 1 päivänä 1901 maalaiskunnissa vallitsevista yhteiskunnallisista oloista.

Helsingin maalaiskunnassa oli silloin maanomistajia kaikkiaan 333. (Tilastollinen tutkimus yhteiskuntataloudellisista oloista Suomen maalaiskunnissa. VI. *J. H. Vennola*. Maanomistus Suomen maalaiskunnissa.) Näistä oli yksityisiä maanomistajia 320. Muita maanomistajia olivat Suomen valtio, Venäjän valtio, Helsingin maalaiskunta, Helsingin kaupunki, Helsingin pitäjän kirkko, Helsingin kaupunkiseurakunta ja 7 yhtiötä. Jos Suomen ja Venäjän valtiot jätetään lukuunottamatta, oli maanomistajia siis 331. Näistä maanomistajista olivat sellaisia, jotka omistivat tilusalaa

alle	2 ha	77	omistaen yhteensä	49	ha
	2— 5 »	30	»	76	»
	5— 10 »	11	»	73	»
	10— 20 »	5	»	65	»
	20— 50 »	28	»	1,048	»
	50— 100 »	80	»	5,973	»
	100— 250 »	71	»	10,682	»
	250— 500 »	15	»	4,907	»
	500— 750 »	8	»	5,196	»
	750—1,000 »	5	»	4,287	»
	1,000—2,000 »	1	»	1,041	»

Tutkimuksessa pidettiin varsinaisina maanviljelystiloina vain sellaisia tiloja, joitten tilusala oli vähintään 5 ha. Tällaisia tiloja, joita samalla maanomistajalla luonnollisesti saattoi olla useampia, oli Helsingin maalaiskunnassa 328. Näistä oli yksityisten maanomistajien hallussa 295. Maanomistajia, valtiota lukuunottamatta, joilla oli tällaisia tiloja, oli 221. Näitten hallussa oli maata 31,137 ha eli 82.2 % kunnan koko pinta-alasta. Tämä pinta-ala oli siten varsinaisen maatalouden ja sen sivuelinkeinojen käytettävänä.

Espoon maalaiskunnassa oli maanomistajia 163. Näistä oli yksityisiä maanomistajia 157. Muita maanomistajia olivat valtio, maalaiskunta, seurakunta ja 3 yhtiötä. Valtiota lukuunottamatta, mikä tilastossa säännöllisesti oli jätetty sivuun, oli maanomistajia siis 162. Näistä maanomistajista oli sellaisia, jotka omistivat tilusalaa

alle	2 ha	.....	14	omistaen yhteensä	12 ha
2—	5 »	.....	13	»	33 »
5—	10 »	.....	10	»	66 »
10—	20 »	.....	7	»	91 »
20—	50 »	.....	9	»	303 »
50—	100 »	.....	31	»	2,186 »
100—	250 »	.....	46	»	8,105 »
250—	500 »	.....	20	»	7,304 »
500—	750 »	.....	5	»	3,225 »
750—	1,000 »	.....	2	»	1,544 »
1,000—	2,000 »	.....	5	»	5,949 »

Varsinaisia maanviljelystiloja oli Espoon maalaiskunnassa 213. Näistä oli yksityisten maanomistajien hallussa 200. Maanomistajia, joilla oli tällaisia tiloja, oli 133. Näitten hallussa oli maata 27,904 ha eli 91,6 % kunnan koko pinta-alasta.

Näitten kuntien maanomistusolojen puhtaasti maataloudellinen luonne ilmenee erittäinkin pienten maanomistajain eli sellaisten maanomistajain, joitten tilojen pinta-ala oli alle 5 ha, suhteellisen vähäisestä lukumäärästä. Tällaisia maanomistajiahan Helsingin maalaiskunnassa oli vain 107 ja Espoon maalaiskunnassa 27. Näissäkin luvuissa, erittäinkin Helsingin maalaiskuntaa koskevissa, tuntuu kuitenkin jonkun verran kaupungin läheisyys. Uudenmaan läänin kunnissa oli näin pienten maanomistajain lukumäärä keskimäärin vain 7,6 kuntaa kohti.

2. MAAN OSITTAMINEN ASUNTOTARKOITUKSIIN.

Kaupunki- ja esikaupunkiasutukselle on maanomistusolojen kannalta ominaista maan osittaminen huomattavasti pienempiin yksiiöihin kuin mikä puhtaasti maataloudellisissa oloissa on tavallista. 5 hehtaarin maa-ala, mikä on varsinaisen maanviljelystilan pinta-alana aliraja, vastaa kaupunkioiloissa jo useita kortteleita ja useita kymmeniä tontteja. 1 hehtaarin suuruinen maa-alue on kaupunkilaisväestön asuntontiksi aivan liian laaja ja käytännössä harvoin esiintyvä. Järjestetyissä kaupunkioiloissa on noin 1,000—1,200 m²:n tonttiala riittävä ja keskimääräinen pinta-alayksiö. Järjestämättömissä esikaupungeissa on asuntonttien pinta-ala yleensä jonkun verran suurempi. 3,000 m²:n tontit edustavat kuitenkin jo tällaistenkin tonttien pinta-alan ylärajaa. Milloin maata lohkomisrajoituksissa ruvetaan jakamaan esim. 1 hehtaaria pienempiin aloihin, voidaan näin ollen päätellä, ettei enää ole kysymys uusien maanviljelystilojen luomisesta, vaan että lohkominen tapahtuu taajahkoa kaupunkimaista asutusta varten. Tällainen maanomistusolojen kaupunkilaistuminen on nyttemmin Helsingin kaupungin naapurikunnissa kehittynyt varsin pitkälle.

Esikaupunkiasutuksen vaikutusta näitten kuntien maanomistusoloihin alkoi tuntuua jo ennenkuin varsinaisen esikaupunkeihin muutto 1900-luvun alussa pääsi vauhtiin. Ensimmäiset tämän asutuksen vaatimat lohkomiset tapahtuivat Helsingin maalaiskunnassa emäradan varrella, jonne kuten aikaisemmin on osoitettu, jo 1800-luvun lopulla syntyi huvila-asutusta. Vuoteen 1890 mennessä oli virallisen maarekisterin merkintöjen mukaan esikaupunkialueella lohkomisella muodostettu 70 tilaa, joitten pinta-ala oli alle 1 ha:n. Näistä oli Oulunkylässä 8, Malminkylässä 16, Tapaninkylässä 12, Suutarinkylässä 2, Tikkurilassa 13, Hanabölessä 3 ja Haxbölessä 1. Useat näin syntyneet tilat olivat kuitenkin valtion rautateille pakkolunastettuja tiloja. Herttuaniemessä tapahtunutta 5, Degerössä 8 ja Villingissä 2 tällaista lohkomista tuskin vielä voidaan pitää varsinaisen esikaupunkiasutuksen oireena, vaan tarkoittivat ne ilmeisesti vain kesähuvila-alueiden lohkomisia.

1890-luvulla pysyivät olot vielä suurin piirtein katsoen ennallaan. Viisivuotiskautena 1891—1895 erotettiin lohkomisella ainoastaan 29 tilaa alle 1 ha, joista Degeröllä

15, Oulunkylässä 6 ja Malminkylässä 4, sekä viisivuotiskautena 1896—1900 14 tällaista tilaa, joista Tikkurilassa 7. Samoin myös viisivuotiskautena 1901—1905 oli tällä alalla hiljaista. Sanottuna aikana syntyi vielä vain 47 1 ha pienempää tilaa. Näistä tuli 21 Oulunkylän, 7 Tikkurilan, 5 Kånalan, 3 Malminkylän ja 3 Haagan osalle. Myös Espoon maalaiskunnan puolella tapahtuivat nyt ensimmäiset tällaiset lohkomiset, nimittäin Konungsbölessä 5, Klobbskogissa 2 ja Albergassa 1 eli yhteensä 8. Osa näistä oli kuitenkin rautateille pakkolunastettujen tilojen lohkomisia. Mutta sitten alkoi kaupunkilaistuminen tälläkin alalla valtavalla voimalla.

Ensimmäiset suuret esikaupunkiasutuksen vaatimat lohkomistoimitukset suoritettiin v. 1906, jolloin Haagassa lohkottiin 115 ja Pakinkylässä 65 1 hehtaaria pienempää tilaa. V. 1907 lohkottiin Leppävaarassa Bergansin tilasta 70 tällaista tilaa lohkomistoimitusten jatkuessa nyt samoin kuin seuraavina vuosina joskin vähäisempinä Haagassa. V. 1908 syntyi Pakinkylässä 81 uutta tällaista tilaa. Nyt alkoivat suuremmat lohkomiset myös Malminkylässä ja Hanabölessä. Edellisessä lohkottiin 23 ja jälkimäisessä 52 tällaista tilaa. Samana vuonna pantiin lohkomiset myös Kulosaaressa alkuun. Sinä vuonna lohkottiin täällä 67 ja seuraavana vuonna 396 tilaa eli tonttia. Jälkimäisenä vuonna eli v. 1909 lohkottiin Hanabölessä 58, Malminkylässä 10 ja Tapaninkylässä 9 sekä Leppävaaran tilasta 116 sanotun kokoista tilaa. Vastaavia lukuja seuraavilta vuosilta olivat: V. 1910 Tapaninkylä 282, Pakinkylä 235, Malminkylä 41 ja Kulosaari 29. V. 1911 Tikkurila 240, Tapaninkylä 127, Malminkylä 123, Kulosaari 50 ja Oulunkylä 41. V. 1912 Tapaninkylä 151, Malminkylä 46, Kulosaari 42 ja Tikkurila 28. V. 1913 Tapaninkylä 331, Leppävaaran Bergans 135, Tikkurila 36 ja Malminkylä 34. V. 1914 Tapaninkylä 118, Konungsböle 77, Malminkylä 66, Leppävaaran tila 66 ja Lauttasaari 14. V. 1915 Tapaninkylä 174 ja Munkkiniemi 27. V. 1916 Malminkylä 85 ja Tapaninkylä 31. V. 1917 Tapaninkylä 67, Munkkiniemi 18, Pukinmäki 15, Malminkylä 13 ja Lauttasaari 12. Tässä on mainittu vain sellaiset tapaukset, joissa eri kylissä samana vuonna lukuisammin lohkomisia toimitettiin tai tällaisia lohkomisia sattui runsaammin ensimmäinen kerta. Suppeammassa määrin sattuneet lohkomiset, joita eri kylissä toimitettiin harva se vuosi, on jätetty mainitsematta. Myöskään ei tässä ole kiinnitetty huomiota lohkomisiin, joitten kautta muodostettiin pinta-alaltaan 1—5 ha:n suuruisia tiloja, vaikka nämäkin lohkomiset toisinaan saattoivat johtua esikaupunkiasutuksesta.

Edelläesitetyissä vuosia 1916—1917 koskevissa luvuissa alkoi jo sota-ajan lamaanuttava vaikutus esikaupunkien muodostumiseen tuntua. Myöskin lohkomistoimitusten lukumäärä väheni esikaupunkien muuton hiljentyessä, ollen alimmillaan vv. 1918—1920. Huomattavimmat lohkomistoimitukset näiltä ajoilta olivat Munkkiniemessä toimitetut, joita oli v. 1918 54, v. 1919 40 ja v. 1920 56.

Vuodesta 1921 alkoi kuitenkin tällaisten pienten alle 1 ha:n kokoisten tilojen syntyminen lohkomisen kautta jälleen elpyä. Sanottuna vuonna toimitettiin Malminkylässä 130 tällaista lohkomista, Kulosaaressa 50 ja Lauttasaaressa 44. V. 1922 oli hieman hiljaisempi vuosi. V. 1923 sitävastoin suoritettiin Bergansin tilalla 132, Haagassa 40 ja Hanabölessä 30 tällaista toimitusta. Myöhemmiltä vuosilta ansaitsevat seuraavat luvut maininnan: V. 1924 Tapaninkylä 125, Puodinkylä 60 ja Hanaböle 57. V. 1925 Tapaninkylä 197, Haaga 116, Malminkylä 60, Puodinkylä 40, Lauttasaari 28 ja Munkkiniemi 20. V. 1926 Puodinkylä 128, Haaga 103, Tapaninkylä 59 ja Munkkiniemi 53. V. 1927 Munkkiniemi 227, Puodinkylä 114, Tapaninkylä 84, Lauttasaari 28, Talinkylä 21 ja Oulunkylä 21. V. 1928 Tapaninkylä 199, Malminkylä 62, Albergan tila 53, Haaga 43, Hanaböle 42 ja Tikkurila 32. V. 1929 Tapaninkylä 122, Albergan ja Leppävaaran tilat 116, Hanaböle 104, Puodinkylä 82, Kulosaari 73, Otaniemi 62, Tikkurila 50, Haaga 44 ja Munkkiniemi 35. V. 1930 Haaga 134, Munkkiniemi 90, Tapaninkylä 58 ja Degerö 27. V. 1931 Tapaninkylä 134, Tikkurila 55, Malminkylä 41 ja Hanaböle 30. V. 1932 Tikkurila 165, Munkkiniemi 69, Tapaninkylä 65, Hanaböle 55, Haaga 35 ja Leppävaara 35. Harvenevat ja pienenevät luvut viime vuosilta osoittavat, että

esikaupunkien kehityksessä tapahtunut pysähdys ilmenee myöskin lohkomistoimitusten vähenemisenä.

Tässä esitettyä yksityiskohtaisempi selostus kullakin eri liitosalueella toimitettujen lohkomisten lukumäärästä ja maanomistusolojen alalla näin tapahtuneesta kaupunkilaistumisesta annetaan kutakin liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä.

Jotta kävisi selväksi, miten huomattava maan osittamisen kautta tapahtunut maanomistusolojen kaupunkilaistuminen Helsingin kaupungin naapurikunnissa on ollut verrattuna v. 1901 vallinneisiin oloihin, jotka edellä on otettu lähtökohdaksi, on välttämätöntä todeta erikokoisten tilojen nykyinen lukumäärä. Tätä valaisevat luvut ovat esitetyt oheellisessa taulukossa »Maan jakaantuminen tilojen suuruuden mukaan Helsingin maalaiskunnan entisen alueen ja eräitten Espoon maalaiskuntain osien piirissä v:n 1933 alussa». Taulukko on laadittu maarekisterissä olevien pinta-ala tietojen pohjalla.

Kun, kuten aikaisemmin on osoitettu, v. 1901 oli sellaisia maanomistajia, joitten tilojen pinta-ala oli alle 5 ha, Helsingin maalaiskunnassa 107 ja koko Espoon maalaiskunnassa 27, oli v. 1933 5 ha pienempiä tiloja entistä jakamatonta Helsingin maalaiskuntaa vastaavalla alueella 9,326 ja pelkästään niissä Espoon kunnan osissa, jotka on luettu Leppävaaran ja Grankullan liitosalueisiin, 2,336.

Vielä selvemmän kuvan näitten maanomistusolojen kaupunkilaistumisen nykyisestä kehitysteestä saa, jos vertailun rajoittaa vain varsinaiseen esikaupunkialueeseen ja tällöin panee pääpainon 1 hehtaaria pienempien tilojen lukumäärään. Vuoteen 1890 mennessä oli tällaisia tiloja silloisessa Helsingin maalaiskunnassa muodostettu, kuten on mainittu, vain 70. Espoon kuntaan kuuluvilla liitosalueilla niitä ei ollut lainkaan. V. 1933 oli tämän kokoisia eli siis 1 ha pienempiä tiloja esikaupunkialueilla entisen jakamattoman Helsingin maalaiskunnan piirissä 8,460 ja esikaupunkialueilla Espoon maalaiskunnan piirissä 2,175 eli yhteensä 10,635.

Syytä on huomauttaa, että maarekisterin merkintöihin perustuvat luvut tilojen lukumäärästä eivät sellaisinaan osoita maanomistajien lukumäärää eikä sitä, että kaikki lohkotut tilat olisi jo otettu asuntotarkoituksiin käytettäväksi. Sellaisia 1 hehtaaria pienempiä asuntotarkoituksiin valmiiksi lohkottuja tiloja, jotka edelleen ovat alkuperäisten maanomistajien hallussa joko viljelysmaana tai asuntotarpeiksi vuokrattuina, on vielä varsin runsaasti. Myöskin on lukuisasti sellaisia tapauksia, että samalla asuntotonttien omistajalla on hallussaan useita tiloja. Todellisuutta paremmin vastaavan kuvan tämän kokoisten tilojen omistajain luvusta antavat ilmeisesti edellisessä luvussa (sivu 95) esitetyt luvut kiinteistöistä, joitten rakennukset ovat omalla maalla. Tällaisia oli v. 1930 vain 4,903. Rakennettuja kiinteistöjä vuokraamalla oli 1,013. Jälkimmäisistä ehkä noin puolet on jo lohkottuja tiloja. Jos tämä edellytys pitää paikkansa, on liitosalueella vielä noin 5,200 käyttämätöntä 1 hehtaaria pienempää tilaa, jotka odottavat ostajaansa ja rakentajaansa.

3. MAAKEINOTTELUYHTIÖIDEN ILMESTYMINEN.

Maan osittaminen asuntotarvetta mutta ei maatalouden tarvetta vastaaviin yksiiöihin ei ollut ainoa kaupungin naapurikuntien maanomistusolojen kaupunkilais-tumista osoittava ilmiö. Rinnan tämän kehityksen kanssa kävi maan keskittyminen sellaisen suurten maanomistajien käsiin, jotka eivät hankkineet maaomaisuuttaan käyttääkseen sitä maataloudelliseen tuotantoon vaan juuri jakaakseen sen asunto-tiloiksi ja saavuttaakseen siten voittoa ennenkaikkea maan arvonnousun perusteella. Tässä tarkoituksessa toimiva yritteliäisyys järjestäytyi tavallisesti osakeyhtiömuotoa käyttäen. Tällaisia alkuperäisille maataloudellisille oloille vieraita maakeinottelu-yhtiöitä ilmestyi kaupungin ympäristöön heti, kun kaupunkiväestön siirtyminen näihin maalaiskuntiin alkoi ja asuntotonttien kysyntää maalaiskunnissa syntyi.

Maan jakautuminen tilojen suuruuden mukaan Helsingin maalaiskunnan entisen alueen ja eräitten Espoon maalaiskunnan osien piirissä vuoden 1933 alussa.

Liitosalue		Tilojen lukumäärä									
N:o	Nimi	-0,5 ha	0,5-1 ha	1-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-25 ha	25-50 ha	50-100 ha	100- ha	Yht.
I	Huopalahti:										
	Munkkiniemi	795	10	13	—	—	—	—	—	1	819
	Lauttasaari	191	11	12	1	—	—	—	—	1	216
	Pasila	3	2	1	4	—	1	5	1	1	18
	Yhteensä	989	23	26	5	—	1	5	1	3	1,053
II	Haaga	716	6	6	—	—	—	1	1	1	731
III	Oulunkylä	143	19	13	7	4	1	2	1	2	192
IV	Kulosaari	408	4	2	—	—	1	—	1	—	416
V	Pitäjänmäki:										
	Tali	38	1	6	—	—	—	2	1	1	49
	Känala	82	7	3	1	1	3	3	1	—	101
	Kärböle	8	4	4	2	2	3	7	1	3	34
	Yhteensä	128	12	13	3	3	6	12	3	4	184
VI	Pakinkylä:										
	Pakinkylä	238	225	11	5	—	—	2	1	—	482
	Tuomarinkylä	—	—	—	—	—	—	—	3	4	7
	Tomtbacka ja Nackböle	—	2	—	—	—	—	—	1	1	4
	Yhteensä	238	227	11	5	—	—	2	5	5	493
VII	Malmi—Tapanila:										
	Malminkylä	834	83	43	10	2	1	6	6	3	988
	Tapaninkylä	1,962	267	142	11	5	6	—	2	—	2,395
	Suutarinkylä	10	7	8	12	2	—	3	—	—	42
	Wiikinkylä	1	—	1	—	—	—	—	—	2	4
	Yhteensä	2,807	357	194	33	9	7	9	8	5	3,429
VIII	Herttuaniemi:										
	Herttuaniemi ja Bätvik	40	3	10	1	3	—	3	—	4	64
	Puodinkylä	329	24	35	7	5	5	2	2	—	409
	Brändön tila	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
	Yhteensä	369	27	45	8	8	5	6	2	4	474
IX	Itäiset saaret:										
	Degerö	142	68	78	6	3	3	—	1	3	304
	Turholma	4	3	6	2	2	—	—	—	1	18
	Santahamina	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
	Mjölö	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
	Yhteensä	146	71	84	8	5	3	—	1	7	325
X	Tikkurila:										
	Tikkurila	657	203	137	34	6	11	6	5	—	1,059
	Fastböle	23	9	11	4	2	—	—	2	3	54
	Haxböle	22	5	6	4	2	2	1	—	—	42
	Hanaböle	305	65	40	8	4	6	2	9	—	439
	Osa Kirkonkylää	133	7	3	2	1	—	—	1	1	148
	Yhteensä	1,140	289	197	52	15	19	9	17	4	1,742

Liitosalue		Tilojen lukumäärä									Yht.
N:o	Nimi	-0,5 ha	0,5-1 ha	1-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-25 ha	25-50 ha	50-100 ha	100- ha	
XI	Sup. Helsingin mlk.	123	62	138	62	34	28	53	53	38	591
XII	Västersundom:										
	Häkansböle.....	4	1	3	2	2	1	—	1	2	16
	Mellunkylä	16	4	16	4	3	4	6	3	1	57
	Nordsjö	28	24	86	7	1	—	—	2	4	152
	Sottungsby	12	7	18	3	4	7	12	5	4	72
	Västersundom.....	40	20	14	5	2	1	4	6	2	94
	Yhteensä	100	56	137	21	12	13	22	17	13	391
XIII	Leppävaara:										
	Mäkkylä	—	1	1	1	—	—	2	—	1	6
	Bergans	365	5	2	1	1	—	—	1	—	375
	Alberga-Leppävaara	363	30	13	5	—	—	—	—	2	413
	Bredvik	—	—	1	1	—	—	1	—	1	4
	Kilo	8	5	2	1	—	1	—	—	1	18
	Klobbskog	68	19	11	—	—	—	—	2	1	101
	Konungsböle	60	58	13	—	—	—	—	1	—	132
	Bölskärr ja Kvarnäng	26	1	1	1	—	—	—	—	—	29
	Björnvik—Hagalund (Ota- niemi).....	66	2	2	3	2	1	1	—	2	79
	Yhteensä	956	121	46	13	3	2	4	4	8	1,157
XIV	Grankulla:										
	Grankulla	477	223	67	3	—	—	—	—	—	770
	Bemböle	126	37	35	7	4	4	4	4	1	222
	Södrök	125	60	34	6	—	1	1	2	—	229
	Smedsby	14	13	8	—	—	—	1	2	—	38
	Karvasbacka	17	6	11	1	—	—	—	1	—	36
	Yhteensä	759	339	155	17	4	5	6	9	1	1,295
	Kaikki (I—XIV) yhteensä	9,022	1,613	1,067	234	97	91	131	123	95	12,473
	Esikaupunkialueet (I—X ja XII—XIV) yhteensä	8,899	1,551	929	172	63	63	78	70	57	11,882
	Ent. Helsingin maalaiskunta (I—XII) yhteensä	7,307	1,153	866	204	90	84	121	110	86	10,021

Ajottain oli tämätapaisella yritteliäisyydellä »Gründer»-aikakauden epäterveellisen keinottelun tuntu.

Näin syntyneet maakiinteistöyhtiöt olivat niin hyvin järjestysmuodoltaan kuin alkuperänsä ja toimintatapojensa puolesta erilaatuisia. Oli sellaisia, jotka kehittyivät vanhoista sukuomistuksista tai muihin tarkoituksiin alkuaan hankituista maanomistuksista ja muodostuivat jo pelkästään edullisen asemansa vuoksi vähitellen varsinaisiksi maakeinotteluyrityksiksi. Toiset olivat nimenomaan maakeinottelun tarkoi-

tuksella perustettuja yrityksiä, jotka joko möivät tai vuokrasivat tontteja. Vihdoin oli sellaisia keskinäisyyden pohjalla toimivia osuuskuntia, joitten tarkoituksena oli sanottavaa voittoa tavoittelematta hankkia jäsenilleen asuntotila, minkä tarkoituksen saavutettuaan hajosivat. Useimpien näitten yhtiöitten ja osuuskuntien nimet on jo aikaisemmin mainittu selostettaessa esikaupunkien syntyä.

1. A. B. M. G. STENIUS.

Puheenaolevista yhtiöistä huomattavin on A. B. M. G. Stenius-niminen yhtiö, jonka toimiala on Haagan kauppala, Munkkiniemi ja Leppävaaran asemanseutu. Se on myöskin vanhin tämäntapainen yhtiö. Se perustettiin, kuten aikaisemmin on mainittu, v. 1895 tällöin vielä ainakin huomattavalta osalta puutarhaliikettä harjoittamaan.

Tälle alkuaan perheyhtiön luontoiselle yhtiölle siirtyi sitä perustettaessa aluksi Pikku-Huopalahden kylässä oleva Backaksen tila, sama mikä vuonna 1650 oli lahjoitettu kaupungille »ikuisiksi omaisuudeksi», mutta oli sittemmin muuttunut maistraattintilaksi. Maarekisterissä oli tilan nimi Backaksen verotila N:o 2 ja sen pinta-ala oli maarekisterin mukaan kaupan tapahtuessa 126.68 ha. Kauppahinta oli 100,000 markkaa. V. 1908 osti yhtiö tilanomistaja Leopold Lercheltä Hagan verotalon R. N:o 1¹⁰ Pikku-Huopalahden kylässä Smk:n 511,519:17 hinnasta. Hagan verotila oli v. 1907 lohkottu Korpaksen verotalosta, ollen sekin siis kaupungin entistä lahjoitusmaata. Tilan pinta-ala oli 175.78 ha. Backaksen ja Hagan tilojen maitten välissä oli eräitä pieniä tiloja tai tiluspalstoja, mitkä kaupunki omisti ja jotka oli lohkottu kaupungin alueeseen liitetyistä Meilahden, Reijolan ja Böhlen tiloista. Nämä palstat olivat n.s. Vähä-Meilahden tila, R. N:o 1¹, joka jakaantui Meilahden suursuohon radan pohjoispuolella, pinta-alaltaan 22.46 ha, ja Meilahden kotisuohon radan eteläpuolella, 4.74 ha, Böhle Österåker samoin radan eteläpuolella, 2.88 ha, sekä yhtäjaksoinen 20.44 ha:n suuruinen lohko, joka käsitti Böhle Backåker, Ut-Grejus-Storäng ja Skogsbacka-Storäng-nimiset tilukset sekä pääasiallisen osan Brinkaåkern-nimistä peltoa. (Kts. karttaa P. A. n:o 66 v:lta 1910.) Nämä siis yhteensä 50.52 ha:n laajat maa-alueet vaihtoi yhtiö v. 1911 itselleen kaupungilta antamalla vastikkeeksi 58.14 ha maata Pasilan ampumaradan lähistöltä samassa Pikku-Huopalahden kylässä. Tämän vaihdon kautta sai yhtiö muodostettua sen alueen yhtenäiseksi, jonne Haagan huvilakaupunki oli aikomus järjestää. Vaihtoalueiden pinta-alat muodostuivat kuitenkin lopullisessa erottamistoimituksessa jonkun verran toiseksi kuin vaihtoasiakirjoissa ilmoitettiin.

Seuraava yhtiön suuri maanhankinta oli Munkkiniemen osto. V. 1910 tehdyllä kauppakirjalla osti yhtiö 1,500,000 markalla vapaaherra G. E. Ramsayltä Munkkiniemen yksinäisestä verotalosta N:o 1 0.9596 osaa, joka maarekisteriin oli merkitty Munkkiniemi R. N:o 1¹⁰:ksi. Niin hankitun tilan pinta-ala oli 554.881 ha.

Senjälkeen siirtyivät yhtiön maaostot Ison-Huopalahden toiselle puolelle Leppävaaran asemanseudulle. V. 1917 osti yhtiö edempänä mainittavan A. B. Albergan OY:n kaikki osakkeet. Tämä yhtiö omisti Albergan verotalosta N:o 2 erotetun puolikkaan, Albergan verotilan R. N:o 2¹⁵³ sekä joukon alkuperäisestä kantatilasta erotettuja palstatiloja Espoon pitäjän Suur-Huopalahden kylässä. Näin hankitun maan pinta-ala oli kauppakirjassa ilmoitettu noin 330 ha:ksi. Kauppahinta oli 900,000 markkaa. Samana vuonna lokakuun 25 päivänä tehdyllä kauppakirjalla osti yhtiö lisäksi Albergan kartanon naapuruudesta vapaaherratar Elvira Sofia Vilhelmina Standertskjöldiltä ja neiti Fanny Lise Therese Standertskjöldiltä 500,000 markan hinnasta Bredvikiksi kutsutun $\frac{3}{4}$ Bredvikin yksinäisestä verotalosta. Tilan pinta-ala oli n. 160 ha. Leppävaaran liitosalueella käsittivät yhtiön maanhankinnat siis n. 490 ha.

A. B. M. G. Steniuksen hallussa on siten ollut maata kaikkiaan n. 1,350 ha. Tästä alasta on myöhemmin tontteina myyty noin 210 ha, joten yhtiön maaomaisuus nykyään on noin 1,140 ha. Tämä maa-ala käsittää käytännöllisesti katsoen koko sen maan, myytyjä tontteja ja rautatiealuetta sekä edempänä mainittavaa kaupungin omistamaa Korpaksen tilaa lukuunottamatta, mikä kuuluu Haagan kauppalaan, koko Munkkiniemen taajaväkisen yhdyskunnan alueen lukuunottamatta myytyjä tontteja ja Villa Munksnäs-nimellä kutsuttua 9.5 ha:n suuruista aluetta, jolla Munkkiniemen kartanon entiset päärakennukset ovat, sekä noin 16.1 % Leppävaaran liitosalueen maita. Yhtiön osakepääoma on nykyään 9,000,000 markkaa.

2. A. B. ALBERGA O. Y.

Edellämainittu A. B. Alberga O. Y. oli sekin alkuaan perheyhtiö, jonka Slöörperheen jäsenet v. 1906 olivat keskenään muodostaneet jakamattoman Albergan kartanon omistamista varten. Kun Albergan kartano v. 1913 jaettiin Leppävaara, R. N:o 2¹⁵², ja Alberga R. N:o 2¹⁵³-nimisiin tiloihin, jäi jälkimmäinen tila sekä joukko kantatilasta eroitettuja asuntotiloja tämän yhtiön haltuun. V. 1917 tarjosivat yhtiön osakkaat kaupungille kaikki yhtiön 45 osaketta, joitten nimellisarvo oli yhteensä 45,000 markkaa, yhteensä 1,300,500 markan hinnasta. Kaupunginvaltuusto kuitenkin hylkäsi tarjouksen toukokuun 8 päivänä 1917 (P. A. n:o 29 v:lta 1917), minkä jälkeen osakkeet edelläkerrotulla tavalla siirtyivät A. B. M. G. Steniukselle. Yhtiö purettiin sittemmin v. 1927.

3. O. Y. LEPPÄVAARA.

Osakeyhtiö Leppävaara on tavallaan AB. Alberga Oy:n tytäryhtiö. Kun vanha Albergan kartano edellämainitulla tavalla v. 1913 jaettiin, sai osa yhtiön osakkaita jaossa muodostetun Leppävaaran tilan, R. N:o 2¹⁵². Tila siirrettiin tarkoitusta varten muodostetun O. Y. Leppävaaran nimiin. Myöhemmin hankki yhtiö vielä omistusoikeuden m.m. Bergansin tilasta eroitettuihin Terholan, R. N:o 1⁸⁶, ja Suontauksen, R. N:o 1⁸⁷, tiloihin. Yhtiön hallussa on alkuaan ollut maata 353.37 ha. Yhtiö harjoittaa maanviljelyksen ohessa asuntotonttien myyntiä laajassa mitassa. Nykyään omistaa yhtiö maata n. 335 ha.

4. JULIUS TALLBERG'IN PERIKUNTA.

Lukuunottamatta Lauttasaaren eteläisiä ja läntisiä niemiä, jotka Venäjän puolustuslaitos v. 1890 pakkolunasti ja jotka sittemmin ovat siirtyneet kaupungille, sekä myytyjä tontteja, kuuluvat Lauttasaaren maat Drumsön kartanoon. Tämän kartanon muodostavat Heikaksen ja Bertaksen tilat, jotka kuten aikaisemmin on mainittu, sisältyivät vuoden 1650 maalahjoitukseen ja muuttuivat sittemmin maistraatintiloiksi. Vuosisadan vaihteessa oli Drumsön kartano tilanomistaja W. Wavulinin hallussa ja hänen kuoltuaan siirtyi se hänen perillisilleen. Perikunta tarjosi tilan v. 1911 kaupungille 1,000,000 markan hinnasta. Kaupungille tarjottu ala oli 255.785 ha. (P. A. n:o 37 v:lta 1911.) Vaadittu hinta painettiin sittemmin 900,000 markkaan, mutta kaupunginvaltuusto hylkäsi tarjouksen lokakuun 31 päivänä 1911.

Wavulinin perikunta oli tarjouksessaan kaupungille ilmoittanut, että »jos kaupunginvaltuusto nyt vastoin luuloa ei katsoisi voivansa sopia Drumsön ostamisesta, on meidän käytettävissämme vain joko se keino, että myymme maatilan yksityiselle taikka yhtiölle taikka että itse palstoitamme sen. Yksityinen varakas henkilö on tarjonnut miljoonan Suomen markkaa koko maatilasta (tietenkin keinottelutarkoituk-

nessa), mutta olemme toistaiseksi jättäneet tarjouksen huomioon ottamatta.» Kun kauppa kaupungin kanssa raukesi, möi perikunta samana vuonna kartanon kauppias Julius Tallbergille 750,000 markan hinnasta. Näyttää ilmeiseltä, että tämä kaupungin kehitystä suuresti harrastava kunnallismies alkuaan osti tilan tarjotakseen kaupungille tilaisuuden korjata erehdys, mikä tehtiin, kun tila jätettiin ostamatta. Heti tilan ostettuaan tarjosi kauppias Tallberg sen uudestaan kaupungille samasta hinnasta, mistä hän oli sen ostanut, eli sanotusta 750,000 markasta. (P. A. n:o 55 v:lta 1912.) Tämänkin tarjouksen lisätty kaupunginvaltuusto kuitenkin hylkäsi syyskuun 24 päivänä 1912. V. 1917 tarjosi kauppias Tallberg vielä eräitä saaren osia kaupungille, mutta vaadituista ehdoista huokui nyttemmin jo toinen, kaupungille karsas henki. (P. A. n:o 23 v:lta 1918.) Tarjous tuli sen oltua useita kertoja valtuuston käsiteltävänä hylätyksi valtuuston kokouksessa lokakuun 29 päivänä 1918.

Kauppias, sittemmin kauppaneuvos Julius Tallbergin kuoltua v. 1921, siirtyi Drumsön kartano hänen perillisilleen, jotka kartanon edelleen yhteisesti omistavat. Julius Tallbergin perikunnan hallussa on saarella noin 200 ha maata, mikä on noin 62 % saaren maitten pinta-alasta. Sitäpaitsi omistaa perikunta melkein kaikki saarta ympäröivät vedet. Perikunta hoitaa kartanoa samoja periaatteita noudattaen kuin yleensä maakeinotteluyhtiöt, minkä vuoksi tämä maanomistaja on mainittu tässä yhteydessä.

5. A. B. OTNÄS GÅRD.

V. 1922 perustettiin A. B. Otnäs Gård-niminen yhtiö, joka osti Hagalundin tilasta Espoon maalaiskunnassa eroitettun Otnäs-nimisen tilan. Yhtiön tarkoituksena on palstoittaa ja myydä maat asuntotontteina. Verrattain laajoja osittamisia onkin jo toimitettu, mutta yhtiö on toistaiseksi myynyt tontteja varsin vähän. Yhtiö omistaa nykyään maata 152. s ha. Päätilan, Otnäs R. N:o 1⁹², pinta-ala on n. 144. s ha. Muut maat ovat eroitettuja tontteja.

6. A. B. GRANKULLA.

Varsinainen maakeinotteluyhtiö oli perustamisestaan alkaen A. B. Grankulla. Yhtiö perustettiin keväällä 1906 40,000 markan osakepääomalle. Osakepääoma koroitettiin v. 1918 120,000 markkaan. Se hankki itselleen omistusoikeuden suureen määrään isompia ja pienempiä tiloja, joita oli eroitettu Juus N:o 1, Kask N:o 5 ja Kavall N:o 8-nimisistä verotaloista Espoon maalaiskunnan Bembölen kylässä sekä Glims N:o 1 ja Jorf N:o 2-nimisistä verotaloista saman kunnan Karvasbackan kylässä. Nämä yhtiön haltuun joutuneet tilat käsittivät suurimman osan sitä aluetta, mikä ensin julistettiin Grankullan yhdyskunnaksi ja myöhemmin Grankullan kauppalaksi. Yhtiön maat myytiin yksityisille tonteiksi suurimmaksi osaksi jo ennenkuin kauppala v. 1920 perustettiin. Yhtiön toiminta, joka kauppalan perustamisen jälkeen oli jonkun aikaa lamassa, on viime vuonna ulottanut toimintansa kauppalan ulkopuolelle Viherlaakson alueelle. M. m. on yhtiö maanmittaamisen ja tonttien myymisen tarkoituksessa ostanut Kavallin verotalosta eroitettun Matildedal-nimisen tilan. Yhteensä omistaneen yhtiö nykyään noin 91 ha.

7. A. B. TOLFVAN O. Y.

Tässä mainittujen läntisissä esikaupungeissa toimivien yhtiöiden joukossa on mainittava vielä eräs yhtiö, joka muun toimintansa ohessa on harjoittanut hiljaista maakeinottelua. Tämä on A. B. Tolfvan OY.-niminen yhtiö. Yhtiö omistaa nykyisin Espoon maalaiskunnan Bembölen kylässä m. m. Juus'ista eroitettun tilan, sekä Kavall'ista eroitettun Penttilä-nimisen. Yhteensä on yhtiöllä nykyään maata noin 13. s ha.

8. PAKINKYLÄN OSUUSKUNNAT.

Pohjoisissa esikaupungeissa järjestäytyi maan osittamista asuntotonteiksi tarkoittava yritteliäisyys aluksi keskinäisyyden pohjalla. Syntyneitten osuuskuntien järjestysmuodon esikuvina olivat asunto-osuuskunnat, jotka 1900-luvun ensi vuosina olivat kaupungissa tulleet suureen suosioon. Näitten osuuskuntien keskinäisyys oli kuitenkin vain näennäinen eikä vastannut niitä vaatimuksia, joita osuuskuntien järjestysmuodolle myöhemmin on asetettu. Kunkin osuuskunnan jäsenen oli lunastettava itselleen omistusoikeus vähintään yhteen palstaan sekä annettava osuuskunnalle velkakirja kauppahinnan siitä osasta, jota kauppaan tehtäessä ei maksettu. Palstoja voitiin toisinaan myydä myös henkilöille, jotka eivät olleet osuuskuntain jäseniä. Kun osuuskuntain ostamilta tiloilta oli myyty kaikki palstat ja maksamattomat kauppahinnat oli suoritettu, hajosivat nämä osuuskunnat.

Tällaisten maaosuuskuntien varsinainen toiminta-alue oli Pakinkylä. Täällä toimivat aikaisemmin mainitut kolme osuuskuntaa: Alku, Lepola ja Elo. Osuuskunta Alun säännöt oli maaherra vahvistanut heinäkuun 10 päivänä 1905. Lepolan marraskuun 12 päivänä 1907 ja Elon helmikuun 4 päivänä 1909. Alku-osuuskunta osti Björkbacka-nimisen puolikkaan, R. N:o 4², Prästbacka-nimisestä verotilasta yllämainitussa kylässä, mikä tilaosa oli pinta-alaltaan 57.60 ha. Tila jaettiin alkuaan 91 noin 5,000 m²:n laajuiseen palstaan, mitkä myytiin vuoden 1910 loppuun mennessä. Lepola osti toisen puolen mainittua Prästbackan verotilaa, jota osaa kutsuttiin tilan vanhalla nimellä Prästbackaksi R. N:o 4¹ ja oli pinta-alaltaan 54.96 ha. Tästä tilasta palstoitetut tontit, luvultaan 90, myytiin niinkään v. 1910 loppuun. Osuuskunta Elo taas osti tarkoituksiinsa Landtmätars'in eli Baggbölen kartanon, R. N:o 3¹, jonka pinta-ala oli 89.01 ha. Se jaettiin alkuaan noin 150 palstaan. Nämä oli kaikki myyty v. 1911. Näitten osuuskuntien hallussa oli siten ollut 201.57 ha maata, mikä oli 45.4 % Pakinkylän koko pinta-alasta.

Sanottujen osuuskuntien rinnalla toimi Pakinkylässä eräs yhtymä, joka tosin ei järjestäytynyt osakeyhtiöksi sen enempää kuin osuuskunnaksikaan, mutta joka kuitenkin tarkoituksensa vuoksi on mainittava maakeinotteluyritysten yhteydessä. Tämä oli eräs konsortio, joka osti neljänneksen edellämainittua Landtmätars-nimistä verotilaa. Tätä kutsuttiin Mellangårdin eli Välitalon kartanoksi, R. N:o 3⁴. Sen pinta-ala oli 47.16 ha. Yhtymä lienee muodostettu v. 1905. Tila jaettiin 65 palstaan, jotka kaikki myytiin vv. 1906—1911, vaikka huomattava osa jäikin rakentamatta. Kun yhtymän palstat oli myyty, niin se hajosi.

9. BOXBACKA AKTIEBOLAG.

Varsinainen maakeinotteluyhtiö oli v. 1907 toimintansa alottanut Boxbacka-Aktiebolag. Yhtiö hankki toimintansa alkuvuosina seuraavat Malminkylässä sijaitsevat tilat, nimittäin: Päls-nimisen osan, R. N:o 1⁴, Pehrs-nimisestä verotalosta N:o 1, pinta-alaltaan oston tapahtuessa 31.09 ha, Sonaby'n verotalon N:o 5, 111.64 ha, Dahl-nimisen osan, R. N:o 6¹, Brusaksen verotalosta N:o 6, 57.09 ha, ja Tallbackan eli Eskos'in verotilan N:o 8, lukuunottamatta siitä erotettua hautausmaa-alueetta, 70.89 ha, sekä Boxbackan yksinäisen rälssitilan, pinta-alaltaan 158.35 ha ja Stensbölen yksinäisen rälssitilan, 127.84 ha. Hankittujen tilojen yhteinen pinta-ala oli siten 556.90 ha. Tämä oli 28.8 % Malminkylän koko pinta-alasta. Yhtiö ryhtyi heti näillä alueilla harjoittamaan vilkasta palstoittamista ja tonttien myyntiä. Sanottuna vuonna tarjosi yhtiö kaupungille jällellolevan osan maataan, mikä silloin oli supistunut 407.898 ha:iin, tai kaikki yhtiön osakkeet. Kokouksessaan huhtikuun 24 päivänä 1917 kaupunginvaltuusto hyväksyi jälkimäisen vaihtoehdon. Osakkeista, joitten nimellisarvo oli yhteensä 120,000 markkaa, maksettiin 2,160,000 markkaa ja yhtiön

eräitten velkain suoritukseen myönnettiin 500,000 markkaa eli yhteensä 2,660,000 markkaa. (P. A. n:o 18 v:lta 1917.) Yhtiön kaikkien osakkeitten näin siirryttyä kaupungille, päätti valtuusto joulukuun 18 päivänä 1919 purkaa yhtiön. Tämä tapahtui seuraavana vuonna ja yhtiön omistamat tilat siirtyivät kaupungin maatalouslautakunnan hoitoon.

10. A. B. PARKSTAD—VANDA—PUISTOKYLÄ O. Y.

Samoihin aikoihin kuin edellämainittu yhtiö aloitti toimintansa toinen myöhemmin sängen huomattavaksi muodostunut varsinainen maakeinotteluyhtiö, nimittäin A. B. Parkstad—Vanda—Puistokylä O. Y. Tämän yhtiön perustamisvuosi oli 1906. Yhtiön ensimmäinen osakepääoma oli 150,000 markkaa. Osakepääoma korotettiin sitten v. 1907 ensin 225,000 markkaan ja sitten 300,000 markkaan, v. 1908 400,000 markkaan, v. 1927 1,200,000 markkaan ja v. 1,928 3,200,000 markkaan. Se sijoitti toimintansa Malminkylän pohjoisosaan ja Tapaninkylään, minkä asuntotarkoituksiin käyttämättömän maan se vähitellen vv. 1907—1910 kuluessa valtasi melkein kokonaan.

Yhtiön ostamat tilat olivat seuraavat: Örskis-niminen verotila R. N:o 3 Malminkylässä, pinta-alaltaan oston tapahtuessa 94.83 ha, ja Malmbygård-niminen puolikas, R. N:o 7¹, Filpuksen verotilasta, 77.79 ha, samassa kylässä sekä Tapaninkylässä Innus-niminen puolikas, R. N:o 1¹ samannimisestä verotilasta, 75.72 ha, Nybondaksen verotila R. N:o 3, 59.54 ha, Björns-niminen verotila R. N:o 4, 75.23 ha, Åsmus-niminen verotila R. N:o 5, 173.46 ha, Ullas-nimiset A ja B verotilat, R. N:ot 6¹ ja 6², 110.35 ha, Krogars-niminen osa, R. N:o 7¹, samannimisestä verotilasta, 135.23 ha, Rasmus-niminen verotila, R. N:o 8, 165.35 ha, Petas-niminen verotila, R. N:o 9, 105.93 ha, Brännas-niminen verotila, R. N:o 10, 38.23 ha, Björns-niminen verotila R. N:o 11, 26.39 ha, ja Bamsas-niminen verotila, R. N:o 12, 56.51 ha. Yhtiön haltuun joutui siten Malminkylässä yhteensä 172.62 ha ja Tapaninkylässä 1,021.99 ha maata, eli kummassakin kylässä yhteensä 1,194.61 ha. Malminkylästä joutui yhtiölle 12 % ja Tapaninkylästä 75 % koko kylän alueesta, käsittäen Tapaninkylän koko keski- ja itäosan.

Yhtiö aloitti toimintansa sikäli hyväksyttävien muodoin, että se hankki suhteellisen tyydyttävän asemakaavan palstoitustoimitusten pohjaksi, mutta pian se havaitsi tällaisen järjestetyn toiminnan epätaloudelliseksi ja ryhtyi jakamaan ja myymään maata aivan suunnitelmattomasti. Yhtiön maista on tähän mennessä myyty noin 1,300 palstaa. Myymättömät maat ovat nyttemmin siirtyneet kaupungille.

Ensimmäinen tarjous kaupungille tehtiin v. 1917, jolloin yhtiöllä vielä oli maata noin 504 ha. Pyydetty hinta oli 2,628,000 markkaa eli 60 penniä m²:ltä. (P. A. n:o 18 v:lta 1917.) Toinen tarjous tehtiin v. 1929, jolloin jällellä oli maata noin 421 ha. Pyydetty hinta oli tällöin 39,000,000 markkaa, johon kuitenkin paitsi maata sisältyi m. m. suurin osa A. B. Malms Kalksandtegelbruk—Malmin Kalkkiahiekkatehdas O. Y.-nimisen yhtiön osakkeita sekä joku määrä A. B. Malms Elektricitetsverk-nimisen yhtiön osakkeita. Malmin Kalkkiatehdas O. Y. oli yhtiön tytäryhtiö. Se omisti myös jonkun verran tiloja Tapaninkylässä. Kun kaupunki ei tällä pohjalla ollut halukas neuvottelemaan tarjouksesta, teki yhtiö v:sta 1932 useita ehdotuksia tämän asian ratkaisemiseksi. Yhtiön ensimmäinen tarjous tässä vaiheessa, mikä tehtiin tammikuussa 1932, päättyi 35,394,000 markkaan. Tällöin edellytettiin yhtiöllä olevan maata 415 ha. Seuraava tarjous tehtiin toukokuussa 1933 ja käsitti ainoastaan Vanda-Puistokylä O. Y:n osakkeet. Yhtiön maitten ilmoitettiin nyt tarkistettujen laskelmien mukaan olevan 436.8 ha. Pyydetty hinta oli nyt 15,000,000 markkaa. Tämänkin jälkeen tehtiin uusia tarjouksia, jotka eivät johtaneet tuloksiin. Vihdoin aikaansaatiin sopimus sillä pohjalla, että kaupunki osti kaikki niinhyvin Vantaan Puistokylä O. Y:n kuin Malmin Kalkkiahiekkatehdas O. Y:n osakkeet 10,652,900 markan hinnasta. Yhtiöitten omistamien maitten pinta-ala ilmoitettiin

kaikkiaan 444.5 ha:ksi ja maan arvoksi laskettiin 2 markkaa m²:ltä, jolloin maista maksettiin 8,890,000 markkaa. Loppuosa hinnasta laskettiin tiilitehtaan koneiston, rakennusten, varastojen y.m. arvoksi. Maarekisterin tietojen mukaan oli näitten maitten pinta-ala 437.154 ha. Kaupunginvaltuusto hyväksyi kaupan huhtikuun 11 päivänä 1934 (P. A. N:o 5 v:ltä 1934).

Nyttemmin on otettu vuosihaaste yhtiön purkamiseksi.

Näissä esikaupungeissa toimineena yhtiönä on vielä mainittava eräs pieni v. 1909 perustettu yhtiö A. B. Egna Hem—Omakoti O. Y., joka aikoinaan toimi Tapaninkylässä Mosabacka—Tapanilan aseman lähistöllä ja joka sikäli erosi edellisistä, että se A. B. Parkstad—Vanda—Puistokylä O. Y:ltä ostamilleen palstoille rakensi talot valmiiksi ja möi sitten näin järjestetyt omakotikiinteistöt vähittäismaksulla.

11. MAANOSTO-OSUUSKUNTA PELTOLA I. L. TIKKURILASSA.

Tikkurilan kylässä on aikoinaan toiminut »Maanosto-osuuskunta Peltola»-niminen osuuskunta, joka harjoitti huomattavaa maan osittamista ja asuntotonttien myyntiä pääasiallisesti samoja toimintamuotoja noudattaen kuin Pakinkylän osuuskunnat. Tämä osuuskunta perustettiin v. 1908. Sen haltuun joutui neljä verotaloa, nimittäin Mattskäggs N:o 4, Erikas R. N:o 7¹¹, Sigfrids N:o 10 ja Dynnas N:o 11, jotka osuuskunnan aloitteesta yhdistettiin Tikkurilan kartano eli virallisesti Peltolan verotalo N:o 12-nimiseksi tilaksi. Uuden tilan pinta-ala oli 257.4 ha. Tila palstoitettiin sittemmin jonkun verran yli 400 tilaan. Kun kaikki tilat oli myyty, hajosi osuuskunta v. 1917. Sen nimiin on kuitenkin jäänyt Peltolan tilan rippeet, R. N:o 12,³¹² jonka pinta-ala on 17.3193 ha ja joka lienee pääasiallisesti tiemaata.

12. A. B. AGROS.

V. 1909 osti A. B. Agros-niminen helsinkiläinen yhtiö Tikkurilan kylästä neljä taloa tarkoituksella ryhtyä näitä tiloja osittamaan asuntotonteiksi. Yhtiön valtaan joutuneet tilat olivat Bäcksbäcka, R. N:o 1, Myras, R. N:o 13, Staffas, R. N:o 14 ja Svedjebäcka R. N:o 15. Näistä muodostettiin v. 1911 Viertola, R. N:o 1, -niminen verotalo, jonka pinta-ala oli 360.98 ha. Tämä on vähitellen jaettu asuntotiloiksi ja myös pientiloiksi niin tarkkaan, että tilan kantaosasta enää on jäljellä vain noin 29 ha.

13. FINSKA AGRARBYRÅN A. B.

Muudan toinen Finska Agrarbyrån-niminen helsinkiläinen yhtiö osti 1920-luvun alussa Hanabölen kylässä Annorlunda-nimisen Heikas'in verotalosta eroitettun tilan R. N:o 4¹⁰. Tilan pinta-ala oli silloin 49.525 ha. Tilaa ryhdyttiin v. 1923 osittamaan asuntotiloihin ja tätä on jatkunut viime aikoihin asti. Tilasta, jonka nykyinen rekisterinnumero on R. N:o 4²⁹⁴, on jäljellä noin 21 ha. Itse yhtiö on nyttemmin purettu.

14. KOSKELAN UUSI TIILITEHDAS O. Y.

Samoihin aikoihin kuin Finska Agrarbyrån osti Hanabölen kylässä olevasta Heikkas'in talosta eroitettun Annorlundan tilan, osti eräs toinen toiminimi, Koskelan Tiilitehdas O. Y., sittemmin Koskelan Uusi Tiilitehdas O. Y. saman tilan kantaosan, Heikkas R. N:o 4⁴, jonka pinta-ala oli 60.785 ha. Tämäkin yhtiö rupesi harjoittamaan tilalla maan osittamista jakaen ja myyden vähitellen tilan kokonaan asuntotiloiksi.

15. A. B. BRÄNDÖ VILLASTAD.

Maakeinotteluyhtiöiden erikoisen temmellyskentän muodostivat aikoinaan kaupungin itäpuolella olevat alueet. Tällä suunnalla olivat jonkun aikaa kaikki maat, joilla kaupunkiasutuksen leviämisen kannalta saattoi olla merkitystä, yhtiöiden hal-

lussa. Yhtiötä muodostettiin ja purettiin osakkaiden niittäessä huomattavia voittoja, mutta yhtiöiden haltuun joutuneiden maiden jäädessä suhteellisesti aivan mitättömiä alueita lukuunottamatta entiseen »neitseelliseen» tilaansa.

Keskeisenä yhtiönä useimmista niistä maakeinotteluyhtiöistä, joita tällä suunnalla on voinut havaita, toimi A. B. Brändö Villastad. Tämä perustettiin aikoinaan vain itse Kulosaaren asuttamista varten, mutta sen toiminta-alue laajeni vähitellen yhä enemmän ja enemmän itään päin.

A. B. Brändö Villastadin yhtiöjärjestys vahvistettiin v. 1907. Osakepääoma oli alkuaan 100,000 markkaa. Jo ennen yhtiön perustamista oli hankittu varmuus siitä, että yhtiö voisi tulla Kulosaaren omistajaksi. Eräs yhtiön perustajista oli Brändön kartanon omistajalta, vapaaherra J. Cronstedtilta ostanut koko sanotun kartanon, johon Kulosaari kuului, sitoutuen kuitenkin myyjän oikeudenomistajille myymään takaisin muun osan tilaa senjälkeen, kun tilasta oli erotettu Kulosaari, Kivinokka sekä eräitä näitten naapuruudessa olevia pieniä saaria ja vesiä. Sanottu yhtiön perustaja siirsi sittemmin, kun yhtiö oli aikaansaatu, yhtiölle mainitut alueet, Kulosaaren, pinta-alaltaan 112.66 ha, Kivinokan, 21.40 ha sekä pikkusaaret, 4.28 ha. Nämä muodostivat «Brändö Villastad», R. N:o 1^a, -nimisen tilan. Yhtiön maaomaisuus käsitti siten alkuaan 138.34 ha. Tämän alueen hinta oli 230,000 markkaa. Kerrotaan, että kun kauppasumman ensimmäinen erä oli suoritettava ja senvuoksi ensimmäinen osa, yhteensä 2,000 mk., osakepääomasta oli koottava kultakin merkitsijältä, joista useat olivat nuoria arkkitehtejä ja insinöörejä, mikä nosti tähän tarkoitukseen ennakolta piirustuspalkkioitaan, mikä toi osansa viiden ja kymmenen markan seteleissä, joita eri tahoilta oli lainattu. (*Schybergson*. Aktiebolaget Brändö Villastad. Tioårsberättelse 1907—1917.) Tämä oli alku.

Yhtiön harjoitettua ensin vilkasta mutta vähitellen hiljenevää toimintaa ja kun osottautui, osin että yhtiön jakamat osingot muodostuivat pienenlaisiksi, osin että yhtiön toiminta vaati suurempia pääomasijoituksia kuin mitä osakkaat olivat edellyttäneet ja kunnolleen jaksoivat kantaa, tarjosi yhtiö maaomaisuutensa kaupungille. Tämä tapahtui v. 1912. Yhtiöllä oli tällöin vielä myymätöntä maata 111.0421 ha ja vesialuetta noin 190 ha. Pyydetty hinta oli 860,000 markkaa. (P. A. n:o 54 ja 81 v:lta 1912.) Kauppasummaan sisältyi paitsi maan hintaa, jonka yhtiö arvioi Smk:ksi 206,755: 15 eli 18.6 penniksi m²:ltä, lautta, siltoja, kaabeleita, työkoneita y. m. Hinta alennettiin sittemmin 845,000 markkaan. Kaupunginvaltuusto hylkäsi kuitenkin kokouksessaan joulukuun 20 päivänä 1912 tarjouksen.

Yhtiön osakepääoma oli v. 1909 koroitettu 200,000 markkaan ja v. 1911 400,000 markkaan. Jonkun aikaa edellämainitun kaupan raukeamisen jälkeen pysyi yhtiön toiminta tämän osakepääoman ja entisen ohjelman puitteissa. V. 1916 osakepääoma koroitettiin 2,000,000 markkaan. Tämä oli käynyt välttämättömäksi senvuoksi, että yhtiö oli liittynyt osakkaaksi useihin osaksi sen itsensä perustamiin tytäryhtiöihin, osaksi muihin liikeyrityksiin. Sen toimesta perustettiin ja osaksi rahoitettiin m. m. edempänä mainittavat maakeinotteluyhtiöt Hertonäs Gods Aktiebolag ja Botby Gods Aktiebolag. Myöskin se otti osakkeita Etelä-Suomen Voimaosakeyhtiössä sekä Brändö-Spärvagnsaktiebolag- ja Brändö—Hertonäs Fastighetsbank-nimisissä yhtiöissä. Yhtiön muusta toiminnasta on tässä yhteydessä vielä mainittava, että kun Kulosaaren maalaiskunta v. 1922 aloitti toimintansa, möi yhtiö kunnalle 1,800,000 markan hinnasta yhtiön toimesta rakennetun vesi- ja viemärijohtoverkon korjauspajoineen, puhelin- ja valaistusverkoston, eräitä yhtiön hallinto- ja työväenrakennuksia, eräitä rakentamattomia tontteja sekä kaikki asemakaavoitetun alueen piirissä olevat katu-, tie- ja puistoalueet, yhteensä noin 18 ha. V. 1925 tarjosi yhtiö Kivinokan kaupungille 2,900,000 markan hinnasta, mikä vastasi noin 12:75 m²:ltä, mutta tästä kaupasta ei tullut mitään.

Kysymys yhtiön koko omaisuuden myymisestä kaupungille tuli uudestaan päiväjärjestykseen v. 1928. Yhtiön alkuperäisestä maaomaisuudesta oli tällöin jällellä noin

74.3 ha, josta noin 52.8 ha itse Kulosaarella ja Kivinokan alue sellaisenaan, nyt laskettu 22.5 ha:ksi. Kulosaareissa olevasta maasta oli noin 3.64 ha tontteja valmiiden katujen varsilla ja n. 48.16 ha järjestämätöntä aluetta ilman teitä ja katuja. Vesialuetta oli jälellä n. 167 ha. Noin 23 ha Turholman selältä oli v. 1919 edempänä mainittavan Herttuaniemen oston yhteydessä luovutettu kaupungille sitä vastaan, että kaupunki luopui vaatimasta korvausta sillan pitämisestä Sörnäisten niemeltä Kulosaarelle. (Kts. karttaa P. A. n:o 27 v:lta 1919, joka kuitenkin Kivinokan vesialuetta koskevalta osalta on väärä.) Maa- ja vesialueista vaati yhtiö 12,000,000 markkaa, mikä vastasi Smk:n 16:15 keskihintaa m²:ltä maata. Vesialueesta oli kuitenkin myytyjen tonttien edustalta jätettävä yhtiölle noin 20 metrin levyinen kaistale. Sitäpaitsi liittyi kauppaan Sörnäisten niemeltä Kulosaareen sekä Kulosaaresta Kulomaalle johtavat sillat, mitkä Brändö Spärvägsaktiebolag vaati lunastettaviksi 2 milj. markalla. (P. A. n:o 9 v:lta 1928.) Hankittuaan, kuten edempänä tullaan osoittamaan, omistusoikeuden Kulosaaren itäpuolella oleviin maihin, katsoi kaupunki nyt olevansa pakoitettu lunastamaan yhtiön maat ja vedet vaaditusta hinnasta. Kaupunginvaltuuston päätös tästä tehtiin huhtikuun 25 päivänä 1928. A. B. Brändö Villastad purettiin tämän jälkeen v. 1929.

16. BRÄNDÖ GÅRDS AKTIEBOLAG.

Kulosaaren kartanon mannermaalla sijaitseva kantaosa, Brändön yksinäinen verotila, R. N:o 1¹, siirtyi tarkoitusta varten perustetun yhtiön Brändö Gårds Aktiebolag'in haltuun v. 1919. Yhtiön osakepääoma oli 3,200,000 markkaa. Siihen asti olivat tilan omistaneet aikaisemmin mainitun vapaaherra *J. Cronstedtin* oikeudenomistajat. Yhtiön omistama alue käsitti 48.03 ha maata ja 35.91 ha vettä. Yhtiö suunnitteli alueen järjestämistä huvilakaupungiksi, missä tarkoituksessa aluetta varten hankittiin asemakaavakin, jonka laati arkkitehti *Eliel Saarinen*. Kun kuitenkin tonttien kysyntää ei ilmaantunut, rupesivat yhtiön osakkaat tarjoamaan osakkeitaan kaupungille. Ensimmäinen tarjous tehtiin v. 1919, jolloin kaupungin olisi ollut 4 milj. markalla ostettava yhtiön 3,250 osakkeesta 2,950, mikä vastasi noin Smk. 8:30 m²:ltä. V. 1923 tarjottiin kaupungille 10 ha käsittävä ranta-alue tilan kaakkoisosasta. Hinta tästä ynnä siihen liittyvästä vesialueesta arvioitiin 873,800 markaksi. V. 1925 tarjottiin kaupungille koko tila sekä lisäksi Kivinokka, joka, kuten edellä on mainittu, silloin jo kuului Brändö Villastadille. Hinta arvioitiin 4 milj. markaksi. Vihdoin tehtiin tilasta ilman Kivinokkaa uusi tarjous v. 1927, jolloin yhtiön pääosakkaina esiintyivät Kansallis-Osake-Pankki ja Liittopankki OY. Tilasta vaadittu hinta oli nyt 3,200,000 markkaa. Tästä laskettiin rakennusten arvoksi 200,000 markkaa, maa-alueen arvoksi 2,610,000 markkaa eli Smk. 5:40 m²:ltä ja vesialueen arvoksi 1 mk. m²:ltä. Koko hinta oli maa-alueen m²:ä kohti Smk. 6:67. Nyt kauppa solmittiin. Kaupunginvaltuuston päätös tehtiin helmikuun 9 päivänä 1927. (P. A. n:o 1 v:lta 1927.) Kun yhtiön omaisuus näin oli muutettu rahaksi, purettiin yhtiö v. 1929.

17. HERTONÄS GODS AKTIEBOLAG.

Muista kaupungin itäpuolella olevista alueista siirtyi Herttuaniemi v. 1916 yhtiön, Hertonäs Gods Aktiebolag'in haltuun.

Hertonäs'in kartanoon kuului vuosisadan vaihteessa useita tiloja, nimittäin Sofielundin rälssitila, R. N:o 1¹, Sofielundin rälssitila, R. N:o 2³, Sofielundin rälssitila, R. N:o 3³, Mäkelän verotila, R. N:o 4, ja Båtvikin yksinäinen rälssitalo N:o 1. Kartanon omisti sanottuun aikaan maanviljelysneuvos *J. G. Bergbom*. V. 1912 käsiteltäessä sinä

vuonna tehtyä Kulosaaren ostotarjousta oli herätetty kysymys, että kaupunki ostaisi myös tämän Hertonäsän kartanon, ja sen omistaja teki v. 1913 kaupungille tarjouksen sen myymisestä 1,600,000 markalla ilman muita ehtoja, kuin että hän ja hänen vaimonsa elinaikansa saisivat maksutta käyttää kartanon päärakennusta ja tarpeellisia ulkohuoneita sekä pihaa ja puutarhaa. Kartanon pinta-ala ilmoitettiin tällöin 788.33 ha:ksi. Kartanon maiden eteläosasta oli annettu vuokralle 87 kesähuvilapalstaa. (P. A. n:o 47 v:lta 1913.) Tilan hinta m²:ltä oli tällöin noin 20 penniä. Kaupunginvaltuusto kuitenkin epäsi tarjouksen kesäkuun 10 päivänä 1913.

Jo silloin, kun Hertonäsän kartanon omistaja neuvotteli kaupungin kanssa tilan myymisestä, heräsi A. B. Brändö Villastadin mielenkiinto tähän tilaan. Lähinnä oli silmämääränä vedenottoapaikan turvaaminen tältä alueelta Kulosaarelle suunniteltua vesijohtoa varten. Mutta muutenkin oli alkanut näyttää siltä kuin näillä mailla tulisi olemaan huomattava arvo, varsinkin kun yhä vilkkaammin keskusteltiin tämän seudun järjestämisestä kaupungin teollisuus- ja satama-alueeksi. Niinpä tapahtui, että tilanomistaja ja kaksi A. B. Brändö Villastad-yhtiön johtokunnan jäsentä yhdessä muodostivat osakeyhtiön, sanotun Hertonäs Gods Aktiebolagin, joka otti haltuunsa tämän tilan. Yhtiössä sai entinen omistaja kolmanneksen osakkeista, osakepääoman ollessa 600,000 markkaa, ja A. B. Brändö Villastad merkitsi yhtä osaketta vailla kaksi kolmasosaa osakkeista. Yhtiön osakepääoma koroitettiin v. 1919 4,000,000 markaksi. Lopullinen kauppa solmittiin v. 1916. Yhtiölle siirtyneitten maitten pinta-ala oli noin 735 ha, josta kuitenkin oli vähennettävä noin 15 ha:n ala, jonka tilan entinen omistaja maanviljelysneuvos *Bergbom* oli testamentannut yleishyödylliseen tarkoitukseen ja josta myöhemmin muodostettiin »Hertonäs Gård och Park», R. N:o 1⁸, niminen tila. Sitäpaitsi joutui yhtiölle vesialuetta noin 117 ha. Hertonäs Gods Aktiebolag ryhtyi kiireellisesti myymään maata teollisuustarkoituksiin. Lyhyessä ajassa vv. 1916—1918 myytiin 23 eri aluetta useille helsinkiläisille liikkeille ja eräille A. B. Brändö Villastadin osakkaille sekä tätä yhtiötä lähellä oleville henkilöille. Myydyt alueet, joita ei eroitettu päättilasta eri palstatiloiksi, olivat yhteensä 43.12 ha. Niistä sovittu hinta oli 2,345,000 markkaa, josta 1,876,100 mk. sai jäädä maksamatta siksi, kun yhtiö täyttäisi määrättyt kaupoissa sovitut ehdot. Näitä ehtoja olivat m.m. siltöjen rakentaminen Sörnäisten niemestä Kulosaaren ja Kulosaaresta Kulo- maalle, Kulosaaren raitiotien jatkaminen Herttuaniemeen, rautatien rakentaminen valtiorautateiltä Herttuaniemeen, sataman rakentaminen Turholman selälle, erään väylän ruoppauttaminen 9 metrin syvyiseksi y. m.

Edellä kuvatut liiketoimenpiteet suoritettiin suurimmalta osalta samaan aikaan, kun kaupunki harkitsi Hertonäs Gods Aktiebolaget'in maitten ostamista teollisuus- ja satamatarkoituksiin. Rahatoimikamari ilmoitti v. 1917 kaupunginvaltuustolle, että »Hertonäs Gods Aktiebolag-nimisen yhtiön kanssa olleista keskusteluista on käynyt selville, ettei kaupungin olisi mahdotonta ostaa mainittua maatilaa, vaikka hinta olisi verraten kallis. Rahatoimikamari on kuitenkin havainnut eräiden pariaikaa jatkuvain tutkimusten voivan vaikuttaa tämän asian ratkaisuun puoleen tai toiseen. Tätä asiaa ei sentähden ole otettu käsiteltäväksi tässä yhteydessä, vaan on kamari sen jättänyt lepäämään. Vastedes, kun sekä omistaja että kaupunki selvityksen saatuaan voivat arvostella Herttuaniemen ynnä siihen kuuluvien vesialueiden merkitystä kaupungin kehitykselle, lienee sopiva ottaa tämä kysymys tutkittavaksi ja ratkaistavaksi.» (P. A. n:o 18 v:lta 1917 s. 21.)

V. 1919 olivat sekä tilan omistaja että kaupunki valmiit ottamaan ostokysymyksen »tutkittavaksi ja ratkaistavaksi». Yhtiön omistamien maitten pinta-alan ilmoitettiin nyt edelläesitettyjen maanluovutusten johdosta supistuneen 676.8 hehtaariin. Yhtiön vaatima hinta tästä ynnä vesialueesta oli nyt 12,992,000 markkaa. Hinta vastasi Smk:aa 1:77 maan m²:ä kohti. (P. A. n:o 27 v:lta 1919.) Kauppa meni nyt lukkoon, sillä kaupunginvaltuuston kokouksessa kesäkuun 20 päivänä 1919 hyväksyttiin rahatoimikamarin asiaa koskeva ehdotus,

Sopimukseen liittyi paitsi kauppahintaa koskevia ehtoja useita muita kaupunkia velvoittavia määräyksiä. M. m. oli kaupungin sitouduttava luovuttamaan Brändö Spårvägs Aktiebolagille korvauksetta oikeus johtaa raitiotie lunastetun alueen halki, samoin Etelä-Suomen Voimaosakeyhtiölle oikeus korvauksetta vetää johtonsa alueen halki ja Brändö Villastad-yhtiölle vedenottoa paikka ja enintään 3,000 m²:n suoja-alue tälle. Kaupassa siirtyi kaupungille velvollisuus yhtiön osakkeitten omistajana vastata niistä edellämaituista sitoumuksista, joita yhtiö oli tehnyt teollisuus-alueitten ostajien kanssa. Kaupassa seurasi osakkeita Etelä-Suomen Voimaosakeyhtiössä 2,000,000 markan arvosta. Edellämaitut sitoumukset oli kaupakkirjojen mukaan suurimmalta osalta täytettävä kolmen vuoden kuluttua maailmansodan päättymisestä.

Kun kaupunki sittemmin v. 1922 ei katsonut voivansa suorittaa sitoumuksissa mainittuja rahatoimikamarin ilmoituksen mukaan »suunnattomia kustannuksia» vaativia töitä, päätti kaupunginvaltuusto toukokuun 7 päivänä 1924 lunastaa ne 43.12 ha käsittävät teollisuusalueet, joita sanotut sitoumukset koskivat. Tästä oli jälkilaskuna suoritettava 5,000,000 markkaa, jota paitsi kaupungin oli suostuttava luopumaan teollisuusalueitten omistajain edellämaitutusta maksamattomasta kauppahinnasta, 1,876,000 markkaa. Nämä erät, joista jälkimäinen oli luettu Hertonäs Gods Aktiebolagin varoihin, kun osakkeiden kauppahinta kaupungin kanssa sovittiin, on siis luettava lisäksi Herttuaniemen hankintakustannuksiin. Näitten lisäalueitten hinta m²:ä kohti oli siten Smk. 15: 99.

Kun Hertonäs Gods Aktiebolaget'in kaikki osakkeet edellämaitutun kaupan perusteella olivat siirtyneet kaupungille, purettiin yhtiö v. 1919 ja sen omaisuus siirtyi kaupungille.

Yhtiön sitoumusten perijänä joutui kaupunki useita vuosia yhtiön purkamisen jälkeen suorittamaan toisenkin huomattavan jälkilaskun v. 1919 toimitetusta osakeostosta. Hertonäs Gods Aktiebolag oli, kuten edempänä vielä mainitaan, v. 1917 ottanut 450 osaketta samana vuonna perustetusta Botby Gods Aktiebolag-nimisessä yhtiössä. Nämä osakkeet möi Hertonäs Gods A. B. toukokuun 15 päivänä 1919 eli vähän ennenkuin kaupunginvaltuusto päätti ostaa Hertonäs Gods A. B:n osakkeet, 675,000 markasta Finska Agrarbyrån-nimiselle yhtiölle sitoutuen samalla viiden vuoden kuluessa osakkeiden myyntipäivästä lukien rakentamaan raitiotien Hertonäsin ja Botbyn kartanoitten rajalle tai, jollei näin tapahtuisi, ostamaan takaisin osakkeet samasta hinnasta, johon kuitenkin olisi lisättävä 5 % korko sanotusta päivästä lukien. Raitiotietä ei määräraikana rakennettu. Mainittu osakemäärä siirtyi sittemmin A. B. Agraria-nimiselle yhtiölle ja tältä rouva Hilma Alander'ille. Kun edelläsanottu määräraika meni umpeen, vaati rouva Alander kaupunkia lunastamaan mainitut 450 Botby Gods A. B:n osaketta sanotusta 675,000 markan hinnasta korkoineen. Kaupungin kieltäytyttyä tästä, virisi asiasta oikeudenkäynti, joka päättyi vasta korkeimman oikeuden tammikuun 28 päivänä 1928 antamaan tuomioon. Kaupunki velvoitettiin mainittuja osakkeita vastaan suorittamaan rouva Alanderille yllämainittu summa korkoineen sekä oikeudenkäyntikuluja. Tämä jälkilasku nousi täten kaikkiaan Smk:aan 981,375: —. Kaupungin käsiin näin joutuneet osakkeet olivat arvottomat, sillä Botby Gods Aktiebolag oli jo v. 1928 vararikon partaalla. Kun kaupunki näinollen ei saanut mitään omaisuutta tämän Hertonäs Gods A. B:n aikoinaan tekemän sitoumuksen täyttämisen korvauksena, täytyy v. 1928 suoritettu erä laskea lisää Herttuaniemen maiden hankintakustannuksiin.

18. BOTBY GODS AKTIEBOLAG.

Herttuaniemestä itään oleva Botbyn kartano joutui A. B. Brändö Villastadin harrastuspiiriin samanaikaisesti kuin Hertonäs'in kartano. Sanottu yhtiö piti tärkeänä turvata Kulosaaren asuttamista varten myös riittäviä soran-, saven ja ruokamullan

ottopaikkoja ja näitä oli riittämiin Botbyn tilan mailla. Harrastuksen tätä tilaa kohtaan vaikuttivat ilmeisesti kuitenkin myös muut seikat. Yhtiön johtohenkilöiden keskuudessa oli syntynyt suurpiirteisiä suunnitelmia yksityisen rautatien, mahdollisesti sähköistetyn, vetämisestä Helsingistä Porvooseen, suuren kylpylaitoksen perustaminen Nordsjöhön ja Norrkullaan y. m. ja rautatieyritykselle tahdottiin varata hyöty maanarvonnoususta radan varrella (*Schybergson*. Main. teos. s. 26). Jotta A. B. Brändö Villastadille varattaisiin vaikutusvaltaa Botbynkin tilan käyttöön, perustettiin Botby Gods Aktiebolag-niminen yhtiö, joka v. 1917 osti Botbyn kartanon. Yhtiön osakepääoma määrättiin 1,600,000 markaksi. A. B. Brändö Villastad otti puolet uuden yhtiön osakkeista eli 50 kappaletta, Hertonäs Gods Aktiebolag 450 kappaletta ja Finska Agrarbyrån Aktiebolag niminen yhtiö 50 osaketta.

Botby Gods Aktiebolagille siirtynyt Botbyn kartano käsitti Rööns-nimisen verotilan, R. N:o 1¹², sekä Domars'in verotilan, R. N:o 2, Mattas'in verotilan, R. N:o 3, Klavis'in verotilan, R. N:o 4 ja Grönbackan ulkotilan, R. N:o 6. Kartano oli pinta-alaltaan 573 ha. V. 1920 yhdistettiin kaikki mainitut tilat »Botby Villasamhälle»-nimiseksi tilaksi, R. N:o 2. Yhtiö ryhtyi heti suunnittelemaan huvilakaupunkia myöskin tänne, lähinnä ranta-alueille, ja tarkoitusta varten hankittiin n.s. Marjaniemen alueelle asemakaava. Huvilapalstat eivät kuitenkaan ottaneet mennäkseen kaupan ja myöskin rautatie- y. m. suunnitelmat raukesivat. Sensijaan myytiin Helsingin luterilaisille seurakunnille 63. s ha:n suuruinen alue hautausmaaksi.

Kuten aikaisemmin on mainittu, siirtyi Hertonäs Gods Aktiebolag-yhtiön alkuaan merkitemmä osakemäärä, 450 osaketta Finska Agrarbyrån yhtiölle, jolta tämä samoin kuin Agrarbyrån-yhtiön itsensä merkitemmät 50 osaketta siirtyivät A. B. Agraria O. Y.-nimiselle yhtiölle. V. 1922 siirtyivät myös A. B. Brändö Villastadin omistamat 500 Botby yhtiön osaketta Agraria-yhtiölle, joka siis sai haltuunsa kaikki Botby-yhtiön osakkeet. Vielä samana vuonna lunasti taas rouva Hilma Alander koko Botby-yhtiön osakekannan, 1,000 kappaletta, Agraria-yhtiöltä. V. 1924 tarjosi rouva Alander koko osakekannan kaupungille. Tarjousta ei edes esitetty kaupunginvaltuustolle, vaan hylättiin se jo rahatoimikamarissa. Yhtiön maitten pinta-ala oli silloin 487 ha.

Kun Botby Gods Aktiebolagin velkojat v. 1925 halusivat ryhtyä muuttamaan yhtiön varat rahaksi, jakaantuivat yhtiön maat useisiin käsiin. Ne osat, joita ei vielä oltu palstoitettu asuntotonteiksi, jätettiin A. B. Svenska Småbruk och egna hemnimiselle yhtiölle myytäviksi. Ne osat taas, jotka ranta-alueella oli palstoitettu ja osaksi myyty asuntotonteiksi, siirtyivät osin kaupungille, osin edempänä mainittavalle O. Y. Marjaniemen huvilayhdyskunnalle.

A. B. Svenska Småbruk och Egna hem ryhtyi palstoittamaan Botbyn kartanon maita yleensä pientilojen kokoa vastaaviin tiloihin. Tällaisia tiloja, joitten pinta-ala oli 5—6. s ha, muodostettiin kaikkiaan 36. Verrattain pian olikin tämä yhtiö saanut sijoitettua näin syntyneet tilat ja yhtiön toiminta täällä lakkasi v. 1927. Samana vuonna eräät niitten pientilojen haltijat, jotka yhtiöltä olivat lunastaneet tällaisia tiloja, tekivät kaupungille yhteisen tarjouksen 254. s ha:n myymisestä. Hinta oli Smk. 7,930,948: 80 vastaten Smk. 3: 12 m²:ltä. (P. A. N:o 27 v:lta 1927.) Tarjouksen hyväksyi kaupunginvaltuusto lokakuun 12 päivänä 1927.

Yllämainitun yhtiön myydessä Botbyn kartanosta eroitettuja tiloja siirtyi niistä osa, m. m. se tila, jolla kartanon päärakennukset sijaitsevat, A. B. Botby-nimiselle yhtiölle. Yhtiön haltuun joutui kaikkiaan 80. s ha. Kesäkuun 21 päivänä 1933 päätti kaupunginvaltuusto ostaa yhtiön kaikki 2,000 osaketta 3,500,000 markan hinnasta. Maan arvoksi laskettiin tällöin 4 markkaa neliömetriltä. Suurimman osan kauppahinnasta suoritti kaupunki luovuttamalla myyjälle kolme rakennustonttia kaupungissa.

Itse Botby Gods Aktiebolag teki v. 1931 vararikon. Yhtiön hallussa oli tällöin vielä noin 80 asuntotonteiksi eroitettua tilaa, yhteensä noin 9. s ha. Kun kaupungilla oli yhtiöltä saatavaa maksamattomista kunnallisveroista, lunasti kaupunki pakko-huutokaupassa nämä tilat.

19. O. Y. MARJANIEMEN HUVILAYHDYSKUNTA.

Ne erikokoisten tilojen omistajat, luvultaan noin 80, jotka olivat ostaneet tilansa Botby Gods Aktiebolagilta, totesivat v. 1925, että heillä oli huomattavia yhteisiä etuja valvottavanaan. Yhtiö ei ollut ryhtynyt tarpeellisiin toimenpiteisiin myytyjen palstojen vapauttamiseksi yhtiön maita rasittavista kiinnityksistä, ja sanottuna vuonna vaativat toiminimi Aksel Alanderin velkojat tässä asemassa olevia tilojen omistajia yhteisesti suorittamaan yhtiön noin 4,000,000 markkaan nousevista veloista 1,300,000 markkaa. Tämän asian sekä tilan maalle syntyneen huvilayhdyskunnan muitten yhteisten etujen valvomista varten perustettiin n.s. Marjaniemen alueella olevien asunto-tilojen omistajain kesken sanottuna vuonna OY. Marjaniemen Huvilayhdyskunta 300,000 markan osakepääomalla. Osakepääoma oli suoritettava edellämainitun velan lyhennykseksi. Jotta velan loppuerän suorittaminen osakkaille ja yhtiölle olisi käynyt helpommaksi, möivät velkojat yhtiölle huvilayhdyskunnassa olevat myymättömät maat, yhteensä noin 28 ha 1,100,000 markan hinnasta, mikä sai jäädä tämän uuden yhtiön velaksi. Yhtiö toimii edelleen näitten asioitten hoitamisessa. Yhtiö omistaa edelleen noin 10 ha tonttimaata ja 5—6 ha rantoja, tiemaita y.m. yhteismaata.

20. NISSAS A. B.

Mainittakoon lopuksi, eräs Nissas AB.-niminen pieni yhtiö, joka on perustettu Puodinkylässä olevan Nissaksen tilan hallintoa ja asuttamista varten. Yhtiön omistamat maat ovat noin 53 ha.

21. A. B. SVENSKA SMÅBRUK OCH EGNA HEM.

V. 1907 perustettiin Helsingin maalaiskunnassa A. B. Svenska Småbruk och Egna Hem-niminen yhtiö. Sen varsinaisena tarkoituksena oli pääasiallisesti Helsingin maalaiskunnassa toimia ruotsinkielisen väestön, erittäinkin tilattoman väestön »sitomiseksi maahan». Myöhemmin laajennettiin yhtiön toiminta koko maata käsittäväksi ja sen kotipaikka siirrettiin kaupunkiin. Yhtiön toiminta ei ole kuitenkaan rajoittunut yksinomaan asutuspoliittiseen toimintaan siinä mielessä, että olisi järjestetty vain pientiloja varsinaisen maatalouden harjoittamiseksi, vaan on yhtiö varsinkin Helsingin maalaiskunnassa myös osittanut jonkunverran maata esikaupunkiväestön asuntontonteiksi. Tällaisia tontteja on myyty varsinkin Botbyn tilalta, mikä vuosina 1925—1927 oli yhtiön hoidossa, sekä Borgs'in tilalta Mellunkylässä. Joitakin asuntontontteja on yhtiö myös myynyt Tikkurilankylässä ostamistaan Peltolan tilasta eroitetuista tiloista, Storskogen'in tilasta samassa kylässä ja Bagges'in tilasta Suutarinkylässä.

22. NYKYÄÄN TOIMIVAT YHTIÖT.

Maakeinotteluyhtiöiden valtakausi kaupungin ympäristössä on nyttemmin katsottava sivuutetuksi. Tästä huolimatta on tämäntapaisten yhtiöiden haltuun jäänyt varsin huomattavia maa-aloja. Eri liitosalueille jakautuvat nämä seuraavasti:

I.	<i>Huopalahden maalaiskunta:</i>	
	A. B. M. G. Stenius	483 ha
	Julius Tallberg'in perikunta	220 »
II.	<i>Haagan kauppala:</i>	
	A. B. M. G. Stenius	284 »
VIII.	<i>Herttuaniemi:</i>	
	O. Y. Marjaniemen huvilayhdyskunta	15 »
	Nissas A. B.	53 »
X.	<i>Tikkurila:</i>	
	A. B. Svenska Småbruk och Egna Hem.	31 »
	A. B. Agros	29 »

XIII. *Leppävaara:*

A. B. M. G. Stenius	372 ha.
O. Y. Leppävaara	335 »
A. B. Otnäs gård	153 »

XIV. *Grankulla:*

Aktiebolaget Grankulla.	91 »
A. B. Tolfvan O. Y.	13 »

Yhteensä on näitten yhtiöitten hallussa siis 2,069 ha.

4. KAUPUNKI MAANOMISTAJANA.

Uusi kehitysaste kaupungin ympäristökuntien maanomistusolojen kaupunkilaistumisessa syntyi, kun kaupunki itse ryhtyi hankkimaan omistusoikeuden rajojensa ulkopuolella olevaan maahan.

Kaupunki ostaa itselleen maata ympäristössään turvatakseen vastaiset laajentumismahdollisuutensa. Maa, mikä siirtyy kaupungille, on määrätty käytettäväksi kaupunkiväestön, kaupunkielinkeinojen ja kaupungin rakentamisen erilaisiin tarpeisiin. Sen käyttäminen maataloudellisella tavalla ja maataloudellisiin tarkoituksiin on enää vain väliaikainen ja toissijainen käyttömuoto. Varsinainen maanviljelijäväestö katoaa kaupungin ostamilta mailta lopullisesti.

Jokin osa Helsingin kaupungin ympäristökunnissaan omistamaa maata on vanhaa lahjoitusmaata, osa on hankittu erinäisiin hallintotarkoituksiin, mutta huomattavin osa on verrattain myöhään koloniasatorisessa, t. s. kaupunkimaisen asutuksen edistämisen tarkoituksessa hankittua maata. Kaupungin varsinaisen julkisoikeudellisen alueensa ulkopuolella ympäröivissä maalaiskunnissa omistamat maat ovat nyttemmin varsin laajat. Varsinkin pohjoisilla ja itäisillä esikaupunkialueilla on näin asianlaita. Läntisillä esikaupunkialueilla ovat nämä sekä pinta-alaltaan että merkitykseltään jonkunverran rajoitetummat.

1. VANHAT LAHJOITUSMAAT.

Kaupungin vanhoista lahjoitusmaista jäi osa alunperin kaupungin julkisoikeudellisen alueen ulkopuolelle. Vanhin tällaiseen asemaan joutuneista kaupungille lahjoitetuista tiloista oli Nybondaksen tila Helsingin pitäjän Oulunkylän kylässä, sittemmin Oulunkylän maalaiskunnassa.

Tilukset, mitkä myöhemmin muodostettiin Nybondaksen tilaksi, kuuluivat todennäköisesti, kuten aikaisemmin on mainittu (sivu 7), ulkopalstoina jo niihin Koskelan kylän maihin, mitkä kaupunkia perustettaessa sille lahjoitettiin. Ensimmäinen kerta ne nimenomaan mainittiin kuningas Sigismundin aikaisissa. kesäkuun 30 päivänä 1594 annetuissa erioikeuksissa (Forsby, deruti fyra gårdar varit hafver med dess ägor uti Ågelby). Kaupungin saama usein myöhemmin vahvistettu oikeus näihin Oulunkylässä oleviin tiluksiin oli sama kuin kaupungin oikeus muihin vanhan kaupungin aikaisiin lahjoitusmaihiin. Kun nämä tilukset eivät kuitenkaan välillisesti liittyneet muuhun kaupunkimaahan, ei niitä Mauno Eerikinpojan kaupunkilain eikä myöhempienkään lakien mukaan voitu lukea kaupunkialueeseen, vaan ne jäivät maalaisoikeuden alaisiksi naapuripitäjään.

Nämä tilukset olivat todennäköisesti vanhan kaupungin aikana asumattomat. Näin oli maakirjain mukaan asianlaita vielä vv. 1651—1697. (P. A. n:o 15 v:lta 1885 s. 6.) Vv. 1697—1703 oli niillä asukas nimeltä Anders Mattson. V. 1704 puuttuu asukkaaksi nimi. Vv. 1705—1707 käytetään asukkaasta nimitystä »Nybon» ja vv. 1709 ja 1710 nimitystä »Anders Mattson Nybon». Tästä johdettiin tilan myöhempi nimi Nybondas.

Sama sekasorto kaupungin lahjoitusmaiden käsittelyssä, mikä kuten aikaisemmin on osoitettu, 1600-luvun lopulla pääsi valtaan, koski myöskin tämän tilan luonnetta.

V:n 1685 maakirjaan ilmestyi merkintä, että Nybondaksen tila oli kaupungille lahjoitettu maistraatintilaksi useinmainitun toukokuun 12 päivänä 1685 annetun kuninkaallisen päätöksen perusteella. Että kaupungin oikeus tähän tilaan on tätä vanhempi ja että se myös alkuaan on ollut toinen kuin kaupungin oikeus maistraatintiloihin yleensä, käy selville edellisestä. (P. A. n:o 5 v:lta 1910 oleva ilmoitus, että tila kuului v. 1650 kaupungille lahjoitettuihin tiloihin on ilmeinen erehdys). Nybondaksen tilaa ruvettiin kuitenkin tästä lähtien kuten muitakin Helsingin pitäjään jääneitä tiloja tosiasiallisesti käsittelemään maistraatintiloina. Maakirjaan merkittiin tilan maanluonnoksi 1600-luvun lopulla kruunutila ilmeisesti sillä perusteella, että se, kuten mainittiin, siihen aikaan oli autiona. Vain maanomistusolojen sekavuuden ja maakirjain pidossa vallinneen huonon järjestyksen ilmauksena on pidettävä sitä, että Nybondaksen tila vv. 1725—1730 oli merkitty verotilaksi. Vasta viimeksimainitusta vuodesta lähtien on tila kiinteästi ollut merkitty kruunutilaksi.

Viimeisen immissionin antoi maistraatti tähän tilaan joulukuun 30 päivänä 1876. (P. A. n:o 4 v:lta 1888.) Sikäli kaupunki tähän tilaan nähden valvoi oikeuksiaan paremmin kuin muihin maistraatintiloiksi katsottuihin tiloihin, että kaupunki salli immissioninhaltijan ottaa tilalle huvila-alueiden vuokraajia ainoastaan kaupungin suostumuksella. Tällaisia vuokraajia oli v. 1910 14.

Kun kaupunki esikaupunkeihin muuton päästyä vauhtiin 1900-luvun alussa pani vireille kaupungin maaomaisuuden laajentamisen pohjoista kohti, heräsi myöskin kysymys Nybondaksen tilan hallintaoikeuden hankkimisesta takaisin kaupungille. Tilan immissionin haltijan kanssa aloitettiin v. 1909 neuvottelut hallintaoikeuden lunastamisesta, ja kokouksessaan huhtikuun 14 päivänä 1910 saattoikin kaupunginvaltuusto tehdä päätöksen hallintaoikeuden lunastamisesta 120,000 markalla. Tila, joka jakaantui kahteen rekisterinumeroon, R. N:ot 5¹ ja 5², sekä 13 erilliseen tilukseen, oli pinta-alaltaan 113.37 ha. Siitä oli aikoinaan pakkolunastuksella valtion rautateitä varten pakkolunastettu eräitä vähäisiä osia rautatiealueeksi ja soranotto paikaksi. (P. A. n:o 5 v:lta 1910 ja kartta.)

Kaupungin toimenpiteistä lunastakseen takaisin erään toisen n. s. maistraatin-tilan, alkuaan Helsingin maalaiskunnan Pikku-Huopalahden kylässä olevan B ö h l e n tilan, on aikaisemmin tehty selvää (sivu 21). Myös on mainittu, että tilasta osa, nimittäin elokuun 16 päivänä 1915 annetulla lohkomispäätöksellä lopullisesti eroitettu kantatila, Böhle, R. N:o 4⁸, toukokuun 1 päivänä 1912 liitettiin kaupunkiin. Maalaiskunnan puolelle jäivät tästä eroitettut Finnängin, Lill-Böhlen ja Hem-Böhlen tilat, R. N:ot 4³, 4⁴ ja 4⁵, jotka jakaantuivat 8 erilliseen tiluspalstaan. (Kts. karttaa P. A. n:o 19 v:lta 1908.)

Edelleen on mainittu, että kun Meilahden ja Reijolan tilat liitettiin kaupunkiin, oli niistä lohkottava eräitä Helsingin maalaiskuntaan jääviä tiluksia ja muodostettava näistä itsenäisiä tiloja tai tiluspalstoja. Nämä tilat olivat V ä h ä - M e i l a h t i, R. N:o 1¹, joka oli osa Meilahden eli Hindernäsin yksinäistilaa ja jakaantui Meilahden suursuohon ja Meilahden kotisuohon, sekä 5 eri tiluksena olevat S k o g b a c k a n, R. N:o 5², ja U t - G r e i j u k s e n, R. N:o 3¹, tilat Pikku-Huopalahden kylässä.

Nämä Helsingin maalaiskuntaan jääneet tilat ja tiluspalstat, jotka aikoinaan, nimittäin 1700-luvun loppupuoliskolla suoritetun isojaon tilusjärjestelyissä oli muodostettu silloisia maataloudellisia oloja silmälläpitäen, tulivat vähitellen Pikku-Huopalahden kylän kaupunkimaisen rakentamisen ja käyttämisen esteeksi. Tämän vanhan kylän kaupunkimaisen käyttämisen kannalta oli hankalaa sekin, että valtio v. 1880 oli sotilasampumaradaksi ostanut n. s. Fredriksbergin tilan, mikä oli ¼ vanhaa Korpaksen tilaa. Kun valtio lisäksi v:sta 1864 lähtien oli rautateitä ja ampumarataa varten pakkolunastanut useita osia näistä tiloista, muodostuivat maan omistus-olot täällä hyvin sekaviksi.

Niinhyvin kaupungin ja valtion kuin niitten yksityisten, etujen mukaista, joitten hallussa oli kaupungin vanhoja lahjoitusmaita, oli näinollen pyrkiä tilusvaihtojen avulla yksinkertaisempiin ja selvempiin maanomistusoloihin.

Vaihdosta, minkä kaupunki v. 1911 lisätyn kaupunginvaltuuston sanotun vuoden huhtikuun 4 päivänä tekemän päätöksen mukaisesti toimitti A. B. M. G. Steniuksen kanssa, on aikaisemmin ollut puhe. (Kts. sivu 109.) Luopumalla sittemmin Haagan kauppalaan joutuneista Meilahden suursuosta ja Meilahden kotisuosta eli n. s. Vähä-Meilahdesta sekä Böhle Backåker, Ut-Grejus-Storäng ja Skogsbacka-Storäng ja pääasiallisesta osasta Brinkaåker-nimisistä tiluksista, piti kaupunkin saada haltuunsa ensinnäkin 53.38 hehtaarin laajuinen yhtäjaksoinen alue Oulunkylän kartanon ja Böhlen tilan väliltä vanhoista Korpaksen ja Backaksen tiloista sekä 4.76 hehtaarin suuruinen Backaksen Fredriksberginsuo-niminen tilus (kts. karttaa P. A. n:o 66 v:lta 1910). Lopullisten maanmittaustoimitusten mukaan lienee kaupunki kuitenkin saanut noin 10 ha vähemmän maata kuin mitä vaihtoasiakirjoissa ilmoitettiin.

Samantapaisen maanvaihdon toimitti kaupunki näillä vähitellen Pasilan eli Fredriksbergin alueeksi kutsutuilla tienoilla myöhemmin valtion kanssa.

Mainittakoon ennen tämän vaihdon selostamista, että Helsingin kaupungin rahatoimikamari v. 1918 teki kaupunginvaltuustolle esityksen maanomistussolojen järjestämisestä täällä sillä pohjalla, että kaupunki rakennustontteihin kaupungissa vaihtaisi valtiolta Pasilan ampumaradan ja valtion muut siihen kuuluvat käyttämättömät maat. (P. A. n:o 49 v:lta 1918.) Vaihtoaloite tarkoitti ennenmainittua Fredriksbergin tilaa, lukuunottamatta valtionrautateiden tarpeisiin otettuja osia, eli noin 123.30 hehtaarin suuruista pinta-alaa sekä kaupungin maista valtiolle luovutetun käyttöoikeuden palauttamista kaupungille. Kaupunki oli nimittäin joulukuun 20 päivänä 1881 luovuttanut valtiolle ampumaradan suojelusalueeksi noin 35.76 ha:n suuruisen Ut-Greijus-nimisen tiluspalstan niin pitkäksi aikaa kuin ampumarataa täällä ylläpidettiin sekä lisäksi valtuuston maaliskuun 31 päivänä 1896 tekemän päätöksen mukaan 25 vuodeksi 6.880 ha:n suuruisen osan Skogsbackan tilan metsäpalstasta (ynnä senlisäksi eräitä alueita kaupunkikunnan rajojen sisällä). Kaupunginvaltuusto tosin periaatteessa hyväksyi rahatoimikamarin esittämän tilusvaihdon, mutta päätti kokouksessaan huhtikuun 15 päivänä 1919 katsoen asian toistaiseksi riittämättömästi selvitetyn, palauttaa asian rahatoimikamariin edelleen valmisteltavaksi.

Kysymys maanvaihdosta valtion kanssa sai sittemmin toisen käänteen kuin mitä rahatoimikamari oli suunnitellut. Sensijaan, että kaupunki olisi saanut haltuunsa valtion puheenaolevat maat, lisättiin vuosikymmen myöhemmin valtion maa-alueita näillä seuduin. Tämä tapahtui v. 1927 valtion kanssa toimitetun suuren maanvaihdon yhteydessä. Sikäli saatiin tiluskuviot täällä eheämmiksi, että kaupunki muualta saamiensa maiden vastikkeeksi luovutti valtiolle tämän maitten keskellä rannikoradan pohjoispuolella olevan n. 10 ha:n suuruisen suon, johon kuuluivat edellämainittu AB. M. G. Steniukselta vaihdettu Backaksen Fredriksbergin suo sekä lisäksi n. s. Böhlen suo ja radan pohjoispuolella oleva osa Skogsbackan suota. Huolimatta pyrkimyksistä lopullisesti hävittää erilliset tiluspalstat, jäi kaupungin haltuun kuitenkin radan eteläpuolella oleva osa Reijolan suota, 1.52 ha. Samassa tilaisuudessa luovutti kaupunki valtiolle omistusoikeuden 2.937 ha:n suuruiseen osaan Ulko-Grejuksen tilaa tämän tilan eteläpäästä.

N. s. Pasilan alueella tulivat kaupunki ja valtio tämän jälkeen olemaan ainoat maanomistajat. Kaupungilla oli alueesta hallussaan 108.955 ha ja valtiolla 167.223 ha. Kaupungin omistamista maista muodosti Ut-Grejus-niminen tilus, ylläesitettyllä valtiolle luovutetulla osalla supistettuna, pinta-alaltaan 34.353 ha, erillisen tiluskuvion, samoin edellämainittu vähäinen, 1.52 ha:n laajuinen Reijolan suo. Muut kaupungin maat muodostivat kylläkin eheän tiluskuvion alueen länsirajalla, mutta maat jakaantuivat maakirjassa 6 eri tilaan, nimittäin A. B. M. G. Steniukselta vaihdettuun yhtäjaksoiseen kuvioon, johon kuuluivat Lill-Mejlans R. N:o 1¹ kahtena palstana, osa

Ut-Grejsta, R. N:o 3¹, osa Skogsbacka utbyjord tilaa, R. N:o 5², ja Böhle-Finnäng, R. N:o 4³, sekä kaupungin vanhastaan omistama Hem-Böhlen tiluspalsta, R. N:o 4⁵. Tämän tiluskuvion pinta-ala on 73.082 ha. Valtiolle v. 1927 vaihdettuja maita ei vielä ole erotettu. Vanhat maarekisteritilat ovat siten edelleen olemassa, mutta kaupunki ei enää omista kaikkia kokonaisuudessaan.

Tässä mainittu Pasilan alue, Vähä-Meilahtea lukuun ottamatta, siirtyi Huopalahden kuntaa muodostettaessa, jolloin koko kaupunkiin liittämätön osa vanhaa Pikku-Huopalahden kylää määrättiin uuteen kuntaan kuuluvaksi, Helsingin maalaiskunnasta uuteen Huopalahden maalaiskuntaan. Kun sittemmin Haagan kauppala perustettiin, jäi tämä epäsäännöllisen kolmion muotoinen alue Huopalahden kuntaan. Puheenaolevat kaupungin vanhojen lahjoitusmaiden rippeet ja vastikkeet, Vähä-Meilahtea lukuunottamatta, kuuluvat siis nyt Huopalahden kuntaan. Vähä-Meilahti, joka ei kuulunut Pikku-Huopalahden kylään kameraalisessa suhteessa, ja joita eivät edellämainitut aluesiirrot koskeneet, jäi edelleen Helsingin maalaiskuntaan.

Tässä mainittujen maanvaihtojen ulkopuolelle jäi eräs pieni Lill-Böhlen tilaan kuulunut tiluspalsta, pinta-alaltaan 2.651 ha, joka sijaitsee kaupungin nykyisen alueen läntisimmän kärjen välittömässä naapuruudessa. Kun Huopalahti muodostettiin, siirtyi se Pikku-Huopalahden kylän muitten maitten ohessa Helsingin pitäjältä tähän uuteen kuntaan, mutta kun Haagan kauppala perustettiin, jäi se, vaikka se sijaitseekin tähän kuntaan kuuluvien maitten keskellä, Huopalahden kuntaan, koska muutkin kaupungin vielä omistamat Böhlen tilan osat jätettiin Huopalahden kuntaan. Samoin jäi Huopalahden kuntaan eräs useisiin kaupungin Pikkuhuopalahden kylässä omistamiin tiloihin kuuluva vesijättömaa Pikku-Huopalahden rannassa, jossa on maata 2.13 ha ja vettä 0.43 ha.

Muita entisiä lahjoitusmaitaan on kaupungilla lahjoitusmaan luontoisina rajojensa ulkopuolella hallussaan vain aikaisemmin mainittu Reimars Helsingin maalaiskunnan Talin kylässä (kts. sivu 17). Tila jaettiin isojaossa v. 1776 kahteen tilaan, Reimars Övergård, R. N:o 3¹, ja Reimars Nedergård, R. N:o 3², joitten pinta-ala on nykyään senjälkeen, kun siitä pakkolunastuksen ja vaihdon kautta on luovutettu rannikkorataa ja muanteitä varten tarpeelliset maat, 103,4185 ha.

2. ERÄITÄ VARHAISIA PIENIÄ MAANOSTOJA.

Ennenkuin kaupungin varsinainen toiminta maaomaisuutensa laajentamiseksi nykyisten rajojensa ulkopuolella alkoi, oli kaupunki pakoitettu erästä hallintotarkoitustaan varten hankkimaan maa-alueen Helsingin maalaiskunnassa. Tämä tapahtui v. 1876.

Joskus 1600-luvulla, senjälkeen kun Helsingin kuninkaankartano oli lopetettu ja sen maitten pääosista oli muodostettu Viikin latokartano, oli Vantaanjoen laskuhaarojen keskellä olevan saaren rantaan muodostettu itsenäinen myllytila, johon kuului myllyn paikka ja joen läntisen laskuhaaran itäinen koskipuolisko. V. 1711 oli kruunu myynyt tämän myllytilan verotilaksi. Monien vaiheitten jälkeen joutui tästä tilasta ja sen vesioikeudesta $\frac{15}{16}$ v. 1873 »Keski-Europan Vesilaitos-osakeyhtiö Neptun»-nimiselle yhtiölle, joka v. 1874 saamansa toimiluvan perusteella ryhtyi rakentamaan vesijohtoa kaupunkiin. $\frac{1}{16}$ kuului ennestään erään v. 1771 tehdyn kaupan ja useitten oikeudenkäyntien perusteella kaupungille. Kun kaupunki sittemmin maaliskuun 29 päivänä 1876 tehdyllä kauppakirjalla osti yhtiöltä vesijohtolaitoksen, kuuluivat kauppaan myös yhtiön maat ja vedet. Myllytontin pinta-ala oli noin 8,300 m². (P. A. n:o 42 v:lta 1912.) Muu osa vesijohtolaitoksen käyttämästä maasta ja vesistä oli ensin Neptun yhtiöllä ja sittemmin kaupungilla vuokralla aina edempänä mainittavaan suureen maanvaihtoon v. 1927.

Kaupungin ensimmäisten nykyisten rajojensa ulkopuolella toimittamien maanosto-

jen yhteydessä on mainittava se tila, mikä Oulunkylään muodostettiin, kun Gumtähden kartano liitettiin kaupunkiin. Kuten aikaisemmin on todettu (kts. sivu 29), oli se osa Gumtähden kartanon kanssa yhdysviljelyksessä olevaa Kottbyn tilaa, mikä ei sijainnut välittömästi kaupunkiin liitettävien maiden yhteydessä, eroitettava erilliseksi L a n d s-K o t t b y-nimiseksi tilaksi, R. N:o 1⁹, ja jätettävä Oulunkylän kylään. Tilan pinta-ala oli v. 1910 toimitetun lohkomisen jälkeen 14. 4 2 5 ha. Nykyään on tilan pinta-ala maarekisterin mukaan 12. 4 5 9 7 ha.

3. MUUDAN UUSI »LAHJOITUSMAA».

Eräänlaatuinen oire ympäristön maiden alkavasta siirtymisestä kaupungille oli muudan maalahjoitus, minkä kaupunki 1900-luvun alussa sai vastaanottaa. Huhtikuun 17 päivänä 1906 tehdyllä lahjoituskirjalla lahjoittivat everstiluutnantti *Rudolf Schulman* ja hänen vaimonsa, rouva *Selma Schulman* kaupungille kaksi Turholman verotalosta n:o 1 Degerön saarella lohkaistua palstaa »T u r s t e n», R. N:o 1⁴, ja »T u r v i k», R. N:o 1⁵, joitten pinta-ala oli yhteensä 21. 8 2 ha. Kesäkuun 14 päivänä 1906 pitämässään kokouksessa päätti kaupunginvaltuusto ottaa lahjoituksen vastaan ja lahjoittajan toivomuksen mukaan hoitaa maita rakennuksineen »Kauppaneuvos Henrik Borgströmin säädös»-nimisenä omaisuutena. Aluetta käytetään kansanpuistona.

4. MAANOSTOT OULUNKYLÄSSÄ.

1900-luvun alussa alkanut väestön nopea siirtyminen esikaupunkeihin herätti verrattain pian kaupungin viranomaiset harkitsemaan toimenpiteitä järjestämättömän esikaupunkiasutuksen estämiseksi. Myöskin edellämainittujen maakeinotteluyhtiöiden maaostot kaupungin ympäristössä pakotti kaupungin määrittelemään kantansa vastaiseen maapolitiikkaansa nähden. Gumtähden kartanon ostossa tulleet pettymykset olivat vielä tuoreessa muistissa, ja Hermannin ja Pasilan esikaupungit olivat aina helposti näkyvinä varottavina esimerkkeinä siitä, minkälaiseksi järjestämättömän esikaupunkiasutus puhtaasti ulkonaisestikin saattoi muodostua, ja niistä ikävyyksistä, joita tällainen asutus kaupungin naapuruudessa saattoi aiheuttaa. Kaupungin ensimmäinen maanhankintaohjelma rajoittui kuitenkin vain kaupungin entisten maiden välittömässä naapuruudessa oleviin alueisiin, yksityisten yhtiöiden toimiessa etäisemmällä vyöhykkeellä.

Kaupungin toimenpiteistä hallintaoikeuden palauttamiseksi lahjoitusmaihinsa, mikä toiminta oli kaupungin vireillepaneman uuden maapolitiikan ensimmäinen ilmaus, on edellä ollut puhe. Rinnan näitten toimenpiteiden kanssa kävi uusien maa-alueiden ostaminen Oulunkylässä.

Vallitsevaa käsitystä siitä, että Oulunkylä lähinnä oli vedettävä kaupungin maitten laajentamispiiriin, valaisee kaupungin silloisen asemakaavatoimikunnan lausunto, mikä annettiin huhtikuussa 1908. Oulunkylän kartanon omistajat olivat tarjonneet tämän kaupungin ostettavaksi. Tarjouksesta antamassaan lausunnossa esitti asemakaavatoimikunta m. m. seuraavaa:

»Oulunkylän kartanon yhdistäminen Helsingin kaupunkiin on likeisimmässä yhteydessä sen kysymyksen kanssa, mihin pääsuuntaan kaupungin vastaisen laajentamisen pitää käydä. Jos lähtee siitä näkökannasta, että kaupungin kasvu yhä edelleenkin, niinkuin tähän asti, pyrkii osaksi rautatien vartta pohjoiseen, osaksi taas pitkin Vanhankaupungin lahden rannikkoa, jonka varrelle rannikon kanssa yhdensuuntaisesti kulkeva Itäinen Viertotie välittää liikennettä, joka kehitys myös on pakottanut kaupungin hankkimaan itselleen omistusoikeuden laajoihin pohjoisessa ja koillisessa oleviin tilusalueihin (Gumtähden kartano), niin näyttää yhtä luonnolliselta kuin suotavalta, että kaupunki, estääkseen aivan vierelleen kohoamasta lukuisia esikaupunki-

yrityksiä, joiden syntymisestä ja olemassaolosta voi olla kaupungille arvaamatonta haittaa, ajoissa tältä taholta hankkii itselleen alueita, joihin käy perustaminen huvila-kaupunginomia, työväensiirtoloita tahi niiden kaltaisia yhdyskuntia kaupungin omille maille.»

Rahatoimikamari esitti lausunnossaan asiasta seuraavaa:

»Lukuisain huvilasiirtolain syntyminen Helsingin kaupungin ympäristöön osoittaa kyllin selvästi ei ainoastaan, että suuri joukko kaupunkilaisia on osaksi korkeiden asuntovuokrain tähden ja osaksi terveydellisistä tahi muista syistä asettunut maa-seudulle kaupungin läheisyyteen, mutta sen lisäksi on myös huomattavissa yksityiskeinottelussa jonkinlaista pyrkimystä ostamaan aivan kaupungin maan vierellä olevia maa-alueita voidakseen vastedes voitolla myydä ne kaupungille, kun sen laajennusvaatimukset välttämättä pakottavat väljentämään sen alaa. Kun Helsingin kasvu, niinkuin edellä huomautettiin, toistaiseksi on käynyt pohjoiseen suuntaan, ja erittäinkin Oulunkylän aseman lähieteenot, missä jo monta vuotta takaperin on vallinnut vilkasta rakennustointa, näyttävät olevan erittäin haluttuja siirtolapaikkoja, niin jo tämä asianhaara puhuu sen puolesta, että kaupungin olisi etusijassa täältä hankittava itselleen maa-alueita.» (P. A. n:o 24 v:lta 1908.)

Näin perusteltua ohjelmaa ryhdyttiin sitten toteuttamaan. Kokouksessaan kesäkuun 9 päivänä 1908 päätti lisätty kaupunginvaltuusto ostaa O u l u n k y l ä n k a r t a n o n. Siihen kuului neljä eri tilaa, nimittäin Landboaksen verotalo R N:o 1, Monsaksen verotilat R. N:ot 2¹ ja 2², sekä Britaksen verotalo R. N:o 3. Tilojen pinta-ala oli yhteensä 247,02 ha ja hinta 500,000 markkaa.

Oulunkylän kartanon päätöksen sijaitsee suurimmalta osalta yhtenäisenä lohkona Oulunkylän pohjoisosassa. Ainoastaan sen itäosasta on eroitettu eräitä pienempiä palstatiloja. V. 1924 kaupunki sai omistusoikeuden eräeseen r a v i r a t a n a käytettyyn alueeseen, R. N:ot 2⁶ ja 3¹, pinta-alaltaan 2,26 ha, luovuttamalla omistajalle vuokraoikeuden Käpylän ravirataan. Erään Landboaksen tilasta erotetun 2,20 ha:n suuruisen palstan, R. N:o 1², n. s. Oulunkylän kauppapuutarhan tarjouksen kaupunki hylkäsi v. 1909 hinnan korkeuden vuoksi. (P. A. n:o 32 v:lta 1909.) Kun kaupunki sai haltuunsa Oulunkylän kartanon, oli siitä vuokrattu noin 70 huvilapalstaa pääasiallisesti n. s. Oulunkylän itäisestä huvilaryhmästä. Oulunkylän kartanoon kuuluneet maat sekä R. N:ot 2⁶ ja 3¹ yhdistettiin v. 1935 Oulunkylän kartano-nimiseksi tilaksi, joka sai R. N:on 6 ja pinta-ala määrättiin 261,4095 ha:ksi.

Oulunkylän kartanon sekä Nybondaksen ja Lands-Kottbyn tilojen maitten välissä sijaitsivat Petas ja A. Kottby nimiset tilat. Kaupunki koetti Oulunkylän kartanon ja Nybondaksen tilojen kauppohen yhteydessä saada ostaa nämäkin tilat mutta niitten omistajat kieltäytyivät jyrkästi myymästä tilojaan kaupungille. Tämän kannan ovat näitten tilojen omistajat myöhemminkin pitäneet. (P. A. n:o 18 v:lta 1917 s. 11.) Ainoastaan eräitä pieniä osia Petaksen tilasta on kaupunki saanut haltuunsa. Niinpä lunasti kaupunki valtuuston elokuun 20 päivänä 1918 tekemän päätöksen nojalla Kullatorp-nimisen alueen, jonka muodosti 5 Petaksen tilasta erotettua palstaa, R. N:o 4⁴⁰—⁴⁴. Pinta-alaltaan 1,675 ha:n suuruisen maan hinta arvioitiin noin 80,000 markaksi ja rakennusten arvo 120,000 markaksi. Lunastus tapahtui siten, että kaupunki vastikkeena luovutti eräitä tontteja. V. 1923 sai nimittäin kaupunki avio-puolisoilta *Isak Mattson-Kivelä* lahjoituksena vastaanottaa Petaksen tilasta erotetun 0,247 ha:n suuruisen S o f i a n l e h t o nimisen huvilapalstan, R. N:o 4²⁹, käytettäväksi köyhäinhuoltotarkoituksiin. Huhtikuun 17 päivänä 1929 päätti valtuusto ostaa Petaksen tilasta erotetun K a l l i o n o k k a-nimisen maarekisterin mukaan 0,3311 ha:n suuruisen palstan, R. N:o 4¹³², sekä sen pohjoispuolelta alueen, joka on erotettu »Oulunkylän viemärit»-nimiseksi tilaksi, R. N:o 4¹⁴⁰, 4¹⁴², 4¹⁴⁶, 4¹⁴⁸ ja 4¹⁵⁰, pinta-alaltaan yhteensä 0,3002. Edellisen palstan hintana rakennuksineen oli 120,000 markkaa ja jälkimäisten palstain yhteensä 51,840 markkaa. Maaliskuun 9 päivänä 1932 päätti valtuusto maanvaihdon kautta osin n. s. Tuomarinkylän tietä, osin Hert-

tuaniemen rataa varten hankkia A Kottbyn tilasta, R. N:o 17², 1.428 ha:n ja Petaksen tilasta, R. N:o 4¹⁵⁵, 1.822 ha:n suuruiset alueet. Nämä on vielä eroittamatta.

Eri tavoin on kaupunki siten Oulunkylässä saanut haltuunsa maata noin 377 ha. Tämä on Oulunkylän kunnan pinta-alasta 64 %.

5. VIIKIN SOTILASVIRKATALO.

Sen kaupungin maanhankintaohjelman jatkona, mikä johti Oulunkylän maitten oston, on pidettävä kaupungin pyrkimyksiä saada tarpeisiinsa käytettäväksi Helsingin maalaiskunnassa oleva Viikin sotilasvirkatalo. Viikin karjakartano, latokartano, kapteenin virkatalo, sotilasvirkatalo — mikä nimitys kartanon luonteelle haluttanee antaakin — sijaitsee Vanhankaupungin lahden perukassa Vantaanjoen itärannalla. Se liittyi siten koillisessa välittömästi kaupungin vanhimpiin maihin. Virkatalon oli valtio v. 1846 ensimmäisen kerran antanut vuokralle kauppias *K. O. Vase-niukselle*, ja hänen leskensä hallussa oli tila, lukuunottamatta Helsingin kaupungin vesijohtolaitokselle vuokrattuja alueita, kun kaupunki pani vireille kysymyksen tilan hankkimisesta kaupungille. Tilan maitten pinta-ala oli silloisten tietojen mukaan 601.288 ha. Siihen kuului paitsi vesijohdon tarpeisiin käytettyä n.s. Siltasaarta, jonka pinta-ala oli 1.613 ha, kaksi Vanhankaupungin lahdessa olevaa saarta, Lammassaari, 14.797 ha, ja Klockars, 1.312 ha. Edellämainittuun pinta-alamäärään oli lisättävä noin 120 ha vielä sangen alavaa vesijättöä ja vesialuetta noin 150 ha.

Varsin pian Oulunkylän maanostojen jälkeen tulivat kaupungin viranomaiset vakuutetuksi siitä, että Oulunkylässä ostetut maat eivät ajanpitkään riittäisi kasvavan kaupungin tarpeisiin, vaan että kaupungin, turvatakseen kehityksensä, oli ympäristössä hankittava lisää maata. Kaupungin silloinen asemakaava-arkkitehti *Bertel Jung* lasi v. 1912, että kaupungin omistamille maille, Oulunkylän maat mukaanluettuina, mahtuisi noin 280,000 asukasta. Kaupungin asukasluku oli silloin 129,396. Hän arvioi, että tämä alue tulisi täyteen rakennetuksi 25—30 vuodessa. Erikoisen huomattavaksi oli havaittu teollisuusalueiden puute ja kaupungin satama-alueetkin olivat laajentamisen tarpeessa.

Rahatoimikamari huomautti v. 1912 kaupunginvaltuustolle tekemässään esityksessä, että »kaupungin tulee yhtämittaista nopeata kehitystään silmälläpitäen ajoissa hankkia itselleen maa-alueita voidakseen tyydyttää niitä moninaisia vaatimuksia, joita jo nyt ja vastedes aivan varmaan vieläkin suuremmassa määrässä asetetaan kaupungille ja jotka, jos kaupungin viranomaiset nyt kaukonäköisyyden puutteessa laiminlyövät ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin, ovat vain kohtuuttoman suurilla taloudellisilla uhrauksilla tyydytettävissä». (P. A. n:o 19 v:lta 1912.)

Rahatoimikamari jatkoi:

»Se väite ei kuitenkaan liene aivan aiheeton, että Helsingin kaupunki on menettämisillään mahdollisuuden maa-alueittensa laajentamiseen. Niinkuin tunnettua ovat kaupungin maiden luoteessa ja pohjoisessa sijaitsevat tilat, nimittäin Munkkiniemen säteri sekä erinäiset Pikku-Huopalahden, Pakinkylän ja Malminkylän talot siirtyneet yksityisten yhtiöitten omiksi, jotka yhtiöt, osin jo toimitettuaan tonttijaoituksen, ovat myyneet tahi antaneet vuokralle puheenalaisten talojen osia yksityishenkilöille, osin aikovat niitä kohdakkoin luovuttaa; ja myönnettävä lienee, että kaupungilla on sangen vähän mahdollisuutta saada näitä alueita ostamalla omikseen. Kehitys länteen päin taas on nykyään ehkäisty sen johdosta, että kaupunginvaltuusto viime syksynä (1911) päätti evätä Drumsön maatilan ostotarjouksen. Niinmuodoin on jällellä laajenemismahdollisuutta ainoastaan koilliseen.

Tällä taholla ovat kaupungin maiden vastassa Vantaanjoen varrella Viikin karjakartano-nimisen sotilasvirkatalon tilukset ja loitompana kaupungin vesialueella Brändön kartanon maat, josta viimeksimainitusta tilasta kuitenkin suuri osa niinkään on siirtynyt yksityisen yhtiön omaksi ja vain vähäinen osa on entisen omistajan

hallussa. Maatiloista, joita kaupunki voi itselleen hankkia aluettaan mainittavammin laajentaakseen, on siis jälellä ainoastaan ensiksi mainittu, koska Brändön maatilaa, vaikka kaupunki sen ostaisikin, tuskin voisi käyttää muuhun tarkoitukseen kuin huvilakaupungiksi. Kaupunginviranomaisilla näyttää sentähden olevan painavia syitä ottaa harkittavaksi, eikö kaupungin jo nyt olisi ryhdyttävä keskusteluihin hankkiakseen itselleen omistusoikeuden Viikin sotilasvirkataloon.»

Käsityksensä tueksi esitti rahatoimikamari vielä senkin, että virkatalon maalle oli alkanut syntyä esikaupunkiasutusta senkautta, että tilan vuokraaja oli Vantaan sillan luona, n. s. Viikinmäestä ruvennut antamaan vuokralle asuntopalstoja, joiden vuokrakausi päättyi samalla kertaa kuin päättilankin eli v. 1921.

Kesäkuun 11 päivänä 1912 päätti lisätty kaupunginvaltuusto hyväksyen rahatoimikamarin esittämät näkökohdat valtuuttaa rahatoimikamarin erällä valtuuston valitsemilla edustajilla täydennettynä ryhtymään sekä asianomaisten viranomaisten että virkatalon vuokraajan kanssa neuvotteluihin virkatalon hankkimisesta kaupungille.

Näin pantiin vireille maanhankintakysymys, joka ajanpitkään muodostui varsin sitkeäksi ja monivaiheiseksi.

Asian välivaiheista mainittakoon tässä ainoastaan muutamia tapauksia.

Edellämainitulla tavalla aloitetut neuvottelut johtivat sikäli tulokseen, että »korkeimmasta paikasta» syksyllä 1913 saatiin lupa virkatalon vaihtamiseen toiseen samanarvoiseen alueeseen. Asia ei kuitenkaan maailmansodan aikana tästä edistynyt.

Kun kaupunki, kuten edempänä tullaan osoittamaan, v. 1917 pani täytäntöön suurisuuntaisen uuden ohjelman kaupungin maitten laajentamiseksi ja edellytykset asian saattamiseen myönteiseen ratkaisuun lisäksi hallituksen jouduttua kotimaisten miesten käsiin näyttivät kasvaneen, tuli asia jälleen päiväjärjestykseen. (P. A. n:o 18 v:lta 1917 sivu 4 ja n:o 22 v:lta 1917.) Kaupunginvaltuusto päätti nyt toukokuun 8 päivänä 1917 virkatalon vuokraajalta lunastaa vuokraoikeuden sekä hänen tilalla omistamansa rakennukset, irtaimiston ja vuodentulon 220,000 markalla. Neuvottelut valtion viranomaisten kanssa tilan omistusoikeuden hankkimisesta kaupungille pantiin uudestaan vireille. Rahatoimikamari anoi valtioneuvostolta tilan ostamista, mutta tämän anomuksen valtioneuvosto huhtikuun 1 päivänä 1919 hylkäsi. Samalla valtioneuvosto kuitenkin uudisti valtion puolesta annetun lupauksen, että virkatalo vaihdon kautta luovutetaan kaupungille. Vaihdossa vastikkeena käytettäväksi päätti kaupunginvaltuusto helmikuun 23 päivänä 1921 ostaa Eknäsin kartanon Porvoon maalaiskunnassa. Kun virkatalon haltijan vuokrasopimus päättyi maaliskuun 14 päivänä 1921, pidennettiin vuokra-aikaa valtion ja kaupungin välisellä sopimuksella viideksi vuodeksi eli maaliskuun 14 päivään 1926. Tämä sopimus koski kuitenkin vain kantatilaa, noin 233,1 ha:a. Valtio teki välittömästi sopimuksen tilan torppareiden ja mäkitupalaiisten kanssa.

Sittemmin syntyi ajatus, että suunniteltavana oleva maatalouskorkeakoulu sijoitettaisiin Viikin virkatalon maille. Huhtikuun 13 päivänä 1923 päättikin valtioneuvosto kaupungille ilmoittaa, että valtio omiin tarkoituksiinsa tarvitsee osan tilasta. Kaupungille voitaisiin luovuttaa vain tilan läntinen ja itäinen osa. Valtioneuvoston päätös oli kova isku kaupungin pyrkimyksille maa-alueittensa järkipäraseen laajentamiseen, varsinkin kun kaupunki luottaen aikaisemmin annettuihin lupauksiin oli, kuten edempänä tarkemmin esitetään, hankkinut itselleen Herttuaniemen maat, jotka kaakossa välittömästi liittyvät Viikin virkatalon maihin ja joitten tehokkaan käyttämisen edellytyksenä oli, että kaupunki saattoi teollisuustarkoituksiin käyttää Viikin maita. Kun valtion viranomaiset sittemmin tämän valtioneuvoston päätöksen perusteella tekivät kaupungille ehdotuksen ainoastaan eräitten tämän virkatalon osien vaihtamisesta, hylkäsi valtuusto kokouksessaan elokuun 22 päivänä 1923 tämän esityksen. (P. A. n:o 12 v:lta 1923.)

Valtion ja kaupungin välisiä maanvaihtoasioita, joihin paitsi Viikin virkatalon vaihtamista johonkin toiseen maatilaan vähitellen liittyi yhä useampia vaihtokysy-

myksiä, valmisteli alkuaan eräs valtioneuvoston yllämainittuna huhtikuun 1 p:nä 1919 asettama komitea, jonka puheenjohtajana toimi ylijohtaja *O. A. Tarjanne*. Tämä n. s. Tarjanteen komitea oli ehdottanut, että kaupungille luovutettaisiin koko tila, jonka pinta-ala laskettiin 601.3 ha:ksi maata ja 269.6 ha:ksi vettä, 8,000,000 arvoisena vaihtoesineenä. Maan hinta oli tällöin arvioitu Smk:ksi 1:25 m²:lta ja veden Smk:ksi 0:17.5 m². Valtioneuvoston yllämainittu päätös kartanon tärkeimpien osien pidättämisestä valtiolle tehtiin tämän komitean mietintöä esiteltäessä, mikä mietintö oli valmistunut tammikuussa 1922. Tarjanteen komitean ehdotusten rauettua ja kaupungin ehdotettua, että vaihtokysymys uudelleen otettaisiin käsiteltäväksi, asetti valtioneuvosto huhtikuun 29 päivänä 1924 uuden komitean asiaa valmistelemaan, jota komiteaa, puheenjohtajansa lääninsihteeri *Axel Th. Möllerin* mukaan kutsuttiin Möllerin komiteaksi. Tämä komitea arvioi uudestaan kaikki vaihtokysymykseen liitetyt vaihtoesineet ja sai m. m. Viikin virkatalon arvoksi 67,973,160 markkaa. Neuvotteluja valtion ja kaupungin välillä koetettiin alottaa tämän komitean ehdotusten pohjalla, mutta kaupungin puolelta ei pidetty mahdollisena neuvottelujen käyntiä tällä pohjalla.

Kun useitten päiväjärjestykseen nousseitten maakysymysten ratkaisu oli sekä valtiolle että kaupungille tärkeätä ja eräissä tapauksissa kiireellinen, voitiin neuvotteluja laajaksi paisuneena maanvaihtokysymyksenä vaikeuksista ja vastoinkäymisistä huolimatta ylläpitää. Neuvottelut johtivat vihdoon siihen, että kaupungin neuvottelijat, joina vuodesta 1923 alkaen toimivat johtaja, sittemmin kauppaneuvos *Ivar Lindfors* ja kaupunginjohtaja, sittemmin pormestari *Arthur Castrén*, saattoivat syyskuussa 1926 esittää kaupunginvaltuustolle ehdotuksen vaihtosopimukseksi. (P. A. n:o 34 v:lta 1926.) Kaupungin täytyi tämän mukaan luopua vaatimuksestaan saada koko Viikin virkatalo välittömästi haltuunsa. Kaupungille luovutettaisiin maata 187.388 ha, mihin sisältyisi virkatalon läntinen osa lukuunottamatta Imatran voimalaitokselle luovutettua muuntaja-aseman paikkaa, 4.335 ha, ja erään ammuskellarin aluetta, pieni rannassa oleva maa-alue itäosassa sekä alue Oulunkylästä Herttuaniemeen vedettävää rautatietä ja sen sivuraidetta varten, sekä 176.670 ha vettä, valtiolle jäädessä maata 413.9 ha (uusien mittausten mukaan 468.522 ha) ja vesialueita 92.93 ha. Vaihtoarvoja laskettaessa oli pidettävä perustana Tarjanteen komitean esittämiä arvoja. Kuitenkin olivat valtion viranomaiset asian tässä vaiheessa valmiit sitoutumaan siihen, että valtio siinä tapauksessa, että maataloudellinen korkeakoulu päätetään sijoittaa muualle, heti kun mainitun korkeakoulun paikkakysymys on ratkaistu, luovuttaisi kaupungille loppuosan Viikin tiluksista kaupungin silloin luovutettavia muita saman arvoisia alueita vastaan, jolloin Viikin tilusten vaihtoarvo laskettaisiin samojen yksikköhintojen mukaan kuin edellä on mainittu. Asiaa valtioneuvostossa esiteltäessä marraskuun 19 päivänä 1926, ei valtioneuvosto kuitenkaan katsonut voivansa tähän ehtoon suostua.

Kaupunginvaltuuston päätettyä kokouksessaan helmikuun 9 päivänä 1927 hyväksyä silloin esitetyn ehdotuksen maanvaihdoksi, jonka ehdotuksen Viikin virkataloa koskeva kohta oli sen valtion viranomaisten kannan mukainen, johon edellä on viitattu, annettiin maanvuokravaihtoasiasta eduskunnalle esitys ja eduskunnan hyväksyttyä esityksen annettiin maanvaihdosta laki marraskuun 19 päivänä 1927. Tämän mukaan sai kaupunki siis omistusoikeuden Viikin sotilasvirkatalosta eroitettavaan 187.388 ha:iin maata ja 176.670 ha:iin vettä. Nämä pinta-ala tiedot mainittiin vaihtoasiakirjoissa. Kun tila v. 1931 kameraalisesti jaettiin valtion ja kaupungin kesken, jolloin kaupungin saama osa nimitettiin Viikin maan yksinäiseksi verotaloksi N:o 2, merkittiin tämän tilan pinta-alaksi maarekisteriin 174.841 ha maata ja 189.995 ha vettä.

6. VUODEN 1917 SUURET MAANOSTOT.

Viikin kysymyksen ollessa vielä aivan alkuasteillaan laajensi kaupunki huomattavasti maanosto-ohjelmaansa. Kysymyksen puristi tällä kertaa esille lähinnä teolli-

suustonttien suuri kysyntä, mikä sota-ajan nousukautena oli yltynyt, mutta jota kaupunki ei rajojensa sisällä voinut tyydyttää.

Käsitellessään lokakuun 24 päivänä 1916 erästä esitystä teollisuus- ja varastoalueiden järjestämisestä kaupungin omassa piirissä, päätti kaupunginvaltuusto asettaa komitean valmistelemaan paitsi kysymystä teollisuus- ja varastoalueiden järjestämisestä laajemmalla pohjalla kuin esitys tarkoitti myös kysymystä uusien maa-alueiden hankkimisesta kaupungille koko laajuudessaan. Komitea saattoi jo huhtikuun 18 päivänä 1917 esittää mietintönsä. (P. A. n:o 18 v:lta 1917.)

Komitean käsitys tilanteesta ja kaupungin tehtävistä maaomaisuutensa laajentamiseksi käy selville seuraavista komitean mietinnön otteista:

»Kaupungin omistaman maa-alueen rajain pohjoispuolella sijaitsevan maaseudun nopea kaupunkilaistuminen on tuottanut kaupungille monenlaisia vaikeuksia ja haittoja, jotka vaativat osakseen kaupunginviranomaisten erikoista huomiota. Nykyisen rajansa vierellä on kaupungilla vyön tapainen muodostuma huvilayhdyskuntia, jotka Viikin kapteeninvirkatalon kera erottavat kaupungin määritetystä alueesta. Kun kaupungin aluetta muilla kolmella taholla rajoittaa meri, tuottaa vastamainittu asianlaita vaaraa kaupungin vapaalle kehitykselle. Tämän johdosta ja kun kaupunginviranomaisten niiden vaatimusten mukaisesti, joita kaukonäköinen ja nykyaikainen kunnallispolitiikka asettaa, on katsottava, että tilaa varataan kaupungin lisääntyvälle väestölle ja että kunnalla on mahdollisuus suunnitelmanmukaisesti ohjata ja valvoa kehitystä, täytyy mitä pikemmin sen parempi tämä yksityisten pikkuyhdyskuntain muodostama rengas murtaa ja kaupungin hankkia itselleen määräsvalta niihin maihin nähden, joita se laajentuuksien tarvitsee.

Tässä edellä mainitut haitat tarkoittavat etusijassa semmoisia asutusryhmiä, joiden puutteellinen sisäinen järjestys sekä suunnitelmaa vailla oleva kehitys tuottavat vaikeuksia vastaiselle kaupunginjärjestelylle. Ne yhdyskunnat, joiden hallinto on kiinteämmin järjestetty, joilla on voimia ja varoja pitää huolta eduistaan ja tarpeistaan ja jotka tarjoavat takeita nykyaikaisten periaatteiden mukaan toimeenpannusta sekä kaupungin oman kehityksen mukaan sovitusta järjestelystä, näyttää sitä vastoin olevan jätettävä häiritsemättä täyttämään tarkoitustaan, sikäli kuin tämä ei ole vastoin kaupungin etuja. Kuitenkin on kaupungin tietysti, sikäli kuin mahdollista on, näilläkin alueilla, jotka vastedes voivat tulla kysymykseen kaupunkiin liitettävänä alueina, koettaa ohjata kehitystä oikealle uralle ja katsoa, ettei se osu harhateille. Tehokkaan avun tässä kohden saa kaupunki uudesta kaupunginasemakaavalaista, joka säännöllisten olojen palauduttua varsin luultavasti on odotettavana.

Ei ehkä pidetä aivan harkittuna, että kunnan hallinto kiinteistömarkkinoilla nykyään vallitsevan nousukauden aikana ryhtyy laajemmissa määrin ostamaan maita. Mutta komitean käsityksen mukaan ei ole odotettavana maan nykyisten yksikköhintain huojustumista kaupungin lähimmässä ympäristössä, vaan on varsin luultavaa, että ne pikemmin vieläkin kohoavat, sikäli kuin kaupunkimuodostus laajenee. Mitä pitemmälle näiden alueiden milloin missäkin määrin sääntöontä lohkomista jatkuu ja rakennustoiminta leviää, sitä runsaampia kustannuksia syntyy kaupungille alueen lunastamisesta.

Tämän laatuissa kauppoissa on usein käynyt niin, että kaupungin menot maan ostosta eivät kohtuullisesti suhtaudu lunastetun alueen arvoon sinänsä, mutta että tarkoituksen hyväksi tehdyt uhraukset ovat kannattaneet niiden yleisten etujen vuoksi, joita maanhankinta on tuottanut kaupungin kehitykselle. Kaupungin asutuspolitiikassa tulee, niinkuin tri *Yngve Larsson* »Inkorporeringsproblemet»-nimisessä teoksessaan (I osa, siv. 92) huomauttaa »johtavana olla perinpohjainen tuntemus väestön siirtymisen ja taloudellisen elämän kehitysviivoista kaupunkiin liitettävällä alueella ja niistä eduista, joita kaupunki ajan mittaan voi saada kauaksi ulottuvilla laajennuksilla — ei yksinomaan laskelmat kunnan verotulojen mahdollisesta kohoumisesta.» — — —

Kaupungin kehitysmahdollisuuksista on jo lausuttu, että, sittenkuin kaupungin keskus nyttemmin on laajentunut meren rantaan asti etelässä, idässä ja lännessä, täytyy kaupungin pyrkiä laajenemaan mantereelle päin kaupungin keskuksen pohjoispuoliselle alueelle.

Kunnan hallinnossa on aikaisemmin ollut vallalla se käsitys, että Helsinginlaisella paikalla sijaitsevan kaupungin olisi oikeinta pysyttäytyä meren yhteydessä ja siten käyttää hyväkseen veden läheisyyden tarjoamia etuja. Sekä rahatoimikamari että kaupunginasemakaavaosasto ovat aikaisemmin puoltaneet laajentamista tähän suuntaan ja senkin jälkeen, kun kaupunginvaltuuston enemmistö hylkäämällä ehdotukset Lauttasaaren ja Kulosaaren ostosta oli määrännyt laajenemisen pohjoista kohti ainoaksi oikeaksi, kuuluu edelleen vaatimuksia, että kaupungin ei tulisi olla ensiksi mainittua kehitysmahdollisuutta huomioon ottamatta, vaan hankkimalla itselleen käyttöoikeus mainittuihin molempiin saariin turvata laajenemisensa itään ja länteen.

Kun nyt kuitenkin on kaupungille hankittava tonttimaata asutuksen ja teollisuuden tarpeisiin sekä korvausaluetta kaupunginalueen järjestämisessä tarpeellisia maanvaihtoja varten puhkaisemalla kaupungin rajalle syntynyt huvilayhdyskuntain vyöhyke sekä hankittava kaupungille tilaisuutta kehityksensä järjestämiseen ja ohjaamiseen suunnitelmamukaisesti, on laajentamispyrinnöt kieltämättä suunnattava mantereelle päin. Niiden kunnallispoliittisten tarkoitusten saavuttamiseksi, joihin kaupungin tulee komitean mielestä vastaisessa kehityksessään pyrkiä, ei kaupungilla ole käytettävänä muuta keinoa tilantarpeensa turvaamiseksi kuin ostaa pohjoisrajallaan sijaitsevat tarpeelliset maa-alueet Viikin virkatalon alueen yhteydessä.»

Komitea oli tämän yleisen ohjelmansa mukaisesti hankkinut tarjoukset useimmilta niistä maanomistajista, joilla oli maata vyöhykkeellä, mikä kaaressa ympäröi kaupungin maita ja Viikin virkataloa koillisessa, pohjoisessa ja luoteessa. Tarjoukset esitettiin kaupunginvaltuustolle, joka lisätyin luvuin jo huhtikuun 24 päivänä 1917 teki päätöksensä. Päätös tiesi kaupungin maaomaisuuden varsin huomattavaa laajentamista. (Kts. karttoja P. A. n:ot 18 ja 68 v:lta 1917.)

Tärkeimpiä näin v. 1917 hankituista maa-alueista olivat aikaisemmin mainitun B o x b a c k a-Aktiebolag-nimisen yhtiön vielä myymättä olevat maat Helsingin maalaiskunnan Malminkylässä. (Kts. sivu 112.) Näitten lukuisiin tiloihin jaettujen maitten pinta-ala oli ostoa koskevien asiakirjojen mukaan yhteensä 407.894 ha ja hinta kaikkiaan 2,660,000 markkaa, mikä vastasi noin Smk. —: 60 m²:ltä.

Boxbacka-yhtiön tilusten keskellä sijaitsivat B r u s a k s e n verotalosta N:o 6 erotetut Brusasin verotalon puolikas, R N:o 6², sekä siihen kuuluvat Dal n:o 45, Dal n:o 46a, Dal n:o 47, Likärr ja Ladtomt-nimiset alueet, yhteensä 117.9 ha ynnä S t r ö m s i n tila N:o 4 ja tämän omistajalle kuuluva Dal n:o 44, R. N:o 6³, yhteensä 123.7 ha, Brusaksen puolikkaasta maksoi kaupunki 350,000 markkaa eli noin Smk. —: 30 m²:ltä ja Strömsin tilasta ja siihen kuuluvasta palstasta 503,000 markkaa eli Smk. —: 41 m²:stä.

Kaupunginvaltuustolle esitetyt tarjoukset käsittivät myös huomattavia osia edellämäinittujen tilojen itäpuolella ja Viikin virkatalon pohjoispuolella sijaitsevaa P e h r s ' i n verotilaa, R. N:o 1¹, ja siitä eroitettua K a r l s ' i n verotilaa, R. N:o 1³, sekä H a g a n verotilaa R. N:o 2²⁰⁰, kaikki nekin Helsingin maalaiskunnan Malminkylässä. Kaupungin viranomaiset epäilivät jossain määrin näitten tilojen oston tarpeellisuutta, mutta silmälläpitäen erittäinkin mahdollisuuksien varaamista rautatieyhteyden järjestämiseen Malmin hautausmaalle vievältä rautatieltä Viikin virkatalon maille suunnitellulle teollisuusalueelle valtuusto kuitenkin päätti ne ostaa. Pehrs R. N:o 1¹-nimiseen tilaan kuuluvia maita oli kauppakirjojen mukaan pinta-alaltaan 98.1 ha ja niitten hinta oli 300,000 markkaa eli Smk. —: 31 m²:ltä. Näistä on sittemmin muodostettu R. N:o 1²⁴, pinta-alaltaan 97.94 ha. Hagan tilan ilmoitettu pinta-ala oli 52.2 ha ja hinta 300,000 markkaa eli Smk. —: 58 m²:ltä. Maarekisterin mukaan oli tilan pinta-ala kuitenkin 54.263 ha. Siitä oli kuitenkin eroitettava pieni 0.84 ha:n suuruinen tila. Kaupungin haltuun lopullisesti jääneen tilan, R. N:o 2²⁰², pinta-ala oli 53.423 ha. Karls, R. N:o 1³-

nimisen tilan maita taas oli 60,2 ha ja hinta 250,000 markkaa eli Smk. —: 42 m²:ltä. Näitten ostojen kautta siirtyi kaupungille Malminkylän koko itäosa lukuunottamatta joukkoa mainituista tiloista eroitettuja palstatiloja sekä Filpuksen ja Starensin tiloja. Näittenkin tilojen ostomahdollisuuksia oli tiedusteltu, mutta sopimusta hyväksyttävin ehdoin ei oltu saatu. Starensin tila ja osa Filpusta ostettiin kaupungille myöhemmin.

Kaupungille ostettaviksi ehdotettujen Boxbacka-yhtiön maitten luoteispuolella ja yksityisille jo suurimmalta osalta palstoitettun ja myydyin Pakinkylän pohjoispuolella sijaitsevan Tuomarilan kartano saman nimisessä kylässä Helsingin maalaiskuntaa. Kartanoon kuuluivat Larsin verotila R. N:o 1, Skepparsin verotila R. N:o 2, Långhansasin verotila R. N:o 3, Glasmästarsin verotila R. N:o 4, Stenbergin verotila R. N:o 5, Kusmiesin verotila R. N:o 6 ja Ryttersin verotila R. N:o 7. Tilojen ja siis Tuomarilan kartanon yhteenlaskettu pinta-ala oli maarekisterin mukaan 553 ha. Sitäpaitsi oli tilanomistajan hallussa Nystuga eli Uusitupa-niminen Landtmätarsin tilasta Pakinkylässä eroitettu tila R. N:o 3²⁴³, pinta-alaltaan 41,390 ha. Tuomarilan kartanosta huomautettiin, että sen ostaminen oli vasta toisessa sijassa kaupungin maanhankinta-ohjelmassa, mutta se ynnä Uusituvan tila ostettiin kuitenkin 2,450,000 markalla. Alkuperäisessä kauppakirjassa, mikä päivättiin huhtikuun 14 p:nä 1917, jäi Uusituvan tila mainitsematta. Tämän vuoksi täydennettiin tätä kauppakirjaa syyskuun 28 p:nä 1928 tehdyllä erikseen Uusituvan tilaa koskevalla kauppakirjalla. Kaupunginvaltuuston päätöksen mukaan oli koko kauppahinta oleva enintään 2,793,000 markkaa. Hintaan oli luettu myös m.m. irtaimiston hinta 343,000 markkaa. Irtaimiston olisi kaupunki saanut ostaa eri sopimuksen perusteella, mutta tätä ei myöhemmin aikaansaatu. Kauppaa koskevissa asiakirjoissa mainittiin ostettavien maitten pinta-alaksi noin 600 ha. Tämän mukaan oli maan hinta noin Smk. —: 40 m²:ltä. Osto käsitti siis koko Tuomarinkylän ja noin 1/10 Pakinkylää.

Turvataksien liikenneyhteyden kaupungista Oulunkylän kautta Tuomarilaan hankki kaupunki edellämainittujen ostojen yhteydessä itselleen omistusoikeuden eräisiin Pakinkylässä oleviin palstoihin, nimittäin palstat n:ot 11 ja 16 Koivutien varrella, n:ot 19 ja 20 Huvilatien varrella, n:ot 15 ja 17 ynnä 18a ja 18b Alkutien varrella, yhteensä 3,9 ha. Hinta oli valtuuston päätöksen mukaan yhteensä 90,000 mk. eli Smk. 2:30 m²:ltä. Kauppakirjojen mukaan on niistä kuitenkin maksettu 112,500 markkaa. Palstojen maarekisterinumerot ovat R. N:ot 3⁹⁶, 3⁹⁷, 3¹¹⁰, 3¹¹¹, 4¹⁰⁹, 4¹¹¹, 4¹⁹⁴ ja 4¹⁹⁵.

Komitea, joka edellämainittuja maaostoja valmisteli, ilmoitti harkinneensa myöskin A. B. Parkstad—Vanda—Puistokylä O. Y:n sekä A. B. M. G. Stenius-yhtiön maitten ostoa.

Edellisen hallussa oli v. 1917 504 ha maata. Näitten ostoa ei komitea voinut puoltaa, koska se katsoi, ettei tämä alue syrjäisen asemansa ja jo pitkälle ehtineen palstoituksen johdosta näyttänyt hyvin sopivan kaupungin asutusalueeksi. Samoin kuin rahatoimikamari oli komiteakin sitä mieltä, että kaupungin vastaisen laajenemisen tuli, sittenkun kaupunkia ympäröivä huvilayhdyskuntain rengas oli puhkaistu, mikäli mahdollista käydä Tuomarilasta länteen, toisin sanoin samankeskeisessä kaaressa nykyisen kaupungin alueen ympäri, sekä ettei ollut syytä suunnata laajenemista yksipuolisesti koilliseen. Tämä ei kuitenkaan komitean mielestä tietänyt sitä, etteivät eräät Vantaan Puistokylä O. Y:n alueen osat, varsinkin eräs Malmin aseman viereinen maakappale ja kenties eräät Tuomarilan kartanon itärajalta sijaitsevat tiluslohkot, olisi suureksi hyödyksi kaupungille eheyttämiskannalta katsottuna, minkätähden ne olisi vastedes kaupungille hankittava, jos ne olisivat hyväksyttävin ehdoin saatavissa. Näillä perusteilla annettiin kysymyksen Vantaan Puistokylän maitten ostosta sillä kertaa raueta.

A. B. M. G. Stenius oli tiedusteltaessa ilmoittanut suostuvansa keskustelemaan kaiken yhtiön omistaman maan myymisestä, mutta kun toiveita ei näyttänyt olevan kaupan aikaansaamisesta kohtuullisin ehdoin, antoi jo komitea tämänkin kysymyksen raueta.

Sanottu komitea oli myös jo ollut neuvotteluissa Hertonäs Gods Aktiebolagin kanssa, mutta syistä, jotka aikaisemmin on mainittu (kts. sivu 117), eivät neuvottelut vielä tällä kertaa johtaneet tulokseen.

Myöskin kysymys Aktiebolaget Alberga Osakeyhtiön maiden lunastamisesta oli edellämämainitun komitean käsiteltävänä. Komitea katsoi, että näitten maitten hankkiminen olisi ohjelmassa asetettava toiselle sijalle, minkä vuoksi niitten osto toistaiseksi olisi jätettävä syrjään. Asiaa käsiteltiin valtuustossa erillisenä asiana rahatoimikamarin tekemän esityksen perusteella. (P. A. n:o 29 v:lta 1917.) Rahatoimikamari huomautti, että jos kaupungilla olisi hallussaan äsken ostetun Tuomarilan ja Reimarsin välillä Kårbölen kylässä sijaitsevat maatilat sekä näiden lisäksi Mäkkylän kruununvirkatalo, olisi Albergan kartano luonnollisessa renkaassa kaupungin maa-alueiden laajentamisessa länteen päin, mutta kun näin ei ollut laita, ei olisi hyvin harkittua jo nyt käydä ostamaan tätä maatilaa. Kokouksessaan toukokuun 8 päivänä 1917 hylkäsi kaupunginvaltuusto oston.

Kaupungin v. 1917 tekemät ostot käsittivät asiakirjojen mukaan maata kaikkiaan noin 1,250 ha. Maarekisterin pinta-alatietojen mukaan olisi tällöin ostettujen maitten pinta-ala ollut noin 1,360 ha. Nämä pinta-alatiedot ovat kuitenkin epätarkat, sillä eräitä ennen Boxbacka-yhtiön osakkeiden siirtymistä kaupungille myydyt maa-alueet ovat vieläkin eroittamatta. Tyydyttävää selvitystä kaupungin Malminkylässä omistamista maista ei siis vielä ole olemassa.

7. VUODEN 1917 MAALAAJENNUKSIA TÄYDENTÄVIÄ OSTOJA.

Suunnitelmiin kaupungin omistaman maavyöhykkeen aikaansaamisesta manteelella päin sisältyi myös kaupungin luoteispuolella olevien Helsingin maalaiskunnan K å r b ö l e n kylän maitten hankkiminen kaupungille. Asia ei kuitenkaan ehtinyt valmistua yhdessä edellämämainittujen maanostojen kanssa käsiteltäväksi. Tarpeelliset tarjoukset saatiin vasta vuoden 1917 syyskuussa. Tarjoukset käsittivät 18 pientä tilaa, joitten yhteenlaskettu pinta-ala ilmoitettiin 290.134 ha:ksi, mutta oli maarekisterin mukaan vain 287.134 ha. Tilat olivat seuraavat: Hömossan-niminen uutistila R. N:o 3⁶ ynnä Helleberg R. N:o 5³ ja Kvetlas R. N:o 5⁴ nimiset palstatilat, Haga-niminen uutistila R. N:o 3⁵, Gamlas-niminen uutistila R. N:o 3⁷, Gamlas-nimisen verotalon N:o 3 osat R. N:o 3³ sekä Stenkullan uutistila R. N:o 5¹⁰, Gamlas-nimisen verotalon N:o 3 osat R. N:o 3¹ ynnä Rutan R. N:o 3⁴ ja Tomtbackan R. N:o 3⁹ nimiset palstatilat, Grankullan uutistila R. N:o 5⁷ ja Löfkullan palstatila R. N:o 5⁶, Håkansdalin uutistila R. N:o 5⁸, Fridkullan uutistila R. N:o 5⁹, Mariedal R. N:o 2¹ ja Stenbrottet R. N:o 5⁵ nimiset palstatilat, Stenbackan palstatila R. N:o 3⁸ sekä Tolfmansin palstatila R. N:o 5². (P. A. n:o 68 v:lta 1917.)

Tiloista alkuaan sovittu hinta oli 1,209,000 markkaa. Tällä pohjalla hyväksyi kaupunginvaltuusto tarjoukset tammikuun 24 päivänä 1918. Sitten oli kaupunginvaltuuston kokouksessa joulukuun 17 päivänä 1918 Helsingin maalaiskunnan holhouslautakunnan vaatimuksesta koroitettava kahden tilan, nimittäin Grankullan uutistilan ja Löfkullan palstatilan hintaa 80,000 markasta 125,000 markkaan, joten lopullinen hinta tuli olemaan 1,254,000 markkaa eli Smk. —: 43 m²:ltä. Yhden tilan, nimittäin Tolfmansin tuli kaupungin hankkia ostamalla erään pienen yhtiön »Tolfmans-Aktiebolaget'in» osakkeet 200,000 markalla. Yhtiö purettiin sitten v. 1919 kaupungin käsiin joutuneitten muitten maayhtiöitten ohessa.

Senjälkeen kuin Oulunkylän kartanon, Boxbacka-yhtiön, Tuomarilan kartanon ja eräät Kårbölen kylän maat olivat siirtyneet kaupungin haltuun, ympäröivät kaupungin maat kaikilta puolin P a k i n k y l ä ä. Tämän kylän maista oli, kuten aikaisemmin on osoitettu (kts. sivu 112), suurin osa Alku, Lepola ja Elo-nimisten osuuskuntien ja erään Välitalo-nimisen konsortion toimesta palstoitettu ja myyty yksityisille rakentajille. Ainoastaan noin kolmannes kylän maista oli jäänyt palstoittamatta ja

maatalouteen käytettäväksi. Tästä oli osa, nimittäin Landtmätarsista eroitettu Uusituvan tila joutunut ensin Tuomarinkylän kartanon omistajalle ja häneltä, kuten edellä on mainittu, kaupungille. Muu osa oli vähitellen melkein kokonaan siirtynyt yhden ainoan omistajan käsiin. V. 1921 tarjosi omistaja nämäkin maat kaupungille. Tarjous käsitti Erikas-nimisen verotilan, R. N:o 1⁶, pinta-alaltaan 46.87 ha, Murmästars-nimisen verotilan, R. N:o 2⁵, 83.89 ha, sekä neljä palstatilaa, Lehtimäen, Mäkelän, Karlsbergin ja Kallialan, R. N:ot 2⁷, 2⁶, 2⁴ ja 4⁹⁵, joiden pinta-ala oli yhteensä 4.74 ha. Tarjotut maat, joitten yhteenlaskettu pinta-ala siis oli 135.50 ha, muodostivat kolme suurta tiluskuviota, joista yksi käsitti kylän itäosan ja molemmat muut olivat pitkiä suikaleita entisten osuuskuntien maitten keskellä. Kaupungin maitten välissä oli näitten alueitten asema käynyt esikaupunkiasutuksen kannalta erittäin uhatuksi. Sekä tästä syystä että turvatakseen vastaisuudessa hyvät liikenneyhteydet kaupungin maiden eri osien välillä, oli kaupungin ostettava tarjotut maat. Pyydetty hinta oli aluksi 1,772,000 markkaa, mutta painui sittemmin 1,500,000 markkaan, mikä oli Smk. 1:10 m²:ä kohti. Kaupunginvaltuuston päätös asiasta tehtiin helmikuun 22 päivänä 1922. Myöhemmin ilmenneiden myyjien omistusoikeutta koskevien erimielisyyksien vuoksi jäivät edellämainitut Lehtimäki, R. N:o 2⁷, ja Mäkelä, R. N:o 2⁶, kaupan ulkopuolelle.

Tämän jälkeen on kaupunki Pakinkylässä tehnyt seuraavat pienemmät maanostot: Maaliskuun 18 päivänä 1925 päätti kaupunginvaltuusto jatkaen aikaisempia toimenpiteitään tiemaan varaamiseksi Pakinkylän palstoitettujen alueiden poikki 60,000 markalla ostaa Kallioniitty, R. N:o 3¹⁴⁹, ja Vilpas, R. N:o 3¹⁴⁸,-nimiset palstat, joitten pinta-ala oli yhteensä noin 1 ha. Tämän oston kautta oli kaupunki suunniteltua tietä, uutta pohjoiseen johtavaa valtatieä varten hankkinut omistusoikeuden kaikkiin niihin tarvittaviin palstoihin, paitsi yhteen, joka aikoinaan oli 75 palstanomistajan yhteisomistuksessa, mutta sittemmin siirtyi Helsingin ympäristön pikkukirkkoyhdistykselle. V. 1933 toimitetulla pakkolunastuksella on valtatie nyttemmin murrettu tämänkin palstan läpi.

Lokakuun 31 päivänä 1928 päätti kaupunginvaltuusto 400,000 markalla, josta maan hinnaksi arvioitiin 262,000 markkaa eli 20 markkaa m²:ltä, ostaa 1.31 ha:n suuruisen Stenbackan palstatilan R. N:o 2³ Pakinkylässä. Palsta sijaitti kaupungin maiden keskellä Oulunkylän ja Pakinkylän rajalla Vantaanjoen varrella ja oli erään suunnitellun tien esteenä.

Kesäkuun 18 päivänä 1930 päätti kaupunginvaltuusto vihdoin hankkia itselleen täyden omistusoikeuden erääseen Murmästars'in verotilan n:o 2 entisten omistajain yhteismaahan Vantaanjoen rannassa. Yhteismaa oli pinta-alaltaan 312.5 m². Kaupungin osuus oli siitä ennestään puolet. Nyt osti kaupunki yksityisille kuuluvan osuuden 2,730 markasta.

Kaupungin vuoden 1917 Malminkylän itäosissa ostamien tilojen väliin olivat, kuten on mainittu, jääneet Filpuksen ja Starensin tilat sekä lisäksi joukko niistä ynnä muista ostetuista tiloista eroitettuja tiloja. Mikäli siihen on tilaisuutta tarjoutunut, on kaupunki ostanut tällaiset maittensa yhtenäisyyttä rikkovat tilat.

Niinpä kaupungin v. 1923 onnistui ostaa sanottu Starensin tila, jonka omistajat v. 1917 olivat kieltäytyneet sitä kaupungille myymästä. Tilan maista oli myyjien hallussa vielä 36.549 ha. Kauppa käsitti kantatilan, R. N:o 2¹, ynnä 33 tilasta eroitettua muuta myymättä olevaa palstaa, n.s. sunnuntaipalstoja. V. 1921 olivat myyjät vaatineet maista hintaa 6—8 mk. m²:ltä, mutta nyt sovittiin Smk:n —:73 keskihinnasta m²:ltä. Koko kauppasumma oli siten 270,000 markkaa. Kaupunginvaltuusto päätti kaupan huhtikuun 18 päivänä 1923.

Huhtikuun 11 päivänä 1934 päätti valtuusto ostaa Filpuksen tilasta, R. N:o 7²¹⁴, noin 13.5 ha:n suuruisen osan suunnitellun lentokentän tarpeisiin. Hinta oli 675,000 markkaa, mikä vastasi 5 markkaa m²:ltä. Ostettu alue on eroitettu ja merkitty maarekisteriin Stormossäng, R. N:o 7²²⁸, nimiseksi tilaksi.

Pehrsin ja Brusaksen tilojen maiden väliin oli v. 1917 jäänyt neljä yksityisten omistamaa aikoinaan Stensbölen tilasta eroitettua palstatilaa, R. N:o 1¹⁻³ ja 1⁸. Niitten yhteenlaskettu pinta-ala oli maarekisterin mukaan 12.242 ha. Joulukuun 12 päivänä 1928 päätti kaupunginvaltuusto ostaa nämä palstat 434,000 markalla, mikä vastasi Smk. 3: 15 m²:ltä.

Herttuaniemen rataa varten päätti kaupunginvaltuusto toukokuun 25 päivänä 1921 ostaa Pukinmäeltä kaksi pientä palstaa, R. N:ot 1⁴⁴ ja 1¹⁰⁶, yhteensä 0.872 ha 47,000 markalla. Pukinmäen laiturivaihteen laajentamiseksi valtuusto tammikuun 28 päivänä 1931 päätti toimittaa pienen 0.6610 m² käsittävän maanvaihdon niinikään Pukinmäellä.

8. V:N 1934 MAANOSTOT POHJOISESSA.

On aikaisemmin mainittu (siv. 132), että kaupungin viranomaiset v:n 1917 suurten maanostojen ollessa valmisteltavana harkitsivat myöskin AB. Parkstad—Vanda—Puistokylä Oy:n Malminkylässä olevien maiden ostoa, mutta että kysymyksen annettiin sillä kertaa raueta. Hyvän joukon toista vuosikymmentä myöhemmin nousi kysymys jälleen päiväjärjestykseen.

Asian ratkaisuun oston kannalta myönteiseen suuntaan vaikutti nyt se, että suunniteltua lentokenttää varten ei kaupungin omistamalla mailla ollut sopivaa paikkaa. Tarkoituksenmukainen maasto oli sensijaan yhtiön mailla. Kuitenkin vaikuttivat myös asutusnäkökohdat ja varsinkin v:n 1917 jälkeen saavutetut kokemukset esikaupunkiasutuksen suuntautumisesta asian ratkaisuun. Yhtiön tarjousta koskevassa maaliskuun 19 p:nä 1934 annetussa lausunnossaan kaupungin kiinteistölautakunta huomautti, »että kaupungin pyrkimykset vuonna 1917 maanostoilla estää järjestämättömän esikaupunkiasutuksen syntyminen jäivät puolinaisiksi, kun mainittu yhtiön maat jätettiin ostamatta. Sen kokemuksen perusteella, mikä nyt on saatu esikaupunkiasutuksen suuntautumisesta ja voimakkuudesta, täytyy tulla siihen tulokseen, että jos mieli tehokkaasti estää esikaupunkiasutuksen jatkumista tällä taholla, on nämä maat ostettava.» Kaupunginhallitus huomautti seuraavan huhtikuun 5 päivänä antamassaan esityksessä kaupunginvaltuustolle, että »yhtiön maiden ostaminen liittyy elimellisesti kaupungin aikaisempaan maanhankintapolitiikkaan. Huolimatta siitä, että Porvoon ja Jorvaksen tien valmistuttua, osa asutusta mahdollisesti hakeutuu näiden teiden varsille, tulee epäilemättä suurin osa siitä leviämään alueelle, jonka piiriin tarjotut maa-alueet kuuluvat. Näin ollen on kysymys sanottujen alueiden liittämisestä oston kautta kaupunkiin ainoastaan aika- ja hintakysymys. Suomen markan aikaisemman ulkoisen arvon heilahtelun vuoksi ja sen todennäköisesti toistaiseksi vakaantumattoman ostovoiman johdosta on mahdotonta määrätä ajankohtaa, jolloin hinnat ovat siksi alhaalla, ettei jatkuvaa hinnanalennusta enää voida odottaa. Maanhinnan arviointi tulee tämän johdosta enemmän tai vähemmän relatiiviseksi ja voidaan vertailuja tehdä yksinomaan pitämällä silmällä lyhempiä ajankaksoja, paria vuotta, ja näinä aikoina tehtyjä kiinteistökauppoja. Näiden näkökohtien valossa ei ylläselostetut myyntitarjoukset tunnu ainoastaan kohtuullisilta, vaan voidaan niitä pitää kaupungille edullisina, varsinkin kun Malmin seuduilla on sekä suuremmissa että pienemmissä kiinteistökaupoissa maksettu nyt tehtyjä tarjouksia huomattavasti korkeampia hintoja.»

Osto päätettiin, kuten jo on esitetty (siv. 113) huhtikuun 11 p:nä 1934. Kaupungin maanomaisuus lisääntyi tämän kautta maarekisterin pinta-alatietojen mukaan 437.154 ha:lla. Kaupungin haltuun siirtyivät tämän kautta loput Malminkylässä olevista ent. maakirjataloista Filpusta lukuunottamatta ja useimmat Tapaninkylän päätilat. Malminkylässä siirtyivät kaupungille Ö r s k i s R. N:o 3²⁴⁹, pinta-alaltaan 40.4727 ha, sekä asuntotilat R. N:ot 3¹⁵⁵, 3¹⁸⁷, 3¹⁹⁵⁻¹⁹⁹, 3²⁰¹ ja 3²³⁹⁻²⁴⁰ ynnä M a l m b y g ä r d, R. N:o 7¹⁵⁷, 50.1259 ha, sekä asuntotilat R. N:ot 7⁶⁶, 7⁷², 7⁸⁴⁻⁸⁵, 7⁸⁷⁻⁹⁴ ja 7¹¹²⁻¹¹³.

Tapaninkylässä siirtyivät kaupungille *Innus* R. N:o 1²⁸⁰, 40.9796 ha, ja asuntoy.m. pikkutilat R. N:ot 1¹⁹, 1²⁶, 1⁵⁴, 1⁵⁶, 1⁷¹, 1⁸⁵ ja 1⁹⁸, *Nybons* R. N:o 3¹³⁶, 21.1932 ha, ja R. N:ot 3⁴², 3⁵⁶ ja 3⁶⁹, *Björns* R. N:o 4⁰⁰⁰, 10.3420 ha, ja R. N:ot 4¹¹⁴ ja 4^{118,119}, *Åsmus* R. N:o 5¹³¹, 62.2266 ha ja R. N:ot 5^{112,113} ja 5¹³⁰, *Ullas* R. N:o 6²⁹², 17.1142 ha, ja R. N:ot 6¹²⁸, 6¹⁴⁵, 6¹⁴⁸, 6²²⁵, 6²⁷³, 6²⁸⁸, 6²⁹⁹, 6³⁰⁴ ja 6³⁰⁸, *Krogars* R. N:o 7⁴¹⁵, 32.4005 ha, sekä R. N:ot 7²⁵⁶ ja 7²⁶⁵, *Rasmus* R. N:o 8⁴⁵⁵, 51.6549 ha, ja R. N:ot 8^{126,135}, 8^{139,142}, 8¹⁴⁹, 8¹⁹¹, 8^{211,212}, 8²²⁰, 8^{228,231}, 8^{261,268}, 3³⁰³, 8³²³, 8⁴²⁸ ja 8⁴⁵⁴, *Petas* R. N:o 9¹⁴⁵, 18.2691 ha, ja R. N:ot 9^{54,56} ja 9⁷⁵, *Brännas* R. N:o 10¹¹⁰, 13.7112 ha, *Björns* R. N:o 11²⁷, 13.4591 ha, ja R. N:o 11¹¹, *Bamsas* R. N:o 12²⁴⁰, 0.5801 ha (hiekkakuoppa). Kaikkien näitten maitten hinnaksi laskettiin 8,890,000 markkaa, mikä vastasi 2 markkaa m²:ltä.

Rinnan Vantaan Puistokylä-yhtiön maitten oston kanssa käsiteltiin ja ratkaistiin toinen suuri maanosto kaupungin pohjoisella laajentumisalueella, mikä myös oli jatkoa kaupungin v. 1917 alkamille maanostoille.

Sanottuna vuonna ostettiin Tuomarilan kartanon pohjoispuolella sijaitsevat kaksi suurta tilaa, Tomtbacka ja Nackböle, jotka omisti sama henkilö, jolta Tuomarilan kartano aikaisemmin ostettiin, maanviljelysneuvos *J. Kavaleff*.

Näitten tilojen ostoa valmisteltaessa pidettiin myös silmällä sekä lentokentän tarvetta että asutusnäkökohtia. Kiinteistölautakunta huomautti helmikuun 9 p:nä 1934 antamassaan lausunnossa m.m. seuraavaa: »Esikaupunkiliitossuunnitelman mukaan tulisivat tilat liitettäväksi Helsingin kaupunkiin. Ellei kauppa synny, on odotettavissa, että tilat heti palstoitetaan, ja on olemassa vaara, että syntyy järjestämätöntä asutusta, joka myöhemmin vaikuttaa ehkäisevästi kaupungin laajenemiseen. Erittäin on odotettavissa Vantaanjoen varrella olevien palstojen kysyntää, jossa asutus ilman järjestettyjä viemärioloja kaupungin vedentarpeen tyydyttämisen suhteen on vähemmän toivottavaa. Jos kaupungin lentokenttä sijoitetaan Tuomarinkylän kartanon maille, tuottaa nyt kysymyksesssä olevien tilojen omistaminen helpotuksia nousu- ja laskuvyöhykkeiden järjestämiseen nähden ja antaa kaupungille sanotun tilan maanviljelyksen hoitamista varten tarpeellisen korvauksen siitä pelto- maasta, jota tarvitaan lentokenttää varten. Lopuksi ovat tilat, jotka sijaitsevat uuden suuren liikenneväylän läheisyydessä, erittäin sopivia järjestettyä asutusta varten ja voitaneen niitä sen vuoksi varmastikin tulevaisuudessa edullisesti käyttää siihen tarkoitukseen.» Saman perustelun, minkä kaupunginhallitus esitti Vantaan-Puistokylä-yhtiön maitten ostolle, kohdisti se myös Tomtbackan ja Nackbölen ostoihin (P. A. N:o 5 v:lta 1934).

Näitten tilojen ostamista koskevat neuvottelut pantiin alulle keväällä 1932. Ensimmäinen tarjous käsitti vain 90 ha, mikä olisi ollut lentokenttää varten soveliasta maata. Hinta oli 4 markkaa m²:ltä. Seuraava tarjous annettiin syyskuussa 1932 ja käsitti 235 ha, jonka hinta olisi ollut rakennuksineen 8,300,000 markkaa. Maanhinnaksi olisi tällöin tullut Smk. 3: 10 m²:ltä. Sitä seuraava tarjous tehtiin lokakuussa 1933. Tarjous koski nyt vaihtoehtoisesti 232.809 ha:n tai 216.909 ha:n suuruista aluetta. Hinta oli nyt Smk. 2: 75 m²:ltä, johon kuitenkin tulisi lisäksi rakennusten ja maanviljelyskoneiden hinta. Joulukuussa 1933 ja tammikuussa 1934 tuli jälleen uudet tarjoukset, jotka nyttemmin käsittivät näitten tilojen kaikki maat. Yksikköhinta m²:ä kohti oli edelleen Smk. 2: 75. Viimeisen tarjouksen sai kaupunki maaliskuussa 1934. Tämä koski tilojen kaikkia maita lukuunottamatta noin 20 ha:n suuruista aluetta Nackbölen päärakennuksen ympäriltä. Hinta oli 9,000,000 markkaa. Kokouksessaan huhtikuun 11 päivänä 1934 kaupunginvaltuusto lopulta päätti ostaa tilat edellämäinnittua 20 ha:n aluetta lukuunottamatta 8,100,000 markalla, mistä hinnasta kauppa myös voitiin solmia. Kauppahinta vastasi 2 markkaa m²:ltä. Kaupungille näin ostetut tilat olivat *Tomtbackan* verotila, R. N:o 1², pinta-ala maarekisterin mukaan 242.258 ha, *Nackbölen* verotila, R. N:o 1², pinta-ala saman lähteen mukaan 156.25 ha. sekä kaksi näihin tiloihin kuulunutta pientä koskitilaa *Långfors*

1¹ ja Långfors 1¹, joista Nackbölestä erotettu 6.04 ha ja Tomtbackasta erotettu 0.612 ha.

Samassa kokouksessa eli huhtikuun 11 päivänä 1934 kun edellämaitut maanostot ratkaistiin, päätti kaupunginvaltuusto myös ostaa 13.5 ha:n suuruisen osan Filpuksen tilaa R. N:o 7²²⁹ Malminkylässä. Tästä kaupasta on aikaisemmin jo mainittu (kts. siv. 134).

9. MAANOSTOT LÄNTISELLÄ RANNIKKOALUEELLA.

Siitä lähtien, kun kaupungin viranomaiset 1900-luvun alussa ryhtyivät harkitsemaan kaupungin maaomaisuuden laajentamista, on vaatimuksella, että kaupungin tulisi ohjata kehityksensä ja maanostonsa ensisijassa rannikkoalueille kummallakin puolella kaupunkia, ollut kannattajia.

Jo silloin, kun Oulunkylän kartanon ostoa v. 1908 valmisteltiin, esiintyi vähemmistö, joka suosittelee tällaista ohjelmaa. Rahatoimikamarin esityksessä kaupunginvaltuustolle huomautti kamarin vähemmistö m. m. seuraavaa: »Ei myöskään näytä niin luonnolliselta kuin asemakaavatoimikunta on arvellut, että kaupungin kehitys on käyvä pohjoiseen suuntaan. Tämä kehitys on tosin käynyt pitkin Vanhankaupungin lahden länsirantaa, mutta toiselta puolen on myös huomattavissa ilmeistä pyrkimystä länteen pitkin rannikkoa. Helsingin kaupungin täytyy asemansa vuoksi pysyä kauppa- ja merenkulkukaupunkina. Näyttää sentähden luonnollisimmalta, että kehitys kulkee itään ja länteen vesistöjen varsia pitkin eikä kauemmaksi pohjoiseen, varsinkaan sittenkun hyvät kulkulaitokset rannikkoradan toimentultua nytemmin on saatu kaupungin länsipuolellekin.» (P. A. n:o 24 v:lta 1908.)

Samana ajatuksena kaupungin asemakaava-arkkitehti *Bertel Jung* v. 1912 esitti seuraavin sanoin: »Ennakkoluulottoman, laajanäköisen ja lujan kaupunginhallinnon pitää voida ohjata kaupungin kehitystä edeltäpäin viitoitetun ja hyvin harkitun suunnitelman mukaan. Tärkeintä tässä kohden on, että kaupungilla on vapaasti käytettävään riittävän laajoja yhtäjaksoisia alueita. Viisasta ei ole niissä kohden pitää erottavana aineksena vettä, joka Helsingin tapaisessa satamakaupungissa on erittäin tärkeä yhteiskuntaruumiin elin. Sen johdosta, että nykyinen kaupunki sijaitsee mereen pistävällä niemellä, on täällä paljon tärkeämpää kuin niissä kaupungeissa, jotka voivat vapaasti laajeta kaikille tahoille, kohdistaa kaikki huomio laajenemissuuntaan määräämiseen ja siinä pyrkiä ohjaamaan kehitystä sillä tavoin, että laitajosain ja keskustan välimatkat ovat mahdollisimman lyhyet. Mielestäni ei ole kaukoköistä, että seurataan yksinomaan nykyisiä rautatielinjoja ja suunnataan asutus ainoastaan pohjoista kohti. Kulkulaitostekniikan korkea kanta ja rivakka kehitys aukaisee laajoja aloja vastaisen varalle.» (P. A. n:o 76 v:lta 1912.)

Itse asiassa eräät kaupungin viranomaiset, varsinkin rahatoimikamari, verrattain aikaisella asteella ottivat ohjelmaansa kaupungin maanostojen ulottamisen myös rannikkoalueelle. Aluksi nämä suunnitelmat rajoittuivat ainoastaan kaupunkia lähinnä olevien saarten, Lauttasaaren ja Kulosaaren, ostamiseen. Kaupunginvaltuusto oli sensijaan määrätyn ohjelman luomisessa pidättyväisempi eikä halunnut vahvistaa mitään ohjelmaa kaupungin maanhankintapolitiikassa noudatettavaksi. (P. A. n:o 47 v:lta 1913 s. 1.) Ensimmäiset yritykset rahatoimikamarin ohjelman toteuttamiseksi raukesivatkin tyhjiin. Oli syntynyt ankara taistelu siitä, oliko kaupungin suunnattava kehityksensä länteen vai itään. Kummallakin suunnalla oli kaupunginvaltuustossa ajajansa ja myös etujensa valvoja, jotka kuitenkin eivät voineet koota riittävää kannatusta myönteisten päätösten aikaansaamiseksi puoleen tai toiseen. Kilpailu näitten eri suuntien välillä ajoi aluksi kaupungin maapolitiikan, mitä rannikkoalueisiin tulee, umpikujaan.

Vielä v. 1917, kun kaupunki toteutti suuret maanhankintansa pohjoisessa, viittasi asianomainen komitea myös rannikkoa pitkin tapahtuvan kaupungin maitten laajentamisen tarpeellisuuteen. Komitea esitti m.m. seuraavaa:

»Kunnan hallinnossa on aikaisemmin ollut vallalla se käsitys, että Helsingin laisella paikalla sijaitsevan kaupungin olisi oikeinta pysyttäytyä meren yhteydessä ja siten käyttää hyväkseen veden läheisyyden tarjoamia etuja. Sekä rahatoimikamari että kaupungin asemakaavaosasto ovat aikaisemmin puoltaneet laajentamista tähän suuntaan, ja senkin jälkeen, kun kaupunginvaltuuston enemmistö hylkäämällä ehdotukset Lauttasaaren ja Kulosaaren ostosta oli määrännyt laajenemisen pohjoista kohti ainoaksi oikeaksi, kuuluu edelleen vaatimuksia, että kaupungin ei tulisi olla ensiksi mainittua kehitysmahdollisuutta huomioonottamatta, vaan hankkimalla itselleen käyttöoikeus mainittuihin molempiin saariin turvata laajenemisensa itään ja länteen.» (P. A. n:o 18 v:lta 1917 s. 10.)

Aluksi astui päiväjärjestykseen kysymys Lauttasaaren ostamisesta. Tämä tapahtui v. 1911. Siihen aikaan keskusteltiin jo vilkkaasti tarpeelliseksi havaittujen uusien satamien sijoittamisesta. Tässäkin asiassa kilpaili kaksi ehdotusta keskenään, toinen, jonka mukaan kaupungin vastainen suursatama oli rakennettava Ruoholahden ja Lauttasaaren väliselle vesialueelle, ja toinen, jonka mukaan suursataman paikkana oli oleva Vanhankaupunginlahti. Satamakysymys olikin lähinnä se aihe, mikä pani Lauttasaaren ostokysymyksen vireille. »Mutta ei vain kaupan ja merenkulun etujen kannalta ole syytä puheenalaisen kaupan päättämiseen», huomautti rahatoimikamari. »Helsingissä huomattavana ollut voimakas laajentumispyrkimys ei suinkaan ole tyydytetty sillä, mitä Oulunkylän kartanon ynnä Böhlen ja Nybondaksen talojen hankkiminen sekä Kumtähden alueitten käyttäminen voivat tarjota. Se vaatii kaupunkia varaamaan tilaisuutta uusien asuntopaikkojen saamiseen meren partaaltakin. Ainoastaan siten varustettuna voi kaupunki menestyksellä kestää kilpailussa kaikkien niiden yhtiöiden kanssa, jotka nykyään ovat ryhtyneet kilpailemaan kaupungin kanssa tällä alalla. Vaikka melkoinen osa Drumsön maata varattaisiinkin kaupan ja merenkulun tarpeisiin, voitaisiin siellä kuitenkin myös tarjota tilaa varsin laajalle asutukselle.» (P. A. n:o 37 v:lta 1911 sivu 4.)

Siitä, miten kysymys Lauttasaaren ostamisesta kaupungille kehittyi ja raukesi v. 1912 ja 1918, on jo toisessa yhteydessä tehty selkoa (kts. sivu 111). (P. A. n:ot 37 v:lta 1911, 55 v:lta 1912 ja 23 v:lta 1918.) Samoin on mainittu, että kaupunki v. 1917 osti Lauttasaaren kartanosta Merholman saaren länsiosan ja erään vesialueen, mitkä nyttemmin ovat liitetyt kaupunkiin (kts. sivu 28). (P. A. n:ot 12 ja 43 v:lta 1917.) Kaupunki tuli kuitenkin ennenpitkää verrattain huomattavaksi maanomistajaksi Lauttasaarella. Tämä alkoi v. 1927 toteutetun valtion ja kaupungin välisen suuren maanvaihdon yhteydessä.

Venäläinen sotalaitos oli v. 1890 pakkolunastanut L a u t t a s a a r e n eteläisistä ja läntisistä n i e m e k k e i s t ä kaksi yhteensä 38,91 ha:n suuruista aluetta, R. N:ot 1¹ ja 2³, ja rakentanut sinne linnoituslaitteita. Kun nämä sittemmin siirtyivät sotasaaლიna Suomen valtiolle, mutta siellä olevia puolustuslaitteita ei enää ylläpidetty, heräsi kaupungin aloitteesta kysymys alueiden luovuttamisesta kaupungille. Siinä ehdotuksessa, joka v. 1923 valtion puolelta tilusvaihtoasiassa tehtiin, olivatkin nämä alueet valtion luovutettavien alueiden joukossa. Niistä vaadittiin silloin 20 markkaa m²:ltä, jota kaupunki, maan laadun ja aseman takia, piti liian korkeana hintana. Vuoden 1926 vaihtoehdotuksessa oli hinta saatu alennetuksi 12 markkaan. Lopullisessa maanvaihtosopimuksessa määrättiin maanhinnaksi Smk. 12:— m²:ltä, joten niitten arvo tuli olemaan 4,668,432 markkaa. Marraskuun 19 päivänä 1927 annettun maanvaihtoa koskevan lain perusteella siirtyivät nämä alueet sittemmin kaupungille. (P. A. n:ot 12 v:lta 1923 ja 34 v:lta 1926.) Tähän maanhankintaan sisältyvät vain itse Lauttasaarella olevat valtion entiset maat. Niitten ulkopuolella ovat Huopalahden

maalaiskunnan alueeseen kuuluvat vedet ja luodot ovat edelleen Julius Tallbergin perillisten.

Lauttasaaren eteläisten ja läntisten niemekkeitten lisäksi omistaa kaupunki eteläisten niemekkeiden jatkona pohjoiseen päin saaren itärannalle 14 ha:n suuruisen maa-alan. Tämän saati kaupunki Julius Tallbergin perillisiltä korvauksena Lauttasaarelle johtavan maantiesillan rakentamisesta, johon valtuusto joulukuun 13 p:nä 1933 päätti sitoutua.

Paitsi Lauttasaaren niemekkeitä ja edellämainittua ranta-alueita omistaa kaupunki nyttemmin Huopalahden maalaiskunnan saaristoalueella Svartholmen eli *Mustasari*-nimisen saariryhmän, jota samoin kuin Lauttasaaren niemekkeitä käytetään kansanpuistona. Saariryhmä käsittää neljä pientä Heikaksen tilasta v. 1890 Svartholmen, R. N:o 1³, eroitettua saarta, joitten yhteinen pinta-ala on 6.32 ha. Maaliskuun 3 päivänä 1926 päätti valtuusto ostaa kolme näistä saarista 400,000 markalla. Hintaan sisältyi rakennusten arvo 150,300 markkaa. Kaupungin ostamista saarista on myöhemmin muodostettu uusi tila, minkä maarekisterinumero on R. N:o 1¹⁴⁴ ja pinta-ala 5.934 ha.

Tässä yhteydessä on myöskin mainittava Espoon maalaiskunnassa sijaitseva Fölisholmen eli *Varsasari*, Hagalundin tilasta eroitettu tila, R. N:o 1⁷, jonka kaupunki niinkään omistaa ja käyttää kansanpuistona. Saaren pinta-ala on 15.910 ha ja sitä ympäröivän kaupungille kuuluvan vesialueen pinta-ala 21.880 ha. Kaupunginvaltuusto päätti ostaa saaren vesialueineen marraskuun 23 päivänä 1927 300,000 markan hinnasta.

Läntisellä rannikkoalueella, aivan meren lahtien pohjukoiissa, on kaupunki erillisinä tapauksina mutta kuitenkin kaupungin aikaisempien maanhankintojen johdonmukaisena jatkona ostanut itselleen kaksi tilaa, nimittäin Korpaksen tilan neljänneksen Haagan kauppalassa ja Talin kartanon Helsingin maalaiskunnassa.

Korpaksen verotila n:o 1¹¹ Haagan kauppalan eteläisessä kärjessä oli Korpaksen verotilasta v. 1907 eroitettu osa kaupungin entisiä lahjoitusmaita Helsingin pitäjän Pikku-Huopalahden kylässä. Sen omistaja oli kieltäytynyt myymästä sitä A. B. M. G. Steniukselle, joka muuten hankki omistukseensa kaikki yksityisten maat kauppalassa. Tilan pinta-ala on maarekisterissä Ruskeasu—Uusipellon alueen erottamisen jälkeen, nyttemmin R. N:o 1³⁶, merkitty 27.7134 ha:n suuruiseksi, vaikka se tosiasiallisesti on 28.8 ha. Kun tilan omistaja v. 1928 tarjosi sen kaupungin ostettavaksi, katsoi kaupunki asianmukaiseksi käyttää tarjousta hyväkseen. Tila oli asemansa vuoksi Haagan kauppalan asutuksen ja valtamaantien välittömässä läheisyydessä varsin altis esikaupunkiasutukselle. Lisäksi kaupungin maaomaisuus tällä taholla oli suhteellisen vähäistä. Tilasta vaadittu hinta oli laskettu osin 16 markan, osin 8 markan mukaan m²:ltä, mikä nosti tilan maitten hinnan 3,968,000 markkaan. Tilan rakennukset arvioitiin 575,000 markan arvoisiksi. Koko vaadittu hinta oli näin ollen 4,543,000 markkaa. Maan keskihintana on tämän perusteella pidetty Smk:aa 13:78. Tällä hinnalla päätti kaupunginvaltuusto ostaa tilan helmikuun 22 päivänä 1928. (P. A. n:o 4 v:lta 1928.)

Korpaksen tilan oston yhteydessä koetti kaupunki saada omistusoikeuden eräaseen Korpaksen tilan maihin pistävään 1.28 ha:n suuruisen vesijättömaahan sekä tilan rannassa olevaan 8.22 ha:n suuruisen vesialueeseen, mitkä erään tammikuun 16 p:nä 1923 päättyneen Pikku-Huopalahden kylän vesialueen jaon mukaan kuuluvat A. B. M. G. Steniuksen omistamiin Haagan ja Backaksen verotiloihin. Kun kaupunki kuitenkin piti yhtiön vaatimaa hintaa, 10 markkaa m²:ltä kohtuuttomana, annettiin tämän oston raueta.

Samoin harkittiin, olisiko syytä myös tässä yhteydessä hankkia kaupungille omistusoikeus eräaseen samanlaiseen noin 1 ha:n suuruisen vesijättömaahan, minkä valtio myös edellämainitun vesialueen jaon perusteella Korpaksen tilasta eroitettun Fredriksbergin tilanomistajana omistaa, kaupungin vesijättömaan eteläpuolella

mutta koska katsottiin, ettei kaupungille tuottaisi vaikeuksia milloin tahansa vastedes vaihtamalla saada omistusoikeutta siihen, ei asiassa nyt ryhdytty mihinkään toimenpiteisiin. (P. A. n:o 4 v:lta 1928 s. 4.)

Tal in kartano Helsingin maalaiskunnan Talin kylässä oli muodostettu Lassanimisestä tilasta R. N:o 1 ja Martas-nimisestä tilasta R. N:o 2. Molempien näitten tilojen nimet esiintyivät luettelossa v. 1650 kaupungille lahjoitetuista tiloista. Sittemmin ne tunnetulla tavalla oli ruvettu katsomaan n.s. maistraatintiloiksi. Maarekisteriin ne erehdyttävästi on merkitty verotiloiksi. Maat liittyivät välittömästi kaupungin omistamaan Reimarsin tilan maihin, tunkeutuen osaksi näitten väliinkin. Kaupungin käsiin siirtyneinä Talin kartanon maat helpottivat Reimarsin maitten järkipäristä käyttämistä asutustarkoituksiin ja tulivat muodostamaan äärimmäisen siiven siinä maavyöhykkeessä, mikä oli haluttu hankkia kaupungin haltuun.

Talin kartanon ostosta lienee ollut kysymys jo 1910-luvun alussa. (P. A. n:o 19 v:lta 1912 s. 1.) Kuitenkin vasta ne neuvottelut kartanon omistajan ja kaupungin välillä, jotka v. 1929 pantiin vireille, johtivat tulokseen. Kaupungille tarjotut tilat olivat Lassanin kantatila, R. N:o 1³², ja Martas'in kantatila, R. N:o 2¹⁹, pinta-alaltaan maarekisterin mukaan yhteensä 194.1202 ha, sekä 15 Lassaksesta erotettua rakentamatonta asuntotilaa, R. N:ot 1¹⁶⁻³¹, joitten pinta-ala on yhteensä 2.172 ha. Lisäksi kuuluu tilaan vesialuetta 19 ha. Kartanon maista ja rakennuksista vaadittu hinta oli 13,000,000 markkaa. Tällöin laskettiin maan hinnaksi Smk. 6:05 m²:ltä. Vesialueille ei asetettu mitään hintaa, koska niitä pidettiin kaupungille arvottomina. Rakennusten arvon laskettiin olevan 549,950 markkaa. Rakennusten arvo mukaan luettuna oli maan hinta Smk. 7:12 m²:ltä. Vaaditusta hinnasta päätti kaupunginvaltuusto huhtikuun 2 päivänä 1930 ostaa tämän Talin kartanon. (P. A. n:o 4 v:lta 1930.)

10. MAANOSTOT ITÄISELLÄ RANNIKKOALUEELLA.

Kilpailussa kaupungin maanhankintain suunnasta ja asutuksen ohjauksesta varsinaisella rannikkoalueella suoriutuivat itäisen suunnan ajajat voittajina.

Vuoden 1911 lopulla antoi eräs yksityinen henkilö rahatoimikamarille P. M:n »syistä, jotka aiheuttavat kaupungin ajattelemaan A. B. Brändö Villastad-yhtiön omaisuuden ostoa». Ostoa puoltavina näkökohtina esitettiin tässä m. m. seuraavaa: Oulunkylän eteläpuolelle rautatielinjan varrelle suunniteltu huvilakaupunki (nykyinen Käpylä) kävisi tarpeettomaksi, jos K u l o s a a r i ostettaisiin. Jos yhtäkaikki pidettäisiin tarpeellisenä järjestää työväen huvilasiirtola rautatien varteen, olisi mahdollista suunnitella se tuntuvasti pienemmäksi ja vähemmän kustannuksia vaativaksi. Rakentamalla siltä Kulosaaren ja Mustikkamaan välille kävisi mahdolliseksi järjestää myös Mustikkamaa osaksi tai kokonaan huvilakaupungiksi. Kun aivan kaupungin lähellä olisi niin luonnonihana huvilakaupunki kuin Kulosaari—Mustikkamaa, olisi yksityisten samanlaisten yritysten kilpailu moniksi ajoiksi tehty tehottomaksi. Ostamalla Kulosaaren saisi kaupunki täyden käyttöoikeuden Vanhankaupunginlahden vesialueeseen lukuunottamatta Viikin virkatalon ja Hertonäsin säterin vesialueita. Vuoden 1912 alussa sai kaupunki, kuten aikaisemmin on mainittu (kts. sivu 115), sanotulta yhtiöltä varsinaisen myyntitarjouksen.

Asian valmistelussa tuotiin esille ne yleiset näkökohdat kaupungin maaomaisuuden laajentamisen tarpeellisuudesta, joita edellä on selostettu. Mitä erikoisesti Kulosaaren ja siihen liittyvän Kivinokan ostamiseen tulee, niin esitti rahatoimikamari, että Kulosaari luonnonihane asemineen ja jo silloin hyvine kulkulaitoksineen tarjoaisi kaupungin varakkaammalle osalle oivallisen asutusalueen. Saarelle arvioitiin voitavan sijoittaa noin 13,800 asukasta. Jo se seikka, että kaupungin keskussatama tulisi, kuten siihen aikaan suunniteltiin, rakennettavaksi Vanhankaupungin selälle, mistä johtuisi,

että liike-elämä ja teollisuustoiminta keskittyisivät näille seuduille, puhui sen puolesta, että oli hyödyllistä tällä suunnalla ostaa maata. Oli tehty aloite Viikin virkatalon hankkimisesta kaupungille ja Herttuaniemen ostamista kaupungille oli ryhdyttävä harkitsemaan. Siinä tapauksessa, että asutus näin ulotettaisiin Viikiin ja Herttuaniemeen, olisi tärkeätä, että kaupungilla, jotta se voisi vapaasti järjestää liikenneyhteydet näille alueille, olisi omistusoikeus saaren vielä rakentamattomiin alueisiin. Myös viitattiin niihin välillisiin etuihin, joita kaupasta olisi sen kautta, että omistusoikeus Vanhankaupungin selän vesiin siirtyisi kaupungille.

Ostoa vastaan löydettiin kuitenkin myös paljon syitä. Kaikki saaren etelä- ja itärannan tontit oli jo myyty. Käyttämättä olivat vain saaren pohjoisranta ja keski-osa. Näihin verrattavia alueita oli kaupungilla ennestään m. m. Meilahti ja Käpylä. Saaren ostamisen puolesta esitettyjä kannattavaisuuslaskelmia epäiltiin. Lauttasaaren ja Kulosaaren vertaaminen toisiinsa tältä kannalta ei varmaankaan päättyisi jälkimäisen alueen eduksi. Pääoman sitominen Lauttasaareen varaisi tilaisuuden saaren käyttämiseen osin muihinkin kuin asutustarkoituksiin, jota vastoin Kulosaarta voisi käyttää ainoastaan huvilakaupungiksi. Myös vesialueiden tarpeellisuutta epäiltiin.

Tulos asian käsittelystä v. 1912 olikin, että Kulosaaren osto tällä kertaa raukesi. Asiaa käsiteltiin ensimmäinen kerta kaupunginvaltuustossa syyskuun 24 päivänä 1912 rahatoimikamarin verrattain kylmäkiskaisen mutta ostoa kuitenkin puoltavan esityksen perusteella. (P. A. n:o 54 v:lta 1912.) Kysymys lähetettiin tällöin edelleen valmisteltavaksi valiokuntaan, jonka valtuusto aikaisemmin oli asettanut harkitsemaan Lauttasaaren ostoa ja jota nyt jonkun verran täydennettiin. Valiokunta puolsi ostoa voimakkaammin kuin rahatoimikamari. (P. A. n:o 81 v:lta 1912.) Tämä ei kuitenkaan auttanut. Kokouksessaan joulukuun 20 päivänä 1912 tarjous hylättiin.

Kulosaaren ostoa käsiteltäessä oli, kuten edellisestä selviää, ensimmäinen kerta herätetty ajatus, että kaupungin tulisi ostaa myös Herttonäs'in kartanon maat. Asia joutui virallisesti käsiteltäväksi v. 1913. Kaupunginvaltuustolle tammikuun 25 päivänä sanottuna vuonna antamassaan kirjelmässä ilmoitti Lauttasaaren ja Kulosaaren ostoa harkinneen valiokunnan puheenjohtaja, että valiokunta »pääkysymyksen yhteydessä myös oli pannut huomiota kaupungin alueen laajennuskysymykseen sekä siihen, olisiko kaupungille edullista hankkia omakseen Vanhankaupunginlahden itäpuolella sijaitsevia maa-alueita ja oli valiokunta sentähden ottanut selvää siitä, olisiko Herttonäsin maatila ostettavissa». Tämän johdosta oli tilan omistajalta v. 1913 saatu myyntitarjous. Asia ei kuitenkaan vielä ollut kypsä ratkaistavaksi myönteiseen suuntaan. Lähinnä ajateltiin aluetta tähän aikaan käytettäväksi Viikin alueelle sijoitettavan teollisuuden ja Vanhankaupungin selälle sijoitettavan sataman vientitarviden varastopaikaksi. Myönnettiin, että tilukset suurimmalta osalta hyvin soveltuvat kaupunginpaikaksi, mutta siihen katsoen, että muiden maat erottivat tilan kaupungin omista alueista, oli epä tietoista, voisiko kaupunki edullisesti käyttää maatilaa kaupunginmaaksi. Satamatarkoituksia silmällä pitäen tila näytti tarjoavan eräitä huomattavia etuja. Tilaan kuului nimittäin Vanhankaupunginlahden varrella oleva rantakaistale ja satamalaitosten paikaksi varsin hyvin soveltuva ranta-alue Turholman selän partaalla, mutta kun ensin mainittu rantakaistale oli arvoton, ellei kaupungilla ollut hallussaan Viikin virkataloon kuuluvaa ranta- aluetta, ja kun ei myöskään ollut luultavaa, että kaupunki voisi edullisesti käyttää hyväkseen Turholman selällä sijaitsevaa satamaa, ellei se olisi kaupungin välittömässä yhteydessä sen omien maiden ja vesialueiden kautta, ei mainittuja etuja katsottu niin arvokkaiksi, että ne sinänsä perustelisivat ostoa.

Kun Herttuaniemen alueen käyttötapa ja suunnittelu olisi osin sen varassa, saisiko kaupunki omakseen Viikin virkatalon vai ei, ja jälkimäisessä tapauksessa niiden sopimusten varassa, joita kaupunki voisi saada aikaan Kulosaaren huvilakaupungin kanssa Helsingin kaupungin ja Herttuaniemen välisen kulkuyhteyden järjestämiseksi huvila-

kaupungin alueen halki, eikä näitten kysymysten ratkaisusta ollut tietoa, oltiin sitä mieltä, että kaupan tulisi saada raueta. Myös pidettiin vaadittua hintaa liian korkeana. (P. A. n:o 47 v:lta 1913.) Näillä perusteilla tarjous hylättiin lisätyn kaupunginvaltuuston kokouksessa kesäkuun 10 päivänä 1913. (Kts. sivu 117.)

Niinhyvin Kulosaaren kuin Herttuaniemen ostot tulivat kuitenkin myöhemmin toteutetuiksi, vaikka silloin päinvastaisessa järjestyksessä kuin näitten maitten maantieteellinen asema kaupunkiin nähden olisi edellyttänyt.

On jo mainittu (kts. sivut 117 ja 133), että kysymys Herttuaniemen ostosta oli ollut pohdittavana kaupungin v. 1917 päättämien suurten maaostojen yhteydessä. Kokouksessa huhtikuun 24 päivänä 1917, jossa mainitut maaostot m. m. Malminkylässä päätettiin, antoi kaupunginvaltuusto rahatoimikamarille tehtäväksi ryhtyä keskusteluihin Herttonäsin maatilain hankkimisesta kaupungille. Ratkaisevaan vaiheeseen asia joutui v. 1919.

Useita entistä painavampia syitä oli nyt ilmaantunut ostoa puoltamaan. Kaupungin suunnitelmat Viikin järjestämisestä teollisuusalueeksi olivat vähitellen käyneet yhä kiinteämmiksi ja kaupunki piti näitten suunnitelmien toteuttamismahdollisuuksia jo varmoina, senjälkeen kuin valtioneuvosto huhtikuun 1 päivänä 1919 oli luvannut vaihtaa Viikin johonkin maaseudulla olevaan maatilaan. Käsitys, että Vanhankaupunginlahti olisi sopiva kaupungin keskussataman paikaksi, oli ruvennut horjumaan. Viikin vastaiselle teollisuusalueelle oli saatava toinen sopivampi satama. Tähän näyttivät Herttuaniemen rannat Turholman selän varrella nyt tarjoavan parhaimmat edellytykset. Sitä paitsi näytti olevan oireita siitä, että teollisuus itse kaupungin toimenpiteistä riippumatta alkaisi hakeutua Herttuaniemelle. Kuten aikaisemmin on mainittu, oli Herttonäs Gods Aktiebolag-yhtiö, joka nyt omisti Herttonäsin kartanon, jo myynyt useita suuriakin teollisuusalueita ja ryhtynyt toimenpiteisiin niinhyvin rautatie- ja raitiotieyhteyden hankkimiseksi kuin sähkövoiman saannin turvaamiseksi. Käsitys, että Herttuaniemeen pian syntyisi huomattava teollisuuskeskus, oli silloisissa maailmansodan jälkeisissä vakaantumattomissa oloissa yleinen. Pelättiin, että tämä yksityinen teollisuusalue menestyksellä voisi kilpailla kaupungin Viikiin suunnitteleman teollisuusalueen kanssa. Senjälkeen kuin kaupunginvaltuusto v. 1917 kolmannen kerran oli hylännyt ehdotukset Lauttasaaren tai sen eräitten osien ostamisesta kaupan ja teollisuuden tarpeisiin, pidettiin kaupungin maa-alueitten laajentamista siellä päin lopullisesti rauenneena, ja ainoa mahdollisuus oli enää keskittää toiminta maanostoihin Herttuaniemen seuduilla. Rahatoimikamari katsoi, että vaikkakaan luovutushintaa ei yksinomaan maan arvoon katsoen voinut pitää alhaisena, oli kauppaan liittyviä etuja pidettävä kaupungille niin tärkeinä, että tarjousta ei olisi hylättävä. (P. A. n:o 27 v:lta 1919.) Niinpä kaupunginvaltuusto, kuten aikaisemmin tarkemmin on esitetty (kts. sivu 117), kesäkuun 20 päivänä 1919 päätti ostamalla Herttonäs Gods Aktiebolagin osakkeet hankkia itselleen omistusoikeuden suurimpaan osaan Herttuaniemen maita eli, kuten silloin laskettiin, 678.8 ha:iin. Siitä Herttuaniemen oston jälkilaskusta, mikä kaupungin v. 1924 täytyi suorittaa tilalta myytyjen, kaikkiaan 43.12 ha käsittävien teollisuustonttien lunastamisesta, on myös aikaisemmin tehty selkoa.

Kaupungin haltuun olisi, jos ilmoitetut pinta-aliatiedot olisivat olleet oikeat, näitten ostojen kautta siirtynyt kaikkiaan 719.92 ha maata, jota paitsi kauppoissa olisi seurannut 117 ha vesialuetta. V. 1919 tehdyn sopimuksen mukaan oli kauppahinta 12,992,000 markkaa, mutta kun yhtiön varoihin kuului myös 2,000,000 markan arvosta Etelä-Suomen Voimaosakeyhtiön osakkeita, tuli kauppahinnasta vain 10,992,000 markkaa kiinteistöjen osalle. Kun tähän summaan lisätään 5,000,000 markkaa, mikä oli sanottujen teollisuustonttien luovutushinta, sekä 1,876,000 markkaa ja 981,375 markkaa, mitkä aikaisemmin esitetyistä syistä (kts. sivu 118) on katsottava jääneen kaupungin kannettaviksi, oli Herttuaniemen maitten ja vesien lunastushinta kaikkiaan 18,849,375 markkaa. Kaupungille näin hankitut tilat olivat Sofielund,

R. N:o 1²⁰, Sofielund, R. N:o 2³, Sofielund, R. N:o 3³, Mäkelä, R. N:o 4, Båtvik, R. N:o 1³ ja Herttonäs Gård, R. N:o 1⁹. Näitten maitten pinta-ala on kuitenkin maa-rekisterin mukaan vain 689.119 ha. Tosiasiallinen hinta m²:iä kohti oli siten Smk. 2: 73.

Käsitys, että kaupungin maaomaisuutta oli laajennettava itäisellä rannikko-alueella, vakaantui yhä enemmän, kunta pitemmälle suunnitelmat kaupungin vastaisen satamaolojen järjestämisestä kehittyivät.

Toukokuun 7 päivänä 1918 oli kaupunginvaltuusto asettanut toimikunnan valmistamaan kysymystä kaupungin satamaolojen järjestämisestä koko laajuudessaan. Tämä komitea jonkun verran täydennettynä sai sittemmin valtuuston helmikuun 11 päivänä 1919 tekemän päätöksen nojalla peria samana päivänä lakkautetun, lokakuun 24 päivänä 1916 asetetun vuoden 1917 suurien maaostojen valmistelleen valiokunnan tehtävän alueiden osoittamista teollisuustontteja varten koskevalta osalta. Näin asetettu n. s. satamatoimikunta otti, täyttääkseen viimeksi mainitun sille uskotun tehtävän, puolestaan tehokkaasti osaa niinhyvin Viikin virkatalon maiden vaihdon kuin Herttuaniemen oston ajamiseen. Toimikunnan kertomus näistä sen toimenpiteistä esitettiin kaupunginvaltuustolle syyskuun 23 päivänä 1919 (P. A. n:o 41 v:lta 1919). Esittäessään sittemmin v. 1920 päämietintönsä kaupungin satamaolojen järjestämisestä, minkä mietinnön laatimisessa komitea oli asiantuntijanaan käyttänyt Tukholman yleisen insinööritoimiston päällikköä, majuri *H. G. Torulfia*, ehdotti toimikunta, että Herttuaniementä olisi käytettävä teollisuuden, lähinnä suurteollisuuden tarpeisiin ja että sinne olisi tarpeen mukaan rakennettava teollisuussatama.

Satamatoimikunnan perusteluista otettakoon tähän seuraavat kohdat:

»Tehtävänsä täyttäessään on toimikunta etusijassa pyrkinyt ratkaisemaan kysymystä, mitkä kaupunkialueen osat soveltuisivat laajemmassa mitassa käytettäväksi teollisuustarkoituksiin. Tätä kysymystä on toimikunta harkinnut laatiessaan ohjelmaa kaupungin satamain ja meriliikennelaitosten kuntoon panettamiseksi, joka kysymys on toimikunnan varsinaisena työtehtävänä, mutta liittyy likeisesti teollisuuden tilantarvekysymykseen.

Toimikunta on harkinnut, olisiko n. s. Gumtähden alue, s. o. Sörnäsins haaran, pohjoisen emäradan ja Vanhankaupunginlahden välillä Vantaanjoen suuhun asti ulottuva laaja alue järjestettävä tehdaskaupunginosaksi. Mainitulla alueella on siinä kohden tosin tarjona eräitä mahdollisuuksia, mutta suuret osat siitä ovat maan epätasaisuuden johdosta epäedullisia käytettäväksi teollisuustarkoituksiin ja toisissa alueen osissa on rakennuspohja epätydyttävä sekä vaatii kalliita täyttämistöitä. Alueen sisäosia ei missään tapauksessa voi käyttää teollisuuden tarpeisiin, koska siten kaupungin suunnitelmanmukainen kehitys pohjoista kohti vaikeutuisi ja asutuksen vaatimuksia liiaksi rajoitettaisiin. Toimikunnan mielestä ei kysymystä teollisuuden tilantarpeesta sentähden voida ratkaista varaamalla Gumtähden alue tähän tarkoitukseen, eikä tänne missään tapauksessa voida sovittaa laajempaa, yhtäjaksoista ja suunnitelmanmukaisesti järjestettyä, vastaisiin tarpeisiin riittävää teollisuusaluetta.

Sitä vastoin on nyttemmin mahdollista tyydyttää pakottavin teollisuus-, makuusiini- ja varastotonttien tarve Pakaan alueella, jota varten etusijassa pienteollisuuden tarpeiden mukaan sovitettu järjestelysuunnitelma jo on olemassa.

Satamatoimikunta on suunnitellut noin 700 metrin pituudelta laituria Kulosaaren sillan pohjoispuolelle, vesialueelle, joka tulisi täytettäväksi pitkin Vanhankaupunginlahden länsirantaa. Tämän laiturialan yhteyteen on ehdotettu järjestettäväksi varsin laajoja varastopaikkoja.

Kysymys, onko kaupungin pohjoisosissa lisäksi järjestettävä alueita pienemmän teollisuuden tai varastoliikkeen käytettäväksi, on asemakaavateknillistä laatua, ja sen ratkaisu on sen varassa, miten rautatieyhteys emäradan kanssa järjestetään. Ne teollisuudet, jotka eivät ole riippuvaisia välittömästä sataman yhteydestä, voi ajatella

edullisesti sijoitettaviksi emäradan vierelle, esimerkiksi Oulunkylään päin, missä niiden tarvitsema raideyhteys on helpommin aikaansaataavissa rakentamalla pistoraiteita järjestelyratapihalta. Ennen kaupungin pääratapihan suunnitelman valmistamista tuskin kuitenkaan voinee pitää sopivana teollisuusalueiden suunnittelemista tälle paikalle. Semmoiselle pienemmälle teollisuudelle, joka työskentelee sekä rautatie- että meriyhteydestä riippumatta, on asemakaavaa kehitettäessä osoitettava sopivia kortteleja. Jokin tämän pienemmän teollisuuden haara, m. m. eräät käsityöliikkeet, voi vastedes niinkuin tähänkin asti saada sijaa asutokortteleissakin.

Mitä sitten suurempaan teollisuuteen tulee, on toimikunta katsonut olevan käsityksenään lausuminen, että kaupungin vastaiset teollisuusalueet olisi sijoitettava osin Vanhankaupunginlahden pohjoispuoliselle alueelle ja osin Herttuaniemeen, pääasiallisesti sitä varten laadittujen suunnitelman mukaisesti. Näillä alueilla on niinkään tilaa varattava työväenasutukselle.

Viikiin on suunniteltu noin 450 hehtaarin laajuinen teollisuusalue osin manteele, osin laajoilla pistolaitureilla, jotka muodostaisivat Vanhankaupunginlahden pohjoisosaan sijoitetun teollisuussataman. Täältä voitaisiin luovuttaa isonlaisia teollisuustontteja ynnä varastopaikkoja laiturin takaa.

Kaupungin nyttemmin hankittua itselleen Herttuaniemen käyttöoikeuden voidaan kysymys teollisuussataman rakentamisesta sinne ratkaista kaupungille edullisella tavalla. Tähän liittyen käsittää satamatoimikunnan puoltama Herttuaniemen satamalaitosten suunnitelma melko laajoja (noin 200 hehtaaria), hyvällä rakennuspohjalla sijaitsevia teollisuusalueita, jotka voidaan suunnitellun rautatieyhteyden avulla yhdistää sataman maa-alueeseen.» (P. A. n:o 15 v:lta 1920.)

Ehdotuksiaan kehitti satamatoimikunta vielä toisessa v. 1920 antamassaan meitinnössä ohjelmiseen kaupungin satamain ensimmäistä rakennusjaksoa varten. (P. A. n:o 17 v:lta 1920.) Rahatoimikamarin annettua asiasta lausuntonsa (P. A. n:o 8 v:lta 1921), hyväksyi kaupunginvaltuusto kokouksessaan toukokuun 25 päivänä 1921 satamatoimikunnan edelläesitetyn ohjelman m. m. Viikin ja Herttuaniemen käyttämistä koskevilta osiltaan.

Herttuaniemen satamasuunnitelmien kehittyminen aiheutti jo sellaisenaan kaupungille uusien maanostojen tarpeen tällä suunnalla. Mutta aivan erikoisen sysäyksen sai kaupungin toiminta maa-alueittensa laajentamiseen tällä rannikkoseudulla Viikin virkatalon vaihtohankkeen rautessa. Useat aikaisemmin vireilläolleet mutta raukeamaan päästetyt maanostot nousivat uudestaan päiväjärjestykseen, kun yhä selvemmin alkoi näyttää siltä, että kaupunki ei enää saisi Viikiä kokonaisuudessaan haltuunsa.

Tämän uuden jakson kaupungin maanhankinnoissa alotti Brändön kartanon osto v. 1927.

Brändön yksinäinen verotila Helsingin maalaiskunnassa oli, kuten aikaisemmin on mainittu (kts. sivu 116), tarjottu joko kokonaan tai osaksi kaupungille vv. 1919, 1923 ja 1925. Vasta v. 1927 tehty tarjous johti kaupan päättämiseen. Kaupunginvaltuustolle tekemässään esityksessä tilan ostamisesta huomautti rahatoimikamari nyt, että myyntitarjousten hylkääminen aikaisemmin ei ollut johtunut siitä, että olisi oltu epäroivällä kannalla tämän maanhankinnan tarpeellisuudesta ja hyödyistä kaupungille, vaan pääasiallisesti siitä, että hintakysymyksessä ei oltu löydetty yhteistä pohjaa. Tämä oli kuitenkin nyt saatu. Tilan, R. N:o 1¹, maapinta-alasta, 47.952 ha, arveltiin voitavan käyttää noin 34 ha asutustarkoituksiin. Ostosta olisi muitakin etuja. Herttuaniemen puoleinen osa voitaisiin yhdistää satama-alueeseen ja myös käyttää sataman vierellä olevina ja vastedes varmaankin tarvittavina varastoalueina. Valtatie Kulosaaresta Herttuaniemeen kulki Brändön kartanon maiden poikki ja tämänkin vuoksi oli mitä tärkeintä, että, miten kaupunki vastedes järjestäisikin Sörnäisten ja Herttuaniemen väliset liikenneyhteydet, tilan maat olivat kaupungin hallussa. Myös pelättiin, että tällä alueella voisi, jos se jäisi yksityisten haltuun, syntyä kaupungin

kanssa kilpailevia yrityksiä (P. A. n:o 1 v:lta 1927). Näillä perusteilla päätti kaupunginvaltuusto helmikuun 9 päivänä 1927 ostaa puheenaolevan Brändön kartanon 3,200,000 markalla. Tilaan kuului myös vesialuetta 35.91 ha.

Kaupungin seuraava maanosto, nimittäin eräitten *Botbyn kartanosta* Helsingin maalaiskunnan Puodinkylässä eroitettujen tilojen osto, aiheutui välittömästi Viikin vaihtokysymyksen kohtalosta.

Kun osa *Botby Gods Aktiebolagin* osakkeita, kuten aikaisemmin on esitetty (kts. sivu 119) v. 1924 tarjottiin kaupungille, annettiin tarjouksen raueta sen vuoksi, että »kaupungin hallinnossa oli vallalla varma vakaumus siitä, että luvassa ollut valtion ja kaupungin välinen vaihto, joka koski Viikin sotilasvirkataloa, läheisessä tulevaisuudessa toteutuisi» (P. A. n:o 27 v:lta 1927). Senjälkeen kun ehdotus teollisuusalueen järjestämisestä Viikin alueelle oli rauennut, pidettiin välttämättömänä, että kaupunki muulta taholta hankkisi itselleen vastiketta kadotettujen teollisuusalueitten sijaan. Tässä mielessä ryhdyttiin hankkimaan tarjouksia *Botby Gods Aktiebolagetin* entisistä maista, jotka nyt jo olivat jakaantuneet useitten omistajain kesken. Tarjousten saaminen ei myöskään kohdannut sanottavia vaikeuksia. V. 1927 saattoi rahatoimikamari valtuustolle ilmoittaa, että kaupungille oli tarjottu 14 *Botbyn* kartanosta eroitettua tilaa, 4 tilusosaa ja eräs erottamaton alue, yhteensä maata 254.513 ha.

Rahatoimikamari huomautti esityksessään valtuustolle, että kaupunki ostamalla nämä maat saisi maata m.m. noin 100 ha teollisuusaluetta ja 18 ha ratapihaa varten. Rakentamalla vaihderatapiha *Botbyn* tilojen alueelle, voitaisiin Herttuaniemen suunniteltua ratapihaa pienentää ja teollisuusalueita lisätä. Myös suunniteltua itäänpäin johtavaa valtatieä varten oli varattava järjestelymahdollisuuksia. Edellytettiin, että jos *Korian* rata saataisiin aikaan, radan eräs asema tulisi sijoitettavaksi Herttuaniemen ja Puodinkylän rajalle. *Botbyn* tilojen palstoittaminen ja huvila-asutuksen ilmestyminen Puodinkylään osoitti, että järjestämättömän esikaupunkiasutuksen vaaraa näillä seuduilla on olemassa. Viitattiin siihen, että kaupungin v. 1917 alottamaa kaukonäköistä maanostopolitiikkaa olisi edelleen seurattava. Puodinkylän maat muodostivat huomattavan lisän Herttuaniemen ja Malminkylän maihin ja sijaitsivat samalla etäisyydellä kaupungin keskuksesta kuin kaupungin maat *Kärbölessä* ja *Tuomarinkylässä*.

Kaupungille tarjottujen tilojen hinta oli, kuten aikaisemmin on mainittu, kaikkiaan Smk. 7,930,948:80. Osto päätettiin valtuuston kokouksessa lokakuun 12 päivänä 1927. Senjälkeen kun kaikki ostetut maat on asianmukaisesti erotettu, ovat tällä tavoin kaupungille siirtyneet tilat seuraavat: *Botby Skog*, R. N:o 2²⁸⁷, *Johannesdal*, R. N:o 2²⁸⁹, *Västergård*, R. N:o 2²⁹⁰, *Torsång*, R. N:o 2²⁹¹, *Björkholmen*, R. N:o 2²⁹², *Huldasdal*, R. N:o 2²⁹³, *Orrbacka*, R. N:o 2²⁹⁴, *Skogsland*, R. N:o 2²⁹⁵, *Hedmans*, R. N:o 2²⁹⁶, *Johannesbäck*, R. N:o 2²⁹⁷, *Hörnet*, R. N:o 2³⁰⁰, *Nykulla*, R. N:o 2³⁰¹, *Stenbacka*, R. N:o 2³⁰², *Nytorp*, R. N:o 2³⁰³, *Norrskog*, R. N:o 2⁴⁰⁹, *H:fors stads majfält*, R. N:o 2⁴¹⁵, *Norråker*, R. N:o 2⁴¹⁷, *H:fors stads kapellåker*, R. N:o 2⁴¹⁹, ja *H:fors stads söderåker*, R. N:o 2⁴²¹. Maarekisterin mukaan on näitten tilojen pinta-ala yhteensä 255.228 ha.

V. 1927 toimitettu osto käsitti kuitenkin vain osan *Botby Gods-yhtiön* entisiä maita Puodinkylässä. Maanhankinta-ohjelmansa toteuttamista tällä suunnalla jatkoi kaupunki seuraavina vuosina aina tilaisuuden ilmaantuessa yhtiön maitten kokoamisen jälleen yksiin käsiin.

Eräs tällainen tilaisuus tuli v. 1931, kun *Botby Gods Aktiebolag* teki vararikon. Yhtiöllä oli kaupungille maksamattomia kunnallisveroja, minkä vuoksi yhtiön maat myytiin pakkohuutokaupalla. Toukokuun 26 päivänä 1931 toimitetussa pakkohuutokaupassa ostikin kaupunki, kuten on mainittu, kaikkiaan 82 tilaa 180,000 markan hinnasta. Ostettujen tilojen pinta-ala oli kaikkiaan 9.185 ha. Tilat, joitten rekisterinumero olivat 2⁴⁴³—5²⁴, olivat kahta lukuunottamatta, mitkä olivat tiemaita, asunto-tiloja. Kaupunginvaltuusto hyväksyi kaupan kesäkuun 10 päivänä 1931.

Seuraava tilaisuus tuli v. 1932. Tällöin kaupunki korvauksena tien rakentamisesta uudelta Porvoon maantieltä Marjanien huvilayhdyskuntaan sai omistusoikeuden erääseen Marjanien Huvilayhdyskunnan omistamaan 2.486 ha:n suuruiseen maa-alueeseen sanotussa yhdyskunnassa. Kaupunginvaltuusto puolestaan päätti asian joulukuun 7 päivänä 1932. Alue on sittemmin muodostettu »Helsingin kaupungin koulualue», R. N:o 2⁶³⁰, -nimiseksi tilaksi.

Botbyn kartanosta eroitettujen tilojen ostoa täydennettiin vielä v. 1933. Aikaisemmin on jo mainittu, että kaupunki sanottuna vuonna osti AB. Botby-nimisen yhtiön osakkeet saadakseen haltuunsa yhtiön maat. Tämä yhtiö oli hankkinut omistusoikeuden m.m. siihen tilaan, R. N:o 2³¹⁴, jolla Botbyn kartanon päärakennukset sijaitsivat, sekä eräisiin asuntotiloihin, nimittäin R. N:ot 2^{311—312}, 2⁴¹⁶ ja 2⁴¹⁸. Näitten tilojen yhteinen pinta-ala oli 80.404 ha. Yhtiön osakkeista maksoi kaupunki 3,500,000 markkaa. Kaupunginvaltuusto päätti kaupan kesäkuun 21 päivänä 1933.

Kun Brändön kartano, Herttuaniemi ja Puodinkylä oli ostettu, tuli näitten maitten ja kaupungin väliin jääneen Kulosaaren ja Kivinokan vuoro siirtyä kaupungin käsiin.

Kaupungin harrastus Kulosaaren ostamiseen aiheutui lähinnä tarpeesta saada liikenneväylä vedettyä kaupungista Kulosaaren yli Herttuaniemeen suunnitellulle teollisuusalueelle. Nimenomaan tätä asiaa valmistamaan oli rahatoimikamari huhtikuussa 1927 asettanut valiokunnan. Aluksi toivoi kaupunki voivansa järjestää tämän liikenneväylän lunastamalla ainoastaan ne maa- ja vesialueet, mitkä suoranaisesti tarvittiin tiemaaksi ja siltoja varten, mutta tällä pohjalla suunnitelmat eivät olleet toteutettavissa. Arveltiin olevan kaupungille ajanpitkään taloudellisesti edullisempaa lunastaa kaikki A. B. Brändö Villastad'in vielä myymättömät maat ja vedet. Paitsi mahdollisuuksia suoran liikenneyhteyden aikaansaamiseen kaupungin omistamille maille idässä katsottiin tällaisen kaupan tarjoavan muitakin etuja. Yhtiölle kuuluvien vesialueiden lunastamisen kautta saisi kaupunki haltuunsa Vanhankaupunginlahden alueen ja varsinkin Kivinokan ympärillä olevan syvän vesialueen. Sitä paitsi tulisi pohjoinen osa Kruununvuoren selkää ja Turholman selän läntisin osa yhdistetyksi kaupungin satama-alueisiin, kaikki vesialueita, jotka ennemmin tai myöhemmin näyttivät käyvän kaupungin satama-alueille tarpeellisiksi. Kivinokan niemi liittyi suoranaisesti Brändön kartanon maihin ja voitaisiin sopivasti käyttää hyväksi Herttuaniemen rakentamisen yhteydessä. Jos tänne suunnitellut raidelaitteet vedettäisiin tilan maille, vaatisi todennäköinen kehitys niiden jatkamista myös Kivinokalle. Öljysatamaksi, vaihtoehtoisesti myös teollisuusalueeksi, olisi Kivinokka vallan sopiva, kuitenkin edellyttäen, että suora liikenneväylä Sörnäisistä olisi käytettävänä. Kulosaaren alueet olisi luovutettava osittain asutustarkoituksiin, osittain kaupan ja merenkulun yhteydessä oleviin tarkoituksiin. (P. A. n:o 9 v:lta 1928.)

Nämä näkökohdat johtivat siihen, että kaupunginvaltuusto vihdoinkin, kuten on mainittu (kts. sivu 116), huhtikuun 25 päivänä 1928 12,000,000 markalla osti sanotun AB. Brändö Villastadin kiinteistöt. Nämä olivat yhtiön maitten kantaosa, josta sen jälkeen kuin siitä on eroitettu 1.0120 ha:n suuruinen kirkkotontti, on muodostettu Brändö-Villastad-Helsinki, R. N:o 1⁹⁰⁸, -niminen tila, Lilla-Bässen, R. N:o 1³, tontit R. N:ot 1⁷²⁰, 1⁷²², 1⁷²³, 1⁷²⁵, 1⁷⁵² ja 1⁷⁸², sekä vesialuepalstat R. N:ot 1⁸⁷⁶, 1⁸⁸⁹ ja 1⁸⁹⁰. Ostettujen maitten pinta-ala oli noin 74.3 ha ja vesialueitten 142 ha. Vesialue käsitti yhtiön kaikki vesialueet niinhyvin Vanhankaupungin selällä kuin Turholman selällä lukuunottamatta noin 20 metrin levyistä kaistaletta pitkin Kulosaaren rantoja myytyjen tonttien kohdalla, minkä yhtiö pidätti itselleen ja myöhemmin moi kullekin tontinomistajalle, sekä Kulosaaren ja Iso-Pässi-nimisen saaren välistä vesialuetta.

Myöhemmin on kaupunki eräessä pakkohuutokaupassa ostanut Kulosaaresta tontin N:o 182 korttelissa 34, R. N:o 1⁸⁰⁰. Kaupunginvaltuusto teki asiasta päätöksen toukokuun 4 päivänä 1932. Tontin pinta-ala oli 1,180 m² ja hinta Smk. 94,786: 20.

Ehdotuksessa, minkä majuri Thorulf v. 1920 antoi ennenmainitulle kaupungin satamatoimikunnalle, oli osoitettu, että myöskin Degeröhön ja Santahaminaan voitaisiin sijoittaa suursatama. Tästä ehdotuksesta lausui satamatoimikunta m. m. seuraavaa:

»Suunnitelma liittää kaistale Santahaminan rannikkoa ehdotettuun satamalaitokseen aikaansaisi hajaannusta Santahaminan vastaisessa yhtenäisessä käytössä ja muuttaisi alueen luonnetta. Satamatoimikunta on sitä mieltä, että Santahamina on mahdollisimman laajassa mitassa varattava kansanpuistoksi sekä että kaupungin tulee koettaa hankkia hallintaoikeus tähän luonnonihanaan alueeseen voidakseen sen käyttää mainittuun tarkoitukseen. Vaatimusta Santahaminan pysyttämisestä pääkaupungin asukasten virkistyspaikkana voitaneen tuskin olla huomioon ottamatta, varsinkin jos Mustikkamaa, niinkuin toimikunta ehdottaa, käytettäisiin laivarakennuksen ja veistämöteollisuuden tarpeisiin. Ainoastaan äärimmäisessä hätätilassa ja kun välttämätön tarve vaatii, lienee Santahaminan osia uhrattava satamarakennus-tarkoituksiin.

Ei kuitenkaan käy kieltäminen, että Degerön—Santahaminan suunnitelma tarjoaa sen edun, että siellä on oivallinen ja tilava satama-alue suojattuine altaineen. Etäinen asema on vastaisuudessa luultavasti merkitsevä yhä vähemmän, minkä ohessa välimatkat lyhenevät liikennevälineiden täydellisentyessä ja kaupungin kasvaessa. Niinikään on, siinä tapauksessa, että vapaa-satama sijoitetaan muuante, olemassa mahdollisuus yksinomaan Degeröhön rakentaa yleinen kauppasatama käyttämättä Santahaminan rantakaistaletta, jossa tapauksessa Degerön tietä kulkeva kauttakulku-liikennekin voisi jatkua häiriintymättä. Tämän johdosta ja vaikkei satamatoimikunta nyt puolla Degerön—Santahaminan suunnitelmaa toteutettavaksi, on toimikunta pitänyt kaupungin merenkulkuolojen kehityksen kannalta tärkeänä, että mahdollisuus rakentaa satama tähän paikkaan voitaisiin pitää avoinna. Helsingin kehitys käy, eritoten mitä teollisuuteen tulee, sekä itää kohti, minkätähden on kaupungin hallinnon velvollisuus satamapolitiikkamme suuntaviivoja vahvistettaessa ottaa kaupungin itäpuoliset vesialueet huomioon. Degerön satamaa täytyy pitää keskeisten satamalaitosten luonnollisena täydennyksenä ja vastedes voi se käydä Helsingille sangen tärkeäksi.

Tältä kannalta katsoen on satamatoimikunnan mielestä ollut kaukonäköistä pitää Degerön—Santahaminan suunnitelmaa varalla, minkätähden toimikunta on ollut sitä mieltä, että kaupungin tulisi, kun hyväksyttävillä ehdoilla käy päinsä, sopivan tilaisuuden tultua hankkia omikseen suunniteltua satamalaitosta varten tarpeelliset, osin valtion, osin yksityisten omistamat maa-alueet. Degerön alue sijaitsee muutoin kaupungin luonnollisen laajenemisalueen piirissä ja voidaan vastaisuudessa monin tavoin käyttää edullisesti kaupungin suunnitelmanmukaisen kehityksen hyväksi. Arvioitaessa tämän alueen arvoa kaupungin hallussa olevana on kuitenkin otettava huomioon, ettei kaupungilla moniin aikoihin, ehkeipä vuosikymmeniin, ole tilaisuutta täysin käyttää tätä aluetta tarkoituksiinsa. Mitä taas Santahaminaan tulee, näyttää toimikunnan saamien tietojen mukaan koko alue tai ainakin suurin osa siitä vastedes käyvän sotalaitokselle tarpeettomaksi, ja lienee hyviä toiveita, että kaupunki voi kohtuullisilla ehdoilla saada sen haltuunsa.»

Satamatoimikunta esitti, »että kaupunginvaltuusto kehottaisi rahatoimikamaria hankkimaan selvityksen siitä, mitä mahdollisuuksia kaupungilla on saada haltuunsa Degerön alue ja Santahamina, sekä ehdollisesti ryhtymään keskusteluihin asianomaisen maanomistajain ja valtion kanssa mainitussa tarkoituksessa». (P. A. n:o 15 v:lta 1920.)

Satamatoimikunnan mietinnöstä antamassaan lausunnossa rahatoimikamari Degerötä ja Santahaminaa koskevien ehdotusten johdosta ilmoitti olevansa »samoin kuin satamatoimikuntakin sitä mieltä, että mainittujen, kaupungin itäisen vesialueen vierellä ja sen luonnollisen laajenemisalueen piirissä sijaitsevain saarten omistus-

oikeus voi monesta syystä olla kaupungille tärkeä. Lopulliseen käyttötapaan katso-
matta ja asianmukaisesti huomioon ottamalla senkin, että tämän maanhankinnan
toteuttaminen ehkä siirtyy kaukaiseen tulevaisuuteen, näyttää sentähden perustel-
lulta, että niinkuin satamatoimikunta ehdottaa, jo nyt käydään selvittämään mainitun
hankinnan mahdollisuuksia sekä suotuisain tilaisuuksien ilmaantuessa ja kun kaupun-
gin raha-asiat sallivat, aloitetaan mainitunsuuntaiset neuvottelut.» (P. A. n:o 8
v:lta 1921.)

Kokouksessaan toukokuun 25 päivänä 1921 kaupunginvaltuusto hyväksyi satama-
toimikunnan edelläesitetyn pönten.

Ensimmäinen askel tämän ei aivan vaatimattoman ohjelman toteuttamiseksi otet-
tiin v. 1929. Tällöin tarjottiin kaupungille Turholman yksinäinen verotila
n:o 1 Helsingin maalaiskunnan Turholman kylässä, maarekisteriin merkitty numerolla
R. N:o 1²⁴. Tila sijaitsee yhtenäisenä tiluksena Degerön saaren keskiosassa ulottuen
saaren pohjoisrannasta etelärantaan. Sen pinta-ala on maarekisterin mukaan 141.705
ha. Tilaan kuuluu myös vesialue, joka kuitenkin vielä on jakamatta. (P. A. n:o 13
v:lta 1929.) Tämän tilan päätti kaupunginvaltuusto toukokuun 8 päivänä 1929 ostaa
7,000,000 markalla. Kauppaa seurasi myös kantatilasta erotettu R. N:o 1⁷, jonka
pinta-ala on 2.1 ha. Itse maa-alan hinta oli Smk. 4: 50 m²:ltä. Jos myös vesialueen ja
rakennusten hinnan ottaa huomioon, oli hinta maa-alan m² kohti Smk. 5: —.

Turholman oston täydentämiseksi päätti kaupunginvaltuusto toukokuun 21 p:nä
1930 ostaa tilasta erotetut huvilapalstat R. N:o 1¹ ja 1⁸, pinta-alaltaan yhteensä
2.4 ha. Niistä suoritettu hinta oli 570,000 markkaa. Samasta Turholman tilasta eroi-
tetut Tursten ja Turvik nimiset huvila-alueet oli, kuten aikaisemmin on mainittu
(kts. sivu 125) v. 1906 lahjoitettu kaupungille.

Mainittakoon vielä, että kaupunginvaltuusto kesäkuun 21 päivänä 1933 päätti
ostaa Hamnholmen, R. N:ot 3¹ ja 5¹, -nimisen saaren Nordsjön kylässä. Saaren pinta-
ala on 4.17 ha. Hinta oli 400,000 markkaa, josta myyjä kuitenkin palautti 100,000
markkaa lahjoituksena saaren kunnossapitoa varten. Saarta käytetään kansanpuis-
tona.

11. KAUPUNGIN YMPÄRISTÖKUNNISSA OMISTAMIEN MAITTEN PINTA-ALA.

Niitten maitten pinta-ala, mitkä kaupunki nykyään omistaa alueensa ulko-
puolella ympäröivissä maalaiskunnissa, on noin 5,173 ha. Vesialuetta omistaa kau-
punki samoissa kunnissa noin 665 ha, jakamattomia vesiä lukuunottamatta.

Oheelliseen taulukkoon on koottu yksityiskohtaiset tiedot kaupungin kaikista
maasaannoista, vuodesta, jolloin lahjoitukset tai ostot tapahtuivat, maitten pinta-
alasta, hankintahinnasta ja alkuperäisestä yksikköhinnasta m² kohti.

Kaupunkien maasaannot kaupungin nykyisellä alueella ja esikaupunkialueilla.

Saantovuosi	Tilan nimi ja maarekisterinumero	Saantomuoto	Tilan pinta-ala ha:ssa			Hankintakustannukset	Hinta m ² kohti		Huomautuksia
			Kaupassa ilmoitettu	Maa-rekisterin muk.	Kaup. tarkistusmitt. muk.		Maa ilman rak.	Rak. huom. otett.	
	<i>Kaupungin nykyisellä alueella.</i>								
1569	Koskelan ja Kumpulan kylät sekä Mustikkamaa, Korkeasaari, Sumppari ja Helsingin selkä	Lahj.	—	—	638.00	—	—	—	Vesialue 286 ha. Pinta-ala alkuaan noin 833 ha. Gumtähden kartano noin 195 ha, myöhemmin menetetty.
1643	Tölön kylä	Lahj.	—	—	1,235.00	—	—	—	Vesialue 7,722 ha.
1650	Grejjus, Böhle, Kristers (ja Meilahti)	Lahj.	—	219.33	225.55	—	—	—	Osa vielä Pikku-Huopalahden kylässä. Böhlen hallintaoikeus lunastettu v. 1908 110,000 markalla. Meilahti myöhemmin menetetty.
1871	Hindernäs R. N:o 1 ² (n.s. Meilahden kartano)	Osto	—	209.14	218.14	60,000	—	0.03	Vesialue 172 ha. Osa tilaa n.s. Vähä-Meilahti ei kaupunkia.
1890	Melkön saaren kalavedet ulkosaarineen	Vaihto	—	11.23	—	—	—	—	Vesialue 6,100 ha.
1893	Wikbergin allodisäteri (194.69 ha) ja B. 2 Kottbyn tila R. N:o 1 ²⁰ (57.167 ha) (n.s. Gumtähden kartano)	Osto	—	251.90	—	500,000	—	—: 19	Vesialuetta 43 ha.
1917	Merholmen R. N:o 1 ¹⁷⁵ (saaren länsiosa)	Osto	3.30	3.27	—	Tietöitä.	—	—	Vesialuetta 102 ha.
1920	Brunakär ja Nyäker, R. N:o 1 ¹⁶	Pakkol.	5.20	5.28	—	877,025	—	16: 86	
	<i>Kaupungin nykyisen alueen ulkopuolella.</i>								
1569	Nybondas R. N:ot 5 ¹ ja 5 ² Oulunkylässä	Lahj.	—	113.37	—	—	—	—	Hallintaoikeuden lunasti kaupunki 1910 120,000 mk:illa.
1650	Korpas ja Backas Pikku-Huopalahden kylässä, Lassas ja Martas Talinkylässä (n.s. Talin kartano) sekä Heikas ja Bertas Lauttasaaren kylässä (n. s. Drumsön kartano)	Lahj.	—	—	—	—	—	—	Nämä myöhemmin menetetty.

1650	Reimars Övergård R. N:o 3 ¹ ja Reimars R. N:o 3 ² Talinkylässä	Lahj.	—	107.92	—	—	—	—	—
1650	Böhlen tilaan kuuluneet ulkopalstat Pikku-Huopalahden kylässä	Lahj.	—	—	11.25	—	—	—	—
1650	Osia Meilahdesta (n.s. Vähä-Meilähti) ...	Lahj.	—	—	—	—	—	—	—
1650	Greijuksen tilaan kuulunut Ut-Greijus ja Kristersiin kuulunut Skogsbacka Pikku-Huopalahden kylässä	Lahj.	—	—	63.87	—	—	—	—
1871	Vähä-Meilähti, R. N:o 1 ¹	Osto	—	—	—	—	—	—	—
1876	Myllytontti Vantaan kosken rannalla	Osakek.	0.00	—	—	—	—	—	—
1893	Lands-Kottby R. N:o 1 ¹⁹ (osa Gumtähden kartanoa) Oulunkylässä	Osto	—	14.46	—	—	—	—	—: 19
1906	Turvik R. N:o 1 ⁴ ja Tursten R. N:o 1 ⁵ ...	Lahj.	—	21.82	—	—	—	—	—
1908	Landboas R. N:o 1, Monsas R. N:ot 2 ¹ ja 2 ² , Britas R. N:o 3 (n.s. Oulunkylän kartano)	Osto	247.02	246.69	—	500,000	—	—	—: 20
1911	Lill-Mejlans R. N:o 1 ¹ , osa Ut-Greijusta R. N:o 3 ¹ , osa Skogbackaa R. N:o 5 ² , osa Lill-Böhleä R. N:o 4 ⁴	Vaihto	58.14	48.00	—	—	—	—	—
1917	Boxbacka R. N:o 1 ¹⁰⁵ yksinäistalo	Osakek.	—	132.518	—	—	—	—	—: 60
	Stensböle R. N:o 1 ⁷ yksinäistalo		—	114.933	—	—	—	—	—
	Päls R. N:o 1 ⁴ Malminkylässä		—	31.09	—	—	—	—	—
	Dal R. N:o 6 ³⁷ Malminkylässä		407.89	36.646	—	2,660,000	—	—	—: 60
	Tallbacka R. N:o 8 ⁹ Malminkylässä		—	44.460	—	—	—	—	—
	Sonaby R. N:o 5 ⁵⁶ Malminkylässä		—	91.440	—	—	—	—	—
1917	Brusas R. N:o 6 ² Malminkylässä	Osto	117.90	111.67	—	350,000	—	—	—: 30
1917	Ströms N:o 4 ja R. N:o 6 ³ Malminkylässä	Osto	123.66	123.66	—	503,000	—	—	—: 41
1917	Pehrs R. N:o 1 ²⁴ Malminkylässä	Osto	98.10	97.94	—	300,000	—	—	—: 31
1917	Haga R. N:o 2 ²⁰² Malminkylässä	Osto	52.20	52.43	—	300,000	—	—	—: 58
1917	Karls R. N:o 1 ⁸ Malminkylässä	Osto	60.20	62.40	—	250,000	—	—	—: 42

Myöhemmin vaihdettu, lukuunottamatta Lill-Böhlen R. N:o 4⁴ osaa ja Hem-Böhle R. N:o 4⁵, joitten pinta-alat tässä.

Myöhemmin menetetty.

Myöhemmin vaihdettu, lukuunottamatta Ut-Greijusta, Skogsbackan metsäpalstaa Reijolansuota, ja vesijättöä, joitten pinta-alat tässä.

V. 1911 vaihdettu 27.071 hasuurniseen alueeseen.
0,00083 ha

1917	Larsas R. N:o 1, Skeppars R. N:o 2, Långhansas R. N:o 3, Glasmästars R. N:o 4, Stenbergs R. N:o 5, Kusmies R. N:o 6 ja Rytters R. N:o 7 (n.s. Tuomarilan kartano) sekä Nystuga R. N:o 3 ²⁴³ Pakinkylässä	Osto	600.00	553.00 41.39	547.00 —	2,450,000	—	—: 40	Vesialuetta n. 5 ha.
1917	R. N:ot 3 ⁹⁶ , 3 ⁹⁷ , 3 ¹¹⁰ , 3 ¹¹¹ , 4 ¹⁰⁹ , 4 ¹¹¹ 4 ¹⁹⁴ , 4 ¹⁹⁵ Pakinkylässä	Osto	3.90	3.92	—	90,000	2: 30	—	Laadittujen kauppakirjojen mukaan on palstoista maksettu hinta yhteensä 112,500:—.
1918	Kullatorp R. N:ot 4 ⁴⁰ –4 ⁴⁴ Oulunkylässä	Osto	1.67	1.67	—	200,000	4: 80	11: 98	Rakennusten arvo siitä 120,000 mk. Maksettiin tontteina.
1918	Mariedal R. N:o 2 ¹ , Gamlas R. N:o 3 ¹ Gamlas R. N:o 3 ³ , Rutan R. N:o 3 ⁴ Haga R. N:o 3 ⁵ , Högmossan R. N:o 3 ⁶ , Gamlas R. N:o 3 ⁷ , Stenbacka R. N:o 3 ⁸ , Tomtbacka R. N:o 3 ⁹ , Helleberg R. N:o 5 ³ , Kvetlas R. N:o 5 ⁴ , Stenbrottet R. N:o 5 ⁵ , Löfkulla R. N:o 5 ⁶ , Grankulla R. N:o 5 ⁷ , Håkansdal R. N:o 5 ⁸ , Fridkulla R. N:o 5 ⁹ , Stenkulla R. N:o 5 ¹⁰ Kärbölen kylässä, sekä Tolfmans R. N:o 5 ² Kärbölen kylässä	Ostakek.	290.39	287.13	—	1,254,000	—: 43	—	
1919	Sofielund R. N:o 1 ²⁰ , Sofielund R. N:o 2 ³ , Sofielund R. N:o 3 ³ , Mäkelä R. N:o 4, Båtvik R. N:o 1 ³ , ja Hertonas gård R. N:o 1 ⁹ (n.s. Herttuaniemen kartano)	Ostakek.	678.80	689.12	—	10,992,000 981,375	1: 77	—	Kauppasummasta vähennetty Etelä-Suomen Voima Oy:n osakkeet Smk. 2,000,000:— Kauppasummaan lisätävä Smk. 981,375:—, mikä v. 1928 tuomittiin kaupungin maksettavaksi. Kauppaan ei sisältynyt 23 teollisuustonttia, jotka olivat erottamatta, mutta ostettiin v. 1923. Lopullinen hankintakustannus Smk. 2: 73 m ² :ltä. Vesialuetta 163 ha.
1922	Erikas R. N:o 1 ⁶ , Murmästars R. N:o 2 ⁵ , Karlsbergin R. N:o 2 ⁴ ja Kalliola R. N:o 4 ⁹⁵ Pakinkylässä	Osto	135.49	125.43	—	1,475,000	1: 10	—	Kaupasta jäivät myöhemmin pois jo ostettaviksi päätetyt Lehtimäki R. N:o 2 ⁷ ja Mäkelä R. N:o 2 ⁶ , jolloin sovitusta hinnasta 1,500,000 markkaa, pidätettiin 25,000 mk.

1921	R. N:ot 1 ⁴⁴ ja 1 ¹⁰⁶ Malminkylässä		0.87	0.87	—	47,000	—	54: 02	Herttuaniemen rataa varten.
1923	Starens R. N:ot 2 ¹ sekä 2 ²⁶ , 2 ²⁷ , 2 ⁴¹ , 2 ⁴⁸ , 2 ⁷⁵ , 2 ⁸⁵ , 2 ⁹⁹ , 2 ¹⁰³ , 2 ¹¹² , 2 ¹³⁴ , 2 ^{136.142} , 2 ^{146.148} , 2 ¹⁵² , 2 ^{156.158} , 2 ¹⁷⁶ , 2 ^{179.181} ja 2 ^{190.194}	Osto	36.55	—	—	270,000	—: 73	—	—
1923	23 erottamatonta teollisuustonttia Herttuaniemessä	Osto	(43.12)	—	—	5,000,000 1,876,000	15: 99	—	5,000,000 markkaa kauppahintaa. 1,876,000 markkaa poistettavaa maksamatonta kauppahintaa. Tonttien pinta-ala luettu 1919 ostettujen Herttuaniemen maitten pinta-alaan.
1923	Sofianlehto R. N:o 4 ²⁹ Oulunkylässä	Lahj.	—	0.25	—	—	—	—	Isak Matson-Kivelän lahjoitus.
1924	Ravirata Oulunkylässä R. N:ot 2 ⁶ ja 3 ¹	Vaihto	—	2.26	—	—	—	—	Vaihdettiin Käpylän raviradan vuokraoikeuteen.
1925	Kallioniitty R. N:o 3 ¹⁴⁹ ja Vilpas R. N:o 3 ¹⁴⁸ Pakinkylässä	Osto	1.00	—	—	57,500	5: 75	—	Tietä varten.
1926	Mustasaari R. N:o 1 ¹⁴⁴ Lauttasaaren kylässä	Osto	6.32	5.93	—	400,000	4: 21	6: 74	Rakennusten arvo 150,300 mk. Vesialue n. 65 ha.
1927	Varsasaari R. N:o 1 ⁷ Espoossa	Osto	15.91	15.91	—	300,000	1: 89	—	Vesialuetta 21.880 ha.
1927	Brändön kartano R. N:o 1 ¹	Osto	47.95	48.03	—	3,200,000	—	6: 67	Vesialuetta 35.91 ha.
1927	Botby skog R. N:o 2 ²⁸⁷ , Johannesdal R. N:o 2 ²⁸⁹ , Västergård R. N:o 2 ²⁹⁰ , Torsäng R. N:o 2 ²⁹¹ , Björkholmen R. N:o 2 ²⁹² , Huldadal R. N:o 2 ²⁹³ , Orrbacka R. N:o 2 ²⁹⁴ , Skogsland R. N:o 2 ²⁹⁵ , Hedmans R. N:o 2 ²⁹⁶ , Johannesbäck R. N:o 2 ²⁹⁷ , Hörnet R. N:o 2 ³⁰⁰ , Nykulla R. N:o 2 ³⁰¹ , Stenbacka R. N:o 2 ³⁰² , Nytorp R. N:o 2 ³⁰³ , Norrskog R. N:o 4 ⁴⁰⁹ , H:fors stads majfält R. N:o 2 ⁴¹⁵ , Norråker R. N:o 2 ⁴¹⁷ , H:fors stads kapellåker R. N:o 2 ⁴¹⁹ ja H:fors stads söderåker R. N:o 2 ⁴²¹ Puodinkylässä	Osto	254.51	255.23	—	7,930,949	3: 12	—	Jakamatonta vesialuetta.
1927	Linnoitusalueet R. N:ot 1 ¹ ja 1 ² Lauttasaaren kylässä	Vaihto	38.91	38.91	—	4,668,432	12: —	—	Tilan hinta vaihtoasiakirjain mukaan.

1927	Viikinmäki R. N:o 2	Vaihto	187.89	174.84	—	3,963,238	2: 27	—	Tilan hinta vaihtoasiakirjain mukaan. Vesialuetta 189.995 ha. Hallinto-oikeuden Viikin tilaan oli kaupunki lunastanut v. 1917 220,000 mk:lla.
1928	Lilla-Bässen R. N:o 1 ³ , T. 86, K. 16 R. N:o 1 ⁷²⁰ , T. 178, K. 33 R. N:o 1 ⁷²² , T. 179, K. 33 R. N:o 1 ⁷²³ , T. 183, K. 34 R. N:o 1 ⁷²⁵ , T. 58, K. 11 R. N:o 1 ⁷⁵² , T. 199, K. 37 R. N:o 1 ⁷⁸² , Brändö Villastad Helsingin R. N:o 1 ⁹⁰⁸ ja vesialuepalstat R. N:ot 1 ⁸⁷⁶ , 1 ⁸⁸⁹ ja 1 ⁸⁹⁰ Kulosaaren maalaiskunnassa	Osto	74.80	72.17	—	12,000,000	16: 15	—	Vesialuetta kuuluu tiloihin maarekisterin mukaan 164.6958 ha. Noin 23 ha:n suuruisen osan tästä vesialueesta sai kaupunki jo 1919 Herttuniemen oston yhteydessä.
1928	Stensbölestä eroitetut tilat R. N:ot 1 ¹ , 1 ² , 1 ³ ja 1 ⁸ Malminkylässä	Osto	12.24	12.24	—	434,400	3: 15	—	
1928	Stenbacka R. N:o 2 ³ Pakinkylässä	Osto	1.81	1.81	—	400,000	20: —	30: 53	Rakennusten arvo 138,000 mk.
1928	Korpas R. N:o 1 ³⁶ Haagassa	Osto	—	27.71	28.8	4,543,000	13: 78	16: 39	Rakennusten arvo 575,000 mk.
1929	Turholman tila R. N:o 1 ²⁴ Degerössä	Osto	142.00	141.70	—	7,000,000	4: 50	5: —	Vesialue jakamatta.
1929	Kallionokka R. N:o 4 ¹³² Oulunkylässä	Osto	0.88	0.88	—	120,000	3: 64	—	
1929	Oulunkylän viemärit R. N:ot 4 ¹⁴⁰ , 4 ¹⁴² , 4 ¹⁴⁶ , 4 ¹⁴⁸ ja 4 ¹⁵⁰	Osto	0.80	0.80	—	51,840	17: 28	—	
1930	Turholmasta eroitetut R. N:ot 1 ¹ ja 1 ⁸	Osto	2.40	2.89	—	570,000	—	23: 80	
1930	Osuus Pakinkylän tilojen yhteiseen rantapalstaan	Osto	0.08	—	—	2,730	—	—	Hinta myyjäin osuuksista.
1930	Lassas R. N:o 1 ⁸² , Martas R. N:o 2 ¹⁹ ja R. N:ot 1 ¹⁶⁻⁸¹ (n.s. Talin kartano).....	Osto	196.08	196.88	—	13,000,000	6: 05	7: 12	Vesialuetta 19 ha. Rakennusten arvo 549,950 mk.
1931	Tilat 2 ⁴⁴³⁻⁵²⁴ Puodinkylässä	Pakkoh.	9.19	9.19	—	180,000	1: 96	—	Jakamatonta vesialuetta.
1932	Tontti R. N:o 1 ⁸⁰⁰ Kulosaaren maalaiskunnassa	Pakkoh.	—	0.19	—	94,786: 20	—	—	Ostettu pakkohuutokaupassa vero-saatavasta.
1932	Osia A Kottbyn ja Petaksen tiloista Oulunkylässä	Vaihto	3.25	—	—	—	—	—	
1932	Tila »Helsingin kaupungin koulualue» R. N:o 2 ⁸³⁰ Puodinkylässä	Korvaus	—	2.49	—	—	—	—	Marjaniemen tien korvausta.

1933	Botbyn kartano R. N:o 2 ³¹⁴ ja R. N:ot 2 ³¹¹ , 2 ³¹² , 2 ⁴¹⁶ ja 2 ⁴¹⁸	Osakek.	80.40	80.40	—	3,500,000	—	4: 35	Jakamatonta vesialuetta.
1933	Hamnholmen R. N:ot 3 ¹ ja 5 ¹ Nordsjön kylässä	Osto	4.17	4.17	—	400,000	—	9: 59	Myyjä palauttanut lahjoituksena 100,000 markkaa kauppahinnasta.
1933	Itäistä ranta-aluetta Lauttasaarella toistaiseksi erottamatta	Vaihto	14.00	—	—	—	—	—	—
1934	Tomtbacka R. N:o 1 ² , Långfors R. N:o 1 ¹ , Nackböle R. N:o 1 ja Långfors R. N:o 1 ¹	Osto	400.00	385.00	430.00	8,100,000	—	2: —	—
1934	Vanda-Puistokylän Oy:n maat: Örskis R. N:o 3 ²⁴⁹ ja R. N:ot 3 ¹⁵⁵ , 3 ¹⁸⁷ , 3 ^{195.199} , 3 ²⁰¹ , 3 ^{239.240} , Malmbygård R. N:o 7 ¹⁵⁷ ja R. N:ot 7 ⁶⁶ , 7 ⁷² , 7 ^{84.85} , 7 ^{87.94} , 7 ^{112.113} , Malminkylässä; ynnä Innus R. N:o 1 ²⁸⁰ ja R. N:o 1 ²⁶ , Nybondas R. N:o 3 ¹³⁶ ja R. N:ot 3 ⁴² , 3 ⁵⁶ , 3 ⁶⁹ , Björns R. N:o 4 ja R. Not 4 ¹¹⁴ , 4 ^{118.119} , Åsmus R. N:o 5 ¹³¹ ja R. N:o 5 ¹³⁰ , Ullas R. N:o 6 ²⁹² ja R. N:ot 6 ¹²⁸ , 6 ¹⁴⁵ , 6 ¹⁴⁸ , 6 ²²⁵ , 6 ²⁷³ , 6 ²⁸⁸ , 6 ²⁹⁹ , 6 ³⁰⁴ , 6 ³⁰⁸ , Krogars R. N:o 7 ⁴¹⁵ ja R. N:o 7 ²⁶⁵ , Rasmus R. N:o 8 ⁴⁵⁵ ja R. N:ot 8 ^{126.135} , 8 ^{139.142} , 8 ¹⁴⁹ , 8 ^{211.212} , 8 ²²⁰ , 8 ^{228.231} , 8 ^{261.266} , 8 ³²³ , 8 ⁴²⁸ , 8 ⁴⁵⁴ , Petas R. N:o 9 ¹⁴⁵ ja R. N:ot 9 ^{54.56} , 9 ⁷⁵ , Brännas R. N:o 10 ¹¹⁰ , Björns R. N:o 11 ²⁷ ja R. N:o 11 ¹¹ sekä Bamsas R. N:o 12 ²⁴⁰ Tapaninkylässä	Osakek.	444.5	437.154	444.5	8,890,000	2: —	—	Koko kauppahinta oli 10,652,000 mk.
1934	Malmin Kalkkivilitehdas Oy:n maat: Innus R. N:ot 1 ¹⁹ , 1 ⁵⁴ , 1 ⁵⁶ , 1 ⁷¹ , 1 ⁸⁵ ja 1 ⁹⁸ , Åsmus R. N:ot 5 ^{112.113} , Krogars R. N:o 7 ²⁵⁶ , Rasmus R. N:ot 8 ¹⁹¹ , 8 ^{267.268} , 8 ³⁰³ , sekä Petas R. N:o 9 ⁷⁵ Tapaninkylässä	—	—	—	—	—	—	—	Kaikki luvut sisältyvät Vanda-Puistokylän maitten ostoa koskeviin lukuihin.
1934	Stormossäng-niminen Filpuksesta eroitettu tila R. N:o 7 ²²⁸	Osto	13.5	—	—	675,000	5: —	—	—

5. MUITA JULKISOIKEUDELLISIA MAANOMISTAJIA.

Helsingin kaupunkikunnan lisäksi on kaupungin ympäristökunnissa muita julkisoikeudellisia maanomistajia, jotka joko käyttävät maaomaisuuttaan muihin kuin maataloudellisiin tarkoituksiin tai ainakin vähentävät varsinaisen maanviljelijäväestön muutenkin jo supistettua osuutta maahan kaupungin ympäristössä. Lyhyt yleiskatsaus myöskin tämänlaatuisen maanomistukseen on tässä välttämätön.

1. VALTIO.

Valtio on verrattain huomattava maanomistaja niissä osissa kaupungin ympäristökuntia, jotka joutuvat alueellisen uudestaanjärjestelyn alaisiksi. Osaksi on tämä maaomaisuus sangen vanhaa alkuperää.

Edellisestä esityksestä on jo tunnettua, että valtio edelleen jätteenä entisestä Helsingin kuninkaankartanosta omistaa osia Viikin virkatalosta. Vuoden 1927 suuressa maanvaihdossa jäi valtiolle tästä tilasta vaihtoasiakirjojen mukaan 413.⁹ ha maata ja 92.⁹³ ha vesialuetta (kts. sivu 129). Valtion osuudesta muodostetun uuden tilan, Viks R. N:o 1⁴, maitten pinta-ala on kuitenkin maarekisterin mukaan 468.⁵²² ha ja vesien 92.⁹³ ha. Sitäpaitsi omistaa valtio Viikin virkatalosta eroitettun »Muuntaja-asema»-nimisen tilan R. N:o 1¹, pinta-alaltaan 4.³³⁵ ha.

Todettakoon tässä yhteydessä uudestaan, että kaupunki mainitussa maanvaihdossa luovutti omista maistaan valtiolle ammuskellarialueen myös Herttuaniemessä, pinta-alaltaan noin 1 ha. Tämä on kuitenkin vielä eroittamatta.

Paitsi Viikin virkatalon maita omistaa valtio nyt puheenaolevilla alueilla seuraavat vanhat virkatalot:

Helsingin maalaiskunnan Tapaninkylässä Backas-niminen asesepän virkatalo R. N:o 2¹⁶, pinta-alaltaan 97.²¹⁴ ha. Tila on annettu vuokralle maanviljelystarkoituksiin.

Saman kunnan Kårbölen kylässä Malmgård-niminen luutnantin säteritilan kanta-osa, R. N:o 4⁸, pinta-alaltaan 552.⁹ ha. Se on luovutettu Helsingin yliopiston hallintaan maataloudellisen koelaitoksen tarpeisiin käytettäväksi, mutta toistaiseksi on se oikeusministeriön vankeinhoito-osaston viljeltävänä.

Saman kunnan Tikkurilan kylässä Änäs'in tila, R. N:o 7¹, pinta-alaltaan 60.⁷¹ ha. Tilalla on valtion maataloudellinen koelaitos.

Saman kunnan Sottungsbyn kylässä Myrbackan sotilasvirkatalo, R. N:o 9¹, pinta-alaltaan 266.⁵⁷⁵ ha.

Saman kunnan Västersundomin kylässä Nybondas'in sotilasvirkatalo, R. N:o 3, pinta-alaltaan 62 ha.

Espoon maalaiskunnassa Mäkkylän komendantin virkatalo R. N:o 1⁵, pinta-alaltaan 424.⁰⁸⁰² ha. Tilasta on, kuten aikaisemmin (kts. sivu 63) on mainittu, luovutettu runsaasti vuokratontteja esikaupunkiasutusta varten.

Suomenlinnan ollessa Venäjän puolustuslaitoksen hallussa lunasti tämä v. 1817 linnoitustarkoituksiin käytettäväksi Helsingin pitäjän Santahaminan kylässä olevat Övergård- ja Nedergård-nimiset tilat. Näitten tilojen maihin kuuluivat kaikki itse Santahaminan saarella olevat maat ja lisäksi Kuningassaari, Bockholma, Aspholma, Haraholma ja Vasikkasaari sekä useita muita näitten saarten lähellä olevia pienempiä saaria ja luotoja. Myöhemmin osti Venäjän puolustuslaitos samaan tarkoitukseen Itä-Villingin saaren. V. 1877 ja 1878 pakkolunastettiin samaan tarkoitukseen vielä Jollaksen tilasta kaksi palstaa, R. N:o 1⁵ ja 1⁶, joitten yhteinen pinta-ala kuitenkin on vain 0.²² ha. Kaikki nämä Helsingin maalaiskunnassa olevat saaret ympäröivine vesineen joutuivat v. 1918 sotasaaliina Suomen valtiolle. Valtiolle näin siirtyneitten saar-

ten pinta-ala on yhteensä 501 ha. Omituista kyllä ei Santahaminan kylää eikä siinä olevia tiloja eikä myöskään Itä-Villinge ole merkitty maarekisteriin.

Paitsi edellämainittuja saaria kuuluu valtiolle myös, kuten aikaisemmin on mainittu (27 siv.), Mjölön saariryhmä eli samanniminen yksinäisverotalo, joka v. 1896 pakkolunastettiin valtiolle. Saarten pinta-ala on yhteensä 107,33 ha.

Aikaisemmin on jo mainittu (sivu 123), että valtio omistaa Huopalahden maalaiskuntaan kuuluvalla ja entisen Pikku-Huopalahden kylään kuuluneella n. s. Pasilan alueella verrattain laajoja maa-alueita. Kaikki nämä maat ovat kaupungin entisiä lahjoitusmaita. Korpaksen maistraatintila oli 1870-luvulla lohottu kahtia ja siitä oli muodostettu Korpaksen verotila R. N:o 1¹ ja Fredriksbergin verotila R. N:o 1². Jälkimäinen oli pinta-alaltaan 128.178 ha. Tämän osti valtio v. 1880 lähinnä puolustuslaitoksen ampumaradaksi. R. N:osta 1² on valtio itse myöhemmin pakkolunastuksella eroittanut R. N:on 1³ (rautatiealue), R. N:o 1⁴ ja 1⁶ ampumaradan alue (50.88 ha), R. N:ot 1⁵, 1⁷—⁹, 1¹²—¹⁵ (rautatiealueita) ja 1¹⁷ (Pasilan asema-alueita, 36.65 ha). Nykyään on tälle alueelle, R. N:olle 1², sijoitettu meteorologisen keskuslaitoksen asema. Backaksen tilasta on rautatiealueeksi pakkolunastettu 4.38 ha:n suuruinen osa, R. N:o 2¹. Böhlen tilasta oli valtio v. 1881, siis ennenkuin tilan hallintaoikeus siirtyi kaupungille, pakkolunastanut myös ampumaradaksi 17.73 ha suuruisen osan, R. N:o 4¹. Tämä oli se pakkolunastus, jonka pakkolunastushinnasta aikoinaan oli riita kaupungin ja valtion välillä (kts. sivu 17). Muuten eri aikoina toimitettujen pakkolunastusten kautta on valtio täällä vielä saanut haltuunsa R. N:on 4², 1.95 ha, ja R. N:on 5¹, 1.35 ha, kumpikin rautatiealueita. Vuoden 1927 suuressa maanvaihdossa valtio vihdoin sai täällä kaupungilta kaksi pientä maa-alueita. Toinen on 10.19 ha:n suuruinen suoalue rannikkoradan pohjoispuolella, johon kuuluivat ent. Backaksen Fredriksbergin suo, Böhlen suo ja osa Reijolan maata (kts. siv. 123). Toinen on 2.937 ha:n suuruinen osa Ulko-Greijuksen tilaa. Tämä tilan eteläkärki luettiin aluevaihdoksessa virheellisen kartan perusteella Träskin alueeseen ja on toistaiseksi erottamatta. Valtion maitten pinta-ala tällä alueella on siis maarekisterin vaihtoasiakirjojen perusteella 167.22 ha.

Edellämainitun ampumaradan järjestämisen yhteydessä pakkolunasti valtio suojelusalueeksi myös eräitä osia Helsingin maalaiskunnan Oulunkylän kylään kuuluvien tilojen maita. Tilat, josta suojelusalue pakkolunastettiin olivat Monsas, Petas, Nybondas ja A Kottby. Pakkolunastetun alueen pinta-ala on kaikkiaan 39.77 ha. Tämä suojelusalue kuuluu nykyään Oulunkylän maalaiskuntaan sijaiten sen lounaiskulmassa.

Vielä mainittakoon, että valtio Malminkylässä, Haagan kauppalassa ja Oulunkylässä omistaa sikäläisiä poliisiasemia varten ostetut tontit sekä Munkkiniemessä kadettikoulun tontin.

Vihdoin omistaa valtio luonnollisesti kaupungin ympäristökunnissakin rautatietä varten pakkolunastettuja maita. Yksityiskohtaiset tiedot näistä voidaan kuitenkin tässä jättää esittämättä. Rautatiealuetta on Oulunkylässä 25.0193 ha, Malmin—Tapanilan liitosalueella 43.95 ha, Tikkurilan liitosalueella 100 ha, Huopalahden kunnassa 4.7 ha, Haagan kauppalassa 5.503 ha, Pitäjänmäen liitosalueella 12.815 ha, Leppävaaran liitosalueella 26.838 ha ja Grankullan liitosalueella 14.1 ha. Myöskään ei ole aihetta tarkemmin puuttua niihin maihin, jotka tiemaina ovat valtion omaisuutta.

2. SEURAKUNNAT.

Myöskin seurakunnat esiintyvät alueellisesti uudestaanjärjestettävissä osissa kaupungin ympäristökuntia maanomistajina. Varsinkin on Helsingin pitäjän seurakunnalla mainitsemisen arvoista maaomaisuutta.

Harvinaisena perintönä katolisen kirkon ajoilta omistaa Helsingin pitäjän seurakunta Helsingin maalaiskunnassa kaksi arvokasta lahjoitusmaata. Toinen on Räckhals'in eli Rekolan lahjoitusmaa, R. N:o 13, joka kuuluu Helsingin kirkonkylään, mutta sijaitsee Tikkurilan liitosalueella. Tämän tilan lahjoitti kolme talonpoikaa, Anders Reckhals, Hans Madelin ja Michel Redesven v. 1401 Helsingin pitäjän kirkolle heidän ja heidän vaimojensa sielujen puolesta. Omituista kyllä tämä tila samoinkuin kohta mainittava saari vältti Kustaa Vaasan kirkollisen reduktionin ja on edelleen seurakunnan hallussa. Tilan pinta-ala on 407.65 ha. Se on pääasiallisesti metsämaata ja seurakunnan pääasialliset tulot tilasta ovat tuloja tilan eräitten osien vuokraamisesta maanviljelykseen ja metsätuloja.

Toinen tämän seurakunnan ikivanha lahjoitusmaa on Lehtisaari Munkkiniemen eteläpuolella. Tämäkin on lahjoitus Helsingin pitäjän kirkolle 1400-luvun ensimmäisiltä vuosilta. Saaren omistusoikeudesta on aikoinaan ollut suuria riitaisuuksia (*Hultin. Helsinge Församlings historia*). Nykyään on saari vuokrattuna kesähuvila-alueeksi. Itse saaren pinta-ala on 50 ha ja saaren vesialueen 88 ha eli yhteensä 138 ha. Kun Huopalahden kunta v. 1920 erosi Helsingin maalaiskunnasta, unohtui tämä Huopalahden kunnan keskellä sijaitseva saari, jota ei maarekisterissä ole edes mainittu, Helsingin maalaiskuntaan, johon se vieläkin kuuluu, vaikka päätös sen siirtämisestä Huopalahden kuntaan nyttemmin onkin olemassa (kts. sivu 40).

Helsingin pitäjän kirkon alue on noin 1 ha. Seurakunnan kirkkoherran pappila, R. N:o 12, Helsingin kirkonkylässä on pinta-alaltaan 182.54 ha ja kappalaisen virkatalo, Nilsas, R. N:o 7, samassa kylässä 48.18 ha.

Huopalahden, Oulunkylän ja Kulosaaren kirkkojen alueet ja kirkkoherrojen virkatilat ovat tavallisiin asuntotontteihin verrattavia maa-alueita.

Helsingin pitäjän seurakunnan uusi hautausmaa sijaitsee kirkonkylän pohjoisosassa pohjoiseen johtavan maantien varrella, R. N:ot 11³, 11⁴ ja 12¹ ja on pinta-alaltaan 2.01 ha. Huopalahden ja Oulunkylän seurakunnilla ei ole omaa hautausmaata. Sensijaan on Kulosaaren seurakunnalla oma hautausmaa, johon tarkoitukseen A. B. Brändö Villastad v. 1922 on luovuttanut Iso-Pässi-nimisen saaren Kulosaaren pohjoisrannalla, R. N:o 1⁷⁸⁶, pinta-alaltaan n. 2 ha.

Espeen seurakunnan maista eivät mitkään joudu alueellisen uudestaanjärjestelyn alaisiksi tuleville osille kuntaa.

Paitsi asianomaisia seurakuntia omistavat Helsingin kaupungin evankelisuterilaiset seurakunnat yhteisesti maita kaupungin ympäristössä. Nämä seurakunnat omistavat ensinnäkin Helsingin maalaiskunnan Malminkylässä 47.7 ha:n laajuisen käytännössä olevan hautausmaa-alueen. Maa on eroitettu useimmista Malminkylän tiloista. Suurin osa pakkolunastettiin v. 1891. Hautausmaalle vievää rautatietä varten pakkolunastettiin v. 1895 3.2909 ha. V. 1934 päätetyn maanvaihdon kautta saavat seurakunnat kaupungilta lisää maata 14.8 ha. Sitäpaitsi ovat nämä seurakunnat ostaneet vastaista hautausmaata varten Botbyn tilasta Puodinkylässä 63.9 ha:n suuruisen maa-alueen. Tästä luovutetaan kuitenkin edellämämainitun maanvaihdon johdosta kaupungille 13.65 ha. Edelleen ovat nämä seurakunnat v. 1934 Helsingin maalaiskunnan Fastbölen kylässä ostaneet samaan tarkoitukseen 82.109 suuruisen maa-alueen.

3. MAALAIKUNNAT.

Kaupungin ympäristössä olevat kauppala- ja maalaiskunnat omistavat itse verrattain vähän maata. Niitten maaomaisuus rajoittuu tosiasiallisesti vain erilaisiin hallintotarkoituksiin käytettyihin tonttimaihin. Näistä tehdään tarkemmin selkoa kunkin liitosalueen erikoisselvityksessä. Mainittakoon tässä kuitenkin, että asianomaisten kuntain maat eri liitosalueilla ovat yhteensä: Huopalahdessa 1.6 ha, Haagassa 2.36 ha, Oulunkylä ei omista maata, Kulosaaressa 22 ha, Pitäjänmäen

liitosalueella 1 ha, Pakinkylän liitosalueella 0.8 ha, Malmin—Tapaninkylän liitosalueella n. 52 ha, Herttuaniemen liitosalueella 1 ha, Itäisillä saarilla ei ole kunnan maata, Västersundomin liitosalueella 2.87 ha, Tikkurilan liitosalueella 4.8 ha, Leppävaaran liitosalueella 0.74 ha ja Grankullan liitosalueella kauppala 43 ha ja Espoon maalaiskunta 1.7 ha.

6. MAAN JAKAANTUMINEN NYKYÄÄN ERILUONTOISTEN MAANOMISTAJIEN KESKEN.

Selvemmän kuvan saamiseksi siitä kaupunkilaistumisen asteesta, johon edelläselostettu kaupungin ympäristön kuntien maanomistusolojen kehitys viime vuosikymmeninä on johtanut, julaistaan tämän ohessa taulukko maan jakaantumisesta eriluontoisten maanomistajien kesken. Taulukossa on niin tarkkaan kuin se yleensä on mahdollista koetettu osoittaa, miten suuri osa kunkin liitosalueen maasta edelleen on maataviljelevän väestön hallussa, ja miten suuri osa siitä jakaantuu asuntotonttien omistajien, maakeinotteluyhtiöiden, kaupunkikunnan ja muitten julkisoikeudellisten maanomistajien kesken. Tiedot eivät kuitenkaan voi olla täsmälliset. Varsinkin on vaikeata tarkkaan arvioida, miten maa jakaantuu yksityisten asuntotonttien omistajien ja yhtiöiden välillä. Näitä koskevat tiedot ovatkin senvuoksi arviolukuja.

Maan jakautuminen eriluontoisten maanomistajien kesken.

N:o	Liitosalue	Maanviljelijäväestö		Asuntonttienomistajat		Maakeinotteluyhtiöt		Kaupunki		Valtio		Kunnat ja seurakunnat		Yhteensä ha
		ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	
I	Huopalahti:													
	Lauttasaari	—	—	46.1	14.2	220.5	67.6	58.8	18.0	0.2	0.1	0.4	0.1	326.0
	Munkkiniemi	—	—	75.6	13.4	482.5	85.6	—	—	4.7	0.8	1.2	0.2	564.0
	Pikku-Huopalahden kylä ...	—	—	—	—	1.3	0.5	87.0	33.9	168.0	65.6	—	—	256.3
	Lehtisaari	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	44.0	100.0	44.0
	Vähä-Meilähti	—	—	—	—	—	—	27.0	100.0	—	—	—	—	27.0
	Yhteensä	—	—	121.7	10.0	704.3	57.9	172.8	14.2	172.9	14.2	45.6	3.7	1,217.3
II	Haaga	—	—	46.5	12.6	284.4	77.2	28.2	7.7	5.8	1.6	3.5	0.9	368.4
III	Oulunkylä	117.0	19.9	30.0	5.1	—	—	377.0	64.0	65.0	11.0	—	—	589.0
IV	Kulosaari	—	—	41.2	29.7	—	—	72.3	52.2	—	—	25.0	18.1	138.5
V	Pitäjänmäki:													
	Tali	—	—	9.0	2.8	—	—	300.0	93.2	13.0	4.0	—	—	322.0
	Kånala	243.0	89.0	28.6	10.5	—	—	—	—	0.4	0.1	1.0	0.4	273.0
	Kärböle	461.0	35.3	6.0	0.4	—	—	287.0	22.0	553.0	42.3	—	—	1,307.0
	Yhteensä	704.0	37.0	43.6	2.3	—	—	587.0	30.9	566.4	29.8	1.0	[0.05]	1,902.0
VI	Pakinkylä:													
	Pakinkylä	54.0	12.5	204.5	47.3	—	—	173.0	40.0	—	—	0.5	0.1	432.0
	Tuomarila	—	—	—	—	—	—	553.0	100.0	—	—	—	—	553.0
	Tomtbacka ja Nackböle	20.0	4.9	—	—	—	—	385.0	95.1	—	—	—	—	405.0
	Yhteensä	74.0	5.3	204.5	14.7	—	—	1,111.0	79.9	—	—	0.5	0.1	1,390.0
VII	Malmi—Tapanila:													
	Malminkylä	75.0	5.3	118.0	8.3	—	—	1,047.0	73.8	115.0	8.1	64.0	4.5	1,419.0
	Tapaninkylä	—	—	863.0	68.0	—	—	332.0	26.1	25.0	2.0	50.0	3.9	1,270.0
	Suutarinkylä	202.0	86.3	31.0	13.3	—	—	—	—	1.0	0.4	—	—	234.0
	Viikinkylä	—	—	—	—	—	—	175.0	27.0	473.0	73.0	—	—	648.0
	Yhteensä	277.0	7.8	1,012.0	28.3	—	—	1,554.0	43.5	614.0	17.2	114.0	3.2	3,571.0
VIII	Herttuanieniemi:													
	Herttuanieniemi ja Båtvik	89.5	11.0	38.2	4.7	—	—	688.0	84.2	1.0	0.1	0.3	[0.03]	817.0
	Puodinkylä	—	—	215.0	31.0	68.0	9.8	347.0	50.0	—	—	64.0	9.2	694.0
	Brändön kartano	—	—	—	—	—	—	48.0	100.0	—	—	—	—	48.0
	Yhteensä	89.5	5.7	253.2	16.2	68.0	4.4	1,083.0	69.5	1.0	0.1	64.3	4.1	1,559.0

N:o	Liitosalue	Maanviljelijäväestö		Asuntonttienomistajat		Maakeinotteluyhtiöt		Kaupunki		Valtio		Kunnat ja seurakunnat		Yhteensä ha
		ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	
IX	Itäinen saaristo:													
	Degerönkylä ja Turholma ...	484.0	48.4	310.0	31.0	—	—	168.0	16.8	38.0	3.8	—	—	1,000.0
	Santahamina	—	—	—	—	—	—	—	—	463.0	100.0	—	—	463.0
	Mjölö	—	—	—	—	—	—	—	—	107.0	100.0	—	—	107.0
	Yhteensä	484.0	30.8	310.0	19.8	—	—	168.0	10.7	608.0	38.7	—	—	1,570.0
X	Tikkurila:													
	Tikkurila	878.8	57.6	500.0	32.7	60.0	3.9	—	—	84.9	5.6	3.3	0.2	1,527.0
	Fastböle	435.2	77.8	5.0	0.9	—	—	—	—	36.7	6.6	82.1	14.7	559.0
	Haxböle	111.5	81.4	10.0	7.3	—	—	—	—	15.5	11.3	—	—	137.0
	Hanaböle	919.4	74.3	300.0	24.3	—	—	—	—	16.1	1.3	1.5	0.1	1,237.0
	Osa Kirkonkylää	82.7	15.5	35.4	6.6	—	—	—	—	7.9	1.5	407.6	76.4	533.6
Yhteensä	2,427.6	60.8	850.4	21.3	60.0	1.4	—	—	161.1	4.0	494.5	12.4	3,993.6	
XII	Västersundom:													
	Häkansböle	741.0	99.3	5.0	0.7	—	—	—	—	—	—	—	—	746.0
	Mellunkylä	1,148.9	99.0	10.0	0.9	—	—	—	—	0.1	[0.0]	2.0	0.2	1,161.0
	Nordsjö	727.4	99.4	—	—	—	—	4.2	0.6	—	—	0.4	[0.05]	732.0
	Sottungsby	1,389.4	83.9	—	—	—	—	—	—	266.6	16.1	—	—	1,656.0
	Västersundom	1,191.0	95.1	—	—	—	—	—	—	62.0	4.9	—	—	1,253.0
Yhteensä	5,197.7	93.7	15.0	0.3	—	—	4.2	0.1	328.7	5.9	2.4	[0.04]	5,548.0	
XIII	Leppävaara:													
	Leppävaaran ja Kilon asemanseudut	587.8	26.0	507.5	22.5	707.5	31.3	—	—	454.9	20.1	0.7	0.1	2,258.4
	Hagalund	558.4	71.1	57.7	7.4	153.0	19.5	15.9	2.0	—	—	—	—	785.0
Yhteensä	1,146.2	37.7	565.2	18.6	860.5	28.3	15.9	0.5	454.9	14.9	0.7	[0.02]	3,043.4	
XIV	Grankulla:													
	Grankullan kauppala	—	—	303.3	71.0	76.1	17.8	—	—	4.6	1.1	43.0	10.1	427.0
	Bemböle, (Viherlaakso)	—	—	91.5	77.5	25.1	21.3	—	—	—	—	1.4	1.2	118.0
	Karvasbacka (Viherlaakso)	—	—	12.5	79.6	3.2	20.4	—	—	—	—	—	—	15.7
	Karvasbacka (muu osa) ...	275.9	88.9	26.8	8.6	—	—	—	—	7.6	2.5	—	—	310.3
	Smedsby	155.0	86.5	22.0	12.3	—	—	—	—	1.9	1.1	0.3	0.1	179.2
Yhteensä	430.9	41.0	456.1	43.4	104.4	9.9	—	—	14.1	1.4	44.7	4.3	1,050.3	
Kaikki alueet yhteensä		10,947.9	42.2	3,949.4	15.3	2,081.6	8.0	5,173.4	20.0	2,991.9	11.5	796.2	3.0	25,940.4

V. LUKU. TEOLLISUUTTA KAUPUNGIN YMPÄRISTÖSSÄ.

1. NYKYISET TEOLLISUUSLAITOKSET.

Helsingin ympäristön kaupunkilaistumisen merkinä voidaan pitää myöskin teollisuuden sijoittumista ennen vain maataloutta harjoittaneelle maaseudulle kaupungin naapuruuksessa. Teollisoituminen on kuitenkin esikaupunkialueilla ollut suhteellisen hidasta ja vähäistä. Niinkin myöhään kuin v. 1912 saattoi eräs Helsingin kaupunginvaltuuston komitea todeta, että »teollisuus ei ole tähän asti sanottavassa määrässä siirtynyt pääkaupunkia ympäröivälle maaseudulle, niinkuin näkyy siitä, että teollisuusyritysten maksettavaksi Oulunkylässä ja Malmilla v. 1911 oli pantu ainoastaan 835 veroäyriä». Komitea jatkaa sitten: »Yritystä teollisuussiirtolan aikaansaamiseen on kuitenkin huomattavana Malmin ja Mosabackan (sittemmin Tapanilan) välisen rautatien varsilla ja O. Y. M. G. Stenius alkaneen Pitäjänmäen aseman läheisyydestä luovuttaa tontteja teollisuuden käytettäväksi.» (P. A. n:o 76 v:lta 1912 s. 15.)

Esitetyssä lausunnossa onkin jo mainittu ne paikat esikaupunkialueilla, jonne teollisuutta parhaastaan on sijoittunut. Tämä on keskittynyt pääasiallisesti Malmi—Tapanilaan rautatien varteen sekä Pitäjänmäen aseman lähistölle. Näihin voisi lisätä Tikkurilan, johon ehkä aikaisemmin syntyi teollisuutta, siellä kun jo v. 1862 Keravanjoen vesivoimaa hyväkseen käyttäen eräs öljy- ja väritehdas aloitti toimintansa. Oulunkylä on sittemmin kadottanut asemansa alkavana teollisuuskeskuksena. Maailmansodan loppuvuosina suunniteltiin huomattavien teollisuuslaitosten perustamista Herttuaniemeen, mutta suunnitelmista ei yhtäkään sittemmin päästy toteuttamaan.

Malmin aseman ja Tapanilan pysäkin ympäristössä on m.m. seuraavat osaksi verrattain huomattavatkin teollisuusyritykset: Sanduddin Tapettitehdas Oy., Maanviljelyskonetehdas, Oy. Metallikutomo AB., Oy. Semptalin AB:n Kattohuopatehdas, Oy. Constructor AB., Keskusosuusliike Hankkijan rehummylly ja eläinrehuvarasto, Keskusosuusliike Laborin rehummylly, korjauspaja ja eläinrehuvarasto, Suomen eläinrehuvarasto, Helsingin Turkisteollisuus Oy:n turkistehdas, Suomen Minerali-Oy:n eristysainetehdas, Oy. Autokoriteollisuus AB. ja Malmin Kalkkihiiekkatiilitehdas Oy. Kaikkiaan on teollisuus- ja käsityölaitoksia näillä tienoin noin 30. Näitten laitosten vuosituotannon tunnettu arvo oli v. 1933 noin 35 milj. markkaa ja työntekijäin luku noin 500.

Pitäjänmäen aseman lähistöllä sijaitsevat vain A. B. Gottfrid Strömbergin sähkötarvetehdas, Kastor Oy:n lämmityslaitetehdas, AB. Ullrich Anderzen & C:o-nimisen yhtiön väri- ja vernisatehdas sekä Finska Malt AB.-nimisen yhtiön mallastehdas ja kaljapanimo. Näistä ensiksi mainittu on varsin huomattava.

Tikkurilan aseman ympäristössä toimii nykyään eräitä AB. Schildt & Hallberg-nimisen yhtiön teollisuuslaitoksia, nimittäin vernissa-, väri- ja lakkatehdas, sekä joitakin pienempiä teollisuus- ja käsityölaitoksia.

Jonkun verran teollisuutta on hajanaisemmin sijoitettuna esim. Pukinmäessä, missä toimii K. A. Veisteen koriste- ja lelutehdas, Malmin hautausmaan lähistöllä,

missä ovat J. Laukkasen hautakiviveistämö ja K. Salmelan hautakiviveistämö sekä Viikinmäessä muudan autokorjaamo. Viimeksimainitulla alueella sijaitsevat myöskin Helsingin kaupungin vesijohtolaitoksen eräs pumppuasema, joka sinne rakennettiin jo v. 1876, sekä Imatran voimalaitoksen suuri muuntaja-asema Helsinkiä varten.

2. ESIKAUPUNKIEN SÄHKÖISTÄMINEN KAUPUNGIN TOIMESTA.

Tässä mainittu eräitten esikaupunkialueitten teollisoituminen pääsi varsinaiseen alkuun vasta sen jälkeen, kun Helsingin kaupunki ryhtyi myymään sähkölaitoksestaan käyttövoimaa esikaupunkialueillekin.

Kaupungin vuonna 1907 kunnallistutettu sähkölaitos oli alkanut jakaa virtaa heinäkuussa 1909. V. 1910 pyysivät »Äggelby elektriska belysningsaktiebolag» ja »A. B. Brändö Villastad»-nimiset yhtiöt, että kaupunki ryhtyisi antamaan virtaa Oulunkylään ja Kulosaarelle niin katuvalaistukseen kuin yksityistenkin tarpeisiin käytettäväksi. (P. A. n:o 27 ja 65 v:lta 1910.) Tämä silloisissa oloissa oudolta tuntuva aloite pani vireille laajan selvitystyön siitä, mitä politiikkaa kaupungin olisi noudatettava viereisiään esikaupunkimuodostumia kohtaan. Kysymystä selvittämään asetti valtuusto tammikuun 17 päivänä 1911 valiokunnan. Valiokunnan ensimmäinen mietintö, mikä annettiin toukokuun 3 päivänä 1911, koski näitä virranhankintoja. (P. A. n:o 17 v:lta 1911.) Valiokunta puolsi anomuksia viitaten m. m. kaupunginvaltuustossa asiaa alustavasti käsiteltäessä esitettyyn näkökohtaan, että »jos kaupunki vastedes tulisi liittäneeksi nämä yhdyskunnat yhteyteensä, näytti suotavalta, että ne jo edeltäpäin olisivat kaupungin kanssa niin yhdenmukaiset kuin suinkin, jottei niissä esimerkiksi tarvitsisi ryhtyä lunastamaan pois yksityisiä sähkö- (tai kaasu-) yhtiöitä».

Valiokunnan mietinnön hyväksyi kaupunginvaltuusto toukokuun 30 päivänä 1911 ja pian sen jälkeen alettiin kaupungin sähkölaitoksesta antaa virtaa Oulunkylään ja Kulosaarelle. Virranjakelusta ottivat mainitut yhtiöt huolehtiakseen. Kaupungin kustannuksella rakennettiin suurjännitejohdot yhtiöitten muuntaja-asemille, joista Oulunkylän muuntaja-asema sijaitsi rautatieaseman lähistöllä ja Kulosaaren muuntaja saaren länsirannalla. AB. Brändö Villastadin kanssa tehty sopimus purkautui myöhemmin, ja kaupunginvaltuusto päätti joulukuun 14 p:nä 1921 tehdä uuden sopimuksen virranjakelusta Kulosaarella Brändö Telefon- och elektricitets A. B:n kanssa. Tämä sopimus siirtyi kuitenkin heti vuoden 1922 alussa toimintansa alottaneelle Kulosaaren maalaiskunnalle.

Mainittakoon tässä yhteydessä, että ylläsanottu valiokunta päämietinnössään, mikä annettiin marraskuun 22 päivänä 1912 ja johon edempänä on syytä useasti palata (P. A. n:o 76 v:lta 1912), kehitti ehdotuksiaan virran myöntämisestä esikaupungeille siihen suuntaan, että kaupungin vastedes tutkiessaan tätä tarkoittavia hakeuksia olisi myönnytyksen ehdoksi pantava sellaisia rajoituksia yhdyskuntain maa-alueitten suunnitteluun ja rakentamiseen, liikenneväyläin järjestämiseen y. m. nähden, jotka takaavat yhdyskunnan kehityksen käyvän toivottuun suuntaan. Tämän ohjelmakohdan toteuttamisesta ei myöhemmin kuitenkaan tullut mitään.

Samana periaatteellisen kannan kuin Oulunkylän ja Kulosaaren varustamiseen sähkövoimalla otti kaupunki myöhemmin muittenkin esikaupunkien sähköistämiseen nähden.

V. 1913 teki Haagan huvilayhdyskunta tätä tarkoittavan esityksen ja siihen yhtyi O. Y. M. G. Stenius Munkkiniemen puolesta. Asianomaisen valmistuksen jälkeen (P. A. n:o 9 v:lta 1914) suostui kaupunginvaltuusto maaliskuun 10 päivänä 1914 tähän anomukseen. Kaupunki otti myydäkseen korkeajännitevirtaa O. Y. M. G. Steniukselle, joka rakennutti kaupungin alueelle Meilahteen muuntaja-aseman, mistä yhtiö itse huolehti virran jakamisesta niinhyvin Haagaan kuin Munkkiniemeen. Muuntaja-

asema siirtyi sittemmin ensiksi Helsingin Raitiotie- ja Omnibus O. Y:lle v. 1926 ja seuraavana vuonna tältä yhtiöltä kaupungille. V:sta 1924 alkoi Haagan kauppala ottaa sähkövirran suoraan kaupungilta.

Malmille oli v. 1910 perustettu yksityinen sähkölaitos A. B. Malm Elektricitetsverk-niminen yhtiö, jonka alkuaan omisti AB. Gottfrid Strömberg OY. V. 1910 yhtiön taholta tiedusteltiin, millä ehdoilla yhtiön laitoksen saisi liittää kaupungin sähkölaitokseen. Kun kaupungin sähkölaitos siihen aikaan oli äärimmäisiin asti kuormitettu eikä toiveita jo tilattujen lisäkoneiden saamisesta lähiaikoina ollut olemassa (P. A. n:o 45 v:lta 1916), päätti valtuusto antaa asian sillä kertaa raueta. Jo kesäkuun 19 päivänä 1917 saattoi kaupunginvaltuusto kuitenkin antaa myönteisen vastauksen yhtiön uuteen anomukseen. Yhtiö sai virran Oulunkylään rakennetusta suurjännitejohdosta. (P. A. n:o 45 v:lta 1917.) V. 1924 teki yhtiö Etelä-Suomen Voima OY:n kanssa sopimuksen sähkövirran hankinnasta. Vähitellen onkin yhtiö siirtynyt käyttämään melkein yksinomaan Etelä-Suomen Voima OY:ltä saatua virtaa. Yhtiö huolehti virran jakelusta paitsi Malmilla myös Tapaninkylässä ja siihen kuuluvassa Puistolassa, Pukinmäessä, Tikkurilassa, Haxbölessä, Hanabölessä ja Suutarinkylässä.

Elokuun 31 päivänä 1920 päätti kaupunginvaltuusto tehdä kauppaneuvos Julius Tallbergin kanssa sopimuksen sähkövirran myymisestä Lauttasaarelle.

Kaupungin kanta esikaupunkien sähköistämiskysymyksessä otettiin tavallaan vielä tarkistettavaksi v. 1921, jolloin osoittautui tarpeelliseksi laajentaa sähkövirran myyntiä kaupungin pohjoispuolella oleville alueille. Päätettiin jatkaa nyt vuosikymmenen ajan noudatettua politiikkaa. Oulunkylän sähköyhtiö oli yhdessä eräissä Pakinkylän osissa virtaa jakavan Pakinkylän Sähkö Oy:n sekä Keskusosuusliike Hankkijan kanssa, joka varsinaisen esikaupunkialueen ulkopuolella Helsingin maalaiskunnan kirkonkylässä omistaa Tammiston maatilan, pyytänyt, että kaupunki vetäisi suurjännitejohdon Oulunkylän länsiosassa olevalle n.s. Välitäipaleen asutusalueelle ja ryhtyisi täällä myymään virtaa asukkaalle. Kaupunginvaltuusto suostui tähän lokakuun 12 päivänä 1921 oikeuttaen samalla anojat asettamaan pylväitä johtoineen kaupungin omistamille maille. Mainittuun paikkaan sijoitetusta muuntajasta rakensivat tämän jälkeen Oulunkylän sähköyhtiö suurjännitejohdon vanhalle muuntaja-asemalle Oulunkylän rautatieaseman lähistölle sekä Pakinkylän Sähkö Oy. ja Hankkija yhdessä suurjännitejohdon Pakinkylän kautta ylös Tammiston kartanoon. Käyttäen hyväkseen puheenaolevien yhtymäin kanssa tehdyssä virranmyyntisopimuksessa olevaa lunastusoikeutta osti kaupunki v. 1923, kun kaupungin omistaman Tuomarinkylän kartanon sähköistäminen oli järjestettävä uudelleen ja Nackbölen kylästä toivottiin saatavan kuluttajia, Pakinkylän Sähkö Oy:ltä ja Hankkijalta näitten suurjännitejohdon aina Tuomarinkylän maitten keskiosassa sijoitettuun muuntajaan. Tältä muuntajalta ryhtyi kaupunki v. 1925 itse myymään virtaa Tombackaan ja Nackböleen. Hankkijan suurjännitejohtoon on Osuusliike Elanto yhtynyt osalliseksi Tolkbyn kylässä omistamansa Backaksen tilan tarvetta varten. Mainittakoon tässä yhteydessä vielä, että kaupunki myy itse sähkövirran Viikin latokartanon alueella Vanhastakaupungista johdetusta korkeajännitejohdosta.

Espoon maalaiskunnan alueella oleviin esikaupunkeihin ulotti kaupunki virran myymisen v. 1917. Tämä tapahtui kuitenkin välillisesti sillä tavoin, että ensin AB. Gottfrid Strömberg OY. ja myöhemmin AB. M. G. Stenius ryhtyi omista johdoistaan myymään kaupungilta ostettua virtaa Albergan Sähkö Oy:lle, joka hoiti virranjakelua koko Leppävaaran liitosalueella. Muista tällä suunnalla olevista esikaupungeista saa myös Grankulla sähkövirran kaupungilta, joskin välillisesti Esbo Elektriska AB.-nimisen yhtiön välityksellä.

Helsingin maalaiskunnassa sijaitsevat läntiset esikaupungit, nimittäin Pitäjänmäen aseman seutu, saivat sähkövirtansa kaupungilta valtuuston päätettyä joulukuun 10 päivänä 1918 tehdä hankintasopimuksen A. B. Gottfrid Strömberg O. Y:n kanssa yhtiön Pitäjänmäen aseman luona olevien suurten teollisuuslaitosten voimavirran tarvetta varten. Kaupunki myy suurjännitevirtaa yhtiön muuntajalle Mei-

lahdessa; mistä yhtiö on vetänyt oman johtonsa. A. B. Gottfrid Strömberg O. Y. on Pitäjänmäen yksityisten kuluttajain sähkötarpeen tyydyttämiseksi perustanut tytäryhtiön Sockenbacka Elektricitets AB., joka myy virtaa Kåalan ja Talin kyliin. Yhtiö on kuitenkin myöhemmin ruvennut ottamaan sähkövirtansa Haagan kauppalan välityksellä. Talin kartanoon myy sähkön Esbo Elektriska AB.

Mitä itäisten esikaupunkien sähköistämiseen tulee, niin on Etelä-Suomen Voima O. Y. hankkinut itselleen oikeuden sähkövirran myymiseen kaikkiin muihin tällä suunnalla oleviin liitosalueihin paitsi Kulosaarelle, siis Herttuaniemeen, Kulosaaren kartanoon, Puodinkylään, Degeröhön ja Santahaminaan.

III OSA.

TÄHÄNASTISET HALLINNOLLISET TOIMEN-
PITEET JA ALOTTEET ESIKAUPUNKI-
ASUTUKSEN JÄRJESTÄMISEKSI.

I. LUKU. HALLINNOLLISET OLOT ENSIMÄISISSÄ ESIKAUPUNGEISSA ENNEN KAUPUNKIIN LIITTÄMISTÄ.

1. HELSINGIN MAALAIKUNNAN ENSIMÄISET TOIMENPITEET.

Esikaupunkiasutus on maalaiskunnassa aina vierasta ainesta. Jo ne tehtävät, mitkä esikaupunkiasutuksen järjestäminen asettaa kunnallishallinnolle, ovat maalaiskuntain hallinnolle vieraita. Sellainen kaupunkioloja muistuttava asutuksen keskittyminen ja tästä aiheutuva niinhyvin rakennusten kuin asukkaiden läheinen naapuruus, mikä on tavalliselle esikaupunkiasutukselle ominaista, vaatii rakennustoiminnan ankarampaa valvontaa, tehokkaampaa palosuojelua ja monipuolisemmin kehitettyä terveydenhoitoa kuin maaseutuasutus yleensä. Lainsäädäntö ei anna maalaiskunnille riittäviä valtakeinoja tällaisten tehtävien hoitamiseen eikä näillä kunnilla myöskään ole näitten tehtävien hoitoon tarpeellisia elimiä. Näin oli varsinkin asianlaita Helsingin ensimmäisten esikaupunkien aikana, jolloin ei vielä ollut edes vuoden 1898 asetusta taajaväkisistä yhdyskunnista. Maalaiskuntien haluttomuus ryhtyä esikaupunkiohjelmien järjestämiseen on jo tältä kannalta ymmärrettävissä.

Mutta myöskin itse esikaupunkiväestö on maalaiskunnan talonpoikaisväestölle vierasta. Esikaupunkiväestö elää toisten elinkeinojen varassa kuin maalaiskunnan maanviljelijät. Suurimmalta osalta se saa toimeentulonsa kaupungissa. Sen elämäntavat ja elämänvaatimukset ovat toiset. Maalaiskuntaan muuttaneet esikaupunkilaiset ovat sukupolvia tiloillaan asuneitten talonpoikien keskuudessa vieraspaikkakuntalaisia siirtolaisia. Helsingin ympäristön erikoisissa oloissa ovat esikaupunkilaiset myöskin huomattavalta osalta toisenkielistä väkeä. Kaikki tämä on omiaan lisäämään maalaiskuntain välinpitämättömyyttä esikaupunkien olojen järjestämistä koskevissa asioissa ja synnyttämään niinhyvin kunnallishallinnon alalla kuin muussakin yhteistoiminnassa ristiriitoja varsinaisen maanviljelijäväestön ja esikaupunkiväestön välillä.

Helsingin maalaiskunnan suhtautuminen ensimmäisiin sen alueella muodostuneisiin esikaupunkeihin, Hermanniin, Toukolaan ja Pasilaan, ei poikennut maalaiskuntain yleisestä kielteisestä kannasta esikaupunkeihin nähden. Vielä v. 1909 valitti kaupungin rahatoimikamari että »Helsingin maalaiskunta aina on katsonut olevan asettuminen epäävälle kannalle ehdotettuihin uudistuksiin nähden». (P. A. n:o 36 v:lta 1909.)

Ainoa mainittava ensimmäinen esikaupunkiasutuksen aikainen maalaiskunnan järjestelytoimenpide oli se, että Helsingin maalaiskunnan kuntakokous joulukuun 4 päivänä 1893 nimenomaan esikaupunkien terveyshoidollisia oloja silmälläpitäen päätti hyväksyä terveydenhoitojärjestyksen maalaiskunnalle. Tämän maaherra vahvisti toukokuun 18 päivänä 1894. Terveydenhoitojärjestyksessä määrättiin m. m. että kuhunkin kylään oli asutuksen suuruudesta riippuen asetettava yksi tai useampia terveyskaitsijoita. Nämä otti kolmeksi vuodeksi kerrallaan toimeensa kunnallislautakunta. Paitsi varsinaisia terveyshoidollisia määräyksiä puhtaanapidosta y. m. sisältyi tähän terveydenhoitojärjestykseen myös eräitä säännöksiä rakentamisesta. (Ter-

veydenhoitojärjestys on sellaisenaan julaistu P. A:ssa n:o 2 v:lta 1895.) Vaikka Hermannia ja Toukolaa varten asetettiin tarkastaja, lienee terveydenhoitojärjestyksen noudattamisen valvonta alunpitäen jäänyt heikoksi.

Maalaiskunnan haluttomuuteen tehdä mitään nimenomaan Hermannin ja Toukolan olojen järjestämiseksi vaikutti osaltaan se, että Gumtähden kartano, jonka mailla nämä esikaupungit kuten tunnettua sijaitsivat, v. 1893 siirtyi kaupungin omaksi ja että maalaiskunta toivoi kaupungin ryhtyvän toimenpiteisiin niitten liittämiseksi kaupunkiin. Tästä kaupungin viranomaiset, kuten aikaisemmin on mainittu (kts. sivu 19—20), keskustelivatkin jo siitä alkaen kun Gumtähden ostokysymys tuli ratkaisevaan vaiheeseen, mutta liittäminen hän tapahtui vasta vuoden 1906 alusta.

2. KAUPUNKIKUNNAN ENSIMÄISET TOIMENPITEET.

Myöskin kaupunkikunnan suhtautuminen Gumtähden kartanon maille syntyneiden esikaupunkien olojen järjestämiseen oli aluksi varsin kielteinen. Kaupunki tosin osti Gumtähden kartanon, mutta tätä perusteltiin yleisesti sillä, että kaupunki vain tahtoi suojella itseään yhä kasvavaa esikaupunkiasutusta vastaan. Jo olemassaolevien esikaupunkien olojen parantamiseen ei tahdottu ryhtyä. Kaupungin viranomaisten mielestä olisi ollut parasta, että nämä esikaupungit olisi hävitetty maan tasalle (»Från ordnings- och sanitär synpunkt betraktadt hade för den skull otvifvelaktigt en omedelbar demolering af dessa bostadsanhopningar varit det för staden förmånligaste.» P. A. n:o 14 v:lta 1900). Rahatoimikamari oli v. 1895 »useista syistä tullut yhä varmemmin vakuutetuksi siitä, ettei näillä esikaupungeilla ollut mitään tulevaisuutta ja että kaikkalainen rakentaminen näissä oli kaupungille enemmän vahingoksi kuin hyödyksi. Kaupungin viranomaisten kaikkien pyrkimysten tulee tämän vuoksi kohdistua siihen, että kustannukset Gumtähdestä supistettaisiin mahdollisimman vähiin.» (P. A. n:o 2 v:lta 1895.)

Sillä aikaa kuin uhkaavaa liitosta kaikin tavoin koetettiin viivyttää ja välttää, oli kaupunki kaikesta vastahakoisuudestaan huolimatta pakoitettu oman etunsa vuoksi uhraamaan varoja Hermannin ja Toukolaan. Varsinkin olivat terveyshoidolliset olot näissä esikaupungeissa sellaiset, että kaupungin täytyi ulottaa toimintansa tänne rajojensa ulkopuolellekin. V. 1894 vedettiin kaupungin vesijohdosta haara Hermannin keskusta, jonne avattiin yleinen »vesiposti». Samalla rakennettiin jonkun verran viemärijohtoa ja tätä oli tehtävä seuraavinakin vuosina. Vuodesta 1895 kaupunki sitoutui suorittamaan palkan näitä esikaupunkeja varten asetettavalle maalaiskunnan terveystarkastajalle. Kun maalaiskunta ei suostunut perustamaan kansakoulua alueelle, oli kaupunki pakoitettu ottamaan Hermannin ja Toukolan lapset omiin kansakouluihinsa. Tällaisia oppilaita oli v. 1896 kaupungin kouluissa 250 eli lähes 5 % koko silloisesta oppilasmäärästä. Vihdoin kaupunki katsoi edullisemmaksi vuoden 1898 syksystä alkaen ryhtyä ylläpitämään erikoista sekä suomen- että ruotsinkielistä kansakoulua näitä esikaupunkeja varten.

Jokseenkin samanlainen oli kehityksen kulku Pasilan esikaupunkiin nähden. Kaupungin oli kustannettava alueelle viemärijohtoja, katuvalaistus, erikoista poliisimiestöä, sairaanhoitajatar, lääkäri, kaksi kansakoulua y.m.

Kun kaupunkikunta tällä tavoin oli ottanut kustantaakseen varsin useita kunnallisen toiminnan aloja näillä ensimmäisillä varsinaisilla esikaupunkialueilla, ei näitten esikaupunkien liittäminen kaupunkiin enää tosiasiallisesti aiheuttanut suurempaa mullistusta oleviin oloihin.

II. LUKU. TAAJAVÄKISTEN YHDYSKUNTAIN PERUSTAMINEN.

1. OULUNKYLÄ, PASILA JA HAAGA ENSIMÄISINÄ.

Verrattain pian senjälkeen kuin edellämainitut esikaupungit olivat ilmestyneet kaupungin rajoille, syntyi ajatus, että olisi aikaansaattava jokin kaupunkien ja maalaiskuntien hallinnon välimuoto, jota voitaisiin käyttää esikaupunkien olojen järjestämiseen. Jo Gumtähden kartanon ostoa koskeissa asiakirjoissa vuodelta 1893 viitattiin tällaiseen mahdollisuuteen. »Voitaisiin ehkä keksiä tilaa varten jokin hallintomuoto, mikä ei välittömästi johtaisi tilan liittämiseen kaupunkiin, mutta kuitenkin voisi täysin tyydyttää kaupungin vaatimukset saada vaikutusvaltaa järjestyksen ylläpitoon sekä rakennustarkastuksen, terveydenhoidon ja koulutoimen valvontaan alueilla.» (P. A. n:o 8 v:lta 1893.) V. 1895 ilmoitti rahatoimikamari aina suhtautuneensa pidättyvästi ajatukseen esikaupunkien liittamisestä kaupunkiin, m. m. koska »ensin olisi saatava aikaan lainsäädäntö kauppaloista ja esikaupungeista, jonka nojalla näille voitaisiin antaa jonkinlaista itsehallinto- ja itseverotusoikeutta».

Nähtävästi juuri Helsingin silloinen esikaupunkikysymys ja sentapaiset ajatukset, joita edellämainitulla tavalla täällä oli esitetty, johtivatkin lainsäädäntöalotteeseen tällä alalla. Vuoden 1894 valtiopäivillä tehdyn aloitteen johdosta säädyt anoivat, että K. M. »suvaitisi joko asettamalla komitean tai muulla soveliaalla tavalla ryhtyä sellaisiin toimiin, että lakiehdotus etukaupunkien ja niiden kaltaisten yhdyskuntain kunnallisten ja muiden olojen järjestämisestä vahvistettaisiin». V. 1895 asetettiin komitea ja se sai mietintönsä valmiiksi v. 1896. Ehdotuksesta pyydettiin m. m. Helsingin kaupunginvaltuuston lausuntoa. (P. A. n:o 12 v:lta 1896.) Aloite johti tunnettuun kesäkuun 15 p:nä 1898 annettuun asetukseen taajaväkisten maalaisyhdyskuntien järjestämisestä eräissä tapauksissa. Asetuksen noudattamisen helpottamiseksi saattoi senaatti v. 1900 julkisuuteen kokoelman erilaisia mallisääntöjä taajaväkisiä yhdyskuntia varten. Mallisäännöt oli laatinut silloinen protokollasihteeri K. J. Ståhlberg.

Kesti kuitenkin useita vuosia, ennenkuin Helsingin maalaiskunta saatiin ryhtymään toimenpiteisiin tämän uuden asetuksen tarjoamien mahdollisuuksien käyttämiseen.

Ensimmäinen yritys asetuksen soveltamiseen pantiin alkuun v. 1903. Joulukuun 28 päivänä sanottuna vuonna hyväksyi Helsingin maalaiskunnan kuntakokous asianomaisen piirilääkärin aloitteesta laaditun ehdotuksen terveydenhoitojärjestykseksi Pasilan, Haagan ja Oulunkylän huvilayhdyskuntia varten ja päätti pyytää tälle kuvernöörin vahvistuksen. Alote oli kuitenkin m. m. sikäli muodollisesti virheellinen, että ensin ei oltu hankittu sellaista senaatin suostumusta tällaisen terveydenhoitojärjestyksen antamiseen, jota sanotun vuoden 1898 asetus edellytti. Tammikuun 23 päivänä 1905 teki kuntakokous uuden esityksen asiasta, ja lokakuun 9 päivänä 1906 päätti senaatti oikeuttaa Helsingin maalaiskunnan laatimaan terveydenhoitojärjestykset sanottuja yhdyskuntia varten. Nämä yhdyskunnat oli täten tosiasialli-

sesti julistettu taajaväkisiksi yhdyskunniksi. Toukokuun 13 päivänä 1907 hyväksyi Helsingin maalaiskunnan uusi valtuusto tällä uudella pohjalla jälleen ehdotuksen yhteiseksi terveydenhoitojärjestykseksi näitä taajaväkisiä yhdyskuntia varten ja kuvernöörin vahvistus sille saatiin maaliskuun 3 päivänä 1908. Tämä terveydenhoitojärjestys oli laadittu edellämainittujen mallisääntöjen perusteella.

2. HELSINGIN MAALAISKUNNAN OHJELMA V:LTÄ 1907.

Enemmän pontta pyrkimykseen taajaväkisten yhdyskuntien muodostamiseksi saatiin kuitenkin vasta senjälkeen, kuin maalaiskunnan päätösvallan käyttäminen oli siirretty kuntakokoukselta kunnanvaltuustolle. Tällöin olivat jo seuraukset 1900-luvun ensimmäisten vuosien suuresta esikaupunkeihin muutosta alkaneet näkyä.

Heti Helsingin maalaiskunnan valtuuston ensimmäisessä kokouksessa tammikuun 28 päivänä 1907 päätettiin asettaa komitea valmistamaan kysymystä huvilayhdyskuntien olojen järjestämisestä. Komitean aloitteesta kutsui kunnanvaltuuston puheenjohtaja Oulunkylän, Haagan, Pasilan ja Pakinkylän huvilayhdyskuntien asukkaat kussakin yhdyskunnassa erikseen järjestettyihin kokouksiin vastaamaan kysymyksiin halusivatko he, että asianomaisia yhdyskuntia ryhdyttiin järjestämään antamalla rakennusjärjestyksiä y. m. järjestyssääntöjä ja myöntämällä kullekin yhdyskunnalle oikeus kokoontua n. s. yksityisiin kuntakokouksiin käsittelemään yhdyskuntaa koskevia asioita.

Näin koollekutsutuista kokouksista kerrotaan seuraavaa: Oulunkylässä vastattiin myöntävästi esitettyihin kysymyksiin, vaikkakin voimakas vähemmistö maanomistajien johdolla mutta työväen kannattamana pani vastalauseensa päätöstä vastaan. Haagassa läsnäolijat yksimielisesti kannattivat ehdotusta, joskin saapuvilla olevat työväestön edustajat olivat epäröivällä kannalla. Pasilassa ei ketään saapunut kokoukseen, mutta kokoushuoneuston ulkopuolella eräs asukasten lähetystö antoi kokouksen kokoonkutsujalle kirjelmän, jossa pantiin vastalause hanketta vastaan ja vaadittiin alueen liittämistä kaupunkiin. Pakinkylässä oli kokoushuoneusto niinikään tyhjä. (Fil. mag. *Sigurd Stenius*. Dagens Tidning 25. V. 1913.) Näitten kokousten huonosta menestyksestä huolimatta alkoi nyt taajaväkisten yhdyskuntien ajanjakso Helsingin esikaupunkialueilla.

Sanotun komitean ehdotuksesta päätti Helsingin maalaiskunnan valtuusto huhtikuun 15 päivänä 1907 tehdä senaatille esityksen, että edellämainituille Pasilan, Haagan ja Oulunkylän taajaväkisille yhdyskunnille saataisiin antaa terveydenhoitojärjestyksen lisäksi järjestyssääntö sekä rakennus- ja palojärjestykset. Syyskuun 15 ja 30 päivinä samana vuonna päätti valtuusto lisäksi tehdä esityksen siitä, että saataisiin laatia Pakinkylän yhdyskuntaa varten terveydenhoito-, rakennus- ja palojärjestykset ynnä Tapaninkylän, Pitäjänmäen, Kulosaaren, Malminkylän ja Tikkurilan huvilayhdyskuntia varten rakennusjärjestykset. Marraskuun 4 päivänä 1908 saatiin näihin esityksiin senaatin suostumus. Tämä senaatin päätös on siten useitten huomattavimpien taajaväkisten yhdyskuntain perustuskirja. Sanottuna päivänä annettua päätöstä täydensi välittömästi lokakuun 13 päivänä 1909 annettu senaatin päätös Helsingin maalaiskunnan oikeuttamisesta laatimaan Pakinkylää varten myös järjestyssääntö.

3. YLEISET SÄÄNNÖT KAIKKIA YHDYSKUNTIA VARTEN.

Kun suunniteltuja ja myöhemmin päätettyjä taajaväkisiä yhdyskuntia varten oli ryhdyttävä laatimaan tarpeellisiksi katsottuja ohje- ja järjestyssääntöjä, ajoi Helsingin maalaiskunta aluksi umpikujan. Sensijaan että olisi uskollisesti noudatettu v. 1900 julkaistuja asiantuntijan laatimia mallisääntöjä, suunniteltiin näitten yhdyskuntien

olojen järjestämisistä siten, että laadittaisiin yleiset säännökset, jotka senjälkeen kuin kuvernööri olisi ne hyväksynyt, olisi sellaisinaan ilman eri vahvistusta sovellettava kaikkiin yhdyskuntiin, sitä myöden kuin niitä muodostettiin. Aluksi maalaiskunnan myöskin onnistui saada kuvernöörin vahvistus tällaisille säännöille. Yleisen terveydenhoitojärjestyksen vahvistamisesta on edellä mainittu. Marraskuun 7 päivänä 1908 kuvernööri vahvisti »Yleisen ohjesäännön Helsingin pitäjän kunnassa oleville taajaväkisille yhdyskunnille». Tämä ohjesääntö sisälsi määräyksiä yhdyskuntain suhteesta kuntaan, yhdyskuntain hallinnon järjestysmuodosta, yhdyskunnan oikeudesta verottaa jäseniään y.m. ja poikkesi asiallisestikin vuoden 1898 asetuksen säätämästä taajaväkisten yhdyskuntain hallinnosta. Vielä saatiin kuvernöörin vahvistus kesäkuun 9 päivänä 1911 eräälle lisäykselle tähän ohjesääntöön, mikä lisäys koski valmisteluvaliokunnan asettamista yhdyskunnankokouksia varten. Samoin saatiin elokuun 18 päivänä 1910 hyväksytylle yleiselle palojärjestykselle kuvernöörin vahvistus kesäkuun 9 päivänä 1911.

Jo ennenkuin viimeksimainitut vahvistukset annettiin, oli kuitenkin alkanut ilmetä, ettei yleisten ohjesääntöjen järjestelmää enää pidetty laillisena.

Kunnanvaltuuston hyväksyttyä huhtikuussa 1909 ehdotuksen yleiseksi järjestyssäännöksi kunnan alueella olevia taajaväkisiä yhdyskuntia varten, oli kuvernööri elokuun 10 päivänä 1909 kieltäytynyt tätä vahvistamasta. Kunnanvaltuusto päätti silloin seuraavan lokakuun 28 päivänä vaatia asian alistamista senaatin käsiteltäväksi. Asia esitettiin senaatille joulukuun 30 päivänä 1911, mutta päätti senaatti siihen nähden, että tarpeelliset säännöt taajaväkisiä yhdyskuntia varten oli vuoden 1898 asetuksen mukaan vahvistettava ainoastaan kutakin rajoiltaan tarkkaan määrättyä yhdyskuntaa varten erikseen, ja käsiteltävänä oleva järjestyssääntö koski »erinäisiä» Helsingin maalaiskunnan alueella olevia taajaväkisiä yhdyskuntia eikä asiaa siis oltu käsitelty sanotun asetuksen määräämässä järjestyksessä, olla ottamatta käsiteltäväkseen asiaa.

Samoin kävi ehdotuksen uudeksi yleiseksi ohjesäännöksi kaikkia taajaväkisiä yhdyskuntia varten. Kuvernöörin hylättyä saman elokuun 10 päivänä 1909 kuin edellämainitussa tapauksessa kunnanvaltuuston hyväksymän ehdotuksen, vaati kunnanvaltuusto tämänkin asian alistamista senaatin käsiteltäväksi. Maaliskuun 6 päivänä 1912 antoi senaatti asiasta samanlaisen kielteisen päätöksen kuin yleiseen järjestyssääntöön nähden.

Senaatin näin määriteltyä kantansa asiassa epäsi kuvernööri ensiksi tammikuun 3 päivänä 1912 vahvistuksensa kunnanvaltuuston lokakuun 1 päivänä 1910 hyväksymältä yleiseltä rakennusjärjestykseltä kunnan alueella olevien taajaväkisiä yhdyskuntia varten ja sittemmin heinäkuun 16 päivänä 1913 antamallaan päätöksellä kunnanvaltuuston elokuun 30 päivänä 1910 hyväksymältä uudelta yleiseltä palojärjestykseltä, minkä päätösten varaan asia jäi. Jälkimmäisessä päätöksessä kehoitettiin kunnanvaltuustoa kiireellisesti laatimaan ehdotukset palojärjestykseksi kutakin yhdyskuntaa varten, missä palojärjestyksessä m. m. tarkkaan oli määriteltävä yhdyskunnan alueen rajat.

Viimeinen tällainen yleinen sääntö, minkä Helsingin kunnanvaltuusto hyväksyi, oli helmikuun 25 päivänä 1911 hyväksytyt »Ohjeet tonttien numeroimisesta eräissä Helsingin kunnassa olevissa huvilayhdyskunnissa». Näitä ohjeita laadittaessa oli valtion viranomaisten kannan muuttuminen sikäli jo otettu huomioon, että ohjeissa nimenomaan oli lueteltu ne yhdyskunnat, joita ohjeet koskivat. Nämä olivat Pakinkylän, Pukinmäen, Kulosaaren, Tikkurilan, Pasilan, Haagan, Munkkiniemen, Malmi-Tapaninkylän, Pitäjänmäen ja Oulunkylän huvilayhdyskunnat sekä Degerön, Lauttasaaren ja Herttuaniemen kylät ynnä Viikin virkatalo. Ohjeet vahvisti kuvernööri helmikuun 17 päivänä 1912.

Eri yhdyskuntien olojen järjestelyssä pantiin alkuaan pohjaksi yllämainittu sittemmin laittomaksi havaittu »yleinen ohjesääntö», jonka kuvernööri oli vahvista-

nut marraskuun 7 päivänä 1908. Kun ainoastaan Oulunkylän ja Haagan huvilaesi-kaupunkien asukkaat olivat edellämainituissa v. 1907 järjestetyissä kokouksissa myönteisesti vastanneet kunnanvaltuuston komitean esittämään kysymykseen, halusivatko nämä yhdyskunnat oikeutta itsehallintoon, otettiin tämän »yleisen ohjesäännön» edellyttämä hallinto käytäntöön ainoastaan näissä kahdessa yhdyskunnassa. Kunnanvaltuusto teki tästä päätöksen joulukuun 21 päivänä 1908.

4. YHDYSKUNTAIN RAJOJEN MÄÄRÄÄMISJÄRJESTYS.

Yhdyskunnan alueen rajoja ei yhdyskunnan alottaessa toimintaansa yleensä tarkemmin määrätty. Kun senaatin päätöksissä yhdyskunnan muodostamisesta tavallisesti mainittiin ne tilat, joitten tuli kuulua yhdyskunnan alueeseen, katsottiin yleensä yhdyskunnan rajojen lankeavan yhteen päätöksessä mainittujen tilojen kameraalisten rajojen kanssa.

Ylimalkaan näyttää alkuaan olleen suurta epäselvyyttä siitä, miten kunkin yhdyskunnan alueen rajat oli määrättävä ja mikä viranomainen ne määräisi.

Helsingin maalaiskunnan viranomaisilla oli alkuaan se käsitys, että ne omin päin myöskin voisivat tehdä muutoksia yhdyskunnan alueen rajoihin. Niinpä Helsingin maalaiskunnan valtuusto joulukuun 27 päivänä 1910 erään joulukuussa 1908 asettamansa komitean ehdotuksesta määräsi kaikkien yhdyskuntien rajat. Asian jouduttua erään valituksen johdosta senaatin käsiteltäväksi, päätti senaatti maaliskuun 6 päivänä 1912 selittää, että Helsingin maalaiskunnan valtuusto tätä päätöstä tehdesään oli ylittänyt toimivaltaansa. Samalla senaatti kehoitti kuvernööriä valvomaan, että siihen asemapiirroksen, mikä vuoden 1898 asetuksen mukaan oli taajaväkisille yhdyskunnille vahvistettava, oli merkittävä yhdyskunnan alueen raja tarkkaan yhdenmukaiseksi sen alueen rajojen kanssa, mikä senaatin kulloinkin tekemän päätöksen mukaan oli järjestettävä. Elokuun 1 päivänä 1913 kuvernööri epäsi vahvistuksensa valituksen alaisessa Helsingin maalaiskunnan päätöksessä määrätylle rajalle. Kuvernööri rupesi vaatimaan, että kunkin yhdyskunnan järjestyssääntöihin, joitten vahvistaminen kuului kuvernöörille, oli otettava säännös, jossa yhdyskunnan alueen rajat tarkkaan määrättiin. Tällainen velvoitus sisältyi m.m. siihen heinäkuun 16 päivänä 1913 annettuun kuvernöörin päätökseen, jolla evättiin vahvistus uudelle yleiselle palojärjestykselle Helsingin maalaiskunnassa olevia taajaväkisiä yhdyskuntia varten.

Edellämainitusta senaatin päätöksestä huolimatta, josta selvästi olisi pitänyt käydä ilmi, että yhdyskunnan alueen rajojen lopullinen vahvistaminen »asemapiirroksen» vahvistamisen yhteydessä kuului kuvernöörille, pääsi valtaan käsitys, että rajojen vahvistaminen olisi senaatin asia. Niinpä esim. kuvernöörin vahvistamisissa n.k. yleisissä ohjesäännöissä kutakin eri yhdyskuntaa varten, joita edempänä osoitettavalla tavalla ryhdyttiin antamaan sen jälkeen kuin kaikkia yhdyskuntia koskevat yhteiset säännöt oli julistettu laittomiksi, nimenomaan määrättiin, että yhdyskunnan alueen rajat vahvistaisi senaatti. Näin meneteltiin myöskin edempänä mainittavaa Grankullan taajaväkistä yhdyskuntaa perustettaessa v. 1915.

Tämän periaatteen mukaisesti Helsingin maalaiskunnan valtuusto huhtikuun 17 päivänä 1915 päätti anoa senaatilta vahvistusta Oulunkylän taajaväkisen yhdyskunnan »asemapiirrokselle». Kun kuitenkin oli syntynyt epäselvyyttä siitä, tarkoitettiinko tällä »asemapiirroksella» alueen asemakaavaa vaiko alueen rajoja, palautti maaherra helmikuun 28 päivänä 1919 anomuksen. Kunnanvaltuusto uudisti nyt anomuksensa sikäli tarkistettuna, että anomus tällä kertaa koski vain yhdyskunnan alueen rajojen vahvistamista. Tällä välin oli valtioneuvosto eräässä vastaavanlaisessa Kulosaaren taajaväkisen yhdyskunnan rajoja koskevassa asiassa maaliskuussa 1919 ottanut sellaisen periaatteellisen kannan, että taajaväkisen yhdyskunnan alueen rajojen määrääminen kuului maaherralle.

5. OULUNKYLÄN TAAJAVÄKISEN YHDYSKUNNAN JÄRJESTÄYTYMINEN.

Oulunkylän taajaväkisen yhdyskunnan alue oli yhdyskunnan muodostamista koskevista senaatin päätöksissä vv:lta 1906 ja 1908 jäänyt määrittelemättä. Huhtikuun 15 päivänä 1907 päätti Helsingin maalaiskunnan valtuusto, että yhdyskunnan muodostaisivat Oulunkylän kylä ja Kottbyn yksinäinen verotalo N:o 1. Määrittely oli sikäli epätasällinen, että Kottbyn yksinäinen verotila, kuten aikaisemmin on mainittu (kts. sivu 20), aikoinaan oli jaettu A Kottby ja B Kottby-nimisiin tiloihin ja että jälkimmäisestä oli osia v. 1906 yhdistetty kaupunkiin. Määritelmät Oulunkylän yhdyskunnan alueesta olivat tämän vuoksi käsitettävät niin, että yhdyskuntaan kuuluivat kaupunkiin yhdistämättömät osat entistä Kottbyn yksinäistä verotilaa N:o 1. Yhdyskunnan alueeseen tuli tämän kautta kuulumaan myös se osa Pasilan ampumaradan suojelusaluetta, minkä valtio v. 1896 oli pakkolunastanut A Kottbyn, Petaksen, Nybondaksen ja Monsaksen tiloista ja minkä alueen asemasta kunnallisessa jaoituksessa on ollut epävarmuutta.

Helsingin maalaiskunnan aloitteesta Oulunkylän taajaväkisen yhdyskunnan rajojen tarkemmaksi määrittämiseksi on jo edellä mainittu. Senjälkeen kuin senaatti oli ottanut sen kannan, että taajaväkisten yhdyskuntain alueen rajojen määrittäminen kuului maaherralle, hyväksyi Helsingin maalaiskunnan valtuusto maaliskuun 22 päivänä 1915 yhdyskunnalle »asemapiirroksen, johon yhdyskunnan alue oli merkitty, mutta tätä ei liene milloinkaan vahvistettu.

Helsingin maalaiskunnan ensimmäinen toimenpide Oulunkylän taajaväkisen yhdyskunnan hallinnon jatkuvaisuuden ylläpitämiseksi senjälkeen kuin »yleinen ohjesääntö» vuodelta 1908 oli käynyt mitättömäksi, oli joulukuun 21 päivänä 1908 anoa kuvernööriltä vahvistusta tälle »yleiselle ohjesäännölle» nimenomaan Oulunkylän taajaväkiästä yhdyskuntaa koskevana sääntönä. Tämä vahvistus saatiin heinäkuun 10 päivänä 1912. Sittenmyin hyväksyttiin ensin yhdyskunnan omassa yksityisessä kuntakokouksessa lokakuun 9 päivänä 1914 ja myöhemmin helmikuun 20 päivänä 1915 Helsingin maalaiskunnan valtuustossa uusi »Yleinen ohjesääntö Oulunkylän huvilayhdyskunnalle», jossa tarkemmin säännösteltiin erittäinkin yhdyskunnan yksityisten kuntakokousten toimintamuotoja. Maaherra vahvisti ohjesäännön joulukuun 31 päivänä 1915. Ennenkuin tämä uusi yleinen ohjesääntö oli hyväksytty ja vahvistettu, oli Haagasta saatujen esikuvien mukaan otettu aloite yhdyskunnan hallinnon kehittämiseen. Yhdyskunnan yksityisessä kuntakokouksessa maaliskuun 21 päivänä 1914 oli hyväksytty »Oulunkylän huvilayhdyskunnan hallinnon ohjesääntö». Tämän mukaan yhdyskunnan asioita, eräitä tärkeimpiä lukuunottamatta, oli ryhdyttävä käsittelemään yhdyskunnan valtuustossa. Lisäksi oli tämän mukaan asetettava n.s. hallintolautakunta, joka toimisi valmistelu- ja täytäntöönpanoelimenä sekä myös järjestysoikeutena. Tämän ohjesäännön vahvisti kuvernööri tammikuun 28 päivänä 1915. Kumpikin tässä mainittu ohjesääntö oli sitten voimassa yhdyskunnan toiminnan loppuajan.

Mitä järjestyssääntöihin tulee, niin oli siis Oulunkylää varten aluksi voimassa kuvernöörin maaliskuun 7 päivänä 1908 vahvistama yleinen terveydenhoitojärjestys ja kesäkuun 9 päivänä 1911 vahvistettu yleinen palojärjestys. Kun kuvernööri tammikuun 3 päivänä 1912 epäsi vahvistuksensa yleiseltä rakennusjärjestykseltä, joka oli tarkoitettu myös Oulunkylässäkin noudatettavaksi, päätti kunnanvaltuusto huhtikuun 4 päivänä samana vuonna asettaa komiteoja, yhden kutakin huvilayhdyskuntaa varten, laatimaan ehdotusta kunkin yhdyskunnan rakennusjärjestykseksi. Nämä komiteat saivat myöhemmin tehtäväksen laatia ehdotukset muiksikin uusiksi järjestyssäännöiksi. Oulunkylää varten ei kuitenkaan milloinkaan aikaansaatu rakennusjärjestystä yhtävähän kuin asemakaavaakaan. Toukokuun 2 päivänä 1916 pyysi maalaiskunnan valtuusto kaupunkia, joka jo silloin omisti suurimman osan yhdyskunnan alueella olevaa maata, laatimaan asemakaavan yhdyskuntaa varten, mutta asian

kierrettyä kaupungin virastoissa vuosikautia, päätti kaupunginvaltuusto vihdoin helmikuun 12 päivänä 1930 antaa alotteen raueta. Asemakaavalain voimaanastuttua on kysymys rakennussuunnitelman laatimisesta kaupungin toimesta Oulunkylää varten tullut uudestaan vireille. Kun kuvernööri edellä esitetyillä perusteilla heinäkuun 16 päivänä 1912 epäsi vahvistuksensa myös uudelta yleiseltä palojärjestykseltä, ryhtyttiin laatimaan palojärjestyksestä erikseen Oulunkylän taajaväkistä yhdyskuntaa varten. Oulunkylän yksityisen kuntakokouksen käsiteltävä asiaa oli ehdotus uudeksi palojärjestykseksi käsiteltävänä Helsingin maalaiskunnan valtuuston kokouksissa maaliskuun 22 päivänä ja marraskuun 8 päivänä 1915. Sitten vahvasti kuvernööri tämän palojärjestyksen joulukuun 23 päivänä 1915. Järjestyssääntöä, jonka edellämainittu v. 1912 asetettu komitea sai valmistettavakseen, ei milloinkaan annettu.

Senaatilta aikoinaan hankitut suostumukset terveydenhoitojärjestyksen, järjestyssäännön, rakennusjärjestyksen ja palojärjestyksen laatimiseen Oulunkylän taajaväkistä yhdyskuntaa varten siis tosiasiallisesti johtivat terveydenhoitojärjestyksen ja palojärjestyksen vahvistamiseen tätä yhdyskuntaa varten, kun sensijaan edellytettyä rakennusjärjestyksestä ja järjestyssääntöä ei saatu aikaan.

6. HAAGAN TAAJAVÄKISEN YHDYSKUNNAN JÄRJESTÄYTYMINEN.

Haagan taajaväkisen yhdyskunnan aluetta ei määritelty vuosien 1906 ja 1908 päätöksissä yhdyskunnan muodostamisesta. Alkuaan oli tarkoitus lukea siihen vain Korpaksen tila, silloin R. N:ot 1¹ ja 1². Kokouksessaan huhtikuun 15 päivänä 1907 päätti Helsingin kunnan valtuusto, että yhdyskunnan alueen muodostaisivat Korpaksen ja Backaksen tilat. Joulukuun 27 päivänä 1910 valtuusto määräsi, että Haagan yhdyskuntaan oli luettava koko Pikku-Huopalahden kylä ynnä Vähä-Meilähti ja että tämä oli yhdistettävä Munkkiniemen kanssa Haaga-Munkkiniemi nimiseksi yhdyskunnaksi. Eräitten haagalaisten valituksen johdosta kuvernööri elokuun 1 päivänä 1913 epäsi vahvistuksensa tälle päätökselle. Joulukuun 22 päivänä 1913 sama kunnan valtuusto päätti hakea vahvistusta Haagan taajaväkisen yhdyskunnan »asemapiirrokselle», johon yhdyskunnan rajat oli merkitty. Tämän vahvasti kuvernööri lokakuun 7 päivänä 1918. Vahvistuksen mukaan käsitti yhdyskunta nyt Backaksen verotilan R. N:o 2 ja Haagan verotalon R. N:o 1¹⁰ Helsingin maalaiskunnan Pikku-Huopalahden kylässä sekä kaikki näistä tiloista eroitettut palstat.

Haagan yhdyskunnan hallinnon kehitys kulki sikäli rinnan Oulunkylän yhdyskunnan vastaavan kehityksen kanssa, että edellämainittu sittemmin laittomaksi havaittu »yleinen ohjesääntö» vuodelta 1908 siihen v. 1911 vahvistettuine lisäyksineen aluksi oli voimassa; että tämä heinäkuun 10 päivänä 1912 vahvistettiin olemaan voimassa erikseen Haagassa; että tämän sijalle yhdyskunnan yksityisen kuntakokouksen marraskuun 2 päivänä 1914 ja Helsingin maalaiskunnan valtuuston helmikuun 8 päivänä 1915 tekemän päätöksen nojalla joulukuun 31 päivänä 1915 vahvistettiin uusi »Yleinen ohjesääntö Haagan huvilayhdyskuntaa varten»; että kuvernöörin maaliskuun 7 päivänä 1908 vahvistama terveydenhoitojärjestys aluksi oli voimassa myös Haagassa; että samoin kesäkuun 9 päivänä 1911 vahvistettu yleinen palojärjestys oli täällä aluksi voimassa, mutta samasta syystä kuin Oulunkylässä Helsingin maalaiskunnan valtuusto kesäkuun 8 päivänä 1914 hyväksyi ja kuvernööri joulukuun 23 päivänä 1915 vahvisti palojärjestyksen nimenomaan Haaga varten; ja myös, että kuvernööri helmikuun 17 päivänä 1912 vahvistamat ohjeet tonttien numeroimisesta koskivat Haaga.

Haagan taajaväkinen yhdyskunta pääsi kuitenkin ajanpitkään olojensa järjestämisessä pitemmälle kuin Oulunkylä.

Ensinnäkin itse yhdyskunnan hallintoa kehitettiin ottamalla käytäntöön m. m. yhdyskunnan valtuusto, mikä uudistus sisältyi yhdyskunnan yksityisen kuntakokouksen heinäkuun 7 päivänä 1913 hyväksymän ja kuvernöörin joulukuun 3 p:nä samana vuonna vahvistaman »Haagan huvilayhdyskunnan hallinnon ohjesääntöön». Myöskin otettiin käytäntöön hallintolautakunnaksi kutsuttu valmistelu- ja täytäntöönpanoelin, jota koskeva ohjesääntö oli käsiteltävänä yhdyskunnan yksityisissä kuntakokouksissa kesäkuun 3 päivänä 1912 sekä maaliskuun 3 päivänä, syyskuun 1 päivänä ynnä marraskuun 3 ja 17 päivinä 1913 ja kuvernööri vahvisti joulukuun 5 päivänä 1913. Nämä ohjesäännöt olivat sittemmin, kuten on mainittu, esikuvina »Oulunkylän huvilayhdyskunnan hallinnon ohjesäännölle», vaikka jälkimäiseen myöhemmin annettuun ohjesääntöön oli yhdistetty kumpikin tässä mainittu Haagan ohjesääntö.

Mutta myöskin järjestyssääntöihin nähden lähti Haaga kulkemaan Oulunkylän edellä.

V. 1912 pantiin yhdyskunnan omasta aloitteesta vireille kysymys uuden terveydenhoitojärjestyksen aikaansaamisesta vuoden 1908 terveydenhoitojärjestyksen sijaan. Mallina käytettiin v. 1908 valmistunutta valtion komiteamietintöä yleisen terveydenhoitosäännön uusimisesta. Helsingin maalaiskunnan valtuuston käsiteltäviä asioita lokakuun 28 päivänä 1912, helmikuun 8 päivänä 1916 ja syyskuun 13 päivänä 1916 sekä sen jälkeen kun m. m. Haagan yhdyskunnan yksityinen kuntakokous ja Helsingin kaupunginvaltuusto olivat antaneet siitä lausuntonsa, vahvasti kuvernööri uuden terveydenhoitojärjestyksen lokakuun 7 päivänä 1916.

Myös saatiin yhdyskunnan omasta toimesta Haagaa varten kaupunkien poliisijärjestystä vastaava n. s. järjestyssääntö. Haagan yksityisen kuntakokouksen hyväksymä ehdotus oli Helsingin maalaiskunnan valtuuston käsiteltävänä joulukuun 21 päivänä 1914 ja heinäkuun 12 päivänä 1915, minkä jälkeen kuvernööri vahvisti järjestyssäännön joulukuun 18 päivänä 1916.

Edelleen yhdyskuntaa varten saatiin aikaan rakennusjärjestys. Ehdotus sellaiseksi laadittiin alkuaan A. B. M. G. Stenius-yhtiön toimesta sen jälkeen, kuin arkkitehti *Eliel Saarinen* oli v. 1915 saanut valmiiksi ehdotuksensa Munkkiniemi—Haagan asemakaavaksi. Rakennusjärjestys oli Haagan yhdyskunnan valtuuston annettua siitä lausuntonsa Helsingin maalaiskunnan valtuuston kokouksessa syyskuun 18 päivänä 1916 ja heinäkuun 29 päivänä 1918. Maaherra vahvisti rakennusjärjestyksen lokakuun 7 päivänä 1918.

Haagan ollessa taajaväkisen yhdyskunnan asteella saatiin myös asemakaava eräitä yhdyskunnan osia varten valmiiksi. Mainitun arkkitehti Saarisén Munkkiniemi—Haagan asemakaavan perusteella laadittiin erikoisasemakaavat yhdyskunnan I ja II kaupunginosaa varten. Haagan yhdyskunnan valtuuston annettua niistä lausuntonsa olivat asemakaavat Helsingin maalaiskunnan valtuuston hyväksyttävänä marraskuun 13 päivänä 1916 ja heinäkuun 29 päivänä 1918, minkä jälkeen maaherra vahvisti ne samana lokakuun 7 päivänä 1918 kuin rakennusjärjestyksenkin.

Haagan taajaväkistä yhdyskuntaa varten oli täten vahvistettu kaikki ne järjestyssäännöt, joitten antamiseen oli hankittu senaatin suostumus. Tässä kohden oli Haagan huvilayhdyskunta poikkeusasemassa Helsingin ympäristön taajaväkisten yhdyskuntien joukossa.

7. PAKINKYLÄ.

Pakinkylä julistettiin, kuten edellä on mainittu, v. 1908 taajaväkiseksi yhdyskunnaksi. Yhdyskunnan alue käsitti koko Pakinkylän kylän. Sellaista »asemapiirrostä», johon yhdyskunnan rajat olisi merkitty, ei ole vahvistettu eikä yhdyskunnan rajoja muutenkaan ole tarkemmin määrätty.

Senaatin marraskuun 4 päivänä 1908 tekemän päätöksen mukaan oli yhdyskuntaa varten hyväksyttävä terveydenhoitojärjestys, rakennusjärjestys ja palojärjestys sekä

lisäksi senaatin lokakuun 13 päivänä 1909 tekemän päätöksen mukaan järjestyssääntö. Näistä ainoastaan terveydenhoitojärjestys tuli voimaan. Ehdotuksen, joka perustui vuoden 1908 yhteiseen terveydenhoitojärjestykseen, hyväksyi Helsingin maalaiskunnan valtuusto maaliskuun 12 päivänä 1909 ja sen vahvisti kuvernööri samoin huhtikuun 29 päivänä.

Mainitun Helsingin maalaiskunnan valtuuston tammikuun 28 päivänä 1907 asettaman komitean tarkoituksena oli ollut, että myös Pakinkylän yhdyskunnalle annettaisiin oikeus käsitellä yhteisiä asioitaan yhdyskunnan yksityisessä kuntakokouksessa ja että vuoden 1908 yleistä ohjesääntöä olisi tähän yhdyskuntaan sovellettava. Hallinnon järjestäminen tällä pohjalla raukesi kuitenkin yhdyskunnan asujamiston täydelliseen harrastuksen puutteeseen. Vasta kymmenkunta vuotta myöhemmin edistyi kysymys hallinnon järjestämisestä sikäli, että Helsingin maalaiskunnan valtuusto joulukuun 31 päivänä 1917 hyväksyi ja maaherra heinäkuun 29 päivänä 1918 vahvisti »Yleisen ohjesäännön Pakinkylän huvilayhdyskuntaa varten». Tämän kautta sai yhdyskunta oikeuden pitää sanottuja yksityisiä kuntakokouksiaan. Järjestelmä ei kuitenkaan vielä nytkään ruvennut toimimaan. Yhdyskunta järjestäytyi vasta v. 1930, jolloin valittiin yhdyskunnan valtuusto, mikä aloitti toimintansa v:n 1931 alusta. Tämän valtuuston esityksestä on maaherra huhtikuun 7 päivänä 1933 vahvistanut Pakinkylän taajaväkisen yhdyskunnan hallinnon ohjesäännön.

Marraskuun 13 päivänä 1916 päätti Helsingin maalaiskunnan valtuusto kaupungille esittää, että kaupunki omalla kustannuksellaan laatisi asemakaavan yhdyskuntaa varten. Kaupunginvaltuusto hylkäsi ensin esityksen maaliskuun 27 päivänä 1917, mutta sen jälkeen kuin kaupunki myöhemmin samana vuonna osti huomattavia maa-aloja Pakinkylässä ja kunnanvaltuusto uudisti anomuksensa, päätti kaupunginvaltuusto syyskuun 10 päivänä 1918 ryhtyä toimenpiteisiin asemakaavan laatimiseksi. Tehtävä jäi kuitenkin sillä kertaa täyttämättä. Huhtikuun 12 päivänä 1933 päätti kaupunginvaltuusto uudestaan laadittua kaupungin kustannuksella rakennussuunnitelman Pakinkylää varten. Suunnitelma on nyt valmistumaisillaan.

8. MALMI—TAPANILA.

Niitten monien vastoinikäymisten lamaannuttamina ja myös sen vastustuksen vuoksi, jota Helsingin maalaiskunnan viranomaiset olivat, kuten edellä esitetystä on käynyt ilmi, kokeneet yrittäessään sovelluttaa vuoden 1898 asetusta kaupunkia lähimpänä oleviin esikaupunkeihin, eivät nämä viranomaiset joihinkin vuosiin vuoden 1907 kokousten jälkeen koettaneet ulottaa asetuksen sovelluttamista etäämpänä sijaitseviin esikaupunkeihin. Myöskin toimenpiteet senaatin marraskuun 4 päivänä 1908 tekemässä päätöksessä edellytettyjen järjestyssääntöjen laatimiseksi keskeytyivät. Vasta v. 1913 maalaiskunta jälleen teki yrityksiä näitten yhdyskuntain herättämiseksi omakohtaiseen toimintaan olojensa järjestämiseksi. Nytkin koetettiin järjestää samanlaisia eri yhdyskuntain asujamiston kokouksia kuin v. 1907, mutta jos mahdollista vieläkin huonommalla tuloksella.

Näihin aikoihin alkoivat erikoisesti *M a l m i n k y l ä n* ja *T a p a n i n k y l ä n* olot herättää maalaiskunnankin viranomaisten huolestumista. V. 1913 järjestettiin näitten kylien asujamiston yhteinen kokous, mutta kokouksen valtava enemmistö asettui kaikkia yhdyskunnan järjestäytymistoimenpiteitä vastustamaan. Vastustus tuli varsinkin maanomistajien taholta. Tähän maalaiskunnan aloitteet taas raukesivat.

Kun maalaiskunta v. 1907, Boxbacka Aktiebolag'in aloitettua toimintansa Malminkylässä ja A. B. Parkstad—Vanda—Puistokylä yhtiön samoin perustauduttua Tapaninkylässä, ryhtyi esikaupunkien oloja järjestämään, lähdettiin siitä, että Malminkylä ja Tapaninkylä muodostaisivat olojien oman yhdyskuntansa. Tämän mukaisesti myöskin ennenmainitussa senaatin marraskuun 4 päivänä 1908 tekemässä päätöksessä puhutaan Malminkylän ja Tapaninkylän taajaväkisistä yhdyskunnista. Näitten yhdys-

kuntain välisiä rajoja ei senaatin päätöksissä eikä muuallakaan tarkemmin määritely. Niinkauan kuin mitään järjestyssääntöjä ei oltu vahvistettu näitä yhdyskuntia varten, ei niiden rajojen epämääräisyydestä ollut käytännössä mitään haittaa.

A. B. Parkstad—Vanda—Puistokylä ryhtyi kuitenkin ostamaan maita myöskin Malminkylässä, ja tästä heräsi kysymys, että Malmin- ja Tapaninkylän taajaväkiset yhdyskunnat olisivat järjestettävät uudestaan siten, että kaikki tämän yhtiön maat kuuluisivat samaan yhdyskuntaan ja Boxbacka Aktiebolagin maat toiseen yhdyskuntaan. Luullen, kuten edellä on mainittu, maalaiskunnan itse voivan määrätä yhdyskuntain rajoista, päätti Helsingin maalaiskunnan valtuusto joulukuun 27 päivänä 1910 muuttaa tämän seudun jakoa yhdyskuntiin siten, että Malmin- ja Tapanilan yhdyskunnat liitettiin yhteen, ja että tähän yhdyskuntaan kuuluivat kaikki Malminkylän talot, lukuunottamatta niitä, mitkä Boxbacka A. B. omisti, sekä koko Tapaninkylä, kun sensijaan kaikista Boxbacka A. B:n omistamista maista muodostettiin uusi Pukinmäki niminen yhdyskunta. Näin tapahtunut laittomuus todettiin, kun valtion viranomaiset ryhtyivät käsittelemään Helsingin kunnanvaltuuston samana joulukuun 27 päivänä 1910 päättämää anomusta saada antaa terveydenhoitojärjestys ja palojärjestys täten yhdistettyä Malmi—Tapanilan yhdyskuntaa varten. Senaatti pyysi asiasta selitystä Helsingin maalaiskunnalta, jolloin kunnanvaltuusto elokuun 17 päivänä 1914 päätti asettaa valiokunnan asiaa uudestaan pohtimaan. Valiokunta esitti nyt valtuuston puolesta antamassaan lausunnossa, että senaatti maalaiskunnan aikaisemmin päättämällä tavalla yhdistäisi Malmin ja Tapanilan yhdeksi Malmi—Tapanila nimiseksi yhdyskunnaksi ja että muodostettaisiin uusi Pukinmäki niminen yhdyskunta. Tähän saatiinkin senaatin suostumus joulukuun 7 päivänä 1915. Näin muodostetun Malmi—Tapanilan ja Pukinmäen yhdyskunnan välinen raja jäi sitten pysyväiseksi, vaikka siihenkin yhteen aikaan suunniteltiin muutoksia.

Rajajärjestely otettiin uudestaan päiväjärjestykseen, kun kaupunki v. 1917 oli ostanut niinhyvin Boxbacka A. B:n kuin useita muita tiloja Malminkylässä. Silloin ruvettiin pyrkimään sellaiseen järjestykseen, että Pukinmäen yhdyskunta käsittäisi kaikki kaupungin omistamat maat Malminkylässä ja Malmi—Tapanilan yhdyskunta kaikki muut Malminkylän tilat sekä koko Tapaninkylän. Tammikuun 20 päivänä 1919 päätti Helsingin maalaiskunnan valtuusto pyytää tästä suunnitelmasta kaupunginvaltuuston lausuntoa. Kaupunginvaltuusto puolsi ehdotusta kokouksessaan toukokuun 9 päivänä 1920. Näitten suunnitelmien takana lienee maalaiskunnan viranomaisilla myöskin ollut ajatus, että näin rajoiltaan uudestaan järjestetty Malmi—Tapanilan yhdyskunta olisi erotettava itsenäiseksi kunnaksi, joko kauppalaksi tai tavalliseksi maalaiskunnaksi. Kun nämä suunnitelmat kuitenkin kohtasivat vastustusta eri tahoilta, ei myöskään rajajärjestelyä sen pontevammin ajettu eikä asiasta edes tehty esitystä valtioneuvostolle tai maaherralle.

Marraskuun 4 päivänä 1908 annetut senaatin päätökset rakennussääntöjen laatimisesta erikseen Malminkylän ja Tapaninkylän taajaväkisiä yhdyskuntia varten, katsottiin purkautuneen, kun nämä yhdyskunnat yhdistettiin. Tällöin kävi voimaan senaatin sanotun joulukuun 7 päivänä 1915 annettu päätös, että Malmi—Tapanilan yhdyskuntaa varten oli laadittava terveydenhoitojärjestys ja palojärjestys. Jonkun verran myöhemmin eli kesäkuun 5 päivänä 1917 täydennettiin senaatin päätöstä siten, että yhdyskuntaa varten oli laadittava myös järjestyssääntö. Viimeksi mainittu sääntö olikin ainoa, mikä yhdyskuntaa varten aikaansaatii. Järjestyssäännön hyväksyi Helsingin maalaiskunnan valtuusto syyskuun 8 päivänä 1919 ja maaliskuun 23 päivänä 1920 antoi kaupunginvaltuusto siitä lausuntonsa. Maaherra vahvisti järjestyssäännön toukokuun 2 päivänä 1922. Myöhemmin on yhdyskunnalle vahvistettu uusi järjestyssääntö maaliskuun 20 päivänä 1930. Eräitä yksityisiä aloitteita tehtiin asemakaavan laatimiseksi yhdyskuntaa varten kaupungin toimesta ja sen kustannuksella, mutta nämä aloitteet, joita kaupunginvaltuusto käsittelee tammikuun 21 päivänä 1925 ja kesäkuun 12 päivänä 1929, eivät johtaneet mihinkään tuloksiin.

Yhdyskunnan toimintaa ei muissa kohdin ole järjestetty lakimääräiselle pohjalle eikä yhdyskunnalle niinmuodoin myöskään ole valittu valtuustoa.

9. PUKINMÄKI.

Edellämäinittuun senaatin joulukuun 7 päivänä 1915 antamaan päätökseen Pukinmäen taajaväkisestä yhdyskunnasta sisältyi luvan myöntäminen ainoastaan palojärjestyksen laatimiseen tätä yhdyskuntaa varten. Maalaiskunnan näin pyytämä ja saama valtuus osoittautui alunperin liian suppeaksi. Mahdollisesti se jostain erehdyksestä oli saanut tämän muodon. Tämän valtuutuksen puutteellisuuden vuoksi, jota ei myöhemmin edes yritetty korjata esim. pyytämällä oikeutta muittenkin järjestyssääntöjen antamiseen, kaikki yritykset yhdyskunnan olojen järjestämiseksi ovat rauenneet.

Pukinmäen yhdyskuntaa varten olisi rakennusjärjestys ollut tarpeellisempi kuin palojärjestys. Kun kuitenkin oli olemassa virallinen lupa vain palojärjestykseen, koe-tettiin palojärjestyksen puitteisiin tunkea myös tarpeelliset rakennusjärjestykseen oikeastaan kuuluvat määräykset. Tällaiselle yhdistetylle palo- ja rakennusjärjestykselle päätti Helsingin maalaiskunnan valtuusto syyskuun 25 päivänä 1916 hakea kuvernöörin vahvistusta. Samalla päätettiin hakea vahvistus myös yhdyskunnan asemakaavalle. Asia ehti kaupunginvaltuuston toukokuun 19 päivänä 1920 pidettyyn kokoukseen, jossa päätettiin vaatia rakennusjärjestyksen ja palojärjestyksen erottamista toisistaan sekä näitten ynnä asemakaavan täydellistä uusimista. Sitten Helsingin maalaiskunnan valtuusto pyysi kaupunginvaltuustolta, että kaupunki Pukinmäen yhdyskunnan maitten omistajana ottaisi suorittaakseen nämä tehtävät. Kaupungin toimesta laadittiinkin sittemmin ehdotus uudeksi asemakaavaksi ja rakennusjärjestykseksi. Joulukuun 7 päivänä 1927 kaupunginvaltuusto puolestaan ne myöskin hyväksyi. Mitä palojärjestykseen tulee, niin päätti kaupunginvaltuusto samalla esittää, että Helsingin maalaiskunnan valtuusto ryhtyisi toimeen tämän laatimiseksi. Mihin-kään toimenpiteisiin tämän aikaansaamiseksi ei maalaiskunnan valtuusto kuitenkaan ryhtynyt. Sensijaan tämä valtuusto hyväksyi kaupungin toimesta laaditun ehdotuksen asemakaavaksi ja rakennusjärjestykseksi sekä pyysi näille maaherran vahvistusta. Maaherran lähetteenä käsitteli kaupunginvaltuusto jälleen asiaa huhtikuun 17 päivänä 1929 päättäen ilmoittaa, että se jo on antanut lausunnon puheenalaisesta ehdotuksesta. Koska maalaiskunta ei ole hankkinut lupaa asemakaavan ja rakennussäännön laatimiseen tätä yhdyskuntaa varten, ei maaherra voinut näitä vahvistaa, vaan on asia vielä loppuun käsittelemättä. Uuden asemakaavalain nojalla on pantu vireille kysymys rakennussuunnitelman hankkimiseksi tätäkin yhdyskuntaa varten.

Helsingin maalaiskunnan valtuusto teki v. 1917 uuden yrityksen saada eräät sen alueella olevat taajaväkiiset yhdyskunnat ryhtymään omin voimin asioitaan hoitamaan. Lisävaikuttimena oli nyt se, että taajaväkisellä yhdyskunnalla oli parempia edellytyksiä kuin tavallisella maalaiskunnalla päästä osalliseksi valtion toiminnasta syntyneen elintarvepulan lieventämiseksi. Tässä tarkoituksessa hyväksyttiin eräille näistä yhdyskunnista n. s. yleiset ohjesäännöt. Pakinkylää varten hyväksytty ja myös vahvistettu yleinen ohjesääntö on jo mainittu. Samanlaisen hyväksyi maalaiskunnan valtuusto joulukuun 31 päivänä 1917 Pukinmäen yhdyskuntaa varten, ja maaherra vahvisti sen heinäkuun 27 päivänä 1918. Tämän mukaisesti yhdyskunta olisi saanut oikeuden yksityisissä kuntakokouksissaan käsitellä yhteisiä asioitaan sekä myös verottaa yhdyskunnan jäseniä. Yhdyskunta ei kuitenkaan nytkään järjestäyty-nyt eikä sille myöskään myöhemmin valittu valtuusto.

10. TIKKURILA.

Esikaupunkeja, joitten maininta taajaväkisten yhdyskuntain luettelossa perustuu tunnettuun marraskuun 4 päivänä 1908 annettuun senaatin päätökseen, on Tikkurila. Päätöksen mukaan oli Tikkurilaa varten laadittava rakennusjärjestys. Myöhemmin on päätöstä Helsingin maalaiskunnan esityksestä täydennetty siten, että Tikkurilaa varten senaatin elokuun 3 päivänä 1915 antaman päätöksen nojalla oli laadittava terveydenhoitojärjestys ja joulukuun 7 päivänä 1915 annetun päätöksen nojalla palojärjestys. Mitään näistä ei kuitenkaan ole aikaansaatu.

Maalaiskunnan v. 1917 noudattaman ohjelman mukaisesti hyväksyi kunnanvaltuusto huhtikuun 23 päivänä 1917 Tikkurilaa varten samantapaisen yleisen ohjesäännön kuin Pakinkylälle ja Pukinmäelle, vaikka tätä ohjesääntöä kutsuttiinkin nimellä »Organisationsreglemente för Dickursby samhälle». Tämän myös kuvernööri vahvisti syyskuun 4 päivänä 1917. Tällä perusteella luetaan Tikkurila taajaväkisiin yhdyskuntiin, joilla on oikeus itsehallintoon, mutta tosiasiallisesti ei yhdyskunta ole milloinkaan käyttänyt hyväkseen itsehallinto-oikeuttaan.

Mitä Tikkurilan yhdyskunnan alueeseen tulee, niin on se määritelty Helsingin maalaiskunnan valtuuston alkuaan joulukuun 27 päivänä 1910 tekemässä yleisessä päätöksessä yhdyskuntien rajoista ja myöhemmin maaherran lokakuun 13 päivänä 1917 vahvistamassa asemapiirroksessa. Tämän mukaan kuuluvat yhdyskuntaan Tikkurilan, Haxbölen ja Hanabölen kylät.

11. PITÄJÄNMÄKI.

Marraskuun 4 päivänä 1908 annetussa senaatin päätöksessä myöskin mainitun Pitäjänmäen taajaväkisen yhdyskunnan kehitys on pääpiirteissään ollut sama kuin Tikkurilan. Rakennusjärjestys oli yhdyskunnalle laadittava tämän päätöksen perusteella, palojärjestys ja järjestyssääntö joulukuun 7 päivänä 1915 annetun päätöksen sekä terveydenhoitojärjestys kesäkuun 5 päivänä 1917 annetun päätöksen perusteella. Ainostaan sikäli on Pitäjänmäki päässyt kehityksessään pitemmälle kuin Tikkurila, että yhdyskuntaa varten on vahvistettu terveydenhoitojärjestys. Helsingin maalaiskunnan valtuuston joulukuun 31 päivänä 1917 hyväksymän terveydenhoitojärjestyksen vahvisti maaherra maaliskuun 18 päivänä samana vuonna.

Joulukuun 31 päivänä 1917 hyväksyi maalaiskunnan valtuusto »Yleisen ohjesäännön Pitäjänmäen huvilayhdyskuntaa varten», ja maaherra vahvisti sen heinäkuun 25 päivänä 1918, mutta ohjesäännön perusteella saamaansa itsehallinto-oikeutta ei tämäkään yhdyskunta ryhtynyt käyttämään.

Pitäjänmäen taajaväkisen yhdyskunnan alue on määritelty maaherran helmikuun 20 päivänä 1919 vahvistamassa asemapiirroksessa. Tämän mukaan kuuluvat yhdyskuntaan Talin ja Känalan kylät.

12. KULOSAARI.

Taajaväkisistä yhdyskunnista, joitten perustaminen nojautuu senaatin marraskuun 4 päivänä 1908 antamaan päätökseen, on enää mainitsematta vain Kulosaari. Sanotun päätöksen mukaan oli tälle yhdyskunnalle laadittava rakennusjärjestys. Sittenmin määrättiin elokuun 3 päivänä 1915, että yhdyskunnalle oli laadittava terveydenhoitojärjestys, joulukuun 7 päivänä 1915, että oli laadittava palojärjestys, ja kesäkuun 5 päivänä 1917, että oli laadittava järjestyssääntö.

Tämänkin yhdyskunnan taipaleelle lähtö oli hankala, vaikka sillä olikin käytettävänä suurempaa asiantuntemusta hallintoasioissa kuin useimmilla muilla esikaupunkiyhdyskunnilla. Kun yhdyskunnan asujamiston taholta ei vielä v:teen 1913 mennessä oltu ryhdytty mihinkään järjestäytymistoimenpiteisiin, ottivat Helsingin maalaiskunnan viranomaiset alotteen samantapaisen asujamiston kokouksen järjestä-

miseen kuin Malmin- ja Tapaninkylissä. Tämän kesäkuussa 1913 pidetyn kokouksen tulokset eivät kuitenkaan olleet täysin yhtä kielteiset kuin äskenmainitun. Kokous asetti nimittäin toimikunnan valmistamaan kysymystä Kulosaaren huvilakaupungin vastaisesta kunnallisesta asemasta yleensä. Komitea keksi kuitenkin sellaisen ajatuksen, että ehdoksi yhdyskunnan muodostamiselle oli asetettava se, että Helsingin maalaiskunta suorittaisi yhdyskunnalle vähintään puolet yhdyskunnan alueelta kertyvistä verotuloista, ja kun maalaiskunta ei tähän suostunut, jäi kysymys yhdyskunnan muodostamisesta lepäämään. Vasta sota-ajan elintarvepula pakotti huvilakaupungin asukkaat tositoimenpiteisiin yhdyskunnan järjestämiseksi.

Kulosaaren huvilayhdyskunnan perustamisessa noudatettiin pääpiirteissään samaa menettelytapaa kuin eräisiin muihin aikoihin järjestyneisiin yhdyskuntiin nähden. Yhdyskunnalle hankittiin itsehallinto-oikeus siten, että kuvernööri Helsingin maalaiskunnan syyskuun 18 päivänä 1916 päättämästä esityksestä marraskuun 20 päivänä 1916 vahvisti yhdyskunnalle »yleisen ohjesäännön», jossa tämä oikeus oli määritelty. Yhdyskunnan toiminta alkoi varsinaisesti helmikuun 7 päivänä 1917, jolloin pidettiin ensimmäinen yhdyskunnan äänioikeutettujen jäsenten kokous. Kokouksessa asetettiin väliaikainen hallintolautakunta ja elintarvelautakunta sekä käsiteltiin alustavasti ehdotusta »Yleiseksi ohjesäännöksi Kulosaaren taajaväkisen yhdyskunnan hallintoa varten». Samaa asiaa käsiteltiin sittemmin useissa tällaisissa kokouksissa ja sen jälkeen kuin ohjesääntö yhdyskunnan puolesta oli valmis, hyväksyi sen Helsingin maalaiskunnan valtuusto. Kuvernööri vahvisti ohjesäännön lokakuun 31 päivänä 1917. Sikäli erosi kuitenkin Kulosaaren taajaväkisen yhdyskunnan hallintomuoto muitten näihin aikoihin järjestäytyneitten yhdyskuntien hallintomuodosta, että yhdyskunnan hallinnossa välittömästi otettiin käytäntöön yhdyskunnan valtuusto ja hallintolautakunta. Esikuvina käytettiin lähinnä Haagan yhdyskunnan ohjesääntöjä. Yhdyskunnan valtuusto piti ensimmäisen kokouksensa toukokuun 7 päivänä 1919.

Yhdyskunnan rajojen määräämistä koskevan asian käsittelyyn on aikaisemmin viitattu. Helsingin maalaiskunnan valtuusto oli hyväksynyt »asemapiirroksen», johon yhdyskunnan rajat oli merkitty. Kunnanvaltuuston toimitettua piirroksen maaherralle vahvistuksen saamista varten, alisti maaherra rajojen vahvistamisen valtioneuvostoon. Tällöin valtioneuvosto antoi ennenmainitun päätöksensä siitä, että taajaväkisten yhdyskuntien rajojen vahvistaminen kuului maaherralle. Tämän jälkeen maaherra pyysi rajojen määräämisestä lausuntoa m. m. kaupunginvaltuustolta, joka senjälkeen kuin A. B. Brändö Villastad oli kaupungin viranomaisten pyynnöstä tehnyt karttaan eräitä Turholman selällä kulkevan vesirajan muutoksia (kts. sivu 116), antoi siitä puoltavan lausunnon. Sittemmin vahvisti maaherra rajat kesäkuun 6 päivänä 1921. Tässä kartassa oli yhdyskunnan alueeksi merkitty itse Kulosaari vesialueineen sekä sitä ympäröivät pikkusaaret. Sensijaan Kivinokka vesialueineen jäi tämän alueen ulkopuolelle. Tästä aiheutui myöhemmin epäselvyyttä siitä, mitä oli luettava uuden Kulosaaren kunnan alueeseen. (Kts. sivu 199.)

Yhdyskunnan olojen järjestämistä varten tarpeellisista ja senaatin päätöksissä edellytetyistä järjestyssäännöistä saatiin huvilakaupungin ollessa tavallisella yhdyskunta-asteella aikaan vain palojärjestys. Yhdyskunnan valtuuston laadittua ehdotuksen palojärjestykseksi hyväksyi Helsingin maalaiskunnan valtuusto sen virallisesti v. 1919. M. m. kaupunginvaltuuston annettua siitä lausuntonsa marraskuun 12 päivänä 1919 vahvisti maaherra palojärjestyksen v. 1920.

13. MUNKKINIEMI.

Kaikki ne esikaupungit, joitten olojen järjestämiseen vuoden 1898 asetuksen pohjalla Helsingin maalaiskunta itse otti alotteen, ovat luetellut edellämainituissa loka-kuun 9 päivänä 1906 ja marraskuun 4 päivänä 1908 annetuissa senaatin päätöksissä.

Näitten yhdyskuntien perustamisesta ja tärkeimmistä saavutuksista on edellä tehty selkoa. Kaikki muut Helsingin maalaiskunnan alueelle myöhemmin perustetut taajaväkiset yhdyskunnat on aikaansaatu muitten alotteesta, tavallisimmin asianomaisten maanomistajien toimesta.

Poikkeusasemassa yhdyskunnan perustamista tarkottavan alotteen tekoon nähden on Munkkiniemi. Kun A. B. M. G. Stenius-yhtiö v. 1910 oli ostanut Munkkiniemen säterin ja tuli tunnetuksi, että yhtiö aikoi tänne perustaa huvilakaupungin, otti senaatti itse alotteen tilan järjestämiseksi taajaväkiseksi yhdyskunnaksi. Maaliskuun 2 päivänä 1911 päätti senaatti kehoittaa kuvernööriä viipymättä panemaan vireille kysymyksen poliisi-, rakennus-, palo- ja terveydenhoitojärjestyksen laatimiseksi suunnitellulle huvilakaupungille. Tämän määräyksen johdosta kuvernööri kääntyi asiassa Helsingin maalaiskunnan valtuuston puoleen, joka kesäkuun 27 päivänä 1911 päätti lausuntonaan ilmoittaa, että asia ei kaivannut toimenpiteitä kunnan puolelta, koska kunta jo joulukuun 10 päivänä 1910 oli päättänyt liittää Munkkiniemen Haagan taajaväkiseen yhdyskuntaan. Senaatin alotteen kylmään vastaanottoon oli mahdollisesti syynä paitsi maalaiskunnan viranomaisen edelläkuvattu käsitys kunnan oikeudesta itse tehdä muutoksia taajaväkisten yhdyskuntain rajoihin, silloisten sortovuosien aikainen ristiriita hallituksen ja yhteiskunnan välillä.

Asian käsittelyn jatkumisesta, mikäli Munkkiniemen ja Haagan yhdyskuntien rajojen vahvistamisesta oli kysymys, on edellä tehty selkoa (kts. sivu 174). Kuvernööri lähetti Helsingin maalaiskunnan valtuuston lausunnon senaatille, joka maaliskuun 5 päivänä 1912 päätti paitsi muuta, että Helsingin maalaiskunnan valtuusto ei ollut oikeutettu kieltäytymään antamasta lausuntoa senaatin alotteesta ja että kuvernööri lähettäessään tällaisen väärin käsitellyn asian senaatille, oli menetellyt virheellisesti, että kuvernöörin esitys tämän vuoksi oli jätettävä huomioonottamatta ja että senaatin puheenaolevaa määräystä oli tarkkaan noudatettava.

Asian palattua tämän jälkeen uudestaan Helsingin maalaiskunnan valtuustoon, päätti valtuusto elokuun 19 päivänä 1912 lausuntonaan ilmoittaa pitävänsä esitettyjen poliisi-, rakennus-, palo- ja terveydenhoitojärjestysten laatimista Munkkiniemen huvilayhdyskuntaa varten tarpeellisenä. Kuitenkin oli valtuuston mielestä yhdyskunnan alueen rajojen ulkopuolelle jätettävä Munkkiniemen säteritilasta eroitettu Granön-niminen saari. Valtuusto oli myöskin sitä mieltä, että Munkkiniemi ja Haaga olisi yhdistettävä saman hallinnon alaiseksi. Antamissaan lausunnoissa niinhyvän Munkkiniemen huvilayhdyskunnan asukkaat kuin Haagan taajaväkisen yhdyskunnan yksityinen kuntakokous asettuivat jälkimäistä ehdotusta vastustamaan, viimeainittu jyrkässä muodossa. Asia joutui pian siihen asteeseen, että senaatti lokakuun 12 päivänä 1915 saattoi antaa lopullisen päätöksen sanottujen järjestyssääntöjen laatimisesta ja siten Munkkiniemen taajaväkisen yhdyskunnan perustamisesta.

Uuden yhdyskunnan alueeseen tuli senaatin päätöksen mukaan kuulumaan Munkkiniemen säteritila Granön saarta lukuunottamatta. Munkkiniemen taajaväkisen yhdyskunta on sikäläkin poikkeusasemassa, että sille melko pian oikeassa järjestyksessä määrättiin rajat. Tämä tapahtui tammikuun 18 päivänä 1916 annetulla kuvernöörin päätöksellä, millä päätöksellä yhdyskunnan »asemapiirros» vahvistettiin.

Yhdyskunnan hallinto järjestettiin varsin nopeasti yhdyskunnan itsehallinto-oikeuden pohjalla. Jo marraskuun 25 päivänä 1915 hyväksyi Helsingin maalaiskunnan valtuusto »Yleisen ohjesäännön Munkkiniemen yhdyskuntaa varten», mikä ohjesääntö kuitenkin sisälsi ainoastaan yhden pykälän. Kuvernööri vahvisti sen joulukuun 30 päivänä 1915. Tämän ohjesäännön mukaisesti yhdyskunnan asioita käsiteltiin yksityisissä kuntakokouksissa, kunnes mainittu v. 1919 tehty muutos vuoden 1898 asetukseen sääti, että yhdyskunnalle, jolla oli oikeus itsehallintoon, oli asetettava yhdyskunnan valtuusto. Tämä alotti toimintansa vuoden 1923 alusta. Taajaväkisistä yhdyskunnista toukokuun 22 päivänä 1931 annetun uuden lain voimaantultua hyväksyi kunnanvaltuusto tammikuun 21 päivänä 1932 »Ohjesäännön Munkkiniemen

taajaväkisen yhdyskunnan hallintoa varten», minkä maaherra vahvisti kesäkuun 14 päivänä 1932. Yhdyskunnassa toimii sanotun uuden lain mukaisesti paitsi valtuustoa myös hallintolautakunta.

Yhdyskunnalle laadittaviksi määrätyistä järjestyssäännöistä saatiin varsinaisen järjestäytymiskauden aikana toimeen vain järjestyssääntö ja rakennusjärjestys. Edellisen hyväksyi Helsingin maalaiskunnan valtuusto marraskuun 13 päivänä 1916 ja kuvernööri vahvisti sen heinäkuun 20 päivänä 1917. Jälkimmäisen, joka valmistettiin A. B. M. G. Stenius-yhtiön toimesta ja on erittäin perusteellisen työn tulos, hyväksyi Helsingin maalaiskunnan valtuusto marraskuun 8 päivänä 1915 ja marraskuun 13 päivänä 1916 ja vahvisti kuvernööri syyskuun 6 päivänä 1917. Yhdyskunnalle on valtuusto joulukuussa 1934 hyväksynyt uuden rakennusjärjestyksen, jonka maaherra on vahvistanut lokakuun 7 päivänä 1935. Rakennusjärjestyksen lisäksi on yhdyskunnan eri kaupunginosille vahvistettu asemakaavoja alkaen syyskuun 15 päivästä 1917, jolloin kuvernööri vahvisti asemakaavat I ja II kaupunginosia varten. Vasta sen jälkeen kuin terveydenhoitolainsäädäntö on uusittu, on katsottu mahdolliseksi ryhtyä laatimaan terveydenhoitojärjestystä. Sellaisen hyväksyi yhdyskunnanvaltuusto maaliskuun 10 päivänä 1932 ja vahvisti maaherra helmikuun 2 päivänä 1933. Samoina päivinä on asianomaisesti hyväksytty ja vahvistettu terveydenhoitolautakunnan ohjesääntö. Ehdotuksen palojärjestykseksi on yhdyskunnan valtuusto hyväksynyt huhtikuun 25 päivänä 1935 ja maaherra on vahvistanut sen saman vuoden marraskuun 20 päivänä.

14. LAUTTASAARI.

Kun Drumsön kartanon omistaja, kauppaneuvos Julius Tallberg aikoinaan ryhtyi suunnittelemaan huvilakaupungin perustamista Lauttasaarelle, oli hänen ensimmäisiä toimenpiteitään aloitteen ottaminen hänen saarella omistamiensa maiden julistamiseksi taajaväkiseksi yhdyskunnaksi. Asia oli esillä Helsingin maalaiskunnan valtuustossa marraskuun 3 päivänä 1916 ja päätti valtuusto tällöin tehdä asiasta esityksen senaatile. Senaatin sittemmin kesäkuun 5 päivänä 1917 antaman päätöksen mukaan saatiin oikeus rakennusjärjestyksen, poliisijärjestyksen ja terveydenhoitojärjestyksen sekä järjestyssäännön ja myös satamajärjestyksen antamiseen yhdyskunnalle. Mitään näistä järjestyssäännöistä ei kuitenkaan tähän mennessä ole annettu. Ainoastaan eräät »Lauttasaaren yhdyskunnan väliaikaiset numeroimismääräykset» on Huopalahden kunnanvaltuusto hyväksynyt huhtikuun 20 päivänä 1922 ja on maaherra ne vahvistanut toukokuun 11 päivänä 1922.

Yhdyskunnan järjestäytyminen on sikäläkin puutteellista, että yhdyskunnan alueen rajoja ei ole määrätty. Taajaväkiseksi yhdyskunnaksi julistamista koskevassa esityksessä pyydettiin, että Lauttasaaren kylä julistettaisiin sanotunlaiseksi yhdyskunnaksi. Senaatin päätöksessä ei aluetta tarkemmin määriteltä. Lauttasaaren siirryttyä vuoden 1920 alusta Huopalahden kuntaan yrittivät uuden kunnan viranomaiset ryhtyä yhdyskunnan hallintoa järjestämään. V. 1920 oli tämän uuden kunnan valtuusto hyväksynyt yhdyskunnan rajoja osoittavan asemapiirroksen, mutta tätä asemapiirrosta, josta m. m. kaupunginvaltuusto antoi lausuntonsa lokakuun 5 päivänä 1921, pidettiin niin puutteellisenä, ja nimenomaan siihen merkittyjä rajoja niin epä-määräisinä, ettei sitä voitu vahvistaa.

Pisimmälle on Lauttasaaren yhdyskunta päässyt varsinaisen hallintonsa järjestämisessä. Marraskuun 19 päivänä 1920 hyväksyi Huopalahden kunnanvaltuusto »Lauttasaaren yhdyskunnan yleisen ohjesäännön», jonka mukaan yhdyskunnalla oli oleva itsehallinto-oikeus, yhdyskunnanvaltuusto, hallintolautakunta y. m. Ohjesäännön maaherra vahvisti lokakuun 7 päivänä 1921, sen jälkeen kuin m. m. kaupunginvaltuusto syyskuun 7 päivänä 1921 oli antanut siitä lausuntonsa. Yhdenmukaisesti

Munkkiniemen taajaväkisen yhdyskunnan omaksuman menettelyn kanssa on Lauttasaaren yhdyskunnan valtuusto syyskuun 19 päivänä 1932 hyväksynyt uuden »Ohjesäännön Lauttasaaren taajaväkisen yhdyskunnan hallinnolle», mutta maaherra ei toistaiseksi ole vahvistanut tätä ohjesääntöä.

15. HERTTUANIEMI.

Samaan aikaan kuin kysymys Lauttasaaren julistamisesta taajaväkiseksi yhdyskunnaksi pantiin vireille, tehtiin kaupungin toisellakin laajentumisalueella toimivien maayhtiöiden puolesta aloitteita uusien yhdyskuntien muodostamisesta. Rinnan Lauttasaaren asian kanssa kulkivat koko ajan Herttuaniemen ja Puodinkylän taajaväikisten yhdyskuntien perustamisasiakirjat.

Aikaisemmin mainitun Herttonäs-Gods-Aktiebolagin suunnitelmiin huvilakaupungin järjestämiseksi yhtiön omistaman tilan maille kuului myös taajaväkisen yhdyskunnan hallintomuodon käytäntöön ottaminen Herttuaniemessä. Yhtiön esitys asiasta oli käsiteltävänä Helsingin maalaiskunnan valtuustossa marraskuun 3 päivänä 1916. Kesäkuun 5 päivänä 1917 tehdyn senaatin päätöksen mukaan oli Herttuaniemen taajaväkiselle yhdyskunnalle laadittava rakennus-, palo- ja terveydenhoitojärjestys sekä järjestyssääntö. Pian sen jälkeen kuin tämä päätös annettiin, siirtyivät yhtiön maat kaupungille. Sanotussa päätöksessä edellytetyt järjestyssääntöjä ei milloinkaan ole annettu.

Anomus Herttuaniemen taajaväkisen yhdyskunnan järjestämisestä tarkoitti, kuten edellisestä selviää, että yhdyskunnan alue olisi käsittänyt kaiken sen maa-alan, minkä mainittu yhtiö omisti. Näin olisi yhdyskunnan alue käsittänyt koko Herttonäsin kartanon, mutta ei Tammelundin eikä Strömsin tiloja. Senaatin päätöksessä ei aluetta määritetty, eikä myöskään mitään yhdyskunnan alueen rajankäyntiä ole tapahtunut. Käytännöllistä merkitystä on kysymyksellä yhdyskunnan alueen rajoista ainoastaan sanottuun Tammelundiin nähden, jota kaupunki ei omista, ja tähän nähden on siis todettava, että tila ei kuulu Herttuaniemen taajaväkiseen yhdyskuntaan. Kun Strömsin tila, mikä sijaitsee Herttonäsin kartanon maiden ja Botbyn kylän rajan välissä, ei kuulunut Herttonäsin kartanoon, ei myöskään se kuulu Herttuaniemen taajaväkiseen yhdyskuntaan.

16. PUODINKYLÄ.

Botby-Gods-Aktiebolag-yhtiön esityksestä päätti Helsingin maalaiskunnan valtuusto joulukuun 11 päivänä 1916 anoa, että yhtiön omistaman Puodinkylän kylän osaa varten, jota kutsuttiin Puodinkylän yhdyskunnaksi, saataisiin laatia rakennusjärjestys, palojärjestys, terveydenhoitojärjestys ja järjestyssääntö. M. m. kaupunginvaltuuston annettua esityksestä lausuntonsa huhtikuun 17 päivänä 1917 suostui senaatti kesäkuun 5 päivänä 1917 esitykseen. Tämän jälkeen ei Puodinkylän taajaväkisestä yhdyskunnasta ole mitään kuulunut.

17. KULOMAA.

Samaa tietä kuin edellämainitut maakeinotteluyhtiöt vaikka hieman ajassa jälempänä kulki Brändö-Gårds-Aktiebolag. Yhtiön esityksestä Helsingin maalaiskunnan valtuusto v. 1921 päätti anoa rakennusjärjestyksen laatimisoikeutta Brändön kartanon maita varten. Anomukseen suostui valtioneuvosto helmikuun 16 päivänä 1922. Tämänkin yhdyskunnan perustaminen jäi vain paperille.

18. DEGERÖ.

Senjälkeen kuin asianomaisten maakeinotteluyhtiöiden alotteet olivat johtaneet siihen, että näitten toimenpiteiden ulkopuolelle ilmeisesti epähuomiosta jääneitä Strömsin ja Tammelundin tiloja lukuunottamatta kaikki kaupungin itäisellä laajentumisalueella mantereella sijaitsevat maat oli julistettu taajaväkisiin yhdyskuntiin kuuluviksi, katsoivat eräät Degerön saaren maanomistajat asianmukaiseksi, että myöskin näitten yhdyskuntien eteläpuolella sijaitsevia saaria olisi ryhdyttävä suojelemaan järjestämättömältä asutukselta julistamalla nekin taajaväkiseksi yhdyskunnaksi. Näitten alotteesta päätti Helsingin maalaiskunnan valtuusto tammikuun 21 päivänä 1919 anoa, että Degerön kylä, Turholman yksinäinen verotalo ja Villingin allodisäteri julistettaisiin taajaväkiseksi yhdyskunnaksi ja että sitä varten saataisiin vahvistaa järjestyssääntö, rakennusjärjestys, palojärjestys, terveydenhoitojärjestys ja satamajärjestys. Valmisteltaessa kaupungin lausuntoa asiasta, mikä lausunto annettiin helmikuun 11 päivänä 1920, kosketeltiin kysymystä, olisiko yhdyskuntaan ehdotettava liitettäväksi myös kaupungin omistamat Turholman kansanpuistoalue ja Turstenin huvila-alue, mutta päädyttiin kuitenkin siihen, että lausunnossa ei tästä mitään mainittaisi. Valtioneuvosto hyväksyi esityksen sellaisenaan joulukuun 30 päivänä 1922.

Myöskään Degerön taajaväkistä yhdyskuntaa varten ei ole vahvistettu ainoatakaan järjestyssääntöä. Sikäli on kuitenkin tämä yhdyskunta osoittanut elonmerkkejä, että yhdyskunta vuoden 1898 asetuksen maaliskuun 27 päivänä 1919 tehdyn aikaisemmin mainitun muutoksen perusteella on valinnut itselleen yhdyskunnan valtuuston. Ensimmäinen tällainen vaali toimitettiin joulukuussa 1926. Muita elimiä ei yhdyskunta ole muodostanut. Yhdyskunnan hallintoa varten on maaherra tammikuun 14 päivänä 1926 vahvistanut ohjesäännön.

Muita taajaväkisiä yhdyskuntia ei sitten ole perustettu Helsingin maalaiskunnan entiselle tai nykyiselle alueelle.

19. GRANKULLA.

Selostus Espoon maalaiskunnan toimenpiteistä sen alueelle syntyneiden esikaupunkien olojen järjestämiseksi vuoden 1898 asetuksen pohjalla, muodostuu lyhyemmäksi kuin edellä esitetty selostus Helsingin maalaiskunnan vastaavista toimenpiteistä. Helsingin esikaupunkialueeseen kuuluvia taajaväkisiä yhdyskuntia on Espoon maalaiskunnan alueella nykyään vain yksi, nimittäin Alberga. Aikaisemmin on ollut toinenkin, nimittäin Grankulla, mutta tämä on, kuten aikaisemmin on osoitettu, sittemmin muodostettu kauppalaksi. Kummankin taajaväkisen yhdyskunnan perustamisella on Espoon kunnalla vain muodollinen osuus.

Kysymys Grankullan huvilakaupungin kunnallisten olojen uudestaanjärjestämisestä pantiin vireille v. 1912. Helmikuussa sanottuna vuonna ryhtyi kuvernööri ensimmäisiin valmistaviin toimenpiteisiin asiassa, mutta nämä toimenpiteet eivät näytä edistyneen tilastollisten tietojen keräämistä pidemmälle. Lopullinen aloite siirtyi huvilayhdyskunnan asujamiston käsiin, joka lokakuun 25 päivänä 1912 pidetyssä kokouksessa asetti toimikunnan valmistelemaan kysymystä. Yleinen toivomus paikkakunnalla oli, että huvilakaupunki välittömästi voisi erota Espoon maalaiskunnasta itsenäiseksi kauppalaksi, mutta kun siihen aikaan sellainen käsitys oli vallalla, että kauppalan täytyi omistaa sen alueeseen kuuluva maa, ei tällaisen suunnitelman toteuttamista pidetty mahdollisena. Sanotun toimikunnan toimesta selvitti silloinen lääninsihteeri *Axel Th. Möller* huhtikuussa 1913 antamassaan lausunnossa niitä eri mahdollisuuksia, joita huvilakaupungin asukkailla oli käytettävänään huvilakaupungin kunnallisten olojen järjestämiseksi, ja suositteli hän ensimmäisenä toimenpiteenä anomuksen tekemistä huvilakaupungin järjestämisestä taajaväkiseksi yhdyskunnaksi.

Annettua neuvoa noudattaen päättikin eräs maaliskuussa 1914 pidetty huvilakaupungin äänioikeutettujen kuntalaisten ja huvilanomistajain kokous valtuuttaa eräät huvilakaupungin asukkaat tekemään kuvernöörille esityksen, että kuvernööri ryhtyisi toimenpiteisiin senaatin suostumuksen hankkimiseksi Grankullan julistamiseksi taajaväkiseksi yhdyskunnaksi. Espoon kunnan valtuuston annettua asiasta lausuntonsa päätti senaatti huhtikuun 20 päivänä 1915 antaa suostumuksensa siihen, että huvilayhdyskuntaa varten oli laadittava palojärjestys, järjestyssäännöt, rakennusjärjestys ja terveydenhoitojärjestys.

Yhdyskunnan alueeseen tuli sanotun senaatin päätöksen mukaan kuulumaan osia Karvasbackan, Bembölen ja Smedsin kylistä. Rajat oli tarkemmin osoitettu eräässä kartassa, joka esitettiin senaatille asian käsittelyssä ja senaatin päätöksessä viitattiin tähän karttaan. Sen kummemmin ei tämän yhdyskunnan alueen rajoja vahvistettu. Sanotun kartan mukaan kuuluivat yhdyskunnan alueeseen osia Juus'in verotalosta N:o 1, Kask'in verotalosta N:o 5 ja Kavallin verotalosta N:o 8 Bembölen kylässä, Glims'in verotalosta N:o 1, Jorf'in verotalosta N:o 2 ja Ers'in rälssitilasta N:o 3 Karvasbackan kylässä sekä Gerk'in verotalosta N:o 1, Stens'in verotalosta N:o 2 ja Smeds'in verotalosta N:o 3 Smedsbyn kylässä. Tämän alueen ulkopuolelle jäi jo yhdyskuntaa perustettaessa alueita, joille oli syntynyt esikaupunkiasutusta.

Yhdyskunnan järjestäytyminen kävi verrattain ripeästi. Lokakuun 29 päivänä 1915 hyväksyi Espoon kunnanvaltuusto »Yleisen säännön Grankullan huvilayhdyskuntaa varten», jonka mukaan yhdyskunnalla tuli olla itsehallinto-oikeus. Tämän kuvernööri vahvisti tammikuun 18 päivänä 1916. Tätä »yleistä sääntöä» täydensi »Ohjesääntö Grankullan huvilayhdyskunnan hallinnosta». Se oli yhdyskunnan yksityisen kuntakokouksen käsiteltävänä huhtikuun 10 päivänä, Espoon kunnanvaltuuston hyväksyttävänä heinäkuun 10 päivänä ja kuvernöörin vahvistettavana lokakuun 25 päivänä 1916. Hallinnon ohjesäännön mukaan oli yhdyskunnalla oleva valtuusto ja hallintolautakunta.

Jo ennenkuin ensimmäinen varsinaista hallintoa koskeva sääntö oli hyväksytty, oli Espoon kunnanvaltuusto kesäkuun 14 päivänä 1915 hyväksynyt ehdotuksen Grankullan huvilayhdyskunnan terveydenhoitojärjestykseksi. Tämä vahvistettiin toukuun 30 päivänä 1916. Samassa kunnanvaltuuston kokouksessa, jossa edellämainittu »yleinen sääntö» hyväksyttiin, oli hyväksyttävänä myös ehdotus yhdyskunnan palojärjestykseksi. Tämän kuvernööri vahvisti helmikuun 17 päivänä 1916. Maaliskuun 14 päivänä 1917 hyväksyi sama kunnanvaltuusto ehdotuksen yhdyskunnan rakennusjärjestykseksi, mihin kuitenkin syyskuun 27 päivänä samana vuonna tehtiin eräitä muutoksia. Sen vahvisti kuvernööri marraskuun 7 päivänä 1917. Erikoisuutena on mainittava, että tähän rakennusjärjestykseen kuului liitteenä tiesääntö. Sen hyväksyi Espoon kunnanvaltuusto kesäkuun 4 päivänä 1917 ja sen vahvisti kuvernööri jo ennenkuin itse rakennusjärjestys oli ehtinyt vahvistamasteelle eli elokuun 27 päivänä 1917. Rakennusjärjestyksessä edellytetyn rakennussuunnitelman vahvisti kuvernööri samalla kertaa kuin rakennusjärjestyksenkin eli marraskuun 7 päivänä 1917. Sensijaan ei yhdyskunnan toiminta-aikana aikaansaatu sanotussa päätöksessä edellytettyä järjestyssääntöä.

20. ALBERGA.

Vuonna 1917 jättivät A. B. Alberga O. Y. ja A. B. M. G. Stenius maaherralle anomuksen toimenpiteisiin ryhtymisestä Leppävaaran aseman eteläpuolella näitten yhtiöitten maille syntyneen esikaupunkiasutuksen järjestämiseksi taajaväkiseksi yhdyskunnaksi. Yhtiöitten tarkoituksena oli, että yhdyskuntaan tulisivat kuulumaan Alberga R. N:o 2¹⁵³ niminen osa Albergan verotaloa R. N:o 2 sekä kaikki tästä osasta eroitettut palstat ja silloin jakamaton Elfvikin eli Bredvikin

yksinäinen verotalo R. N:o 1, kaikki Espoon maalaiskunnan Suur-Huopalahden kylässä.

Lausunnoissa, joita asianomainen nimismies ja kruununvouti antoivat tästä anomuksesta, huomautettiin, että ehdotettuun alueeseen ei tulisi kuulumaan koko Leppävaaran aseman tienoille syntynyt esikaupunkiasutus, vaan että rautatien pohjoispuolella oleva asutus jäisi sen ulkopuolelle. Sanotut viranomaiset ehdottivat sen vuoksi, että yhdyskuntaan vielä luettaisiin Leppävaaraksi, R. N:o 2¹⁵², kutsuttu osa Albergan verotilaa, Bergansin verotila, R. N:o 1, ja Mäkkylän valtionvirkatalo. Espoon maalaiskunta ei v. 1918 antamassaan lausunnossa kosketellut aluekysymystä, vaan puolsi anomusta sellaisenaan. Suunnitellun yhdyskunnan asujamistolle ei annettu tilaisuutta antaa lausuntoa asiasta.

Valtioneuvoston päätöksessä Albergan taajaväkisen yhdyskunnan muodostamisesta, mikä päätös annettiin maaliskuun 2 päivänä 1921, määrättiin, että yhdyskuntaan oli kuuluva maarekisteriin R. N:olla 2¹⁵³ merkitty osa Albergan verotilaa N:o 2 ja Bredvikin yksinäinen verotalo. Mainitut yhtiöt voittivat siis tässä aluekysymyksessä. Yhdyskunnan alue tuli kuitenkin muodollisesti väärin määritellyksi. Maarekisteriin merkitty tila R. N:o 2¹⁵³ ei enää silloin, kun päätös yhdyskunnan muodostamisesta tehtiin, käsittänyt koko alkuperäistä näin merkittyä tilaa, vaan siitä oli jo lohkottu toista sataa palstaa eli juuri ne osat, joille asutusta oli syntynyt. Päätöksen aikana maarekisterissä esiintyvä tila R. N:o 2¹⁵³ oli silloin asumaton. Tästä on myöhemmin aiheutunut paljon sekaannusta yhdyskunnan henkikirjoitus- y. m. suhteissa. Käytännössä on sanottua valtioneuvoston päätöstä tulkittu niin, että yhdyskuntaan kuuluvat myös tilasta R. N:o 2¹⁵³ eroitettut palstatilat. Sekaannusta on myös aiheuttanut se, että yhdyskunnan perustamisen aikaan vielä jakamaton Elfvikin eli Bredvikin nimellä kulkenut tila myöhemmin, eli v. 1924 jaettiin Bredvik ja Elfvik-nimisiin tiloihin. On ollut epätietoisuutta siitä, kumpi näistä tiloista kuuluu yhdyskuntaan. Koska mitään päätöstä yhdyskunnan alueen supistamisesta ei ole tehty sen jälkeen kuin sanottu tila jaettiin, on katsottava, että kumpikin uusi tila samoin kuin uudesta Bredvikin tilasta eroitettu Ritorp edelleen kuuluvat yhdyskuntaan. Seläista vuoden 1898 asetuksen edellyttämää »asemapiirrosta», johon yhdyskunnan rajat olisi merkitty, ei maaherra ole vahvistanut.

Yllämainitun valtioneuvoston v. 1921 tekemän päätöksen mukaan oli Albergan taajaväkiselle yhdyskunnalle laadittava järjestyssääntö, palojärjestys, terveydenhoitojärjestys, rakennusjärjestys ja asemakaava. Näistä on kuitenkin vain asemakaava aikaansaatu. Eräitä yhdyskunnan osia varten on maaherra tammikuun 27 päivänä 1928 vahvistanut rakennussuunnitelmat.

Albergan taajaväkinen yhdyskunta on sikäli järjestäytynyt, että maaherra yhdyskunnan yksityisen kuntakokouksen aloitteesta ja Espoon maalaiskunnan valtuuston hyväksytyä yleisen ohjesäännön (organisationsreglemente), on marraskuun 28 päivänä 1922 vahvistanut tämän ohjesäännön. Sen mukaan oli yhdyskunnalla oleva itsehallinto-oikeus sekä valtuusto ja hallintolautakunta. Vuoden 1923 lopussa toimitettiin ensimmäinen yhdyskunnan valtuuston vaali. Valtuuston toiminta ei kuitenkaan ole ollut säännöllistä. Muita ohjesääntöjä ei myöskään ole.

Sen yllämainitun valtionviranomaisten huomautuksen johdosta, että Albergan taajaväkiseen yhdyskuntaan oli luettava myös rautatien pohjoispuolella oleva esikaupunkiasutus, olivat A. B. Alberga O. Y. ja A. B. M. G. Stenius yhtiö ehdottaneet, että tämä asutus mieluummin olisi järjestettävä erilliseksi taajaväkiseksi yhdyskunnaksi. Hyväksyen tässäkin kohden sanottujen yhtiöiden kannan valtioneuvosto päättäessään Albergan taajaväkisen yhdyskunnan perustamisesta samalla päätti kehoittaa maaherraa ryhtymään asian vaatimiin toimenpiteisiin. Tästä asiasta ei kuitenkaan myöhemmin ole mitään kuulunut.

21. KYSYMYS KAUPUNGIN OSANOTOSTA YHDYSKUNTAJEN PEITTÄMISEEN.

Vuoden 1898 asetuksessa taajaväkisistä yhdyskunnista oli näin kuuluva säännös:

»Jos yhdyskunnassa eräitä kunnallisia oloja, kuten yleisen järjestyksen, vaivais- ja terveydenhoidon y. m. ylläpitämistä, ei saada tyydyttävästi järjestetyiksi siitä syystä, että voimassa olevat asetukset kunnallishallinnosta tahi muut sitä koskevat säännökset eivät myönnä oikeuksien ja velvollisuuksien kohtuullista ja oikeudenmukaista jakamista sen kunnan, jossa yhdyskunta on, ja naapurikunnan kesken, josta yhdyskunta yhdessä tai toisessa suhteessa on elämänehtojensa puolesta riippuvainen, niin olkoot nämä kunnat oikeutetut, mutta, jos jompikumpi kunta tai kuvernööri vaatii tahi senaatti määrää, velvollisetkin sopimaan ja, kumpikin paikkakunnallaan, päättämään, mitenkä mainitut oikeudet ja velvollisuudet ovat näiden kuntain kesken sopivalla tavalla jaettavat. Jos kunnat ovat sellaisesta jaosta yksimielisiä, ovat niiden päätökset toimitettavat kuvernöörille, jonka tulee, jolleivät päätökset loukkaa yksityisen oikeutta taikka muuten sisällä mitään lainvastaista, ne vahvistaa. Jollei kunnain puheenalaisista oikeuksista ja velvollisuuksista saada sopimusta aikaan, tulee kuvernöörin lähettää niiden tekemät päätökset oman lausuntonsa ohessa senaattiin asian lopullista järjestämistä ja ratkaisua varten.

Sellainen järjestely, jota ylempänä tarkoitetaan, on voimassa siksi kuin asianhaarat vaativat sitä muutettavaksi.»

Tätä asetuksen 8 §:ään sisältyvää säännöstä ei liene Suomessa milloinkaan sovellettu, mutta eräitä kertoja on tehty yrityksiä m. m. Helsingin esikaupunkien olojen järjestämiseksi tämän säännöksen pohjalla. Kun näitten alotteiden kohtalo osaltaan valaisee esikaupunkiolojen järjestelyssä ilmeneneitä vaikeuksia ja se myös on vaikuttanut maalaiskuntain suhtautumiseen esikaupunkien olojen järjestelyyn, ovat nämä alotteet tässä mainittavat.

Ensimmäisen yrityksen tämän säännön soveltamiseen Helsingin esikaupunkien oloihin teki Helsingin maalaiskunta.

Kun kunnan alueella perustettujen taajaväkisten yhdyskuntain järjestäytyminen oli niin pitkälle edistynyt, että suoranaisia menoja vaativiin toimenpiteisiin olisi pitänyt ryhtyä, osoittautui, että yhdyskunnat, joilla oli itsehallinto-oikeus, itse koettivat välttää sitä lisäverotusta, minkä todellinen toiminta yhdyskunnan olojen parantamiseksi olisi aiheuttanut, ja ettei myöskään maalaiskunta ollut halukas myöntämään varoja joko avustuksena yhdyskunnille tai välittömästi esikaupunkiasutuksen vaatimiin erikoismenoihin. Sensijaan maalaiskunta arveli edellämainitun vuoden 1898 asetuksen säännöksen perusteella voitavan saada kaupunki ottamaan osaa yhdyskuntain toiminnan tukemiseen. Syyskuun 18 päivänä 1916 päätti kunnanvaltuusto kaupunginvaltuustolle esittää, että kun huvilakaupunkien asukkaista suurin osa sai toimeentulonsa kaupungista, ei olisi kohtuutonta, että kaupunki ottaisi osaa yhdyskuntien menojen peittämiseen esimerkiksi 50 %:lla. Maalaiskunnan valtuusto ehdotti, että kaupunki- ja maalaiskunta yhdessä asettaisivat komitean kysymystä valmistamaan. Kaupunginvaltuusto totesi lokakuun 24 päivänä 1916 pidetyssä kokouksessa, että valtuusto oli velvollinen ottamaan tämän maalaiskunnan esityksen käsiteltäväkseen ja tekemään sen johdosta päätöksen, minkä vuoksi asia valmistelua varten lähetettiin rahatoimikamariin. Täältä asia ei kuitenkaan milloinkaan palannut. V. 1920 asia poistettiin rahatoimikamarin diariosta, senjälkeen kuin Helsingin maalaiskunta tiedusteltaessa oli ilmoittanut, että se olosuhteiden muuttumisen vuoksi oli luopunut tämantapaisista suunnitelmista. Useat yhdyskunnat olivat jo silloin eronneet tai olivat eroamassa Helsingin maalaiskunnasta.

Seuraava aloite lähti valtion viranomaisten taholta.

Vuodet 1917—1919 olivat niinhyyin Helsingin kuin muittenkin kaupunkien esikaupunkien sekä maaseudun taajaväkisten yhdyskuntain oloissa tavallista vaikeam-

paa aikaa. Maailmansodan päättyessä ilmennyt työttömyys siitä kunnille aiheutuvine hätäaputyö- ja köyhäinhoitomeneineen ynnä vuoden 1918 kapinassa kaatuneiden leskien ja n. s. sotaorpojen huolto rasittivat suuresti myöskin kaupunkien ympäröivien kuntien taloutta. Silloiset jyrkät eri yhteiskuntaluokkien väliset ristiriidat kärjistikin myös oloja sellaisten maalaiskuntien hallinnossa, joissa asui esikaupunkiväestöä. Näinä aikoina alkoivat myöskin tässä asemassa olevat maalaiskunnat sekä myös esikaupunkien ja taajaväkisten yhdyskuntain asujamisto osoittaa huomattavan yhteiskunnallisen tyytymättömyyden oireita. Pidettiin koko maata käsittäviä kokouksia, joissa valtiovaltaa vaadittiin ryhtymään kiireellisiin toimenpiteisiin esikaupunkiolojen järjestämiseksi. M. m. pidettiin Helsingissä heinäkuun 24 päivänä 1918 tällainen koko maata käsittävä esikaupunkikuntien edustajain kokous. Jo tässä kokouksessa esitettiin, että kunnat odottaessaan esikaupunkien olojen järjestämiseksi tarpeellista uutta lainsäädäntöä ryhtyisivät soveltamaan edellämainittua vuoden 1898 asetuksen 8 §:ää. Esitys ei kuitenkaan saavuttanut kokouksen kannatusta, vaan päätti kokous pyytää »hallituksen tointa siihen, että esikaupunkikunnat saisivat yleisistä varoista aikaisempien olojen mukaan sovitun korvauksen kuntain vaivashoitoon, hätäaputöihin ja hätäavustukseen vuoden 1916 jälkeen suoritetuista tavattomista menoista».

Seuraavina vuosina noudatetussa valtion esikaupunkipolitiikassa saattoi mahdollisesti havaita seurauksia tästä sanotun kokouksen esittämästä toivomuksesta sikäli, että valtion talousarvion joiakin vuosina otettiin määräraha esikaupunkirasituksesta kärsiville kunnille myönnettäviä avustuksia varten, mutta hallitus oli kuitenkin tietoinen siitä, että tätä tietä ei voitu läheskään kaikkia kuntia avustaa. Elokuun 21 päivänä 1918 päivätyllä kiertokirjeellä kehoitti senaatin siviilitoimituskunta maaherroja viipymättä ryhtymään toimenpiteisiin sellaisten sopimusten aikaansaamiseksi kaupunkien ja esikaupunkikuntien kesken erittäinkin köyhäinhoito- ja työnvälitysmenojen jakamiseksi, joita edellytetään taajaväkisistä yhdyskunnista v. 1898 annetun asetuksen 8 §:ssä.

Kun läänin maaherran tämän kiertokirjeen johdosta Helsingin maalaiskunnalle osoittama kehoitus joutui kunnanvaltuuston käsiteltäväksi lokakuun 28 päivänä 1918, päätti kunnanvaltuusto kehoittaa Kulosaaren, Haagan ja Oulunkylän huvilayhdyskuntia ottamaan asian käsiteltäväkseen ja tekemään maalaiskunnan valtuustolle ehdotuksensa asiasta. Näitten yhdyskuntien harrastukset olivat jo tällöin, kuten edellä mainittu, keskittyneet eroamiseen Helsingin maalaiskunnasta, minkä vuoksi asia ei näitä yhdyskuntia enää kiinnostanut. Myöskään siviilitoimituskunnan aloite ei näin ollen johtanut tuloksiin.

Viimeinen tämänsuuntainen aloite lähti Huopalahden uuden maalaiskunnan taholta.

Kaupunginvaltuuston huhtikuun 27 päivänä 1921 pidetyssä kokouksessa esitettiin Huopalahden kunnallislautakunnan kirjelmä, jossa vuoden 1898 asetuksen säännöksen soveltaminen otettiin puheeksi. Kunnallislautakunta huomautti, että lukuisat työntekijät, jotka ovat saaneet toimeentulonsa kaupungissa, ovat asunnonpuutteen johdosta muuttaneet Huopalahden kuntaan ja joutuneet tukalaan asemaan sen johdosta, ettei heillä ollut työtä tarjona. Kaupungin olisi hätäaputöitä järjestäessään otettava huomioon myös ne Huopalahdessa asuvat työttömät, jotka tähän asti ovat saaneet toimeentulonsa kaupungista. Jos kaupunginvaltuusto kieltäytyisi tätä tekemästä, olisi Huopalahden kunnan pakko taajaväkisistä yhdyskunnista v. 1898 annetun asetuksen 8 §:n pohjalla ryhtyä siinä mainittuihin toimiin asian järjestämiseksi.

Kaupunginvaltuusto päätti mainitussa kokouksessaan ilmoittaa Huopalahden kunnallislautakunnalle, ettei se katsonut voivansa myöntää puheenalaiseen esitykseen. Huopalahden kunta ei ehtinyt ryhtyä toteuttamaan aikeitaan, ennenkuin Haagan kauppala, jossa tämän aloitteen aiheuttaneet työttömät pääasiallisesti asuivat, erosi Huopalahden kunnasta.

III. LUKU. ESIKAUPUNKIALUEITA ERI KUNNIKSI.

1. ENSIMÄINEN ALOITE.

Ajatus, että eri esikaupunkialueiden kunnallisten tehtävien hoito parhaiten järjestettäisiin muodostamalla esikaupungit eri kunniksi, tuntuu ensi kuulemalta sangen luonnolliselta ja oikealta. Siten vältettäisiin ristiriita kunnallishallinnossa maanviljelijäväestön ja esikaupunkiväestön välillä. Varsinkin vauraampien ja kehityksessään jo jonkun verran vakaantuneiden esikaupunkien oloissa on tällainen ajatus lähellä.

Myöskin Helsingin esikaupungeissa tämä ajatus verrattain pian heräsi. Jo syyskuun 20 p:nä 1909 pantiin Haagan taajaväkisen yhdyskunnan yksityisessä kuntakokouksessa vireille kysymys huvilakaupungin eroamisesta Helsingin maalaiskunnasta itsenäiseksi kauppalaksi ja asetettiin toimikunta asiaa ajamaan. Yhdyskunnan yksityisen kuntakokouksen puolesta tiedusteltiin sittemmin maalaiskunnalta, millä ehdoilla maalaiskunta suostuisi kunnan jakoon. Elokuun 18 päivänä 1910 pidetyssä kokouksessa Helsingin maalaiskunnan valtuusto päätti ilmoittaa, että maalaiskunta suostuu jakoon ehdolla, että uusi kunta suorittaa Helsingin maalaiskunnan tiekunnalle 12,000 markan korvauksen eräästä yhdyskunnan alueelle rakennetusta tiestä, vuosittain suorittaa maalaiskunnalle 200 markkaa korvauksena käräjätalon vuokrasta ja vankienhoidosta sekä ottaa hoitoonsa ne köyhäinhoidon nauttijat, joilla on koti-paikkaoikeus Haagassa. Kauppala-asia jäi kuitenkin tällä kertaa lepäämään. Ero-asiaa tarkemmin tutkittaessa havaittiin toinen tie kuin kunnan välitön jakaminen helpommaksi kulkea.

2. HUOPALAHDEN KUNNAN MUODOSTAMINEN.

Ajatus Haagan eroamisesta Helsingin maalaiskunnasta kyti kuitenkin Haagan asujamistossa. Senjälkeen kuin A. B. M. G. Stenius-yhtiö oli ostanut myös Munkkiniemen, laajeni suunnitelma sikäli, että uuteen kuntaan haluttiin lukea myös Munkkiniemi. Vähitellen suunnitelmiin otettiin myös Lauttasaaren liittäminen maantieteellistäkin syistä uuteen kuntaan. Näin syntyi ajanpitkään suunnitelma Huopalahdeksi kutsuttavan uuden kunnan muodostamisesta.

Oli havaittu, että kysymys uuden kunnan muodostamisesta ja sen eroamisesta emäkunnasta silloin vallitsevan maalaiskuntia koskevan lainsäädännön mukaan oli aluksi ajettava seurakunnallisena jakokysymyksenä. Kunnallisen jaoituksen muutos oli nimittäin maalaiskuntain hallinnosta kesäkuun 15 päivänä 1898 annetun alkuperäisen asetuksen mukaan riippuvainen seurakunnallisesta jaoituksesta sikäli, että uutta maalaiskuntaa ei voinut muodostaa, jollei kulloinkin kysymyksessä olevaa aluetta ensin oltu eroitettu omaksi seurakunnaksi. Uutta seurakuntaa pidettiin yleisimmin sovelletun tulkinnan mukaan alusta alkaen myös uutena kuntana, jonka kuitenkin katsottiin pysyvän emäkunnan kanssa »yhteisen kunnallishallinnon alaisena»,

niin kauan kuin nimenomaista vaatimusta uuden kunnan eroamisesta tai erottamisesta emäkunnasta ei oltu esitetty. Vaatimuksen saattoivat esittää m. m. uuden seurakunnan ja kunnan äänioikeutetut jäsenet esim. n. s. yksityisessä kuntakokouksessa. Kun tällainen vaatimus oli esitetty, tuli kuvernöörin, myöhemmin maaherran antaa suostumus eroon ja siis uuden kunnan itsenäisen toiminnan alottamiseen.

Huopalahden kunnan muodostaminen pantiinkin, kun asia uudestaan otettiin päiväjärjestykseen, vireille seurakunnallisena jakoasiana.

Haagan huvilayhdyskunnan puolesta tuomiokapitulille tehdyssä esityksessä pyydettiin, että tuomiokapituli ryhtyisi toimenpiteisiin joko ainoastaan Haagan huvilayhdyskunnan tai vaihtoehtoisesti tämän ynnä Pikku-Huopalahden, Talin, Kånalan, Kårbölen ja Lauttasaaren kylien sekä Munkkiniemen säterin, Lehtisaaren, Vähä-Meilahden ja Sillbölen kaivos-nimisen tilan tai vieläkin vaihtoehtoisesti Haagan ja jonkun tai joidenkin edellämainittujen kylien ja tilojen muodostamiseksi itsenäiseksi seurakunnaksi.

Esityksen johdosta pidettiin ensin Haagassa lokakuun 27 päivänä 1914 yhdyskunnan jäsenten sekä mainittujen kylien ja tilojen asukkaitten kirkonkokous. Tässä kokouksessa läsnäolleet Kånalan, Kårbölen ja Lauttasaaren asukkaat ilmoittivat haluavansa pysyä erillään uuden seurakunnan hankkeesta. Kokous asetti sille kannalle, että uuteen seurakuntaan oli luettava vain Haagan huvilayhdyskunta ynnä Pikku-Huopalahden kylä ja Munkkiniemen säteri, mutta että hallituksen harkittavaksi olisi jätettävä, olisiko mahdollisesti myös Lauttasaaren kylä liitettävä uuteen seurakuntaan, koska se muuten jäisi emäseurakunnasta erilleen. Sitten pidettiin Helsingin pitäjän kirkolla marraskuun 2 päivänä 1914 ja maaliskuun 17 päivänä 1915 yleiset kirkonkokoukset, jotka eräin ehdoin päättivät puoltaa Haagassa pidetyn kirkonkokouksen määrittelemää seurakunnan jakoa.

Helsingin maalaiskunta oli alkuaan tällaisia jakosuunnitelmia vastaan. Kahdessa kokouksessa, ensin marraskuun 8 päivänä 1915 ja sitten maaliskuun 27 päivänä 1916, joissa oli annettava lausunto seurakunnallisesta jakoasiasta, päätti maalaiskunnan valtuusto vastustaa ehdotetun uuden seurakunnan muodostamista, »koska tämä vastaisuudessa johtaisi myös uuden porvarillisen kunnan muodostamiseen, jota oli pidettävä vähemmän suotavana». Missään tapauksessa ei Lauttasaarta valtuuston mielestä ollut siirrettävä uuteen kuntaan.

Maalaiskunnan vastustus ei kuitenkaan voinut estää suunnitelmaa toteuttamasta. Elokuun 16 päivänä 1917 annettiin valtioneuvoston päätös Huopalahden kirkkoherrakunnan perustamisesta. Päätöksen mukaan oli Haagan huvilayhdyskunta ynnä Pikku-Huopalahden kylä ja Munkkiniemen säteri sekä Lauttasaaren kylä eroitettava Helsingin pitäjistä eri Hoplaks- ja suomeksi Huopalahti-nimiseksi seurakunnaksi. Uuden seurakunnan jäsenet oli toukokuun 1 päivästä 1918 vapautettava velvollisuuksistaan Helsingin pitäjän seurakuntaa kohtaan.

Pian tämän päätöksen antamisen jälkeen muuttuivat kunnallisen jaonituksen muuttamisessa noudatettavaa järjestystä koskevat kunnallislakien säännökset. Marraskuun 27 päivänä 1917 annettujen uusien kunnallislakien mukaan, joitten piti astua voimaan vuoden 1918 alusta, vaikka tämä tosiallisesti tapahtui vasta vuoden loppupuolella, olivat kysymykset kuntain eroamisesta yhteisestä kunnallishallinnosta ratkaistavat kansanäänestyksellä. Tämä lainmuutos vaikutti luonnollisesti vireillä-olevan jakoasian kulkuun.

Kysymys uuden Huopalahden seurakunnan eroamisesta myös kunnallisessa y. m. suhteessa Helsingin maalaiskunnasta pantiin vireille, ennenkuin eduskunta oli hyväksynyt ja »korkeimman valtiovallan haltijana» myös vahvistanut uudet kunnallislait. Kun nimittäin edellämainittu valtioneuvoston päätös esitettiin Haagan yhdyskunnan valtuustolle ja Munkkiniemen yhdyskunnan yksityiselle kuntakokoukselle, esittivät nämä välittömästi vaatimuksen, että uuden seurakunnan alue myös kunnallisessa suhteessa oli eroitettava Helsingin maalaiskunnasta. Kun kuitenkin Lautta-

saari, joka vasta kesäkuun 5 päivänä 1917 oli julistettu taajaväkiseksi yhdyskunnaksi, ei vielä ollut järjestäytynyt eikä siis ollut voinut erikseen esittää eroamisvaatimusta, pidettiin marraskuun 12 päivänä 1917 uuden Huopalahden seurakunnan alueella asuvain Helsingin maalaiskunnan jäsenten yksityinen kuntakokous, jossa yksimielisesti päätettiin vaatia Huopalahden kunnan eroamista. Ilmeisesti toivottiin, että asia olisi voitu ajaa päätökseen ennen vuoden loppua, sillä Helsingin maalaiskunnan valtuusto oli kutsuttu kokoon asiasta päättämään viimeiseksi päiväksi, jolloin vanha laki oli oleva voimassa, eli joulukuun 31 päiväksi 1917. Valtuusto päättikin vilkkaan keskustelun ja äänestyksen jälkeen nyt puoltaa Huopalahden eroa, kuitenkin siten, että ero ei tapahtuisi ennen vuoden 1919 loppua. Päätös ei kuitenkaan enää ehtinyt saada lainvoimaa vanhan lain mukaan, minkä vuoksi lain vaatimaa maaherran suostumusta jakoon ei tämän päätöksen perusteella saatu.

Vuoden 1917 alkuperäisten kunnallislakien mukaan oli kansanäänestyksellä ratkaistava asia pantava tällaiseen äänestykseen vasta vuoden kuluttua siitä, jolloin valtuusto ensimmäisen kerran oli käsitellyt asiaa. Syyskuun 9 päivänä 1918 päätti Helsingin maalaiskunnan valtuusto ryhtyä toimenpiteisiin kansanäänestyksen toimeenpanemiseksi. Tämä toimitettiin sitten tammikuun 30 päivänä 1919. Oli vastattava kysymykseen »Suostutaanko Huopalahden uuden seurakunnan vaatimukseen eroamiseen myös kunnallisessa suhteessa Helsingin maalaiskunnasta». Kansanäänestyksessä, johon siis kaikki Helsingin maalaiskunnan äänioikeutetut saivat ottaa osaa, annettiin 2,133 »jaa» ja 1,472 »ei» ääntä. Äänestyksen tulos oli siis, että Huopalahden kunnan muodostamiseen oli suostuttu. Kun kansanäänestyksen tulos ei lain mukaan vaatinut valtion viranomaisten vahvistusta, oli kansanäänestyksellä tehty kunnan päätös lopullinen.

Tämä lienee ainoa tapaus, jolloin vuoden 1917 kunnallislain kansanäänestyspykälää sovellettiin.

Näin perustettavaksi päätetyn Huopalahden maalaiskunnan tuli alottaa toimintansa vuoden 1920 alusta. Kuitenkin voitiin kunnanvaltuuston vaali toimittaa vasta maaliskuun 13 päivänä 1920, minkä jälkeen vasta kunnallinen toiminta tosiasiallisesti pääsi alkuun.

Huopalahden maalaiskunnan toiminta keskittyi niitten tehtävien hoitamiseen, mitkä yleisten lakien mukaan maalaiskunnille kuuluivat. Tehtävät, mitkä aiheutuivat taajaväkisen asutuksen järjestämisestä, jäivät uuden kunnan alueella toimivien taajaväkisten yhdyskuntain hoitoon.

3. OULUNKYLÄN KUNNAN MUODOSTAMINEN.

Haagan huvilayhdyskunnan omaksumat itsenäistymispyrkimykset esikuvanaan ryhtyivät myöskin Oulunkylän asukkaat pian toimintaan Oulunkylän erottamiseksi eri kunnaksi.

Lähimmät aiheet asian vireillepanemiseen olivat verrattain vähäpätöiset. Oulunkylän taajaväkinen yhdyskunta oli anonut Helsingin maalaiskunnalta 400 markan avustusta yhdyskunnan palolaitosta varten, mutta saanut kielteisen vastauksen. Samoin oli maalaiskunnan valtuusto hylännyt yhdyskunnan anomuksen 4,000 markan määrärahan ottamisesta vuoden 1916 talousarvioon yhdyskunnan terveydenhoito-, rakennus-, palo- ja hallintolautakuntain menojen peittämiseen, mikä anomus jo oli vaateliaampi. Mutta tyytymättömyyttä maalaiskuntaan oli jo kauan aikaisemmin ilmennyt. Eräässä julkaisussa, jossa v. 1915 oulunkyläläisten puolesta käsiteltiin eroamishanketta, sanottiin m. m. seuraavaa:

»Siitä suuresta eroavaisuudesta, mikä on olemassa taajaan asuttujen huvilakaupunkien ja muun Helsingin kunnan olojen välillä, on johtunut, että yhteisten etujen luomat siteet vuosi vuodelta ovat heikentyneet. Vieraantumista on osaltaan lisännyt

se ymmärtämyksen puute, joka niin usein maalaiskunnan taholta ilmenee käsiteltäessä yhdyskuntia koskevia asioita, varsinkin sellaisia, joissa on kysymys menoista yhdyskuntain hyväksi.

Tätä ymmärtämyksen puutetta ei voi kyllin ihmetellä, varsinkin kun tarkastaa yhdyskuntien suhdetta kuntaan ja sitä suurta hyötyä, minkä yhdyskunnat tuottavat kunnalle.

Oulunkylän huvilayhdyskunta on osa Helsingin maalaiskuntaa ja sillä on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin kunnan muilla osilla. Huvilayhdyskunta on näin ollen velvollinen ottamaan osaa kunnan menoihin samoin kuin kunta vuorostaan on katsottava velvolliseksi vastaamaan niistä menoista, mitkä yhdyskuntaa varten ovat tarpeelliset, näihin luettuna myös sellaiset menot, mitkä johtuvat asutuksen taajuudesta, sillä kunnan kaikkien osien tarpeet on, niin pitkälle kuin tämä yleensä on mahdollista, tyydytettävä.

On ehdottomasti väärin sanoa: »se on huvilayhdyskunta, hoitakoon se itsensä», sillä kuka muu kuin kunta itse on vikapää yhdyskunnan syntymiseen. Sen maanomistajat ovat itse osin myyneet, osin vuokranneet asuntopalstoja ja siten seurauksia ajattelemta vähitelleen myötävaikuttaneet yhdyskuntien syntymiseen. Ja nyt, kun nämä yhdyskunnat, jotka ovat muodostuneet kunnille hyviksi tulolähteiksi, ovat kehittyneet niin pitkälle, että niitten hallinto vaatisi menoja, kieltäytyy kunta osin ymmärtämättömyydestä, osin puutteellisen lainsäädännön turvissa, antamasta yhdyskunnille tarpeellisia avustuksia näitten yleisiin menoihin.»

Tällaisen mielialan vallitessa oli Oulunkylän yhdyskunnan yksityisessä kuntakokouksessa joulukuun 14 päivänä 1914 ensimmäinen kerta keskusteltu eroasiasta. Toisen kerran joutui asia esille helmikuun 22 päivänä 1915 pidetyssä samanlaisessa kokouksessa. Tällöin päätettiin ryhtyä kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin Oulunkylän muodostamiseksi ensin eri seurakunnaksi ja sitten eri kunnaksi.

Tuomiokapitulin toimesta asiaa käsittelemään kokoonkutsuttu kirkonkokous pidettiin syyskuun 13 päivänä 1915. Kirkonkokouksessa kohtasi eroasia ankaraa vastustusta. Keskustelussa huomautettiin, että paitsi Oulunkylää Helsingin pitäjässä oli useita huvilayhdyskuntia, joissa muutamissa asui etupäässä työläisiä, ja että yleensä parempiosaisen Oulunkylän yhteiskunnan velvollisuus olisi osaltaan ottaa osaa näiden sielunhoitoon. Jos nämä viimeksimainitutkin Oulunkylän esimerkkiä noudattaen hakisivat eroa ja kaikki hakemukset hyväksyttäisiin, syntyisi emäseurakunnassa suuri sekasorto. Seurakunta päättikin 276 äänellä, joista 18 Oulunkylästä, 160 ääntä vastaan, joista 135 Oulunkylästä, vastustaa ehdotusta Oulunkylän erottamisesta omaksi kirkkoseurakunnaksi.

Helsingin pitäjän seurakunnan vastustuksesta huolimatta, sai Oulunkylän yhdyskunnan aloite myönteisen ratkaisun. Valtioneuvoston päätös seurakunnan muodostamisesta annettiin toukokuun 10 päivänä 1919 ja uusi seurakunta aloitti toimintansa vuoden 1920 alusta.

Oulunkylän kunnan muodostamisessa seurakunnallisen jaon pohjalla eri kunnaksi mentiin tapahtumain edelle. Jo paljon ennen kuin Oulunkylän seurakunta oli muodostettu ja edes ennenkuin Helsingin maalaiskunnan valtuustolle oli suotu tilaisuus antaa virallinen lausunto seurakunnallisesta jaosta, jätettiin Oulunkylän taajaväkisen yhdyskunnan puolesta Helsingin maalaiskunnan valtuustolle anomus, että Helsingin maalaiskunta suostuisi paitsi Oulunkylän vastaisen seurakunnan eroamiseen myös kunnallisessa suhteessa maalaiskunnasta. Omaksuen Oulunkylään nähden saman kannan kuin Huopalahteen nähden päätti kunnanvaltuusto joulukuun 17 päivänä 1917 »puoltaa suostumusta tähän anomukseen», kuitenkin ehdolla, että eroaminen ei tapahtuisi ennen vuoden 1919 loppua. Tästä eteenpäin kehittyi Oulunkylän eroamisasia toisella tavalla kuin Huopalahden asia.

Maaliskuun 27 päivänä 1919 annetuilla laeilla oli kumottu m. m. säännökset kuntain eroamista yhteisestä kunnallishallinnosta koskevien päätösten tekemisestä

kansanäänestyksellä. Päätösten teko asiasta siirrettiin valtuustolle. Kuitenkin säilytettiin säännös, että tämänlainen asia saatiin ottaa valtuustossa päätettäväksi aikaisintaan yhden vuoden kuluttua siitä, kun kysymys ensi kerran siellä käsiteltiin.

Oulunkylän kunnallisen eroasian ottaminen Helsingin maalaiskunnan valtuuston kokouksessa joulukuussa 1917 oli jo sellaisenaan muodottomuus, koska Oulunkylän seurakunta silloin vielä ei ollut olemassa eikä siis myöskään voinut olla olemassa Oulunkylän kuntaa, joka olisi ollut Helsingin maalaiskunnan kanssa yhteisen kunnallishallinnon alainen. Sama muodottomuus tapahtui, kun eroasia toinen kerta otettiin Helsingin maalaiskunnan valtuustossa käsiteltäväksi. Viitaten valtioneuvoston päätökseen Oulunkylän seurakunnan perustamisesta sekä siihen, että enemmän kuin vuosi oli kulunut siitä, kun kysymys Oulunkylän eroamisesta Helsingin maalaiskunnasta ensimmäisen kerran oli ollut maalaiskunnan valtuuston käsiteltävänä, ja myös todeten, että säännökset kansanäänestyksen toimittamisesta olivat kumotut, tehtiin jälleen Oulunkylän taajaväkisen yhdyskunnan puolesta anomus, että kysymys Oulunkylän eroamisesta otettaisiin maalaiskunnan valtuustossa toiseen ja lopulliseen käsittelyyn. Asia otettiin esille Helsingin maalaiskunnan valtuuston kokouksessa marraskuun 24 päivänä 1919. Vaikka sellaista Oulunkylän kuntaa, jonka eroamisesta yhteisestä kunnallishallinnosta olisi voinut olla kysymys, ei vieläkään ollut olemassa, tehtiin päätös, jota pidettiin lopullisena. Päätöksen sanamuodon mukaan »valtuusto päätti pysyä aikaisemmassa päätöksessään suostua Oulunkylän huvilayhdyskunnan erottamisesta Helsingin maalaiskunnasta myös kunnallisessa suhteessa». Silloin voimassaolevan maalaiskuntain kunnallislain 82 §:n säännökseen, että tällaista päätöstä tehtäessä oli kustakin kunnasta valtuutetuksi valittujen erikseen äänestettävä, ei kiinnitetty huomiota. Tämän päätöksen perusteella aloitti Oulunkylän maalaiskunta toimintansa vuoden 1921 alusta.

Valtuuston päätös kunnan eroamisesta yhteisestä kunnallishallinnosta ei silloin voimassaolleitten säännösten mukaan vaatinut maaherran vahvistusta, vaan ainoastaan päätöksen ilmoittamisen maaherralle. Tämä ehkä selittää sen, että Oulunkylän maalaiskunnan perustamisessa tapahtui niin monta muodottomuutta.

Niitten kysymysten joukossa, jotka Oulunkylän kunnan muodostamista vahvistettaessa olisivat kaivanneet tarkempaa harkintaa ja selvittelyä, oli myös kysymys Oulunkylän taajaväkisen yhdyskunnan asemasta uuden kunnan perustamisen jälkeen.

Oulunkylän maalaiskunnan alue tuli suunnitelmien ja seurakunnan muodostamista koskevan valtioneuvoston päätöksen mukaisesti olemaan täsmälleen sama kuin Oulunkylän taajaväkisen yhdyskunnan.

Kun maalaiskunnan ja taajaväkisen yhdyskunnan rajat lankeavat yhteen, herää kysymys, lakkaako taajaväkinen yhdyskunta olemasta vai jääkö se edelleen olemaan siksi, kun se mahdollisesti erikoisella päätöksellä lakkautetaan. Vuoden 1898 asetus taajaväkisistä yhdyskunnista näytti edellyttävän, että taajaväkinen yhdyskunta aina oli vain osa asianomaista maalaiskuntaa. Vielä selvemmin on tällä kannalla uusi toukokuun 22 päivänä 1931 annettu laki taajaväkisistä yhdyskunnista, joskin tässä laissa samoin kuin toukokuun 12 päivänä 1925 annetussa laissa kunnallisen jaoituksen muuttamisesta nimenomaan tässä puheenaolevassa Oulunkylän sekä edempänä myös kosketeltavassa Kulosaaren tapauksessa ilmenneitten epäjohdonmukaisuuksien johdosta juuri on säädetty, että taajaväkisen yhdyskunnan lakkauttamisesta on kunnallisen jaoituksen muuttamisen yhteydessä erikseen määrättävä. Taajaväkisiä yhdyskuntia koskevan lakiehdotuksensa perusteluissa huomautti lainvalmistelukunta v. 1927, että »jos kunnallisen jaoituksen muutos sisältää sen, että yhdyskunnan alue kokonaisuudessaan eroitetaan maalaiskunnaksi, lienee yhdyskunnan myös katsottava sellaisenaan sulautuneen näin muodostettuun maalaiskuntaan» (Lainvalmistelukunnan julkaisuja n:o 3 vuodelta 1927 s. 54).

Tämän käsityksen mukaisesti olisi Oulunkylän maalaiskuntaa perustettaessa Oulunkylän taajaväkinen yhdyskunta ollut ilman muuta lakkautettava tai olisi

ollut nimenomaisesti päätettävä sen lakkauttamisesta. Kysymykseen ei kuitenkaan lainkaan kiinnitetty huomiota. Asia jäi kokonaan käytännön varaan ja käytännössä syntyi vähitellen omituinen useissa kohdin laillista pohjaa vailla oleva tilanne.

Järjestyssäännöt, mitkä Oulunkylän taajaväkisen yhdyskunnan ollessa osa Helsingin maalaiskuntaa oli annettu, nimittäin maaliskuun 7 päivänä 1908 vahvistettu terveydenhoitojärjestys ja joulukuun 23 päivänä 1915 vahvistettu palojärjestys, pysytettiin aluksi käytännössä voimassa taajaväkisen yhdyskunnan järjestyssääntöinä. Vasta sitten, kun näitä järjestyssääntöjä oli ryhdyttävä uudistamaan, nousi eteen kysymys siitä, mitä oikeusperusteita näitten järjestyssääntöjen voimassapysyttämislle oli olemassa.

Erittäin vanhentunut terveydenhoitojärjestys havaittiin voitavan uudistaa sivuuttamalla kysymys siitä, oliko mahdollista antaa tämä terveydenhoitojärjestys taajaväkisiä yhdyskuntia koskevan asetuksen säätämässä järjestyksessä. Maalaiskuntain kunnallislaki ei nimittäin aseta esteitä täysin pätevän terveydenhoitojärjestyksen vahvistamiselle maalaiskuntaakin varten. Uusi terveydenhoitojärjestys, minkä maaherra vahvisti helmikuun 10 päivänä 1925, onkin maalaiskunnan eikä taajaväkisen yhdyskunnan terveydenhoitojärjestys.

Uudistettaessa jonkun verran myöhemmin palojärjestystä tultiin sensijaan siihen tulokseen, että oli välttämätöntä vedota vanhoihin määräyksiin Oulunkylän taajaväkisestä yhdyskunnasta, vaikka maalaiskuntain kunnallislaki ilmeisesti olisi sallinut myös palojärjestyksen vahvistamisen maalaiskuntaakin varten. Uusi palojärjestys, jonka maaherra vahvisti marraskuun 15 päivänä 1927, sidottiin taajaväkistä yhdyskuntaa koskeviin säännöksiin ja määräyksiin sen 1 §:ään otetulla määräyksellä, joka kuului seuraavasti: »Tämä palojärjestys on laadittu Oulunkylän kunnalle, joka muodostaa alueen, jossa on taajaväkinen asutus.» Tästä määräyksestä huolimatta jää epäselväksi, onko tämä palojärjestys, jota kutsutaan »Oulunkylän kunnan palojärjestykseksi», katsottava taajaväkisen yhdyskunnan vaiko maalaiskunnan palojärjestykseksi.

Huolimatta siitä, että Oulunkylän taajaväkiselle yhdyskunnalle ei aikaisemmin eikä myöhemmin ole vahvistettu senaatin päätöksessä vuodelta 1908 laadittavaksi määrättyä rakennusjärjestystä, on Oulunkylässä yritetty harjoittaa jonkinlaista rakennustarkastusta. Tällaisen toiminnan oikeusperusteiden epäselvyyden vuoksi muodostui tämä tarkastus alkuaan »epäviralliseksi». Rakennustarkastus perustuu kylläkin käsitykseen, että Oulunkylä edelleen on taajaväkinen yhdyskunta. Tarkastus otettiin nimittäin käytäntöön vasta vuoden 1932 alusta, jolloin huhtikuun 24 päivänä 1931 annettu asemakaavalaki astui voimaan. Kun tässä laissa oli säädetty, että taajaväkisessä yhdyskunnassa, jota varten ei ole vahvistettu rakennussuunnitelmaa, rakentaminen oli sallittua ainoastaan maaherran erikoisluvan perusteella, ja Oulunkylää pidettiin juuri tässä asemassa olevana taajaväkisenä yhdyskuntana, haluttiin kunnan taholta järjestää elin, joka kunnan puolesta antaisi lausunnot rakennuslupa-anomuksista. Tehtävä annettiin jo aikaisemmin perustetulle rakennuslautakunnalle, jolla on apuna kunnan rakennusmestari. Samalla kuin tämä rakennustarkastus järjestettiin, pantiin myös vireille kysymys rakennussuunnitelman hankkimisesta. Tämä laadittiin kaupungin toimesta ja vahvistettiin maaliskuun 8 päivänä 1935. Toimenpiteet rakennussuunnitelman aikaansaamiseksi perustuvat käsitykseen, että Oulunkylä edelleen olisi taajaväkinen yhdyskunta. Senjälkeen kuin rakennussuunnitelma on vahvistettu, on maaherra määrännyt Oulunkylää varten myös sellaisen rakennustarkastajan, jota asemakaavalaki edellyttää.

Mitä tulee poliisijärjestyksiä vastaavaan järjestyssääntöön, joka senaatin edellämainitun v. 1908 antaman päätöksen mukaan oli yhdyskunnalle laadittava, mutta jota, kuten on mainittu, ei aikaansaatu yhdyskunnan kuuluessa Helsingin maalaiskuntaan, niin ei tällaista ole myöhemminkään annettu. Sensijaan on täällä ryhdytty noudattamaan kesäkuun 1 päivänä 1928 annettua maaseudun yleistä järjestyssääntöä.

Sikälikin on Oulunkylä nykyään laillista pohjaa vaille oleva taajaväkisen yhdyskunnan ja maalaiskunnan välimuoto, että taajaväkisellä yhdyskunnalla ei ole omia sen yleistä päätösvaltaa käyttäviä elimiä. Joulukuun 10 päivänä 1912 vahvistettua »yleistä ohjesääntöä» ja joulukuun 15 päivänä 1915 vahvistettua »Yleistä ohjesääntöä Oulunkylän huvilayhdyskunnalle», joitten ohjesääntöjen mukaan yhdyskunnalla tuli olla itsehallinto omine yhdyskunnan valtuustoineen ja hallintolautakuntineen, ei virallisesti ole kumottu, mutta tosiasiallisesti ei näitä ohjesääntöjä enää noudateta. Oulunkylän kunnan alueella toimii ainoastaan maalaiskunnan valtuusto ja kunnallislautakunta, jotka sikäli kuin taajaväkisen yhdyskunnan valtuuston tehtäväpiiriin kuuluvia asioita on ilmennyt, ovat käsitelleet myös näitä.

4. HAAGAN EROAMINEN HUOPALAHDESTA.

Aloite Huopalahden kunnan muodostamiseen oli, kuten edellä on esitetty, lähtenyt Haagasta. Tuomiokapitulille v. 1914 tehdyssä esityksessä, jolla Huopalahden seurakunnan perustaminen oli pantu vireille, oli, kuten myös on mainittu, ensimmäisenä vaihtoehtona esitetty, että Haagan huvilayhdyskunta yksin saisi erota Helsingin pitäjämästä itsenäiseksi seurakunnaksi. Niissä kirkonkokouksissa, joita vv. 1914 ja 1915 oli aloitteen johdosta pidetty, olivat haagalaiset luopuneet tästä vaihtoehdosta ja tyytyneet Huopalahden seurakunnan luomiseen.

Huopalahden seurakunnan perustamisasiain ollessa vielä valmisteluasteella palasivat Haagan yhdyskunnan asukkaat kuitenkin takaisin alkuperäiseen jo v. 1909 ensi kerran esitettyyn suunnitelmaan yksinomaan Haagan käsittävän kauppalakunnan aikaansaamisesta. Komitea, joka syyskuun 20 päivänä sanottuna vuonna oli asetettu kauppalakysymystä selvittämään, ei ollut keskeyttänyt työtään. Sitä täydennettiin tammikuun 26 päivänä 1912 pidetyssä yhdyskunnan kuntakokouksessa, jolloin siihen valittiin m. m. silloin Haagassa asuva professori *Robert Hermanson*. Komitean mietintö valmistui kuitenkin vasta marraskuun 22 päivänä 1916 ja vasta nyt ryhdyttiin todenteolla kauppalan muodostamista ajamaan.

Sanotun komitean antamalla mietinnöllä on ollut käänteentekevä merkitys ei ainoastaan Haagan olojen järjestämisessä vaan kauppalamuodon kehittämisessä yleensä Suomessa. Siihen asti oli nimittäin sellainen käsitys ja käytäntö ollut vallalla, että kauppala ei yhtävähän kuin kaupunkiakaan katsottu mahdolliseksi perustaa, jollei kauppalalle tai kaupungille voitu hankkia omistusoikeutta tällaisen kunnan alueeseen kuuluvaan maahan. Tavallisesti oli valtio ennen kunnan perustamista pakkolunastusteitse hankkinut omistusoikeuden maahan, mikä sitten lahjoitettiin asianomaiselle kunnalle joko täysin omistusoikeuksin tai, kuten kauppaloihin nähden yleensä oli ollut laita, sellaisin rajoituksin, että tulot tonttien myynnistä menivät lääninhallituksen hoidossa oleviin rahastoihin, joiden varoja kuitenkin oli käytettävä kauppalan hyväksi. Niinkin myöhään kuin 1910 oli hylätty anomus Kouvolan julistamisesta kauppalaksi sillä perusteella, että valtiolla ei ollut varoja kauppala varten tarvittavan maan pakkolunastukseen.

Mietinnössä osoitettiin nyt tämä käsitys ja käytäntö vääräksi. Komitean käsityksen mukaan ei laki estänyt kauppalan perustamista, vaikka kauppalalle ei pakkolunastusteitse tai muulla tavoin hankittu omistusoikeutta kauppalan alueeseen kuuluvaan maahan. Tämän uuden käsityksen hallinnollinen käytäntö myös pian omaksui. Vaikka puheenaoleva selvitys olikin laadittu Haagaa varten, ehtivät eräät muut kauppalat, ensiksi Grankulla v. 1919, päästä ennen Haagaa nauttimaan tämän selvityksen tuloksista.

Komitean siis esitettyä, että todella oli edellytyksiä kauppalan perustamiseen, vaikka suunniteltua kauppala varten ei voitu lunastaa maata, otettiin kauppalasia taas päiväjärjestykseen. Todennäköisesti ruvettiin myös epäilemään vireillä olevan seurakunnallisen jaon toteuttamismahdollisuuksia senjälkeen, kun oli osoittau-

tunut, että Helsingin maalaiskunta oli Huopalahden kunnan muodostamista vastaan. Eroamisasian ajamisesta kauppala-ajatuksen pohjalla oli sekin etu, että seurakunnan taholta mahdollisesti tuleva vastustus voitiin kiertää, koska kauppalakunnan muodostamisessa vallitsevan laintulkinnan mukaan ei ollut välttämätöntä ensin suorittaa seurakunnallista jakoa, vaan saattoi kauppala jäädä pysyväisestikin kirkollisessa suhteessa entiseen seurakuntaan, ja koska kysymys kauppalan perustamisesta oli senaatin päätettävissä emäkunnasta riippumatta.

Huhtikuun 10 päivänä 1917 päivätyssä esityksessä anoi sitten Haagan taajaväkisen yhdyskunnan valtuusto senaatilta huvilayhdyskunnan julistamista Haaga-nimiseksi kauppalaksi. Anomuksen mukaan olisi kauppala tullut käsittämään Backaksen verotalon N:o 2 ynnä siitä eroitettut alueet, lukuunottamatta »Sotaväen ampumarata»-nimistä palstaa, sekä Haagan verotalon R. N:o 1¹⁰.

Anomus oli pitkin matkaa vastatulessa.

Asian ollessa Helsingin maalaiskunnan valtuuston käsiteltävänä heinäkuun 29 päivänä 1918 päätti valtuusto vaatia Haagan yhdyskunnalta selvää vastausta siihen, halusiko yhdyskunta Huopalahden kunnan muodostamista vaiko Haagan julistamista kauppalaksi. Maalaiskunnan valtuusto ei kuitenkaan nimenomaisesti halunnut vastustaa jälkimäistä vaihtoehtoa, mutta uudisti v. 1910 esittämänsä korvausvaatimukset. (Kts. sivu 189.)

Munkkiniemen taajaväkisen yhdyskunnan yksityinen kuntakokous huomautti antamassaan lausunnossa, että ehdotus vaatisi Pikku-Huopalahden kylän jakamista kameraalisessa suhteessa. Sellainen jako voitaisiin välttää, jos uusi kauppala käsittäisi koko sanotun kylän. Tämän johdosta kauppalan tosin täytyisi ottaa haltuunsa myös Korpaksen verotalon N:o 1 ja siihen kuuluvat Ruskeasuon ja Uudenpellon esikaupungit sekä Pasilan alueen, mutta kun nämä alueet, lukuunottamatta mainittuja esikaupunkeja, joitten liittämistä pääkaupunkiin jo voitiin pitää melkein päätettynä asiana, maantieteellisesti liittyivät kauppalan ehdotettuun alueeseen, oli ne yhdyskunnan mielestä luettava kauppalaan.

Kun asia tuli kaupunginvaltuustoon, oli Huopalahden kunta jo muodostettu ja asia oli siten tullut toiseen vaiheeseen, kuin mitä se oli ollut kauppala-anomusta tehtäessä. Asia oli nimittäin kaupunginvaltuuston käsiteltävänä toukokuun 19 päivänä 1920. Valmisteluvaliokunta huomautti että »kaupungin etu tietenkin vaatii, että sen ympäristön olot järjestetään parhaalla tavalla, että yhteiskunnallista toimintaa edistetään ja kehitetään sekä että olemassa olevat epäkohdat poistetaan. Täytyy jäädä kaikinpuolisen harkinnan varaan, onko tämä päämäärä saavutettavissa kehittämällä paikallista itsehallintoa korkeampiin muotoihin, vai vaatiiko julkinen etu ehdottomasti puheenalaisten hallintoalueiden yhdistämistä kaupunkiin. Haagan kauppalakysymystä täytyy sentähden samoin kuin muitakin samanlaatuisia, kaupungin ympäristössä syntyneitä aloitteita katsoa pitämällä taustana liitoskysymystä koko laajuudessaan. Täytyy edellyttää, että tämä asian puoli, jota kauppalakysymyksen valmistelussa on puutteellisesti valaistu, lähitulevaisuudessa otetaan kaikin puolin selvitetäväksi.» Kaupunginvaltuustoa epäilytti silloisissa oloissa antaa lopullista lausuntoa asiasta, mutta päätti valtuusto kuitenkin ilmoittaa voivansa puoltaa anomusta. Mitä kauppalan alueen rajoihin tulee, niin puolsi valtuusto kauppalan rajojen määräämistä Haagan yhdyskunnan eikä Munkkiniemen yhdyskunnan ehdotuksen mukaisesti.

Huopalahden kunnan muodostamisen kautta olivat edellytykset Haagan kauppalan perustamiselle tuntuvasti vähentyneet. Suunnitellun kauppalan asukasluku olisi tullut olemaan noin $\frac{2}{3}$ Huopalahden kunnan asukasmäärästä ja kysymyksenalaista oli, tulisiko Huopalahden kunta Haagan eroamisen jälkeen olemaan riittävän verokykyinen. Kahden suhteellisen pienen kunnan hallinnon, Haagan kauppalan ja Huopalahden supistetun kunnan, ylläpitäminen tulisi sitä paitsi huomattavasti kalliimmaksi kuin jakamattoman kunnan hallinto. Myös muodostuisi supistetun Huopalahden kunnan alue varsin hajanaiseksi, jos Haagan kauppalan alue erottaisi pohjoiset

osat eteläisistä. Edelleen oli kaupunki v. 1920 pannut vireille liitoskysymyksen selvittelyn koko laajuudessaan, minkä selvittelyn tuloksia mahdollisesti olisi ollut syytä odottaa.

Valtioneuvostossa epäiltiin kauan, todennäköisesti edelläesitettyillä perusteilla, suostumuksen antamista kauppala-anomukseen. Vasta huhtikuun 8 päivänä 1922 annettiin päätös kauppalan erottamisesta Huopalahden kunnasta itsenäiseksi kunnaksi.

Kauppalan alue määrättiin muuten Haagan yhdyskunnan ehdotuksen mukaisesti paitsi, että kauppalaan liitettiin myös kaupungin omistama Korpaksen verotila R. N:o 1¹¹ ja siihen kuuluvat Ruskeasuon ja Uudenpellon esikaupungit. Jälkimäiset siirrettiin kuitenkin myöhemmin eli vuoden 1926 alusta kaupunkiin, kuten on mainittu (kts. sivu 23).

Haagan kaupपालa aloitti toimintansa vuoden 1923 alusta. Sen hallinnon ja toiminnan lakimääräisestä, kaikissa oleellisissa kohdissa kaupunkimaisesta järjestämisestä ei tässä yhteydessä ole aihetta tehdä selkoa.

5. KULOSAAREN MAALAIKUNNAN MUODOSTAMINEN.

Samaan sarjaan itsenäisten kuntien muodostamista Helsingin maalaiskunnan alueella olevista esikaupungeista kuin Huopalahti ja Oulunkylä kuului myöskin Kulosaaren huvilakaupungiksi kutsutun taajaväkisen yhdyskunnan eroaminen eri kunnaksi.

Kuten aikaisemmin on mainittu (kts. sivu 179), asetti eräs Helsingin maalaiskunnan alotteesta kesäkuussa 1913 kokoonkutsuttu Kulosaaren huvilakaupungin asujamiston kokous toimikunnan harkitsemaan kysymystä Kulosaaren vastaisesta kunnallisesta asemasta yleensä. Tämä toimikunta harkitsi vakavasti myös mahdollisuutta huvilakaupungin eroamiseen Helsingin maalaiskunnasta. Lähinnä ajateltiin suunnitellun uuden kunnan muodostamista välittömästi kauppalaksi. Suunnitelman esteeksi nousi tässäkin tapauksessa, kuten samoihin aikoihin Grankullan kauppala-suunnitelmiin nähden, silloin vakiintunut käsitys, että kauppalan muodostaminen oli mahdollista ainoastaan siinä tapauksessa, että kaupपालa saattoi tulla sen alueella olevan rakentamattoman maan omistajaksi. Mainittu toimikunta neuvotteli A. B. Brändö Villastad'in kanssa ehdoista, joitten pohjalla maanomistuskysymys voitaisiin järjestää, mutta neuvottelut raukesivat tyhjiin. Muistakin syistä, m. m. huvilakaupungin vähäisen asukasmäärän vuoksi, kaupपालa-ajatus vähitellen sammui.

Uutta virikettä sai Kulosaaren eroamiskysymys, kun muut vastaavassa asemassa olevien esikaupunkien eroamishankkeet alkoivat menestyä. Kiinteämmän pohjan sai asia myöskin senkautta, että Kulosaaren taajaväkinen yhdyskunta järjestyi ja aloitti toimintansa v. 1917. Asian otti kuitenkin aluksi ajaakseen A. B. Brändö Villastad.

Sanotun yhtiön toimesta anottiin v. 1917, että tuomiokapituli ryhtyisi toimenpiteisiin Kulosaaren huvilakaupungin erottamiseksi Helsingin pitäjän seurakunnasta itsenäiseksi seurakunnaksi.

Asianmukainen kirkonkokous pidettiin tammikuun 8 päivänä 1918. Kirkonkokous vastusti uuden seurakunnan muodostamista samoin kuin se v. 1915 oli vastustanut Oulunkylän eroamista. Sensijaan Helsingin maalaiskunnan valtuusto, jonka lausuntoa asiasta myös pyydettiin, päätti lokakuun 28 päivänä 1918 puolestaan ilmoittaa, ettei sillä ollut mitään huomauttamista Kulosaaren seurakunnan muodostamista vastaan.

Emäseurakunnan vastustuksesta huolimatta Kulosaaren seurakunta perustettiin. Valtioneuvosto teki asiasta kaksikin päätöstä. Toukokuun 10 päivänä 1919 valtioneuvosto ensinnä päätti, että »yhdyskunta Kulosaaren Huvilakaupunki» oli eroitettava Helsingin pitäjän seurakunnasta »kolmannen luokan kirkkoherrakunnaksi» (»till en konsistoriell tredje klassens kyrkolägenhet»). Päätös oli kuitenkin useissa kohdin

ehdollinen. M.m. oli sovittava Helsingin pitäjän papiston kanssa tämän palkkaetujen järjestämisestä, ennenkuin seurakunta saisi alottaa toimintansa. Kun tämä sekä eräät muut ehdot oli täytetty, joutui asia uudestaan valtioneuvoston käsiteltäväksi. Uudella päätöksellään, joka tehtiin kesäkuun 1 päivänä 1921, valtioneuvosto määräsi, että »Kulosaaren Huvilakaupungin seurakunta» samasta päivästä lukien oli erotettava Helsingin pitäjän seurakunnasta itsenäiseksi seurakunnaksi (pastorat). Seurakunta oli siten vasta tämän päätöksen perusteella lopullisesti muodostettu.

Pian valtioneuvoston ensimmäisen päätöksen tultua tunnetuksi, pani Kulosaaren taajaväkisen yhdyskunnan valtuusto vireille myös kunnallisen jakokysymyksen. Viitaten tähän valtioneuvoston päätökseen yhdyskunnan valtuusto joulukuun 8 päivänä 1919 päätti Helsingin maalaiskunnan valtuustolle ilmoittaa, että Kulosaaren huvilakaupunki halusi erota yhteisestä kunnallishallinnosta, ja pyytää, että kunnanvaltuusto ryhtyisi lain edellyttämiin toimenpiteisiin asiassa. Esitys joutui Helsingin maalaiskunnan valtuuston käsiteltäväksi jo saman kuun 28 päivänä.

Nyt osottautui, että Helsingin maalaiskunnan kanta huvilakaupunkien kunnalliseen itsenäistymiseen nähden oli muuttunut. Osaltaan oli tähän ehkä vaikuttanut äänioikeusuudistuksesta johtunut maalaiskunnan valtuuston kokoonpanon muuttuminen, mutta siihen oli myös muita syitä.

Asiasta syntyi kunnanvaltuustossa vilkas keskustelu. Useimmat valtuutetut esittivät käsityksensä, että sellaisten yhdyskuntien eroaminen kunnasta, joitten asujamisto oli parhaastaan varakkaisiin kansanluokkiin kuuluvaa, ehdottomasti johtaisi kunnan jälleläävän osan taloudelliseen perikatoon. Toiset taas katsoivat, että oli väärin pitää taajaväkisiä yhdyskuntia kuntaan sidottuina, koska tämä ehkäisisi näitten yhdyskuntien luonnollista kehitystä. Äänestyksen jälkeen hyväksyttiin 22 äänellä 8 vastaan seuraava valmisteluvaliokunnan ehdottama ponsi:

»Kun valtuusto aikaisemmin on suostunut Haagan ja Oulunkylän yhdyskuntien eroamiseen yhteisestä kunnasta, on tämä tapahtunut sillä edellytyksellä, että Helsingin maalaiskunta pääsisi vapaaksi (»skulle bliva kvitt») kaikista sen alueella olevista taajaväkisistä yhdyskunnista; mutta kun kysymys kaikessa laajuudessaan ei ole sen pitemmälle edistynyt, ei valtuusto katso voivansa suostua niitten yhdyskuntien erottamiseen kunnasta, jotka enimmin voivat ottaa osaa verorasituksen lieventämiseen, vaan on kunta säilytettävä pirstomattomana siksi, kun kaikki yhdyskunnat voidaan erottaa samalla kertaa.»

Herännyt vastustus antoi Kulosaaren yhdyskunnan valtuustolle aihetta harkita yhdyskunnan itsenäistytymistä toista, myöskin käytettävänä olevaa tietä. Oli nimittäin olemassa mahdollisuus, että Kulosaari Haagan suunnitteleamalla tavalla edelleen olisi pysynyt osana Helsingin seurakuntaa, mutta että yhdyskunta kunnallisessa suhteessa olisi eronnut kauppalaksi, jolla oli oma kunnallishallinto. Yhdyskunnan valtuusto ehtikin jo huhtikuun 30 päivänä 1920 tehdä tätä tarkoittavan päätöksen, mutta kun todettiin, että tämän suunnitelman toteuttaminen vuorostaan kohtasi vastustusta valtion viranomaisten ja kaupungin taholta, luovuttiin hiljaisuudessa tästä aiheesta.

Toimenpiteet kohdistettiin jälleen kunnallisen itsenäistytymisen ajamiseen seurakunnallista tietä. Samoin kuin Oulunkylän kuntaa perustettaessa hankittiin nytkin tarpeelliset kunnalliset päätökset kunnan eroamisesta yhteisestä kunnallishallinnosta, ennenkuin seurakunta oli syntynyt ja siis ennenkuin kuntakaan oli olemassa. Joulukuun 15 päivänä 1920 päätti Kulosaaren taajaväkisen yhdyskunnan valtuusto esittää, että Helsingin maalaiskunnan valtuusto ottaisi kunnallisen eroamisen lain edellyttämään toiseen käsittelyyn. Ensimmäisenä käsittelynä haluttiin pitää asian käsittelemään toiseen joulukuun 28 päivänä 1919 pidetyssä maalaiskunnan valtuuston kokouksessa. Asia joutui näin toisen kerran käsiteltäväksi tammikuun 31 päivänä 1921. Maalaiskunta päätti kuitenkin nytkin vastustaa eroa. Äänestyksessä ei nyt yhtä vähän kuin Oulunkylän tapauksessa noudatettu lain säätämiä muotoja.

Silloin voimassaolleen maalaiskuntain kunnallislain mukaan ei asianomaisen maalaiskunnan vastustus kuitenkaan voinut estää kunnan eroamista sanotusta yhteisestä kunnallishallinnosta. Milloin kunnat eivät erosta olleet yksimieliset, katsottiin sillä kunnalla olevan ratkaisemisvalta, joka eroa vaati. Pätevänä uuden kunnan tahdonilmaisuna pidettiin tällaisissa tapauksissa eroitettavan alueen äänioikeutettujen asukkaiden kokousta. (Lainvalmistelukunnan ehdotus lainsäädännöksi kunnallisen jaoituksen muuttamisesta vuodelta 1920, s. 26—27.) Tämän tulkinnan mukaisesti pidettiin kesäkuun 10 päivänä 1921 Kulosaassa uuden seurakunnan ja kunnan alueella asuvien Helsingin maalaiskunnan äänioikeutettujen jäsenten yhteinen kuntakokous, jossa yksinkertaisesti päätettiin erota Helsingin maalaiskunnan yhteisestä kunnallishallinnosta. Tämän päätöksen perusteella toimitettiin joulukuun 5 päivänä 1921 Kulosaaren uuden maalaiskunnan valtuuston jäsenten vaali ja uusi kunta aloitti toimintansa vuoden 1922 alusta.

Valtioneuvoston v. 1919 tekemän päätöksen mukaan oli »yhdyskunta Kulosaaren Huvilakaupunki» (»samhället Brändö Villastad») muodostettava eri seurakunnaksi. Tämä jonkun verran epämääräinen ja tavallisuudesta poikkeava aluemääritelmä on myöhemmin aiheuttanut epäselvyyttä siitä, mikä on katsottava Kulosaaren kunnan alueeksi.

Siihen karttaan, jolla maaherra kesäkuun 6 päivänä 1921 vahvisti yhdyskunnan alueen rajat, oli yhdyskunnan alueeksi merkitty, kuten aikaisemmin on mainittu (kts. sivu 180), vain itse Kulosaari vesialueineen ja sitä ympäröivät pikkusaaret. Tämän johdosta on useisiin myöhempiin karttoihin kunnan alueen rajat merkitty samalla tavoin ja myös Kulosaaren kunnan viranomaiset ovat käsittäneet kunnan alueen tällaiseksi.

Seurakunnan ja kunnan rajat määritellään kuitenkin yleisesti alueen kameraalisen jaoituksen pohjalla. Mainitussa valtioneuvoston päätöksessä ei kuitenkaan puhuttu »Kulosaaren Huvilakaupunki»-nimisestä tilasta, jollainen tila oli olemassa nimellä »Brändö Villastad», ja joka oli Kulosaaren yksinäisestä verotalosta N:o 1 eroitettu tila, R. N:o 1², ja O. 5903 osaa tätä tilaa, vaan kuten on huomautettu, »yhdyskunnasta» Kulosaaren huvilakaupunki. Sanotusta tilasta olisi eräs osa, nimittäin n.s. Kivinokka vesialueineen, jäänyt kunnan alueen ulkopuolelle, jos kunnan raja olisi vedetty v. 1921 vahvistetun kartan osoittamalla tavalla. Maarekisteriviranomainen, siis lääninmaamittauskonttori, onkin käsittänyt valtioneuvoston päätöksen vakiintuneen käytännön mukaisesti siten, että uuteen kuntaan oli vietävä koko tila »Brändö Villastad». Koko tila R. N:o 1² ja siitä eroitettut tilat onkin poistettu kameraalisesti Helsingin maalaiskunnan maarekisteristä ja viety Kulosaarta koskevaan maarekisteriin. Tämän kautta on siis myös Kivinokka vesialueineen kameraalisesti luettu Kulosaaren kuntaan. Näin ovat myöskin Helsingin maalaiskunnan viranomaiset käsittäneet Kulosaaren kunnan alueen.

Koska kameraalinen jaotus yleisesti on kunnallisen jaoituksen pohjana, on myös selvitysmies omaksunut sen kannan, että Kulosaaren kuntaan on luettava myös Kivinokka ja sitä ympäröivät vedet.

Kunnallista jaotusmuutosta valmisteltaessa ei myöskään tässä tapauksessa yhtä vähän kuin edelläkerrotussa Oulunkylän tapauksessa kiinnitetty huomiota kysymykseen, olivatko määräykset taajaväkisestä yhdyskunnasta jätettävät voimaan vai oliko ne katsottava kumotuiksi. Syntyi samanlainen selvittämätön tilanne kuin Oulunkylässä.

Kulosaaren taajaväkiseltä yhdyskunnalta peri uusi maalaiskunta vain palojärjestyksen. Kun palojärjestys Kulosaaren maalaiskunnan perustamisen jälkeen oli uudistettava, lähdettiin siitä käsityksestä, että taajaväkinen yhdyskunta edelleen oli olemassa. Maaherran helmikuun 23 päivänä 1923 vahvistaman uuden palojärjestyksen 1 §:ssä sanotaankin tämän mukaisesti näin: »Tämä palosääntö on laadittu taajaväkkisten maalaisyhdyskuntain järjestämisestä eräissä tapauksissa kesäkuun 15 päi-

vänä 1898 annetun asetuksen mukaisesti Helsingin kihlakunnassa Uudenmaan läänin sijaitsevaa Brändön Huvilakaupunki nimistä kuntaa varten.» Maininta, että palojärjestys on tarkoitettu kuntaa varten, ei kuitenkaan ollut sopuosoitussa taajaväkisiä yhdyskuntia koskevan asetuksen säännösten kanssa.

Kun jonkun verran myöhemmin ryhdyttiin laatimaan terveydenhoitojärjestystä ja rakennusjärjestystä, asetettiin sensijaan sille kannalle, että näitä oli käsiteltävä maalaiskunnan eikä taajaväkisen yhdyskunnan tehtäväpiiriin kuuluvina asioina.

Terveydenhoitojärjestyksiä on Kulosaaren maalaiskunnan aikana jo ilmestynyt kaksi. Toinen vahvistettiin huhtikuun 1 päivänä 1925. Sen 1 §:ssä sanottiin, että »Huolehtiminen yleisestä terveydenhoidosta Brändön Huvilakaupungin muodostamassa kunnassa on terveydenhoitolautakunnan asiana».

Toinen on vahvistettu kesäkuun 27 päivänä 1930, siis senjälkeen kuin heinäkuun 1 päivänä 1927 annettu terveydenhoitolaki ja joulukuun 2 päivänä 1927 annettu terveydenhoitosääntö astuivat voimaan. Tämä terveydenhoitojärjestys on puhtaasti maalaiskunnan järjestyssäännön luontoinen.

Suurempia vaikeuksia kohtasi rakennustoiminnan valvonnan järjestäminen lailliselle pohjalle. Tässä päätettiin valita tie, mikä oli osoitettuna eräistä naapuruussuhteista helmikuun 13 päivänä 1920 annetun lain 6 §:ssä. Oli laadittava maalaiskuntaa varten rakennusjärjestys, joka tämän säännöksen mukaisesti oli alistettava valtioneuvoston vahvistettavaksi. Rakennusjärjestyksen, jonka mukaan rakennustoiminta muuten oli täysin kaupunkimaisesti säännösteltävä, hyväksyi maalaiskunnan valtuusto vuonna 1923. Senjälkeen kuin m.m. kaupunginvaltuusto oli antanut siitä lausuntonsa maaliskuun 19 päivänä 1924, vahvisti sen oikeusministeriö marraskuun 1 päivänä 1926.

Vahvistettu rakennusjärjestys, joka on ainoa tässä järjestyksessä käsitelty ja vahvistettu rakennusjärjestys maassa, on omituinen sanottuun naapuruussuhteista annettuun lakiin perustuvan maalaiskunnan rakennusjärjestyksen ja v. 1898 taajaväkisistä yhdyskunnista annettuun asetukseen perustuvan taajaväkisen yhdyskunnan rakennusjärjestyksen välimuoto. Rakennusjärjestykseen on, vaikka sitä onkin käsitelty maalaiskunnan rakennusjärjestyksen luontoisena, ollut pakko ottaa eräitä vuoden 1898 asetukseen ja Kulosaaren julistamista taajaväkiseksi yhdyskunnaksi koskeviin päätöksiin nojautuvia määräyksiä, koska naapuruussuhteista annettuun lakiin perustuvalla rakennusjärjestyksellä ei pätevästi ja kaupunkimaisen rakentamisen kannalta riittävästi voida rajoittaa maanomistajan rakentamisoikeutta. Niinpä sanotaan rakennusjärjestyksen 11 §:ssä, että »asemakaavan hyväksyy kunnanvaltuusto ja sitä koskeva päätös on kesäkuun 15 päivänä 1898 annetun, taajaväkisten yhdyskuntain järjestämistä eräissä tapauksissa koskevan asetuksen 6 §:n säännöksen mukaisesti alistettava maaherran vahvistettavaksi». Edelleen säädetään 17 §:ssä, että rakennuslautakunnan päätös erikoisasemakaavan hyväksymisestä, jolla tarkoitetaan asemakaavalaissa mainittuja tonttijakokarttojen hyväksymistä, ei tule voimaan, ennenkuin maaherra on sen vahvistanut. Myös on katsottava, että rakennusjärjestyksen määräykset rakennuslautakunnan toimivallasta ja rakennusluvasta, perustuvat taajaväkisistä yhdyskunnista annettujen säännösten soveltamiseen Kulosaaren huvilakaupunkiin nähden.

Mainittakoon tässä yhteydessä, että epätietoisuus siitä, onko Kulosaaren huvilakaupunkia edelleen pidettävä taajaväkisenä yhdyskuntana vaiko pelkästään maalaiskuntana, aiheutti oikeusriidan, kun yllämainittua rakennusjärjestystä täydentävä asemakaava oli Kulosaarta varten vahvistettava ja rakennusjärjestyksen edelläesitettyä 11 §:ää siis oli sovellettava. Kulosaaren maalaiskunnan valtuusto oli ensin syyskuun 29 päivänä 1928 ja sitten kesäkuun 4 päivänä 1930 hyväksynyt asemakaavan huvilakaupunkia varten sekä anonut tälle maaherran vahvistusta. Maaherra oli syyskuun 30 päivänä 1930 päättänyt olla ottamatta anomusta käsiteltäväksi, koska maaherralla ei ollut valtuutta vahvistaa asemakaavaa maalaiskuntaa varten. Tästä

maaherran päätöksestä valitti Kulosaaren kunnan valtuusto korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Toukokuun 13 päivänä 1931 antamassaan päätöksessä korkein hallinto-oikeus katsoi selvitetyn, että alue, jota asemakaava koski, oli julistettu taajaväkiseksi yhdyskunnaksi ja että yhdyskunnalle senaatin päätöksen mukaan oli laadittava rakennussuunnitelma, minkä vuoksi ja koska sen seikan, että alue myöhemmin oli muodostettu itsenäiseksi maalaiskunnaksi, ei voitu katsoa laillisesti estävän maaherraa ottamasta vuoden 1898 asetuksen 6 §:n ja Kulosaaren rakennusjärjestyksen 11 §:n nojalla anomusta asemakaavan vahvistamisesta käsiteltäväksi, korkein hallinto-oikeus harkitsi oikeaksi kumoamalla maaherran päätöksen, palauttaa asian maaherralle, jonka tuli ilman ilmoitusta ottaa asia uudestaan käsiteltäväksi. Tällä kannalla oli kolme oikeuden jäsentä. Kaksi oli sillä kannalla, että asemakaava oli eräistä naapurussuhteista annetun lain perusteella vahvistetun rakennusjärjestyksen täydennys, minkä vuoksi maaherran olisi ollut toimitettava asemakaava valtioneuvoston vahvistettavaksi sanotun lain säätämässä järjestyksessä. Toinen yhtä suuri vähemmistö oli sillä kannalla, että maaherran päätös oli jätettävä voimaan. Korkeimman hallinto-oikeuden jäsenistä siis kuitenkin neljä katsoi, ettei säännöksiä ja määräyksiä taajaväkisistä yhdyskunnista enää voinut sovelluttaa Kulosaaren maalaiskuntaan. Asian käsittely tapahtui, ennenkuin asemakaavalaki astui voimaan.

Samoin kuin Oulunkylässä jätettiin Kulosaarella yhdyskunnan muodostuttua maalaiskunnaksi yhdyskunnan valtuusto ja hallintolautakunta valitsematta.

Tilanne Kulosaaren kunnallishallinnossa on siis kuten myös Oulunkylään nähden se, että vaikka taajaväkistä yhdyskuntaa ei enää asiaa teoreettiselta kannalta arvosteltaessa voida katsoa olevan olemassa, eräitä taajaväkistä yhdyskuntaa koskevia säännöksiä ja määräyksiä edelleen käytännössä sovelletaan.

6. SUUNNITELMA HELSINGIN MAALAIKUNNAN TÄYDELLISEKSI JAKAMISEKSI.

Vuodet 1917—1919 olivat, kuten aikaisemmin on huomattu (kts. sivu 187), erikoisen levotonta kuohunta-aikaa myös maan esikaupunkioissa yleensä. Tilanne Helsingin esikaupungeissa ei ollut tästä poikkeava. Päinvastoin olivat olot täällä ristiriitaisemmat kuin monella muulla paikkakunnalla. Paitsi sitä, että oli olemassa syviä vuosien 1917 ja 1918 tapahtumain kärjistämiä yhteiskunnallisia vastakohtia Helsingin maalaiskunnan vanhan talonpoikaisväestön ja esikaupunkiväestön välillä, menivät myös esikaupunkien väestön edut ja pyrkimykset keskenään ristiin, toisissa esikaupungeissa kun asui suhteellisen varakasta väestöä, toisissa taas parhaastaan työväestöä.

Tilannetta vuoden 1917 lopussa kuvastaa seuraava Helsingin maalaiskunnan valtuuston joulukuun 31 päivänä 1917 päättämän julkilausuman kohta, jossa perustellaan Malmin ja Tapanilan erottamista Helsingin maalaiskunnasta. Pöytäkirjassa sanotaan:

»Kun se kansanainees, joka on valinnut Malmin ja Tapanilan asuinpaikakseen, on osoittautunut olevansa juuri sitä ainesta, joka on estänyt Helsingin maalaiskunnan viranomaisia tehtäviensä hoitamasta, osin riistämällä toimihenkilöiltä vapauden ja näiden henkeä uhkaamalla, osin saartamalla kunnantalo ja pitämällä sitä aseistettujen henkilöiden vartioimana, on selvää, että sopu Malmin ja Tapanilan asukkaiden ja kunnan muitten osien välillä on kaikkiksi ajoiksi rikottu. Parasta senvuoksi olisi, että kukin omalla tahollaan lähtisi kulkemaan omia teitään, sillä kaikki yhteistyö on näissä oloissa ehdottomasti mahdotonta.»

Näihin aikoihin ryhdyttiinkin Helsingin maalaiskunnan viranomaisten taholla suunnittelemaan maalaiskunnan täydellistä jakamista, jotta varsinainen maanviljelijäväestö pääsisi esikaupunkiasutuksesta eroon. Tällaisen laajemman jakosuunnitelman harkitseminen olisi joka tapauksessa käynyt välttämättömäksi pelkästään

Malmin ja Tapaninkylän erottamisen vuoksi, sillä näitten kylien maantieteellinen asema on sellainen, että niitten erotessa maalaiskunnasta pakosta on ryhdyttävä muihinkin aluejärjestelyihin.

Sanottujen viranomaisten laatiman suunnitelman mukaan, jota tuskin virallisesti käsiteltiin, mutta jota kuitenkin vakavasti harkittiin, olisi Helsingin maalaiskunta ollut jaettava yhdeksään eri kuntaan. Nämä kunnat ja niihin kuuluvat kylät ynnä niitten pinta-ala ja asukasmäärä v. 1918 olisi ollut seuraava:

	Pinta-ala km ²	Asukasmäärä	Veroäyriä
1) Helsingin maalaiskunta. Siihen kuuluvat kylät: Kirkonkylä, Skattmansby, Skomakarböle, Tikkurila, Fastböle, Haxböle, Sottungsby, Håkansböle, Vestersundom, Hanaböle, Mellunkylä ja Nordsjö	117.72	3,686	14,684
2) Vantaan kunta. Kylät: Ripukylä, Sjöskog, Käinby, Lappböle, Biskobsböle, Brutuby, Vinikby, Tolkby, Övitsböle, Sillböle, Martinkylä, Kvarnbacka, Hämeenkylä, Nackböle, Tomtbacka ja Kårbölestä Abrams, Husbacka ja Jönsas	126.76	2,425	10,207
3) Huopalahden kunta. Kylät: Pikku-Huopalahti, (Haaga), Munkkiniemi, Lövä, Lauttasaari, Tali ja Kånala ...	33.03	3,367	14,848
4) Oulunkylän kunta. Kylät: Oulunkylä	6.25	2,317	8,292
5) Pakinkylän kunta. Kylät: Pakinkylä, Tuomarinkylä ja Kårbölestä Gamlas, Malmgård ja Tolfmans	19.54	1,383	3,679
6) Malmin kunta. Kylät: Malmi, Pukinmäki ja Viik	19.38	2,596	11,913
7) Tapanilan kunta. Kylät: Tapaninkylä	12.69	2,925	7,074
8) Kulosaaren kunta. Kulosaaren huvilakaupunki	1.38	697	3,237
9) Puodinkylän kunta. Kylät: Puodinkylä, Herttuaniemi, Brändön kartano ja Degerö	25.83	758	3,288

Koko Helsingin maalaiskunnan pinta-ala laskettiin tällöin 352.58 km²:ksi. Asukasmäärä oli 20,154 ja veroäyriä 77,222.

Tämä jakosuunnitelma kuitenkin sitten raukesi. Kun Helsingin maalaiskunta, kuten aikaisemmin on mainittu, vuoden 1919 lopulla ryhtyi vastustamaan Kulosaaren eroamista, perustellen muuttunutta kantaansa sillä, että kysymys maalaiskunnan vapauttamisesta kaikista sen alueella olevista taajaväkisistä yhdyskunnista ei ollut ottanut edistyäkseen, tarkoitettiin sillä ilmeisesti tämän suunnitelman hidasta toteuttamista.

Ennenkuin tämä suunnitelma päästettiin lopullisesti raukeamaan, olivat suunnitelmassa mainitut Huopalahden, Oulunkylän ja Kulosaaren kunnat syntyneet, kuten edellä on osoitettu.

7. ALOTTEET MALMI—TAPANILAN MUODOSTAMISESTA KAUPPALAKSI.

Aloitetta, mikä joulukuun 31 päivänä 1917 tehtiin Helsingin maalaiskunnan valtuustossa Malmin ja Tapanilan erottamiseksi Helsingin maalaiskunnasta, ryhdyttiin ajamaan siten, että heinäkuun 5 päivänä 1918 päivätyssä esityksessä anottiin senaatilta Malminkylän ja Tapaninkylän muodostamista Malmi—Tapanila nimiseksi kauppalaksi. Anomuksen perustelemiseksi esitettiin pääasiallisesti seuraavaa:

»Helsingin ympäristön esikaupunkimuodostumista on Malmin—Tapaninkylän ryhmä kieltämättä huomattavin. Kunnan vuonna 1917 henkikirjoissa olevista asukkaista oli lähes 20 % Malminkylässä ja Tapaninkylässä asuvia. Suurimman osan Malminkylän maata omistaa nyttemmin Helsingin kaupunki ja taas Tapaninkylässä on A. B. Parkstad Vanda Puistokylä O. Y. suurin maanomistaja. Pienten palstain lukumäärä on verraten suuri, mutta ne eivät muodosta yhtäjaksosta kokonaisuutta. Esikaupunkialueiden erottamista omiksi kunniksi vaikeuttaa se seikka, että esikaupunkien väestö on liian vähävarainen voidakseen ylläpitää omaa hallintoa, mutta tässä tapauksessa ei erottamisesta tarvitsisi peljätä olevan tämmöistä seurausta, koska ehdotetun uuden kauppalan asukkaiden keskimääräiset tulot ovat miltei yhtä suuret kuin Helsingin pitäjän muiden osien asukkaiden. Tavallisesti on kysymykseen uusien kauppalain perustamisesta liittynyt maakysymyksen järjestäminen. Jos kuitenkin nyt ryhdyttäisiin noudattamaan sitä käytäntöä, ettei valtio enää pakkolunasta kauppalalle tarpeellista maa-aluetta, olisi kysymys kauppalan erilleen murtamisesta ainoastaan kysymys kunnallisen jaoituksen muuttamisesta. Lykkäämällä kysymyksen ratkaisua toistaiseksi pakkolunastuskysymyksen ratkaisua odoteltaessa ei voiteta mitään, mutta paikkakunnalla vallitsevat epäkohdat saavat sinä aikana vapaasti kehittyä.»

Muistettanee tässä yhteydessä, että Malminkylä ja Tapaninkylä senaatin joulukuun 7 päivänä 1915 tekemän päätöksen perusteella jakaantui taajaväkisiin yhdyskuntiin siten, että Pukinmäen taajaväkiseen yhdyskuntaan kuuluivat Boxbacka Aktiebolagin omistamat, sittemmin kaupungille siirtyneet maat Malminkylässä ja Malmi—Tapanilan yhdyskuntaan koko Tapaninkylä sekä muut kuin Boxbacka-yhtiön maat Malminkylässä. Samoin muistettanee, että Helsingin maalaiskunta tammikuun 20 päivänä 1919 päätti tiedustella kaupungin viranomaisilta, olisiko kaupungilla mitään sitä vastaan, että yhdyskuntien rajat järjestettäisiin uudestaan siten, että Pukinmäen yhdyskunnan alue laajennettaisiin kaikkia kaupungin Malminkylässä omistamia maita käsittäväksi. (Kts. sivu 177.) Ehdotettu rajajärjestely, joka kuitenkin jäi toteuttamatta, aiheutui niistä huomautuksista, joita kaupungin taholta tehtiin sitä vastaan, että suunniteltuun kauppalaan olisi liitetty myös kaupungin omistamaa maata. Jos Malmi—Tapanilan yhdyskunnan alue olisi niin määritelty, että kaikki kaupungin omistamat maat olisivat jääneet yhdyskunnan rajojen ulkopuolelle, olisi yhdyskunta sellaisenaan helpommin voitu julistaa kauppalaksi. Ehdotettu rajajärjestely ei kuitenkaan voinut pelastaa kauppalajärjestystä.

Lausunnossa, jonka kaupunginvaltuusto toukokuun 19 päivänä 1920 päätti antaa kauppalalotteesta, esitettiin m. m. seuraavaa:

»Kysymys Malmin ja Tapanilan yhdyskuntain erottamisesta itsenäiseksi kauppalalueeksi on toistaiseksi aivan selvittämättömässä tilassa. Alotteen erilleen murtamiseen on tehnyt toinen asianosainen, maalaiskunta, jota vastoin toiselle asianosaiselle, vastaisen kunnan äänioikeutetuille asukkaille, ei ole suotu tilaisuutta lausua mieltänsä. Vähintäkään selvitystä ei ole olemassa emäkunnan ja siitä erotettavaksi ehdotetun yhdyskunnan taloudellisista välistä, ei myöskään erilleen murtamisen ehdoista eikä edellytyksistä, vastaisen kunnan taloudellisesta kantokyvystä, sen mahdollisuuksista ratkaista maa- ja järjestelykysymykset eikä sen hallintojärjestömuodon perusteista. Näyttää olevan aivan mahdotonta, että valtioneuvosto määräisi kauppa-

lan erilleen murrettavaksi, ennenkuin sen toimesta on tähän kuuluvat olot alustavasti tutkittu.

Malmin ja Tapanilan asutus on kieltämättä tyypillinen esikaupunkimuodostuma siihen liittyvine yhteiskunnallisine epäkohtineen, jotka vaativat valtiovallan puuttumista asiaan. Rakennustoiminta vaatii järjestelyä ja terveydelliset olot tarkempaa silmälläpitoa, poliisi- ja palolaitos täytyy asettaa tehokkaammalle kannalle j.n.e. Näiden asutuskeskukset ja emäkunnan etujen vastakohtaisuus on käynyt niin ilmeiseksi, että yhteisen kunnallishallinnon pysyttäminen näille kaupungintapaisille yhdyskunnille ajan pitkään on suorastaan vahingollinen kehitykselle. Ja olevien olojen parannusta ei täällä enempää kuin monella muullakaan samanlaatuisissa oloissa olevalla paikkakunnalla ole voitu saada aikaan n. s. taajaväkisistä yhdyskunnista vuonna 1898 annetun lainsäädännön avulla.

Sitä vastoin tarjoo kauppalamuoto kieltämättä eräitä mahdollisuuksia puheena-alaisten olojen järjestämiseen yksinkertaisella, tehokkaalla ja tarkoituksenmukaisella tavalla sekä ylenmäärin rasittamatta yhdyskunnan voimia ja varoja. Pääkaupungin läheisyyden ja sen seikan, että alue vastedes ehkä liitetään pääkaupunkiin, ei tässä tule sinänsä olla esteenä, sillä täytyy pitää kaupungin edun mukaisena, että sen ympäristöjen olot järjestetään parhaalla mahdollisella tavalla sekä että yhteiskunnallista toimintaa edistetään ja virkistetään. Kun on aika liittää yhdyskunta kaupunkiin, voi sen toimeenpanna yhtä hyvin liittämällä siihen kauppalaksi kuin jokin maalaiskunnan osa.

Mutta vaikka kauppalan muodostaminen toimitetun seikkaperäisen tutkimuksen pohjalla osoittautuisikin mahdolliseksi toimeenpanna, on tarkoin harkittava, onko tämä keino sopivin parannuksen aikaansaamiseksi oleviin oloihin. Kysymystä on harkittava pitäen silmällä pääkaupunkiin liittämiskysymystä koko laajuudessaan, eikä ole mahdotonta, että kaupunkiin liittäminen on osoittautuva ainoaksi tehokkaaksi keinoksi korjauksen saamiseksi oleviin oloihin.»

Kaupunginvaltuusto päätti näillä perusteilla ilmoittaa, ettei se voinut puoltaa Malmin ja Tapanilan asutuskeskusten muodostamista erikseen itsenäiseksi kauppalaksi, ja että valtuusto, jos semmoinen kunnallinen muodostuma vastedes toimitettavan alustavan tutkimuksen perusteella havaitaan sopivaksi ja yleisen edun vaatimaksi, joka tapauksessa vastustaa kauppalan alueen laajentamista kaupungin maita käsittäväksi.

Muitten lausunnonantajien huomautuksista mainittakoon ainoastaan Helsingin kihlakunnan kruununvoudin, joka esitti, että ehdotus olisi tarpeellisen selvityksen puutteessa jätettävä siksi, kunnes kysymyksessä olevat taajaväkkiset yhdyskunnat olisivat ryhtyneet toimimaan ja niiden elimet saisivat tilaisuuden lausua mielensä asiasta.

Puheenaolevan järjestyksessä ensimmäisen anomuksen Malmi—Tapanilan kauppalan perustamisesta epäsi valtioneuvosto vuonna 1921. Tämän jälkeen on tehty useita aloitteita Malminkylässä ja Tapaninkylässä olevien suurten esikaupunkiasutusten erottamiseksi Helsingin maalaiskunnasta.

Kun yritys muodostaa Malminkylä ja Tapaninkylä kauppalaksi ei onnistunut, päätti Helsingin maalaiskunnan valtuusto koettaa saada kunnalliset olot uudestaan järjestettyä sillä pohjalla, että puheenaolevat esikaupungit liitettäisiin kaupunkiin. Tästä marraskuun 17 päivänä 1924 päätetystä aloitteesta tehdään selkoa tuonnempana.

Senjälkeen kuin liitosasia oli maalaiskunnan taholta pantu vireille, puuttui myöskin Malminkylän ja Tapaninkylän asujamisto itse kysymyksen näitten alueitten kunnallisen jaoituksen muuttamisesta. Näitten yhdyskuntien asujamiston keskuudessa oli herännyt liitosajatuksen vastustusta. Suunnitellulla liitosalueella ryhdyttiin pitämään asujamiston kokouksia, joissa ilmeni, että ajatuksella itsenäisen maalaiskunnan muodostamisesta oli huomattavaa kannatusta. Kun aloite kauppalan muodostamisesta ei ollut johtanut tuloksiin, arveltiin sellaisella järjestelyllä olevan suu-

rempia toteuttamismahdollisuuksia, että Malmi—Tapanilan taajaväkinen yhdyskunta eroitettaisiin itsenäiseksi maalaiskunnaksi. V. 1925 tehtiinkin yhdyskunnan asujamiston puolesta valtioneuvostolle tätä tarkoittava anomus. Anomuksen, jota ei liene otettu edes asiallisesti käsiteltäväksi, hylkäsi valtioneuvosto tammikuun 27 päivänä 1927. Anomuksentekijöille lienee ilmoitettu hylkäämisen syyksi, että Malmi—Tapanila jo oli muodostunut siksi suureksi ja taajaan asutuksi yhdyskunnaksi, ettei maalaiskunnan kuntamuodon puitteissa voitu suoriutua niistä järjestelytehtävistä, jotka mainitulla asutusalueella olivat välttämättömiä. Samalla lienee ilmoitettu alotteen tekijöille, että Malmi—Tapanilan asukkailla olisi syytä jälleen panna vireille kysymys yhdyskunnan muodostamisesta kauppalaksi.

Päätöksen tultua tunnetuksi pidettiin lokakuun 23 päivänä 1927 Malminkylän ja Tapaninkylän asukkaiden kokous, missä annettuja ohjeita noudattaen päätettiin jälleen panna vireille näitten maalaiskunnan osien muodostaminen kauppalaksi. Asetettiin asiaa ajamaan toimikunta, joka saamansa valtuuden nojalla marraskuun 15 päivänä 1927 teki asiasta esityksen valtioneuvostolle.

Esityksen mukaan olisi kauppalaan ollut liitettävä Malminkylä ja Tapaninkylä kokonaisuudessaan sekä Tapanilan pohjoispuolella Tikkurilankylästä Puistololan aseman luona olevat palstatilat.

Anomuksentekijäin kielteistä kantaa Malminkylän ja Tapaninkylän liittämiseen nähden kaupunkiin perusteltiin esityksessä pääasiallisesti seuraavasti:

»Se tosiasia, että Malmi—Tapaninkylän alueella on jo nyt olemassa voimakas taajaväkinen yhdyskunta, joka osoittaa huomattavan nopeaa kehitystä, tekee välttämättömäksi mitä pikaisemmin tämän yhdyskunnan järjestelyn. Toimikunnan mielestä onkin senvuoksi, määrättäessä sitä menettelytapaa, jolla järjestelyyn pyritään, ratkaisevana pidettävä sitä, mitä keinoa käyttämällä tämä järjestely nopeimmin ja varmimmin saadaan aikaan. Sitä vastoin ei mitään huomiota tietenkään voida kiinnittää siihen ajatukseen, että näistä alueista pyrittäisiin muodostamaan jonkinmoinen »suoja-alue», jolla järjestymättömien esikaupunkien muodostuminen Helsingin välittömään läheisyyteen estettäisiin. Tällainen pyrkimys olisi kokonaan keinotekoinen, jolle yhtävähän voimassaolevat kuin mahdollisesti säädettävätkään lait eivät varmaankaan tule antamaan mitään tukea. Yhtähyvin kuin kauppala viranomaisten, jos alueesta kauppalaksi muodostetaan, olisi Helsingin kaupungin viranomaistenkin, jos alue liitettäisiin Helsinkiin, viipymättä kiinnitettävä huomiota alueen järjestelyyn.

Tarkastettaessa tältä kannalta asiaa näyttää toimikunnasta siltä kuin Helsingin kaupunki ei omaisi riittäviä edellytyksiä niin suuren kaupunkialueen järjestelyyn, jota sellainen liitos, johon myöskin Malmin- ja Tapaninkylät kuuluisivat, edellyttää. Varsin tunnettua on, että jo nykyoloissa Helsingin kaupunki on ollut pakoitettu kiinnittämään huomionsa varsinaisen kaupunkikeskuksensa järjestelyyn siinä määrin, että kaupungin syrjäosat ovat jääneet huomattavasti syrjäytettyyn asemaan. Komitea viittaa siihen tosiasiaan, että Helsingin kaupunkiin kuuluvan Suomenlinnan asukkaat ovat tehneet useita valituksia kaupungin välinpitämättömyydestä tätä kaupungin osaa kohtaan, vieläpä pyrkineet erilleen Helsingin kaupungista omien verotusmahdollisuuksien käyttämiseksi kaupunkimaisen järjestelyn aikaansaamiseksi omalla alueellaan. Edelleen on syytä huomauttaa siitä tosiasiasta, että Helsingin kaupunki on itse järjestämällään Käpylän, Kuntähden j. n. e. asutusalueilla jättänyt katujärjestelyn suurelta osalta puolitekoiseksi ja sallinut sen pitkiä aikoja tällaisena olla. Voidessaan todeta nämä tosiasiat ei toimikunta voi tulla muuhun tulokseen kuin siihen, että Helsingin kaupungilla tulisi olemaan miltei ylivoimainen tehtävä jo niiden lähimpänä olevien alueiden, kuten Oulunkylän, Haagan, Huopalahden, Lauttasaaren, Viikin latokartanon, Hertonäsän, Kulosaaren j. n. e. alueiden järjestelyssä, jotka joutuvat lähinnä kaupungin vaikutuspiiriin. Kaupungilla ei näinollen tulisi olemaan tuskin mitään mahdollisuuksia vuosikymmeniin kiinnittää huomiota Malmi—Tapaninkylän nopeasti varttuvan yhdyskunnan järjestelyyn. Nekin verotusmahdol-

lisuudet, jotka tällä yhdyskunnalla olisi käytettävänä tulisivat vain koitumaan keskeisen Helsingin kaupungin erikoispyrkimysten hyväksi.

Nämä näkökohdat ovat johtaneet allekirjoittaneet siihen varmaan vakuutukseen, että niinkin kaukana Helsingistä olevien alueiden järjestely, kuin Malmin- ja Tapaninkylät ovat, tapahtuu parhaiten ja tarkoituksenmukaisimmin siten, että näistä alueista muodostetaan erillisiä kauppalakuntia, jotka omintakeisesti saavat hoitaa asutuksensa järjestelyä siihen saakka, kunnes Helsingin kaupunki on todellakin kehittynyt asutukseltaan ja taloudellisilta mahdollisuuksiltaan niin voimakkaaksi, että se voi vakavaa huomiota kiinnittää näidenkin etäisten alueiden järjestelyyn. Täten menetellen voitetaan se etu, että asutuksen järjestelyyn kaikessa laajuudessa voidaan viipymättä ryhtyä ja että Helsingin kaupunki tällä tavoin todellakin voi saada suoja-alueita, joiden kehitykselle ei aseteta luonnottomia esteitä.»

Esityksessä tehdään myöskin vuosien 1923—1926 olojen perusteella laskelmia suunnitellun kauppalan mahdollisuuksista taloudellisesti suoriutua itsenäisenä kuntana ja tullaan siihen tulokseen, »että tulevalla kauppalalla tulisi olemaan mitä parhaat edellytykset sen suoritettavaksi jäävien kunnallistehtävien rahoittamiseen».

Esityksestä tammikuun 31 päivänä 1928 antamassaan lausunnossa ilmoitti Helsingin maalaiskunnan valtuusto, tahtomatta asian silloisessa vaiheessa lopullisesti lausua mielipidettään siitä, olisiko Malmi—Tapanilan alueesta muodostettava kauppa vai olisiko tämä alue yhdistettävä kaupunkiin, pitävänsä välttämättömänä, että asiasta toimitetaan selvitys myös Helsingin maalaiskunnan vastaista järjestelyä silmälläpitäen. Valtuusto pyysi valtioneuvostoa määräämään selvitysmiehen valtioneuvoston valvonnan alaisena toimittamaan mainituista aluejärjestelyistä tarpeenmukaisen selvityksen.

Malmin piirin nimismiehellä ei poliisihoidon kannalta ollut maaliskuun 9 p:nä 1928 antamassaan lausunnossa mitään huomauttamista anomusta vastaan edellyttäen, että suunniteltu kauppa poliisiasioihin nähden edelleen kuuluisi Malmin nimismiespiiriin.

Helsingin kihlakunnan henkikirjoittaja huomautti asiasta maaliskuun 28 päivänä 1928 antamassaan lausunnossa niistä suurista vaikeuksista, joita henkikirjoituskannalta oli sen johdosta, että henkikirjoituksessa oli noudatettava palstajärjestelmää, kun katu- ja osoitenumerojärjestelmä kokonaan puuttui. Pääasiassa hän täydellisesti yhtyi hakijain ehdotukseen.

Kihlakunnan kruununvouti ilmoitti huhtikuun 16 päivänä 1928 puoltavansa kauppalan muodostamista.

Ennenkuin Malminkylän ja Tapaninkylän muodostamista koskevat asiakirjat olivat saapuneet sisäasiainministeriöön, oli valtioneuvosto lokakuun 22 päivänä 1928 määrännyt selvitysmiehen valmistamaan kaupungin ympäristön kunnallisen jaoituksen uudestaanjärjestämistä kaikessa laajuudessaan.

Tällä välin oli asia maaherran huhtikuun 20 päivänä 1928 päivätyn lähetteen nojalla joutunut myös kaupungin viranomaisten käsiteltäväksi.

Kun Helsingin kaupunginvaltuuston joulukuun 12 päivänä 1928 oli annettava lausuntonsa siitä, katsoi se olevansa pakoitettu ilmoittamaan, ettei se, ennenkuin valtioneuvoston kysymystä kaupunkiin rajoittuvien maa-alueiden liittämistä varten kaupunkiin asettaman selvitysmiehen ehdotus on saatettu valtuuston tietoon, katsonut voitavansa antaa lausuntoa kauppa-anomuksesta.

Palauttaessaan maaliskuun 11 päivänä 1929 asiakirjat sisäasiainministeriölle ilmoitti maaherra käsityksensä, että hakemuksen tueksi esitetyt perustelut olivat sellaiset, että niitä vastaan tuskin voidaan mitään asiallista väittää, minkä vuoksi hän olisi ollut valmis puoltamaan hakemusta. Koska maaherra kuitenkin oli »saanut kuulla, että valtioneuvosto oli antanut erityisen selvitysmiehen tehtäväksi laatia ehdotus Helsingin kaupunkiin rajoittuvien maa-alueiden liittamisestä kaupunkiin», alisti hän ministeriön harkittavaksi, eikö olisi syytä jättää kysymystä kauppalan

muodostamisesta ratkaisematta siihen saakka, kunnes asetettu selvitysmies oli antanut ehdotuksensa valtioneuvostolle.

Sisäasiainministeriö lähetti sittemmin maaliskuun 15 päivänä 1929 asiakirjat selvitysmiehelle kehottaen selvitysmiestä käsittelemään asiaa yleisen toimeksiannon yhteydessä.

8. SUUNNITELMAT HUOPALAHDEN KUNNAN JAKAMISEKSI.

Jo siinä anomuksessa, mikä v. 1914 tehtiin tuomiokapitulille toimenpiteistä Huopalahden seurakunnan muodostamiseksi, esitettiin kuten on mainittu (kts. sivu 190), vaihtoehtoisesti, että uuteen seurakuntaan liitettäisiin myös Talin, Kánalan ja Kårbölen kylät. Tässä hämmöitti jo silloin samanlainen kuntamuodostuma kuin se, mikä Huopalahden kuntana sisältyi suunnitelmaan Helsingin pitäjän täydelliseksi jakamiseksi. Huopalahden kunta perustettiin tosin aluksi pienempänä, kuin mitä nämä suunnitelmat edellyttivät, mutta kunnan laajentamista länteenpäin Espoon rajaan pidettiin kuitenkin ohjelmana, jota oli ajettava. Ohjelma voitiinkin verrattain vähin vastuksin toteuttaa. Talin ja Kánalan asukkaat, jotka v. 1915 olivat vastustaneet näitten kylien liittämistä uuteen seurakuntaan, olivat muuttaneet kantaansa ja anoivat itse v. 1921 näitten kylien siirtämistä Helsingin maalaiskunnasta Huopalahden kuntaan. Tämän johdosta valtioneuvosto antoikin ennenmainitun huhtikuun 5 päivänä 1922 päivätyyn päätöksen puheenaolevien kylien siirtämisestä kaikissa suhteissa Huopalahden kuntaan. Koska siirtoon liitettyä ehtoa, että siirron yhteydessä ei saa loukata Helsingin pitäjän papiston palkkaetuja, ei aikaisemmin ole voitu täyttää, on siirto lykkäytynyt. Päätöksen olemassaolo on kuitenkin vaikuttanut eräisiin myöhemmin esitettyihin suunnitelmiin Huopalahden kunnan jakamiseksi.

On jo mainittu, että Huopalahden kunnan alue senjälkeen, kun Haagan kauppala perustettiin, muodostui sängen hajanaiseksi. Useita eri aloitteita tarkoituksenmukaisemman kunnallisen jaoituksen aikaansaamiseksi onkin tämän vuoksi tehty. Suunnitelmat ovat yleensä tarkoittaneet Huopalahden kunnan jakamista.

Ensimmäisenä tehtävänä Huopalahden kunnan alueen uudestaanjärjestämiseksi esitettiin kunnan taholta n. s. Pasilan erillisen alueen erottamista ja sen liittämistä kaupunkiin. Tätä silmällä pitäen suoritettiin valmistavana toimenpiteenä aikaisemmin selostetut maanvaihdot A. B. M. G. Steniuksen ja kaupungin välillä (kts. sivu 109). Kun nämä oli saatettu päätökseen, teki Huopalahden kunnanvaltuusto valtioneuvostolle esityksen liitoksen toimeenpanemisesta. Esitystä ei kuitenkaan ole otettu lopullisesti käsiteltäväksi, osin koska valtioneuvosto alkuaan halusi odottaa kaupungin v. 1920 asettaman esikaupunkikomitean mietinnön valmistumista, osin koska ennen asian joutumista esittelyasteelle tehtiin aloite Huopalahden kunnan jakamiseksi toiselle pohjalle.

Huopalahden kunnanvaltuuston kokouksessa toukokuun 15 päivänä 1925 pani nimittäin valtuuston puheenjohtaja, fil. maisteri *Sigurd Stenius* vireille kysymyksen kunnan jakamisesta Munkkiniemen ja Lauttasaaren kuntiin. Pääasiallinen perustelu ehdotukselle oli se, että kunnan osat ovat maantieteellisesti niin erillään toisistaan, että tämä vaikeuttaa kunnallishallinnon hoitoa. Lopullinen esitys valtioneuvostolle tehtiin helmikuun 22 päivänä 1926.

Kysymykseen kunnan jakamisesta kätkeytyi heti asian alkuvaiheessa kysymys valtioneuvoston aikaisemmin tekemien päätösten Talin, Kánalan, Lehtisaaren ja Vähä-Meilahden liittämistä Huopalahden kuntaan muuttamisesta siten, että nämä alueet jaon yhteydessä erotettaisiin kunnallisessa suhteessa Helsingin maalaiskunnasta. Sisäasiainministeriön huhtikuun 22 päivänä 1926 päivätyssä lähetteessä pyydettiin maaherraa hankkimaan tästäkin puolesta asianomaiset lausunnot.

Huopalahden kunnanvaltuusto, joka käsittelee asiaa toukokuun 6 päivänä 1926, päätti lausuntonaan esittää, ettei sillä puolestaan ollut mitään sitä vastaan, että Lehti-

saari ja Vähä-Meilähti välittömästi jaon yhteydessä erotettaisiin Helsingin maalaiskunnasta. Mitä sensijaan tuli Talin ja Känalan kunnallista asemaa koskevaan muutokseen, niin katsoi kunnanvaltuusto, että näitten välitön siirtäminen ehdotettuun Munkkiniemen kuntaan, johon näitten alueitten maantieteellisen asemansa vuoksi lähinnä tulisi kuulua, herätti enemmän epäilyksiä. Sensijaan, että Huopalahden kunta nyt oli jaettu Munkkiniemen ja Lauttasaaren asutuskeskuksiin, joilla ei ollut yhteistä etupiiriä, jakaantuisi Munkkiniemen kunta Munkkiniemen ja Känala-Talin asutuskeskuksiin, joilla ei myöskään ollut yhteisiä etuja ja harrastuksia Munkkiniemen kanssa. Tilanne ei sen kautta paranisi. Senlisäksi Talissa ja Känalassa oli yhteensä suurempi asujamisto kuin Munkkiniemessä, minkä vuoksi oli oletettava, että vaikutusvalta uuden kunnan hallinnossa siirtyisi pois Munkkiniemestä. Sen vuoksi ehdotettiin, että Tali liitettäisiin Munkkiniemen kuntaan vasta vuoden 1932 alusta ja Känala vuoden 1935 alusta, jolloin arveltiin väestösuhteiden muodostuneen Munkkiniemelle edullisemmiksi.

Senjälkeen kuin Huopalahden nimismies kesäkuun 8 päivänä, Helsingin kihlakunnan henkikirjoittaja kesäkuun 28 päivänä, Helsingin kihlakunnan kruununvouti kesäkuun 29 päivänä ja maaherra elokuun 28 päivänä 1926 olivat antamissaan lausunnoissa puoltaneet esitystä Huopalahden kunnan täydentämässä muodossa, kehoitti sisäasiainministeriö syyskuun 14 päivänä 1926 maaherraa toimittamaan toukokuun 19 päivänä 1925 kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain mukaisen selvityksen asiasta. Maaherra määräsi syyskuun 17 päivänä 1926 selvitysmieheksi lääninsihteeri *Axel Th. Möllerin*.

Selvitysmies Möller antoi maaherralle ehdotuksensa huhtikuun 7 päivänä 1927. Ehdotus sisälsi pääasiassa seuraavaa: Huopalahden kunta oli vuoden 1928 alusta jaettava siten, että Munkkiniemen maalaiskuntaan luettaisiin Munkkiniemen taajaväkinen yhdyskunta sekä Lauttasaaren maalaiskuntaan Lauttasaaren taajaväkinen yhdyskunta ympäröivine saarineen, m.m. siis Kuusisaari ja Mustasaari. Näitä yhdyskuntia varten annetut ohjesäännöt mutta ei järjestyssäännöt olisi liitoksen tapahtuessa katsottava kumotuiksi. Lehtisaari ja Vähä-Meilähti olisivat vuoden 1928 alusta sekä Talin kylä vuoden 1932 ja Känalan kylä vuoden 1935 alusta erotettavat kunnallisessa suhteessa Helsingin maalaiskunnasta ja liitettävä Munkkiniemen kuntaan. Tätä järjestelyä olivat niin hyvin Huopalahden maalaiskunnan valtuusto lokakuun 13 päivänä 1926 kuin Helsingin maalaiskunnan valtuusto tammikuun 31 päivänä 1927 puoltaneet.

Huopalahden kunnan jakokysymykseen puuttui kuitenkin Haagan kauppala. Kauppalanvaltuuston kokouksessa kesäkuun 3 päivänä 1927 päätettiin pyytää myös kauppalalle tilaisuutta antaa lausunto jakoehdotuksesta. Tätä tarkoittavassa saman kesäkuun 17 päivätyössä esityksessä valtioneuvostolle, mainittiin m. m. seuraavaa:

»Huopalahden kunta ja siihen sisältyvä Munkkiniemen yhdyskunta muodostavat kilometrejä pitkän ja kapeahkon alueen, joka sijaitsee pitkin Haagan kauppalan läntistä rajaa ja yhdessä kauppalan kanssa muodostaa yhtenäisesti suunnitellun asemakaava-alueen. Mitään kunnollista rajaa ei ole suunniteltu Haagan ja Munkkiniemen välille tuossa asemakaavassa, vaan käy kunnallinen raja aivan väkivaltaisesti ja vastoin suunnitelmaa yli korttelien, tonttien ja katujen. Asutus on myöskin levinnyt kunnallisesta rajasta välittämättä ja asemakaavaa noudattaen yhtäjaksoisesti molempien kuntain alueelle, muodostaen yhden yhtenäisen asutusalueen. Ei voida pitää sopivana, että tällainen yhtenäinen asutus- ja asemakaava-alue jakaantuu kahteen kuntaan, joista toinen on kauppalalla sekä toinen maalaiskunta ja taajaväkinen yhdyskunta, vaan luonnollista olisi, että koko asemakaava-alue kuuluisi samaan kuntaan; ja jo asutuksen luonne, joka on täysin kaupunkimainen, vaatii kauppalamuodon soveltamista siihen. Näiden syiden tähden on joukko Munkkiniemen yhdyskunnan asukkaita, jotka asuvat likellä Haagan kauppalan rajaa, ryhtyneet toimenpiteisiin muutoksen aikaansaamiseksi Haagan ja Huopalahden kuntain väliseen ra-

jaan, ja kauppalanvaltuusto on täysin yhtä mieltä tällaisen muutoksen suotavuudesta.»

Saatuun pyytämänsä tilaisuuden lausunnon antamiseen Haagan kauppalan valtuusto käsitteli asiaa marraskuun 4 päivänä 1927 ja antoi lausuntonsa saman kuun 28 päivänä.

Lausunnossa viitattiin m. m. siihen, että kauppalan viranomaiset valmistelivat esityksen tekemistä Huopalahden kunnan pohjoisimpien osien siirtämisestä kauppaan. Tämä aloite ja Huopalahden kunnan jakokysymys olivat kuitenkin siksi läheisesti riippuvaiset toisistaan, ettei niitä voinut erikseen ratkaista. Jos nimittäin Lauttasaari eroitettaisiin Huopalahden kunnasta, jäisi tämä kunta sekä pinta-alansa että asukaslukunsa puolesta niin pieneksi, ettei sitä enää voisi supistaa siirtämällä osia siitä Haagan kauppaan. Huomautettiin myös, että niin pienillä ja taloudellisesti heikoilla kunnilla kuin ehdotetut uudet kunnat tulisivat olemaan, on sangen rajoitetut mahdollisuudet asutuksen järjestämiseen järkiperaisella tavalla, ja jäisivät ne muutenkin suuressa määrin riippuvaisiksi niistä suurista maanomistajayhtiöistä, jotka omistivat melkein koko niiden alueen. Jos Huopalahden ja Haagan kunnallisia oloja ryhdytään alueellisesti järjestämään, mikä kyllä näytti tarpeelliselta, olisi asiaa perusteellisemmin ja laajemmin tutkittava. M. m. olisi otettava harkittavaksi sekin mahdollisuus, että Haaga ja Munkkiniemi, jotka alusta alkaen on suunniteltu yhdeksi ja yhtenäiseksi asutusalueeksi, jälleen yhdistettäisiin yhdeksi kauppalaksi. Kauppala anoi, ettei jakoehdotusta otettaisi ratkaistavaksi, ennenkuin kauppala oli antanut valtioneuvostolle ehdotuksensa Haagan ja Huopalahden välisen rajan muuttamisesta.

Lupaamansa esityksen antoi Haagan kauppalanvaltuusto, käsiteltyään asiaa syyskuun 19 päivänä 1928, valtioneuvostolle marraskuun 15 päivänä samana vuonna. Tässä ehdotettiin, että Huopalahden kunnan pohjoisosat näitä alueita varten laaditussa asemakaavassa Läntiseksi puistotieksi kutsuttuun katuun saakka liitettäisiin kauppaan. Huomattava vähemmistö oli ehdottanut, että rajaksi määrättäisiin Turun maantie.

Huopalahden kunnan jakokysymyksen alkuvaiheissa oli kunnanvaltuuston puheenjohtaja kääntynyt Lauttasaaren taajaväkisen yhdyskunnan puoleen tiedustellulla, voisiko yhdyskunta kannattaa Huopalahden kunnan valtioneuvostolle tekemää esitystä Lauttasaaren erottamisesta eri kunnaksi. Tiedusteluun päätti Lauttasaaren yhdyskunnan valtuusto kokouksessaan toukokuun 17 päivänä 1926 ilmoittaa, että yhdyskunta ei halunnut vastustaa tehtyä jakoehdotusta vaan päinvastoin kannatti sitä.

Lauttasaaren taajaväkisen yhdyskunnan kanta asiassa on kuitenkin myöhemmin muuttunut. Yhdyskunnan valtuusto oli v. 1932 toimittanut tutkimuksia siitä, mitä yhdyskunnan muodostaminen eri kunnaksi tulisi vaikuttamaan verorasitukseen yhdyskunnan alueella. Laskelmat osoittivat, että samalla kuin yhdyskunnan verotulot vallitsevan taloudellisen lamakauden johdosta olivat alenemassa, kunnalliset menot, etenkin köyhäinhuoltomenot olivat lisääntymistään lisääntyneet. Tällaisena ajankohtana suoritetusta uuden kunnan muodostamisesta tulisi näin ollen olemaan seurauksena niin huomattava verorasituksen kohoaminen, että vaara olisi tarjona, että ne yhdyskunnan alueella asuvat, joilla olisi siihen tilaisuus, ja tällaisia olisi enemmistö yhdyskunnan asukkaista, muuttaisivat pois yhdyskunnan alueelta. Seurauksena tästä olisi, että uusi kunta ei pystyisi omin voimin hoitamaan asioitaan. Tämän todettuaan päätti yhdyskunnan valtuusto syyskuun 19 päivänä 1932 tehdä valtioneuvostolle esityksen, että valtioneuvosto päättäisi antaa anomuksen Lauttasaaren ja Munkkiniemen muodostamisesta uusiksi kunniksi raueta. Tämänsisältöinen esitys annettiin valtioneuvostoon joulukuun 23 päivänä 1932.

Niinhyvin Huopalahden kunnan jakoasiasta kuin kysymyksistä Huopalahden kunnan pohjoisimpien osien siirtämisestä Haagan kauppaan ja yllämainittujen Helsingin maalaiskuntaan kuuluvien erillisten alueiden siirtämisestä Huopalahden tai

suunnittelun Munkkiniemen kuntaan antoi maanmittaushallitus lausuntonsa maaliskuun 16 päivänä 1928. Maanmittaushallitus ei katsonut voivansa ottaa näitä kysymyksiä asiallisesti käsiteltäväksi, vaan ehdotti, että asetettaisiin uusi selvitysmies näitä asioita valmistamaan.

Nämä kysymykset onkin sittemmin annettu lokakuussa 1928 asetetun selvitysmiehen käsiteltäväksi.

9. GRANKULLAN KAUPPALAN MUODOSTAMINEN.

Ensimmäinen Espoon maalaiskunnan alueelle syntynyt esikaupunkimuodostus, joka rupesi pyrkimään itsenäiseksi kunnaksi, oli Grankulla.

Grankullan v. 1915 muodostetun taajaväkisen yhdyskunnan asujamisto olisi, kuten mainittu (kts. sivu 184), jo silloin, kun ryhdyttiin suunnittelemaan kehityksessä alkutaipaleella olevan huvilakaupungin kunnallisten olojen järjestämistä, halunnut, että tämä huvilakaupunki välittömästi olisi hakenut kauppaloikeuksia. Koska tätä ei silloin vallitsevan käytännön kannalta pidetty mahdollisena muuta kuin siinä tapauksessa, että kauppalaa sai omistusoikeuden kauppalan alueeseen kuuluvaan maahan, eikä tähän ollut mahdollisuuksia, tyydyttiin aluksi ensimmäisenä askeleena toteutettua päämäärän saavuttamiseen hakemaan huvilakaupunkia taajaväkiseksi yhdyskunnaksi.

Koska kuitenkin kauppalaa-ajatusta ylläpidettiin, tutkittiin jatkuvasti mahdollisuuksia sen toteuttamiseen. Harkittiin sitäkin, että yhdyskunta itse voisi luoda tarpeelliset edellytykset kauppalan perustamiselle siten, että yhdyskunta ostaisi kauppalaa varten tarvittavan maan. Tässä mielessä oli hankittu Grankulla Aktiebolagilta tarjouksia yhtiön omistamien maiden, silloin noin 150 ha, myynnistä yhdyskunnalle. Näitä suunnitelmia, jotka olivat käsiteltävinä yhdyskunnan valtuuston useissa kokouksissa syyskuussa ja lokakuussa 1916, ei kuitenkaan lopulta havaittu mahdolliseksi toteuttaa.

Juuri näihin aikoihin valmistui aikaisemmin mainittu Haagan taajaväkisen yhdyskunnan komitean mietintö Haagan kauppalan muodostamisesta, jossa mietinnössä oli osoitettu mahdolliseksi perustaa kauppalaa, jonka alueeseen kuuluva maa oli yksityisten omistama. Kun tämä mietintö tuli Grankullassa tunnetuksi, pantiin heti kauppala-suunnitelmien toteuttaminen alulle. Toukokuun 14 päivänä 1917 päätti yhdyskunnan valtuusto tehdä valtioneuvostolle esityksen yhdyskunnan julistamisesta kauppalaksi. Valtioneuvosto asettiikin nyt sanotun komitean esittämälle kannalle. Huhtikuun 1 päivänä 1919 julaistiinkin asetus Grankullan muodostamisesta kauppalaksi. Täten tuli Grankulla ensimmäiseksi siinä myöhemmin pitkäksi paisuneessa sarjassa uusia kauppaloita, joilla ei ollut omistusoikeutta kauppalan alueeseen kuuluvaan maahan.

Grankullan kauppalaa aloitti toimintansa vuoden 1920 alusta.

10. SUUNNITELMAT LEPPÄVAARAN ASUTUSTEN MUODOSTAMISESTA ERI MAALAIKUNNAKSI.

Nähtävästi Grankullan itsenäistymispyrkimysten kannustamina ryhtyivät myöskin Leppävaaran asemanseudun asukkaat pian Grankullan kauppalan muodostamisen jälkeen neuvottelemaan tämän esikaupunkiasutuksen eroamisesta Espoon kunnasta. Täällä ei kuitenkaan tavoiteltu kauppalahallinnon käytäntöönottamista, vaan arveltiin maalaiskunnan hallintomuodon riittävän paikkakunnan erikoistarpeiden tyydyttämiseen. Leppävaaran eroasialle on sen kaikissa eri vaiheissa ollut ominaista se, että verotuspoliittiset näkökohdat ovat olleet ratkaisevasti etualalla. Halu saada sikäläi-

nen kaupunkimainen asutus asianmukaisesti järjestetyksi on aina tullut heikosti esille.

Ensimmäiset yritykset eroamisen aikaansaamiseksi ovat vv:lta 1920 ja 1921. Seurakunnallisen jaon toteuttamismahdollisuuksista oli yksityisesti neuvoteltu siksi, kun lokakuun 16 päivänä 1921 pidettiin ensimmäinen asujamiston yleinen kokous asiasta. Kokouksessa oli saapuvilla Albergan, Bergansin, Elfvikin, Mäkkylän ja Leppävaaran asukkaita. Kokous päätti yksimielisesti pyytää tuomiokapitulia ryhtymään toimenpiteisiin »Albergan» erottamiseen Espoon pitäjistä eri seurakunnaksi. Asetettiin myös toimikunta asiaa edelleen ajamaan. Toimikunnan anomuksesta pidettiin v. 1922 kaksi kirkonkokousta seurakunnan jäsenten mielipiteen selville saamiseksi. Toisessa näistä kokouksista Leppävaaran asukkaat itse luopuivat ehdotuksestaan, minkä vuoksi asia sillä kertaa raukesi.

Seuraavan kerran tuli jakoasia esille v. 1925, tällä kertaa kunnallisena jakoasiana.

Albergan taajaväkisen yhdyskunnan valtuusto asetti elokuun 28 päivänä 1925 toimikunnan ajamaan yhdyskunnan eroamista Espoon kunnasta. On syytä erikoisesti huomauttaa, että tämä aloite tarkoitti vain radan eteläpuolella olevan asutuksen muodostamista itsenäiseksi kunnaksi. Aloite ei vielä lainkaan koskenut radan pohjoispuolella olevaa asutusta.

Aluksi toivottiin voitavan käsitellä asiaa sovinnossa Espoon maalaiskunnan viranomaisten kanssa. Toimikunta ehdotti maalaiskunnan valtuustolle, että tämä myös puolestaan asettaisi toimikunnan, joka Albergan edustajain kanssa valmistaisi jakokysymystä ja siihen liittyvää omaisuuden jakoa. Maalaiskunnan valtuusto hylkäsi kuitenkin tämän esityksen joulukuun 18 päivänä 1925 »liian aikaisin herätettynä kysymyksenä».

Asian saatua tämän kääntein päätti yhdyskunnan valtuusto helmikuun 12 päivänä 1926 antaa yllämainitun toimikunnan tehtäväksi itse valmistaa kysymystä edelleen. Toimikunnan selvitys on päivätty maaliskuun 9 päivänä 1926, ja päättyi se ehdotukseen, että yhdyskunnan valtuusto viipymättä ryhtyisi toimenpiteisiin yhdyskunnan erottamiseksi Espoosta itsenäiseksi maalaiskunnaksi ja tekisi, jollei uudistettu pyyntö yhteistoiminnan aikaansaamisesta Espoon viranomaisten kanssa johtaisi tulokseen, valtioneuvostolle suoraan esityksen asiasta. Yhdyskunnan valtuusto hyväksyi maaliskuun 13 päivänä 1926 toimikunnan ehdotuksen, kuitenkin siten täydennettynä, että perustettavaan maalaiskuntaan myös olisi luettava radan eteläpuolella oleva osa Bergansin tilaa.

Uuden kunnan alueeseen olisi, kun taajaväkisen yhdyskunnan alueen katsottiin käsittävän paitsi Albergan tilaa R. N:o 2¹⁵³ kaikki tästä eroitettut tilat (kts. sivu 185), ollut luettava koko v. 1913 maarekisteriin jakamattomana merkitty Albergan tila R. N:o 2¹⁵³ sekä Bergansin tilasta R. N:o 1⁷⁵ radan eteläpuolella oleva osa ja siitä eroitettut tilat. Sen jälkeen kuin Espoon maalaiskunnan valtuusto huhtikuun 13 päivänä 1926 oli hylännyt yhdyskunnan uudistetun ehdotuksen yhteistoiminnasta, jätettiin yhdyskunnan valtuuston puolesta lokakuun 1 päivänä 1926 esitys valtioneuvostolle.

Esityksessä viitattiin taajaväkisistä yhdyskunnista annetun lainsäädännön epätarkoituksenmukaisuuteen ja siihen, että yhdyskunnan oikeutta verottaa jäseniään aina 2 %:iin tuloista nousevalla lisällä kunnallisveroon oli vaikea käyttää. Yhdyskunnan alueelta kertyvät verotulot oli saatava kokonaan käytettäväksi yhdyskunnan kunnallisten olojen kehittämiseen. Albergan kuului niihin esikaupunkeihin, joitten liittäminen kaupunkiin ennemmin tai myöhemmin kävisi tarpeelliseksi. Olisi senvuoksi tärkeätä, että paikkakunnan olot jo ennen liitosta voitaisiin järjestää mahdollisimman läheisesti kaupungin oloja vastaaviksi. Espoon maalaiskunnan puolelta ei ollut odotettavissa mitään apua ja tukea tässä kohden.

Esityksessä edellytettiin, että asiaa edelleen valmisteltaessa tultaisiin uudistamaan Albergan taajaväkisen yhdyskunnan perustamisen aikana esitetty vaatimus, että radan pohjoispuolella oleva »Harakaksi» kutsuttu asutusalue olisi liitettävä uuteen

kuntaan. Tältä varalta esitettiin jo tarpeelliset vastaväitteet. Yhdyskunta, joka nyt teki aloitteen, oli vakavasti päättänyt ryhtyä järjestämään aluettaan kaupunkimaiseen kuntoon. Koko sen alue oli 490 ha ja asemakaavoitettavaksi suunniteltu alue noin puolet siitä. Tämän alueen järjestäminen vaatisi jo niin suuria ponnistuksia, että yhdyskunnan henkiset ja aineelliset varat tuskin tähänkään riittäisivät. Vielä vähemmän niitä liikenisikahta vertaa suuremman alueen järjestämiseen, mikä tulisi vaadittavaksi, jos myös radan pohjoispuolella oleva melkein yhtä suuri asutusalue liitettäisiin uuteen kuntaan. Eteläinen alue oli sikäli toisessa asemassa kuin pohjoinen, että sen omisti yksi ainoa maanomistaja, AB. M. G. Stenius-yhtiö, jonka kanssa tosin suurien vaikeuksien jälkeen oli osoittautunut mahdolliseksi päästä yhteistoimintaan, kun taas pohjoisella alueella oli lisäksi kolme maanomistajaa, joitten kanssa olisi pakko neuvotella. Pohjoisella alueella olisi verotuskannalta yhtä suuret mahdollisuudet tulla itsenäisenä taloudellisesti toimeen kuin eteläisellä. Pohjoisen alueen asukasmäärä oli kuitenkin suurempi kuin eteläisen, joten oli pelättävissä, että pohjoisen osan saama enemmistö voisi häiritä tai jopa ehkäistäkin eteläisen osan kehitystä.

Esitys lähti sittemmin tavanmukaiselle kiertokululle.

Kun asia joutui Espoon maalaiskunnan valtuuston käsiteltäväksi, kohtasi se jyrkkää vastarintaa. Huhtikuun 21 päivänä 1927 pidetyssä valtuuston kokouksessa otettiin lausunnon antaminen lopullisesti käsiteltäväksi, senjälkeen kun eräs valtuuston aikaisemmin asettama komitea oli antanut asiasta lausuntonsa. Komitea oli ottanut tutkiakseen »olisiko Espoon kunnalla jotain joko eettillistä, sosiaalista tai taloudellista etua vaaditusta erosta» ja oli tullut siihen yksimieliseen tulokseen, ettei Espoon maalaiskunnalla ollut mitään etua Albergan eroamisesta itsenäiseksi kunnaksi. Päinvastoin siitä tulisi vastaisuudessa olemaan vahinkoa ja haittaa. Valtuusto päättikin ilmoittaa »vastustavansa Albergan taajaväkisen yhdyskunnan hyvin vähän valmistettua anomusta» ja katsovansa, että anomukseen suostumiseen, jota kunta siis vastusti ja joka näinollen oli käsiteltävä kunnallisen jaonmuutoksen muuttamisesta annetun lain 3 §:n edellyttämänä pakkotoimenpiteenä, ei ollut laillista pohjaa, minkä vuoksi anomus oli hyljättävä.

Espoon nimismiehellä, joka kesäkuun 30 päivänä 1927 antamassaan lausunnossa käsitteli asiaa ainoastaan järjestyksenpidon kannalta, ei ollut muuta muistuttamista jakeohdotusta vastaan, kuin että poliisimiehistöä Albergassa olisi lisättävä, jos uusi kunta perustetaan. Poliisihallinnollisesti voisi uusi kunta edelleen kuulua Espoon nimismiespiiriin.

Lohjan kihlakunnan kruununvouti ilmoitti elokuun 6 päivänä 1927 antamassaan lausunnossa, ettei hänellä ollut mitään huomauttamista anomusta vastaan, vaan että hän piti sitä hyvin perusteltuna.

Maaherra ilmoitti syyskuun 20 päivänä 1927 antamassaan lausunnossa ainoastaan, että Albergan yhdyskunnan anomus »hänen mielestään tuntuu kaikissa suhteissa hyvin perustellulta, minkä vuoksi hän katsoi voitavansa puoltaa suostumista esitykseen».

Marraskuun 5 päivänä 1927 oli Albergassa pidetty yhdyskunnassa asuvien veronmaksajien yleinen kokous, jossa yhdyskunnan eroamista Espoosta oli käsitelty. Kokouksessa, jonka mielipide marraskuun 11 päivänä 1927 päivätyllä kirjelmällä saatettiin sisäasiainministeriön tietoon, päätettiin lausua, »että yhdyskunnan valtuuston yllämainittuun esitykseen olisi suostuttava, koska Espoon kunta, vedoten vastustamisessaan kunnallisen jaonmuutoksen muuttamista koskevan lain 3 §:n säännöksiin, ei ollut oikeassa, sillä tässä tapauksessa epäilemättä oli olemassa:

»1:ksi sen huomattavan epäkohdan syntymisen ehkäisemistarve, ettei Albergan kaupungin läheisyyden selvästi luonnehtima paikkakunta, jolla tuskinpa alueellisesti-kaan ja vielä vähemmän tehtäviinsä nähden oli mitään yhteistä varsinaisen Espoon kanssa, aikaa myöten muuttuisi järjestämättömäksi Helsingin esikaupungiksi, mihin pakostakin jouduttaisiin, ellei yhdyskunta saisi itsenäisenä kuntana omien päämää-

riensä edistämiseksi käyttää yhdyskunnassa oleviin veroitettaviin tuloihin kohdistuvasta verotuksesta kertyvät varat, sekä

2:ksi tärkeä yleinen etu, jonka olemassaolon valtiovaltakin, julistaessaan paikkakuntamme taajaväkiseksi yhdyskunnaksi, oli välillisesti tunnustanut, kun ei voitane epäillä, ettei kyseessä olevan kunnanosan asettaminen erikoislainsäädännön alaiseksi olisi ollut tärkeän yleisen edun vaatima. Sanotun julistamisen kautta yhdyskunnan täytettäväksi olikin pantu välttämättömiä, pitkälle meneviä velvollisuuksia, jotka tarkoittivat yleisen edun tyydyttämistä järjestämällä liikenne- ja rakennusolot, palo- ja terveydenhoito-olot j. n. e. eikä näitä velvollisuuksia ilmeisesti voitaisi täyttää edes siinäkään tapauksessa, että yhdyskunta ottaisi kannettavakseen koko sen lisäverotuksen, jota voimassa oleva asetus taajaväkisiltä yhdyskunnilta edellytti.

Ellei yhdyskunnan valtuuston esitykseen sittenkään harkittaisi voitavan suostua, olisi, kokouksen yksimielisen käsityksen mukaan, oikeudenmukaista, että yhdyskunta jo senkin vuoksi, että sen julistaminen taajaväkiseksi yhdyskunnaksi oli tapahtunut sen väestöä kuulematta, vapautettaisiin kaikista valtioneuvoston päätöksen maaliskuun 2 päivältä 1921 sille asettamista velvollisuuksista, mutta varsinkin sentähden, että asian näin päätyttyä ei liene odotettavissa, että päteviä työvoimia edelleenkin ilman mainittavaa korvausta tarjoutuisi yhdyskunnan käytettäväksi sitä turhanpäistä tehtävää varten, jollaisena jatkuva huolto yhdyskunnan asioista silloin esiintyisi.»

Lohjan kihlakunnan henkikirjoittaja totesi marraskuun 18 päivänä 1927 antamassaan lausunnossa, että Albergan taajaväkisessä yhdyskunnassa asui enemmän virkamiesperheitä, kun taas radan pohjoispuolella Leppävaarassa eli Harakassa asui enimmäkseen työväkeä, minkä vuoksi ei ollut ihmeteltävää, että Albergan yhdyskunta ei tahtonut olla tekemisissä radan pohjoispuolella olevan väestön kanssa. Tällaisia näkökohtia ei kuitenkaan voinut ottaa huomioon, kun oli kysymys kunnallisten ja yhteiskunnallisten olojen järjestämisestä. Henkikirjoittaja piti välttämättömänä, että uusi kunta käsittäisi koko Suur-Huopalahden kylän, Bredvikin ja Mäkkylän ja yhtyi Espoon kunnanvaltuuston hylkäävään kantaan.

Asian jouduttua maanmittaushallitukseen lausunnon antamista varten katsoi tämä hallitus samoin kuin Huopalahden kunnan jakoasiassa, ettei se voinut ottaa kysymystä asiallisesti käsiteltäväksi ja että niinhyyvin paikkakunnan kuin Helsingin kaupungin kannalta olisi edullisinta, että kysymys kaikessa laajuudessaan annettaisiin selvitysmiehen valmisteltavaksi. Tämän mukaisesti antoi maanmittaushallitus lausuntonsa maaliskuun 16 päivänä 1928.

Asiakirjat on sittemmin lähetetty v. 1928 asetetulle selvitysmiehelle.

V. 1929 kysymys Leppävaaran aseman ympäristöön syntyneen asutuksen eroamisesta Espoon maalaiskunnasta pantiin vireille laajemmalla pohjalla kuin edelläselostettu Albergan taajaväkisen yhdyskunnan anomus oli tarkoittanut.

Kun oli alkanut näyttää todennäköiseltä, ettei pelkästään radan eteläpuolella olevaa asutusta voitaisi saada eritettua eri kunnaksi, rupesi Albergan yhdyskunnan asettama eroasiaa hoitava toimikunta hakemaan kosketusta radan pohjoispuolella Leppävaaran, Bergansin ja Mäkkylän tilojen alueilla asuvan väestön kanssa. Toukokuun 5 ja 17 päivinä 1929 pidettiin Albergan toimikunnan aloitteesta yhdyskunnan ynnä mainittujen muitten asutusalueitten väestön yhteisiä kokouksia, joissa eroasiaa nyt käsiteltiin sillä pohjalla, että kaikki nämä asutusalueet yhdessä eroaisivat Espoosta.

Mietinnössä, joka oli asian käsittelyn pohjana ja jonka oli laatinut toukokuun 5 päivänä 1929 pidetyssä kokouksessa asetettu neuvottelukunta, esitettiin m. m. seuraavia näkökohtia uuden ehdotuksen puolesta:

»Koska eroamishankkeen tarkoituksena neuvottelukunnan mielestä oli pidettävä verorasituksen mahdollisen lieventämisen ohella etupäässä teitten sekä rakennus- ja terveydenhoito-olojen järjestämistä paikkakunnan tarpeita silmälläpitäen, mutta Helsingistä päin, missä verotus nykyään oli vieläkin korkeampi kuin Espoossa, ei

mainituissa suhteissa tuntunut olevan paljoakaan hyötyä odotettavissa, etenkin siihen nähden, ettei kaupunkikunnallakaan ole mitään lainmääräämää tientekovelvollisuutta asemakaavattomien alueiden suhteen, kun taas kyseessä olevista alueista toistaiseksi vain joku osa Albergan yhdyskuntaa oli asemakaavoitettu, ei neuvottelukunta katsonut voivansa puoltaa Helsinkiin liittymistä.

Itsenäiseksi kunnaksi muodostuminen oli ajateltavissa joko kauppala- taikka maalaiskunnan muodossa. Muuta mainittavampaa eroa näiden välillä kuin hallintokustannuksissa ei neuvottelukunnan nähden ollut huomattavissa, jos vain muodostettavan maalaiskunnan kaikki alueet joko itsekseen tai jotkut yhdistettyinä määrättäisiin järjestettäväksi taajaväkiseksi yhdyskunnaksi. Kauppalakunnan hallintokustannukset, näet, laskettuinaakin vain puoleksi siitä määrästä, minä nuo kustannukset olivat Haagan kauppalassa vielä muutama vuosi takaperin, nousisivat noin 85,000 markkaan vuodessa, kun taas maalaiskunnan vastaavat menot siihen luettuna myöskin kolmen taajaväkisen yhdyskunnan hallinnosta aiheutuvat kustannukset, tekisivät ainoastaan noin 52,000 markkaa.

Tähän huomattavaan tuottamattomien kustannusten aivan hyödyttömään eroon nähden asettui neuvottelukunta yksimielisesti sille kannalle, että eroitettavat alueet olisivat muodostettavat maalaiskunnaksi.

Kun kyseessä olevista alueista Albergan yhdyskunta jo vuosikautia oli toiminut taajaväkisenä yhdyskuntana, ehtien sillä välin osaksi toteuttaakin sille järjestymisensä suhteen asetetut vaatimukset, ja kun muodostettavan maalaiskunnan muiden alueiden jäädessä entiselleen, toiselta puolen sanottu yhdyskunta joutuisi yhtä sietämättömään asemaan uuden kunnan suhteen, kuin se nykyään oli Espoon suhteen, sekä toiselta puolen eivät muutkaan sen kunnan alueet varsinaisina maalaiskunnan osina tienteke-, rakennus- y. m. oloihin nähden saattaisi järjestyä, kuten olosuhteet nähtävästi vaativat, ilman vahvistettua rakennuskaavaa, jollaista ei lainsäädäntömme mukaan toistaiseksi voitu määrätä varsinaiselle maalaiskunnalle noudatettavaksi, katsoi neuvottelukunta asianmukaiseksi, että muodostettava maalaiskunta tulisi käsittämään ainoastaan taajaväkisiä yhdyskuntia rajoitettuihin itsehallintotehtävineen, joihin m. m. kuuluisivat tienteke sekä rakennus- ja terveydenhoito-olojen järjestäminen, toisin sanoen, että ne sen kunnan alueet, jotka eivät ole taajaväkisiä yhdyskuntia, määrättäisiin järjestettäväksi sellaisiksi, jolloin Bergansin ja Leppävaaran alueet, joista viimeksi mainittu ei harvaan asutukseensa nähden saattaisi tulla toimeen erillisena yhdyskuntana ja jotka sekä keskinäisen asemansa että kokonaispinta-alansa puolesta sopisivat toisiinsa liitettäväksi, yhdistettäisiin ja Mäkkylän alue muodostettaisiin eri taajaväkiseksi yhdyskunnaksi. Täten tulisi uusi kunta käsittämään kolme jokseenkin yhtä suurta taajaväkistä yhdyskuntaa.»

Neuvottelukunta oli toukokuun 17 päivänä 1929 pidetylle kokoukselle ehdottanut, »että kokous päättäisi ryhtyä pikaisiin toimenpiteisiin, jotta Albergan taajaväkisen yhdyskunta ynnä Bergansin ja Leppävaaran tilat sekä Mäkkylän virkatalo tulisivat eroitettaviksi Espoon kunnasta itsenäiseksi maalaiskunnaksi, jonka vielä järjestämättömät alueet olisivat määrättävät järjestettäväksi taajaväkiseksi yhdyskunnaksi». Tämän ehdotuksen kokous myös hyväksyi ja valtuuskunta asetettiin ajamaan asiaa viranomaisten luona.

Kysymys näin laajennetun alueen eroittamisesta Espoon kunnasta otettiin sanotun toimikunnan toimesta käsiteltäväksi Espoon kunnan valtuustossa, kun oli annettava vastaus eräeseen maaherran helmikuun 7 päivänä 1933 päivättyyn kiertokyselyyn maalaiskunnan alueella olevien taajaväkisten asutuskeskusten järjestämisestä. Asia oli kunnan valtuuston käsiteltävänä maaliskuun 22 ja 28 sekä toukokuun 22 p:nä 1933.

Maaherran kiertokirjeeseen sisältyi kysymys siitä, mitä kyliä ja yksinäisiä tiloja Albergan taajaväkisen yhdyskunnan ja sen pohjoispuolella olevan »Harakan» asutusalueen uudestaanjärjestämisen tulisi koskea. Valtuusto päätti esitettyihin kysymyksiin vastata, että Leppävaaran asemanseutu oli eroitettava Espoon maalaiskunnasta

itsenäiseksi maalaiskunnaksi ja että siihen oli luettava koko Suur-Huopalahden kylä, Bredvikin ja Hagalundin yksinäiset verotilat sekä Mäkkylän sotilasvirkatalo ynnä Nybackan Mäkkylän tilasta eroitettu tila. Samalla päätti valtuusto ensiksimmäisessä kokouksessa tehdä valtioneuvostolle esityksen sanotun kunnan muodostamisesta. Valtuusto myöskin hyväksyi ehdotuksen tästä kunnanjaosta aiheutuvaksi omaisuuden jaoksi Espoon kunnan ja ehdotetun uuden kunnan välillä. Valtuuston esitys valtioneuvostolle on päivätty kesäkuun 1 p:nä 1933.

Asiakirjat on sittemmin sisäasiainministeriöstä marraskuun 22 p:nä 1933 lähetetty selvitysmiehelle.

11. ESITYS SUOMENLINNAN MUODOSTAMISESTA ERI KUNNAKSI.

Alotteista itsenäisten kuntien muodostamiseksi kaupungin ympäristöön, joita edellä on selostettu, eroaa luonteeltaan valtioneuvostolle tehty esitys, joka tarkoittaa kaikkien Suomenlinnan linnoitukseen kuuluvien saarten saattamista saman kunnallishallinnon alaisiksi sillä tavoin, että perustettaisiin Suomenlinnan maalaiskunta, johon nämä saaret määrättäisiin kuuluviksi.

Kaupungin nykyistä aluetta ja Suomenlinnan kunnallista asemaa koskevassa selvityksessä (kts. sivu 30) on osoitettu, että Suomenlinnan pääsaaret jakautuvat kahteen kuntaan, nimittäin Helsingin kaupunkiin ja Helsingin maalaiskuntaan kuuluviksi ja että kunnan raja kulkee Kuninkaansalmen kautta. Myös on mainittu, että ne haitat, joita tällaisesta jaosta kieltämättä on, on koetettu poistaa siten, että tämän rajaviivan itäpuolella olevat saaret, joista tärkein on itse Santahaminan saari, siirretään Helsingin kaupunkiin, vaikka siitä joulukuun 22 päivänä 1924 annettua päätöstä ei tähän liittyvien ehtojen vuoksi vielä ole voitu toteuttaa (kts. sivu 29). Suomenlinnan linnoitusplanaadiin, joka muodostettiin toukokuun 24 päivänä 1899 annetulla julistuksella, kuului kuitenkin alkuaan joukko saaria myös Espoon maalaiskunnassa. Linnoitusplanaadin länsiraja kulki Bockholm'in ja Kytön saarten länsipuolitse ja itäraja Rödhäll'in ja Öster-Tokan saarten itäpuolitse. Sittemmin supistettiin tammi-kuun 25 päivänä 1929 annetulla asetuksella huomattavasti tämän linnoitusplanaadin aluetta. Nykyään käy sen länsiraja Notgrundin eteläkärjestä Ryssänkarin länsipuolitse niin, että kaikki Espooseen kuuluvat saaret ovat jääneet linnoitusalueen ulkopuolelle. Itäraja on vedetty Trutholmin saaren ja Matalakarin itärintaan. Samalla on linnoitusplanaadille määrätty eteläraja, jota sillä aikaisemmin ei ollut, sillä länsi- ja itärajat kulkivat alkuaan suoraan ulkomerelle. Nytemmin on vedetty raja Ryssänkarin, Katajaluodon ja Mjölön Isonsaaren eteläpuolitse. Tämän kautta jää myöskin tällä sunnalla eräitä linnoitusalueeseen aikaisemmin kuuluneita saaria ja luotoja m.m. Gråhara eli Harmaja tämän alueen ulkopuolelle.

Kun linnoitusplanaadi vielä oli sen laajuinen, joksi se v. 1899 oli määrätty, heräsi eräissä Suomenlinnan ja Santahaminan asukkaissa edellämainittu ajatus, että useimmat linnoitusplanaadiin kuuluvat saaret olisi yhdistettävä saman kunnallishallinnon alaisiksi. Asiasta pidettiin kokouksia m. m. Suomenlinnassa lokakuun 18 päivänä 1925 ja Santahaminassa helmikuun 11 päivänä 1926. Näissä päätettiin asettaa toimikunta ajamaan Suomenlinnan maalaiskunnan perustamista.

Asiassa käännyttiin ensin elokuun 12 päivänä 1927 päivätyllä kirjelmällä puolustusministerin puoleen ja pyydettiin häntä ryhtymään alotteeseen linnoitusalueeseen kuuluvien saarten muodostamiseksi eri kunnaksi tai ainakin kannattamaan Suomenlinnan asukkaiden anomusta valtioneuvostolle oman kunnan perustamiseksi. Lokakuun 24 päivänä 1927 antamassaan vastauksessa tähän kirjelmään esitti puolustusministeri kantanaan seuraavaa:

»Nytemmin tutustuttuani kirjoitukseen sisältyvään selontekoon puheenalaisten saarten ja niiden väestön kunnallisista oloista ja alueen nykyisestä jakautumisesta

kolmen kunnan osalle aiheutuviin haittoihin ja vaikeuksiin, näyttää minusta suotavalta, että nämä saaret, jotka sotilaallisten olosuhteiden vuoksi läheisesti kuuluvat yhteen, myöskin kunnallisessa suhteessa saatetaan yhtenäisemmän hallinnon alaisiksi. Olisiko korjaus nykyiseen asiantilaan, kaikki näkökohdat huomioonottaen, taroituksenmukaisimmin aikaansaataavissa suunnitellun erityisen kunnan muodostamisen kautta vaiko kenties sen liittämällä nykyistä laajemmassa määrässä jo olemassa olevaan kuntaan, — jossa tapauksessa muu kuin Helsingin kaupunki ei voine tulla kysymykseen, — on kumminkin asia, joka käsitykseni mukaan kaipaa perusteellisempaa selvitystä, kuin mitä nykyisin on käytettävissä. En näin ollen ole katsonut mahdolliseksi tätä nykyä ryhtyä toimenpiteisiin määrätynsuuntaisen ratkaisun aikaansäämiseksi asiassa sitäkään suuremmalla syyllä, kun periaatteelliselta kannalta katsoen valtion etu mielestäni ei vaadi nimenomaan toisen tai toisen vaihtoehdon asettamista etusijaan. Jos Suomenlinnan linnoitusalueen asukkaat, joita kysymys lähinnä koskee, katsovat etunsa vaativan alueen erottamista erityiseksi kunnaksi ja siinä tarkoituksessa tekevät anomuksen valtioneuvostolle, joutuu kysymys ennen pitkää sellaisen kaikinpuolisen selvittelyn alaiseksi, joka tekee myöskin puolustusministerille mahdolliseksi asettua asiassa määrätylle kannalle.»

Saamiensa ohjeiden mukaisesti tekivätkin useat Suomenlinnan ja Santahaminan asukkaat maaliskuun 10 päivänä 1928 valtioneuvostolle esityksen, että 61 saarta ja luotoa eroitettaisiin nykyisistä kunnistaan ja liitettäisiin yhteen itsenäiseksi maalaiskunnaksi nimeltä Suomenlinna.

Esitykseen liitettyssä selvityksessä, missä Suomenlinnan muodostamista eri kunnaksi perusteellaan, huomautetaan, että kaupunki on, mitä varsinaiseen Suomenlinnaan tulee, katsonut tämän kuuluvan kaupungin alueeseen ja verottanut siellä asuvia. Suomenlinnan asukkaat olisivat »luultavasti valittamatta tyytyneet Helsingin kaupungin toimenpiteeseen, jos kaupunki osaltaan olisi täyttänyt ne velvollisuudet, mitä sillä on jokaisen veronalaisen alueensa asukkaita kohtaan. Mutta valitettavasti laiminlöi Helsingin kaupunki kokonaan nämä velvollisuutensa samoin menetellen myöskin valtiota kohtaan. Se ei, muutamia pienempiä poikkeuksia lukuunottamatta, millään tavalla ole valvonut Suomenlinnan hoitoa. Tästä johtuukin, että puolustusministeriön on hoidettava valtion määrärahoilla katuvalaistus, vedenhankinta, puhtaanapito, järjestyksenvalvonta, palokunta y. m. s., empimättä kaupunkikunnan velvollisuuksiin kuuluvat tehtävät. Kuvaavana seikkana mainittakoon, että Helsingin kaupunki kantaa satamamaksuja Suomenlinnaan saapuvilta aluksilta, vaikkakaan se ei millään tavalla ota osaa Suomenlinnan laituriin rakentamiseen ja kunnossapitoon.

Käsittäen tilanteen nurinkurisuuden kieltäytyi suurin osa Suomenlinnan verovelvollisista vuonna 1926 edelleen maksamasta kunnallisverojaan Helsingin kaupungille väittäen, että Suomenlinnan saaret eivät kuulu Helsingin kaupungille, joka siis ei myöskään ole oikeutettu niiden asukkaita verottamaan. Asiasta sukeutui oikeudenkäynti, joka tällä hetkellä on korkeimman hallinto-oikeuden ratkaistavana. (Kts. sivu 30.)

Santahamina kuuluu kunnallisessa suhteessa Helsingin pitäjään, mutta tulee 22 päivänä joulukuuta 1924 annetun asetuksen mukaan liitettäväksi Helsingin kaupunkiin, niin pian kuin se erinäisten ehtojen tultua täytetyiksi käy mahdolliseksi. Helsingin pitäjä ei ole uhrannut Santahaminan hyväksi edes niinkään paljon kuin Helsingin kaupunki Suomenlinnan hyväksi, ja todennäköisesti tulee Helsingin kaupunki sen jälkeen, kun saari on siihen yhdistetty, suhtautumaan siihen pääasiallisesti samalla tavalla kuin nykyisin Suomenlinnaan. Saaren suuri etäisyys kunnan keskuksesta Malmilla tuottaa tuntuvia vaikeuksia verojenmaksussa, äänestyksissä y. m. s. On nimittäin huomattava, että Santahaminassa yhtä vähän kuin Suomenlinnassakaan ei ole mitään veronmaksupaikkoja eikä vaalihuoneustoja. Vasta helmikuussa 1927, monien pyyntöjen jälkeen, saatiin Helsingin pitäjän toimesta Santahaminaan alempi kansakoulu, vaikkakin kouluijässä olevia lapsia on ollut runsaasti ja heidän koulun-

käyntinsä kunnan muissa kansakouluissa pitkien matkojen takia on ollut mahdotonta.

Mitä vihdoinkin linnoitusalueeseen kuuluviin n. k. ulkosaariin tulee, on niiden asema useassa tapauksessa aivan hämärä. Varmuudella ei tiedetä, mihin kuntaan mikin saari kuuluu, ja verottaa saman saaren asukkaita usea kunta. Mutta jos jolloinkin tarvitaan kunnallisten viranomaisten virka-apua, ei mikään kunta tunnusta saarta alueeseensa kuuluvaksi. Tätä todistavia esimerkkejä voivat täkäläiset sotilasviranomaiset esittää lukemattomia. Saarien suuret etäisyydet emäkunnistaan tuottavat monenlaisia haittoja niiden asukkaille.

Kysymyksen ollessa linnoitusalueesta on kiinnitettävä huomiota myöskin tilanteeseen sotilaalliselta kannalta katsottuna. Kaikki täkäläiset korkeimmat sotilasviranomaiset ovat poikkeuksetta sitä mieltä, että nykyinen kunnallinen järjestely on aivan epätydyttävä, perustellen käsitystään m. m. seuraavilla tosiasioilla. Saarien kuuluessa useaan eri kuntaan, joiden rajat vielä ainakin ulkona merellä ovat epäselvät, on usein välttämätön yhteistoiminta kuntien viranomaisten kanssa erinomaisen vaikeata ja aikaa vaativaa. Henkikirjojen ollessa useiden eri kuntien hallussa on linnakkeiden lähisaarien asukkaiden kontrolloiminen melkein mahdotonta. Kun koulutus-, asunto- y. m. näkökohtien takia on välttämätöntä usein siirtää upseereita ja aliupseereita linnakkeelta toiselle, tulevat he tällöin siirtymään myöskin kunnasta toiseen, josta taaskin seuraa, että he tulevat olemaan verollepantuina yhtä aikaa kahdessa, jopa kolmessakin kunnassa. Vaikkakin nämä jo rauhan aikana esiintyvät epäkohdat ovat erittäin tuntuvat, käy tilanne sodan aikana suorastaan sietämättömäksi. Evakuoimis-, turvallisuus-, pakko-otto y. m. toimenpiteitä ei tällaisissa olosuhteissa mitenkään voida suorittaa kyllin nopeasti ja varmasti. Vielä monessa muussakin suhteessa on nykyinen tilanne sotilaallisesti erittäin huono, mutta riittänevät yllämainitut seikatkin vakuuttamaan jokaista, että linnoituksen puolustuskyvyn säilyttämiseksi ja parantamiseksi on suuria muutoksia kunnallisessa hallinnossa tehtävä.»

Tässä selostettu ehdotus Suomenlinnan kunnan muodostamisesta on lähetetty suoraan v. 1928 asetetun selvitysmiehen käsiteltäväksi.

IV LUKU. KAUPUNGIN PASSIIVINEN ESIKAUPUNKI-POLITIIKKA.

1. ERÄITTEN KUNNALLISTALOUELLISTEN HAITTAIN TORJUMINEN.

Kuluvan vuosisadan ensimmäisenä vuosikymmenenä olivat kaupungin viranomaisien huomio ja toiminta kokonaan keskittyneet 1890-luvulla syntyneiden esikaupunkien, Hermannin, Toukolan ja Pasilan olojen järjestämiseen ja niiden liittämiseen kaupunkiin. Mitä näitten esikaupunkien tuolla puolen kauempana Helsingin ja Espoon maalaiskunnissa tapahtui, jäi aluksi huomaamatta. Kun sittemmin havaittiin, että esikaupunkien muodostuminen alkoi saada uhkaavan laajuuden, ryhtyi kaupunki suojeletoimenpiteenä niihin maanostoihin, joista aikaisemmin on tehty selvää. Ajatus, että kaupungin voidakseen hallita ja ohjata ympäristön kaupunkilaistumista olisi ulotettava julkinen valtansa etäämmälle ympäristöön, tuli tosin vähitellen esille, mutta se ei pitkiin aikoihin päässyt kehittymään eikä määräämään kaupungin suhtautumista esikaupunkeihinsa.

Kaupungin ensimmäiset huolet 1900-luvun alussa valtaan päässeestä väestön siirtymisestä esikaupunkeihin olivat puhtaasti kunnallistaloudellisia. Vähitellen havaittiin, että esikaupunkiasutuksesta oli ollut eräitä kunnan talouden kannalta haitallisia seurauksia. Näitä haittoja ryhdyttiin aluksi torjumaan.

Joulukuun 27 päivänä 1909 antamassaan mietinnössä huomautti kaupunginvaltuuston kulunkiarviovaliokunta, että valiokunta, tarkastellessaan »taksoitettujen varojen vähennystä ja palautusta»-nimistä erää, oli havainnut kaupungille vuosittain koituvan tuntuvaan tappiota siitä, että erinäiset kaupungissa tuloja saavat henkilöt olivat viime aikoina asettuneet asumaan naapurikuntiin syntyneihin huvilayhdyskuntiin sekä, tultuaan siellä hengille pannuiksi, maksaneet veroa näille kunnille. Mainittu asianlaista t. s. se, että näiden henkilöiden siten oli onnistunut päästä suorittamasta kunnallisveroja kaupungille, oli johtunut siitä, että senaatti oli tulkinnut voimassa olevan kunnallislainsäädännön säännökset niin, että tuollaiset henkilöt eivät olleet verotettavia. Kun tämä laintulkinta valiokunnan mielestä kuitenkin oli väärä, ehdotti valiokunta, kaupungille tästä johtuvaa haittaakin silmälläpitäen, että kaupunginvaltuusto antaisi erityisen valiokunnan tehtäväksi puheenalaista asiaa selvitettyään valtuustolle ehdottaa toimenpiteitä kaupungin oikeuden varteen ottamiseksi tässä kohden.

Tähän esitykseen suostuen kaupunginvaltuusto tammikuun 25 päivänä 1910 pitämässään kokouksessa asetti valiokunnan kysymystä käsittelemään.

Kaupungin verotusviranomaisten suhtautuminen tähän verotuskysymykseen ei ollut johdonmukainen, vaan oli käytäntö siihen asti asetusten epäselvyyden johdosta osoittautunut hapuilevaksi ja epävarmaksi. Vuonna 1903 oli taksoituslautakunta päättänyt, että naapurikunnissa asuvista palkannauttijoista oli täällä verotettava ainoastaan valtion ja kunnan virkamiehiä, jota vastoin maalla asuvat yksityisten tahi yhtiöitten palveluksessa olevat henkilöt olisivat verotuksesta vapaat. Tämän menettelyn

tarkastuslautakuntakin oli hyväksynyt. Vuonna 1907 kuitenkin verotettiin myöskin viimeksi mainittuun ryhmään kuuluvia palknauttijoita. Sen johdosta, että senaatti ei ollut vuonna 1907 hyväksynyt verotusviranomaisten käsitystä, mikäli koskee niiden maalla asuvain virkamiesten verotusta, joilla oli kaupungissa toimintansa, ryhtyi rahatoimikamari vuodesta 1908 lähtien hakemusten johdosta poistamaan virkamiesten ja palknauttijain maksettaviksi pantuja kunnallisveroja. Tämän johdosta jätti mainitun vuoden taksoituslautakunta nämä kolme virkamiesryhmää verottamatta. Vuonna 1908, jolloin senaatin kokoonpano muuttui, lakkasi rahatoimikamari poistamasta noita veroja ja koetti uudelleen valittamalla hankkia kaupungille edulliseen suuntaan käyvän ennakkopäätöksen. Samana vuonna taksoituslautakunta palasi vuoden 1907 käytäntöön ja verotti kaikkia kolmea palknauttijain ryhmää. Samaa menettelyä noudatettiin vuonna 1910, mutta vuonna 1911 verotettiin ainoastaan kunnan palveluksessa olevia palknauttijoita.

Valtuuston asettama valiokunta totesi nyt helmikuun 5 päivänä 1912 antamassaan mietinnössä (P. A. n:o 7 v:lta 1912), että tämä kaupungin verotusviranomaisten horjuva kanta johtui lainsäädännön puutteellisuudesta. Voimassaolevat kunnallislain verotussäännökset olivat syntyneet, ennenkuin huvilakaupunkeja oli ryhdytty perustamaan. Valiokunta oli valmis myöntämään, että sille kunnalle, missä esikaupunkiin muuttanut henkilö asui ja perheineen suuren osan vuorokaudesta oleili sekä nautti hyväkseen erinäisiä etuja, olisi myönnettävä kohtuullinen osa kunnallisesta tuloverosta. Mutta järkipäisenä ei valiokunnan mielestä voinut pitää sitä, että sille kunnalle, mistä tulo saatiin, ei myönnetty minkäänlaista osallisuutta pääoman ja työn verottamisesta kertyviin tuloihin. Oikeuden ja kohtuuden mukaan sovitettu verotasoitus kuntain kesken näytti sentähden ansaitsevan harkitsemista, mutta tuollaisen tasoituksen toimeenpaneminen edellytti kunnallisverotuksesta voimassaolevien säännösten uudistamista. Kaupungin viranomaisilla oli alkuaan eräitä toiveita tämäsuuntaisen lainsäädäntöuudistuksen aikaansaamisesta, sillä senaatti oli v. 1907 käsitellessään edellämäinittuja verovalituksia todennut, että voimassaolevat säännökset eivät täysin edellyttäneet kaikkia niitä tapauksia, joita kunnallisverotukseen nähden nykyaikaisten asutusolojen mukaan voi syntyä, minkä tähden senaatti oli antanut siviilitoimituskunnan tehtäväksi laatia ehdotus tässä kohdin tarpeellisiksi lainsäädäntötoimenpiteiksi. Nämä toiveet olivat kuitenkin rauenneet, kun samana vuonna asetettu kunnallislainsäädännön ja kunnallisverotuksen uudistamista valmisteleva komitea ei v. 1908 antamassaan mietinnössä ollut verotuspuolta lainkaan kosketellut eivätkä myöskään vuoden 1908 toisilla valtiopäivillä hyväksytyt uudet kunnallislait tähän kysymykseen puuttuneet. Valiokunnan täytyi tutkittuaan eri tulkintamahdollisuuksia tulla siihen tulokseen, että kaupungilla silloisen lainsäädännön pohjalla oli sangen vähän toiveita saada etunsa tässä asiassa huomioonotetuiksi. Ainoa käytännöllinen ehdotus, johon valiokunta tuli, oli ehdotus, että rahatoimikamarille annettaisiin tehtäväksi tutkia mahdollisuuksia kaupungin ulkopuolella asuvien kunnan virkamiesten palkkaetujen tasoittamisesta siten, että kaupunki pääsisi osalliseksi ainakin näitten henkilöiden verotuksesta. Tämän ehdotuksen kaupunginvaltuusto myös hyväksyi helmikuun 27 päivänä 1912.

Asian käsittelyn jatkaminen lykkäytyi sittemmin aina vuoteen 1916, jolloin rahatoimikamari antoi siltä pyydetyn ehdotuksen. (P. A. n:o 14 v:lta 1916.) Rahatoimikamarin ehdotus oli verrattain jyrkkä. Se ehdotti määrättäväksi, että kaikkien kaupungin palveluksessa olevien henkilöiden tuli, ellei heidän virkatoimintansa muuta vaadi, asua kaupungin alueella; että rahatoimikamari valtuutettaisiin, siinä tapauksessa, että kunnan vuosirahasäännössä olevan viranpitäjän katsottiin viran asianmukaiselle hoidolle haittaa tuottamatta voitavan sallia asua kaupungin ulkopuolella, myöntämään hänelle siihen oikeus, kuitenkin sillä ehdolla, että 4 % hänen kaikista palkkasäännön mukaan virasta maksettavista palkkaeduistaan pidätetään kaupungin kassaan, ja että niille kunnan viranpitäjille, jotka silloin asuivat kaupungin ulkopuo-

lolla, suotaisiin kahden vuoden aika, ennenkuin näitä määräyksiä heihin sovellettaisiin. Asia otettiin käsiteltäväksi vasta v. 1918 kaupungin viranhaltijain palvelusehtosäännön uudistamisen yhteydessä. Rahatoimikamarin ehdotusta ei tällöin hyväksytty alkuperäisessä muodossa, vaan lievennettiin sitä jonkun verran. Lokakuun 29 päivänä 1918 hyväksyttyyn palvelusehtosääntöön otettu määräys tuli kuulumaan seuraavasti: »Viranpitäjän tulee, ellei hänen virkatoimintansa muuta vaadi, asua kaupungissa, ellei kaupunginvaltuusto tehdyn esityksen johdosta ja palkkalautakuntaa kuultuaan ole suonut hänelle lupaa asua kaupungin ulkopuolella.» Asiallisesti tämän sisältöisenä on säännös siirtynyt myöhemmin annettuihin virkasääntöihin, vaikka luvan nyttemmin myöntää kaupunginhallitus.

Kunnallistalouden kannalta haitallisia seurauksia esikaupunkiasutuksesta oli havaittu muitakin kuin edelläesitetyt verotuspoliittiset. Tällaisia oli m. m. se, että esikaupunkeihin muuttaneet henkilöt edelleen nauttivat kaupunkikunnan laitosten tuottamista eduista. Tästä huomautti rahatoimikamari lokakuun 17 päivänä 1910 päiväämässään mietinnössä vuoden 1911 talousarviosta. Rahatoimikamari valitti:

»Niinkuin tunnettu, on Helsingin kaupunkiin yhdistettyjen ja kaupungin omistamain alueitten ulkopuolelle viime vuosikymmenen kuluessa syntynyt huvilayhdyskunta toisensa jälkeen, muodostaen melkoisia esikaupunkeja miltei kaupungin kaikkien maiden ympärille. Näiden esikaupunkien ja huvilayhdyskuntain asukkaista on suurin osa kirjoitettuna hengille Helsingin pitäjään, ollen he siis yleisen käytännön mukaan velvolliset suorittamaan kunnallismaksuja mainitulle kunnalle. Tavallisesti nämä henkilöt kuitenkin ovat edelleen kaupungin kirkonkirjoissa ja käyttävät tätä seikkaa hyväkseen nauttiakseen täällä kaikkia niitä etuja, joita pääkaupungin asukkailla on kaupungin sairaaloista, kansakouluista, köyhäinhoidosta y. m. On nimittäin ollut tavallista, että ainoastaan papintodistus on vaadittu ja katsottu riittäväksi henkilön kotipaikkaoikeuden osoittamiseen. Kaupunkia ei kuitenkaan käy velvoittaminen laittamaan uusia sairaaloita ja kansakouluja voidakseen vastaanottaa suurempaa määrää sairaita sairaaloihin taikka lapsia kansakouluihin, kun noiden määrän kasvaminen melkoiselta osalta johtuu siitä, että Helsingin pitäjältä kotoisin olevat henkilöt koettavat täällä saavuttaa etuja, jotka eivät oikeutta myöten heille kuulu. Helsingin pitäjä, joka saa kantaa kunnallisverot alueellaan asuvilta henkilöiltä, katsokoon myös että kunnassa on riittävästi sairaaloita, kansakouluja y. m. ja ettei sen jäsenten tarvitse olla toisen kunnan rasituksena. Vaikka tehokkaan tarkastuksen järjestäminen tähän kuuluvain seikkain silmälläpitämiseksi kohdanee jonkun verran vaikeuksia, voitaneen kuitenkin asettaa se vaatimus, että kun kaupungin sairaaloihin otetaan henkilöitä, jotka eivät voi näyttää täällä omistavansa kotipaikkaoikeutta (ei kirkonkirjapaikkaa), heiltä on vaadittava tuntuvasti suurempi maksu sekä myös vakuus tuon maksun suorittamisesta.»

»Helsingin kaupungin kansakouluihin otetaan melkoinen määrä oppilaita, jotka eivät ole kaupungin kirkonkirjoissakaan. Kotipaikkaoikeuden toteamiseksi vaaditaan yleensä vain papintodistus. Niinkuin edellä on huomautettu, ei kaupungin seurakuntain jäsenyys kuitenkaan tuota kotipaikkaoikeutta täällä, ja aivan epäilemätöntä on, että melkoinen osa kaupungin kansakoulujen oppilaita oikeastaan olisi osoitettava käymään koulua Helsingin pitäjässä. Tälläkin alalla käyttää Helsingin pitäjä hyväkseen sitä Helsingin kaupungin leväperäisyyttä, että täkäläisiin kansakouluihin otetaan oppilaita, joilla ei ole kotipaikkaoikeutta kaupungissa. Vaikka Helsingin kaupungin sairaalat eivät voi kieltäytyä vastaanottamasta sairaita siihen katsomatta, missä heillä on kotipaikkaoikeus, voivat ne sen sijaan ulkopitäjäläisiltä vaatia suurempia maksuja, mutta tehokkaampiin toimenpiteisiin voitaisiin ja pitäisi ryhtyä kaupungin kansakoulujen oppilaitten kotipaikkaoikeuteen nähden. Todistukseksi siitä, kuinka pitkälle kaupungin kansakoulunviranomaiset ovat menneet avuliaisuudessaan huvilayhteiskuntain väestöä kohtaan, on mainittava, että kaupunki pitää voimassa kahta kansakoulua Böhlessä ja kahta Pikku-Huopalahdessa, sijaiten nämä kaikki koulut kaupungin

rajan ulkopuolella Helsingin pitäjässä. Siitä että kaupunki, joka on hankkinut takaisin hallintaoikeutensa Böhlen taloon ja anonut sen yhdistämistä kaupunkiin, on siellä myös ottanut kansakoululaitoksen hoitoonsa, ei ole mitään sanomista, vaikkakin tuo velvollisuus toistaiseksi olisi lain mukaan kuuluva Helsingin pitäjälle. Mutta kun kaupunki tässä kohden ulottaa hyväntekonsa Pikku-Huopalahden kylään saakka, näyttää tuo kuitenkin menevän liian pitkälle. Taksoituksella hankittava määrä lisääntyy huomattavasti vuosi vuodelta ja kaupungin asukasten täytyy suorittaa menoja tarkoituksiin, jotka olisi Helsingin pitäjän kustannettava. Ne jotka pitävät edullisena muuttaa Helsingin kaupungin maiden ulkopuolelle ja asettua viereisiin maalaiskuntiin asumaan, kärsikööt myös semmoisen toimenpiteen seuraukset.»

Esittämillään perusteilla rahatoimikamari ehdotti, että kaupunginvaltuusto asettaisi valiokunnan tutkimaan, miten tällaiset epäkohdat saataisiin poistetuiksi. Tällainen valiokunta asetettiin tammikuun 17 päivänä 1911.

Valiokunta oli marraskuun 22 päivänä 1911 antamassaan mietinnössä (P. A. n:o 54 v:lta 1911) lievämpi olojen arvostelemisessa ja suopeampi esikaupunkien asukkaita kohtaan kuin rahatoimikamari. Valiokunta lausui m. m. seuraavaa:

»Kun valiokunnan on tämän jälkeen lausuttava mielipiteensä puheenalaisessa kysymyksessä, ei valiokunta voi olla käsityksenään esittämättä, että rahatoimikamari valiokunnan mielestä on arvioinut liian suuriksi niiden epäkohtien merkityksen, joiden kamari edellä esitetyllä tavalla on katsonut olevan olemassa. Hankitusta selvityksestä on tosin käynyt ilmi, että sairaita, joihin nähden kaupungilla ei ole ollut laillista hoitovelvollisuutta, on joskus otettu Marian sairaalaan, sekä että, luultavasti ei kuitenkaan kohtuuttoman suurta määrää, toisista pitäjistä kotoisin olevia kansakouluoppilaita on käynyt kaupungin kansakouluissa, mutta sellaisia seikkoja tuskin voitane välttää Helsingin kaupungin laajuisessa ja nykyisessä asemassa olevassa kaupungissa. Niin ankarain määräysten antaminen, että niiden kiertäminen olisi mahdollista, lienee teoreettisesti katsoen toteutettavissa, mutta näyttää enemmän kuin epävarmalta, voitaisiinko sellaisia määräyksiä käytännössä enemmän kuin tähänkään asti pitää voimassa joutumatta liian lähelle varsin painavia siveydellisiä etuja. Toimenpide, jolla esimerkiksi vaadittaisiin todistus hengillepanosta, nyt vaadittavan papintodistuksen sijaan, sairaalaan tai kansakouluun ottamisen ehdoksi, tulisi, paitsi ettei se, kuten edellisestä on käynyt ilmi, olisi lainkaan riittävän tehokas sillä aijottuun tarkoitukseen, olemaan varsin kohtuuton ainakin äsken muuttaneisiin henkilöihin nähden, joiden ei ole mahdollista panettaa itseään täällä kohta hengille, kun henkikirjoitusta toimitetaan vain kerran vuodessa. Tässä on myöskin huomattava, että hengillepanotodistuksesta on suoritettava suurempi maksu kuin papintodistuksesta.

Mitä erittäin tulee Helsingin maalaiskuntaan, saa valiokunta huomauttaa, että mainittu kunta on estelemättä suorittanut sairasmaksut siihen kuntaan kuuluvista henkilöistä. Muuten on huomattava, että pääkaupungin läheisyys ei lainkaan ole Helsingin pitäjälle yksinomaan hyödyksi, vaan tuottaa varmaankin monessa suhteessa tälle kunnalle sekä haittaa että lisämenoja.»

Valiokunta ei omaksumansa kannan mukaisesti katsonut voivansa ehdottaa muuta, kuin että lisätoimenpiteet asiassa saisivat raueta. Tämän kannan kaupunginvaltuusto myös hyväksyi kokouksessaan marraskuun 28 päivänä 1911.

Rahatoimikamarin lausunnot edelliselostetussa asiassa kuvastavat huolimatta siitä, ettei asiassa mihinkään toimenpiteisiin lopulta ryhdytty, joka tapauksessa kaupungin täytäntöönpanoviranomaisten suhdetta esikaupunkeihin. Sellainen käsitys ja puhetapa oli vuoden 1910 vaiheilla yleinen, että esikaupungit elivät kaupungin kustannuksella. Tavan takaa esiintyi asiakirjoissa lauseita, joissa esikaupunkeja kutsuttiin »kaupungin loisyhdyskunniksi» ja »kaupungin istukkaiksi».

2. KAUPUNGIN ESIKAUPUNKIOHJELMA VUODELTA 1912.

Olot esikaupungeissa kehittyivät kuitenkin niin nopeasti ja voimakkaasti, että kaupunki ei ajanpitkään voinut olla määrittelemättä kantaansa esikaupunkikysymykseen nähden kaikessa laajuudessaan. Kaupungin esikaupunkipolitiikan ohjelman tarkempi määrittelemineen tuntui jo senkin vuoksi tarpeelliselta, että kaupungin eri asteen viranomaiset olivat huomattavasti eri kannoilla tässä kysymyksessä, mikä ilmeni niin hyvin edelläesitetyistä lausunnoista esikaupunkien asukkaiden oikeudesta käyttää kaupungin laitoksia kuin useitten muitten esikaupunkeja koskevien asioiden käsitelystä.

Ratkaisevan aiheen kaupungin esikaupunkipolitiikan suuntaviivojen selvittämiseen antoi viritetty kysymys kaupungin teknillisten laitosten, ennen kaikkea sähkölaitoksen, toiminnan ulottamisesta esikaupunkeihin. (Kts. sivu 162.) Kun Kulosaaren ja Oulunkylän huvilayhdyskuntien puolesta tehtyä anomusta, että kaupunki ryhtyisi myymään näille sähköä, käsiteltiin kaupunginvaltuustossa tammikuun 17 päivänä 1911, päätti valtuusto, että niin tämä asia kuin myöskin kysymys siitä, mitä politiikkaa kaupungin olisi noudatettava ympärillään olevia huvilayhdyskuntia kohtaan, kaikessa laajuudessaan lykättäisiin erityiseen valiokuntaan. Valiokunnan puheenjohtajaksi määrättiin myöhemmin senaattori *Otto Stenroth* ja sihteeri varatuomari *John Uggla*. Valiokuntaa avustivat selvityksillään silloinen kaupunginaseமாகաավարkkitehti *Bertel Jung* ja fil. maisteri *Otto Bruun*. Edellinen antoi lausunnon siitä, miten kaupungin vastainen laajentaminen olisi ohjattava ja järjestettävä asemakaavalliselta kannalta. Jälkimäinen taas laati ensimmäisen käytettävänä olevan tilastollisen ja historiallisen katsauksen kaupungin ympäristössä olevista huvilayhdyskunnista. Valiokunta sai mietintönsä valmiiksi joulukuun 4 päivänä 1912. (P. A. n:o 76 v:lta 1912.)

Tätä useissa suhteissa eikä vähimmin senvuoksi tärkeätä mietintöä, että niinhyvin kaupunki sittemmin koko 1910-luvun piti siinä esitettyjä näkökohtia toimintaohjeenaan esikaupunkeja koskevia asioita käsitellessään kuin myöskin valtio seuraavalla vuosikymmenellä koetti toteuttaa siinä esitettyjä toivomuksia lainsäädännön kehittämiseksi, on syytä tässä jonkin verran selostaa.

Ensimmäisiä mietinnössä käsiteltyjä kysymyksiä oli kysymys siitä, salliko silloin voimassaoleva laki kaupunkiin yhdistää alueita oikeudellisessa, hallinnollisessa, kameraalisessa ja kirkollisessa suhteessa ilman, että kaupunki samalla hankki itselleen omistusoikeuden maahan, sekä oliko maanomistajan suostuminen tuollaiseen yhdistämiseen välttämätön ehto. Kysymys oli siis kaupunkien osalta sama kuin se, minkä Haagan kauppalakomitea myöhemmin v. 1916 selvitti kauppaloihin nähden. Siihen asti oli niin tietesoppi kuin hallinnollinen käytäntö ollut johdonmukaisesti sillä kannalla, että tähän kysymykseen oli vastattava kieltävästi. (Kts. esim. P. A. n:o 12 v:lta 1902 s. 3.) Ennen valiokunnan tutkimusta oli professori *K. A. Moring* eräässä »Juridiska Föreningens Tidskrift»-nimisessä julkaisussa, n:ot III ja IV vuodelta 1911, koettanut kirjoituksessaan »Kan jord, som tillhör enskilda, förenas med stad» selvittää kysymystä ja sikäli tullut siihenastisesta käsityksestä poikkeavaan tulokseen, että yksityisen omistamaa maata piti voida kaupunkiin yhdistää, ainakin jos ne, joita toimenpide koski, eivät sitä vastustaneet. Valiokunta esitti perusteilla, joihin tässä vain viitattakoon, käsityksensä, »että kaupunkiin kuuluvan alueen pitää käydä siihen yhdistäminen loukkaamatta mitään maanomistajalle yksityisesti kuuluvaa, lain takaamaa oikeutta, sekä ettei muutenkaan mitään estettä oikeudelliselta, hallinnolliselta ja kameraaliselta enempää kuin kirkolliseltakaan kannalta käy esittäminen tuollaiselle yhdistämiselle». Tämän selvityksen julkaisemisen jälkeen ei hallinnollisessa käytännössä enää ole pidetty kiinni vanhan esineoikeudellisen alueteorian vaatimuksesta, että kaupungin tuli omistaa siihen liitettävä maa, mikä vaatimus siihen asti oli ollut monen liitosasian esteenä.

Valiokunta huomautti kuitenkin, että yhdistämiskysymys ja kaupunkialueen kehitykseen liittyvät kysymykset eivät siihen asti olleet sanottavassa määrässä olleet lainsäätäjän huomion esineinä. »Laissa säädettyjen normien tarve tällä alalla käy kuitenkin yhä tuntuvammaksi sitä mukaa kuin kaupunkimuodostus edistyy ja uusia kehitysmuotoja sille syntyy. Tämän johdosta sekä siihen epävarmuuteen ja niihin vaikeuksiin katsoen, joita tähän kuuluvain asiain tutkimisessa on ilmaantunut, näyttää erittäin toivottavalta, että yhdistämismenettely mahdollisimman pian otetaan tarkemmin järjesteltäväksi lainsäädäntötietä.» Tämä valiokunnan toivomus on sittemmin johtanut kunnallisen jaoituksen muuttamista koskevan lain säätämiseen, mikä laki on annettu toukokuun 19 päivänä 1925.

Edelleen valiokunta esitti, että »vaikka edellyttäisikin meidän hallintokäytännössämme hyväksyttävän periaatteen, että kaupunkiin kuulumaton maa on esteettömästi yhdistettävissä kaupunkiin, on tuskin luultavaa, että tämä yhdistämisuoto pääsee yleisempään käytäntöön. Mitä ensinnä tulee alueen yhdistämiseen pelkästään koloniasatorisessa tarkoituksessa, johtuu asian luonnosta ja yhdistämisen tarkoituksesta, että se on tehtävä hankkimalla maan omistusoikeus. Mutta tämä menettely ei voi tulla mainittavassa mitassa käytäntöön asuttuihinkaan alueisiin nähden, niin kauan kuin ei ole kaupunginasemakaavalakia järjestämässä kuntain ja yksityisten välisiä suhteita kaupunginasemakaavan voimaannpanossa». »Tältä kannalta katsoen näyttää erittäin toivottavalta, että saadaan aikaan lainsäädäntö, joka, samalla kun se siviilioikeudellisesti velvoittavia säännöksiä antamalla järjestää kaupunginasemakaavan vahvistamisen ja voimaannpanemisen johdosta syntyvät kuntain ja yksityisten väliset oikeussuhteet, velvoittaa maanomistajat avustamaan kaupunkia tällä alueella ja siten varaa mahdollisuutta tarkoituksen saavuttamiseen vähemmillä kustannuksilla kuin mitä asiasta nykyisin voimassa olevat määräykset aiheuttavat.» Tämäkin valiokunnan ilmaisema käsitys on otettu varteen siten, että huhtikuun 24 päivänä 1931 annettiin asemakaavalaki.

Valiokunta sanoo tämän jälkeen jälkeen »likemmältä tarkastelemaan kysymystä, mille kannalle kaupungin viranomaisten on asetettava kaupungin ympäristössä syntyviä esikaupunkeja ja huvilayhdyskuntia kohtaan. Lähinnä on valiokunta tahtonut tutkia, onko perää väitteessä, että puheenalaiset yhdyskunnat ovat loisielmiöitä, jotka rasittavat kaupungin kulunkiarviota kohtuuttomilla menoilla. Jos kaupunki ylipäättään kärsii haittaa esikaupungeissa vallitsevista epäkohdista, niin esiintyy vastattavaksi kysymys, pitääkö kaupungin käydä säätelemään tahi muuten järjestämään esikaupunkiyhdyskuntain syntyä ja kehitystä sekä mitä keinoja kaupungilla on siihen tarkoitukseen tarjona?

Helsingin ympäristön yhdyskuntia on yleispiirtein katsottava kaupungin istukkaiksi ja sekä syntyynsä että kehitykseensä nähden kaupungin varassa oleviksi. Niiden asukkailla on melkoisessa määrässä työansionsa Helsingissä tai jotakin muuta välillistä tai välitöntä hyötyä kaupungin läheisyydestä.

Vaikka esikaupunkiyhdyskuntain asukkaissa täällä samoin kuin muuallakin on huomattavissa pyrkimystä päästä nauttimaan kaupungin tarjoamia etuja sekä käyttämään hyväkseen kunnan laitoksia, ei kuitenkaan käyne väittäminen, että nämä seikat ainakaan toistaiseksi olisivat taloudelliselta kannalta käyneet kaupungille ylenmäärin rasittaviksi.»

Valiokunta yhtyi siis tässä kohden edellisenä vuotena työskennelleen valtuuston valiokunnan kantaan selostaen tämän valiokunnan esittämiä näkökohtia nimenomaan mitä tulee kaupungissa kotipaikkaoikeutta vailla olevien henkilöiden ottamiseen kaupungin sairaaloihin ja kansakouluihin sekä myös kasvatuslaitoksiin.

Järjestyksenpidon kannaltakaan ei kaupungilla siihen asti ollut ollut mainittavaa haittaa ympäristönsä oloista. »Pikemminkin on asianlaita päinvastainen, sillä, mikäli on ilmoitettu, useimmat Helsingin pitäjässä tapahtuneet järjestysrikkokset ovat olleet kaupungista kotoisin olevain henkilöiden tekemiä. Helsingin ympäristöt eivät ole

tyypillisiä rikoksentekejiäin tyyssijoja, niinkuin muualla maassamme olevat esikaupungit ja järjestystä kaupungin naapuristossa pidetään yleensä tyydyttävästi voimassa maapoliisin avulla. Vain poikkeustapauksissa, kun suurempia rikoksia on tehty, tarvitaan pääkaupungin poliisilaitoksen virka-apua.»

Esikaupunkien terveydellisistä oloista valiokunta mainitsi, että »vaikka ympäristön terveydelliset olot suovatkin sijaa oikeutetuille muistutuksille — niinpä puuttuu kaikista huvilayhdyskunnista terveydellisiä likaveden johtolaitteita — olisi kuitenkin aiheetonta väittää, että nämä yhdyskunnat terveydenhoidolliselta kannalta tuottavat vaaraa varsinaiselle kaupunkiasutukselle. Toistaiseksi erottaa kaupunkia esikaupungeista suojeleva vyöhyke järjestämätöntä kaupunginmaata, ja sitä paitsi on asutus terveydelliseltä kannalta huono-osaisemmissa seuduissakin vielä niin harvaa, ettei siitä käy katsominen olevan suoranaista vaaraa kaupungille. Sanottavia tuhoisia kulkutauteja ei ole viime aikoina päässyt leviämään, ja tunnustettava on, että Helsingin maalaiskunta pyrkii varainsa mukaan parantamaan esikaupunkien epätyytyttäviä terveystilanteita oloja.»

Myöskin esikaupunkeihin muuton verotuspoliittista puolta, jota toinen valtuuston valiokunta, kuten edellä on osoitettu, käsitteli, kosketteli tämäkin valiokunta. Valiokunta esitti, että »huomattavaa haittaa sitävastoin tuottaa huvilayhdyskuntiin muutto kaupungille sen johdosta, että kaupunki nykyään kunnallisessa verotuksessa noudatetun perusteen mukaan menettää poismuuttaneen pääomatuloista sekä hänen virastaan tahi muusta toiminnastaan olevista tuloista maksettavan veron. Kaupungin tuolla tavoin menettämäin verotulojen määrä ei kuitenkaan ole niin tuntuva kuin on oltu taipuvaisia olettamaan.»

Esitettyään eräitä esimerkkejä kaupungin verotuloissaan kärsimistä tappioista valiokunta jatkoi:

»Näyttää siis siltä kuin ei puheenalainen verotuksen epätasaisuus, jonka perusteella usein on puollettu ahdistelevamman politiikan noudattamista huvilayhdyskuntia kohtaan, ainakaan nykyään sanottavasti vaikuttaisi kaupungin talouteen. Tätä verokysymystä ja sen kantavuutta arvostellessa on sitä paitsi huomattava, että kaupunki on vapaa kaikista kunnallisista velvollisuuksista siihen maa-alueeseen nähden, missä tulonnauttijat asuvat, sekä että esikaupunkilaisväestö, niinkuin lähete-keskustelussa huomautettiin, kuluttamalla kaupungissa kaupan olevia tavaroita osaltaan kartuttaa kaupungin liikenne- ja satamamaksuja. Oikeudenmukaisen ja kohtuullisen perusteen mukainen verontasointu kuntain kesken kuitenkin olisi suotava, mutta tuollaisen tasoinnin aikaansaamiseksi on kunnallisverotuksesta voimassa olevain lainsäädännön uudistus tarpeellinen.»

Valiokunnan yleiskäsitys kaupungin suhtautumisesta esikaupunkeihin käy selville seuraavista valiokunnan mietinnön otteista:

»Huvilayhdyskuntain syntyminen Helsingin ympäristöön on kululaitosten kehityksen ja kaupungin liika-asutuksen tuote, ja kaupungista poismuuton luonnollisena syynä on maaseudun rauhallisuus, raitis ilma sekä terveellisemmät ja ennen kaikkea halvemmat asumisolot. Kaupungin läheisyyteen syntyneissä taajoissa asutusryhmissä on tosin eräitä puutteita ja vajavaisuuksia mitä järjestysmuotoon ja suunnitelmamukaiseen kehitykseen tulee, ja näiden, maalaiskunnan hallinnolle vieraitten kasvaimien syntyminen on asettanut asianomaisten maalaiskuntain ratkaistavaksi kysymyksen, johon nämä nykyään voimassa olevan lainsäädännön pohjalla eivät ole pystyneet. Mutta toiselta puolen nämä kaupungin rajain ulkopuolelle syntyneet yhdyskunnat — lukuunottamatta ehkä Ruskeasuota ja Uttapeltoa — eivät, niinkuin edellä olevasta selostuksesta lienee käynyt selville, ole osoittaneet sellaisia ilmeisiä epäkohtia ja haittoja, jotka vaatisivat toimenpidettä kaupungin puolelta. Myöskään ei huvilayhdyskuntia käy pitäminen loisolijoina siinä mielessä, että ne mainittavammassa määrässä eläisivät kaupungin laitosten kustannuksella.

Samoin kuin esikaupunkimuodostus on johtunut luonnollisesta pyrkimyksestä

sopivampain ja halvempain asuntojen saamiseen, samoin käy tuollaisten yhdyskuntain syntyisestä kaupungin alueen ulkopuolelle katsominen olevan kaupungille jossain määrin hyötyä, edellyttäen, että niitä hoidetaan tyydyttävästi ja kutakuinkin suunnitelmanmukaisesti. Yksinkertaisemmissa ja halvemmissä muodoissa esiintyen sekä raskaskulkuista ja kallista hallintojärjestystä vailla ollen nämä yhdyskunnat täyttävät tehtävänsä tarjota asuinsijoja kaupungin liikaväestölle, ja kaupunki pääsee tyydyttämää niitä laajakantoisia yhdenvertaisuuden vaatimuksia katuihin, valaistukseen, vesi- ja viemärijohtoihin y. m. kunnallisiin laitoksiin nähden, joiden näiden kaupunkimuodostuksen kaukaisempain osain taholta epäilemättä tehtäisiin, jos ne sijaitsivat kaupungin laillisten rajain piirissä.

Esikaupunkimuodostus taustanaan olevine asumuskysymyksineen kuuluu kunnallispolitiikan tärkeimpiin tehtäviin, ja tähän kuuluvat seikat vaativat osakseen erikoista huomiota kaupungin viranomaisten puolelta. Tietenkin vaatii kaupungin etu ohjaamaan kehitystä tällä alalla oikeille urille ja katsomaan, ettei se kulje väärää latua. Sitä varten olisi erittäin hyödyllistä, jos kaupunki jo edeltäpäin voisi käydä järjestämään niiden huvilayhdyskuntain kehitystä, jotka voivat tulla kysymykseen vastaisina kaupunkiin yhdistettävänä alueina, sekä mahdollisuuden mukaan poistamaan tässä kohden esiintyviä vaikeuksia. Mutta missä määrin on tuollainen asian järjestäminen aikaansaataavissa ulottamatta kaupungin ja sen viranomaisten päätäntövaltaa asianomaisiin alueisiin?

Niinkuin edellä on huomautettu, asunnonpuute ja vuokrain kohoaminen ovat niitä pakottavia syitä, jotka ovat saaneet aikaan väestön siirtymisen kaupungista sen ympäristöön. Maaseudulla ei rakennustoimintaa sido kaupungin ankara rakennusjärjestys, tarjona on halvempia tonttipaikkoja ja edullisempia vuokraehtoja kuin kaupungissa, niinkään voi siellä käyttää halvempia rakennusaineita. Mitä ankarampi kaupungin rakennusjärjestys on ja mitä niukemmin siellä on saatavana asuintontteja rakennettaviksi, sitä enemmän lisääntyy kaupunginrajan takainen asutus. Kaupunki ei voi alueellaan suoda niin huokeita rakennusehtoja kuin on tarjona maaseudulla, mutta tarjoo sen sijaan muita etuja, niinkuin paremmat kulkulaitokset, valaistuksen, viemärijohtodot y. m. Kuitenkin voi kaupunki päämäärästään tietoisella, vuokraoloihin kohdistuvalla asuntopolitiikalla jossain määrin käydä kilpailemaan huvilayhdyskuntain kanssa ja vaikuttaa niiden vastaiseen kehitykseen.

Kunnan etu sentähden vaatii katsomaan, että riittävää tonttitilaa kysynnän mukaan on käytettävänä niihin erilaatuisiin tarpeisiin, joita kaupunkialueen asutus synnyttää. Kaupunginhallinnon on pyrittävä mikäli mahdollista poistamaan aikaisempain ehdysten ja kaukonäköisyyden puutteen sekä ahdasmielisen tonttipolitiikan seuraukset. Tältä kannalta katsoen on erittäin toivottavaa, että tekeillä olevat ehdotukset kaupunginasemakaavan kehittämiseksi mahdollisimman pian toteutetaan. Valiokunta tarkoittaa tässä lähinnä suunnitelmaa huvilakaupungin perustamiseksi Meilahden alueelle sekä rahatoimikamarissa paraikaa käsiteltävänä olevaa ehdotusta Sörnäisten haararadan pohjoispuolella olevain kaupungin maiden järjestämiseksi, jonka ehdotuksen mukaan m. m. tulisi järjestettäväksi huvila- ja puutarhakaupunkia (Käpylä ja Toukola) sekä työväen asuinpaikkoja suuressa mittakaavassa (Uusi Vallila) ja erittäin edullisilla asutusehdoilla. Tällä alueella otettaisiin myös teollisuuden ja kaupan tonttitilan tarpeet asianmukaiseen huomioon.

Eräissä toisessakin kohden on kaupungilla tilaisuutta vaikuttaa järjestävästi esikaupunkiyhdyskuntain kehitykseen, nimittäin ulottamalla niihin kunnan teollisuusyritysten, erittäinkin vesi- ja valaistuslaitosten toiminta. Käsitellessään kysymystä sähkövirran antamisesta Kulosaaren ja Oulunkylän huvilayhdyskuntiin on kaupunginvaltuusto ollut sitä mieltä, että kaupunki voi tyydyttää näitä huvilayhdyskuntain tarpeita sillä edellytyksellä, että yrityksestä on hyötyä kaupungin taloudelle. Täten on tunnustettu, että kaupungin ei tule ehkäistä huvilayhdyskuntain kehitystä eikä asettua niitä kohtaan vierovalle kannalle. Tuollaisia etuja koskevia hakemuksia

tutkittaessa olisi valiokunnan mielestä otettava harkittavaksi, eikä ole syytä myönnytyksen ehdoksi panna sellaisia rajoituksia yhdyskunnan maa-alueen suunnitteluun ja rakentamiseen, liikenneväyläin järjestämiseen y. m. nähden, jotka takaavat yhdyskunnan kehityksen käyvän toivottuun suuntaan. Tämä menettely olisi omansa helpottamaan vatedes ehkä toimeenpantavaa kaupunkiin yhdistämistä.

Niinkuin näkyy, kysymys mitä politiikkaa kaupungin on noudatettava ympärillään olevia huvilayhdyskuntia kohtaan, on lukuisain erilaatuisten tekijäin varassa, joista toiset ovat enemmän, toiset vähemmän suoranaisessa yhteydessä kaupungin laajennus- ja asutuskysymyksen kanssa, ja valiokunta on koettanut osoittaa, mitä kunnallispoliittisia ja sosiaalisia kysymyksiä esikaupunkimuodostus on synnyttänyt, sekä samalla huomauttanut eräistä näkökohdista, joiden tulisi puheenalaisessa kohden olla kaupunginhallinnon kannalta määräävinä. Tähän kuuluvain tärkeiden kysymysten ratkaisu kuitenkin suuressa määrin helpottuisi, jos esillä olevasta asiasta voimassa oleva lainsäädäntö uudistettaisiin kehityksen vaatimusten mukaisesti. Siinä kohden tarpeelliset toimenpiteet ovat, niinkuin jo edellä huomautettiin, yhdistämislainsäädäntö lakisääteisten ohjeiden saamiseksi yhdistämismenettelylle, kaupungin- asemakaavalainsäädäntö kunnan ja yksityisten välisten suhteiden järjestämiseksi kaupungin asemakaavaa voimaan pannaessa, sekä vihdoin taajaväkisistä yhdyskunnista voimassa olevan lainsäädännön perinpohjainen uudistus, jotta kävisi helpommaksi huvilayhdyskunnissa toimeenpanna paikallinen itsehallinto ja järkipäinen rakennus- ja kaupungin asemakaavalaitos sekä ehkäistä järjestämättömiin esikaupunkien syntymistä. Koska kuitenkin asemakaavalainsäädännön aikaansaamista tarkoittava esitys näyttää olevan sopivin tehdä maamme kaupunkien rakennusjärjestysehdotuksen käsittelyn yhteydessä, josta ehdotuksesta on pyydetty kaupunginvaltuuston lausuntoa, sekä kun molemmat muut lainsäädäntöasiat ovat, niinkuin edellä huomautettiin, komiteain valmisteltavina, ei valiokunnalla ole ollut aihetta nyt ehdottaa kaupunginvaltuuston taholta tehtäväksi alotetta puheenalaisessa tarkoituksessa.»

Valiokunta rajoittui ainoastaan esittämään ne periaatteelliset näkökohdat, joita edellä on selostettu, tekemättä mietinnössään mitään suoranaista ehdotusta. Mietintöä käsitteli kaupunginvaltuusto kokouksessaan joulukuun 10 päivänä 1912 ja päätti lähettää mietinnön rahatoimikamarille ja erälle lautakunnille tiedoksi.

Valiokunnan suosittamaa vähemmän »ahdistelevaa» esikaupunkipolitiikkaa, t. s. verrattiin passiivista suhtautumista esikaupunkien olojen kehittymiseen, sovelutti kaupunki sitten periaatteessa 1910-luvun loppuun asti ja käytännössä vielä kauemmin. Alotteita kaupungin vaikutusvallan lisäämiseksi esikaupunkien hallinnossa ei tehty. Sitäkään toisessa yhteydessä tarkemmin selostettua valiokunnan ehdottamaa menettelyä, että ehdoksi sähkövoiman myynnille esikaupunkeihin pantaisiin sellaisia rajoituksia yhdyskunnan maa-alueen suunnitteluun ja rakentamiseen y. m. nähden, jotka takasivat yhdyskunnan kehityksen käyvän toivottuun suuntaan, ei tiettävästi ainoassakaan tapauksessa yritetty käyttää. (Kts. sivu 162.) Valiokunnan kannattamaa asuttopoliittista ohjelmaa ryhdyttiin valmistelemaan, mutta sitä päästiin toteuttamaan vasta maailmansodan jälkeen. 1920-luvun alussa harjoitettu valiokunnan suuntaviivojen mukainen asuttopolitiikka oli liian rajoitettua voidakseen pysyttää kaupungin nopeasti kasvavan väestön kaupungin alueen piirissä.

V LUKU. LIITOSALOTTEET.

1. ERÄITÄ VANHOJA ERILLISIÄ LIITOSKYSYMYKSIÄ.

Siitä lähtien, kun Gumtähti, Meilahti ja Greijus v. 1906 (kts. sivu 20-21) sekä Böhle v. 1912 (kts. sivu 22) liitettiin kaupunkiin, ei kaupungin aluetta varsinkaan mantee-alueella ole oleellisesti muutettu. Ne suhteellisen vähäiset muutokset kaupungin maa-alueen rajoihin, mitkä tehtiin, kun Ruskeasuo—Uusipelto v. 1926 (kts. sivu 22) ja Merholma v. 1927 (kts. sivu 28) liitettiin kaupunkiin, jättivät ensiksimmäinittujen alueliitosten kautta muodostetun alueen pääpiirteissään ennalleen. Huomattavampi kaupungin alueen laajentaminen oli tosin se, mikä tapahtui, kun Melkön saaret ja vedet lopullisesti v:n 1931 alusta liitettiin kaupunkiin, mutta muutos koski vain kaupungin alueen rajoja merellä.

Käsitys, että kaupungin nykyistä aluetta on ryhdyttävä laajentamaan liittämällä siihen ympäristökuntiin kuuluvia maita, on senjälkeen kuin esikaupunkeihin muutto tämän vuosisadan alussa sai tunnetun merkityksensä, tuon tuostakin tullut esiin. Alkuaan, niin kauan kuin esineoikeudellinen alueteoria löi leimansa hallinnolliseen käytäntöön tällä alalla, mainittiin liitosten välttämättömyydestä aina, kun kaupunki osti maita maalaiskunnista. Pidettiin yleensä selvionä, että ostettu maa oli liitettävä kaupunkiin.

Niinpä jo v. 1908, kun Oulunkylän kartanon ostoa valmisteltiin, käsiteltiin asiaa ikäänkuin olisi ollut kysymys sen yhdistämisestä kaupunkiin. (P. A. n:o 24 v:lta 1908.) Oulunkylän liittämistä kaupunkiin puhuttiin myös v. 1910, kun Pasilan alueella toimitettiin kaupungin ja O. Y. M. G. Steniuksen välisiä maanvaihtoja ja kaupungin maat Oulunkylässä yhtiöltä saadun maakaistaleen avulla saatettiin välittömään yhteyteen kaupungin maiden kanssa (kts. P. A. n:o 66 v:lta 1910).

Kun Drumsön kartanon ostoa v. 1911 valmisteltiin, ja rahatoimikamari teki valtuustolle sittemmin hyljätyn ehdotuksensa tilan ostamisesta, ehdotti rahatoimikamari myös, että sille annettaisiin toimeksi ryhtyä tarpeellisiin valmistaviin toimenpiteisiin sanotun tilan yhdistämiseksi kaupunkiin hallinnollisessa, oikeudellisessa ja kirkollisessa suhteessa (P. A. n:o 37 v:lta 1911). Samanlainen ehdotus sisältyi myös v. 1912 uudistettuun mutta sittemmin evättyyn ehdotukseen sanotun kartanon lunastamisesta.

Myöskin Kulosaaren ostoa ensi kertaa v. 1912 vakavasti harkittaessa, pidettiin luonnollisena, että saari, jos se ostettaisiin, viipymättä olisi liitettävä kaupunkiin. Rahatoimikamarin ensimmäisessä ehdotuksessa A. B. Brändö Villastad'in kiinteistöjen ostamisesta ei vielä mainittu mitään saaren liittämistä kaupunkiin. Tästä rakennettiin kuitenkin valtuustossa este tarjouksen hyväksymiselle. Asiaa valtuustossa käsiteltäessä syyskuun 24 päivänä 1912, jolloin samana vuonna toimineen valiokunnan mietintöä kaupungin suhteesta esikaupunkeihinsa ei vielä oltu saatettu julkisuuteen, huomautti valmisteluvaliokunta, että Kulosaaren liittäminen kaupunkiin edellytti kaikkien kantatilasta palstoitettujen tonttien omistajain suostumuksen liitokseen. Kun näitä suostumuksia ei oltu hankittu, lähetti valtuusto koko asian Lauttasaaren ostoa valmistelevalle valiokunnalle, jonka tuli selvittää asian liitospuoli. Ennenmaini-

tun kaupungin esikaupunkipolitiikkaa valmistelleen valiokunnan mietintö oli ilmestynyt, kun tämä erikoisvaliokunta ryhtyi käsittelemään Kulosaaren liitosasiaa. Vaikka tämäkin valiokunta yhtyi edellisen valiokunnan käsitykseen, että yksityistä maata omistajan vastustuksesta huolimatta voitaisiin liittää kaupunkiin, hankki ja sai valiokunta kaiken varalta jokaiselta Kulosaaren tonttien eli palstatilojen omistajalta kirjallisen suostumuksen saaren mahdollisesti toimeenpantavaan liittämiseen kaupunkiin. Tällä perusteella valiokunta ehdotti, että rahatoimikamarille annettaisiin tehtäväksi ryhtyä toimenpiteisiin Kulosaaren liittämiseen hallinnollisessa, oikeudellisessa, kameraalisessa ja kirkollisessa suhteessa kaupunkiin. (P. A. n:o 81 v:lta 1912.) Kun ostokysymys kuitenkin raukesi, ei myöskään saaren liittamisestä kaupunkiin tällä kertaa tullut mitään.

Mainittakoon tässä yhteydessä, että myöskin se Kulosaaren asukkaiden v. 1913 asettama komitea, joka kuten aikaisemmin on mainittu (kts. sivu 179), käsittelee kysymystä huvilayhdyskunnan kunnallisten olojen järjestämisestä, kosketteli myöskin sellaista vaihtoehtoista järjestelyä, että saari liitettäisiin kaupunkiin. »Järkipärisempi ratkaisu», sanoi komitea, »olisi sellainen myös ehdotettu menettely, että Helsingin kaupungilta pyydetäisiin toimenpidettä Kulosaaren yhdistämiseksi kaupunkiin, sen jälkeen kun kaupunki olisi yhtiön kanssa sopinut samanlaisista ehdoista kuin mistä oli ollut puhe siltä varalta, että huvilakaupunki muodostettaisiin kauppalaksi. Komitea pelkää kuitenkin, että tästä voisi olla haittaa m. m. sikäli, että saari voisi muodostua ikäänkuin pääkaupunkilaisten yleiseksi puistoksi ja siten menettäisi huomattavasti rauhallista maalaista luonnettaan — haittaa, jota tuskin maanarvon nopeampi kohoaminen voisi korvata. Epävarmaa on myös, olisiko Helsingin kaupunki halukas pian liitoksen jälkeen rakentamaan vesi- ja viemärijohtdot saareen.» Tätä vaihtoehtoa komitea ei siis puoltanut.

Kun Herttuaniemi v. 1919 ostettiin, ei tosin enää ostokysymystä ja liitoskysymystä käsitelty toisistaan juriidisesti riippuvina asioina, mutta ostoasian valmistelun yhteydessä korostettiin kuitenkin pikaisen liitoksen tarpeellisuutta. Rahatoimikamari huomautti esityksessään Herttonäs Gods Aktiebolag yhtiön osake-enemmistön hankkimisesta kaupungille, että »siinä tapauksessa, että luovutus tulee toimeen, olisi tärkeää saada alue mitä pikimmin yhdistetyksi kaupunkiin». (P. A. n:o 27 v:lta 1919.)

Myöhemmin, kun Herttuaniemen käyttämistä valmisteltiin, huomautti asianomainen rahatoimikamarin v. 1924 asettama komitea marraskuun 26 p:nä v. 1930 antamassaan mietinnössään (P. A. n:o 36 v:lta 1930), että »kun kaupunki ryhtyy käyttämään Herttuaniemä, Brändön kartanoa ja omistamaansa Kulosaaren osaa, on luonnollinen edellytys, että sanotut alueet liitetään kaupungin alueeseen sekä hallinnollisessa että kirkollisessa ja oikeudellisessa suhteessa. Sillä päinvastaisessa tapauksessa ei kaupunki voisi hyväksyä laskea niitä huomattavia välillisiä tuloja, jotka johtuvat sanottujen maa- ja vesialueiden käyttämisestä. Myöskin tässä suhteessa on rahatoimikamari komitean esityksestä ryhtynyt valmistaviin toimenpiteisiin ja pyytänyt kaupungin yleisten töiden hallitusta antamaan lausunnon ja ehdotuksen niiden alueiden rajoista, jotka olisivat kaupunkiin liitettävät. Vaikka tämä kysymys ei voi saavuttaa ratkaisua lähimmässä tulevaisuudessa, voitaneen kuitenkin laskea, että silloin, kun Herttuaniemen käyttö suuremmassa laajuudessa voi alkaa, kysymyksessä olevien alueiden liittäminen kaupunkiin jo on tapahtunut.»

Rahatoimikamari taas mainitsee saman asian yhteydessä, että »rahatoimikamari tässä kysymyksessä on ryhtynyt valmistaviin toimenpiteisiin, kaupungin yleisten töiden hallituksen saadessa toimeksi tehdä ehdotuksen niistä alueista, jotka olisivat kaupunkiin yhdistettävät. Sen lisäksi on rahatoimikamari kääntynyt johtaja Harvian puoleen, tämän ollessa selvitysmiehenä yhdistämiskysymyksissä, jotka koskevat Helsingin esikaupunkialueita, sekä pyytänyt, että, niinpian kuin valtuusto on asian käsitellyt, nopeisiin toimenpiteisiin edelläviitatussa suhteessa ryhdyttäisiin.» (P. A. n:o 36 v:lta 1930.)

Herttuaniemen liittämistä kaupunkiin kiirehti myös kaupungin satamalautakunta toukokuussa 1932. Lautakunta huomautti, että kaupungilla tuskin lienee oikeutta valmistumaisillaan olevassa Herttuaniemen öljysatamassa kantaa niitä maksuja, jotka johtuvat satamain käyttämisestä, niin kauan kuin sanottu satama hallinnollisesti kuuluu Helsingin maalaiskuntaan. Lautakunta piti senvuoksi välttämättömänä, että ryhdyttäisiin toimenpiteisiin Herttuaniemen liittämiseksi kaupunkiin ja öljysatama-alueen yhdistämiseksi kaupungin satama-alueeseen. Huomioon ottaen, että esikaupunkien liittämiskysymys lähiaikoina koko laajuudessaan tulisi käsiteltäväksi, antoi kaupunginhallitus kesäkuussa 1935 kysymyksen erikoistoimenpiteistä Herttuaniemen liittämistä kaupunkiin raueta.

Selostettaessa tässä eräitä aikaisemmin käsiteltyjä erilaisia liitoskysymyksiä on vielä mainittava, että komitea, joka rahatoimikamarin toimesta aikoinaan selvitteli erinäisten kaupungissa sijaitsevien tonttien ja alueiden omistusoikeutta, heinäkuun 12 päivänä 1912 päiväämässään selvityksessä Vanhan kaupungin vesiputouksen omistusoikeudesta (P. A. n:o 49 v:lta 1912) kiinnitti kaupungin viranomaisten huomion siihen, että voitaisiin ryhtyä toimenpiteisiin Wiikin virkatalosta eroitettun vesijohtolaitoksen tarpeisiin käytetyn koskitilan yhdistämiseksi kaupunkiin.

2. HELSINGIN MAALAIKUNNAN ESITYS KAIKKIEN ESIKAUPUNKIEN LIITTÄMISESTÄ KAUPUNKIIN.

Se suopea arvostelu, minkä kaupunginvaltuuston esikaupunkivaliokunta v. 1912 antoi esikaupunkien oloista ja asianomaisten maalaiskuntain toiminnasta näitten olojen järjestämiseksi, koski luonnollisesti tilannetta lausunnon antamisen aikoihin eli 1910-luvun alussa. Juuri siihen aikaan maalaiskunnan viranomaisten toiminta taajaväkisten yhdyskuntain hallinnon järjestämiseksi oli vilkkaimmillaan. Tosin mainittu valiokunta oli todennut, että esikaupunkien »maalaiskunnan hallinnolle vieraitten kasvaimien syntyminen oli asettanut asianomaisten maalaiskuntain ratkaistavaksi kysymyksen, johon nämä nykyään voimassaolevan lainsäädännön pohjalla eivät ole pystyneet, mutta niitä pettymyksiä, joita taajaväkisten yhdyskuntien hallintomuoto vähitellen tuotti, eivät maalaiskuntain viranomaiset yhtä vähän kuin näitten yhdyskuntien asujamisto vielä olleet kokeneet. Nämä pettymykset johtivat sittemmin vuosikymmenen lopulla elinvoimaisempien yhdyskuntien eroamiseen vanhoista emäkunnista, kuten on huomattu. Samoin nämä pettymykset ja yhä kärjistävä ristiriita varsinkin Helsingin maalaiskunnan maanviljelijäväestön ja esikaupunkiväestön välillä toi päiväjärjestykseen selostetun suunnitelman Helsingin maalaiskunnan täydelliseksi jakamiseksi.

Kun toiveet Helsingin maalaiskunnan vapauttamisesta esikaupunkiväestön aiheuttamista rasituksista ja riitaisuuksista kunnan täydellisen jakamisen kautta alkoivat horjua, koettivat Helsingin maalaiskunnan viranomaiset turvautua vielä uuteen keinoon tämän päämäärän saavuttamiseksi. Herätettiin kysymys kaikkien esikaupunkien liittämistä kaupunkiin.

Ensimmäinen kerta oli tämä aloite käsiteltävänä maalaiskunnan valtuuston kokouksessa lokakuun 26 päivänä 1918. Silloin asia tuli esille valmistamattomana käsiteltäessä aikaisemmin puheenaollutta senaatin siviilitoimikunnan kehoitusta sopimusten solmimisesta kaupungin ja esikaupunkikuntien välillä taajaväkisten yhdyskuntain kustannusten jakamisesta (kts. sivu 188). Tämän asian herättämän keskustelun kuluessa useat puhujat käsityksensä ilmoittivat, että esikaupungit tuottavat maalaiskunnalle niin suuria menoja, että, jollei jotain muutosta tässä kohden pian aikaansaataisi, kunta joutuisi taloudelliseen perikatoon. He vaativat tämän vuoksi jyrkästi, että kunnan valtuuston olisi lähetettävä niin hyvin hallitukselle kuin paikkakunnan kansanedustajille perustellun kirjelmän, jossa osoitettaisiin välttämät-

tömäksi ryhtyä kiireellisiin toimenpiteisiin kunnassa sijaitsevien esikaupunkien liittämiseksi kaupunkiin ja jossa myös nimenomaan olisi huomautettu, »että se on kaupunki, joka kansoittaa esikaupungit lähettämällä sinne köyhän työväestönsä ja siten aiheuttaa kunnalle niin suuria menoja, että kunnan vähälukuinen maanviljelijäväestö ei kauan voi näitä kantaa». Äänestyksen jälkeen hyväksyikin valtuusto ehdotuksen tällaisen kirjelmän lähettamisestä senaatille ja kansanedustajille. Tällä kertaa ei kirjelmää kuitenkaan vielä liene lähetetty.

Asia otettiin uudestaan esille maalaiskunnan valtuuston kokouksessa joulukuun 29 päivänä 1919. Asianomainen pöytäkirjan pykälä kuului seuraavasti:

»Koska eräät Helsingin maalaiskunnassa sijaitsevat huvilayhdyskunnat aiheuttavat kunnalle vuodesta toiseen kasvavia menoja, jotka vähitellen näyttävät saavan sellaiset mittasuhteet, että jollei tähän pian saada jostain muutosta, tämä tilanne tulee täydellisesti tuhoamaan maanviljelijäin muodostaman osan kuntaa, päätti valtuusto herra . . . . . ehdotuksesta tehdä valtioneuvostolle esityksen, että ryhdyttäisiin pikaisiin toimenpiteisiin kunnassa sijaitsevien esikaupunkien liittämiseksi kaupunkiin, joka köyhällä työväestöllään kansoittaa nämä esikaupungit.»

Nyt kunnanvaltuuston päätös myös pantiin täytäntöön ja esitys tehtiin. Asia esitettiin valtioneuvostolle jo tammikuussa 1920. Koska esitykseen ei sisältynyt mitään tarkemmin määriteltyä ehdotusta, ei valtioneuvosto kuitenkaan katsonut asian silloisessa vaiheessa voivansa ryhtyä siinä mihinkään toimenpiteisiin.

3. KAUPUNKI ASETTAA ESIKAUPUNKIVALTUUSKUNNAN.

Olot esikaupungeissa, erittäinkin pohjoisissa, olivat 1910-luvun lopulla kehittyneet asteelle, joka pakoitti myös kaupungin ottamaan esikaupunkikysymyksen ja kaupungin alueen laajentamiskysymyksen päiväjärjestykseen. Tähän eivät vaikuttaneet ainoastaan Helsingin maalaiskunnan talouden uhkaava tila ja maalaiskunnan jatkuvat vetoamiset valtiovaltaan esikaupunkien liittämiseksi kaupunkiin, ei myöskään havaittu pyrkimys uusien pienien kuntien perustamiseen kaupungin rajoille, vaan myöskin kaupungin omien viranomaisten käsityksen muuttuminen kaupunkikunnan tehtävistä tällä alalla.

Oli m. m. alkanut käydä selväksi, että kaupungin silloinen alue ei enää kovin kauan riittäisi kaupungin nopeasti kasvavan väestön sijoittamiseen. Vuoden 1912 esikaupunkivaliokunnan mietinnön liitteissä oli laskettu, että silloiselle alueelle mahtuisi noin 280,000 asukasta ja että tämä alue olisi täyteen rakennettu 20—25 vuoden kuluttua. Vaikka tämä laskelma ei päässytäkään vielä vaikuttamaan sanotun valiokunnan kantaan, jäi siitä yleiseen tietoisuuteen käsitys, että kaupungin alueen laajentamista vähitellen oli ryhdyttävä valmistamaan. Tätä käsitystä tukivat myöskin ne laskelmat kaupungin väestön kasvamisesta, mitkä sisältyivät *Eliel Saarisen* julkaisuun »Munkkiniemi—Haaga».

Viimeksimainitulla v. 1915 ilmestyneellä julkaisulla oli myös muissakin suhteissa herättävä vaikutus. Julkaisuun sisältyvät luonnokset Helsingin yleisasemakaavaksi osoittivat, että kaupungin asemakaavapolitiikka ei enää voinut rajoittua toimintaan vain kaupungin omalla alueella, vaan että sillä oli suunnittelu- ja järjestelytehtäviä myös kaupungin silloisten rajojen ulkopuolella. Julkaisu, joka ensi kädessä oli A. B. M. G. Stenius-yhtiön mainosjulkaisu tonttimyyntinsä hyväksi, osoitti myös, että asemakaavapolitiikan johto oli luisumassa kaupunkikunnan käsistä. Käsitystä, että kaupungin oli valmistauduttava ottamaan »Suur-Helsingin» vastaisen asemakaavoittamisen johto ja määräysvalta ja että kaupungin tämänvuoksi oli laajennettava julkisoikeudellista valtaansa ympäristöön, sai lisätukea, kun toinen kaupungin yleisasemakaavaa käsittelevä tutkimus, »Pro Helsingfors», v. 1918 saatettiin julkisuuteen. Tämäkin tutkimus oli pääasiallisesti *Eliel Saarisen* työtä. Samaan suuntaan vaikutti

vat myös kaupungin silloisen asemakaava-arkkitehdin *Bertel Jungin* esitelmät ja kirjoitukset vv:lta 1916—1918.

Entistä tärkeämmän aiheen kaupungin julkisoikeudellisenkin alueen laajentamiseen muodostivat ne huomattavat, osaksi juuri edellämainittujen julkaisujen herätyksestä toimitetut laajat kaupungin maaostot, mitkä v. 1917 pantiin alkuun ja joista toisessa yhteydessä on tehty selkoa (kts. sivu 130—133). Näitten alueitten käyttäminen suunniteltuihin tarkoituksiin ei ollut mahdollista, jollei näitä maita ensin oltu liitetty kaupunkiin.

Mahdollisesti vaikutti kaupungin kannan muuttumiseen ja aktiivisemman esikaupunkipolitiikan kannatuksen kasvamiseen myös muutos, mikä kunnallisen ääni-oikeusuudistuksen johdosta tapahtui kaupunginvaltuuston kokoonpanossa.

Alotteen uuden selvityksen hankkimiseen kaupungin suhtautumisesta esikaupunkieihinsa tekivät v. 1919 kaupungin rakennuskonttorin silloiset osastopäälliköt. Yleisten töiden hallitukselle sanotun vuoden kesäkuun 30 päivänä antamassaan kirjeelmässä he esittivät, että hallitus tekisi rahatoimikamarille esityksen, että ryhdyttäisiin toimenpiteisiin kaupungin kaikkien Helsingin maalaiskunnassa sijaitsevien maiden sekä näitten keskellä sijaitsevien valtion ja yksityisten maiden liittämiseksi kaupunkiin. Alotteen tekijät kiinnittivät erikoista huomiota siihen, ettei ollut kaupungin edun mukaista, että kaupungin omistamia maita liitettiin suunniteltuihin uusiin kuntiin ja kauppaloihin. Näitten maitten liittämistä kaupunkiin saatavia etuja pidettiin niin ilmeisinä, ettei asian katsottu vaativan pitempiä perusteluja. Kaupunkiin oli liitettävä Malminkylässä ostetut tilat, osia Pikku-Huopalahden kylästä, lähinnä n. s. Pasilan alue, Oulunkylän ja Nybondaksen tilat, Tuomarinkylä, kaupungin omistamat osat Kärbölen kylää, Turvik, Herttuaniemi ja Reimars sekä Wiikin virkatalo ynnä kuten sanottu näitten maitten väliin joutuvat valtion ja yksityisten maat, m. m. Pakinkylän huvilayhdyskunta.

Puoltaen kaikissa kohden alotteentekijäin ehdotusta lähetti yleisten töitten hallitus syyskuun 3 päivänä 1919 esityksen rahatoimikamarille. Asiaa rahatoimikamarissa esiteltäessä marraskuun 28 päivänä 1919 päätti kamari ottaa valmisteltavakseen kysymyksen kaikkien kaupungille Helsingin maalaiskunnassa kuuluvien maiden sekä näiden piirissä sijaitsevien valtion ja yksityisten omistamien maiden liittamisestä kaupunkiin.

Ennenkuin rahatoimikamari kuitenkin ehti sen pitemmälle puuttua asiaan, pantiin suunniteltu selvittelytyö toista tietä alkuun. Senjälkeen kun sanomalehdistöissä, m. m. Helsingin Sanomissa huhtikuun 9 ja 30 päivinä 1920 oli käsitelty Helsingin esikaupunkipolitiikan silloista vaihetta ja lähimpiä tehtäviä, otettiin nimittäin kaupunginvaltuuston valmisteluvaliokunnassa harkittavaksi, mihin toimenpiteisiin olisi ryhdyttävä perusteellisen selvityksen aikaansaamiseksi »rajakkaisten alueiden liittamisestä kaupunkiin». Valtuuston toukokuun 12 päivänä 1920 pidetyssä kokouksessa esiteltiin valmisteluvaliokunnan ehdotus. Tässä sanottiin m. m. seuraavaa:

»Helsingin voimakas laajenemispyrkimys sekä esikaupunkimuodostumain ja huvilayhdyskuntain syntyminen kaupungin ympäristöön ovat saattaneet kysymyksen rajakkaisten alueiden liittamisestä kaupunkiin polttavaksi. Nykyisen kaupunkialueen laajentamista vaatii osin lisätilan tarve, osin välttämättömyys aikaansaada parempi järjestys kaupungin lähimpään ympäristöön, missä kunnalliset tehtävät ovat jääneet melko paljon takapajulle ja huonoon hoitoon.

Kaupungin huomattavat maaostot lähitienoilta sekä siellä jatkuva kunnallinen uudestimuodostus, joka osoittaa ilmeistä pyrkimystä emäkunnasta erottamaan eräät taajemmin rakennetut yhdyskunnat ja alueet, ovat niinikään osaltaan edistäneet liittymiskysymyksen tulemistä päiväjärjestykseen. Helsingin kaupunkikunnan on nyt lopullisesti määrättävä politiikkansa ympäristön yhdyskuntia kohtaan sekä tarkoin harkittava, missä määrin olevien olojen korjaaminen osin yleisten ja osin

kaupungin etujen kannalta vaatii alueita liittämään kaupunkiin sekä missä määrin muita, ehkä sopivampia keinoja olisi tarjona tämän tarkoituksen saavuttamiseksi, esimerkiksi kaupungin taholta tehokkaasti tukemalla paikallisen itsehallinnon kehitystä.

Kaupunkiin liittämisiä on, niinkuin tunnettu, tähän asti maassamme toimitettu sangen ahtaissa puitteissa ja ne ovat yksinomaan käsittäneet maata, jonka kaupunki on hankkinut omiksi tarpeikseen. Itsenäisen maan liittämistä kaupunkiin ei hallitus yleensä ole sallinut, nähtävästi syystä, että tätä alaa järjestävän lainsäädännön puutteessa on vallinnut epätietoisuutta siitä, onko periaatteellisesti oikeutettua tuolla tavoin puuttua maanomistajain oikeuteen. Nytemmin kuitenkin on odotettavana uusi lainsäädäntö, joka poistaisi nämä epäilykset ja saattaisi mahdolliseksi myöskin yksityishenkilön omistaman maan liittämisen kaupunkiin. Uusi lainsäädäntö loisi sen ohessa vapaammat, lakisääteiset ja ajanmukaiset liittämismuodot kaupunkimuodostuksen eduksi sekä aikaansaisi oikeuksien ja velvollisuuksien oikeudenmukaisen jakautumisen kaupungin ja maanomistajain kesken kaupunginasemakaavaa toimeenpantaessa.

Se väli aika, mikä kuluu ennen odotetun lainsäädännön aikaansaamista, on valmisteluvaliokunnan mielestä käytettävä kaikinpuolisen ja perinpohjaisen selvityksen hankkimiseksi Helsingin liittämiskysymyksestä. Tämän selvityksen tulisi etusijassa valaista liittämisen perusteluja, siitä koituvia etuja sekä niitä vaikeuksia ja epäkohtia, joita sen avulla saataisiin poistetuksi tai vähennetyiksi. Edelleen selvittäisiin, mitkä alueet liittäminen käsittäisi ja mitä menettelytapaa siinä olisi käytettävä, olisiko liittäminen toimeenpantava esimerkiksi yhdellä kertaa vai vyöhykkeittäin ja ajanjaksoittain. Tietoja olisi hankittava väestöoloista, raha-asioista, verotusoloista, koululaitoksesta, köyhäinhoidosta y. m. asian ratkaisuun vaikuttavista seikoista. Ylipääntään olisi vastaisen liittämisen merkitys ja seuraukset tarkoin selvitettävä sekä taloudelliselta että yhteiskunnalliselta ja kunnallispoliittiselta kannalta sekä asianmukaisesti osoitettava kaupungille tästä koituvain hallintovelvollisuuksien laajuus. Sen ohessa olisi selvitettävä liittämisen edellytykset ja ehdot sekä laadittava ehdotukset niiksi perusteiksi, joiden mukaan liittäminen olisi toimeenpantava. Siinä mielessä olisi ryhdyttävä keskusteluihin asianomaisten maalaiskuntain, yhdyskuntain, yhteisöjen, maanomistajain ja muiden kanssa, joiden oikeutta liittämistoimenpide koskisi. Ehdotus seikkaperäisiksi liittämismääräyksiksi ehdotuksineen myöskin kuntain ja yhdyskuntain väliseksi taloudelliseksi välinselvitykseksi olisi laadittava sittemmin kaupunginvaltuuston toimesta annettavaksi hallitukselle.»

Hyväksyen valmisteluvaliokunnan ehdotuksen päätti valtuusto yllämainittuna päivänä asettaa viisijäsenisen valtuuskunnan kaikin puolin selvittämään kysymystä rajakkaisten aleuiden liittamisestä kaupunkiin sekä antaa tämän valtuuskunnan tehtäväksi käydä näiden kuntain, yhdyskuntain ja asiallisten kanssa, joita toimenpide koskee, keskustelemaan eri alueiden kaupunkiin liittamisestä sekä tällä pohjalla ja muun hankitun selvityksen nojalla kaupunginvaltuustolle antaa asianhaarain vaatiman lausunnon ehdotuksineen. Valtuuskunnan jäsenet määrättiin sittemmin kesäkuun 1 päivänä 1920 pidetyssä valtuuston kokouksessa. Saatuaan tiedon valmisteluvaliokunnan aloitteesta oli rahatoimikamari puolestaan keskeyttänyt toimenpiteensä asiassa.

Näin asetettu valtuuskunta kokoontui sittemmin kaikkiaan 12 kertaa, ensimmäisen kerran syyskuun 16 päivänä 1920 ja sen jälkeen pääasiallisesti vuoden 1920 lopussa ja vuoden 1921 alussa. Valtuuskunnan puheenjohtajaksi ja sihteeriksi valitsi valtuuskunta keskuudestaan hovioikeudenasessori *Torsten Malisen*. Valtuuskunnan työn muusta järjestelystä mainittakoon tässä ainoastaan, että valtuuskunta marraskuun 23 päivänä 1920 päivätyllä kirjelmällä kehoitti Helsingin, Espoon ja Huopalahden kunnanvaltuustoja sekä Kulosaaren ja Oulunkylän yhdyskunnan valtuustoja valitsemaan muutamia henkilöitä kukin neuvottelemaan valtuuskunnan kanssa eri alueiden

kaupunkiin liittämistä sekä siihen liittyvistä taloudellisista ja muista ehdoista. Kehoituksen johdosta Helsingin maalaiskunnan valtuusto valitsi edustajansa tammikuun 3 päivänä 1921, Espoon valtuusto joulukuun 16 päivänä 1920, Huopalahden valtuusto tammikuun 12 päivänä 1921, Kulosaaren yhdyskunnan valtuusto joulukuun 17 päivänä 1920 ja Oulunkylän kunnanvaltuusto, joka vuoden 1921 alusta oli alottanut toimintansa, tammikuun 31 päivänä 1921. Näin valittujen edustajain kanssa piti valtuuskunta yhteisen kokouksen maaliskuun 1 päivänä 1922, jossa pääasiallisesti käsiteltiin vastaisen liitosalueen rajoja. Muita tärkeämpiä neuvotteluja ei valtuuskunnalla näitten edustajain kanssa ollut.

Valtuuskunnan toiminnan pääasiallinen tulos oli, että se määritteli sen alueen, jota yksityiskohtaisen selvityksen tuli koskea ja jonka liittäminen kaupunkiin saattoi osoittautua tarpeelliseksi. Liitsohjelmaan otti valtuuskunta vuoden 1921 alussa seuraavat osat Helsingin ja Espoon maalaiskuntia sekä näistä eroitettut kunnat:

Huopalahden kunta (Liitosalue I).

Haagan kauppala (Liitosalue II).

Oulunkylän kunta (Liitosalue III).

Kulosaaren kunta (Liitosalue IV).

Talin, Kånalán ja Kårbölen kylät (Liitosalue V).

Pakinkylä ja Tuomarinkylä (Liitosalue VI).

Malmin-, Tapanin- ja Suutarinkylä sekä Wiik (Liitosalue VII).

Herttuaniemi, Puodinkylä ja Kulosaaren kartano (Liitosalue VIII).

Degerö, Villinge, Santahamina ja Mjölön saaret (Liitosalue IX).

Tikkurila, Hanaböle, Haxböle ja Fastböle (Liitosalue X).

Suur-Huopalahden, Klobbskogin, Konungsbölen, Kilon, Bredvikin, Björnvikin ja Otaniemen kylät sekä Måkkylån tilan (Liitosalue XI).

Senjohdosta, että Helsingin maalaiskunnan itäiset osat tämän ohjelman mukaan toteutetun kaupungin alueen laajentamisen jälkeen jäisivät muusta Helsingin maalaiskunnasta maantieteellisesti eristettyyn asemaan, suunnitteli valtuuskunta joko näitten osien liittämistä Sipoon kuntaan tai niitten muodostamista yhdessä Sipoon kunnan läntisten kylien kanssa itsenäiseksi Östersundom-nimiseksi maalaiskunnaksi. Näin muodostettuun kuntaan olisivat tulleet kuulumaan Sottungsby, Håkansböle, Västersundom, Mellunkylä ja Nordsjö Helsingin maalaiskunnasta (Liitosalue XII) sekä Östersundom, Granö, Kärr ja Gumböle Sipoon maalaiskunnasta. Muut Helsingin maalaiskunnan kylät olisivat jääneet supistettuun Helsingin maalaiskuntaan.

Kaupunkiin liitettävän alueen rajojen määrittämiseen vaikuttivat paitsi puhtaasti kunnallishallinnolliset näkökohdat myöskin pyrkimys määrittellä kaupungin vastainen alue niin, että tämä alue voitaisiin määrätä myös samoihin aikoihin suunnitellun Helsingin käsyrinhaltijakunnan alueeksi. V. 1919 oli kuten tunnettua asetettu professori *Antti Tulenheimon* puheenjohtolla toimiva valtion komitea valmistamaan ehdotuksia läänien itsehallinnosta, alempiasteisista hallinnollisista tuomioistuimista sekä läänien ja niiden hallinnon uudestaanjärjestämisestä. Komitea halusi ehdottaa Helsingin kaupungin ja sen lähimmän ympäristön muodostamista maan varsinaisesta lääninjaosta ja maakuntajaosta eroitetuksi hallintoalueeksi. Valtuuskunta oli tämän komitean kanssa yhteistoiminnassa kaupungin alueen ja tämän vastaisen hallintoalueen rajojen määrittämiseksi ja julaistiin valtuuskunnan ehdotus kaupungin alueen rajoiksi, mitkä sanottu komitea myös hyväksyi vastaisen hallintoalueen rajoiksi, tämän komitean mietinnössä (Valtion komiteamietintö n:o 13 v:lta 1923 sivu 124—125 ja 133—134).

Paitsi sitä, että puheenaoleva valtuuskunta näin määritteli ohjelman kaupungin alueen laajentamista varten, kokosi se myös joukon aineistoa kysymysten eri puolten valaisemiseksi. Tätä aineistoa, joka koski oloja vuoteen 1926 saakka, ei kuitenkaan järjestelmällisesti käsitelty. Vuodesta 1923 lähtien valtuuskunnan työ joutui pysähdyksiin. Kun valtioneuvosto sittemmin lokakuun 28 päivänä 1928 määräsi selvitys-

miehen käsittelemään Helsingin kaupungin esikaupunkikysymystä, pyysi valtuuskunta kaupunginvaltuustolta vapautusta tehtävästään, mikä sille myönnettiin kesäkuun 12 päivänä 1929.

4. ERÄITÄ UUSIA ERILLISIÄ LIITOSKYSYMYKSIÄ.

Senjälkeen kuin kaupunki oli asettanut edellämainitun esikaupunkivaltuuskunnan ja sen toiminnan alkamisesta oli levinnyt tieto ympäristön kuntiin, jäivät ympäristön kunnalliset viranomaisetkin yleensä odottamaan valtuuskunnan työn tuloksia. Uusia aloitteita kunnallisen jaon muuttamiseksi ei tehty. Vain aikaisemmin vireillepannut kysymykset eräitten itsenäisten kuntien, Oulunkylän, Kulosaaren ja Haagan, muodostamisesta saatiin loppuun.

Kuta pitemmälle aika kului, ilman että valtuuskunnan työstä näkyi hedelmiä, sitä levottomammaksi kävivät jälleen erittäinkin Helsingin maalaiskunnan viranomaiset. On jo toisessa yhteydessä mainittu, että tämän kunnan valtuusto marraskuun 17 päivänä 1924 päätti anoa Malminkylän ja Tapaninkylän liittämistä kaupunkiin, samoin kuin myös, että näitten esikaupunkien asukkaat vähän myöhemmin vastatoimenpiteenä panivat vireille kysymyksen näitten kylien muodostamisesta itsenäiseksi maalaiskunnaksi ja vielä vähän myöhemmin kauppalaksi. (Kts. sivu 203.) Alotteesta Malmin—Tapanilan liittamisestä kaupunkiin on tässä vielä tehtävä tarkemmin selkoa.

1. MALMINKYLÄN JA TAPANINKYLÄN LIITTÄMINEN KAUPUNKIIN.

Mainittuna marraskuun 17 päivänä 1924 päätti Helsingin maalaiskunnan valtuusto pitemmättä valmisteluita valtioneuvostolta anoa, että Malminkylä ja Tapaninkylä liitettäisiin kaupunkiin vuoden 1926 alusta. Tätä tarkoittava esitys annettiin valtioneuvostoon tammikuun 12 päivänä 1925.

Esityksessä viitattiin ensin edelläselostettuun kaupungin esikaupunkivaltuuskunnan liittosuunnitelmaan sellaisena kuin tämä sisältyi ylempään asteen itsehallintoa koskevaan komiteamietintöön ja todettiin, että kehitys siis ilmeisesti kulki siihen suuntaan, että mietinnössä mainitut alueet tai ainakin suuri osa niistä tulisivat kaupunkiin liitettäväksi. Niistä alueista, joita tämä liittosuunnitelma koski, olivat useimmat sellaisia, joiden suhteen kaikessa rauhassa voitiin jäädä odottamaan kehityksen tasaista kulkua. Joko oli asianomainen maanomistaja niitä varten hankkinut tyydyttävät asemakaavat, joiden noudattamisen hän myös oli tarpeellisella tavalla taannut tai ei mitään rakennustoimintaa näillä alueilla ollut eikä ollut myöskään odotettavissa. Aivan jyrkän poikkeuksen tässä suhteessa muodostivat kuitenkin Malminkylän ja Tapaninkylän alueet. Näille alueille nim. ei ollut minkäänlaista asemakaavaa laadittu, mutta siitä huolimatta oli täällä rakennustoiminta hyvinkin vilkasta. Luonnollisena seurauksena siitä vapaudesta, jolla sikäläinen esikaupunkimuodostus oli saanut ja edelleen sai kehittyä, olivat jo hyvin pitkälle kehittyneet epäkohdat.

Silmäänpistävimänä epäkohtana mainittiin juuri asemakaavan puute, mikä samalla oli se epäkohta, jota perästäpäin oli vaikeinta saada suurillakaan taloudellisilla uhrauksilla korjatuksi. Puhumattakaan siitä, että sikäläinen tieverkosto ei noudattanut minkäänlaista asemakaavallista tai edes paikallisen pinnanmuodostuksen edellyttämää järjestelmällisyyttä, vaan oli kokonaan syntynyt tilapäisyyksien ja mielijohteiden vaikutuksesta, niin ei edes olemassaoleville teille oltu varattu riittävää leveyttä, sillä usein tavattava 3—4 metrin leveys oli tietenkin tällaisella alueella pidettävä aivan riittämättömänä. Vastaisia julkisia rakennuksia, toreja, puistoja ja leikkipaikkoja varten ei ollut mitään tiloja varattu.

Toinen suuri epäkohta oli, että suuret osat näitä alueita olivat pahoin veden vaa-
vaamia. Kuta enemmän asutus tiheni, sitä suurempi terveydellinen vaara sisältyi
siihen, että likavesi yhtenäisen viemäriojasysteemin puutteen takia jäi asutuksen
keskeen seisomaan ja mätänemään.

Kun paikalliset kunnalliset olosuhteet täällä muissakin suhteissa olivat kaikin
puolin järjestymättömät ja takapajulla, niin oli ilmeistä, että nämä alueet ennen muita
olivat ainakin melkoiselta osiltaan pidettävä »hökkeli-asutuksina». Näillä alueilla
itsellään ei ollut olemassa sellaisia henkisiä ja aineellisia voimia, jotka niinkin suurten
kunnallisten asiain järjestämiseksi ja epäkohtien poistamiseksi olisivat tarpeen.

Näitten alueitten asujamiston keskuudessa oli havaittavissa melkoista levotto-
muutta, jopa suurta katkeruuttakin Helsingin maalaiskuntaa kohtaan siitä syystä,
että tämä kunta ei ollut ottanut järjestääkseen kyseenalaisia asioita. Tässä suhteessa
oli kuitenkin huomattava, että Helsingin maalaiskunnan jo silloin varsin rasittavalla
verotuksella kerätyt aineelliset apuneuvot kuuluivat tarkkaan kunnan yleisiin tarpei-
siin, ilman että kunta voisi ryhtyä järjestämään yksityisten alueiden asemakaava-
ja rakennusoloja alueilla, joiden kehityksestä yleisesti hyväksytyjen periaatteiden
mukaan Helsingin kaupunki oli vastuussa. Helsingin maalaiskunta sanoutui esityk-
sessä julkisesti irti vastuusta olosuhteiden kehitykseen nähden näillä esikaupunki-
alueilla.

Puheenaoleva esitys tehtiin valtioneuvostolle, ennenkuin laki kunnallisen jaoi-
tuksen muuttamisesta oli säädetty. Tällöin vielä noudatetun vanhan menettelyn
mukaisesti ryhdyttiin käsittelemään esitystä aluksi seurakunnallisena jakoasiana.
Esitys lähetettiin toukokuun 23 päivänä 1925 opetusministeriöstä tuomiokapitulille,
jonka tuli antaa lausuntonsa siitä, oliko tässä tapauksessa syytä seurakunnan jakami-
seen. Hankittuaan m. m. Helsingin pitäjän heinäkuun 4 päivänä 1925 pidetyn kirkon-
kokouksen lausunnon, ilmoitti tuomiokapituli heinäkuun 22 päivänä 1925 päivätyssä
kirjelmässä, että »mainittujen kylien siirtäminen Helsingin kaupunkiin kirkollisessakin
suhteessa tuomiokapitulin mielestä olisi sangen toivottavaa, koska yksin tällaisen
toimenpiteen kautta näitten yhdyskuntien uskonnollis-siveellinen hoito ja kirkolliset
olot tulisivat tyydyttävällä ja ajanmukaisella tavalla järjestetyiksi», minkä vuoksi
tuomiokapituli ehdotti, »että valtioneuvosto, jos Helsingin maalaiskunnan kyseessä
oleva anomus hyväksytään, myös suvaitsi päätöksessään määrätä, että tämä siirto
kunnallisessa suhteessa edellyttää, että asianomaisessa järjestyksessä otetaan harkin-
nan alaiseksi kysymys mainittujen yhdyskuntien liittämisestä Helsingin kaupunkiin
kirkollisessakin suhteessa».

Tuomiokapitulin viittaus siihen, että kirkollinen yhdistäminen kaupunkiin oli
tehtävä riippuvaksi kunnallisesta yhdistämisestä eikä päinvastoin, kuten asian alku-
vaiheessa oli edellytetty, johtui siitä, että tällä välin oli toukokuun 19 päivänä 1925
annettu mainittu laki kunnallisen jaoituksen muuttamisesta. Laki astui voimaan
vuoden 1926 alusta, johon mennessä asiaa ei ehditty käsitellä loppuun eikä niin ollen
voitu täyttää Helsingin maalaiskunnan toivomusta, että se toteutettaisiin viimeksi
mainitun vuoden alusta.

Siinä välitilassa, mikä syntyi, kun oli siirryttävä vanhasta järjestyksestä kun-
nallisen jaoituksen muuttamisessa uuteen, joutui koko asia tuuliajolle.

Aluksi hoiti opetusministeriö asian jatkokäsittelyn kunnallistakin jakoa koske-
vana asiana. Elokuun 24 päivänä 1925 pyysi ministeriö maaherran lausuntoa niin
hyvin kirkollisesta kuin kunnallisesta siirrosta. Maaherra lähetti asiakirjat syyskuun
14 päivänä 1925 Helsingin kihlakunnan kruununvoudille. Vastauksena kruunun-
voudin lähetteeseen ilmoitti Malmin piirin nimismies toukokuun 20 päivänä 1926
täydellisesti yhtyvänään maalaiskunnan aloitteessa esitettyihin näkökohtiin ja lämpi-
mästi puoltavansa ehdotuksen hyväksymistä.

Sitten siirtyi asia maaherran toukokuun 28 päivänä 1926 päiväämän lähetteen
nojalla kaupungin viranomaisten käsiteltäväksi. Kesäkuun 2 päivänä 1926 lähetti

maistraatti asiakirjat valtuustolle, jonka kanslia lähetti ne aikaisemmin mainitulle esikaupunkivaltuuskunnalle. Valtuuskunnan toiminnan pysähtymisen vuoksi jäi asia kaupungin puolelta käsittelemättä. Kun valtuuskunta v. 1929, senjälkeen kuin valtion selvitysmies esikaupunkikysymystä varten oli asetettu, lopetti toimintansa, ehdotti valtuuskunta, että valtuusto tahtoi palauttaa asiassa syntyneet asiakirjat maaherralle ilmoittaen, ettei valtuusto senjälkeen kuin selvitysmies oli asetettu, ole katsonut olevan aihetta asian silloisessa vaiheessa ottaa asiaa käsiteltäväkseen vaan toivoi saavansa tilaisuuden määritellä kantansa Malminkylän ja Tapaninkylän liittämiseen kaupunkiin kaupungin ympäristön kunnallisen jaoituksen yleisen uudelleenjärjestämisen yhteydessä. Tämänmukaisen lausunnon valtuusto myöskin antoi kesäkuun 12 päivänä 1929.

Kaupunginvaltuuston lausunnon saatuaan palautti maaherra heinäkuun 25 päivänä 1929 asiakirjat opetusministeriölle omana lausuntonaan ehdottaen, että asiakirjat lähetettäisiin selvitysmiehelle huomioonotettavaksi hänelle uskottua ehdotusta laadittaessa. Opetusministeriö lähetti asiakirjat marraskuun 23 päivänä 1929 sisäasiainministeriölle huomioonotettaviksi käsiteltävässä ehdotusta Helsingin kaupungin ympäristön kunnallisen jaoituksen uudelleen järjestämiseksi, minkä jälkeen asiakirjat aikanaan olivat palautettavat opetusministeriölle.

Marraskuun 27 päivänä 1929 lähetti sisäasiainministeriö asiakirjat selvitysmiehelle.

3. PAKINKYLÄN LIITTÄMINEN KAUPUNKIIN.

Sen ohjelman mukaan, minkä kaupunginvaltuuston asettama esikaupunkivaltuuskunta v. 1921 laati kaupungin alueen laajentamista varten, oli m. m. Pakinkylä kokonaisuudessaan liitettävä kaupunkiin. Tämä ohjelma oli Pakinkylän asukkaille tunnettu. Kun suunnitelman toteuttaminen viivästyí, päättivät Pakinkylän asukkaat maaliskuun 6 päivänä 1927 pitämässään yleisessä kokouksessa ryhtyä jouduttamaan liitosasian käsittelyä. Kokouksen päätöksen mukaisesti tehtiin heinäkuun 4 päivänä 1927 valtioneuvostolle useitten tämän esikaupungin asukkaiden allekirjoittama esitys koko kylän liittämisestä kaupunkiin.

Synä, joiden perusteella tätä liitosta oli pidettävä välttämättömänä, esitettiin anomuksessa, m. m. seuraavaa:

»1) Pakinkyläläiset, yli 2,000 asukasta, saavat toimeentulonsa Helsingistä. Helsingin kaupungin kanssa ollaan jo teidenkin kautta välittömässä yhteydessä. Kaupungille olisi luonnollisimmin verotkin maksettava.

2) Pakinkylää ympäröivät joka puolella kaupungin maat. Pakinkylän erottaa Helsingin pitäjämä Vantaanjoki niin, että Helsingin pitäjän kirkolle, samoin kuin kunnallisten asiain toimittamista varten on kulettava toisen kunnan, nimittäin Oulunkylän kautta kiertämällä. Kun kaikki liikenne ja tiet johtavat kylästä Helsinkiin, onkin kunnallisten asiain toimittaminen sitäkin hankalampaa, kun paikkakuntalaiset eivät tarvitse muissa asioissa liikkua Helsingin pitäjän keskuksessa.

3) Liikenne Pakinkylästä Helsinkiin johtavilla teillä on hyvin vilkasta. Pääteidenkään tekoon ja niiden kunnossapitoon ei Helsingin pitäjä anna kylälle mitään avustusta. Sentähden onkin täydytty verottaa kyläläisiä teiden kuntoon laittamiseksi aivan ylivoimaisesti. Tiet Pakinkylässä ovat huonommassa kunnossa kuin missään Helsingin ympäristössä.

4) Kansakouluolot ovat myöskin epätyydyttävät. Ylempi kansakoulu on kylän toisessa päässä likellä Tuomarinkylän kartanoa, jonne on varsinaisen, myöhemmin muodostuneen Pakinkylän keskukselta noin 3 km. matka. Alakansakoulu toimii aivan puutteellisessa vuokrahuoneustossa, erillään yläkoulusta.

5) Paikkakunnalla on järjestysvaltaa edustanut 1 ainoa poliisikonstaapeli. Uudistetuista pyynnöistä huolimatta ei ole saatu tänne lisää poliisivoimaa. Kun kai-

ken lisäksi varsinaisen kylän keskellä on laaja alue kaupungin metsämaata, siirtyy kaupungista näihin metsiin ja niissä oleviin juoksuhautoihin ajoittain kaikenlaatuisia epäilyttäviä aineksia harjoittamaan mitä raainta elämää.

6) Osoitukseksi siitä, miten lapsipuolen asemassa Helsingin pitäjää on pitänyt Pakinkylää, mainittakoon, ettei kylään ole saatu pyydettyä ja niin tuiki tarpeellista viranomaista kuin kättilö on, puhumattakaan muista vähemmän tarpeellisista toimenpiteistä kylän eduksi.

7) Jo asemaansa nähden on Pakinkylä ikäänkuin jatkoa Helsingin esikaupungeille Käpylästä päin. Sitä silmälläpitäen onkin laadittu kylän rakennus- ja tiejärjestelmänkin. Kaupunkiin liitettynä ja saatuaan liikennevälineensä parannetuiksi, tulisi kylä entisestään laajenemaan ja asutus lisääntymään. Silloin kohoaisi niin yksityisten kuin kaupungin maiden arvo entisestään. Vaikkakin Pakinkylän väestö on pääasiassa työväestöä, maksaa se huomattavan määrän veroja Helsingin pitäjälle. Kuitenkin köyhäinhoitomenot ovat kylän asukasmäärään nähden olleet hyvin vähäiset.»

Helsingin maalaiskunnan valtuusto käsitteli asiaa lokakuun 10 päivänä 1927. Lausuntoaan valtuusto esitti »että koska kysymys eräiden Helsingin pitäjän alueiden erottamisesta parhaillaan on yhteisen valmistelun alalla, valtuusto ei katso syytä olevan ruveta yksityisiä alueita eroittamaan ennen tämän kysymyksen loppuratkaisua, minkä tähden valtuusto puolestaan vastustaa hakijain anomusta, erittäin kun hakemuksen perustelussa esiintuodut seikat suureksi osaksi ovat yhtäläiset koko kunnassa, eikä kuvaile yksinomaan Pakinkylässä vallitsevia epätyydyttäviä oloja, ja asiaa näin ollen ei ole ratkaistava ainoastaan pienen osan vaan koko pitäjän etua silmällä pitäen».

Huopalahden piirin nimismies puolsi lokakuun 22 päivänä 1927 anomuksen hyväksymistä pitäen asiaa riippumattomana muista ajateltavista yhdistämisistä.

Helsingin kihlakunnan kruunuvouti yhtyi marraskuun 7 päivänä 1927 antamassaan lausunnossa perusteluitta maalaiskunnan valtuuston antamaan lausuntoon.

Kihlakunnan henkikirjoittaja sensijaan yhtyi puolestaan marraskuun 22 päivänä 1927 antamassaan lausunnossa Pakinkylän asukkaiden esittämiin perusteluihin ja piti hyvin suotavana, että anomus hyväksyttäisiin ja käsiteltäisiin muista liitoskysymyksistä erillisenä kysymyksenä.

Kaupunginvaltuusto ilmoitti syyskuun 5 päivänä 1928 antamassaan lausunnossa, ettei se katsonut voivansa antaa asiallista lausuntoa ehdotuksesta, ennenkuin sen asettaman esikaupunkivaltuuskunnan mietintö oli annettu valtuuston käsiteltäväksi.

Palauttaessaan asiakirjat lokakuun 3 päivänä 1928 sisäasiainministeriölle ehdotti maaherra Helsingin maalaiskunnan ja Helsingin kaupunginvaltuuston lausuntoihin viitaten, että Pakinkylän liittäminen kaupunkiin toistaiseksi saisi raueta.

Kun selvitysmies tämän jälkeen lokakuun 22 päivänä 1928 asetettiin, lähetettiin asia selvitysmiehen valmisteltavaksi.

3. PUKINMÄEN LIITTÄMINEN KAUPUNKIIN.

On aikaisemmin mainittu, että Malminkylän ja Tapaninkylän asukkaat v. 1925, kun tuli tunnetuksi, että Helsingin maalaiskunnan valtuusto oli päättänyt anoa Malmi- ja Tapaninkyläliittämistä kaupunkiin, ryhtyivät vastatoimenpiteenä aloitteeseen näitten kyläliittämisen muodostamisesta itsenäiseksi maalaiskunnaksi. Tähän uuteen kuntaan olisi aloitteentekijäin suunnitelmien mukaan ollut luettava myös Pukinmäen esikaupunkialue ja taajaväkinen yhdyskunta.

Tämä suunnitelma ei miellyttänyt Pukinmäen asukkaita. Keväällä 1925 pidettiin Pukinmäellä useita yleisiä kokouksia, joissa Pukinmäen vastaista asemaa Helsingin ympäristön kunnallisen jaoituksen uudistamisessa pohdittiin. Toukokuun 10 päivänä

pidetyssä yhdyskunnan asujamiston kokouksessa päätettiin vihdoin määritellä yhdyskunnan asujamiston kanta seuraavasti:

1) Pukinmäen huvilayhdyskunta ei halua liittyä mahdollisesti perustettavaan Malmi—Tapaninkylän kuntaan, johon se Malmin äänestysalueeseen toistaiseksi kuuluvana on kysymyksessä olevan uuden kunnan puuhaajien taholta suunniteltu liitettäväksi.

2) Pidettiin luonnollisempana ja paikkakuntalaisten puolesta toivottavana, että Pukinmäen huvilayhdyskunta mahdollisimman pian tulisi liitetyksi Helsingin kaupunkiin ja päätettiin ryhtyä tätä liittämistä kiirehtimään.

3) Jos näyttäytyy, että yhdyskunnan liittäminen Helsingin kaupunkiin tulee pitempään viivästymään, päätettiin ryhtyä toimenpiteisiin yhdyskunnan ja mahdollisesti eräiden siihen liittyvien alueiden muodostamiseksi omaksi kunnaksi.

4) Kunnes kysymys yhdyskunnan alueen liittamisestä Helsingin kaupunkiin tai sen muodostaminen omaksi kunnaksi tulee ratkaistuksi, pidettiin yhdyskunnalle edullisempana pysyä Helsingin maalaiskunnan yhteydessä erikseen taajaväkisenä yhdyskuntana senaatin v. 1915 tekemän päätöksen mukaisesti.

Mainitussa kokouksessa asetettiin toimikunta saattamaan nämä kokouksen toivomukset asianomaisten viranomaisten tietoon. Toimikunta tekikin kesäkuussa 1925 kaupunginvaltuustolle esityksen Pukinmäen liittamisestä kaupunkiin. Esitys lähetettiin sittemmin lausunnon antamista varten kaupunginvaltuuston v. 1920 asettamalle esikaupunkivaltuuskunnalle, joka ei kuitenkaan ryhtynyt esitystä käsittelemään erillisenä asiana. Kun kaupunginvaltuusto kesäkuun 12 päivänä 1929 myönsi valtuuskunnalle vapautuksen toiminnastaan, päätti valtuusto samalla liittää esityksen johdosta syntyneet asiakirjat pöytäkirjaansa ja poistaa asian valtuuston diariosta.

5. GRANKULLAN KAUPPALAN ALUEEN LAAJENTAMINEN.

Paitsi niitä erillisiä aloitteita, joita on olemassa edellämainittujen alueiden liittamisestä kaupunkiin, on tehty eräitä kaupungin ympäristön kunnallisen jaonituksen uudestaanjärjestämisessä huomioonotettavia liitosaloitteita, jotka koskevat Grankullan kauppalan alueen laajentamista.

Sen esikaupunkiväestön keskuudessa, mikä asuu Grankullan kauppalan pohjoispuolella Espoon maalaiskuntaan kuuluvissa Bembölen ja Karvasbackan kylissä, on kauan harkittu mahdollisuuksia tämän asutuksen kunnallisen aseman uudestaanjärjestämiseen. Asujamiston yleisenä toivomuksena on ollut, että tämä Grankullan kauppalaan välittömästi rajoittuva asutus liitettäisiin kauppalaan. Lokakuun 15 päivänä 1933 pitivät tämän seudun asukkaat kokouksen, jossa päätettiin ryhtyä toimenpiteisiin tällaisen muutoksen aikaansaamiseksi. Asiaa valmistamaan asetettiin komitea, joka esitti mietintönsä uudelle maaliskuun 18 päivänä 1934 pidetylle kokoukselle. Kokouksen päätöksen mukaisesti jätettiin toukokuun 9 päivänä 1935 valtioneuvostolle esitys asiasta.

Samanlainen tyytymättömyys Grankullan kauppalan ympäristön kunnallisiin oloihin, mikä on aiheuttanut edellämainitun kauppalan pohjoispuolella olevan esikaupunkiväestön anomuksen, on aiheuttanut toimenpiteitä myös kauppalan eteläpuolella Espoon maalaiskunnan alueella olevan esikaupunkiasutuksen siirtämisestä kauppalaan kuuluvaksi. Helmikuun 15 päivänä 1932 esitettiin tämän alueen väestön taholta kauppalanviranomaisille, että kauppala ottaisi virallisen aloitteen eräitten asuntotilojen siirtämisestä Smedsbyn kylästä kauppalaan. Kun kauppalan viranomaiset eivät asiassa ryhtyneet mihinkään toimenpiteisiin, jätti 17 tämän seudun huvilanomistajaa toukokuun 11 päivänä 1935 valtioneuvostolle esityksen samasta asiasta.

Kun edelläesitetyllä tavalla oli herätetty kysymys Grankullan kauppalan alueen yleisestä laajentamisesta, pantiin erään kauppalan itäpuolella sijaitsevan teollisuus-

laitoksen, Grankullan Saviteollisuus OY:n puolesta myös vireille pieni liitoskysymys. Sanottu yhtiö esitti toukokuun 8 päivänä 1935 valtioneuvostolle annetussa anomuksessa, että yhtiön omistama teollisuustontti, Tiilimaa, R. N:o 1¹⁸-niminen tila Espoon maalaiskunnan Klobbskogin kylässä erotettaisiin Espoon maalaiskunnasta ja liitettäisiin Grankullan kauppalaan.

Kaikki tässä mainitut esitykset on lähetetty selvitysmiehen käsiteltäviksi.

6. VALTION SELVITYSMIEHEN ASETTAMINEN.

Toiveet siitä, että kaupunginvaltuuston v. 1920 asettama ja laajoin valtuuksin varustama esikaupunkivaltuuskunta saisi työnsä päätökseen, raukesivat vähitellen. Valtuuskunnan asettamisen jälkeen keskeytyi kaupungin ympäristön kunnallisen jaoituksen kehittäminen vuosikymmeneksi ja sinä aikana muodostuivat olot yhä sekavammiksi ja järjestämätön esikaupunkiasutus sai esteettömästi laajentua. Esikaupunkien väestö kasvoi tänä aikana melkein kaksinkertaiseksi. Jonkinlaisena puolustuksena valtuuskunnan työn viivästykselle voidaan ehkä esittää, että myöskin niitten uusien lakien valmistuminen, joitten aikaansaamista valtuuskuntaa asetettaessa pidettiin kaupungin alueen järkipärisen laajentamisen edellytyksenä, lykkyäytyi vuodesta toiseen. Laki kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annettiin, kuten on mainittu, vasta toukokuun 19 päivänä 1925, samoin kuin sitä täydentävä laki maan siirtämisestä eräissä tapauksissa kameraalisessa suhteessa hallinto- tai tuomiopiiristä toiseen. Asemakaavalaki, jonka m. m. tuli antaa kaupunkikunnalle tarpeelliset valtuudet yksityisen maalle syntyneen esikaupunkiasutuksen järjestämiseen, annettiin vieläkin myöhemmin, vasta huhtikuun 31 päivänä 1931. Kolmas laki, jonka säätämistä jo kaupunginvaltuuston asettama esikaupunkivaliokunta v. 1912 esittämässään lainsäädäntöohjelmassa piti tärkeänä renkaana esikaupunkiolojen järjestämistä tarvoittavassa lainsäädännössä, nimittäin uusi laki taajaväkisistä yhdyskunnista, saatiin vasta toukokuun 22 päivänä 1931.

Tällä välin oli, kuten edellä on osoitettu, valtuuskunnan toiminnasta riippumatta ja osaksi tyytymättömyydestä valtuuskunnan työn viivästytykseen, pantu vireille useita varsin laajakantoisia kysymyksiä vallitsevan kunnallisen jaoituksen muuttamisesta. Nämä aloitteet olivat kysymykset Huopalahden kunnan jakamisesta, Leppävaaran asemaseudun eroamisesta Espoon maalaiskunnasta, Malminkylän ja Tapaninkylän muodostamisesta kauppalaksi ja eri asiana näitten kylien liittämistä kaupunkiin, Suomenlinnan muodostamisesta eri kunnaksi, Pakinkylän liittämistä kaupunkiin sekä samoin Pukinmäen liittämistä kaupunkiin. Eräät muut alueelliset järjestelykysymykset, joita toivottua selvittelyä odottaessa ei oltu pantu muodollisesti vireille, odottivat ratkaisuaan, kuten Herttuaniemen suunnitellun satama- ja teollisuusalueen liittäminen kaupunkiin sekä Helsingin ja Espoon pitäjien toisessa yhteydessä tarkemmin käsitellyt seurakunnallisen jaoituksen uudestaanjärjestelyt.

Kun tämän lisäksi oli osoittautunut, että vireilläolevia tai odottavia alueellisia uudestaanjärjestelyjä oli mahdotonta toteuttaa erillisinä kysymyksinä, vaan että kaikkia näitä asioita oli käsiteltävä kokonaisuutena ja kun kysymys Helsingin ympäristön kunnallisen jaoituksen uudestaanjärjestämisestä yleisen edun kannalta oli muodostunut tärkeäksi, katsoi vihdoim sisäasiainministeriö olevansa kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain 27 §:n 2 momentin nojalla pakoitettu panemaan vireille kysymyksen kaupungin ympäristön hallinnollisen jaoituksen uudestaanjärjestämisestä. Lokakuun 22 päivänä 1928 määräsi ministeriö allekirjoittaneen Harvian selvitysmieheksi asiassa.

Selvitysmiehelle annettu toimeksianto on näin kuuluva:

»Viime vuosien kuluessa on Valtioneuvostoon jätetty useita anomuksia, jotka tarvoittavat Helsingin kaupungin ympäristössä sijaitsevien erinäisten alueiden liittämistä

kunnallisessa, hallinnollisessa, oikeudellisessa ja kirkollisessa suhteessa Helsingin kaupunkiin. Lisäksi on Valtioneuvostolle tehty useita anomuksia uusien kuntien muodostamisesta Helsingin ympäristössä olevien kuntien erinäisistä osista.

Näiden anomusten johdosta ja koska Helsingin kaupungin ympäristöissä, verrattain laajalla alueella, on lukuisia taajaväkisiä asutuskeskuksia, jotka luonteeltaan ovat katsottavat joko mainitun kaupungin esikaupungeiksi tai siihen taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti muuten läheisesti liittyviksi ja useat näistä asutuskeskuksista kipeästi kaipaavat kaupunkimaista säännöstelyä asemakaava- ja rakennusoloihin, terveydenhoitoon, palosuojelukseen ja järjestyksenpitoon nähden, on sisäasiainministeriö kunnallisen jaoituksen muuttamisesta toukokuun 19 päivänä 1925 annetun lain 27 §:n 2 momentin nojalla päättänyt, että selvitettäväksi on otettava koko laajuudessaan kysymys siitä, missä määrin näitä alueita olisi, kunnallista jaoitusta muuttamalla, siirrettävä Helsingin kaupunkiin kuuluviksi; ja on sisäasiainministeriö määrännyt Teidät, Herra Johtaja, suostumukseenne mukaisesti, toimittamaan tässä asiassa mainitun lain VIII luvussa säädetyn selvityksen ja sen nojalla ministeriölle antamaan lain 31 §:ssä mainitun ehdotuksen, huomioonottamalla myös, mitä saman lain 4 §:ssä säädetään.

Mitä tulee sen alueen laajuuteen, johon selvitys olisi kohdistettava, niin ei ministeriö asian nykyisessä vaiheessa katso tarpeelliseksi siitä antaa tarkempia ohjeita. Kuitenkin on ministeriö pitänyt suotavana, että selvitys olisi ulotettava koskemaan ainakin sitä aluetta, joka ylempään asteen itsehallintoa ja maan jakamista lääneihin ja maakuntiin koskevassa komiteamietinnössä vuodelta 1923 (siv. 133—134) on ehdotettu kuuluvaksi n. k. Helsingin hallintoalueeseen.»

Tämän määräyksen ohessa lähetettiin sisäasiainministeriöstä selvitysmiehelle seuraavat kunnallisen jaoituksen muuttamista koskevat alotteet, nimittäin:

- 1) Anomus Huopalahden kunnan jakamisesta kahdeksi eri kunnaksi.
  - 2) Anomus Albergan taajaväkisen yhdyskunnan muodostamisesta itsenäiseksi kunnaksi.
  - 3) Anomus Pakinkylän yhdistämisestä Helsingin kaupunkiin.
  - 4) Anomus erinäisten Suomenlinnan linnoitusalueeseen kuuluvien saarien erottamisesta nykyisistä kunnistaan ja liittämistä yhteen itsenäiseksi kunnaksi.
- Myöhemmin on ministeriöstä lähetetty selvitysmiehelle seuraavia kysymyksiä koskevat asiakirjat, nimittäin
- 5) Tammikuun 8 päivänä 1929 Haagan kauppalanvaltuuston anomus Huopalahden kunnan pohjoisosan liittämistä Haagan kauppalaan.
  - 6) Maaliskuun 15 päivänä 1929 anomus Malminkylän ja Tapaninkylän muodostamisesta kauppalaksi.
  - 7) Marraskuun 27 päivänä 1929 Helsingin maalaiskunnan valtuuston anomus Malminkylän ja Tapaninkylän liittämistä Helsingin kaupunkiin.
  - 8) Marraskuun 22 päivänä 1933 Espoon kunnanvaltuuston anomus Albergan maalaiskunnan muodostamisesta.
  - 9) Toukokuun 15 päivänä 1934 Espoon maalaiskunnassa sijaitsevan n. s. Viherlaakson alueen asukkaiden anomus tämän alueen liittämistä Grankullan kauppalaan.
  - 10) Toukokuun 15 päivänä 1934 Grankullan Saviteollisuus OY:n anomus yhtiön omistaman teollisuusalueen siirtämisestä Espoon maalaiskunnasta Grankullan kauppalaan.
  - 11) Toukokuun 19 päivänä 1934 eräitten Espoon maalaiskunnan Smedsbyn kylän asukkaiden anomus Grankullan kauppalan eteläpuolella olevan huvila-alueen liittämistä kauppalaan.

IV OSA
SELVITYSMIEHEN EHDOTUKSET

I LUKU. JAOITUSMUUTOSTEN YLEISET PERUSTELUT.

1. JAOITUSMUUTOSTEN MUODOLLISET EDELLYTYKSET.

Kunnallisen jaoituksen muuttamisesta toukokuun 19 päivänä 1925 annettu laki on luonut toisen pohjan voimassaolevaan kunnalliseen jaoitukseen tehtävien muutosten käsittelylle kuin se, mikä oli olemassa silloin, kun alkuaan ruvettiin keskustelemaan Helsingin esikaupunkiliitoksista ja myös kun kaupunginvaltuuston v. 1920 asettama esikaupunkivaltuuskunta oli toimessa.

Sanottu laki määrittelee niinhyvin ne asialliset edellytykset, joitten vallitessa kunnallisen jaoituksen muutoksiin voidaan ryhtyä, kuin sen menettelyn, jota on noudatettava muutoksia valmisteltaessa ja käsiteltäessä.

Lain 2 §:n mukaan »kunnallista jaoitusta voidaan muuttaa:

jos siten edistetään tai helpotetaan kunnallisten tehtävien täyttämistä;

jos kunta tarvitsee lisää aluetta asuntoja, teollisuutta, liikenne- tai muita senkaltaisia tarkoituksia varten tai turvatakseen luonnollisen ja säännöllisen laajenemisensa;

jos muutos on omiaan huojentamaan tai tasoittamaan kunnallisia rasituksia tai muuten edistämään yhteiskunnallista tai taloudellista kehitystä; taikka

jos muutoksen havaitaan muulla tavoin tuottavan etua.

Niinikään voidaan sellainen muutos panna toimeen:

jos voimassaoleva jaoitus aiheuttaa epätydyttäviä esikaupunkioiloja, ehkäisee kunnallista kehitystä, epäsäännöllisyydellään vaikeuttaa kunnallishallintoa taikka muuten havaitaan sopimattomaksi.»

Saman lain 3 §:ssä on annettu säännökset siitä, minkä edellytysten vallitessa kunnallista jaoitusta voidaan muuttaa n. s. pakkoliitoksena. Pykälä kuuluu seuraavasti:

»Jos kunta, jota jaoituksen muutos koskee, tätä vastustaa, pantakoon se toimeen ainoastaan, milloin muutos havaitaan tarpeelliseksi huomattavan epäkohdan ehkäisemiseksi, poistamiseksi tai vähentämiseksi taikka milloin tärkeä yleinen etu sitä muutoin vaatii.

Jos sellaisen kiinteistön omistaja tai haltija, jota jaoituksen muutos koskee, vastustaa muutosta, älköön se estäkö muutoksen toimeenpanoa.»

Mitä tulee tämän lain säännöksiin jaoituksen muutoksessa noudatettavasta menettelystä, niin edellyttää laki, että vähänkin suurempien muutosten valmistelu yleensä annetaan erityisen selvitysmiehen suoritettavaksi.

Selvitysmiehen laadittavan selvityksen tulee kohdistua kaikkiin kysymykseen vaikuttaviin asianhaaroihin. Siinä on erityisesti tarkattava, katsotaanko puheenalaisen kunnallisen jaoituksen muutoksen aiheuttavan muutosta myöskin kirkolliseen, hallinnolliseen tai oikeudelliseen jaoitukseen.

Selvityksessä on kuultava kuntaa, sen eri osia ja taajaväkistä yhdyskuntaa sekä suotava jokaiselle, jonka oikeutta suunniteltu muutos voi koskea, tilaisuus antaa siitä lausuntonsa.

Jos kunnan jonkin osan asukkaat tahtovat jaoituksen muutosta koskevassa asiassa erikseen käyttää puhevaltaansa ja valvoa etujaan, niin on asia, ellei kunnan osalla ole

omaa päättävää elintä, otettava käsiteltäväksi sellaisessa yhteisessä piirikokouksessa, josta maalaiskuntain kunnallislaissa säädetään.

Selvitysmiehellä on oikeus kuuluttaa tai asianomaisilla kuulututtaa kouksia.

Sen jälkeen kuin yllämainitut asianomaiset ovat antaneet lausuntonsa ja selvitysmies niitten perusteella on laatinut tarpeellisen ehdotuksensa, on selvitys ehdotuksineen lähetettävä valtioneuvostolle.

Kunnallisen jaoituksen muuttamisesta määrää valtioneuvosto.

Jos kunnallisen jaoituksen muutos näyttää aiheuttavan muutoksen muuhunkin jaoitukseen, on selvitysmiehen lähettäessään selvityksensä valtioneuvostolle siitä valtioneuvostolle ilmoitettava.

Kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annettua lakia, jonka eräitä pääkohtia tässä on selostettu, täydentää samana päivänä kuin tämä laki annettu laki maan siirtämisestä eräissä tapauksissa kameraalisessa suhteessa hallinto- tai tuomiopiiristä toiseen.

2. KAUPUNGIN TALOUSPIIRIN KUNNALLINEN KESKITTÄMINEN (ESIKAUPUNKILIITOKSET).

Lähdettäessä perustelemaan kaupungin ympäristön nykyiseen kunnalliseen jaoitukseen tehtäviä muutoksia voidaan kaiken sen jälkeen, mitä tässä selvityksessä on esitetty kaupungin ympäristössä vallitsevista yhteiskuntataloudellisista ja kunnallisista oloista, yhteenvetona todeta, että kaupungin väestön sijoittuminen kaupungin alueen ulkopuolelle, t. s. esikaupunkien syntyminen, on syistä, mitkä nykyään vaativat muutosta kaupungin ympäristön kunnalliseen jaoitukseen, pääsyy.

Kaupungin ympäristöön muodostuneen esikaupunkiasutuksen syntyä, kehitysvaiheita ja nykyistä laajuutta on yksityiskohtaisesti valaistu tämän mietinnön II osassa, »Kaupunkia ympäröivän maaseudun kaupunkilaistuminen». Sivuilla 68—69 on luettelo nykyään olemassa olevista esikaupungeista. Näitten maantieteellinen asema ja asukasluku v. 1930 selviää karttaliitteestä III.

Kaupungin väestön siirtymisestä kaupunkia ympäröivälle maaseudulle aiheutuva tämän maaseudun kaupunkilaistuminen ilmenee asiaa yhteiskuntataloudelliselta kannalta tarkastettaessa monella tavoin.

Kaupunkilaistuminen ei ole rajoittunut ainoastaan siihen, että kaupunkilaiselinkeinojen varassa elävää väestöä on sijoittunut asumaan maanviljelijäväestön asuin-sijoille, tunkien laajoilla alueilla alkuperäisen väestön kokonaan pois. Esikaupunkiasutuksen kansoittamilla alueilla asui v. 1930 toimitetun väestölaskennan tulosten mukaan 35,344 henkeä. Viimeisten käytettävänä olleitten henkikirjoitustietojen eli vuoden 1933 henkikirjoituksen mukaan oli esikaupunkialueiden asukasluku noin 35,440 henkeä.

Esikaupunkiasutuksen aiheuttama maaseudun kaupunkilaistuminen ilmenee myös asunto- ja kiinteistöoloissa. V. 1930 toimitetussa asunto- ja kiinteistölaskennassa todettiin, että esikaupunkialueilla oli 5,916 rakennettua kiinteistöä, 11,833 huoneistoa ja 33,663 huonetta, joista 28,734 käytettiin yksinomaan asumiseen.

Erittäinkin ympäristön maanomistusoloissa on kaupunkilaistuminen ollut mitä perusteellisimmin. Kun niissä kahdessa maalaiskunnassa, mitkä alkuaan muodostivat kaupungin ympäristön, nimittäin Helsingin ja Espoon maalaiskunnassa, v. 1901 oli ainoastaan 496 maanomistajaa, jotka yleensä kukin omistivat vain yhden tilan, oli tilojen lukumäärä v:n 1933 alussa vastaavalla alueella 12,474. Varsinaisilla esikaupunkialueilla oli tilojen lukumäärä 11,883. Tämä tilojen lukumäärän suunnaton nousu aiheutuu siitä, että maat on ositettu esikaupunkiväestölle tarkoitetuiksi asuntotiloiksi. Tiloja, joitten pinta-ala oli alle 0.5 ha:n, oli viimeksimainittuna ajankohtana varsinaisilla esikaupunkialueilla 8,899 ja 0.5—1 ha:n suuruisia tiloja 1,551. Tiloja,

joita on pidettävä esikaupunkiväestölle tarkoitettuina, vaikka kaikki eivät vielä olleet tähän tarkoitukseen käytettyjä, oli siten esikaupunkialueilla 10,450.

Maanomistusolojen kaupunkilaistuminen ilmenee edelleen siitä, että kaupungin ympäristössä 5,173 ha maata on siirtynyt kaupungin omaisuudeksi, samoin kuin siitä, että sellaisten yhtiöiden hallussa, jotka harjoittavat ammattimaista asuntontonttien myyntiä, on maata 2,069 ha.

Ympäristön kaupunkilaistumisen merkkejä on vihdoin sekin, että kaupungin ympäristöön on syntynyt joukko teollisuuslaitoksia. Käytettävissä olevien tietojen mukaan on niitä esikaupunkialueilla noin 50, niitten työntekijäin lukumäärä nousee yli 750 ja vuosituotannon arvo yli 75 milj. markan.

Niitten muutosten kautta, joita tällä tavoin on tapahtunut kaupungin ympäristön yhteiskuntataloudellisissa oloissa, on kaupungin talouspiiri tosiasiallisesti laajentunut kauas kaupungin nykyisen kunnallisen alueen rajojen ulkopuolelle. Kaupunkikunnan ja kaupungin talouspiirin rajat eivät siten enää lankea yhteen. Valitsevat olot eivät siten enää tässä kohden täytä vaatimuksia, joita on asetettava tarkoituksenmukaiselle kunnalliselle jaoitukselle.

Kunnallisten itsehallintoyhdyskuntain olemassaolon perustana ja kunnallisen jaoituksen perusteena tulee olla määrätyn alueen väestön paikallisten etujen ja harrastusten yhteisyys. Tämän perusteen tulee olla ja sitä on myös kautta aikojen pidetty ratkaisevana valtion alueen jakamisessa kuntiin yleensä. Kunnan tulee t. s. olla määrätyn talouspiirin hallinnollinen vastine. Vielä tärkeämpää kuin tämän näkökohdan huomioonottaminen maanviljelijäväestön asumien maalaiskuntien alueitten välisissä rajankäynneissä, on tämä silloin, kun on määrättävä toisistaan yhteiskuntataloudelliselta kannalta suuresti eroavien talouspiirien kunnalliset rajat. Kaupungin talouspiiriin kuuluvalla väestöllä, niinhyvin sillä, joka asuu varsinaisessa asutuskeskuksessa, kuin sillä, joka keskipakoisesti on levinnyt tämän keskuksen ympäri, on määrätty yhteiset paikalliset edut ja harrastukset, jotka suuresti poikkeavat kaupunkia ympäröivän maaseudun maanviljelijäväestön paikallisista eduista ja harrastuksista. Tarkoituksenmukaisesti järjestetyltä kunnalliselta jaoitukselta vaaditaan näin ollen, että koko tämä talouspiiri muodostaa oman kuntansa.

Kaupungin talouspiirin eri osien keskittäminen saman kunnan hallintoon on yleisen edun kannalta monessa suhteessa välttämätön.

Erikoisen selvänä ilmenee tämänlaisen keskityksen tarve sillä kunnallishallinnon alalla, mikä tavallaan muodostaa kaupunkien kunnallishallinnon tärkeimmän erikoisan, asemakaava- ja rakennustoimen alalla. Ikivanha käytäntö sekä voimassa oleva v:n 1931 asemakaavalain ja siihen liittyvien lakien ja asetusten kautta uudistettu lainsäädäntö määräävät kaupunkimaisen asutuksen asemakaavallisen johtamisen ja ohjaamisen kaupunkikunnan tehtäväksi, jopa antavat kaupunkikunnalle n. s. asemakaavamonopoolin. Lainsäätäjän siten edellyttää, että kaupungin asutuksen laajentaminen tapahtuu keskitetyn johdon alaisena, järjestelmällisesti ja siten, ettei kaupungin ympäristön rakentaminen muodostu esteeksi järjestetyn asutuksen kehittymiselle. Rakennustoiminnan säännöstelyn ja valvonnan avulla ylläpitävät kaupunkikunnat määrättyä rakennus- ja asuntotasoa, joka vuosikymmenien kokemusten tuloksena tyydyttää kaupunkimaiselle asutukselle kunakin ajankohtana asetettavat vaatimukset ulkomuotoon, kestävyYTEEN, paloturvallisuuteen ja terveydellisyyteen nähden. Tämä järjestelmä rikkoutuu, jos kaupungin talouspiirissä on alueita, joihin kaupunkikunnan asemakaavavalta ei ulotu. Syntyy itsenäisiä asutusryhmiä, esikaupunkeja, joitten asemakaavalojen järjestely aikanaan rasittaa koko kaupungin talouspiirin väestöä. Yhteiskunnalliselta kannalta arveluttavinta on, että näissä valvonnan ulkopuolelle jätetyissä asutusryhmissä vakaantuu elin- ja asumistaso, joka on alempi kuin se, minkä kehitys on osoittanut kaupunkimaiselle asutukselle tarpeelliseksi. Tämä aiheuttaa vuorostaan terveydellisiä epäkohtia, yhteiskunnallista tyytymättömyyttä ja myös työvoiman tarjontaa alipalkkoihin, mikä kaikki monella

tavoin välillisesti tai välittömästi vaikuttaa epäedullisesti kaupungin talouspiirin pääväestön oloihin.

Kun kaupungin talouspiiriin kuuluvasta väestöstä osa joutuu kaupungin kunnallisten rajojen ulkopuolelle, häiriintyy tavallisesti myöskin niitten kunnan asiaksi jätettyjen eriluontoisten hallintotohtävien hoito, mitkä yhdessä muodostavat julkisen huoltotoiminnan.

Väestöä, mikä siirtyy kaupungista esikaupunkeihin, kutsutaan toisinaan kaupungin »liikaväestöksi». Nimitys on, mikäli sillä tahdotaan kuvata esikaupunkiväestön asemaa kaupungin tuotannollisessa elämässä, harhaanjohtava.

Suurin osa Helsingin esikaupunkiväestöä saa jatkuvasti toimeentulonsa itse kaupungissa sijaitsevilla tuotantolaitoksissa, liikkeissä ja virastoissa. V. 1930 toimituksessa väestölaskennassa todettiin, että kaupungissa toimessa olevia esikaupunkialueiden asukkaita oli 6,100. Tämä oli 33,6 % esikaupunkialueilla asuvien itsenäisten elinkeinonharjoittajain ja muiden n. s. päähenkilöiden määrästä, mikä prosenttiluku kuitenkin ilmeisesti on liian alhainen (kts. sivu 90). Huomattava osa esikaupunkiväestöä on siten kaupungin talouspiirissä samassa asemassa kuin itse kaupungin väestö.

Tosiasia kuitenkin on, että tämän pysyväisesti kaupungin tuotannolliseen elämään sijoitetun väestön ohessa esikaupunkeihin asettuu kaupungissa toimeentulonsa saavaa väestöä, jonka asema kaupungin talouselämässä on heikompi. Yleinen ilmiö näyttää olevan, että osa esikaupunkiväestöä on suhdanteiden vaihteluille tuntuvasti alttiimpaa kuin varsinainen kaupunkiväestö. Pulakausina joutuu osa esikaupunkiväestöä nopeammin ja laajemmassa mitassa kuin varsinainen kaupunkiväestö työttömäksi ja julkisen huollon tarpeeseen. Tämän ohessa jokin määrä kaupungin säännöllisissäkin oloissa taloudellisesti heikointa väestöainesta esikaupunkien halvempien elantokustannusten, erittäinkin asutuskustannusten houkuttelemina, hakeutuu esikaupunkeihin. Huoltokustannukset, mitkä esikaupunkiväestö asianomaisille kunnille aiheuttaa, ovat senkinvuoksi kaupunkikunnan vastaaviin kustannuksiin nähden erikoisasemassa, että esikaupunkiväestöstä, kuten tässä selvityksessä on osoitettu (kts. sivu 91—92), suurempi osa on perheellisiä ja myös lapsirikkaampia kuin varsinaisesta kaupunkiväestöstä.

Esikaupunkiväestön aiheuttamat erilaatuiset huoltomenot, köyhäinhoito, lastensuojelu, sairaanhoito ja työttömyyshuolto, joutuvat rasittamaan kuntaa tai kuntia, jotka eivät, kuten itse kaupunkikunta, voi nojata talouttaan kaupungin talouspiirin verotuspohjan kantaosaan, vaan ainoastaan erääseen vähäiseen osaan talouspiirin verotuspohjaa. Paitsi sitä, että tähän asemaan joutuvat kunnat ovat pakoitettut huoltotoiminnassaan ylläpitämään alemmaa tasoa kuin kaupunkikunta, muodostuvat näitten kuntien huoltomenot kunnalle ja kunnan jäsenille tuntuvasti rasittavammiksi kuin kaupunkikunnalle ja sen jäsenille, voivatpa nämä menot muodostua näille kunnille ylivoimaisiksikin. Epäsuhde huoltomenojen ja verotuspohjan välillä kärjistyy tavallisesti pula-aikoina, jolloin esikaupunkikunnassa niinhyvin verotetut tulot laskevat kuin huoltomenot nousevat herkemmin ja voimakkaammin kuin kaupunkikunnassa. Asianomaiset lukusarjat eri liitosalueilta antavat tästä selvän kuvan. Tästä johtuu myöskin se yleisesti havaittu ilmiö, että kunnat, joissa on esikaupunkiasutusta, yleensä pulavuosina ja työttömyyskausina voimakkaammin valittavat esikaupunkirasitusta ja vaativat esikaupunkiliitosten toteuttamista kuin taloudellisesti hyvinä vuosina.

Huoltomenoista puhuttaessa on syytä viitata myös erääseen toiseen kutakin liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä tarkemmin osoitettavaan epäkohtaan, mikä aiheutuu siitä, että kaupungin talouspiiri jakaantuu useisiin kuntiin.

Kaupungin talouspiirin sisällä on muuttoliike kaupungista esikaupunkeihin ja päinvastoin sekä esikaupungista toiseen vilkkaampi kuin yleensä muuttoliike kunnasta toiseen. Tämä synnyttää ensinnäkin vaikeuksia avustettavaksi joutuvien henkilöiden

kotipaikkaoikeuden määrittelemisessä, mutta ennen kaikkea tilanne johtaa laajaan köyhäinhoidolliseen korvaussuhteeseen siitä aiheutuvine hallinto- ja oikeudenkäyntikuluineen talouspiiriin kuuluvien kuntien kesken. Talouspiirin köyhäinhoidolle ja myös asianomaisten kuntien taloudelle haitallisena on pidettävä sitäkin, että annetun köyhäinhoidon korvausten periminen laajassa mitassa muodostuu korvauksen perimiseksi toisen kunnan hyväksi, minkä perimisen käytäntö on osoittanut sangen vähän tehokkaaksi. Huoltotoiminnan hallinto muodostuisi ilmeisesti yksinkertaisemmaksi ja avustustoiminta järkiperaisemmäksi, jos kaupungin koko talouspiiri olisi yhtenä kuntana.

Kysymys kaupungin talouspiiriin kuuluvan asutuksen keskittämisestä saman kunnan hallintoon ja siten kysymys esikaupunkien liittamisestä kaupunkiin on lopulta oleelliselta osalta eräänlaatuinen kuntainvälinen verotasoituskysymys.

Kunnallisen verorasituksen epätasaisuus on sellaisenaan epäkohta, johon vaaditaan korjausta. Milloin tämä verorasitus jakaantuu epätasaisesti saman taloudellisen kokonaisuuden muodostavaan talouspiiriin kuuluvien kuntien ja samaan talouspiiriin kuuluvan väestön kesken, on epäkohtaa pidettävä tavallista suurempana.

Verorasituksen kuntainvälinen epätasaisuus voi ilmetä ja ilmenee esilläolevassa tapauksessa kahteen suuntaan.

Tavallisinta on, että verorasitus niissä kaupungin ympäristön kunnissa, joissa on esikaupunkeja, on korkeampi kuin kaupunkikunnassa. Tämän ilmiön syitä on edellä selvitetty.

Toinen käytännössä harvemmin esiintyvä verorasituksen epätasaisuuden muoto on se, että esikaupunkikunnan verotus on alempi kuin kaupunkikunnan. Tällainen tilanne syntyy silloin, kun esikaupunkiin sijoittuu joko yksinomaan tai pääosaltaan varakasta tai ainakin turvatussa taloudellisessa asemassa olevaa kaupunkiväestöä. Tällainen väestö aiheuttaa asianomaiselle kunnalle vain vähäisiä huoltomenoja samalla kuin se lisää kunnan verotuspohjaa. Milloin kehitys kaupungin talouspiiriin jossakin osassa saa tämän suunnan, osoittaa erotus kaupunkikunnan ja esikaupunkikunnan verorasituksen välillä usein kasvamisen oireita. Esikaupunkikunta, jossa verotus on alempi kuin kaupunkikunnassa tai muissa esikaupunkikunnissa, muodostuu helposti kaupungin varakkaamman väestön veropakopaikaksi. Kunnallista jaoitusta, joka suosii tällaisen tilanteen syntymistä, on pidettävä epätydyttävänä. Sekä yleiseltä verotuspoliittiselta että yhteiskuntapoliittiselta kannalta on väärin, että osa kaupungin väestöä voi asuinpaikan valitsemisen kautta vetäytyä osasta sitä kunnallista verorasitusta, mikä on osoittautunut tarpeelliseksi kaupunkikunnan hallinnon ylläpitämiseksi ja joka on muitten kaupungin talouspiiriin kuuluvien henkilöiden kannettava.

Kuntainvälisen verorasituksen tasoittaminen on yleensä kysymys, jota lainsäätäjät ei toistaiseksi ole ratkaissut ja jossa myöskin on vaikeata löytää tyydyttävää menettelyä. Sen verorasituksen epätasaisuuden poistaminen, mikä mahdollisesti valtitsee samaan talouspiiriin kuuluvien kuntien välillä, on erikoiskysymys, jonka ratkaisu on yksinkertaisempi ja myöskin lainsäätäjän osoittama.

Esikaupunkien aiheuttaman verorasituksen tasoittamista silmälläpitäen oli v:n 1898 asetuksessa taajaväkisten maalaisyhdyskuntien järjestämisestä eräissä tapauksissa säännös, jonka nojalla kaupunkikunta voitiin velvoittaa ottamaan osaa esikaupungin olojen järjestelykustannuksiin. Tämä järjestelmä, jonka soveltamisesta myös Helsingin esikaupunkiolojen järjestelyssä on tehty eräitä rauenneita yrityksiä (kts. sivut 186—188), on nyttemmin epäkäytännöllisenä ja tuloksettomana lakkautettu. V:n 1931 lakiin taajaväkisistä maalaisyhdyskunnista ei vastaavaa säännöstä enää otettu. Luopumista tästä järjestelmästä perusteltiin nimenomaan sillä, että milloin verorasituksen epätasaisesta jaosta aiheutuvat »epäkohdat ovat muodostuneet niin rasittaviksi, että jotain on tehtävä niiden poistamiseksi, lienee jo päteviä syitä olemassa alueen siirrolle kunnasta toiseen tai muuhun kunnallisen jaoituksen muutokseen, minkä avulla epäkohdista voidaan päästä». Nyttemmin määrää laki kunnallisen

jaoituksen muuttamisesta kunnallisen rasituksen huojentamisen tai tasoittamisen erääksi kunnallisen jaoituksen muutosten tärkeimmäksi edellytykseksi, kuten aikaisemmin esitetty ote tästä laista osoittaa.

Lainsäätäjän näin osoittamaa tietä kaupungin talouspiirissä olevien kuntien verorasituksen tasoittamiseksi on käytettävä niinhyvin silloin, kun esikaupungit aiheuttavat asianomaiselle kunnalle tavallista suuremman tai ylivoimaisen rasituksen, kuin silloin, kun esikaupunkikunnan verorasitus on poikkeuksellisen alhainen. Erikoinen aihe tämän periaatteen soveltamiseen ilmaantuu sellaisessa tapauksessa, että saman kaupunkikunnan ympäristössä on sekä kunnallistaloutta rasittavia että sitä helpottavia esikaupunkeja ja ympäristön kunnallisen jaoituksen muuttaminen yleensä käy tarpeelliseksi. Tällaisessa tapauksessa on asianmukaista ja välttämätöntäkin, että niitä lisärasituksia, joita edellisten esikaupunkien liittäminen kaupunkiin tälle aiheuttaa, lievennetään liittämällä kaupunkiin myös jälkimmäistä laatua olevat esikaupungit.

Ne muutokset kunnalliseen jaoitukseen, joitten tarkoituksena täten on kaupungin todellisen talouspiirin yhdistäminen kunnalliseksi kokonaisuudeksi ja joitten muutosten yleiset perustelut edellä on esitetty, muodostavat n.s. esikaupunkiliitosten ryhmän. Kaupunkikuntain alueitten laajennukset ovat tavallisimmin esikaupunkiliitoksia ja tämänlaatuisia ovat myös useimmat niistä muutoksista, mitkä on tehtävä Helsingin kaupungin ympäristön kunnalliseen jaoitukseen.

Erikoisselvityksissä, joita selvitysmies on laatinut kaupungin ympäristön eri liitosalueista, on kuhunkin liitosalueeseen nähden erikseen tutkittu tässä sekä myös edempänä esitettyjen yleisten perusteiden ja edellytysten soveltamista tarpeelliseksi käyviin esikaupunkiliitoksiin. Viitattakoon tässä näihin erikoisselvityksiin, missä perustelut yleensä esitetään kohdassa, jonka otsikkona on »Liitosehdotus».

Ennenkuin tässä päämietinnössä siirrytään käsittelemään muita perusteita kunnalliseen jaoitukseen tehtäville muutoksille, on vielä luotava yleiskatsaus esikaupunkien vaikutukseen kaupungin ympäristössä olevien kuntien oloihin.

3. ESIKAUPUNKIEN VAIKUTUS HELSINGIN MAALAIKUNNAN OLOIHIN.

Kaupungin ympäristössä olevista kunnista on Helsingin maalaiskunta se, jonka olot esikaupunkiasutuksen vaikutuksesta ovat enimmin muuttuneet ja jonka alueen muuttaminen jo esikaupunkiasutuksen vuoksi on kipeimmän tarpeen vaatima.

Helsingin maalaiskunnan alueella on siis, kuten aikaisemmin on osoitettu, nykyään seuraavat esikaupungit:

	<i>Liitosalue</i>	<i>Asukasluku 1933</i>
Pohjoiset esikaupungit:		
Malmi—Tapanila	Malmi—Tapanila	} 11,441
Puistola	»	
Heikinlaakso	»	
Pukinmäki	»	
Savikylä	»	
Malmin sunnuntaipalstat	»	
Nallibacka	»	
Viikinmäki	»	
Pakinkylä	Pakinkylä	1,678
Tikkurilan asemanseutu	Tikkurila	} 2,803
Rekola	»	
Korso	»	

	<i>Liitosalue</i>	<i>Asukasluku 1933</i>
Läntiset esikaupungit:		
Pitäjänmäen asemanseutu	Pitäjänmäki	} 1,595
Reimars	»	
Itäiset esikaupungit:		
Marjaniemi	Herttuaniemi	} 554
Tammelund	»	
Degerön pohjoisranta	Itäinen saaristo	} 937
Hevossalmi	»	
Santahamina	»	

Näitten liitosalueitten asukasmäärä oli v. 1933 yhteensä 19,308. Tähän lukuun sisältyy jonkin verran mutta joka tapauksessa varsin vähäinen määrä maanviljelijäväestöä. Valtaosa tässä lueteltujen alueiden väestöä on esikaupunkiväestöä.

Niissä osissa kuntaa, jotka ovat säilyttäneet maataloudellisen luonteensa ja jotka varsinaisesti ovat vain n.s. supistetun maalaiskunnan alue ja Västersundomin liitosalue, oli asukkaita v. 1933 3,554, josta n.s. supistetun Helsingin maalaiskunnan alueella 2,689 ja Västersundomin liitosalueella 865. Näitten osien asukasmäärä oli enää ainoastaan 10.8 % kunnan koko asukasmäärästä sanottuna vuotena.

Kun esikaupunkiväestö on kunnassa huomattavana enemmistönä, on luonnollista, että myöskin vaikutusvalta kunnan hallinnossa on siirtynyt esikaupunkiväestön käsiin. Kunnan valtuuston 41 jäsenestä nyttemmin enää korkeintaan vain 10 edustaa varsinaista maanviljelijäväestöä. Tilanne on tässä kohden kokonaan muuttunut niiltä ajoilta, jolloin yleisemmin alettiin puhua esikaupunkien liittämistä kaupunkiin. Maalaiskunta on siten kadottanut merkityksensä paikkakunnan maanviljelijäväestön itsehallintoyhdyskuntana. Maanviljelijäväestön ja esikaupunkiväestön välisten ristiriitojen aiheita on runsaasti. Erittäinkin valittaa maanviljelijäväestö räsitystä, minkä esikaupunkiväestö aiheuttaa kunnan taloudelle ja veroina maanviljelijäväestölle.

Kunnan hallinnon keskus on myös kauan sitten siirtynyt esikaupunkialueelle. Kunnan kaikki tärkeimmät virastot ja laitokset sijaitsevat Malmin aseman ympäristössä. Kunnan länsi- ja itäosissa asuvat kunnan jäsenet suorittavat nyttemmin yleisesti veronsa kaupungissa oleviin pankkeihin. Näin tekee myös suuri määrä esikaupunkien väestöä.

Kunnan taloudessa näkyy esikaupunkiasutuksen vaikutus myös selvästi. Sen nojalla, mitä edellä on esitetty esikaupunkiasutuksen vaikutuksesta kaupunkikunnasta erillään olevan kunnan talouteen, voidaan esikaupunkikunnalle ominaisena pitää huoltomenojen suurta merkitystä kunnan taloudessa, verotettujen tulojen alhaisuutta ja verorasituksen raskautta ja vaihtelevaisuutta. Helsingin maalaiskunnan talous ei näissä kohdissa ole poikkeusasemassa esikaupunkikuntien joukossa.

Huoltomenojen suuruudesta kunnan eri esikaupunkialueilla on tietoja kutakin liitosaluetta koskevilla erikoisselvityksissä. Malmi—Tapanilan liitosaluetta käsittelevässä erikoisselvityksessä on lisäksi selvitys tärkeimpien huoltomenojen, erittäinkin köyhäinhoidon menojen suuruudesta koko kunnassa (kts. mietintö N:o 8 sivut 28—38). Siellä mainitaan m.m., että kunnan köyhäinhuoltoaluetta v:n 1933 toimintakertomuksessaan laski, että köyhäinhoidon osuus kunnallisesta verorasituksesta oli v. 1932 42.8 % ja v. 1933 41.5 % ja että, jos myös varatyöt otetaan huomioon huoltomenoina, huoltomenojen osuus oli vastaavasti v. 1932 56.2 % ja v. 1933 58.5 %.

Huoltomenojen merkitys kunnan taloudessa selviää myös verrattaessa kunnan menojen pääluokkia toisiinsa. V:n 1934 tilinpäätöksen ja v:n 1935 talousarvion mukaan olivat kunnan menot seuraavat:

Menot:

	V:n 1934 tilinp.		V:n 1935 talousarv.	
	Smk.	%	Smk.	%
I. Velkoja	667,926: 63	4.0	682,000: —	4.1
II. Kunnallishallinto	672,058: 59	4.0	781,375: —	4.7
III. Terveys- ja sairaanhoito	1,178,112: 98	7.0	1,293,143: —	7.8
IV. Köyhäinhoito ja varatyöt	8,309,777: 04	49.5	6,968,345: —	42.2
V. Opetustoimi:				
Kansakoulut .... v. 1935	3,490,600			
Muut sivistysmenot »	191,000			
	3,405,414: 40	20.3	3,681,600: —	22.3
VI. Sekalaiset menot	2,542,576: 15	15.2	3,025,700: —	18.3
VII. Pääomamenot	—	—	99,600: —	0.6
Yhteensä	16,775,865: 79	100.0	16,531,763: —	100.0

Vastaavat luvut kunnan tuloista ovat seuraavat:

Tulot:

	V:n 1934 tilinp.		V:n 1935 talousarv.	
	Smk.	%	Smk.	%
Pankkikorkoja	75,039: 80	0.5	60,000: —	0.4
Varatyötulot	159,142: 65	1.0	100,000: —	0.6
Sairaalamaksuja	384,840: 15	2.4	275,000: —	1.7
Lihantarkastamo	26,000: —	0.2	80,000: —	0.5
Köyhäinhoitotuloja	1,280,779: 17	8.0	1,330,000: —	8.0
Koulumaksuja	50,209: —	0.3	45,000: —	0.3
Erinäisiä tuloja	119,557: 40	0.8	25,000: —	0.2
Palkanpidätyksiä	—	—	110,380: —	0.7
Valtioapuja:				
Kansakouluille .....v. 1935	1,930,100			
Muihin tarkoituksiin »	174,400			
	2,015,850: 70	12.6	2,104,500: —	12.7
Lisävero	211,983: 40	1.3	200,000: —	1.2
Koiraverot	85,800: —	0.5	85,000: —	0.5
Pääomatulot	—	—	562,500: —	3.4
Edellisen vuoden säästö	900,000: —	5.6	175,000: —	1.0
Verotuksella koottava	10,691,848: 80	66.8	11,379,383: —	68.8
Yhteensä	16,001,051: 07	100.0	16,531,763: —	100.0

Menopuolella oli siten köyhäinhuollon ja varatyöiden pääluokka v:n 1934 tilinpäätöksen mukaan 49.5 % ja v:n 1935 talousarvion mukaan 42.2 % menojen loppusummasta. Verotuksella lopullisesti peitettäväksi joutuvien huoltomenojen määrä on kuitenkin ymmärrettävästi jonkun verran pienempi kuin ylläesitetty luvut osoittavat, koska kunnalla näitä menoja vastaavina tuloina myös on korvauksia muilta kunnilta annetusta köyhäinhuollosta. Näitten tulojen merkitys kunnan taloudessa on syistä, joihin edellä myös on viitattu, suurempi kuin tavallisissa maalaiskunnissa. Vaikka tämän ottaakin huomioon, muodostuvat huoltomenot kuitenkin kunnan päämenoiksi. Opetusmenoista joutuu suhteellisen vähäinen osa näitten menojen loppusummasta kunnan omalla verotuksella peitettäväksi sen kautta, että valtioavut kansakouluja varten peittävät huomattavan osan kansakoulumenoista. Sekalaisiin menoihin sisältyy vero- y.m. poistoja varten, esim. v:n 1935 talousarviossa 1,600,000 markkaa. Tämä on noin 15 % verotuksella koottavasta määrästä. Tosiasiallinen poistoprosentti on

useana vuotena noussut 20 %:iin. Huoltomenojen luontoisia ovat suurelta osalta myös terveyden- ja sairaanhoidon menot. Kun tämän ottaa huomioon, täytyy todeta, että kunnan toiminnan pakosta täytyy lakimääräisen kansakoulutoimen hoidon ohessa rajoittua huoltotoimintaan. Taloudellisia mahdollisuuksia tyydyttää sellaisia erikoisia kunnallisia tarpeita, joita kaupunkimainen asutus synnyttää, ei kunnalla ole.

Verorasituksen kehitystä Helsingin maalaiskunnassa niiltä ajoilta asti, jolloin esikaupunkiasutusta alkoi kuntaan suuremmissa määrässä syntyä, valaisevat seuraavat luvut, joitten rinnalla mainitaan kaupungissa veroäyriältä kannettu määrä. Lukuja arvosteltaessa on otettava huomioon, että ajanjaksona, jota luvut koskevat, on tapahtunut huomattavia rahanarvon muutoksia.

Talousarviovuosi	Verotuksella koottava määrä Smk.	Veroäyrien lukumäärä	100 mk:lta kannettu	
			maalaisk. Smk.	kaup. Smk.
1910	133,422 ¹⁾	25,987 ²⁾	2: —	4: 10
1911	161,282	29,730	2: 05	4: 18
1912	217,490	31,491	2: 90	4: 04
1913	261,273	34,221	3: 22	4: 40
1914	265,887	31,273	3: 50	4: 45
1915	295,634	32,449	3: 80	5: 03
1916	327,642	34,604	4: —	4: 19
1917	507,845	52,261	4: 30	4: 90
1918	798,520	77,222	4: 80	4: 86
1919	1,758,222	112,940	7: 50	8: 82
1920 ³⁾	3,600,028	198,371	8: 95	8: 56
1921 ⁴⁾	4,940,330	230,888	10: 75	8: —
1922 ⁵⁾	4,814,137	458,097	10: 50	10: 10
1923	3,905,627	495,110	8: —	8: 65
1924	4,668,869	656,599	7: —	7: —
1925	5,098,115	769,011	6: 50	7: —
1926	5,344,771	876,431	6: 50	7: —
1927	5,563,374	982,887	6: —	6: 90
1928	6,207,019	1,181,014	5: 50	6: 60
1929	7,126,728	1,394,190	5: 20	6: 30
1930	7,826,590	1,373,607	6: —	6: 10
1931	9,807,840	1,200,864	8: 30	6: 50
1932	11,179,625	1,122,728	10: 20	8: 50
1933	11,191,140	1,014,458	11: 50	9: 50
1934	10,691,849	989,656	10: 80	8: 50
1935	11,379,383	1,087,889	10: 50	8: —

¹⁾ Tähän lukuun sisältyy vv. 1910—1919 myös henkilövero. — ²⁾ Veroäyriperuste oli vv. 1910—1920 200 mk. senjälkeen lakimääräinen 100 mk. — ³⁾ Huopalahden maalaiskunta eronnut. — ⁴⁾ Oulunkylän maalaiskunta eronnut. — ⁵⁾ Kulosaaren maalaiskunta eronnut.

Näistä lukusarjoista havaitaan, että verorasitus alkuaan, niin kauan kuin esikaupunkiasutus vielä oli alkuaasteellaan ja kunta siis luonteeltaan vielä oli maanviljelijäkunta, oli noin puolta lievempi kuin kaupungissa. 1910-luvulla, jolloin esikaupungit, kuten on osoitettu, voimakkaasti kasvoivat, pyrki verorasitus vähitellen kaupungin verotuksen tasolle. Maailmansodan jälkeisinä pulavuosina kunnalla jo oli huomattavia taloudellisia vaikeuksia ja veroäyryiltä kannettu määrä nousi tuntuvasti yli vastaavan määrän kaupungissa. 1920-luvun hyvinä vuosina verotus laski alle kaupungin verotuksen, mutta 1930-luvun alussa syntyneenä pulakautena se jälleen nousi tuntuvasti raskaammaksi kuin kaupungissa.

Huolimatta siitä, että verorasitus ajoittain ja m.m. viimeisinä pulavuosina on ollut äärimmäisen jännittänyt, ei voida katsoa, että kunnan taloudellinen asema, mitä varojen ja velkojen suhteeseen tulee, olisi huono. Päinvastoin osoittaa kunnan omaisuustase, että kunnan asema tässä kohden on tyydyttävä. Omaisuustaseen pääkohdat olivat v:n 1934 tilinpäätöksen mukaan seuraavat:

V a r a t :

Käteisiä varoja	Smk.	79,612: 69
Talletuksia	»	4,253,159: 75
Tulojäämät	»	1,203,254: 90
Verojäämät	»	5,641,512: 70
Koiraverosaatavia	»	25,228: —
Osakkeet	»	36,500: —
Obligatit	»	204,200: —
Lainoja	»	13,900: —
Alitilittäjät	»	32,910: 95
Ennakot	»	954,750: —
Irtaimisto	»	2,386,050: 60
Kiinteistöt	»	25,232,076: —
	Yhteensä Smk.	40,063,155: 59

V e l a t :

Menotähteet	Smk.	1,921,759: 80
Lyhytaikaiset lainat	»	4,761,550: —
Pitkäaikaiset lainat	»	3,233,227: 64
Velkaa Kulosaaren kuntaan	»	53,899: 30
» Haagan kauppalaan	»	741: —
Lahjoitusrahastot	»	141,371: 25
Säästöylijäämä v:lta 1934	»	278,612: 28
Nettopääoma	»	29,671,994: 32
	Yhteensä Smk.	40,063,155: 59

Netto-omaisuudesta on luonnollisesti huomattava osa kiinteistöjen arvoa. Valtaosa kiinteistöjä on kansakoulukiinteistöjä, joita on hankittu pitkän ajan kuluessa. Osan kiinteistöjen arvoja muodostavat tosin tonttimaiden arvot, jotka maanarvon nousun vuoksi on voitu viedä tileihin hankinta-arvoja korkeampiin arvoihin. V:n 1934 tilien mukaan oli näitten arvo kaikkiaan 6,324,076 markkaa. Rakennusten osalle tuli 18,844,000 markkaa. Kunta on kuitenkin hyvinä vuosina käyttänyt lainavarojen ohessa hyväksyttävässä määrin verovaroja kiinteistöjen hankintaan. Kiinteistöjen kirjanpitoarvot ovat, kuten edempänä on oleva aihetta tarkemmin osoittaa, niitten

todellisia arvoja vastaavat ja sellaiset, että selvitysmies voi puoltaa niitten asettamista sellaisinaan taloudellisen välinselvityksen pohjaksi.

Mitä varojen puolella esiintyviin tulo- ja verojäämiin tulee, niin eivät nekkään ole kirjanpidossa enää huomioitu sanottavasti liian korkeisiin määriin. Kunnan viime vuosina suorittamista poistoista on yksityiskohtaisempi esitys Malmi—Tapanilan liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä (mietintö N:o 8 sivut 20—21).

On jo huomautettu, että kunnan taloudellinen asema ei salli kunnan käyttää varoja esikaupunkiasutuksen erikoistarpeisiin, joita lähinnä olisivat erikoisluontoiset järjestely- ja yleiset työt. On kuitenkin ollut aikoja, jolloin taloudelliset seikat eivät olisi estäneet toimenpiteisiin ryhtymästä tällä alalla, vaan jolloin syynä toimettomuuteen on ollut se, että kunnan viranomaiset eivät ole olleet esikaupunkiasutuksen asettamien tehtävien tasolla. Kunnan viranomaisten alotteista esikaupunkiolojen järjestämiseksi ja näitten raukeamisesta on aikaisemmin tässä mietinnössä tehty selkoa. (Kts. sivut 167—188.) Tosiasia on, että kunnan nykyisellä alueella olevien esikaupunkien olojen järjestelyä on kunnan taholta suuresti laiminlyöty. Perustetusta yhdeksästä taajaväkisestä yhdyskunnasta on ainoastaan kaksi, nimittäin Pakinkylän ja Degerön taajaväkiset yhdyskunnat, järjestäytyneet, mutta sellaista toimintaa, jolla näitten yhdyskuntien olojen järjestelyn kannalta olisi käytännöllistä merkitystä, eivät nämäkään ole jaksaneet kehittää. Oloista kunnan eri osissa on yksityiskohtaisemmat selvitykset paitsi edellä mainituissa tämän mietinnön kohdissa myös kutakin liitosaluetta koskevissa erikoisselvityksissä. (Kts. mietinnöt N:ot 6 — 12.)

V:n 1932 alusta, jolloin huhtikuun 24 päivänä 1931 annettu asemakaavalaki astui voimaan, on kunnan alueella olevien esikaupunkien oloissa syntynyt eräänlainen väli-tila. Sanotun lain 57 §:n mukaan on nimittäin taajaväkinen yhdyskunta järjestettävä ja rakennettava vahvistetun rakennussuunnitelman mukaan. Saman lain 60 §:n mukaan on yhdyskunnassa, jossa tulee olla rakennussuunnitelma, voimassa rakennuskielto siksi, kun rakennussuunnitelma on vahvistettu. Maaherra voi kuitenkin saman lainkohdan nojalla erikoistapauksissa myöntää poikkeuksen rakennuskiellosta. Kun melkein kaikki kunnan alueella olevat esikaupunkialueet on muodollisesti julistettu taajaväkiseksi yhdyskunniksi, mutta mitään rakennussuunnitelmaa ei vielä ole vahvistettu, on näissä esikaupungeissa tosiasiallisesti voimassa rakennuskielto. Poikkeusasemassa ovat käytännöllisesti katsoen vain Korson alue, Tammelund ja ne osat Puodinkylää, mitkä aikoinaan eivät ole kuuluneet Botby Gods Aktiebolag-nimiselle yhtiölle. Rakennuskielto ei kuitenkaan ole tehokas osin senvuoksi, että sen olemassaolo ei näytä olevan yleisesti tunnettu, siitä ei esimerkiksi ole ollut mitään virallista kuulutusta, osin sentähden, että rakennuskiellon valvonta, jota niin kauan kuin rakennussuunnitelmaa ei ole vahvistettu, ainoastaan paikalliset poliisiviranomaiset voivat harjoittaa, ei ole tyydyttävästi järjestetty. Niissä osissa kuntaa, joissa rakennuskielto on tunnettu tai joissa nimismies ja poliisit ovat omasta alotteesta koettaneet huomauttaa asiasta, ovat rakennuttajat vähitellen alkaneet lähettää rakennuspiirustukset maaherran vahvistettavaksi erikoisvapautuksena rakennuskiellosta. Maaherran ja kaupungin viranomaisten kesken on saatu aikaan sopimus yhteistoiminnasta piirustusten vahvistamisessa siten, että piirustukset lähetetään lausunnon antamista varten kaupunginhallitukselle, joka niistä hankkii kaupungin kiinteistölautakunnan lausunnon. Kokemus on kuitenkin osoittanut, että piirustukset tällaisissakin tapauksissa usein tulevat näin vahvistettaviksi vasta, kun rakennus jo on valmistumaisillaan.

Sen väli-tilan vallitessa, mikä näin on syntynyt ja edistääkseen osaltaan esikaupunkien olojen järjestämistä jo ennen niitten mahdollista liittämistä kaupunkiin, on kaupunginvaltuusto maaherran tiedustelun johdosta huhtikuun 12 päivänä 1933 ilmoittanut kaupungin kustannuksella laadituttavansa rakennussuunnitelmat Puodinkylän, Marjanientä lukuunottamatta, Pukinmäen, Pakinkylän ja Pitäjänmäen taajaväkisiä yhdyskuntia varten sekä maanomistajan kustannuksella Marjaniemen huvilayhdyskuntaa, Strömsin tilaa sekä Degerön sillan ja Hevossalmen läheisyydessä sijaitsevia

huvila-alueita varten. Kaupungin kustannuksella laadittavista rakennussuunnitelmista ovat Pakinkylän ja Pukinmäen rakennussuunnitelmat valmiit ja voidaan edellyttää niitten lähiaikoina tulevan vahvistetuiksi. Pitäjänmäen taajaväkistä yhdyskuntaa varten, joka käsittää Talin ja Kánalan kylät, on kaupunki tähän mennessä toimittanut rakennussuunnitelman geodeettiset esityöt.

Rakennussuunnitelmien laatimisen eräitä sellaisia esikaupunkialueita varten, joitten rakennussuunnitelmien laatimisesta kaupunki ei huolehdi, ovat valtion viranomaiset ottaneet suorittaakseen. Maaherran toimenpiteet tässä kohden ovat lähinnä kohdistuneet Malmi—Tapanilan ja Tikkurilan taajaväkisten yhdyskuntien rakennussuunnitelmiin. Työt ovat kuitenkin vielä aivan alkuasteillaan. Maaherra on syyskuun 20 päivänä 1934 vahvistanut sen alueen rajat, joka tulee käsittämään Malmi—Tapanilan taajaväkisen yhdyskunnan rakennussuunnitelman. Alueella ei kuitenkaan vielä ole suoritettu tarpeellisia geodeettisia esitöitä. Samanlainen toimitus rakennussuunnitelman alueen määrittämiseksi Tikkurilan taajaväkistä yhdyskuntaa varten on myös pidetty elokuun 11 päivänä 1934, mutta rajat ovat vielä lopullisesti määräämättä. Kaupunki on puolestaan esittänyt alueen laajentamista myös Korson aluetta käsittäväksi.

Mikäli tässä kosketeltujen esikaupunkialueiden asemakaavallinen järjestäminen jäisi riippuvaksi edelliselostetuista maaseutuoloja koskevista säännöksistä ja toimenpiteistä, kestäisi ilmeisesti useita vuosia, ennenkuin nykyinen välitila lakkaisi ja rakennustoiminta joutuisi riittävän tehokkaan valvonnan alaiseksi.

Nykyinen välitila on kuitenkin rakennustoiminnan valvonnan kannalta ehkä vähemmän haitallinen kuin niitten seurausten vuoksi, joita tästä välitilasta on maanomistusolojen alalla.

Asemakaavalainsäädännön täydennykseksi tarkoitettussa heinäkuun 17 päivänä 1931 annetussa laissa siitä, mitä jakotoimituksissa taajahkoa asutusta varten maaseudulla on huomioonotettava, säädetään, että halkomis- ja lohkomistoimitukset määrättyissä tapauksissa on keskeytettävä. Tämän tulee lain 3 §:n mukaan tapahtua alueella, jolle ei ole vahvistettu rakennussuunnitelmaa, jos toimitus tarkoittaa maan osittelemista taajahkoa asutusta varten. Lain 4 §:n mukaan riippuu lopullisesti maaherrasta, onko toimitus edelleen oleva keskeytettynä siksi, kun rakennussuunnitelma on vahvistettu, vai saako toimituksen päättää. Näistä lain selvistä säännöksistä huolimatta suorittavat toimitusinsinöörit edelleen maanosittamista asuntotiloiksi koko Helsingin maalaiskunnan alueella. Osittaminen tapahtuu edelleenkin vailla suunnitelmallisuutta ja useissa tapauksissa alueitten vastaisen asemakaavoittamisen kannalta vahingollisella tavalla. Yllämainitun halkomis- ja lohkomistoimitusten keskeyttämistä koskevan säännöksen oikean tulkinnan mukaan tulisi näitten toimitusten olla keskeytettyinä myöskin niissä tapauksissa, jolloin alue on julistettu taajaväkiseksi yhdyskunnaksi ja tällä alueella asemakaavalain 57 §:n 1 mom:n nojalla maaherran harkinnasta riippumatta tulee olla rakennussuunnitelma. Tämän mukaisesti tulisi halkomis- ja lohkomistoimitusten olla keskeytyneenä kaikissa niissä Helsingin maalaiskunnan osissa, jotka on julistettu taajaväkiseksi yhdyskunnaksi, ja osittaminen saisi tapahtua vain maaherran erikoisen harkinnan perusteella kussakin tapauksessa, kuten sanotun lain 4 §:ssä edellytetään.

4. ESIKAUPUNKIEN VAIKUTUS ESPOON MAALAIKUNNAN OLOIHIN.

Esikaupunkiasutuksen vaikutuksesta Espoon maalaiskunnan oloihin on tässä yhteydessä todettava seuraavaa:

Esikaupungit sijaitsevat, kuten luonnollista on, kunnan itäisessä, kaupunginpuoleisessa osassa. Täällä on seuraavat esikaupungit:

	<i>Liitosalue</i>	<i>Asukasluku 1933</i>
Harakka	Leppävaara	} 2,241
Leppävaara	»	
Alberga	»	
Mäkkylä	»	
Kilo	»	
Hagalund	»	} 889
Otaniemi	»	
Leppävaaran liitosalue		835
		177
		<hr/> 4,142
Viherlaakso (Bemböle)	Grankulla	745
Karvasbacka	»	175
Smedsby	»	211
Grankullan liitosalue (ilman kauppala)		<hr/> 1,131

Espoon kunnan alueella olevien esikaupunkien asukasluku oli siten v. 1933 5,273. Koko kunnan asukasluku oli samaan aikaan 11,120. Esikaupunkiväestöä oli siten 47.4 % kunnan asukasluvusta. Esikaupunkiväestöä koskeviin lukuihin ei tässä ole luettu Grankullan kauppalan asukaslukua eikä sellaisia esikaupunkiväestön asemassa olevia henkilöitä, jotka asuvat radan varrella kauppalasta länteen.

Vaikka esikaupunkiväestö ei muodostakaan enemmistöä Espoon kunnan väestön keskuudessa, on se kuitenkin saavuttanut huomattavan vaikutusvallan kunnan hallinnossa. Maanviljelijäväestön ja esikaupunkiväestön väliset ristiriidat ovat johtaneet siihen, että Leppävaaran liitosalueella asuva väestö kunnallisvaaleissa yleensä esiintyy omilla listoillaan. V. 1930 toimitetuissa kunnallisvaaleissa sai tämä esikaupunkiväestö enemmistön kunnan valtuustossa. Kolmivuotiskautena 1931—1933 oli valtuuston 29 jäsenestä 15 tältä alueelta. Tämä enemmistö hankki itselleen myös enemmistön kunnallislautakunnassa. V:n 1933 kunnallisvaaleissa Leppävaaran asujamisto kuitenkin kadotti tämän valta-asemansa. Kolmivuotiskautena 1934—1936 on ainoastaan 13 valtuutettua tältä alueelta. Se valtataistelu, mikä kunnan hallinnossa on ilmennyt, häiritsee huomattavasti kunnan toimintaa ja on omiaan lisäämään jo asutuksen luonteesta johtuvaa ristiriitaa esikaupunkiväestön ja kunnan muun väestön välillä.

Kun esikaupunkiasutus tosiasiallisesti on kunnassa vähemmistönä, ei sillä luonnollisesti ole ollut samanlaista ratkaisevaa vaikutusta kunnan talouteen kuin Helsingin maalaiskunnassa olevalla esikaupunkiväestöllä. Ainaisia erimielisyyden aiheita Leppävaaran väestön ja kunnan muun väestön välillä on kysymys siitä, aiheuttaako esikaupunkiväestö kunnalle ja siten kunnan muulle väestölle lisärasitusta vai hyötykö kunnan muu osa esikaupunkiväestöltä kannetuista veroista. Selvitysmies on, niin pitkälle kuin se kunnan kirjanpidon ja varsin puutteellisten köyhäinhuoltoluetteloiden pohjalla on ollut mahdollista, koettanut tutkia, mikä asian todellinen laita on, ja on selvitysmies tullut siihen tulokseen, että varsinkin jos pitempiä aikajaksoja pitää silmällä, on kunnan muu osa jossain määrin hyötynyt Leppävaaran liitosalueelta saaduista verotuloista (kts. mietintö N:o 14 sivut 31—32). Tilanne on tässä kohden siis toinen kuin yleensä maalaiskunnissa, missä on esikaupunkiasutusta, ja myös toinen kuin Helsingin maalaiskunnassa.

Espoon kunnan talous on kuitenkin ajoittain ollut sangen rasittunut. Tämän havaitsee jo veroäyriiltä kannettua määrää valaisevista luvuista. V:sta 1917 eteenpäin on tämä määrä ollut seuraava:

Vuosi	Veroäyriiltä kannettu Smk.	Vuosi	Veroäyriiltä kannettu Smk.
1917	3: 60	1919	7: 50
1918	6: 30	1920	12: 45

Vuosi	Veroäyryiltä kannettu Smk.	Vuosi	Veroäyryiltä kannettu Smk.
1921	10: 50	1929	6: 30
1922	7: 70	1930	6: 30
1923	6: 50	1931	7: 50
1924	7: —	1932	10: —
1925	7: —	1933	12: 10
1926	7: —	1934	12: 40
1927	6: 50	1935	10: —
1928	6: 50		

Veroäyryiltä näin kannettujen määrien nousu- ja laskuajat ovat olleet pääpiirteissään samat kuin Helsingin maalaiskunnassa ja kuntien taloudessa yleensä. Pula ja työttömyyskausilla on näissä vaihteluissa osansa, mutta eräitten vuosien korkeaan verotukseen on tässä kunnassa myös erikoiset syynsä. Niinpä täytyy katsoa, että eräät tärkeät kunnalliset laitokset, lähinnä kunnan sairaala ja kunnalliskoti, mahdollisesti myös lastenkoti, on suunniteltu ja tehty suuremmiksi ja kalliimmiksi kuin tarve olisi vaatinut ja kunnan talous olisi sallinut. Myös on todettava, että kunta ennen itsenäisyysaikaa laiminlöi kansakoulutalojen rakentamista, mistä oli seurauksena, että näitä rakennuksia maailmansodan jälkeen, osaksi jo ennen oppivelvollisuuden toteuttamista oli kiireesti ruvettava rakentamaan. Näitten laitosten hankkiminen ja perustaminen suoritettiin ehkä myös suuremmalta osalta kuin olisi ollut suotavaa lainavaroilla, myös tilapäisluotolla, mistä kunnalle aiheutui erikoisen suuria korkomenoja. Laitokset ja koulut, jotka näin hankittiin, sijaitsivat kauttaaltaan Leppävaaran liitosalueen ulkopuolella. Kunnan kiinteästä omaisuudesta sijaitseekin vain 8.9 % Leppävaaran liitosalueella ja muu osa, 91.1 %, muualla kunnassa. Kunnan verorasituksen suuruus aiheutuu näinollen ensisijassa kunnan maanviljelijäväestön hyväksi tulleesta kunnallistoiminnasta.

Kunnan taloudellisen aseman valaisemiseksi esitettäköön vielä kunnan omaisuustaseen pääluvut vv:lta 1933 ja 1934. Edellinen vuosi otetaan tässä tapauksessa mukaan senvuoksi, että selvitysmies on asettanut tämän vuoden ehdottamansa taloudellisen välinselvityksen pohjaksi.

V a r a t :

		v. 1933		v. 1934
Käteisiä varoja	Smk.	321: 25	Smk.	15,969: 10
Talletuksia	»	40,635: 15	»	165,302: 60
Alitilittäjät	»	16,050: —	»	14,350: —
Osakkeita	»	283,165: —	»	283,165: —
Valtion obligatiolainoja	»	71,295: —	»	—
Osuuksia kuntainväl. yhtymissä	»	413,220: 77	»	550,573: 43
Tulojäämät (netto)	»	367,689: 55	»	325,214: 40
Verojäämät (netto)	»	421,516: 80	»	137,702: 80
Lainoja	»	47,145: 40	»	32,500: —
Varastot	»	2,345: —	»	7,315: —
Kalusto	»	711,507: —	»	711,507: —
Kiinteistöt	»	8,755,101: —	»	8,755,101: —
Lahjoitusrahastot	»	212,799: 81	»	133,904: 44
Yksityisten varoja	»	—	»	13,403: 55
Varojen ja velkojen väl. erotus	»	—	»	381,262: 10
Yhteensä Smk.		11,342,791: 73	Smk.	11,527,270: 42

Velat:

	V. 1933	V. 1934
Vakautetut lainat	Smk. 5,203,182: 17	Smk. 5,108,993: 47
Vakauttamattomat lainat	» 2,706,584: 31	» 2,427,589: 24
Tilapäislainat	» 530,661: 20	» 766,620: 85
Menojäämät	» 716,559: 20	» 327,165: 25
Yksityisten varoja	» —	» 13,403: 55
Manttaalikunnan varoja	» —	» 216: —
Lahjoitusrahastot	» 212,799: 81	» 133,904: 44
Lahjoitetut kiinteistöt	» 537,842: —	» 537,842: —
Nettopääoma	» 1,882,054: 10	» 2,211,535: 62
Yhteensä	Smk. 11,789,682: 79	Smk. 11,527,270: 42

Jos tämän omaisuustaseen perusteella vertaa toisiinsa Espoon maalaiskunnan ja Helsingin maalaiskunnan taloudellista asemaa, havaitaan, että Espoon taloudellinen asema tässäkin suhteessa on huomattavasti heikompi kuin Helsingin maalaiskunnan. Espoon kunnan netto-omaisuutta, v. 1934 Smk. 2,211,535: 62, vastasi samaan aikaan Helsingin maalaiskunnan netto-omaisuus Smk. 29,671,994: 32.

Espoon kunnan omaisuuteen nähden on kuitenkin huomattava, että kunnan kiinteän omaisuuden arvo ilmeisesti silmälläpitäen vastaista omaisuuden jakoa on viety kirjoihin osaksi liian alhaisiin arvoihin. Selvitysmies on syistä, jotka yksityiskohtaisesti selvitetään Leppävaaran liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä (kts. mietintö N:o 14 sivut 44—46 ja 74) tullut siihen tulokseen, että kunnan kiinteä omaisuus on arvioitava, ei 8,755,100 markan, vaan 10,272,532 markan arvoiseksi. Erinäisistä syistä on kuitenkin mahdollisesti toimitettavassa omaisuuden jaossa kiinteä omaisuus otettava huomioon 9,931,242 markan arvoisena. Kunnan netto-omaisuus voidaan joka tapauksessa kiinteän omaisuuden korkeamman arvon perusteella katsoa 1,517,432 markkaa suuremmaksi kuin tilinpäätös osoittaa.

Kunnan talouden yleistä luonnetta valaisee vielä seuraava yhdistelmä kunnan menoista ja tuloista v:n 1934 tilinpäätöksen mukaan:

Menot:

Kunnallishallinto	Smk. 206,571: 05	3.2 %
Yleiset sosiaaliset menot	» 66,057: —	1.0 »
Sivistystoimi	» 1,308,029: 70	20.3 »
Terveysten- ja sairaanhoito	» 582,874: 60	9.0 »
Köyhäinhoito- ja lastensuojelu	» 2,109,520: 35	32.7 »
Kiinteistöhallinto	» 56,328: 25	0.9 »
Velkamenot	» 1,109,119: 37	17.2 »
Veropoistot	» 660,000: —	10.2 »
Verojen perintä	» 54,190: 45	0.8 »
Uutisrakennuksia	» 52,000: —	0.7 »
Varatyöt	» 135,302: 80	2.1 »
Tielunastuksia	» 114,405: 75	1.8 »
	Smk. 6,454,399: 32	100.0 %

Tulot:

Kunnallishallinto	Smk. 102,513: 65	1.5 %
Korvauksia sosiaalisista menoista	» 29,289: —	0.4 »
Valtioavut, sivistystarkoituksiin	» 962,122: —	14.2 »
Terveysten- ja sairaanhoito	» 277,312: 90	4.1 »
Köyhäinhoito	» 286,703: 40	4.3 »

Kiinteistöhallinto	Smk.	67,059: 70	1.0 %
Korkoja ja osinkoja	»	27,500: —	0.4 »
Verot	»	4,507,321: 55	66.7 »
Rahastojen tulot	»	89,026: 73	1.3 »
Tilapäisiä pääomatuloja	»	73,930: 60	1.1 »
Siirtynyt kuoletus	»	135,000: —	2.0 »
V:n 1932 säästö	»	203,443: 13	3.0 »
Yhteensä		Smk. 6,761,222: 66	100.0 %

Todettakoon näitten lukujen johdosta ainoastaan, että menot velkojen korkoihin ja kuoletuksiin muodostavat tavallista suuremman osan menoista. Kun nämä menot Espoossa olivat 17.2 % menoista, olivat ne esim. Helsingin maalaiskunnassa vain 4 %.

Sen nojalla, mitä edellä on esitetty, voidaan todeta, että Leppävaaran liitosalueen väestöllä on ollut aihetta valitukseen, että kunta on laiminlyönyt tämän kunnan osan olojen kehittämistä. Tässä kunnan osassa, jonka asukasluku, on 36.6 % kunnan koko asukasmäärästä, sijaitsee kunnan lukuisista laitoksista vain neljä, nimittäin neljä kansakoulua, Leppävaaran suomenkielinen kansakoulu, Albergan ruotsinkielinen yläkansakoulu, Albergan ruotsinkielinen alakansakoulu ja Hagalundin ruotsinkielinen kansakoulu. Näistäkin vain kahdella on oma koulutalonsa, nimittäin Leppävaaran suomenkielisellä kansakoululla vuokratontilla ja Albergan ruotsinkielisellä yläkansakoululla lahjatontilla. Suomenkielisen koulun talo on ainoastaan välttävässä kunnossa ja liian pieni. Leppävaaran suomenkielisessä kansakoulussa on kunnan kirjaston suomenkielinen piirikirjasto, jossa on noin kymmenes osa kunnan kirjaston kirjavarastosta. Kunnan sairaalan käyttäminen on sen aseman vuoksi suhteellisen etäällä Leppävaaran liitosalueen väestölle hankala ja mainitaankin, että tämän kunnan osan asukkaat mieluummin hakevat lääkärinapua ja sairaanhoitonsa kaupungista. Näistä seikoista on tarkemmat selvitykset yllämainitussa erikoisselvityksessä.

Myöskin toimenpiteet Leppävaaran liitosalueelle syntyneen esikaupunkiasutuksen asemakaavalliseksi ja muuksi kaupunkimaiseksi järjestelyksi supistuvat sangen vähin. Kunnan toimenpiteistä voidaan ainoastaan mainita, että kunta viime vuosina on työttömyyden vähentämiseksi jonkunverran avustanut tietöiden suorittamista tällä alueella.

Eräs osa tätä aluetta, nimittäin Leppävaaran aseman eteläpuolella oleva esikaupunkiasutus, on kuten tunnettua, julistettu taajaväkiseksi yhdyskunnaksi, Albergan taajaväkiseksi yhdyskunnaksi. Muodollisesti tämän yhdyskunnan toimesta, mutta asiallisesti asianomaisen maanomistajan, AB. M. G. Stenius-yhtiön ansiosta, on eräille osille tätä yhdyskuntaa, n. s. I ja II kaupunginosille tammikuun 27 päivänä 1928 vahvistettu rakennussuunnitelma. Muut esikaupunkialueet ovat vailla järjestelyä ja rakennustoiminnan valvontaa. Mainittu taajaväkinen yhdyskunta, joka aloitti toimintansa v. 1924, on joitakin vuosia ylläpitänyt ulkovalaistusta eräillä yhdyskunnan teillä, mutta tämä on sittemmin lopetettu. Yhdyskunnan toiminta on viime vuosina ollut kokonaan lamassa ja valtioneuvostolle on jätetty esitys yhdyskunnan lakkauttamisesta.

Puheenaolevien Espoon maalaiskunnan alueella olevien esikaupunkien oloissa on nykyään, asemakaavalain ja sitä täydentävien lakien ja asetusten voimaantulua, samanlainen välitila kuin Helsingin maalaiskunnan esikaupungeissa, jota välitilaa yllä on selostettu. Menettely rakennusluvan myöntämisessä poikkeaa kuitenkin sikäli Helsingin maalaiskunnassa noudatetusta menettelystä, että tälle alueelle rakennettävien uutisrakennusten piirustuksia ei lähetetä kaupungin viranomaisille lausuntoa varten. Rakennusluvan Albergan taajaväkisen yhdyskunnan alueelle tuleville uutisrakennuksille antaa yhdyskuntaa varten asemakaavalain 63 §:n nojalla määrätty

rakennustarkastaja, mutta muilla esikaupunkialueilla saanee rakennustoiminta edelleen jatkua ilman mitään valvontaa. Maaherran aloitteesta on kuitenkin pantu viireille rakennussuunnitelman laatiminen koko Leppävaaran asemansuutua varten. Rakennussuunnitelman alaiseksi pantavan alueen rajojen määrittämistä varten on elokuun 23 päivänä 1934 pidetty maanmittaustoimitus, mutta asia ei vielä ole edistynyt niinkään pitkälle, että alueen rajat olisi lopullisesti määrätty.

5. PIENET ESIKAUPUNKIKUNNAT.

Kaupungin ympäristöön syntyneet pienet esikaupunkikunnat ovat kaupungin talouspiirin osina monessa suhteessa toisessa asemassa kuin ne maalaiskunnat, joista edellä on ollut puhe.

Näissä kunnissa ei ensinnäkään vallitse samanlaista ristiriitaisuutta maanviljelijäväestön ja esikaupunkiväestön välillä kuin sanotuissa kunnissa. Maanviljelijäväestö on näistä kunnista joko kokonaan tai melkein kokonaan hävinnyt.

Toiseksi on se väestö, mikä on näihin kuntiin sijoittunut, yleensä paremmassa taloudellisessa asemassa kuin Helsingin ja Espoon maalaiskunnissa asuva esikaupunkiväestö. Näin on varsinkin asianlaita Kulosaaren, Huopalahden ja Grankullan väestöön nähden. Haagan kauppalaan sijoittunut väestö on sensijaan osoittautunut taloudellisesti heikommaksi ollen kuitenkin paremmassa asemassa kuin esikaupunkiväestö yleensä. Oulunkylän väestö on taloudellisen asemansa puolesta väliasteella ensiksimainittujen ja Haagan väestön välillä.

Näitten kuntien väestön parempi taloudellinen asema on aikoinaan ollut eräänä aiheena näitten kuntien eroamiselle asianomaisesta maalaiskunnasta ja muodostumiselle itsenäisiksi kunniksi. Näitten kuntien piirissä olevilla esikaupungeilla on väestön suuremman varallisuuden vuoksi ollut mahdollisuudet tulla toimeen itsenäisinä kuntina. Pyrkimystä itsenäisten kuntien muodostamiseen kannusti suurella määrällä tämän väestön halu vapautua emäkuntien korkeasta verotuksesta, joka, kuten on osoitettu, aiheutui heikommassa asemassa olevista esikaupungeista. Ajankohta, jolloin nämä kunnat perustettiin, oli juuri niitä pula-aikoja, jolloin kunnallinen verorasitus emäkunnassa oli kohoamassa tai oli juuri huipussaan. Huopalahden ja Grankullan kunnat muodostettiin v. 1920, Oulunkylä v. 1921 ja Kulosaari v. 1922. Nämä kunnat ovat sittemmin, Haagaa lukuunottamatta, voineet pitää verorasituksensa huomattavasti alempana kuin sekä kaupunki että vanhat emäkunnat. Kutakin kuntaa koskevissa erikoisselvityksissä on annettu yleiskuva näitten kuntien taloudellisesta asemasta (kts. mietinnöt N:ot 2—5 ja 16).

Harkittaessa nyt kaupungin ympäristön kunnallisen jaoituksen uudestaanjärjestämistä, on näitten kuntien vastaisen aseman määrittelemisessä otettava huomioon toisia näkökohtia kuin ne, jotka perustelevat Helsingin maalaiskunnassa olevien taloudellisesti heikompien esikaupunkien käsittelyä. Kysymys näitten esikaupunkikuntien liittämistä kaupunkiin muodostuu huomattavalta osalta verotasoituskysymykseksi siinä muodossa, että nämä kaupungin talouspiirin osat on vedettävä mukaan tämän talouspiirin yhteiseen kunnallishallintoon tasoittamaan niitä lisärasituksia, mitkä taloudellisesti heikompien esikaupunkien liittäminen kaupunkikuntaan tulee aiheuttamaan. Tämä koskee varsinaisesti niitä esikaupunkikuntia, mitkä sijaitsevat välittömästi kaupunkikunnan rajoilla, siis Huopalahden, Oulunkylän ja Kulosaaren kuntia. Haagan kauppalaan nähden perustelu on toinen. Tämän kunnan liittäminen kaupunkiin on pikemmin tarpeellista sen heikon taloudellisen aseman vuoksi. Mitä Grankullan kauppalaan tulee, niin ei sen liittäminen kaupunkiin voi tulla kysymykseen sen etäisen aseman vuoksi.

Vielä eräissä muussakin suhteessa ovat tässä puheenaolevat esikaupungit toisessa asemassa kuin Helsingin ja Espoon maalaiskunnissa olevat esikaupungit. Näissä

itsenäisiksi kunniksi muodostuneissa esikaupungeissa on yleensä päästy pitemmälle asutuksen järjestämisessä kaupunkimaisen asutuksen vaatimuksia vastaavalla tavalla kuin sanotuissa maalaiskunnissa. Myöskin tätä puolta on tarkemmin selvitetty yllämainituissa erikoisselvityksissä. Niitä vaatimuksia vastaaviksi, jotka asemakaavalaaki asettaa kaupunkimaiselle asutukselle, on kuitenkin asemakaavatoimen ja rakennustoimen valvonta voitu kehittää vain niissä kahdessa kunnassa, mitkä ovat kauppaloita, siis Haagassa ja Grankullassa. Muissa kunnissa on tämä hallintoala edelleen maaseutuoloista annettujen ja näissä tapauksissa riittämättömiksi katsottavien säännösten varassa.

Olot niissä nyt käsiteltävänä olevissa esikaupunkikunnissa, jotka vielä ovat maalaiskuntia, ovat monessa suhteessa jo niin kaupunkilaistuneet, että maalaiskunnan hallintomuotoa ei enää voida pitää tyydyttävänä. Tämän hallintomuodon säilyttäminen tulee vastaisuudessa vieläkin vaikeammaksi, kun ottaa huomioon, että nämä kunnat sijaitsevat kaupungin asutuksen lähimmässä laajenemisperäisessä. Korjauksen saaminen tähän tilanteeseen siten, että nämäkin kunnat, siis Huopalahti, Oulunkylä ja Kulosaari, julistettaisiin kauppaloiksi, ei myöskään ole mahdollista. Syyt tähän ovat kuhunkin kuntaan nähden jossain määrin erilaiset. Huopalahden kunnan alue, joka jo itsessään on varsin hajanainen, tekee sellaisenaan kauppalamuodon käyttöönottamisen epätarkoituksenmukaiseksi. Kulosaareissa kaupunki taas omistaa kaiken vielä rakentamattomana olevan maan ja Oulunkylässä suurimman osan siitä. On asianmukaista, että kaupungilla on asemakaavallinen määräysvalta näitten käyttämisessä.

Useitten itsenäisellä asemakaavalla ja rakennustarkastuksella varustettujen kauppalakuntien muodostaminen kaupungin välittömään laajenemisperäisiin ei yleensäkään kaupungin asutuksen kehityksen kannalta ole paikallaan. Edellä yleisperusteluissa esitettyä vaatimusta, että kaupungin asemakaavallisen kehityksen johdon ja rakennustoimen valvonnan tulee olla keskitetyn ja että tämä hallintovalta keskitetään kaupunkikunnalle, ei voida syrjäyttää nimenomaan näitten kaupungin nykyisen asutuksen lähimmässä ympäristössä olevien alueitten vastaista kunnallista asemaa järjestettäessä.

Tässä esitettyjä yleisiä näkökohtia puheenaolevien esikaupunkikuntien vastaisen kunnallisen aseman järjestämisestä on myös yksityiskohtaisemmin kehitetty näitä kuntia koskeissa erikoisselvityksissä. Yleisperustelut näittenkin kuntien kohdalla voidaan sen vuoksi rajoittaa siihen, mitä edellä on esitetty.

6. KAUPUNGIN VÄESTÖN VASTAISESTA KASVAMISESTA AIHEUTUVAT ALUELAAJENNUKSET (KOLONISATORISET LIITOKSET).

Kaupungin ympäristöön levinnyt esikaupunkiasutus ja siten kaupungin talouspiirin hajoaminen useitten kuntien alueelle ei ole ainoa aihe kaupungin ympäristön nykyisen kunnallisen jaon muuttamiseen. Varsin tärkeä syy kaupungin alueen laajentamiseen on myöskin se, että kaupungin nykyinen alue vähitellen käy riittämättömäksi kaupungin alati kasvavan väestön asuntotarpeen tyydyttämiseen. Tosin on kaupungin alueella edelleen rakentamattomia ja rakennustonteiksi tarkoitettuja maita, joille huomattavia asukasmääriä vielä voidaan sijoittaa. Nämä vapaat alueet eivät kuitenkaan enää ole sen laajemmat, kuin että jo nyt joltisellakin varmuudella voidaan laskea, kauanko ne riittävät. Nämä alueet ovat myöskin asemansa vuoksi sellaiset, että niille vakaantuneiden asemakaavapoliittisten periaatteiden mukaan yleensä on sijoitettava vain useampikerroksisia kivrakennuksia. Sellaisia maita, joilla voitaisiin sallia matalampaa rakennustapaa, esim. eriluontoisia omakotialueita, ei

kaupungin alueella enää ole. Nykyajan kaupunkikunnilta vaaditaan kuitenkin, että ne voivat tyydyttää erilaatuisten tonttien kysyntää ja että ne myös ohjaavat rakennustoiminnan ja tonttien kysynnän yhteiskunnalliselta kannalta edullisimpiin asunto-uoioihin. Näitä vaatimuksia ei kaupunki enää oman alueensa piirissä voi täyttää.

Kaupungin alueen laajentamista suunniteltaessa ei kuitenkaan voida rajoittaa ottamaan huomioon vain nykyhetken tarvetta, vaan välttämätöntä on myös pitää silmällä kaupungin asutuksen tarpeita pitempänä tulevana ajanjaksona. Tältä kannalta on tärkeätä muodostaa käsitys niin hyvin kaupungin väestön kasvamisen mahdollisuuksista kuin siitä, mihin suuntaan sekä maantieteellisesti että asuntomuotojen kannalta asutus on kehittyvä.

Kun nykyhetken tieteellisiä vaatimuksia vastaavia laskelmia kaupungin väestön vastaisesta kasvamisesta ei ole ollut käytettävänä ja kaupungin asukasluvun kehityksellä on perustava merkitys kaupungin laajennetun alueen määrittelemisessä, on selvitysmies pyytänyt pätevää ammattimestä toimittamaan arvion tästä asiasta. Tutkimus suoritettiin v. 1932 ja on se tätä ennen v. 1933 ollut julkaistuna Ekonomiska Samfundets Tidskrift Ny serie-nimisessä aikakauslehdessä N:o 27. Tutkimuksen on suorittanut Tilastollisen Päätoimiston yliaktuaari, fil. maisteri *Gunnar Modeen*, joka myös on laatinut tämän mietinnön II osassa olevan katsauksen kaupungin ympäristön kaupunkilaistumiseen väestötilaston valossa.

Otettakoon tähän sanotusta tutkimuksesta, joka koskee kaupungin väestön arvioitua kasvamista viiden lähimmän vuosikymmenen aikana eli vuosina 1931—1980, seuraavat tärkeimmät kohdat:

»Laskelmien lähtökohdaksi on otettu viimeksi toimitetun, vuoden 1930 väestölaskennan tulokset. Sen lisäksi on Helsingin kaupungin tilastotoimisto antanut käytettäväksi kymmenvuotiskauden 1921—30 kuolleisuusluvut, jotka ilmaisevat kuolemantapausten lukumäärän kussakin yksityisessä ikäluokassa erikseen. Näiden perusteella on sitten laskettu yksityiskohtainen kuolleisuustaulu ja määrätystä syntyneiden luvusta eri ikävuosina elossa olevien lukumäärää osoittava taulu. Tämän aineiston pohjalla voidaan sitten, olettaen kuolleisuuden eri ikäluokissa pysyvän muuttumattomana, laskea useampien peräkkäisten laskutoimitusten kautta, paljonko Helsingin nykyisistä asukkaista on elossa tulevina vuosikymmeninä. Väestön arvioitu lukumäärä on laskettu ainoastaan joka viidenneltä vuodelta ja ikärakenne viisivuotisin ikäryhmin.

Tämä arviolaskelmain osa on luotettavin. Helsingissä on kuolleisuus ollut jo kauan pieni kansainvälisesti asiaa arvostellen ja viimeksikuluneena kymmenvuotiskautena se oli erikoisen suotuisa. Ei myöskään ole mitään syytä olettaa, että kuolleisuus eri ikäluokissa jälleen nousisi ainakaan suuremmissa määrässä. Toiselta puolen taas tuskin kuolleisuus saattaisi enää paljoakaan pienentyä, korkeintaan ehkä pienten lasten kuolleisuus voi jonkin verran vielä vähentyä. Missään tapauksessa ei tarvitse olettaa suurempien vaihtelujen tulevan kysymykseen kumpaankaan suuntaan.

Arviolaskelmien seuraava osa koskee syntyneisyyttä. Nyt liikutaan jo jonkun verran epävarmemmalla alalla. Toiseen suuntaan voidaan kuitenkin tämä probleemi vaikeuksitta rajoittaa. On nimittäin tuskin lainkaan todennäköistä, että syntyneisyys rupeaisi jälleen nousemaan, vaan on oikeastaan kysymys siitä, kuinka paljon se vielä alenee. Helsingissä on jo tällä hetkellä erittäin alhainen syntyneisyys. Vuosina 1921—25 se oli keskimäärin 12.8 ‰ ja vuosina 1926—30 vieläkin pienempi, nimittäin 11.8 ‰ kirkonkirjoissa olevasta väestöstä. Kuten tunnettua on kuitenkin kirkonkirjoissa oleva väestö jonkin verran liian suuri. Verrattuna todellisen väestön määrään, siis väestölaskennoissa todettuun, vastaisi vuosina 1926—30 syntyneiden luku runsaasti 13 ‰ :iä. Olen kuluva viisivuotiskautta 1931—35 varten ottanut lähtökohdakseni muuttumattoman syntyneiden luvun, nimittäin vuosittain 3,000 elävänä syntyneitä, mikä edustaa 12.9 ‰ :n syntyneisyyttä, siis käytännöllisesti

katsottuna muuttumatonta syntyneisyyttä. Tätä syntyneiden lukua, 3,000 vuodessa, ei varmastikaan tulla ylittämään seuraavanakaan viisivuotiskautena, koska niinä vuosina tulevat avioliittoikään ne ikäluokat, joiden suuruutta sota- ja kapinavuodet ovat tuntuvasti vähentäneet. Siitä syystä on ajanjaksona 1935—40 vuosittain elävänä syntyneiden luku arvioitu jäävän muuttumattomaksi, t. s. 3,000:ksi. Tämä syntyneiden luku merkitsee tosiasiasa, väkiluvun suurentumisesta johtuen, syntyneisyyden pienenemistä 11.5 ‰:een keskiikäluvusta. Sen jälkeen vuodesta 1940 lähtien oletetaan kunakin vuonna syntyneiden luvun nousevan suurin piirtein samassa suhteessa kuin koko väkilukukin, josta syystä siis syntyneisyys koko jällellä olevana aikana vuoteen 1980 asti oletetaan pysyvän äskenmainitulla tasolla, 11.5 ‰:na.

Seuraavassa esitetään ne syntyneisyyttä osoittavat luvut, joihin puheena olevat laskelmat perustuvat:

Arvioitu syntyneiden luku Helsingissä vuosina 1931—80.

Viisivuotiskausi	Syntyneiden keskimääräinen luku vuosittain
1931—35	3,000
1936—40	3,000
1941—45	3,250
1946—50	3,500
1951—55	3,750
1956—60	4,000
1961—65	4,180
1966—70	4,360
1971—75	4,500
1976—80	4,640

Haluan tässä huomauttaa, että näiden laskelmien syntyneisyysluvut on otettu varmastikin runsaina. Tukholmassa oli syntyneisyys vuonna 1931 vain 10.6 ‰ ja Berliinissä viime tietojen mukaan 9 ‰. Helsingin pohjoisessa ruotsalaisessa seurakunnassa oli syntyneisyys jo vuonna 1929 vain 9.1 ‰. Nämä syntyneisyysluvut ovat luonnollisesti hyvin ylimalkaiset, kun lähtökohtana on koko väkiluku. Tähän proleemiin tarkemmin syvennyttäessä onkin otettava huomioon kaksi asianhaaraa: muutokset 15—45-vuotiaan naispuolisen väestön ikäryhmityksessä sekä hedelmällisyysluvun muutokset. Edellinen tekijä on kuitenkin jo osaksi otettu huomioon näissä laskelmissa, vaikkakin sen vaikutukset mahdollisesti tulevat myöhemmin jonkun verran voimistumaan. Hedelmällisyysluvun tulevasta kehityksestä, kutakin 15—45-vuotiasta naispuolista asukasta kohden tulevasta lasten lukumäärästä, on sitävastoin mahdotonta tehdä mitään luotettavia ennakkolaskelmia. Sen vuoksi on näissä laskelmissa yksinkertaisinta ja selvintä turvautua viime vuosien todellisiin lukuihin.

Kolmantena ja viimeisenä arviolaskelmien osana on tulevien vuosien kaupunkiinmuuton suuruus. Tämä on luonnollisesti epävarmin. Helsinkiin muutto on ollut suurten vaihteluiden alainen ja on selvää, että tulevaisuudessakin taloudelliset ja poliittiset suhdanteet tulevat aiheuttamaan sellaista. Lähinnä oleva lähtökohta on viime vuosikymmenien muuttovoitto. Ajanjakso 1911—20 oli kuitenkin niin epänormaali, että se on jätettävä laskelmista pois. Vuosina 1901—10 oli muuttovoitto 40,800 henkeä ja vuosina 1921—30 40,926 henkeä. Tämä vastaa keskimäärin 4,100 henkeä vuodessa. On kuitenkin tunnettua, että muuttoliikkeen luettelointi tapahtuu hyvin hitaasti. Olihan hyvin yleistä aina vuoteen 1930 asti, jolloin uusi asetus muuttokirjoista astui voimaan, että kaupunkiin muuttaneet vuosikausiksi jäivät kotiseurakuntansa kirjoihin, ennenkuin ottivat muuttokirjansa Helsinkiin ja siis tulivat tilas-

tossa huomioonotetuiksi. Siten tulee esim. huomattava osa vuosien 1927—30 voimakkaasta muuttoliikkeestä Helsinkiin viedyksi vasta kuluvan vuosikymmenen muuttotilastoon. Äsken mainittu keskimäärä, 4,100 henkeä, on siis katsottava liian alhaiseksi. Olenkin korottanut sitä huomattavasti ja näissä laskelmissa arvioinut vuotuisen muuttovoiton 5,000 hengeksi koko tutkittavana olevan ajanjakson kuluessa.

Tulevina vuosina kaupunkiin muuttavien ylijäämän ikäryhmitys on oletettu samaksi kuin vuosina 1921—30 muuttaneiden. Tämä ikäryhmitys selviää seuraavasta taulusta:

Helsinkiin vuosina 1931—80 muuttavien muuttovoiton oletettu jakaantuminen ikäluokkiin (vuosina 1921—30 muuttaneiden ikäjaon perusteella).

Ikäluokka	% ₁₀₀ muuttaneiden koko määrästä
0—4	64.5
5—9	66.8
10—14	54.2
15—19	100.9
20—24	210.5
25—29	190.8
30—34	112.8
35—39	65.6
40—44	45.8
45—49	31.9
50—54	21.4
55—59	13.5
60—64	8.9
65—69	6.3
70—74	3.9
75—79	1.5
80—84	0.5
85—89	0.2
90—	0.0
	Yhteensä 1,000.0

On muistettava, että tuo edellä mainittu sisäänmuuttaneiden enemmyyttä osoittava luku, 5,000, perustuu elinkeinoelämän suhteellisen voimakkaan nousukohtan sisäänmuuttoon. Siksi ei olekaan todennäköisiä syitä siihen, että se tultaisiin huomattavasti ylittämään. Koko maassahan kehitys kulkee yhä heikompaa väestönlisääntymistä kohden. Eikä se ajankohta, jolloin maan väkiluku alkaa seisahtua, ole kovinkaan kaukana tulevaisuudessa. Toiselta puolen taasen emme saa odottaa, että siitä syystä sisäänmuutto pääkaupunkiin tulisi oleellisesti vähenemään. Hitaamman luonnollisen väenlisäyksen vaikutusta maassamme heikontaa maassamme varmasti-kin pitkän aikaa eteenpäin siirtolaisuuden voimakas vähentyminen. Myöskin huonoina suhdanneaikoina jatkuu muuttoliike Helsinkiin huomattavan suurena. Köyhäinhoitolain vapaamieliset määräykset kotipaikkaoikeudesta suorastaan houkuttelevat taloudellisesti heikkoa ainesta muuttamaan. — Joka tapauksessa on jo 5,000 hengen muuttovoitto vuosittain hyvin kunnioitettava määrä. Eräissä v. 1928 toimitetuissa arviolaskelmissa Tukholman väkiluvusta arvioitiin sisäänmuuttoluku 6,000 hengeksi, siis suhteellisesti paljon varovaisemmin kuin näissä laskelmissa.

Suorittamieni laskelmien lopputulokset ovat nähtävinä oheellisena taulukossa. Siinä on laskettu väkiluku kunkin viisivuotiskauden lopussa, siis vuosina 1935, 1940

Helsingin arvioitu väkiluku ja sen jakaantuminen ikäluokkiin vuosina 1935—1980.

Ikäluokat	Väkiluku vuonna:									
	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980
0—4	15,400	15,400	16,500	17,700	18,800	20,000	20,400	21,600	22,300	22,900
5—9	13,200	16,600	16,600	17,700	18,800	20,000	21,100	21,900	22,700	23,300
10—14	13,700	14,500	17,800	17,800	18,900	20,000	21,100	22,200	23,000	23,800
15—19	14,700	16,000	16,700	19,900	19,900	21,000	22,100	23,200	24,300	25,000
20—24	25,100	19,400	20,700	21,300	24,500	24,500	25,500	26,600	27,600	28,700
25—29	34,500	28,900	23,500	24,700	25,300	28,400	28,400	29,400	30,400	31,400
30—34	28,900	36,200	30,800	25,500	26,700	27,300	30,300	30,300	31,000	31,900
35—39	23,300	29,600	36,700	31,400	26,300	27,400	28,000	30,900	30,900	31,800
40—44	19,500	23,500	29,600	36,400	31,300	26,400	27,400	28,000	30,800	30,800
45—49	16,500	19,300	23,200	29,000	35,400	30,600	25,800	26,800	27,400	30,000
50—54	12,800	16,000	18,700	22,300	27,700	33,700	29,100	24,700	25,600	26,100
55—59	10,100	12,200	15,100	17,500	20,800	25,800	31,300	27,000	22,800	23,700
60—64	7,400	9,200	11,000	13,700	15,800	18,700	23,100	27,900	24,000	20,300
65—69	4,900	6,400	7,900	9,500	11,700	13,500	15,900	19,600	23,700	20,300
70—74	3,500	4,000	5,200	6,400	7,600	9,400	10,800	12,700	15,600	18,700
75—79	1,900	2,500	2,800	3,700	4,500	5,400	6,600	7,500	8,800	10,800
80—	1,100	1,500	1,900	2,300	2,800	3,400	4,200	5,000	5,900	6,900
Yhteensä	246,500	271,200	294,700	316,800	336,800	355,500	371,100	385,300	396,800	406,400
Suur-Helsinki	286,300	314,900	342,100	367,600	391,100	412,500	430,700	447,300	460,400	471,700

j. n. e. Sen lisäksi on laskettu väestön jakaantuminen iän mukaan viisivuotisryhmiin jokaisena k. o. ajankohtana. Kaikki nämä laskelmat perustuvat varsinaisen kaupungin rajain sisällä asuvaan väestöön sellaisena kuin rajat olivat vuoden 1930 lopussa. Olettaen, että väkiluvun kehitys kaupungissa ja sen kaupunkimaisilla ympäristöalueilla on suunnilleen samanlainen kuin varsinaisessa kaupungissa — nämähän ovat jo kauan muodostaneet yhdessä taloudellisen ja väestöllisen kokonaisuuden — on laskettu myöskin tämän suuremman alueen, tässä Suur-Helsingiksi nimitetyn alueen väkilukuja. Helsingin ja Suur-Helsingin asukaslukujen on oletettu tulevaisuudessa pysyvän muuttumattomana ja samana kuin se oli vuonna 1930, t. s. 100: 116,1. Vuoden 1930 luvut perustuvat Suur-Helsingin kohdalla silloin toimitettuun todelliseen väestölaskentaan. Suur-Helsinki käsittää kaupungin alueen lisäksi ne osat ympäristöstä, jotka kahdessa viime väestölaskennassa on otettu mukaan ja joista huomattava osa tulevaisuudessa liitettäneen kaupunkiin. K. o. laskenta-alue ulottui lännessä Melkkiin, Lauttasaareen, Björnvikiin, Hagalundiin, Leppävaaraan, Kiloon ja Grankullaan, luoteessa ja pohjoisessa Kånalaan, Kårböleen, Tuomarinkylään ja Tikkurilaan sekä idässä Viikiin, Herttuaniemeen, Puodinkylään ja Santahaminaan. Vuonna 1920 oli laskenta-alue suunnilleen yhtä suuri, josta syystä myös sen vuoden luvut ovat käytännöllisesti katsoen verrattavissa seuraavan väestölaskennan lukuihin.

Väkiluvun kehitys on esitetty myöskin graafisesti diagrammassa, joka valaisee väestön lisääntymistä vuosisadan alusta henkikirjojen ja kirkonkirjojen mukaan sekä asukasluvun oletettua kehitystä vuoteen 1980 (kts. sivu 266). Jo vuonna

1937 tulisi sen mukaan Suur-Helsingin kirkonkirjoihin merkitty väkiluku ylittämään 300,000:n ja kaksikymmentä vuotta myöhemmin 400,000:n. Vuonna 1980 olisi Suur-Helsingissä noin 470,000 asukasta. Käyrä loivenee noina vuosina jo suhteellisen paljon, josta syystä puolen miljoonan rajaa ei ylitettäne ennenkuin joitakuuta vuosia ennen vuosisadan vaihtumista.

Tässä yhteydessä on syytä mainita joitakuuta sanoja niistä Helsingin tulevaa väkilukua koskevista laskelmista, joita aikaisemmin on esitetty eri asemakaava-suunnitelmien yhteydessä.

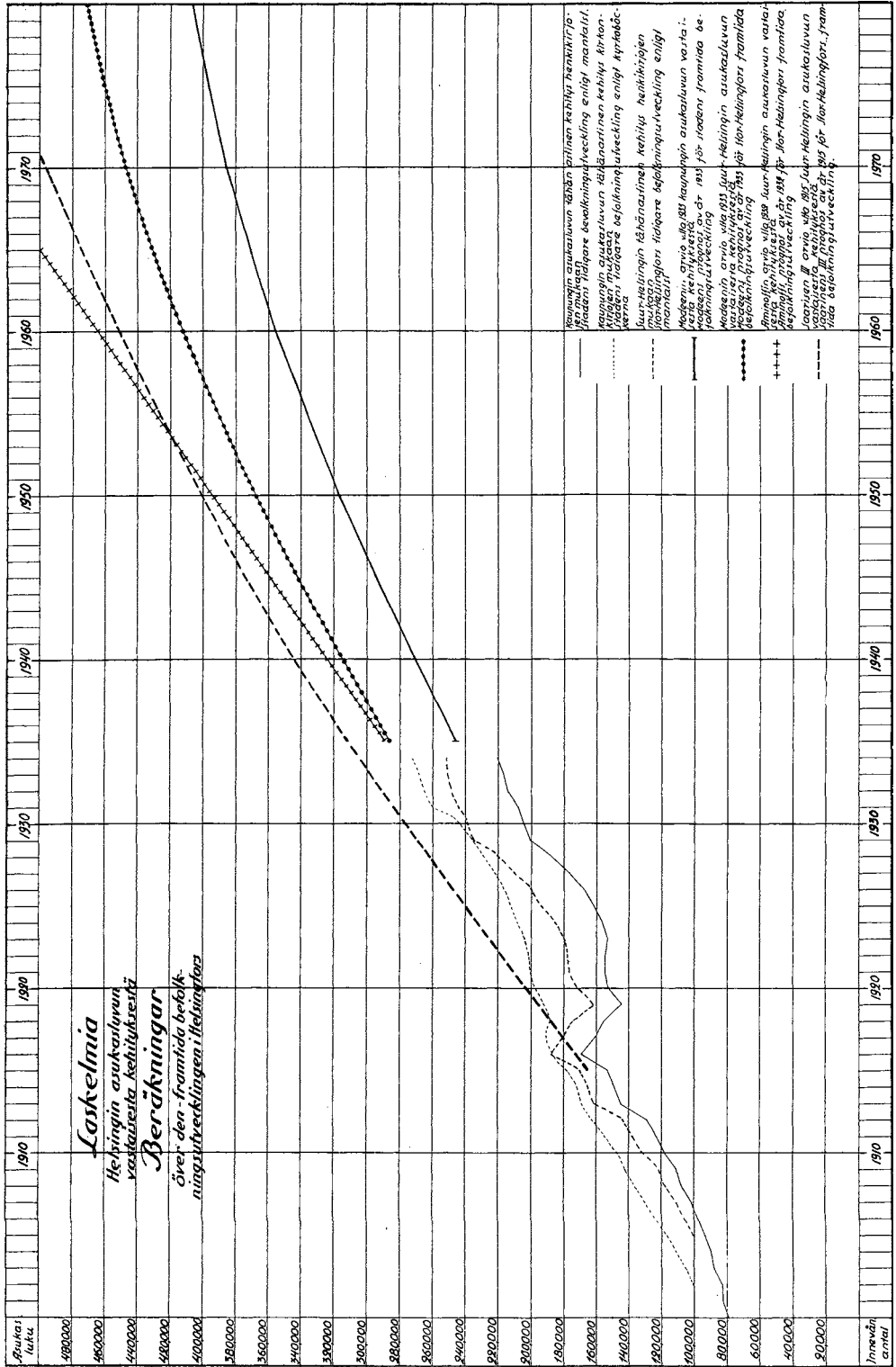
Ensimmäisen tunnetun laskelman Helsingin tulevasta väkiluvun kehityksestä on laatinut nyttemmin kuollut kaupungininsinööri *Gunnar Lindkvist* jo vuonna 1898. Tämä aikakauslehdessä »*Teknikern*» julkaistu laskelma on siitä syystä mielenkiintoinen, että se on peräisin siltä ajalta, jolloin kaupunkiin muutto oli vielä suhteellisen heikko. Lindkvist laati ensin koelaskelman samaa menettelytapaa noudattaen kuin on noudatettu hänen jälkeensä muissa kaupunginasemakaavamietinnöissä. Hän laski, että väkiluku kasvaisi vuosittain yhtä monta prosenttia kuin sen oli todettu kasvaneen määrättyinä aikaisempina aikana. Tässä tapauksessa hän otti lähtökohdaksi vuodet 1810—96. Näin hän sai asukasluvuksi vuonna 1950 noin 605,000 henkeä, mikä hänestä kuitenkin tuntui epätodellisen suurelta. Siitä syystä Lindkvist muutti laskutapaa. Hän laski ensin *koko maan väestön kasvuprosentin* edellä mainittuna aikana ja laski sen perusteella väkiluvunlisäyksen vuoteen 1950 asti. Sitten hän oletti, että kaupunkiasukkaiden osuus koko väestöstä kasvaa samalla nopeudella kuin vuosina 1860—90 ja että Helsingin osuus vuorostaan kaikkien kaupunkien yhteenlasketusta väkiluvusta jatkuvasti kasvaa saman ajanjakson kuluessa havaitulla vauhdilla. Täten hän sai lopputulokseksi sangen vaatimattoman luvun: 251,100 asukasta Helsingissä vuonna 1950. Kuten tunnettua on Suur-Helsingin väkiluku jo vuonna 1930 sivuuttanut tämän luvun.

Eliel Saarisen laskelmat vuodelta 1915 suurisuuntaisessa »Munkkiniemi—Haaga» julkaisussa päättyvät paljon suurempiin lukuihin. Saarisen Suur-Helsinki, joka kaupungin alueen lisäksi käsitti Munkkiniemen, Talin, Pakinkylän ja Viikin ympäristöt sekä osia Herttuaniemestä, — alue oli siis huomattavasti pienempi kuin se Suur-Helsinki, jota tässä on käsitelty — tavoittaisi puolen miljoonan asukasluvun jo vuonna 1943 tai kahden varovaisemman vaihtoehdon mukaan vuosina 1950 tai 1972. Eräs rautatienalueen tulevaa hahmoittelua valmistellut *komitea* on esittänyt eräissä muutama vuosi sitten suoritetuissa laskelmissa vuotta 1970 sinä ajankohtana, jolloin väkiluku saavuttaisi puolen miljoonan. Lopuksi mainittakoon, että arkkitehti *Berndt Aminoff* on äskettäin julaistussa mielenkiintoisessa kaupungin asemakaavaselvityksessään katsonut vuosia 1966—67 siksi todennäköiseksi ajankohdaksi, jolloin puolen miljoonan raja sivuutetaan.

Lindkvistin laskelmaa lukuunottamatta arvioivat kaikki muut väenlisäyksen paljon nopeammaksi kuin minun laskelmistani käy selville siitäkin huolimatta, että näiden viimeksimainittujen laskelmien edellytykset ovat olleet jokseenkin optimistiset. Syynä tähän on seuraava. Kun Saarinen seitsemäntoista vuotta sitten esitti laskelmansa, ei vielä silloin voitu arvioida syntyneisyyden vähenemisen vaikutuksia, sillä tämä ilmiö oli silloin suhteellisen uusi. Se yksinkertaistettu laskutapa, jota siinä käytettiin, oli siksi vielä silloin sopiva.

Nyttemmin on tilanne oleellisesti toinen. Syntyneisyyden pienenemisestä johtuvat seuraukset ovat meille tunnetut. Helsingissä on luonnollinen väenlisäys pysähtynyt ja muuttunut väkiluvun pienenemiseksi, joka tulevaisuudessa tulee yhä ilmeisemmäksi. Sisäänmuutto ei enää kuten aikaisemmin merkitse puhdasta lisäystä väkilukuun, vaan yhä suurempi osa siitä täytyy käyttää äskennmainitun vähitellen lisääntyvän väkiluvun pienentymisen korvaamiseen.

Siitä syystä ei enää voidakaan sovelluttaa väkiluvun ennustelussa kovinkaan yksinkertaistettuja menettelytapoja. Meidän aikanamme voidaan päästä tyydyttävään

tulokseen ainoastaan käyttämällä entistä tarkempia menettelytapoja, joiden avulla on mahdollista ottaa huomioon edellä mainitut olosuhteet.»

Yliaktuaari Modeenin tutkimuksessa on viitattu m. m. siihen laskelmaan kaupungin väkiluvun kasvamisesta, jonka arkkitehti *Berndt Aminoff* kaupungin asema-kaavatoimistosta on esittänyt »Helsingin kaupungin keskiosien yleisemakaavaehdotus»-nimisessä julkaisussa v. 1932. Arkkitehti Aminoffin laskelmien lopputulokset, jotka koskevat koko Suur-Helsingin asukaslukua, eroavat jossain määrin yliaktuaari Modeenin tuloksista. Erotus aiheutuu lähinnä siitä, että edellinen arvioi kaupunkiin muuton jonkun verran suuremmaksi kuin jälkimmäinen. Arkkitehti Aminoffin laskelmissa on kuitenkin eräitä vertailuja Pohjoismaiden muiden pääkaupunkien kehitykseen, mitkä luvut omalla tavallaan ovat kiintoisat. Arkkitehti Aminoff kirjoittaa:

»Kaupunkien väestöllisyys on tietysti suuresti riippuva koko maan väestöllisyydestä. Mutta muutkin seikat voivat siihen vaikuttaa. Sellaisessa maassa, jossa myöskin teollisuus on huomattavassa määrässä keskittynyt kaupunkeihin, voi teollisuuden elpyminen saada aikaan melkoista kaupunkeihin muuttoa. Ruotsissa on viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana todettu tuntuva kaupunkiväestön lisäystä, johtuen se yksinomaan teollisuuden huomattavasta kehityksestä. Maan väestöllisyys ei siihen ole voinut vaikuttaa, koska se on ollut erikoisen pieni. Toisissa maissa taas, joissa kaupunkiväestö on ollut suhteellisen vähäinen koko maan väestöön verraten, kasvaa tietysti kaupunkiväestön prosenttiluku nopeammin, kuin sellaisessa maassa, jossa tämä prosenttiluku on suhteellisen korkea. Suomessa havaitun voimakkaan kaupunkiväestön lisäyksen voidaan katsoa pääasiallisesti johtuvan siitä, että kaupunkiväestön prosentti on ollut erikoisen alhainen.

Vuonna 1930 olivat Pohjoismaiden asukasluvut seuraavat: Ruotsin 6,150,000, Suomen 3,660,000, Tanskan 3,550,000 ja Norjan 2,810,000. Kolmikymmenvuotiskautena 1900—1930 oli Tanskan asukasluku lisääntynyt n. 1,100,000 hengellä eli 45 %:lla, Suomen n. 946,000 hengellä eli 35 %:lla, Norjan n. 570,000 hengellä eli 25 %:lla ja Ruotsin n. 1,000,000 hengellä eli 20 %:lla. Sotavuosi 1918 vaikutti tietysti vähentävästi Suomen asukasluvun kasvuun, mikä rauhallisten olojen vallitessa olisi varmasti ollut suurempi. Kolmen ajanjakson 1900—1910, 1910—1920 ja 1920—1930 kasvua osoittavat nimittäin luvut 403,000, 250,000 ja 293,000. Kuluneen 30 vuoden aikana on, kuten edelläolevasta ilmenee, Norjan ja etenkin Ruotsin väkiluku lisääntynyt varsin vähän. Norjassa on tämä lisääntymisen vähyys erikoisesti havaittavissa kaupunkien väestöllisyydessä, varsinkin kun kaupunkiväestön prosenttiluku jo vuonna 1900 oli huomattavan korkea. Sitä vastoin Ruotsissa koko maan väestön pieni lisäys ei ole kyennyt vaikuttamaan kaupunkien väestöllisyykseen, joka päinvastoin on osoittanut erikoisen voimakasta nousua. Kunkin maan asukasmäärään verrattuna oli kaupunkiväestö v. 1900 prosentissa seuraava: Tanskassa 39.1 %, Norjassa 27.9 %, Ruotsissa 21.5 % ja Suomessa 12.5 %. Vuonna 1930 olivat prosenttiluvut: Tanskassa 43.9 %, Ruotsissa 32.5 %, Norjassa 29.6 % ja Suomessa 16.1 %. Ruotsi oli siis sivuuttanut Norjan. Ruotsin prosenttiluvun lisäys kolmikymmenvuotiskautena 1900—30 oli siis kokonaista 11, vastaten Suomen 5.7, Tanskan 4.8 ja Norjan 1.5.

Mitä tulee kunkin maan pääkaupungin väestöllisyykseen, voidaan havaita, että Helsingin kasvu suhteellisesti otettuna on ollut suurin, sillä prosenttiluku on kaksinkertaistunut. V. 1900 oli pääkaupunkien väestö maan asukaslukuun verrattuna seuraava: Kööpenhaminan 20.3 %, Oslon 11.8 %, Tukholman 6.9 % ja Helsingin 3.5 %. V. 1930 olivat nämä luvut: Kööpenhaminan 24.1 %, Oslon 13.2 %, Tukholman 10.4 % ja Helsingin 7.0 %. Kööpenhaminan prosenttiluku oli siis lisääntynyt 3.8, Tukholman ja Helsingin kummankin 3.5 ja Oslon 1.4.

Edellyttäen, että väestöllisyys tulevana kolmenkymmenenä vuotena on sama kuin kuluneen kolmenkymmenen vuoden aikana eli n. 950,000, on Helsingissä, jos prosenttiluvun lisäys on sama eli 3.5, kolmenkymmenen vuoden perästä n. 500,000 asukasta.

Jos taas laskemme, että kaupungin jokavuotinen kasvu on 6,800 asukasta, mikä on viimeisen kymmenen vuoden keskiarvo, olisi Helsingissä 33—34 vuoden kuluttua n. 500,000 asukasta. Muutamia aikaisemmin tehtyjä otaksumia voidaan tässä yhteydessä mainita. Professori *Eliel Saarinen* esitti vuonna 1915 julkaisemassaan Munkkiniemi—Haaga kirjassa Suur-Helsingin väestölisäystä koskevia laskelmia. Eräässä taulukossa hän esittää kolme otaksumaa, joiden mukaan Helsingissä vaihtoehtoisesti vuosina 1943, 1950 ja 1972 olisi 500,000 asukasta. Kuusi vuotta myöhemmin teki *n. s. rautatiekomitea* myöskin väestölisäystä koskevia laskelmia ja tuli siihen tulokseen, että Suur-Helsingissä vuonna 1970, eli toisin sanoen 38 vuoden kuluttua, olisi 500,000 asukasta. Jos taas vertaamme Helsinkiä Kööpenhaminan ja Tukholman kehitykseen sekä siihen aikaan, minkä nämä kaupungit ovat tarvinnut kasvaakseen Helsingin nykyisestä asukasluvusta eli 255,000:stä 500,000:een, saavuttaisi Helsinki Kööpenhaminan kehityskäyrän mukaan viimeainitut otaksumat vuonna 1951 ja Tukholman käyrän mukaan vuonna 1958. Professori Saarisen viimeisen otaksuman mukaan, mikä esiintyy hänen vuonna 1931 antamassaan lausunnossa saavuttaisi Helsinki puolenmiljoonan asukasmäärän 30 vuoden päästä eli vuonna 1961.

Ottaen huomioon edellämainitut laskelmat ja otaksumat näyttää ehkä sopivimmalta laskea n. 34 à 35 vuotta eli vuodet 1966—67 puolenmiljoonan rajaksi.»

Kaupungin viranomaiset ovat eräitä kertoja, milloin kaupungin alueen laajentaminen tai maitten ostaminen kaupungin vastaisia tarpeita varten on ollut käsiteltävänä, koettaneet suorittaa laskelmia siitä, suuriko väestö voidaan sijoittaa kaupungin nykyiselle alueelle, kun tämä on ajateltu täyteen rakennetuksi, noudattaen kulloinkin hyväksytyä asumistiheyttä.

Komiteaa varten, joka v. 1911 asetettiin valmistelemaan m. m. kysymystä siitä, mitä poliittikkaa kaupungin olisi noudatettava ympärillään olevia huvilayhdyskuntia kohtaan, ja joka sai mietintönsä valmiiksi v. 1912 (P. A. N:o 76 v:lta 1912), laski silloinen asemakaava-arkkitehti *Bertel Jung*, että kaupungin niihin aikoihin omistamille maille, joihin kaupungin alueen piirissä olevien maitten lisäksi kuuluivat Oulunkylän kartanon maat, voitiin sijoittaa seuraava määrä asukkaita:

<i>Kaupungin eri osat:</i>	Asukkaita ha kohti	Asukkaita kaikkiaan
Keski- ja eteläosat, Katajanokka ja Sörnäinen (I—X kaup.-osat)	230	130,410
Kallio (XI—XII kaup.osat)	275	36,300
Tölvä ja Turuntien varrella olevat osat Meilahtea ja Reijolaa	200	40,000
Pasila	275	5,500
Meilahden huvila-alue	40	5,500
Vallila, Kumpula ja Reijola	100	32,500
Käpylä	50	12,000
Muut alueet (saaret)	—	7,290
		269,500
Oulunkylä	100	10,500
	Yhteensä	280,000

V. 1912 suoritettujen laskelmien mukaan olisi siten kaupungin alueelle mahtunut 269,500 asukasta. Kaikkein enintään arvioitiin voitavan asumistiheyttä lisäämällä ja myös Oulunkylä huomioonottamalla sijoittaa 300,000 asukasta. Kaupungin asukasluku henkikirjojen mukaan oli siihen aikaan 129,396. Laskettiin, että kaupunki olisi täyteen rakennettu noin 1937.

Kun v. 1917 valmistettiin kaupungin suuria maanostoja pohjoisessa, laski asemakaava-arkkitehti *Birger Brunila* uudestaan väestön sijoitusmahdollisuudet. Lopputulokset olivat jotakuinkin samat, vaikka eräitten kaupunginosien asumistiheyttä olikin vähennetty. Kaupungin alueelle olisi näitten laskelmien mukaan voitu sijoittaa 279,500, Oulunkylä mukaanlaskettuna korkeintaan myös 300,000 asukasta. (P. A. N:o 18 v:lta 1917.) Kaupungin asukasluku oli taas siihen aikaan 161,911.

Selvitysmiehen pyynnöstä on arkkitehti *Berndt Aminoff* tarkistanut v:n 1917 laskelmat niitten kokemusten ja asemakaavasuunnitelmien pohjalla, joita nyt on olemassa. Niitten lähes kahden vuosikymmenen kuluessa, mitkä ovat kuluneet v:n 1917 laskelmien suorittamisesta, ovat vaatimukset asumistiheyteen nähden kiristyneet. Rakentamattomille alueille voidaan nykyisten periaatteiden mukaan sijoittaa tuntuvasti vähemmän väkeä kuin mitä ennen pidettiin sallittuna. Myöskin on jo rakennetussa osassa kaupunkia alkanut ilmetä city-muodostuksen oireita, asumistiheys keskikaupungilla on t. s. alkanut vähentyä. Toiselta puolen on osoittautunut, että Töölön kaupunginosaan, joka on suurimmalta osalta rakennettu v:n 1920 jälkeen, on sijoittunut enemmän asukkaita kuin vv. 1912 ja 1917 laskettiin. Näillä perusteilla lasketaan nyt, että kaupungin nykyiselle alueelle voidaan sijoittaa seuraavat asukasmäärät:

<i>Kaupungin eri osat:</i>	Asukasmäärä 1935	Täyteen rakennettuna
Keski- ja eteläosat sekä Katajanokka (I—IX kaup.osat)	102,955	85,700
Sörnäinen ja Kallio (X—XII kaup.osat)	59,016	58,750
Töölö (XIII—XIV ja XX kaup.osat)	41,907	70,000
Meilahti ja Reijola (XV—XVI kaup.osat)	5,405	30,000
Vallila, Hermanni, Toukola, Kumpula, Käpylä ja Koskela (XXI—XXVI kaup.osat)	28,283	75,000
Yhteensä	237,566	319,450

Laskelmat osoittavat siis, että nykyisten tietojen ja vaatimusten mukaan kaupungin nykyiselle alueelle voidaan sijoittaa pyörein luvuin 320,000 asukasta. Tämä on siis jonkun verran enemmän kuin mitä kaksi vuosikymmentä sitten laskettiin.

Esitetyillä laskelmilla kaupungin asukasluvun vastaisesta kehityksestä ja kaupungin alueelle mahtuvasta asukasluvusta on kaupungin alueen laajentamiskysymyksen kannalta sikäli merkityksensä, että ne osoittavat, että kaupungin nykyinen alue, jos kaupungin koko väestönlisäys olisi sijoitettava nykyiselle alueelle, on täyteen rakennettu noin 15 vuodessa. Sen asukasmäärän raja, noin 320,000, mikä uusimpien laskelmien mukaan voidaan kaupungin nykyiselle alueelle sijoittaa, sivuutettaisiin yliaktuaari Modeenin arvioiden mukaan noin v. 1951 ja arkkitehti Aminoffin arvioiden mukaan noin v. 1946.

On selvää, että kaupungin alueen laajentamiseen on ryhdyttävä hyvissä ajoin, ennenkuin kaupungin alueelle mahtuvan asukasmäärän yläraja on saavutettu.

Ne kaupungin alueen laajennukset, joihin on ryhdyttävä lisätilan hankkimiseksi kaupungin väestölle, muodostavat n. s. kolonisorien liitosten ryhmän.

Silmälläpitäen asuntotonteiksi soveltuvan lisämaan tarvetta on kaupunki jo vuosikymmeniä, aina v:sta 1908 harjoittanut varsin laajaa ja kaukokatseista maanostopolitiikkaa. Kaupungin maanostoista on, kuten on havaittu, tehty yksityiskohteisesti selkoa tämän mietinnön II osan IV luvun 4 kohdassa. »Kaupunki maanomistajana» (kts. sivut 125—154). Yleisenä ohjeena laajennettaessa kaupungin aluetta

tässä käsiteltyjä koloniasatorisia näkökohtia silmälläpitäen voidaan noudattaa periaatetta, että kaupunkiin on liitettävä kaikki kaupungin asutustarkoituksiaan varten ostamat maat kaupungin ympäristössä. (Kts. myös karttaa, liite IV.) Perustelut, mitkä on esitetty kullekin maanostolle, kelpaavat myös perusteluiksi näitten alueitten liittämiseksi kaupunkiin. Viitattakoon tässä senvuoksi näihin perusteluihin. Ne on selostettu edellämainitussa kaupungin maanostojen koskevassa kohdassa.

7. KAUPUNGIN SATAMA- JA TEOLLISUUSALUEIDEN TARPEESTA AIHEUTUVAT ALUELAAJENNUKSET (SATAMALIITOKSET).

Kaupungin tähänastiset maanostot oman alueensa ulkopuolella eivät ole aiheutuneet yksinomaan lisätilan hankkimisesta kaupungin kasvavaa väestöä varten. Useat varsin laajat maanostot on kaupunki suorittanut hankkiakseen maata ja vettä uusia satamia varten ja tilan varaamiseksi teollisuutta varten. Kaupungin maanostot itäisellä rannikkoalueella ovat lähinnä tapahtuneet näistä vaikutteista. Viitattakoon tässäkin perusteluihin, joita on selostettu edellämainitussa tämän mietinnön kohdassa. Kaupunki on nyttemmin myös varustautunut milloin tahansa luovuttamaan Herttua-niemestä ostamia maita puheenaoleviin tarkoituksiin. Osa vastaisia satamia on valmiina, alueet on tasoitettu, teitä rakennettu ja rautatierata Oulunkylästä satamaan on valmistumaisillaan. Näihin töihin on jo käytetty varoja noin 49,030,000 markkaa niiden 33,660,324 markan lisäksi, mitkä kaupunki on sijoittanut täällä maanostoihin.

Kaupungin ympäristön kunnallista jaoitusta muutettaessa on myös oleva välttämätöntä kiinnittää huomiota tähän kaupungin laajennettujen satama- ja teollisuusalueiden tarpeeseen.

Voimassaolevan lainsäädännön mukaan ei täydellisen, myös ulkomaan liikennettä välittävän sataman liikennettä suuritta vaikeuksitta voida ylläpitää maalaiskunnassa. Vuosisatoja vanha käytäntö on, että satamat ovat kaupunkien kunnallisia laitoksia ja tähän perustuu myös satamanomistajan oikeus eriluontoisten liikennettä rasittavien maksujen muodossa saada korvaus satamien rakentamisesta ja kunnossapidosta sekä muista menoista, joita satamien ylläpitäminen aiheuttaa.

Asianmukaisena on myöskin pidettävä, että kaupunkikunta saa verotusoikeuden niihin teollisuus- ja muihin liikeyrityksiin nähden, joille kaupunki tonttimaata luovuttamalla tarjoaa toiminnan edellytykset.

Muuta mahdollisuutta näitten vaatimusten täyttämiseen kuin näitten alueitten liittäminen kaupunkiin ei ole käytettävissä. Tämäntapaiset liitokset muodostavat oman liitosryhmänsä, n. s. satamaliitosten ryhmän.

Huomautettakoon, että liitoskysymyksistä, jotka kaupungin ympäristön kunnallisen jaoituksen uudestaanjärjestelyssä vaativat ratkaisua, tässä puheenaolevat liitokset kaupungin kannalta ovat kiireellisimmät.

8. KAUPUNGIN POLIISIPIIRIN LAAJENTAMISEN TARVE (HALLINNOLLINEN LIITOS).

Kaupungin alueen laajentamiskysymystä on edellä käsitelty kunnallisena jaoituskysymyksenä, t. s. silmälläpitäen niitten hallintotehtävien asianmukaista hoitamista, mitkä voimassaolevan lainsäädännön ja käytännön mukaan kuuluvat itsehallintoyhdyskuntain tehtäväpiiriin. Kaupungin ympäristön jaoituskysymystä koko

laajuudessaan harkittaessa tulee kunnallisten näkökohtien lisäksi esille seikkoja, jotka osoittavat, että muutosten aikaansaaminen nykyiseen jaoitukseen ei ole välttämätön ainoastaan kunnalliselta kannalta. Myöskin muu julkinen jaoitus, joka useissa suhteissa kylläkin seuraa kunnallista jaoitusta, mutta jonka erikoistarpeet vuorostaan vaikuttavat kunnalliseen jaoitukseen, on muutosten tarpeessa.

Otettakoon tässä ensiksi käsiteltäväksi ne erikoiskysymykset, mitkä koskevat n. s. hallinnollista jaoitusta. Tällä alalla kauimmin ja kipeimmin kaivatut muutokset aiheutuvat poliisitoimen alalla vallitsevista epäkohdista.

Kaupungin ympäristö, jossa on esikaupunkiasutusta, on, kuten tämän mietinnön alussa olevasta selvityksestä kaupungin ympäristön nykyisestä kunnallisesta jaoituksesta käy ilmi, jakaantunut kahteen kihlakuntaan, Helsingin kihlakuntaan ja Lohjan kihlakuntaan, sekä neljään nimismiespiiriin, Huopalahden, Malmin ja Helsingin sekä Espoon nimismiespiireihin. (Kts. sivut 37—45.) Sitäpaitsi on olemassa erikois-asemassa oleva valtioneuvoston maaliskuun 14 päivänä 1929 tekemällä päätöksellä muodostettu Suomenlinnan poliisipiiri, johon poliisihoidollisesti on luettu kaupungista Suomenlinna ja Melkön saari, Helsingin maalaiskunnasta Santahamina läheisine saarineen sekä Espoon kunnasta eräitä vähäisiä puolustuslaitoksen hallussa olevia saaria. Lauttasaari on määrätty poliisihoidollisesti kuulumaan Helsingin kaupungin poliisipiiriin.

Nimismies- ja poliisipiireissä on poliisimiesten lukumäärä ja sijoitus nykyään seuraava:

Sijoituspaikka:	L u k u m ä ä r ä					
	Nimis- mies	Apul. nimis- mies	Muu poliisi- pääll.	Yli- konst.	Kons- taap.	Yht.
<i>Huopalahden nimismiespiiri</i>						
Oulunkylä	1	—	—	1	4	6
Pakinkylä	—	—	—	1	1	2
Haaga	—	1	—	1	2	4
Pitäjänmäki	—	—	—	1	—	1
Munkkiniemi	—	—	—	—	1	1
Yhteensä	1	1	—	4	8	14
<i>Malmin nimismiespiiri</i>						
Malmin asemanseutu	1	1	—	2	4	8
Pukinmäki	—	—	—	—	1	1
Tapanila	—	—	—	—	1	1
Puistola	—	—	—	—	1	1
Tapaninkylä	—	—	—	—	1	1
Sunnuntaipalstat	—	—	—	—	1	1
Viik	—	—	—	—	1	1
Kulosaari	—	—	—	1	—	1
Herttuaniemi	—	—	—	—	2	2
Mellunkylä	—	—	—	—	1	1
Yhteensä	1	1	—	3	13	18

Sijoituspaikka	L u k u m ä ä r ä					
	Nimis- mies	Apul. nimis- mies	Muu poliisi- pääll.	Yli- konst.	Kons- taap.	Yht.
<i>Helsingin nimismiespiiri</i>						
Tikkurila	—	1	—	1	3	5
Fastböle—Haxböle	1	—	—	—	1	2
Hanaböle (Sottungsby—Häkansböle)	—	—	—	—	1	1
Korso	—	—	—	1	—	1
Kirkonkylä	—	—	—	—	1	1
Brutuby	—	—	—	—	1	1
Hämeenkylä	—	—	—	—	1	1
Seutula	—	—	—	—	1	1
Yhteensä	1	1	—	2	9	13
<i>Suomenlinnan poliisipiiri</i>						
Suomenlinna	—	—	1	—	1	2
Santahamina	—	—	—	1	—	1
Yhteensä	—	—	1	1	1	3
<i>Helsingin esikaupunkipoliisipiiri</i>						
Lauttasaari	—	—	—	2	1	3
Yhteensä	—	—	—	2	1	3
<i>Espoon nimismiespiiri</i>						
Leppävaara	—	1	—	1	3	5
Kilo	—	—	—	—	1	1
Grankulla	1	—	—	1	2	4
Muu osa Espoota	—	—	—	1	5	6
Yhteensä	1	1	—	3	11	16

Näitten eri piirien käytettävänä on esikaupunkialueilla seuraavat hallintorakennukset. Huopalahden nimismiespiirissä on poliisiasema Haagassa, jossa se on valtion omistamalla tontilla (kts. mietintö N:o 3 sivu 6). Tässä piirissä on toinenkin poliisiasema, nimittäin Oulunkylässä. Tämä on vuokrahuoneistossa. Vastaista omaa poliisiasemaa varten on valtio Oulunkylässä myös lunastanut tontin aseman eteläpuolella. (Kts. mietintö N:o 4 sivu 7.) Tällä piirillä on lisäksi poliisiputka Munkkiniemessä. Tämä on vuokrattu AB. M. G. Stenius-yhtiöltä. Malmin nimismiespiirin poliisiasema sijaitsee Malmin aseman lähellä Tapaninkylässä. Se on valtion omistamalla tontilla (kts. mietintö N:o 8 sivu 11). Malmin nimismiespiirissä on lisäksi poliisiputka Herttuaniemessä. Se on vuokrahuoneistossa. Helsingin nimismiespiirin poliisiasema on Tikkurilan kylässä lähellä asemaa (kts. mietintö N:o 12 sivu 6). Se on valtion omalla tontilla. Helsingin esikaupunkipoliisipiirillä on Lauttasaarella valtion omistamalla tontilla poliisivartiotupa (kts. mietintö N:o 2 sivu 8). Espoon nimismiespiirissä on kolme poliisiasemaa, joista kaksi on esikaupunkialueilla. Toinen sijaitsee Leppävaaran aseman lähellä Mäkkylän virkatalon mailla. Rakennuksetkin ovat valtion. Toinen sijaitsee Grankullan kauppalassa kauppalan luovuttamassa huoneistossa. Piirin kolmas poliisiasema on Kauklahdessa.

Poliisiviranomaisten työmäärästä Huopalahden ja Malmin nimismiespiirissä on käytettävänä eräitä tietoja, jotka osaltaan valaisevat nykyistä tilannetta tällä alalla.

Oulunkylän poliisiasemalla ylläpidetään kautta vuorokauden päivystys, Haagan poliisiasemalla ainoastaan päivittäin, paitsi lauantaisin ja sunnuntaisin kautta vuorokauden. Varsinaisia rikoksia ilmoitettiin poliisille v. 1931 310 ja juopumusrikoksia 171. Samana vuonna pidätettiin yhteensä 264 henkeä. Useimmat pidätykset on yleensä suoritettu Pakinkylän alueella. Tuomioon perustuvia ulosottotehtäviä suoritettiin v. 1931 227. Perittäviä verolippuja oli samana vuonna noin 7,000.

Malmin poliisiasemalla on kautta vuorokauden kestävä päivystys. Malminkylässä ja Tapaninkylässä toimitetaan iltaisin kiertävä vartiopalvelus. Varsinaisia rikoksia ilmoitettiin poliisille v. 1931 448. Useimmat rikokset ilmoitettiin Malmin ja Tapaninkylästä, mutta huomattava määrä oli myös Herttuaniemestä ja Degeröstä. Samana vuonna pidätettiin yhteensä 533 henkilöä. Useimmat pidätetyt olivat Malmilta, Tapanilasta ja Pukinmäeltä. Säännöllinen määrä pidätettyjä lauantaisin ja sunnuntaisin oli 10, toisinaan 15. Tuomioon perustuvia ulosottotehtäviä suoritettiin v. 1931 273. Perittäviä verolippuja oli samana vuonna myös noin 7,000.

Kummastakin nimismiespiiristä ilmoitetaan, että syytejuuttuja vuosittain on ollut monia satoja asianomaisessa kihlakunnanoikeudessa, joka niitä on käsitellyt ei ainoastaan varsinaisilla käräjillä vaan myös kerran kuukaudessa toimitetuilla välikäräjillä.

Esikaupunkialueilla kauan havaitun poliisitoimen puutteellisuuden vuoksi asetti sisäasiainministeriö marraskuun 21 päivänä 1931 toimikunnan valmistamaan kysymystä poliisitoimen järjestämisestä ja yhtenäistämisestä kaupunkiin rajoittuvilla ympäristöalueilla huomioonottamalla tämän yhteydessä myös näiden alueiden lähiuosina ehkä tapahtuva liittäminen kaupunkiin hallinnollisessa, kunnallisessa ja oikeudellisessa suhteessa. Toimikunnan mietintö, josta ylläesitetty tiedot on otettu, valmistui kesäkuun 10 päivänä 1932. Toimikunta, joka rajoitti tehtävänsä vain Huopalahden ja Malmin nimismiespiirejä koskevaksi, totesi, että näissä piireissä olevien esikaupunkialueiden poliisihoidossa jo pitkän aikaa on ollut m. m. seuraavia puutteita ja epäkohtia havaittavissa:

»A. Poliisi on liian vähälukuinen. Noin 26,000 asukkaan kaupunkimaiseen tapaan asumalla alueella on poliisin miesvahvuus vain 34 miestä, kun Malmin nimismiespiirissä olevaan Mellunkylään sijoitettu poliisikonstaapeli jätetään lukuunottamatta. Kun näistä vielä vähintään 10 poliisimiestä täytyy laskea kameraalihallinnollisiin tehtäviin sidotuksi, niin jää poliisihoidollisiin tehtäviin korkeintaan 24 miestä. Kun kaupungeissa yleensä tulee keskimäärin yksi poliisimies 300—350 asukasta kohden, niin tulee sitävastoin Helsingin kaupungin ympäristöalueilla yksi poliisimies noin 1,100 asukasta kohden. Näitten alueitten poliisihoidon poliisimiehistön lukumäärän puolesta siis noin kolme kertaa huonommassa asemassa kuin kaupunkipoliisihoidon yleensä. Tästä epäkohdasta johtuu useita muita epäkohtia, joista mainittakoon:

a) Poliisimiesten työmäärä on liian suuri ja raskas. Tähän vaikuttavat lisäksi pidemmät välimatkat kuin kaupungeissa ja alueen väestön kokoonpano.

b) Kunnollista poliisimiehistöä on vaikea saada. Poliisimiehistön vähälukuisuudesta johtuvan suuren työmäärän vuoksi on ollut erinomaisen vaikeata saada pystyvä ja kunnollista poliisimiehistöä ympäristöalueille. Tähän vaikuttavat myös kahden kielen osaamisen vaatimus ja Helsingin kaupungin läheisyyden vuoksi kalliisiin elantokustannuksiin nähden liian alhainen palkkaus. Huopalahden ja erittäinkin Malmin nimismiespiirissä viime vuosina sattuneet lukuisat kavallukset, joitten kautta valtio yksistään jälkimmäisessä nimismiespiirissä on muutaman vuoden aikana menettänyt yli 800,000 markkaa, ovat tästä epäkohdasta räikeänä todistuksena.

c) Poliisimiehistön kouluuttaminen on vaikeata. Miehistön vähälukuisuuden vuoksi on vaikeata komentaa konstaapeleita poliisikursseille ja poliisikouluun, koska muutamankin miehen poissaolo palveluksesta lisää toisten työmäärää. Harvalukuinen

ja suuren työtaakan rasittama päällystö ei myöskään voi miehistön kouluuttamisesta huolehtia. Kaupunkipoliisiin verraten jää ympäristöalueitten poliisi kouluutukseen ja taitoon nähden alakynteen.

d) Järjestyspoliisitehtäviä ei voida kunnollisesti hoitaa. Miehistön vähälukuisuuden vuoksi on poliisiasemille töin tuskin voitu järjestää päivystys. Mutta sensijaan on:

α) vartiopalvelus jäänyt vaillinaiseksi ja heikoksi, sillä vain iltaisin on voitu toimittaa vartiopalvelusta ja sekin on ollut järjestettävä kiertäväksi, koska vartioitavat alueet ovat olleet sangen laajat, joten vartiopalvelukselta on suuressa määrin puuttunut siltä vaadittava preventiivinen vaikutus;

β) huvitilaisuudet usein täytyntyt jättää vaille poliisiavontaa, koska konstaapeleita ei mitenkään riitä kaikkiin, lukuisasti toimeenpantuihin huvitilaisuuksiin;

γ) liikenteen valvonta maanteillä ja rautatieasemilla ollut liian heikkoa, mikä on ollut luonnollistakin, koska ilmeinen epäsuhte poliisimiehistön vähälukuisuuden ja alueen erinomaisen vilkkaan liikenteen välillä on ollut olemassa.

e) Poliisireserviä eli varamiehistöä ei ole voitu pitää. Kun kysymyksessä olevalla alueella on useita asutuskeskuksia, joihin vähälukuinen poliisimiehistö on täytynyt hajoittaa, on yleensä vain kunkin asutuskeskuksen paikallinen poliisivoiman tarve voitu jossakin määrin tyydyttää, mutta sitävastoin ei ole ollut mahdollista keskittää miehistöä poliisireserviksi eli varamiehistöksi, mikä suurempien järjestyshäiriöiden sattuessa olisi voitu nopeasti lähettää kulloinkin tarvittaville paikoilleen. Sellaisissa tapauksissa on ollut turvaututtava Helsingin kaupungin poliisilaitoksen apuun. Milloin taasen ympäristöalueitten poliisimiehistöä on sellaiseen tarkoitukseen käytettävä, häiritsee se miehistön muita tehtäviä ja sen nopea kokoaminen eri seuduilta on mahdotonta.

f) Poliisi on liian vähän erikoistunut eri poliisitehtäviin, ennenkaikkea rikospoliisitehtäviin. Kun ympäristöalueitten poliisin on maaseutupoliisin tapaan ollut hoidettava samalla kertaa sekä järjestys- että rikospoliisitehtäviä kuin myöskin kameraalihallinnollisia tehtäviä, on vähälukuisesta poliisihenkilökunnasta tuskin kukaan ennättänyt tai voinut erikoistua yksinomaan yhteen poliisitoiminnanhaaraan: rikos-, järjestys-, huolto- tai liikennepoliisialaan. Kun ympäristöalueilla varsin usein tapahtuu törkeitä ja vaikeasti selvitettäviä rikoksia, on erikoistumisen puute varsinkin rikospoliisialalla valitettava epäkohta. Samoin on laita liikennetapaturmien tutkimisessa.

g) Rikosten tutkiminen jää liian pintapuoliseksi tai sitä ei voida ollenkaan suorittaa. Varsinkaan pienempien rikosten, m. m. vähäisempien omaisuusrikosten ja rikkomusten tutkiminen ei tutkijavoimien vähälukuisuuden vuoksi voi olla perusteellista. Niinhyvin tästä kuin myöskin siitä, että vähäisemmät rikokset toisinaan jäävät kokonaan tutkimatta, on ympäristöalueilta tullut lukuisia valituksia.

h) Rikollisen aineksen silmälläpito on heikkoa. Kun ympäristöalueitten poliisivoima on liian vähälukuinen, on pääkaupungissa toimivan rikollisen aineksen turvallisempaa piileskellä ympäristöalueilla, koska sen silmälläpitäminen ei voi olla tehokasta, varsinkaan kun ympäristöalueitten poliisi ei sitä edes rikolliseksi tiedä. Mutta erinomaisen tehokasta ei ympäristöalueillakaan toimivain rikoksentehtäjäin valvonta saata olla. Rikosten selvittämiseksi on ennenkaikkea ammattimaisten ja tavanomaisten rikoksentehtäjäin silmälläpito kuitenkin ensiluokkaisen tärkeä seikka.

B. Poliisihoidolle on suureksi haitaksi ja häiriöksi se seikka, että poliisiviranomaisten on samalla hoidettava lukuisia ja suurtöisiä kameraalihallinnollisia tehtäviä. Poliisihoito Helsingin kaupungin tärkeimmillä ympäristöalueilla olevissa nimismiespiireissä on, huolimatta maan suurimman kaupungin välittömästä läheisyydestä, edelleenkin maaseudun poliisihoitoa silmälläpitäen organisoitu. Sen mukaisesti poliisiviranomaisten on poliisihoidollisten tehtävien ohella hoidettava myös monia kameraalihallinnollisia tehtäviä, kuten ulosotto-, verojen- ja sakkojenperimis-, ran-

gaistusten täytöntöönpano-, maantiehallinto-, syyttäjän- y. m. tehtäviä, joista kaupunkipoliisi on kokonaan vapautettu. Kun otetaan huomioon, että näitten alueitten pääasiallinen suurilukuinen väestö on tehdastyöväkeä ja muita pikkueläjiä ja että teollisuuslaitosten vuoksi suuri määrä kierteleviä työnhakijoita ja -tekijöitä oleskelee siellä vakinaisen väestön lisäksi, niin on selvää, että kameraalihallinnollisten tehtävien täytyy olla sangen runsastoiset. Mutta ei ole kyllin se, että sekä kameraalihallinnolliset että poliisihoidolliset tehtävät kummatkin antavat poliisiviranomaisille nykyään enemmän työtä kuin mitä he ennättävät kunnollisesti suorittaa ja mitä heiltä koh- tuudella voidaan vaatia. Näitten tehtävien hoidattaminen samoilla viranomaisilla on senlisäksi omansa mitä suurimmassa määrin häiritsemään poliisihoidollisten tehtä- vien kunnollista ja tarkoituksenmukaista suorittamista. Tällaisia häiritseviä seik- koja ovat m. m.:

a) Kameraalihallinnolliset tehtävät sitovat nimismiestä siinä määrin, että poliisi- hoidon johto tosiasiallisesti jää alemmille toimenhaltijoille. Kameraalihallinnolliset tehtävät ovat siksi tärkeitä ja niistä johtuva rahallinenkin vastuu siksi suuri, ettei kukaan vastuuntuntoinen nimismies niitä enempää kuin on aivan välttämätöntä jätä alaistensa hoidettaviksi. Näitten tehtävien runsauden vuoksi eivät Malmin ja Huopalahden piirien nimismiehet ole voineet muuta kuin vähäiseltä osalta puuttua poliisihoidollisiin tehtäviin, joten poliisihoidon varsinainen johto on jäänyt apulais- nimismiehille, jotka taasen ovat siinä määrin sidotut rikosasiain tutkimiseen ja syyt- täjätehtävien hoitamiseen, ettei heiltä riitä paljon aikaa muuhun poliisitoimintaan.

b) Kameraalihallinnolliset tehtävät vähentävät poliisihoitoon käytettävää poliisimiehistöä. Verorästien ja erilaisten toimituskirjain lunastusten periminen, asia- kirjain osanantitehtävät, nimismiehen avustaminen maantiehallinnossa ja ulosotto- tehtävissä j. n. e. vaativat poliisimiehistöltä siksi paljon aikaa, että tähän täytyy katsoa Malmin ja Huopalahden nimismiespiireissä kuluvan yhteensä 8 poliisikonstaapelin työn. Lisäksi on kameraalihallinnollisiin tehtäviin katsottava kuluvan niitten poliisikonstaapelin työn, jotka nimismiesten kanslioissa suorittavat kansliatehtäviä. Kun kuitenkin kameraalitehtäviä on ajan välimatkoihin kulumisen välttämiseksi ollut annettava eri puolille piiriä sijoitetuille poliisikonstaapeleille, on siitä taasen johtunut se epäkohta, että näitä ei ole vapaasti voitu käyttää poliisihoidollisiin tehtä- viin silloin, kun olisi tarvittu. Näitä on senvuoksi toisinaan ollut vaikea saada rikos- poliisitehtäviin tai koota varamiehistöksi. Tämä taasen on joskus aiheuttanut han- kausta nimismiehen ja apulaisnimismiehen kesken.

C. Liian harvassa olevat pidätettyjen säilytyspaikat ja teknillisten välineitten puute ovat olleet poliisihoidolle haitaksi. Juopumuksesta pidätettyjen säilytyspaik- koja on ollut liian harvassa. Niinpä ovat sellaiset asutuskeskukset kuin Tapanila, Pukinmäki, Pakinkylä ja Pitäjänmäki olleet niitä vailla. Siitä on johtunut, että juopumuksesta tavattuja on sangen usein täytynyt kuljettaa kilometrien päässä ole- viin säilytyspaikkoihin ja siihen kuluttaa poliisikonstaapelin aikaa tai sitten jättää kokonaan pidättämättä. Kun poliisilla ei ole edes kaikkialla, kuten Oulunkylässä ja Pakinkylässä, ollut valtion autoa käytettävänä, on kuljetus muodostunut vieläkin hankalammaksi ja aikaa kuluttavaksi. Puhelimien puuttuminen useilta eri paikka- kunnille sijoitetuilta poliisikonstaapeleilta on pääkaupungin läheisyyteen ja liikenteen vilkkauteen katsoen sangen huomattava epäkohta, mikä tekee muutoinkin vaikeasti hälyyttävissä olevan poliisimiehistön nopean hälyyttämisen vieläkin vaikeammaksi. Kirjoituskoneitten puuttuminen on niinikään epäkohta.

D. Kanslia-apulaisten puute vähentää aktiivista poliisimiehistöä. Poliisihoi- dollisten ja kameraalihallinnollisten tehtävien ollessa niin lukuisat kuin edellä esi- tetystä on ilmennyt on erityisten kanslia-apulaisten puute ilmeinen epäkohta, koska se yleensä johtaa siihen, että runsaaseen kanslia- ja puhtaaksikirjoitustyöhön käy- tetään poliisimiehiä, jotka siten vedetään pois aktiivisesta poliisipalveluksesta ja jotka saattavat olla korkeammin palkattuja kuin tarkoitukseen paremminkin soveltuvat

kanslia-apulaiset. Kun nimismiehillä ja apulaisnimismiehillä kysymyksessä olevissa piireissä ei runsaan virkatyön vuoksi ole tilaisuutta yksityiseen sivuansioon, olisi kohtuutonta vaatia, että heidän pienistä palkoistaan tulisi maksaa kanslia-apulaisensa palkkiot.

E. Yhtenäisen asutusalueen jakautuminen useampiin itsenäisiin poliisihallintopiireihin on haitaksi tarkoituksenmukaiselle poliisihoidolle. Tämä ilmenee m. m. seuraavista seikoista:

a) Eri poliisihallintopiireihin sijoitetun poliisivoiman keskitetty käyttö koko ympäristöalueen hyväksi on epäjoustavaa ja hankalaa. Jotta yhden poliisihallintopiirin poliisimiesvoimaa voitaisiin käyttää toisen poliisihallintopiirin alueella, on siihen poliisitoimiasetuksen 7 §:n mukaan joka kerta hankittava maaherran määräys. Tämä tekee poliisivoiman käytön hankalaksi varsinkin kiireellisissä tapauksissa ja milloin tuollainen käyttö usein tulee kysymykseen.

b) Eri poliisihallintopiirien viranomaisten välinen yhteistoiminta ei korvaa yhtenäistä ja keskitettyä poliisijohtoa. Tämä väite pitää yleisestikin paikkansa. Mutta kun kysymyksessä on suuren kaupungin poliisin ja maaseutupoliisin välinen yhteistoiminta, käy se sitäkin heikommaksi, kun maaseutupoliisin päällystö ja miehistö ovat monenlaatuisen työn rasittamia ja kun yhteistoiminta erittäin usein olisi tarpeen. Heikkoon yhteistoimintaan vaikuttaa myös maaseutupoliisin erikoistumisen puute.

c) Eri poliisihallintopiirien viranomaisilta puuttuu suuremmissa tai pienemmissä määrässä naapuripiirien rikollisen aineksen tuntemus. Se vaikeuttaa tai tekee usein kokonaan mahdottomaksi rikollisen aineksen silmälläpidon ja vaikeuttaa rikosten selvittämistä.

d) Yhtenäistä asutusaluetta ei loppumattomiin voida jakaa alueiltaan yhä pienempiin poliisihallintopiireihin aiheuttamatta yhä suurempaa haittaa ja häiriötä poliisihoidolle. Helsingin kaupungin ympäristöalueitten teollisuus ja väestö sekä liikenne tulevat jatkuvasti lisääntymään. Asutus tulee yhä enemmän kaupunkilaistumaan. Vastaavasti tulevat poliisiviranomaisten poliisihoidolliset ja kameraalihallinnolliset tehtävät lisääntymään. Nykyään ovat Malmin ja Huopalahden nimismiespiirit jo maamme suurimpia ja raskastöisimpiä. Jos maaseutupoliisi edelleen tahdotaisiin Helsingin kaupungin ympäristöalueilla säilyttää, ei enää voitaisi välttää mainittujen nimismiespiirien jakamista. Sellainen kehitys olisi kuitenkin omansa entistä enemmän vaikeuttamaan tarkoituksenmukaista poliisihoitoa kysymyksessä olevilla alueilla.»

Laatiessaan ehdotuksensa toimenpiteiksi poliisitoimen uudestaan järjestämiseksi, lähti toimikunta siitä edellytyksestä, että yleensä kaikki Huopalahden nimismiespiiriin kuuluvat alueet liitettäisiin kaupunkiin, mutta Malmin nimismiespiiristä vain osa, nimittäin muut osat paitsi Malmi—Tapanilan liitosalueeseen kuuluvat kylät. Siihen aikaan, kun toimikunta työskenteli, ei selvitysmies vielä ollut lopullisesti määritellyt kantaansa tämän liitosalueen vastaiseen asemaan nähden eikä tämän vuoksi voinut toimikunnalle ilmoittaa käsityksensä, että myöskin tämä alue olisi liitettävä kaupunkiin, minkä ehdotuksen selvitysmies, kuten edempänä esitetään, nyt tulee tekemään. Toimikunnan ehdotuksiin tämä seikka ilmeisesti on vaikuttanut ratkaisevasti.

Toimikunta suunnitteli järjestelyä, joka kaupunkiin liitettävien alueitten osalta olisi väliaikainen, mutta Malmi—Tapanilan liitosalueeseen nähden jäisi pysyväiseksi.

Komitean ehdotuksen perusajatuksena oli, että maaseudun poliisiviranomaisten tehtäväpiiriin kuuluvien poliisihoidollisten ja n. s. kameraalihallinnollisten tehtävien hoito eroitettaisiin toisistaan.

Poliisihoidolliset tehtävät, mitkä vastaisivat niitä tehtäviä, joita poliisilaitos hoitaa kaupungissa, annettaisiin muodostettavalle esikaupunkipoliisille. Tämä olisi lähinnä kaupungin poliisikomentajan toisen tai nuoremman apulaisen alainen. Esikaupunkipoliisin toimintapiiri jakaantuisi viiteen vartiopiiriin, nimittäin Haagan,

Oulunkylän, Malmin, Herttuaniemen ja Suomenlinnan piireihin. Kussakin piirissä olisi vartiokonttori. Tämän sekä eri puolille vartiopiiriä sijoitettavan poliisimiehistön lähimpänä päällikkönä olisivat komisaariot, yksi kussakin vartiopiirissä. Vartiopiirien alueilla olevissa tärkeimmissä asutuskeskuksissa tulisi olla asianomaisten vartiokonttorien alaisia ja yleensä ylikonstaapelin lähimmän päällikkyyden alaisia vartiotupia. Näitä olisi Lauttasaassa, Pitäjänmäellä, Pakinkylässä, Pukinmäellä, Tapanilassa ja Puodinkylässä. Ympäristöalueiden rikospoliisitoimintaa varten olisi perustettava yksi nuoremman komisarion toimi, jonka sijoituspaikkana olisi Malmin vartiokonttori.

Kameraalihallinnolliset tehtävät olisi eroitettava poliisihoidollisista tehtävistä siten, että kaikki senlaatuiset nimismiesten virkatehtävät, joita kaupungin poliisilaitos ei kaupungissa hoida, olisi kameraalihallinnollisten viranomaisten, nimismiesten ja n. s. kameraalikonstaapeliin hoidettava. Kameraalihallinnollisessa merkityksessä olisi Huopalahden ja Malmin nimismiespiirit säilytettävä. Kameraalihallinnollisilla nimismiehillä tulisi olla kanslia-apulaisia.

Syyttäjätehtävien hoito niillä ympäristöalueilla, mitkä nykyään kuuluvat Helsingin pitäjän y. m. kuntain käräjäkuntaan, siis käytännöllisesti katsoen Huopalahden ja Malmin nimismiespiireihin, olisi yhdistettävä yhteen käteen. Tätä varten olisi Malmin nimismiespiirin apulaisnimismiehen toimi säilytettävä ja sen haltijan tehtäväksi olisi annettava syyttäjätehtävien hoitaminen sekä Huopalahden että Malmin nimismiespiirin alueilla.

Kaupungin alueen laajennuksen tapahtuessa tulisivat toimikunnan arvelun mukaan Haagan, Oulunkylän, Herttuaniemen ja Suomenlinnan vartiopiirit siirtymään kaupungin poliisilaitoksen vartiopiireiksi. Sitä vastoin Malmin vartiopiiri säilyisi, tosin jonkun verran supistettuna. Samalla Huopalahden kameraalinen nimismiespiiri lakkaisi. Syyttäjätehtävien hoito kaupunkiin liitettävillä alueilla siirtyisi Malmin nimismiespiirin apulaisnimismieheltä kaupunginviskaalinvirastolle.

Helsingin ja Espoon nimismiespiirit jäisivät toimikunnan ehdotuksen mukaan ennalleen.

Toimikunta suoritti myös eräitä laskelmia näin uudestaanjärjestetyn poliisitoimen kustannuksista.

Toimikunnan ehdotusten mukaan olisi se henkilökunta, mikä Huopalahden ja Malmin nimismiespiirien sekä Suomenlinnan poliisipiirin alueilla ynnä Lauttasaassa kaikkiaan tarvittaisiin, seuraava: mainittu kaupungin poliisipäällikön apulainen ja 5 muuta poliisipäällystöön kuuluvaa virkamiestä, kansliahenkilökuntaa 5 toimenhaltijaa, rikospoliisihenkilökuntaa 11 toimenhaltijaa, järjestyspoliisimiehistöä 14 ylikonstaapelia, 28 vanhempaa konstaapelia ja 28 nuorempaa konstaapelia eli yhteensä 70 miestä. Esikaupunkipoliisin koko henkilökunta olisi siten 92 toimenhaltijaa. Tästä olisi kuitenkin ennestään käytettävissä 25 miestä. Näihin lukuihin ei laskettu sitä henkilökunnan lisäystä, mikä kaupungin poliisilaitoksessa todennäköisesti kävisi tarpeelliseksi. Kameraalihallinnollisten tehtävien hoitamiseen laskettiin tarvittavan 2 nimismiestä, 1 apulaisnimismiessyyttäjää, 7 n. s. kameraalikonstaapelia ja 2 kanslia-apulaista eli yhteensä 12 henkilöä. Näistä olisi kuitenkin uusia toimia vain 2, nimittäin kanslia-apulaisten toimet. Toimikunta suunnitteli uudistuksen toteuttamista viiden vuoden kuluessa siten, että ensimmäisenä vuotena järjestettäisiin Herttuaniemen vartiopiiri, toisena Malmin, kolmantena Oulunkylän, neljäntenä Haagan ja viidentenä Suomenlinnan. Kameraalihallinto olisi uudistettava jo ensimmäisenä vuotena.

Toimikunta laski, että vuotuiset lisäkustannukset uudistuksesta olisivat, kun se koko laajuudessaan olisi toteutettu, 1,735,600 markkaa. Kun Huopalahden ja Malmin nimismiespiirien sekä Suomenlinnan poliisipiirin ja Lauttasaaren esikaupunkipoliisin palkkausmenot ennestään olivat 716,400 markkaa, nousisivat kaupungin ympäristön uudestaanjärjestetyn poliisitoimen vuosimenot, eräät laskelmasta poisjätetyt menot huomioonottaen, jonkun verran yli 2,500,000 markkaa.

Sanottu toimikunta kosketteli myös kysymystä, olisiko tässä selostettua poliisi-toimen uudistusta ryhdyttävä heti toteuttamaan, vai olisiko jätävä odottamaan liitoskysymyksen ratkaisua. Komitean kanta asiassa oli, että »poliisihoito ja kameraalihallinto Malmin nimismiespiirissä jo useina vuosina ovat aikaisemmin esitetyistä syistä olleet siinä määrin surkeassa tilassa, että tehtävien edelleen lisääntyessä poliisihoitoa ja kameraalihallintoa siellä uhkaa sekasorto. Valtion arvovallan kannalta, puhumattakaan valtion taloudellisista eduista ja muista syistä, ei nykyinen olotila Malmin nimismiespiirissä voi enää pidemmälle jatkua. Samanlainen olotila voi ennenpitkää syntyä myös Huopalahden nimismiespiirissä. Toimikunnan käsityksen mukaan olisi esikaupunkipoliisin järjestämiseen ja siitä aiheutuviin toimenpiteisiin senvuoksi ryhdyttävä niin pian kuin se suinkin on mahdollista ja odottamatta kunnallisen alue-liitoksen aikaansaamista.»

Valtioneuvostossa on tässä selostettu uudistus jätetty odottamaan kaupungin ympäristön kunnallisen jaoituksen uudestaanjärjestämistä.

Se, mitä tämän asian tähänastisessa käsittelyssä on ilmennyt, osoittaa riittävästi, että myöskin kaupungin ympäristön hallinnolliseen jaoitukseen on saatava muutoksia. Näittenkin perimmäisenä tarkoituksena täytyy olla kaupungin todellisen asutus- ja taluspiiriin keskittäminen mahdollisimman pitkälle samaan hallintopiiriin. Tässä suhteessa on ilmeisesti tarpeellista erottaa maaseudun hallintopiireistä kaupunkiin liitettäväksi laajempia alueita kuin yllä mainittu toimikunta on edellyttänyt. Vaatimuksesta, että kaikki esikaupunkialueet olisi poliisitoimen yhtenäistämiseksi hallinnollisessakin suhteessa liitettävä kaupunkiin, voitane luopua. Etäisimmät esikaupungit, jotka vielä muodostavat väliasteen kaupungin ja maaseudun välillä, voitane edelleen jättää maaseudun poliisihallinnon alaisiksi. Sensijaan olisi Malmi-Tapanilan liitosalueen jättäminen edelleen nimismiespiiriksi puolinen ja ajanpitkään kestävä-
tön järjestely. Syyt sen liittämiseksi hallinnollisestikin kaupunkiin ovat lopulta voimakkaammat kuin esim. Huopalahden nimismiespiirin.

Yllämainittu toimikunta kiinnitti saamansa tehtävän mukaisesti päähuomionsa poliisihoidon alalla vallitseviin epäkohtiin. Myöskin n. s. kameraalihallinnollisten tehtävien hoidon kannalta on ilmeisesti eduksi, että tärkeimmät ja väkirikkaimmat esikaupunkialueet kuuluvat kaupungin hallintopiiriin. Tilanne on tässä kohdin pääasiallisesti sama kuin köyhäinhoidon alalla. Vilkas muuttoliike kaupungista esikaupunkeihin ja päinvastoin vaikeuttaa suuresti maksamatta jätettyjen verojen pakko-perintää ja lisää tämän alan hallintokustannuksia. Samoin tuomioiden täytäntöönpano vaikeutuu. Suuremman keskityksen aikaansaaminen tälläkin alalla on hallinnon tarkoituksenmukaisen järjestelyn kannalta tarpeellista.

9. MUUTOSTEN TARVE KAUPUNGIN YMPÄRISTÖN OIKEUDELLISEEN JAOITUKSEEN.

Kaupungin ympäristön kunnallisen jaoituksen muuttamiseen on nyttemmin liittynyt paitsi edelläkäsiteltyjä hallinnollisen jaoituksen muuttamista koskevaa kysymystä, myös kysymys kaupungin ympäristön oikeudellisen jaoituksen muuttamisesta. Alueen siirtämisestä kunnallisessa suhteessa maalaiskunnasta tai kauppalasta kaupunkikuntaan seuraa tosin, että vastaava muutos on tapahtuva oikeudellisessa jaoituksessa. Erikoista perustelua ei muutos oikeudelliseen jaoitukseen senvuoksi yleensä kaipa.

Mikäli kuitenkin on kysymys Helsingin maalaiskunnassa olevista esikaupunkialueista sekä tämän kunnan ja kaupungin välillä olevista pienistä esikaupunkikunnista, niin on muutosten tarve kaupungin ympäristön oikeudelliseen jaoitukseen yleisemmistäkin syistä käynyt ajankohtaiseksi. Kunnalliseen liitoskysymykseen on punoutunut myös kysymys maan suurimpien tuomiokuntien jakamisesta.

Tätä jo kauan vireillä ollutta kysymystä on viimeksi käsitellyt eräs valtioneuvoston huhtikuun 4 päivänä 1935 asettama komitea, joka antoi asiasta mietintönsä kesäkuun 13 päivänä samana vuonna. Komitean laatimaan ohjelmaan sisältyy myös Helsingin ja Lohjan tuomiokuntien jakaminen.

Varsinkin Helsingin tuomiokunta on asioitten paljouden vuoksi paisunut suureksi tuomiokunnaksi. Asioiden paljouden aiheuttaa huomattavalta osalta kaupungin ympäristö, joka tämän tuomiokunnan piiristä, kuten on tunnettua, muodostaa Helsingin pitäjän, Haagan kauppalan, Brändön huvilakaupungin sekä Oulunkylän ja Huopalahden kuntain käräjäkunnan. Tilannetta valaisevat allaolevat luvut kihlakuntien työtileistä vv:lta 1928 ja 1932.

	Hakemus-, ilmoitus-, konkurssi- ja perinnönluovuttamisasioita	Riita- asioita	Rikosjuttuja	
			Kaik- kiaan	Alistet- tuja
Tuomiokunta 1928	6459 + 16 = 6475	510	3393	29
» 1932	4123 + 54 = 4177	650	1228	29
Käräjäkunta 1928	3167 + 8 = 3175	242	1782	15
» 1932	1860 + 22 = 1882	327	613	15

Oleellisena edellytyksenä Helsingin ja myös Lohjan tuomiokuntien jakamiselle on kuitenkin, että suunnitellut muutokset kaupungin ympäristön kunnalliseen jaoitukseen ensin tai samanaikaisesti toteutetaan.

Laatiessaan ehdotustaan sanottujen tuomiokuntien jakamisesta komitea on tuntenut selvitysmiehen ehdotukset kaupungin ympäristön kunnallisen jaoituksen vastaisesta järjestelystä. Komitea on myös ehdotuksessaan nojautunut näihin selvitysmiehen ehdotuksiin niiltä osin, kuin ne koskevat kaupunkiin liitettäviä alueita. Sen sijaan komitea ei erikseen mainitse niitä kahta uutta kuntaa, mitkä selvitysmies ehdottaa muodostettaviksi toisaalla eräistä Helsingin maalaiskunnan ja toisaalla eräistä Espoon maalaiskunnan osista, vaan nämä osat käsitellään edelleen vanhoihin emäkuntiinsa kuuluvina alueina. Tällä seikalla ei kuitenkaan ole asiallista merkitystä. Komitean ja selvitysmiehen ehdotukset käyvät lopulta yhteen.

Komitean ohjelman mukaan on Helsingin tuomiokuntaan, sen jälkeen kuin suurin osa Helsingin pitäjän y. m. kuntain käräjäkuntaa on siirretty kaupungin raastuvan-oikeuden tuomiopiiriin, kuuluva jällelle jäänyt osa Helsingin maalaiskuntaa, t. s. supistettu Helsingin maalaiskunta ja selvitysmiehen ehdottama uusi Tikkurilan maalaiskunta, sekä koko nykyinen Espoon maalaiskunta eli selvitysmiehen ehdotuksen mukaisesti supistettu Espoon maalaiskunta ja Suur-Haapalahden kauppala ynnä Grankullan kauppala. Edelliset muodostaisivat Helsingin pitäjän ja Tikkurilan maalaiskunnan käräjäkunnan ja jälkimmäiset Espoon pitäjän sekä Suur-Haapalahden ja Grankullan kauppalaan käräjäkunnan. Komitea pitää mahdollisena, että jollei Helsingin tuomiokunta suunniteltujen alueliitosten tapahduttua pidettäisi riittävän suurena, voitaisiin siihen vielä sopivasti liittää Lohjan tuomiokunnasta, joka jäisi riittävän suureksi sen jälkeenkin, Kirkkonummen ja Siuntion pitäjän käräjäkunta.

Helsingin- ja Lohjan tuomiokuntien jakaminen on valtioneuvostossa jätetty riippuvaksi siitä, milloin ja missä muodossa kaupungin ympäristön kunnallinen jaoitus tulee uudestaanjärjestettäväksi.

Mainittava on, että kun Helsingin tuomiokunnan tuomarinvirka viimeksi täytettiin, tämä tapahtui nimenomaan sillä varauksella, että viran uuden haltijan on alistuttava niihin tuomiokunnan uudestaanjärjestelyihin, jotka tuomiokuntaan nähden mahdollisesti käyvät välttämättömiksi.

Tässä yhteydessä voi olla syytä huomauttaa, että esikaupunkialueiden liittäminen kaupungin raastuvanoikeuden tuomiopiiriin näitten alueiden väestön rajoitetumpienkin etujen kannalta on suotavaa. Niinkin kaupunkilaistuneissa oloissa kuin ne, mitkä näissä esikaupungeissa jo vallitsevat, tuottaa tuomioistuimessa käsiteltävien asioitten hoito, esim. lainhuudatus- ja kiinnitysasiain hoito, kihlakunnanoikeuden harvalukuisilla käräjillä väestölle suurta hankaluutta. Helsingin pitäjän y. m. kuntain käräjäkunnan käräjiä ei enää pidetä edes esikaupunkialueiden tärkeimmässä osassa vaan Haagan kauppalassa. Matkat käräjäpaikalle kunnan pohjois- ja itäosista tai esim. Santahaminasta aiheuttavat väestölle tarpeetonta ajanhukkaa ja kustannuksia. Myöskin esikaupunkialueilta aiheutuneiden rikosasiain käsittely toisessa tuomioistuimessa kuin raastuvanoikeudessa on oikeudenhoidon ja järjestyksen valvonnan kannalta useissa suhteissa haitallista.

10. ERÄITTEN VALTION HALLINNON ERIKOISALOJEN VAATIMIA MUUTOKSIA.

Alotteiden joukossa, jotka tarkoittavat muutosten aikaansaamista kaupungin ympäristön kunnalliseen jaoitukseen, on eräs, jonka perustelut ovat tavallisuudesta poikkeavat. Tämä on eräitten Suomenlinnan asukkaiden anomus koko Suomenlinnan linnoitusalueen keskittämisestä saman kunnan hallintoon ja uuden kunnan muodostamisesta tätä varten (kts. edellä sivut 215—217). Anomus aiheutuu osaksi eräitten Suomenlinnan pääsaaren asukkaiden enemmän tai vähemmän oikeutetusta tyytymättömyydestä kaupungin toimenpiteisiin saaren asukkaiden hyväksi. Tähän mielihiteenilmaisuuksiin ei sellaisenaan olisi tarpeellista kiinnittää huomiota, mutta anomuksessa on myös viitattu niihin epäkohtiin, mitkä nykyisissä oloissa ovat vallalla valtion sotilashallinnon kannalta, ja tämä puoli asiaa on otettava huomioon uutta kunnallista jaoitusta suunniteltaessa.

Siihen aikaan, kun esitystä Suomenlinnan linnoitusalueen muodostamisesta eri kunnaksi alkuaan suunniteltiin, kuului linnoituksen saaria ja linnakkeita neljäänkin kuntaan, nimittäin kaupunkikuntaan, Helsingin maalaiskuntaan, Huopalahden kuntaan ja Espoon kuntaan. Anomuksessa huomautetaan, kuten aikaisemmin on selostettu (kts. sivu 217) m. m., että kun koulutus-, asunto- y. m. näkökohtien takia on välttämätöntä usein siirtää upseereita ja aliupeereita linnakkeelta toiselle, tulevat he tällöin siirtymään myös kunnasta toiseen. Tästä aiheutuu vaikeuksia ja sekaannusta sekä henkikirjoituksessa että verotuksessa samoin kuin myös kotipaikkaoikeuden määrittelemisessä. Myöskin kaikissa niissä tapauksissa rauhan ja sodan aikana, joissa edellytetään yhteistoimintaa sotilasviranomaisten ja siviiliviranomaisten, myös kunnallisten viranomaisten kesken, on suurta haittaa linnoitusalueen jakaantumisesta useisiin eri kuntiin. Käsitys, että tilanteeseen on saatava aikaan muutos, on jo näitten näkökohtien nojalla riittävästi perusteltu.

Senjälkeen kuin tässä puheenaoleva esitys tehtiin, on kuitenkin tilanne tärkeissä kohdin muuttunut. Kuten selostuksessa tämän mietinnön alussa kaupunkikunnan nykyisestä alueesta (kts. sivut 28—29) on osoitettu, on Melkön saari ympäröivine vesineen ja siihen kuuluvine saarineen v:n 1931 alusta liitetty kaupunkiin. Tämän kautta on jo huomattava keskitys linnoitusalueen saarten kunnallisessa asemassa aikaansaatu. Lisäksi oli jo ennenkuin sanottu anomus tehtiin eli v. 1929 Suomenlinnan linnoitusalueetta huomattavasti supistettu, jonka kautta m. m. Espoon kuntaan kuuluvat saaret ovat jääneet linnoitusalueen ulkopuolelle. Muut puolustuslaitoksen saaret Espoon kunnassa ja lännempänä sijaitsevat jo niin etäällä linnoituksen pääsaarista, ettei ole käytännöllisiä mahdollisuuksia yhdistää näitä saaria samaan kuntaan, johon linnoituksen pääsaaret kuuluvat. Tällä taholla on siten keskitys nyt jo johdettu niin pitkälle kuin se yleensä on mahdollista.

Sensijaan kuuluvat, kuten tunnettua, Santahamina ympäröivine saarineen ja Mjölön saariryhmä edelleen Helsingin maalaiskuntaan. Santahaminan kylän liittämistä kaupunkiin on kuten tunnettua jo päätös olemassa, vaikka kunnallista liitosta ei vielä ole voitu toteuttaa. Kun päätös on astunut voimaan joko erillisenä tai kaupungin ympäristön kunnallisen jaoituksen yleisen järjestelyn yhteydessä, on tälläkin taholla suurimmat epäkohdat poistettu.

Näin ollen jää enää mahdollisen kunnallisen keskityksen ulkopuolelle vain Mjölön saariryhmä ja Itä-Villinge näihin liittyvine pikkusaarineen. Uusia päätöksiä kunnallisesta jaoituksesta tarvitaan keskityskannalta siis enää ainoastaan näihin alueisiin nähden. Tarvittavat toimenpiteet ovat myöskin kunnallisen jaoituksen yleisen uudistuksen yhteydessä vaikeuksitta aikaansaataavissa liittämällä nämäkin alueet kaupunkiin.

Sotilashallinnon kannalta tarpeellista keskitystä ei, kuten ylläesitetystä selviää, ole aihetta pyrkiä toteuttamaan puheenaolevassa anomuksessa esitetyllä tavalla eli siten, että muodostettaisiin uusi Suomenlinnan kunta. Paitsi sitä, että tällainen erittäin monimutkainen ja useista käytännöllisistä syistä vaikeasti toteutettava järjestely nyttemmin on tarpeeton, johtaisi se uuteen jos mahdollista vielä haitallisempaan hajanaisuuteen sotilashallinnon kannalta kuin se, mikä vallitsi vielä anomusta tehtäessä. Puolustuslaitoksen palveluksessa olevien henkilöiden siirtoja ei nimittäin tapahdu ainoastaan linnoitukseen kuuluvista saarista toisiin, vaan myöskin ja mahdollisesti yleisemmin kaupungista eri paikkoihin linnoitusalueella. Epäkohdat, joita nyt on valitettu, todennäköisesti suurenisivat, jos Suomenlinnan pääsaaret joutuisivat erilleen kaupunkikunnasta. Oikea keskitystapa on epäilyksittä se, että Suomenlinna kaikkine puolustuslaitoksen käytettävänä olevine saarineen ja vesineen liitetään siihen kuntaan, missä puolustuslaitoksen tärkeimmät keskuslaitokset ja useat joukko-osastot ovat sijoitettuna, t. s. kaupunkiin.

On eräs toinenkin valtion hallinnon erikoisala, jossa samantapainen keskitys kuin se, josta edellä on ollut puhe, voi varsinkin ajanpitkään osoittautua suotavaksi, vaikka tähän kysymykseen ei toistaiseksi olekaan kiinnitetty mitään huomiota. Valtio omistaa, kuten on havaittu, kaupungin välittömässä naapuruudessa eräitä verrattain huomattavia maatiloja, tunnetut Viikin latokartano Malmi—Tapanilan liitosalueella ja Malmgårdin sotilasvirkatalo Kärbölen kylässä Pitäjänmäen liitosalueella. Kummatkin tilat ovat varatut yliopiston tarpeisiin, vaikka ne toistaiseksi ovat oikeusministeriön vankeinhoito-osaston käytettävänä. Näitten tilojen hallinnon kannalta voisi mahdollisesti jo nyt olla eduksi, että ne kuuluisivat samaan kuntaan kuin asianomaiset keskuslaitokset. Varsinainen käytännöllinen tarve tulee kuitenkin ilmenemään silloin, kun nämä maatilat otetaan käytäntöön yliopiston tarpeeseen ja niille sijoitetaan yliopiston henkilökuntaa asumaan. On syytä alunperin välttää sellaisen tilanteen syntymistä, josta edellä sotilashallinnon alalla on ollut puhe, eli sitä, että määrätyn laitoksen henkilökuntaa usein siirretään kunnasta toiseen.

11. EPÄSÄÄNNÖLLISYYDET KUNNALLISESSA JAOITUKSESSA.

Jokaisessa kunnallisessa jaoitusasiassa on sellaisten yhteiskuntataloudellisten ja hallintoteknillisten näkökohtien ohessa, joita edellä on kosketeltu, pidettävä silmällä sitä, että kunnan alue myös maantieteellisesti on ehjä ja mahdollisimman hyvin pyöristetty. Vanhassa kunnallisessa jaoituksessa mahdollisesti ilmeneviä maantieteellisiä epäsäännöllisyyksiä on kunnallista jaoitusta uudistettaessa poistettava ja uusien syntymistä on vältettävä. Epäsäännöllisyyksistä kunnallisessa jaoituksessa ovat sellaiset tapaukset yleensä pahimmat, että osa kuntaa on maantieteellisesti kokonaan erillään kunnasta sijaiten toisen kunnan alueen sisäpuolella.

Kaupungin ympäristön nykyisessä kunnallisessa jaoituksessa on verrattain vähän

tämäntapaisia epäsäännöllisyyksiä. Nämä koskevat tietävästi kaikki Huopalahden maalaiskuntaa, jonka alue yleensäkin on hyvin hajanainen. (Kts. mietintö N:o 2 sivut 1—6.) Näitten epäsäännöllisyyksien poistaminen ei aiheuta erikoistoimenpiteitä, vaan ratkeaa tämä kysymys niitten muutosten yhteydessä, mitkä yleisillä perusteilla on tehtävä tämän kunnan asemaan.

Pyrkimys epäsäännöllisyyksien välttämiseen kaupungin ympäristön uudessa kunnallisessa jaoituksessa tulee sensijaan ratkaisevaksi näkökohdaksi eräissä tapauksissa, joissa muut yleiset perusteet eivät ehkä olisi riittävät alueitten liittämiseksi kaupunkiin. Nämä tapaukset ovat sellaisia, joissa kaupunkiin yleisillä perusteilla liitettävät tai itsenäiseksi kunnaksi muodostettavat alueet tulisivat katkaisemaan maantieteellisen yhteyden vanhan kunnan eri osien välillä. Tällaisia tapauksia ovat lähinnä Helsingin maalaiskunnan itäosat sekä itäinen saaristo (kts. mietinnöt N:o 11 ja 10). Sen kautta että Herttuaniemen liitosalue (kts. mietintö N:o 9) kokonaisuudessaan on pakko liittää kaupunkiin ja Tikkurilan liitosalueesta (kts. mietintö N:o 12) on muodostettava itsenäinen kunta, joutuvat sanotut Helsingin maalaiskunnan osat erilleen supistetusta Helsingin maalaiskunnasta. Nämä alueet eivät vielä itsessään ole niin kaupunkilaistuneet, että niitten liittäminen kaupunkiin olisi ehdottomasti välttämätöntä. Näin on kuitenkin meneteltävä huomattavien epäsäännöllisyyksien välttämiseksi puheenaolevassa suhteessa.

Tässä käsitellyt näkökohdat vaikuttavat muitten yleisten perusteiden ohessa myöskin siihen tapaan, jolla Helsingin maalaiskunnan ja kaupunkikunnan välissä sijaitsevia pieniä esikaupunkikuntia on käsiteltävä jaotisuudistuksessa. Senjälkeen kuin suuria osia Helsingin maalaiskunnasta on liitetty kaupunkiin, ei näitä kuntia, nimittäin Huopalahden kuntaa, Haagan kauppala sekä Oulunkylän ja Kulosaaren maalaiskuntia, voida maantieteellisistäkään syistä säilyttää itsenäisinä kuntina. Tällaisina ne muodostaisivat kaupunkikuntaan kuulumattomia alueita kaupunkikunnan alueen sisäpuolella.

12. SUUNNITELMAT HELSINGIN KÄSKYNHALTIJAKUNNAN PERUSTAMISESTA.

Valtioneuvoston määräyksessä, mikä selvitysmiehelle aikoinaan annettiin, ehdotuksen laatimisesta kaupunkiin liitettävistä alueista, oli selvityksen alaiseksi otettavan alueen laajuudesta esitetty, kuten aikaisemmin on mainittu, »että selvitys olisi ulotettava koskemaan ainakin sitä aluetta, joka ylemmän asteen itsehallintoa ja maan jakamista lääneihin ja maakuntiin koskevassa komiteamietinnössä vuodelta 1923 on ehdotettu kuuluvaksi n. s. Helsingin hallintoalueeseen». (Kts. edellä sivu 239.) Suunniteltu hallintoalue käsitti lyhyesti mainittuna ne alueet, joita tässä selvityksessä on kutsuttu Huopalahden, Haagan, Oulunkylän, Kulosaaren, Pitäjänmäen, Pakinkylän, Malmi—Tapanilan, Herttuaniemen, Itäisen saariston, Tikkurilan ja Leppävaaran liitosalueiksi. (Kts. myös edellä sivu 233.)

Selvityksen alaiseksi otettavan alueen määrittäminen edelläesitetyllä tavalla lienee aiheutunut pyrkimyksestä saada mikäli mahdollista kaupunkikunnan alue sellaiseksi, että Helsingin hallintoalueen eli käskynhaltijakunnan alueeksi olisi voitu määrätä kaupunkikunnan alue. Tämä ajatus oli, kuten tässä mietinnössä jo on mainittu, myös pohjana sille ehdotukselle kaupunkiin liitettävistä alueista, minkä kaupunginvaltuuston asettama esikaupunkivaltuuskunta v. 1921 esitti. Myöskin edellämainittu ylemmän asteen itsehallintoa valmistelleen komitean ehdotus v:lta 1923 rakentui tälle pohjalle.

Sanotun valtion komitean ehdotus Helsingin hallintopiirin muodostamisesta oli osa komitean ehdotusta maan uudesta jakamisesta lääneihin ja ylemmänasteen itsehallintoyhdyskuntien järjestämisestä. Hallitusmuodon 50 §:n mukaan »hallintoalueita

uudestaan järjestettäessä on varteen otettava, että alueet, mikäli asianhaarat sallivat, tulevat yksikielisiksi, taikka että toiskieliset vähemmistöt niillä tulevat niin pieniksi kuin mahdollista». Kun suunnitellut uudet läänit tämän hallitusmuodon säännöksen johdosta tahdottiin muodostaa erikielisen väestön asutusalueiden rajoja noudattaen, ei kaksikielistä Helsingin kaupunkia eikä kaupungin ympäristöä tämän kielisuhteiden sekavuuden takia tahdottu liittää jompaankumpaan kaupungin ympäristössä muodostettavaan lääniin, suomenkieliseen Etelä-Hämeen lääniin tai ruotsinkieliseen Raaseporin lääniin. Helsingin kaupungista ja siihen vastedes liitettävistä alueista oli sen vuoksi muodostettava kaksikielinen Helsingin hallintoalue, jonka esimiehenä olisi maaherran asemassa oleva käskynhaltija. Myöskin maan jakamisessa suunniteltuihin ylemmänasteen itsehallintoyhdyskuntiin, maakuntiin, joitten alueen määrittelyssä myös oli otettava huomioon edellämainittu hallitusmuodon säännös, tahdottiin asettaa Helsinki ympäristöineen samoin kuin eräät muutkin suuremmat kaupungit poikkeusasemaan ja jättää ne maakuntien ulkopuolelle.

Mikäli olisi syytä edellyttää, että tämä komitean suunnittelema hallintouudistus lähivuosina toteutettaisiin, olisi pätevää aihetta jo nyt kaupungin ympäristön kunnallista jaoitusta uudistettaessa koettaa toteuttaa ajatusta, että kaupunkikunnan vastainen alue määriteltäisiin siten, että se sellaisenaan voisi muodostaa Helsingin hallintoalueen ja käskynhaltijakunnan. Tätä nykyä näyttää kuitenkin siltä kuin uudistuksen toteuttaminen olisi lykkäytynyt epämääräiseen tulevaisuuteen. Kysymys maakuntien ja käskynhaltijakunnan perustamisesta on ainakin toistaiseksi rauennut eikä myöskään kysymys maan lääninjaon perusteellisesta uudistamisesta nykyään ole vireillä.

Tämän hallintouudistuksen nykyisessä vaiheessa ei näin ollen ole välttämätöntä kaupunkiin liitettäviä alueita määriteltäessä kiinnittää ratkaisevaa huomiota puheenaolevaan vaatimukseen. Tämä helpottaa jossain määrin kunnalliselta kannalta tarpeellisten jaoitusmuutosten toteuttamista. Puhtaasti kunnalliselta kannalta muodostuisi nimittäin kaupunkikunnan alue, jos se olisi niin määriteltävä, että se vastaisi suunniteltua Helsingin hallintoaluetta, suuremmaksi kuin nykyiset olot ja tarkoituksenmukainen jaoitus vaativat.

Koska kuitenkin on ilmeistä, että varsinkin kysymys maakuntalaitoksen käytäntöönottamisesta aikanaan jälleen on palaava päiväjärjestykseen ja suunnitelmien vastedeskin täytyy rakentua sille pohjalle, että Helsinki jää maakuntien ulkopuolelle, on syytä niin pitkälle kuin nykyään vallitsevat olot ja kunnallisessa jaoituksessa noudatettavat yleiset perusteet sallivat, valvoa, että kaupungin alue niin määritellään, että kaupungin ympäristön kunnallinen jaoitus ei muodostu esteeksi tämän uudistuksen toteuttamiselle. Ei myöskään näytä olevan vaikeata kaupungin ympäristön kunnallisen jaoituksen uudestaan järjestelyssä luoda välitilaa, joka täyttää tämän vaatimuksen. Selvitysmiehen ehdotuksessa on tämä päämäärä huomioonotettu. Tämä on ollut sitäkin luonnollisempaa, kun hallitusmuodon yllämainitun säännöksen soveltaminen kunnalliseen jaoitukseen johtaa samaan tulokseen.

II LUKU. SELVITYSMIEHEN EHDOTTAMAT JAOITUSMUUTOKSET.

1. KAUPUNKIIN LIITETTÄVÄT ALUEET.

Jaoitusmuutosten yleisistä perusteluista, mitkä edellä on esitetty, lienee käynyt selville, että kaupungin ympäristön kunnalliseen jaoitukseen tehtäviä muutoksia on käsiteltävä koko kaupungin ympäristöön kohdistuvana yleisenä jaoitusmuutoksena. Käsittelyn pohjaksi ei voida asettaa niitä eri aloitteita, joita määrättyjen yksityisten jaoitusmuutosten aikaansaamisesta on tehty, ja rajoittaa kysymystä vain niihin kysymyksiin, joista valtioneuvostolle tehtyjä anomuksia on olemassa. Myöskin selvitysmiehen saamassa määräyksessä selvityksen toimittamisesta on edellytetty, että selvittäväksi on otettava koko laajuudessaan kysymys siitä, mitkä alueet on liitettävä kaupunkiin.

Kun kaupungin alueen laajentamiskysymystä näin on käsiteltävä kokonaisuutena, on selvitysmies katsonut riittäväksi esittää tässä päämietinnössä ainoastaan yleiset perustelut tehtäville aluesiirroille. Yksityiskohtaisten perustelujen esittäminen kuhunkin eri alueeseen nähden on siirretty kutakin liitosaluetta käsitteleviin erikois selvityksiin, joihin jo aikaisemmin on tässä mietinnössä viitattu.

Niitten yleisten perustelujen nojalla, mitkä on esitetty tässä mietinnössä, ja kutakin liitosaluetta koskevissa selvityksissä esitettyjen erikoisperustelujen nojalla, on selvitysmies tullut siihen tulokseen, että kaupunkiin on liitettävä seuraavat alueet:

1) *Huopalahden maalaiskunta kokonaisuudessaan sekä Helsingin maalaiskuntaan kuuluvat Lehtisaari ja Vähä-Meilahden tila R. N:o 1¹.* (N. s. Huopalahden liitosalue. Mietintö N:o 2.)

Huopalahden kunnan osalta on liitos esikaupunkiliitos, kunnan alueella kun on kaksi esikaupunkialuetta, Lauttasaari ja Munkkiniemi. Lisäksi on liitos kunnallinen verotasoitustoimenpide. Edelleen on liitos tarpeellinen epäsäännöllisyyden välttämiseksi kunnallisessa jaoituksessa. Lehtisaari ja Vähä-Meilahden tila ovat liitettävät kaupunkiin epäsäännöllisyyden poistamiseksi kunnallisessa jaoituksessa.

2) *Haagan kauppalan kokonaisuudessaan.* (N. s. Haagan liitosalue. Mietintö N:o 3.)

Kauppalan liittäminen kaupunkiin on esikaupunkiliitos. Liitos on välttämätön myös verorasituksen tasoittamiseksi heikossa taloudellisessa asemassa olevan kauppalan hyväksi. Edelleen on liitos tarpeen epäsäännöllisyyden välttämiseksi kunnallisessa jaoituksessa.

3) *Oulunkylän maalaiskunta kokonaisuudessaan.* (N. s. Oulunkylän liitosalue. Mietintö N:o 4.)

Kunnan liittäminen kaupunkiin on esikaupunkiliitos ja kolonisatorinen liitos. Se on myös välttämätön epäsäännöllisyyden välttämiseksi kunnallisessa jaoituksessa.

4) *Kulosaaren maalaiskunta kokonaisuudessaan.* (N. s. Kulosaaren liitosalue. Mietintö N:o 5.)

Kunnan liittäminen kaupunkiin on esikaupunkiliitos. Se on myös tarpeellinen kunnallisena verotasoitustoimenpiteenä ja epäsäännöllisyyden välttämiseksi kunnallisessa jaoituksessa.

5) *Talinkylä Helsingin maalaiskunnassa kokonaisuudessaan sekä Kårbölen kylästä samassa kunnassa Mariendal, R. N:o 2¹, Gamlas, R. N:ot 3¹ ja 3³, Rutan, R. N:o 3⁴, Haga, R. N:o 3⁵, Hömossan, R. N:o 3⁶, Gamlas, R. N:o 3⁷, Stenbacka, R. N:o 3⁸, Tombacken, R. N:o 3⁹, Malmgård, R. N:o 4⁶, Toljmans, R. N:o 5², Helleberg, R. N:o 5³, Kvetlas, R. N:o 5⁴, Stenbrottet, R. N:o 5⁵, Löjkulla, R. N:o 5⁶, Grankulla, R. N:o 5⁷, Håkansdal, R. N:o 5⁸, Fridkulla, R. N:o 5⁹, Stenkulla, R. N:o 5¹⁰, Storkens, R. N:o 7¹, Nydal, R. N:o 7², Alkärr, R. N:o 7³, Magnuskärr, R. N:o 7⁴, ja Pilslätt, R. N:o 7⁵, sekä Kårbölen kylän vesialueet Vantaanjoessa. (Osa n. s. Pitäjänmäen liitosaluetta. Mietintö N:o 6.)*

Talinkylän liittäminen kaupunkiin on osaksi esikaupunkiliitos, tässä kylässä kun sijaitsee Reimarsin esikaupunki, osaksi kolonisatorinen liitos. Kaupunki omistaa täällä melkein kaiken maan. Kårbölen kylään kuuluvien tilojen liittäminen on osaksi kolonisatorinen, osaksi hallintoliitos. Maat ovat melkein kokonaisuudessaan kaupungin tai valtion omistamia. Tilojen liittäminen kaupunkiin on myös tarpeen epäsäännöllisyyden välttämiseksi kunnallisessa jaoituksessa.

6) *Helsingin maalaiskunnasta Pakinkylä ja Tuomarinkylä kokonaisuudessaan sekä Tombackan ja Nackbölen yksinäiset verotalot kokonaisuudessaan ynnä näitten kylien ja talojen vesialueet Vantaanjoessa. (N. s. Pakinkylän liitosalue. Mietintö N:o 7.)*

Nämä ovat esikaupunki- ja kolonisatorisia liitoksia.

7) *Helsingin maalaiskunnasta Malminkylä kokonaisuudessaan, Boxbackan ja Stensbölen yksinäiset verotalot siihen luettuna, Tapaninkylä kokonaisuudessaan, Viikinkylä kokonaisuudessaan sekä Suutarinkylä kokonaisuudessaan ynnä näitten kylien vesialueet. (N. s. Malmi—Tapanilan liitosalue. Mietintö N:o 8.)*

Näitten alueitten liittäminen kaupunkiin on tärkein esikaupunkiliitos sekä kolonisatorinen liitos. Kaupunki ja valtio omistavat maista suurimman osan.

8) *Helsingin maalaiskunnasta Brändö-gård, R. N:o 1¹, koko Herttuaniemen kylä, Båtvikin yksinäinen verotalo ja koko Puodinkylä sekä näitten kylien ja talojen jaetut ja jakamattomat vesialueet. (N. s. Herttuaniemen liitosalue. Mietintö N:o 9.)*

Näitten alueitten liittäminen kaupunkiin on osaksi esikaupunkiliitos ja kolonisatorinen liitos, mutta ennenkaikkea satamaliitos. Kaupunki omistaa maista ja vesistä suurimman osan.

9) *Helsingin maalaiskunnasta Degerön kylä, Turholman yksinäinen verotalo, Santahaminan kylä ja Mjölön yksinäinen verotalo sekä näitten kylien ja talojen jaetut ja jakamattomat vesialueet. (N. s. Itäisen saariston liitosalue. Mietintö N:o 10.)*

Näitten alueitten liittäminen kaupunkiin on hallintoliitos, siltä osalta kuin se koskee puolustuslaitoksen hallussa olevia maita ja vesiä, muilta osilta liitos, joka on tarpeen epäsäännöllisyyden välttämiseksi kunnallisessa jaoituksessa.

10) *Helsingin maalaiskunnasta Mellunkylän, Västersundomin ja Nordsjön kylät kokonaisuudessaan. (Osa n. s. Västersundomin liitosaluetta. Mietintö N:o 11.)*

Näitten alueitten liittäminen kaupunkiin on tarpeen epäsäännöllisyyden välttämiseksi kunnallisessa jaoituksessa.

11) *Helsingin maalaiskunnan Tikkurilan kylästä seuraavat Keravanjoen eteläpuolella sijaitsevat tilat tai tilanosat, nimittäin Lillskäggsin verotalosta N:o 2 eroitettut R. N:ot 2⁷, 2¹⁴, 2^{26—46}, 2^{206—207}, 2²⁰⁹ ja 2²¹¹ sekä osa Lillskäggsasta, R. N:o 2²¹², Storskäggsin verotalosta N:o 3 muodostetuista Nystun, Koivulan ja Storskäggsin tiloista eroitettut tilat R. N:ot 3¹², 3¹⁶, 3^{18—20}, 3^{24—28}, 3³⁰, 3³⁴, 3³⁶, 3⁴², 3⁴⁷, 3⁵⁰, 3⁵², 3⁵⁶, 3^{62—81}, 3^{85—99}, 3¹⁰¹, 3^{103—115}, 3^{117—118}, 3^{121—122}, 3^{125—126} ja 3^{145—146} sekä osa Storskäggsas-, R. N:o 3³³, Fastbo-, R. N:o 3¹⁰² ja Nystu-, R. N:o 3¹⁴⁴-nimisiä tiloja, Nybondasin verotalosta N:o 11 eroitettut R. N:ot 11⁶, 11^{10—12}, 11^{16—17}, 11²⁰ ja 11^{55—56} sekä osa Erikas-, R. N:o 11⁵, ja Nybondas, R. N:o 11³⁴-nimisiä tiloja, ynnä valtionrautateitä varten pakkolunastetut alueet tässä mainittujen tilojen välissä sekä ylläesitettyjen*

tilojen välissä olevat yhteismaat ja tiemat sekä muut mahdollisesti pakkolunastetut alueet ja kaikki näitten tilojen ja tilanosien vesialueet. (Osa n. s. Tikkurilan liitosaluetta. Mietintö N:o 12.)

Näitten tilojen liittäminen kaupunkiin on osaksi esikaupunkiliitos, osaksi tarpeen kaupungin vastaisen alueen rajojen pyöristämiseksi.

12) *Helsingin maalaiskunnan kirkonkylästä seuraavat Keravanjoen itäpuolella sijaitsevat tilat, nimittäin Stenbacka, R. N:o 5⁶, Rauhala, R. N:o 5⁹, Tyynelä, R. N:o 5¹⁰, Ojanko, R. N:o 5¹¹, Koivumäki, R. N:o 5¹², Åbergsbacka, R. N:o 5¹⁴, Kalliola, R. N:o 5¹⁵, Kalliola I, R. N:o 5²⁸, Stenbacken, R. N:o 5²⁹, Suomela, R. N:o 6¹, Katajamäki, R. N:o 6², Österkulla, R. N:o 6³ ja Albertsro, R. N:o 11¹⁸, sekä ne osat Österäng-, R. N:o 5²³, Brobacka, R. N:o 5²⁴, Riddars-, R. N:o 5²⁵, Riddars-, R. N:o 5²⁷, Juns-, R. N:o 6⁴, Knapas-, R. N:o 11²¹ ja Knapas-, R. N:o 11²⁶-nimisiä tiloja, mitkä sijaitsevat sanotun Keravanjoen itäpuolella sekä näitten tilojen välissä olevat tie- ja muut yhteismaat sekä sanottuihin tiloihin kuuluvat vesialueet.* (Osa n. s. supistetun Helsingin maalaiskunnan liitosaluetta. Mietintö N:o 13.)

Luonteeltaan on tämä liitos samanlainen kuin edellisessä kohdassa mainittu.

13) *Espoon maalaiskunnasta Hagalundin yksinäinen verotalo.* (Osa Leppävaaran liitosaluetta. Mietinnöt 14 ja 15.)

Tämä liitos on luonteeltaan lähinnä kolonisatorinen.

Kartassa, mikä on esitetty liitteenä V, on osoitettu kaupunkiin liitettävän alueen rajat. Nämä rajat käyvät tarkemmin selville kuhunkin erikoisselvitykseen kuuluvista eri liitosalueiden kartoista, mitkä ovat laaditut maanmittaushallituksen pitäjänkarttojen perusteella.

Kuten ylläesitetystä kaupunkiin liitettävien alueiden luettelosta selviää, voidaan kunnat, kylät ja yksinäistalot yleensä liittää kaupunkiin kameraalisessa suhteessa kokonaisina. Ainoastaan Helsingin maalaiskunnan Kårbölen kylässä, Tikkurilan kylässä ja kirkonkylässä käy kylän ja myös eräiden tilojen kameraalinen jakaminen välttämättömäksi. Se, että nykyiset kameraaliset kokonaisuudet näin voidaan säilyttää ehjinä, on tehnyt selvitysmiehelle mahdolliseksi kameraalisten siirtojen valmistelussa jossain määrin poiketa liitoskysymysten valmistelussa yleensä noudatetusta menettelystä. Selvitysmies ei nimittäin ole katsonut tarpeelliseksi eikä edes mahdolliseksi liittää ehdotukseensa, kuten yleensä on tehty, täydellistä jäljennösotetta siirrettävien alueiden maarekisteristä eikä myöskään maanmittauskonttorissa laadittuja tiluskarttoja. Maarekisteriotteita ja tiluskarttoja tarvitaan lähinnä sen seikan selvittämiseksi, ettei kameraaliseen jaoitukseen synny epäsäännöllisyyksiä, t. s. ettei osia tiloista jää jakamatta eri kuntien alueelle. Tällaisia tapauksia voi yleensä syntyä vain silloin, kun kameraalinen kylä tai yksinäistalo joutuu kunnallisessa suhteessa jaettavaksi. Näissä tapauksissa, joissa kaupungin ympäristön kunnallisen jaoituksen yhteydessä näin on meneteltävä, on selvitysmies hankkinut tavanmukaiset tiluskartat, joihin on merkitty myös luettelo asianomaisella alueella olevista tiloista ja tilanosista. Nämä kartat liitetään lopullisiin valtioneuvostolle esitettäviin asiakirjoihin. Kylienkin kameraalinen jaoitus käy yleensä selville myös erikoisselvityksiin liitetyistä kartoista. Mitä vielä maarekisteriotteisiin tulee, niin on näitten hankkiminen tuntunut tarpeettomalta, jopa käytännössä mahdottomalta niitten laajuuden vuoksi. Näitten luetteloidenhan tulisi sisältää lähes 12,000 tilaa.

Myöskään niissä päätöksissä, joissa tullaan määräämään kaupunkiin liitettävät alueet, samoin kuin yleensä määräämään kaupungin ympäristössä tehtävistä jaoitusmuutoksista ei samoista syistä voida ryhtyä yksityiskohtaisesti luettelemaan kunnallisessa y. m. suhteissa siirrettäviä tiloja. Tämä voidaan rajoittaa vain niihin tapauksiin, joissa kylät kunnallisessa suhteessa on jaettava eri kuntiin. Milloin kunta, kylä tai yksinäistalo kokonaisuutena siirretään, voidaan päätöksissä vain mainita tämä kunta, kylä tai yksinäistalo. Selvitysmiehen päätösehdotukset ovat tämän mukaisesti laaditut.

Jotta tässä mainittujen maarekisteriotteiden ja tiluskarttojen puutteesta huolimatta voitaisiin saada tarpeellinen yleiskäsitys kaupunkiin liitettävien samoin kuin muitten selvitettäväksi joutuneiden alueiden kameraalisista oloista, on selvitysmies itse selvityksissä kiinnittänyt suurempaa huomiota kuin tämäntapaisissa selvityksissä yleensä on tapana kameraalisiin oloihin. Kussakin erikoisselvityksessä on katsaus liitosalueen maanomistusoloihin, jota täydentävät erikoisselvitykseen liittyvät kartat. Näihin on värityksellä myös merkitty, miten maat jakaantuvat eriluontoisten maanomistajain kesken. Myöskin tässä päämietinnössä on samassa tarkoituksessa suhteellisen laajasti selvitetty maanomistusoloja. Tällä tavoin saataneenkin esillä olevaan tarpeeseen riittävät tiedot kameraalisista oloista ja kunnallisten jaotusmuutosten vaikutuksesta kameraaliseen jaoitukseen.

Kaupunkiin liitettävien alueiden pinta-ala pitäjänkartoilta laskettuna ja asukasluku v:n 1933 henkikirjojen mukaan on seuraava:

Liitosalue	Maata ha	Vettä ha	Yhteensä ha	Asukas- luku
Huopalahti	1,238	1,059	2,297	2,360
Haaga	368	—	368	2,653
Oulunkylä	589	5	594	3,373
Kulosaari	139	178	317	1,158
Osa Pitäjänmäkeä	1,617	26	1,643	541
Pakinkylä	1,456	17	1,473	1,678
Malmi—Tapanila	3,576	246	3,822	11,441
Herttuaniemi	1,675	583	2,258	554
Itäinen saaristo	1,570	8,430	10,000	937
Osa Västersundomia	3,146	1,911	5,057	510
Osa Tikkurilaa	143	.	143	n. 200
Osa supistettua Helsingin maalaiskuntaa ...	65	.	65	n. 50
Osa Leppävaaraa (Hagalund).....	785	666	1,451	n. 200
Yhteensä	16,367	13,121	29,488	25,655

Kaupungin alueen pinta-ala tulee liitoksen jälkeen tämän mukaan olemaan:

Vanha alue	Maata	2,925 ha	Vettä	14,425 ha	Yhteensä	17,350 ha
Liitosalue	»	16,367 »	»	13,121 »	»	29,488 »
Yhteensä	Maata	19,292 ha	Vettä	27,546 ha	Yhteensä	46,838 ha

Kaupungin alueeseen kuuluvien maitten pinta-ala tulisi siten liitoksen kautta lisääntymään noin 560 %. Vesien pinta-alan lisääntymiseen ei ole syytä kiinnittää suurempaa huomiota, koska vesialueella ei ole sanottavaa käytännöllistä merkitystä. Kaupungin alueen maitten pinta-alan kasvu olisi näin ollen verrattain huomattava. Kun nykyään asukasta kohti on maata 132 m², tulisi vastaava luku liitoksen jälkeen olemaan noin 780 m².

Sensijaan olisi kaupungin asukasluvun lisääntyminen liitoksen kautta suhteellisen vähäinen niinhyvin kaupungin asukaslukuun kuin muissa esikaupunkiliitoksissa kaupunkeihin liitettyihin asukasmääriin verrattuna. Kun kaupungin henkikirjoitettu väestö v. 1933 oli 217,346 henkeä ja liitosalueella oleva väestö samana vuonna oli

25,655 henkeä, olisi kaupungin asukasluvun lisäys siten vain 11.8 %. Kun nykyään ha kohti on asukkaita 75.7, tulisi tämä luku liitoksen jälkeen olemaan noin 12.8

Jotta olisi mahdollisuus yleisemmin verrata ehdotetun liitoksen laajuutta ja merkitystä muihin viime vuosikymmenen kuluessa toimitettuihin esikaupunkiliitoksiin, on oheellisessa taulukossa esitetty eräitä asiaa valaisevia lukuja.

Asukasluvun lisäyksen puolesta ovat kaikki muitten kaupunkien aikaisemmat liitokset samoin kuin myös muut nykyään suunnitellut liitokset olleet suhteellisesti suuremmat kuin nyt ehdotettu. Viipurin jaksottain tapahtuneissa liitoksissa on vähitellen kaupunkiin liitetty asukasmäärä, joka on kohottanut kaupungin asukasmäärän enemmän kuin kolminkertaiseksi. Kemin asukasmäärä kohosi liitoksen kautta nelinkertaiseksi. Lappeenrannan asukasmäärä kasvoi liitoksen kautta myös lähes kaksinkertaiseksi. Nämä liitokset ovat kuitenkin olleet useissa suhteissa erikoisluontoiset ja poikkeukselliset. Tampereeseen on päätetty liittää asukasmäärä, joka on noin neljäs osa nykyisestä ja Turkuun on suunniteltu liitettäväksi enemmän kuin kolmannes nykyisestä asukasmäärästä, muita liitoksia tässä mainitsematta. Niinhyvin tässä

Kaupunkien alueiden ja liitosalueiden vertailutietoja.

Kaupunki	Tilanne vuonna 1934				Ennen liitosta		Liitosten aiheuttama lisäys					
	Henkikirj- asukas- luku	Pinta-ala maata ha	Asukk. ha kohti	M ² maata asukk. kohti	Asukk. arv.	Pinta-ala maata ha	Vuosi	Asukkaita arv.		Maa-alueita		
								Luku	%	ha	%	
Helsinki	221,524	2,925	75.7	132.0	217,346	2,925	Ehd.	25,655	11.8	16,367	559.5	
Viipuri	—	—	—	—	22,009	430	1924	18,041	82.0	1,620	376.7	
	—	—	—	—	—	—	1928	8,163	—	2,220	—	
	—	—	—	—	—	—	1932	7,488	—	1,560	—	
	—	—	—	—	—	—	1933	13,291	—	3,910	—	
	70,355	10,165	6.9	1,444.8	—	—	Yht.	46,983	213.5	9,310	2,165.1	
Turku	54,795	3,130	17.5	571.2	—	—	Ehd.	20,045	36.6	8,371	267.4	
Tampere	48,454	2,456	19.7	506.9	—	—	1937	12,000	24.8	.	.	
Kuopio	21,480	5,270	4.1	2,453.4	—	—	—	—	—	—	—	
Lahti	20,351	6,335	3.2	3,112.9	9,925	990	1933	9,530	96.0	5,245	529.8	
Oulu	19,714	5,410	3.6	2,744.2	—	—	Ehd.	3,282	16.6	1,783	33.0	
Vaasa	18,937	4,070	4.7	2,149.2	19,445	3,486	1935	5,414	27.8	584	16.8	
Kemi	18,093	6,620	2.7	3,658.9	3,004	580	1931	9,069	301.9	6,040	1,041.4	
Kotka	16,865	1,065	15.8	631.5	—	—	—	—	—	—	—	
Pori	16,230	3,470	4.7	2,138.0	—	—	—	—	—	—	—	
Lappeenranta	10,668	1,977	5.4	1,853.2	3,258	87	1932	5,605	172.0	1,890	2,172.4	
Mikkeli	9,593	2,692	3.6	2,806.2	5,072	1,037	1931	3,760	74.1	1,655	159.6	
Rauma	8,218	3,217	2.6	3,914.6	—	—	—	—	—	—	—	
Hämeenlinna	7,726	1,105	7.0	1,430.2	—	—	—	—	—	—	—	
Jyväskylä	7,517	1,010	7.4	1,343.6	—	—	Ehd.	8,239	109.6	4,670	462.4	
Röykkölä	7,374	3,300	2.2	4,475.2	4,203	3,300	1931	1,718	40.9	266	8.1	
Savonlinna	7,214	1,512	4.8	2,095.9	4,531	700	1932	2,009	44.3	812	116.0	
Kajaani	6,390	11,750	0.5	18,388.1	—	—	—	—	—	—	—	

mainittuihin kuin mainitsematta jätettyihin liitoksiin verrattuna on siten Helsingin ehdotettu liitos asukasmääränsä puolesta suhteellisen vaatimaton.

Verrattuna muitten kaupunkien liitoksiin on Helsingin ehdotettu liitos pinta-alansa puolesta sitävastoin sekä absoluuttisesti että suhteellisesti huomattavampi. Hehtaareissa laskettuna ei mikään muu liitos ole ollut yhtä laaja, mutta pinta-alan suhteellinen laajentuminen on eräissä tapauksissa ollut suurempikin. Niinpä ovat mainitut Viipurin liitokset lisänneet kaupungin pinta-alaa 2,165.1 % ja Kemän liitos 1,041.4 %, kun Helsingin liitos merkitsee pinta-alan laajentumista vain 559.5 %. Kaupungin pinta-alan suhteellisen laajentumisen suhteen ovat Helsingin tapaukseen verrattavia Lahden liitos, jonka kautta kaupungin alue lisääntyi 529.8 %, ja Jyväskylän suunniteltu liitos, jonka kautta alue tulisi laajentumaan 462.4 %.

Ehdotetun liitoksen pinta-alan suuruudesta huolimatta ei Helsingin kaupungin alue liitoksen jälkeen tulisi asukaslukuun verrattuna olemaan poikkeuksellisen suuri. Hehtaaria kohti tulisi asukkaita edelleen olemaan enemmän kuin useimmissa muissa kaupungeissa. Samoin tulisi maata asukasta kohden olemaan vähemmän. Tähän asti on Helsingin pinta-ala asukaslukuun verrattuna ollut monin verroin pienempi kuin muitten kaupunkien. Erotus Helsingin ja muitten kaupunkien välillä tasoittuisi tässä kohden liitoksen kautta siten, että Helsingin olot pääpiirteissään muodostuisivat samanlaisiksi kuin olot muissa kaupungeissa.

2. TIKKURILAN MAALAISKUNNAN MUODOSTAMINEN.

Yleisestä periaatteesta, että kaupungin kunnallishallintoon olisi keskitettävä kaupungin koko talouspiiri on selvitysmies katsonut olevansa pakotettu kolmeen alueeseen nähden ehdottamaan poikkeusta.

Eräs näistä on Grankullan kauppala. Vaikka kauppala tosiasiallisesti on esikaupunki, ei kysymystä sen liittämisestä kaupunkiin ole miltään taholta ehdotettu eikä selvitysmieskään katso olevan aihetta virittää tätä kysymystä. Pääasiallinen syy asian jättämiseen tässä suhteessa ennalleen on kauppalan etäisyys kaupungista. Eri asia on, että itse kauppalan alue on laajentamisen tarpeessa senvuoksi, että sen ympäristöön on muodostunut esikaupunkiasutusta. Tätä kysymystä tullaan käsittelemään Grankullan kauppala koskevassa erikoisselvityksessä. (Mietintö N:o 16).

Muut alueet, jotka liitoskysymyksessä ovat asetettavat erikoisasemaan, ovat Tikkurilan liitosalue ja siihen liittyen osa Västersundomin liitosaluetta, sekä Leppävaaran liitosalueen pääosa.

Tikkurilan liitosalueen väestöstä tosin huomattava osa on esikaupunkiväestöä ja tällä perusteella on katsottava, että sekin kuuluu kaupungin talouspiiriin. Tästä huolimatta edustaa tämä liitosalue toistaiseksi eräänlaista väliastetta kaupunkimaisen asutuksen ja varsinaisen maaseutuasutuksen välillä. Maanviljelijäväestöä on tällä alueella vielä 21.3 % väestöstä, mikä on korkeampi suhdeluku kuin millään muulla selvitetävänä olevalla esikaupunkialueella. Pääasiallinen syy, minkä vuoksi selvitysmies on tullut siihen tulokseen, ettei toistaiseksi ole aihetta liittää aluetta kaupunkiin, on alueen etäisyys kaupungista. On pätevää aihetta edellyttää, että kaupungin viranomaiset alueen etäisen aseman vuoksi eivät voisi kiinnittää riittävää huomiota alueen kunnallisiin tarpeisiin. Alueen etäisyydestä sekä sen aseman, maaston ja asutuksen erikoisuudesta johtuu myös, ettei kaupungin asemakaavapolitiikan ja rakennustoiminnan johdon kannalta katsoen ole välttämätöntä, että asemakaavatoimen johto on keskitetty kaupungin viranomaisille.

Toiselta puolen ei myöskään ole aihetta jättää tätä aluetta enää supistetun Helsingin maalaiskunnan yhteyteen. Alueen väestöstähän jo, kuten on selvinnyt, yli kolmeneljännestä on kaupunkilaiselinkeinojen varassa elävää. Sellaista etujen ja harrastusten yhdenmukaisuutta, minkä, kuten on huomautettu, tulee olla kunnallisen

jaoituksen perusteena, ei enää ole olemassa tämän alueen väestön ja supistetun Helsingin maalaiskunnan maanviljelijäväestön kesken. Nämä eri väestöainekset on eroitettava toisistaan oman kunnallishallintonsa alaisiksi. Kunnallistaloudelliset mahdollisuudet tällaiseen jakoon on olemassa.

Ehdotukseen, että Tikkurilan liitosalueesta on muodostettava oma kunta, on johtanut myös pyrkimys muodostaa kunnallinen jaotus jo nyt sellaiseksi, että se ei vastaisuudessa ole esteenä Helsingin hallintoalueen muodostamiseen siinä tapauksessa, että tähän uudistukseen vastaisuudessa halutaan ryhtyä. Kuten edellä (sivu 282) on mainittu, edellyttivät niinhyvin kaupunginvaltuuston asettama esikaupunkivaltuuskunta v. 1921 kuin ylemmän asteen itsehallinnon toteuttamista valmistellut valtion komitea v. 1923, että Tikkurilan liitosalue kokonaisuudessaan liitettäisiin kaupunkiin, jolloin se myös olisi ilman erikoistoimenpiteitä joutunut suunnitellun Helsingin hallintoalueen piiriin. Syistä, jotka edellä on esitetty ja joita tarkemmin vielä perustellaan Tikkurilan liitosaluetta käsittelevässä erikoisselvityksessä (kts. mietintö N:o 12 sivut 22—25), on selvitysmies katsonut, että liitosohjelmaa ei toistaiseksi ole tarpeen toteuttaa tämän laajuisena. Jos sensijaan tämä alue nyt jo muodostetaan itsenäiseksi kunnaksi, on Helsingin hallintoalueen muodostamiseen ryhdyttäessä oleva verrattain helppoa, liittämällä tämä kunta kokonaisuudessaan kaupunkiin, mihin olosuhteet silloin jo muutenkin voivat antaa aihetta, vetää tämäkin alue Helsingin hallintoalueen piiriin. Uuden kunnan alue on myös määritelty tätä näkökohtaa silmälläpitäen.

Tikkurilan liitosalueen erottamista supistetusta maalaiskunnasta vaatii myös aikaisemmin mainitun hallitusmuodon 50 §:n huomioonottaminen. Alueen väestöstä on v:n 1930 väestölaskennan tulosten mukaan 58.2 % suomenkielisiä ja 41.1 % ruotsinkielisiä, kun sensijaan supistetun Helsingin maalaiskunnan alueelle jäävästä väestöstä asianomaisen kirkkoherranviraston antaman ilmoituksen mukaan 52.8 % on ruotsinkielisiä ja vain 47.2 % suomenkielisiä. Hallitusmuodon vaatimusten mukaisesti on näinollen mikäli mahdollista vältettävä näitten kielellisesti eriluontoisten alueiden yhdistämistä samaan kuntaan kuuluviksi.

Mitä edellä on esitetty, koskee Tikkurilan liitosaluetta, lukuunottamatta niitä Keravanjoen eteläpuolella olevia Tikkurilan kylän osia, jotka edellä on ehdotettu liitettäväksi kaupunkiin.

Muodostettavaan uuteen kuntaan, jota selvitysmies, kuten edellä on käynyt ilmi, ehdottaa kutsuttavaksi Tikkurilan maalaiskunnaksi, olisi selvitysmiehen ehdotuksen mukaan edellämainittujen alueiden lisäksi siirrettävä myös kaksi kylää Västersundomin liitosalueesta, nimittäin Sottungsbyn ja Håkansbölen kylät. (Kts. mietintö N:o 11 sivu 15 ja mietintö N:o 12 sivu 27.) Kaupungin ympäristön kunnallisen jaoituksen uudistukseen käytäessä on vaikeata näitten kylien kunnallisen aseman järjestämisessä löytää muuta tarkoituksenmukaista ratkaisua. Asemansa ja asutuksen luonteen puolesta ne läheisesti muistuttavat Tikkurilan liitosalueen itäosia, ja jo nyt nämä kylät Helsingin maalaiskunnan hallinnossa eräissä suhteissa ovat kuuluneet samoihin piireihin kuin Tikkurilan liitosalueen eräät kylät.

Selvitysmies näinollen ehdottaa, että muodostettaisiin Tikkurilan maalaiskuntaniminen uusi kunta, johon liitettäisiin seuraavat alueet:

1) *Helsingin maalaiskunnan Tikkurilan kylä, lukuunottamatta niitä tiloja ja tilanosia ynnä näihin kuuluvia vesialueita, mitkä liitetään kaupunkiin.* (Osa Tikkurilan liitosaluetta. Mietintö N:o 12.)

2) *Saman kunnan Fastbölen kylä kokonaisuudessaan.* (Kuten edellisessä kohdassa.)

3) *Saman kunnan Haxbölen kylä kokonaisuudessaan.* (Kuten ensimmäisessä kohdassa.)

4) *Saman kunnan Hanabölen kylä kokonaisuudessaan.* (Kuten ensimmäisessä kohdassa.)

5) Saman kunnan kirkonkylään kuuluvat Räckhalsin lahjoitusmaa, R. N:o 13, sekä tästä eroitettut tilat, R. N:o 13¹ ja 13² ynnä seuraavat Backaksen verotaloon N:o 2 kuuluvat tilat, nimittäin R. N:ot 2⁸, 2¹⁰, 2¹², 2¹⁴—16, 2¹⁹, 2²², 2²⁵—47, 2⁴⁹—54, 2⁵⁷—60, 2⁶²—63, 2⁶⁶—72, 2⁷⁴—78, 2⁸⁰—95, 2⁹⁷—102, 2¹⁰⁴—105, 2¹⁰⁷—110, 2¹¹²—116, 2¹²¹—125, 2¹²⁷—129, 2¹³¹—132, 2¹³⁵—140, 2¹⁴²—157, 2¹⁵⁹, 2¹⁶¹—164, 2¹⁶⁶, 2¹⁶⁸—170, 2¹⁷²—175, 2¹⁷⁷—179, 2¹⁸¹—182, 2¹⁸⁶, 2¹⁸⁸—190 ja 2¹⁹² sekä ne osat Björkbackan tilaa, R. N:o 2²², ja Backas'en tilaa, R. N:o 2¹⁸⁵, mitkä sijaitsevat näitten tilojen ja Tikkurilan kylän tilojen välillä. (Kuten ensimmäisessä kohdassa.)

6) Saman kunnan Sottungsbyn ja Håkansbölen kylät kokonaisuudessaan. (Osa Västersundomin liitosaluetta. Mietintö N:o 11.)

Näin määritellyn alueen pinta-ala ja asukasluku v:n 1933 henkikirjojen mukaan tulisi olemaan seuraava:

	Pinta-ala	Asukasluku
1) Pääosa Tikkurilan kylää	1,384 ha	n. 1,626
2) Fastbölen kylä	559 »	183
3) Haxbölen kylä	137 »	112
4) Hanabölen kylä	1,237 »	682
5) Osa kirkonkylää	533 »	n. 300
6) Sottungsby ja Håkansböle	2,402 »	355
	<hr/>	<hr/>
	Yhteensä 6,252 ha	n. 3,258

3. SUUR-HAAPALAHDEN KAUPPALAN MUODOSTAMINEN.

Samoista syistä kuin Tikkurilan liitosalueella oleviin esikaupunkeihin nähden on selvitysmies tullut siihen tulokseen, ettei myöskään Leppävaaran liitosalueella olevia esikaupunkeja toistaiseksi ole liitettävä kaupunkiin, vaikka ne kuuluvatkin kaupungin talouspiiriin. Myöskin näitten alueitten asema on kaupungista etäinen. Nekin edustavat eräänlaista väliastetta kaupungin ja maaseudun välillä ja niitten asemakaavoittaminen voi tapahtua kaupungin asemakaavaoloista riippumattomasti. Näitä näkökohtia on tarkemmin kehitetty Leppävaaran liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä (kts. mietintö N:o 14 sivut 36—42).

Pääasiallisesti samat syyt, joskin vielä painavampina, vaativat myöskin Leppävaaran liitosalueen pääosan varsinaiset esikaupunkialueet eroitettaviksi Espoon maalaiskunnasta omaksi kunnaksi. Tätäkin puolta on tarkemmin perusteltu yllämainitussa Leppävaaran erikoisselvityksessä.

Sen kunnan hallinnossa, mikä näistä alueista on muodostettava, ei kuitenkaan, kuten Tikkurilan kunnan hallinnossa, enää voida tyytyä maalaiskunnan hallintomuotoon. Vaikka eräät näkökohdat puhuvat sen puolesta, että myös Tikkurilan kunta julistettaisiin kauppalaksi, on tästä kuitenkin luovuttava pääasiallisesti senvuoksi, että Tikkurilan liitosalueella olevat esikaupungit sijaitsevat varsin hajallaan, kaukana toisistaan. Leppävaaran liitosalueella olevat esikaupungit sensijaan sijaitsevat lähempänä toisiaan ja kehityksen suunta näyttää olevan se, että ne vähitellen kasvavat yhteen. Asutuksen hajanaisuus ei siten täällä ole käytännöllisenä esteenä lainsäätäjän yleensä tämänlaatuisia tapauksia silmälläpitäen määräämän hallinto- ja asemakaavajärjestelmän soveltamiselle. Selvitysmies näin ollen katsoo, että puheenaolevista alueista muodostettava kunta on julistettava kauppalaksi. Myös tätä ehdotusta on tarkemmin perusteltu Leppävaaran liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä.

Perustettavan kauppalan suomenkieliseksi nimeksi ehdottaa selvitysmies paikkakunnan vanhoihin paikallisiin nojaten Suur-Haapalahden. Sen ruotsinkielisenä nimenä vastaa Stor-Hoplaks suomenkielistä nimitystä.

Suur-Haapalahden kauppalaan olisi luettava seuraavat kylät, yksinäiset verotalot ja tilat, nimittäin:

- 1) *Espoon maalaiskunnasta Suur-Huopalahden kylä kokonaisuudessaan.*
- 2) *Samasta kunnasta Bredvikin yksinäinen verotalo kokonaisuudessaan.*
- 3) *Samasta kunnasta Mäkkylän yksinäinen sotilasvirkatalo kokonaisuudessaan.*
- 4) *Helsingin maalaiskunnasta Kånalan kylä kokonaisuudessaan.*
- 5) *Espoon maalaiskunnasta Kilon yksinäinen verotalo kokonaisuudessaan.*
- 6) *Samasta kunnasta Klobbskogin kylä kokonaisuudessaan.*
- 7) *Samasta kunnasta Konungsbölen yksinäinen verotalo.*
- 8) *Samasta kunnasta Prästgården-nimisestä yksinäistalosta eroitettua Bölskärr, R. N:o 1⁷,-nimisestä tilasta muodostetut tilat.*
- 9) *Saman kunnan Kvarnbyn kylään kuuluvista Petas N:o 2 ja Pellis N:o 3-nimisistä verotaloista eroitettua Kvarnängen, R. N:o 2⁴, ja Västerängen, R. N:o 3⁴-nimisistä tiloista muodostetut tilat.*
- 10) *Edellämainittujen kylien tiloihin ja yksinäisistä verotaloista eroitettuihin tiloihin kuuluva n. s. Tarvon rauhoituspiiri Iso-Huopalahdessa sekä kaksi samoihin tiloihin kuuluvaa jakamatonta vesialuetta ynnä Ritorp'in tilalle, R. N:o 1⁴, ja Bredvikin tilalle, R. N:o 1⁵, kuuluva yhteinen rauhoituspiiri Laajalahdessa.*

Näin muodostetun kauppalan pinta-ala tulisi olemaan 2,551 ha maata ja 268 ha vettä, eli yhteensä 2,819 ha. Maa-alasta tulee 2,258 ha Espoon kunnasta ja 293 ha Helsingin maalaiskunnasta eroitettavien maiden pinta-alaksi. Asukasluku tulisi olemaan noin 4,600.

Kuten edelläolevasta alueluettelosta selviää, tulisi ehdotuksen mukaan uuteen kauppalaan siirrettäväksi myös Helsingin maalaiskunnasta eräs kylä, nimittäin Kånalan kylä. Tähän Pitäjänmäen liitosaluetta olevaan kylään syntynyt esikaupunkiasutus on kasvanut niin kiinni Espoon maalaiskunnan puolella olevaan Mäkkylän esikaupunkiasutukseen, ettei ole mahdollista vetää kaupungin alueen rajaa näitten asutusten väliin. Sensijaan muodostuu kaupungin raja, jos se pannaan kulkemaan Kånalan ja Talin kylien, lähinnä Reimarsin tilan rajaa pitkin, selväksi ja luonnolliseksi. Kånalan kylän liittäminen kauppalaan vahvistaa myös kauppalan taloudellista pohjaa ja helpottaa varsinkin alkuaikoina m. m. kansakoulutoimen hoitamista. (Kts. mietintö N:o 6 sivut 21—24.)

4. SUPISTETTU HELSINGIN MAALAISKUNTA.

Sen jälkeen kuin nykyisestä Helsingin maalaiskunnasta edelläluetellut osat on liitetty kaupunkiin sekä muodostettavaan Tikkurilan maalaiskuntaan ja Suur-Haapalahden kauppalaan, jäävät supistettuun Helsingin maalaiskuntaan nykyisen kunnan luoteiset ja läntiset osat. Näissä osissa ei ole esikaupunkiasutusta ja tulee supistettu kunta siten olemaan maanviljelijäväestön asuma. Kielellisessä suhteessa kunta kuitenkin, vastoin eräitä aikaisemmin tehtyjä laskelmia, tulee olemaan kaksikielinen kunta, jossa ruotsinkieli on enemmistön kielenä.

Supistettu kunta tulee käsittämään seuraavat kokonaiset kylät ja yksinäistalot, nimittäin Seutulan, Ripukylän, Käinbyn, Hämeenkyllän, Lappbölen, Biskopsbölen, Martinkylän, Kvarnbackan, Brutubyn, Vinickbyn, Silbölen, Övitsbölen, Tolkbyn ja Skattmansbyn. Lisäksi siihen tulevat jäämään ne osat kirkonkylää, joita ei ole liitetty kaupunkiin ja Tikkurilan kuntaan. Edelleen siihen tulee jäämään koillinen osa Kårbölen kylää, eli seuraavat tilat, nimittäin Majsvillan, R. N:o 1¹, Bergkulla, R. N:o 1², Fridhem, R. N:o 1³, Enbacka, R. N:o 1⁵, ja Abrams, R. N:o 1⁶, Sönersro, R. N:o 2², Fredens, R. N:o 2³, Rönnbacka R. N:o 2⁵, ja Husbacka, R. N:o 2⁶, sekä Jönsas, R. N:o 6. (Kts. mietintö N:o 13, sivut 13—14 ja N:o 6 sivut 5 ja 25.)

Supistetun Helsingin maalaiskunnan pinta-ala tulisi olemaan 14,175 ha ja asukasluku noin 2,800.

5. SUPISTETTU ESPOON MAALAISKUNTA.

Suur-Haapalahden kauppalan perustamisen ja Hagalundin liittämisen kautta kaupunkiin vähenee Espoon maalaiskunnan pinta-ala, joka nykyään, kuten on mainittu, on 30,942 ha, josta 29,198 ha maata ja 1,744 ha vettä, 26,965 ha:iin. Tästä on maata 26,155 ha ja vettä 810 ha. Supistetun kunnan asukasluku tulee olemaan noin 7,000.

Muutoksista, mitkä Grankullan kauppalan ympäristön kunnallisen aseman uudelleenjärjestäminen aiheuttaa supistetun Espoon maalaiskunnan pinta-alaan ja asukaslukuun, tehdään aikanaan selkoa Grankullan liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä. (Mietintö N:o 16.)

III LUKU. EHDOTUS TALOUDELLISIKSI VÄLISELVITYKSIKSI.

1. HELSINGIN MAALAIKUNNAN OMAISUUDEN JAKAMINEN.

1. YLEINEN JAKOPROSENTTI.

Kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain 4 §:n mukaan on jaoituksen muutoksessa, milloin tarpeelliseksi havaitaan, muutoksenalaisten kuntain kesken toimeenpantava välinselvitys näiden taloudellisten olojen tasoittamiseksi muutosta vastaaviksi.

Välinselvitysehdotuksen laatiminen on selvitysmiehen asia, elleivät kunnat ole päässeet siitä yksimielisyyteen. Välinselvitysehdotus on jätettävä valtioneuvoston tutkittavaksi. Valtioneuvosto päättää jaoituksen muutosta koskevan määräyksen yhteydessä välinselvityksestä.

Taloudellisen välinselvittämisen toimittaminen käy ensinnäkin välttämättömäksi supistetun Helsingin maalaiskunnan ja niitten kuntien välillä, joihin osia nykyisestä Helsingin maalaiskunnasta liitetään, nimittäin kaupungin, Tikkurilan maalaiskunnan ja Suur-Haapalahden kauppalan välillä.

Välinselvitysehdotuksen perustaminen kuntain kesken aikaansaatuun sopimukseen on yleensä mahdollista vain silloin, kun on kysymyksessä yksinkertainen liitostapaus eli määrätyn suuremman tai pienemmän alueen siirtäminen kunnasta toiseen. Milloin on kysymys niin perusteellisista muutoksista kunnalliseen jaoitukseen, että kunta tosiasiallisesti tulee jaetuksi, ja erittäinkin milloin jaoitusmuutoksen yhteydessä muodostetaan uusia kuntia, ei välinselvityksen toimittaminen kuntain kesken tehdyn sopimuksen perusteella yleensä ole mahdollista. Helsingin maalaiskunnan jakaminen on tällainen tapaus. Välinselvityksen täytyy senvuoksi tässä tapauksessa perustua selvitysmiehen laatimaan ehdotukseen.

Välinselvitysehdotuksen laatimisessa on ensimmäisiä ja tärkeimpiä tehtäviä sen perusteen määrääminen, jota on noudatettava kunnan varojen ja velkojen jaossa välinselvityksessä osallisten kuntien kesken. Kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain 6 §:ssä osoitetaan perusteiksi, joita voidaan noudattaa, kunnan osain pinta-ala, asukasluku tai veronmaksukyky. Myös mainitaan, että voidaan käyttää muuta kohtuullista perustetta.

Näistä perusteista on veronmaksukyky yleensä osoittautunut kohtuullisimmaksi. Veronmaksukyvyyn osoittajana on yleensä pidetty asianomaisten kunnan osien verovelvollisten veroäyrimäärää. Milloin kunnan eri osien veronkannon tulosten välillä on suuria eroavaisuuksia, t. s. miten tehokkaasti verot on saatu perittyä ja miten suuri osa on ollut poistettava, on tähän seikkaan, n. s. poistoprosenttiin, kiinnitetty jonkun verran huomiota. Tämän perusteen käyttämisestä on m. m. se etu, että kunnan omaisuus jaetaan läheisesti samassa suhteessa kuin kunnan osan verovelvolliset ovat ottaneet osaa kunnan omaisuuden kartuttamiseen. Tätä perustetta on myös yleisimmin käytännössä sovellettu.

Tutkittaessa tämän perusteen soveltuvaisuutta Helsingin maalaiskunnan omaisuuden jakamiseen, on aluksi todettava, miten kunnan verotuksessa kertyneet veroäyrit jakaantuvat eri kuntiin joutuvien kunnan osien välillä. Käytännössä on yleensä laskettu veroäyrien keskimäärä lähinnä edellisiltä vuosilta ennen välinselvitysehdoituksen tekoa. Varsinkin tässä tapauksessa, jossa välinselvitys tapahtuu sellaisen ajanjakson jälkeen, jolloin taloudelliset olot ja niitten mukana veroäyrien luku on ollut suurten vaihtelujen alainen, on tärkeätä nojata laskelmat useampien vuosien keskimäärään. Selvitysmies onkin ottanut 5 vuoden keskimäärän laskelmien pohjaksi. Keskimäärät käsittävät vv. 1930—1934 toimitetuissa verollepanoissa saadut veroäyrimäärät eli siis ne veroäyrimäärät, mitkä on saatu vv:n 1929—1933 tulojen pohjalla.

Näitten vuosien verotuksen tuloksille on ominaista, että ne yleisesti osoittavat voimakkaasti laskevaa suuntaa. Tässä kohden ei ole sanottavaa erotusta myöskään Helsingin maalaiskunnan eri osien välillä, ei myöskään esikaupunkiväestön asumien ja maanviljelijäväestön asumien osien välillä. Tämä käy riittävän selvästi ilmi niistä lukusarjoista, joita on esitetty kutakin liitosaluetta koskevissa erikoisselvityksissä. Koko kunnan verotettujen tulojen kehityksen suunta sanottuina vuosina on ollut seuraava:

	Veroäyrien luku	Tulot asukasta kohti Smk.
1930	1,373,607	6,151: —
1931	1,200,864	5,477: —
1932	1,122,728	5,035: —
1933	1,014,458	4,330: —
1934	989,656	4,316: —

Aleneva suunta on tässä kunnassa kuten yleensä muuallakin päätynyt verollepanossa, joka suoritettiin v. 1935 v:n 1934 tulojen perusteella. Veroäyrien lukumäärä oli tässä verollepanossa 1,087,889. Selvitysmies ei selvitystyön laajuuden vuoksi ole voinut ottaa tämän verollepanon tuloksia huomioon keskimäärän laskemisessa. Kunnan eri osien veroäyrimäärien keskenäiset suhteet eivät kuitenkaan sanottavasti olisi muuttuneet, vaikka tämä vuosi myös olisi laskettu mukaan.

Kutakin liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä on kohdassa »Taloudelliset olot» esitetty laskelmat liitosalueen veroäyrien lukumäärästä samoinkuin useita muitakin verotusta valaisevia tietoja. Näistä erikoisselvityksistä otetaan tähän kunkin liitosalueen veroäyrien lukumäärä v. 1934 toimitetussa verollepanossa sekä kunkin liitosalueen keskimääräinen osuus koko kunnan veroäyrien määrästä vv. 1930—1934. Luvut ovat seuraavat:

<i>Kaupunkiin liitettävät alueet:</i>	Veroäyrit 1934	Keskimääräinen % koko kunnasta vv. 1930—1934
Osa Pitäjänmäkeä (Tali ja osa Kårböleä).....	33,595	3.4
Pakinkylä	60,708	6.1
Malmi—Tapanila	490,572	49.6
Herttuaniemi	46,385	4.7
Itäinen saaristo	63,859	6.5
Osa Västersundomia (Mellunkylä, Västersundom, Nordsjö)	22,554	2.3
Osa Tikkurilaa	.	.
Osa Kirkonkylää	.	.
	<hr/> 717,673	<hr/> 72.6

Tikkurilan kuntaan liitettävät alueet:

Osa Tikkurilaa	143,859	14.5
Osa Västersundomia (Sottungsby ja Håkansböle)	9,581	1.0
	153,440	15.5

Suur-Haapalahteen siirrettävä alue:

Osa Pitäjänmäkeä (Kånala)	34,098	3.4
---------------------------------	--------	-----

<i>Supistettu Helsingin maalaiskunta</i>	84,445	8.5
Koko jakamaton kunta yhteensä	989,656	100.0

Jos veroöyrien lukumäärä sellaisenaan asetettaisiin taloudellisen välinselvityksen perusteeksi, olisi n. s. yleinen jakoprosentti siis seuraava:

Kaupunki	72.6
Tikkurilan maalaiskunta	15.5
Suur-Haapalahden kauppala	3.4
Supistettu Helsingin maalaiskunta	8.5

Tarkastettakoon tässä välillä, mitkä vastaavat suhdeluvut olisivat, jos asukasluku tai pinta-ala otettaisiin perusteeksi.

Asukaslukua perusteena käytettäessä olisivat luvut seuraavat:

Kaupunkiin liitettävät alueet:

	Asukasta	
Osa Pitäjänmäkeä (Tali ja osa Kårböleä)	541	2.4 %
Pakinkylä	1,678	7.3 »
Malmi—Tapanila	11,441	49.9 »
Herttuaniemi	554	2.4 »
Itäinen saaristo	937	4.1 »
Osa Västersundomia	510	2.2 »
Osa Tikkurilaa	200	0.2 »
Osa kirkonkylää	50	0.2 »
Yhteensä	15,911	69.4 %

Tikkurilan kuntaan liitettävät alueet:

Tikkurila	2,903	12.7 %
Osa Västersundomia	355	1.5 »
Yhteensä	3,258	14.2 %

Suur-Haapalahteen liitettävä alue:

Osa Pitäjänmäkeä	952	4.2 %
------------------------	-----	-------

<i>Supistettu Helsingin maalaiskunta</i>	2,800	12.2 »
Koko jakamaton kunta yhteensä	22,921	100.0 %

Suhdeluvut olisivat siis tämän perusteen mukaan seuraavat:

Kaupunki	69.4 %
Tikkurilan maalaiskunta	14.2 »
Suur-Haapalahti	4.2 »
Supistettu Helsingin maalaiskunta	12.2 »

Pinta-alaperustetta käytettäessä olisivat pohjana olevat luvut taas seuraavat:

Kaupunkiin liitettävät alueet:

	Hehtaaria	
Osa Pitäjänmäkeä	1,617	4.8 %
Pakinkylä	1,456	4.3 »
Malmi—Tapanila	3,576	10.5 »
Herttuaniemi	1,675	4.9 »
Itäinen saaristo	1,570	4.6 »
Osa Västersundomia	3,146	9.2 »
Osa Tikkurilaa	143	0.4 »
Osa kirkonkylää	65	0.2 »
Lehtisaari ja Vähä-Meilähti	71	0.2 »
Yhteensä	13,319	39.1 %

Tikkurilan kuntaan liitettävät alueet:

Osa Tikkurilaa	3,850	11.3 %
Osa Västersundomia	2,402	7.1 »
Yhteensä	6,252	18.4 %

Suur-Haapalahteen liitettävä alue:

Osa Pitäjänmäkeä	293	0.9 %
<i>Supistettu Helsingin maalaiskunta</i>	14,175	41.6 »
Yhteensä	34,039	100.0 %

Suhdeluvut olisivat siten tässä tapauksessa:

Kaupunki	39.1 %
Tikkurilan maalaiskunta	18.4 »
Suur-Haapalahti	0.9 »
Supistettu Helsingin maalaiskunta	41.6 »
Yhteensä	100.0 %

Näistä eri perusteista tulevat siten veroöyrien lukumäärän ja asukasluvun nojalla lasketut suhdeluvut verrattain lähelle toisiaan. Sensijaan eroavat pinta-alan perusteella lasketut suhdeluvut edellisistä huomattavasti. Kun on kysymyksessä sellainen kunta, jossa asutus on niin epätasaisesti ja tavallisten maalaiskuntien asutuksesta eroavalla tavalla jakaantunut kuin Helsingin maalaiskunnassa, johtaisi jakoprosentin määrääminen pinta-alan perusteella kohtuuttomuuksiin. Tämä peruste voidaankin ilman muuta jättää huomioonottamatta.

Tasottamalla erotusta veroöyrien lukumäärän ja asukasluvun perusteella laskettujen suhdelukujen välillä voidaan sitävastoin verrattain helposti löytää kohtuullinen jakoprosentti. Tasottaminen voidaan toimittaa kaupunkiin liitettävän alueen kustannuksella lisäämällä muihin kuntiin liitettävien alueitten suhdelukuja, pääasiallisesti sen kohtuusnäkökohdan perusteella, että muut kunnat jäävät taloudellisesti heikomiksi kuin kaupunki. Helsingin maalaiskunnan eri osien poistoprosentti ei sanottavasti vaikuta asiaan, sillä erotus eri osien poistoprosentin välillä on niitten ylimalkaisten vertailujen nojalla, joita tässä kohden luotettavien tietojen puuttuessa on

voitu tehdä, sangen vähäinen. Suhdelukuja näin tasoittamalla ja samalla pyöristämällä nämä suhdeluvut viidellä jaollisiin lukuihin, saadaan seuraavat suhdeluvut:

Kaupunki	70
Tikkurilan maalaiskunta	15
Suur-Haapalahden kauppala	5
Supistettu Helsingin maalaiskunta	10

Selvitysmies ehdottaa, että näitä suhdelukuja Helsingin maalaiskunnan omaisuuden jaossa käytetään n. s. yleisenä jakoprosenttina.

2. KIINTEÄN OMAISUUDEN JAKAMINEN.

Laissa kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetaan eräitä ohjeita siitä, miten kunnan omaisuus jaoitusmuutoksen johdosta on jaettava.

On ensinnäkin mainittava, että lain 5 §:ssä eräänlainen omaisuus asetetaan kokonaan välinselvityksen ulkopuolelle. Sanotussa pykälässä säädetään nimittäin, että »jos tieksi, kaduksi, puistoksi, istutukseksi, toriksi, satamaksi tai muuksi yleiseksi paikaksi määrätty alue jaoituksen muutoksessa siirtyy kunnasta toiseen, niin on jälkimmäinen kunta saapa siihen saman oikeuden kuin edellisellä on ollut». Tällaista omaisuutta Helsingin maalaiskunnalla ei liene. Sensijaan sillä on käyttö- tai vuokraoikeus eräisiin urheilukenttäalueisiin ja uimarantoihin joko kaupungin tai yksityisen maalla, mitkä oikeudet siis välinselvityksen ulkopuolella siirtyvät sille kunnalle, jonka alueen piirissä sanotut paikat sijaitsevat.

Muun omaisuuden jakamisesta sanotaan lain 7 §:ssä, »että kiinteä omaisuus, joka on aiottu yksinomaan tai pääasiallisesti erityisen alueen hyödyksi, annetaan sille kunnalle, johon tuo alue tulee kuulumaan, ja että muu välinselvitykseen sisältyvä omaisuus annetaan sille kunnalle, jolle se laatunsa puolesta ja muuten oikeuden ja kohtuuden mukaan katsotaan parhaiten kuuluvan».

Ellei välinselvityksessä toisin ole määrätty, on toiseen kuin sanotussa 5 §:ssä mainittuun omaisuuteen nähden lain 10 §:n mukaan noudatettava, »että kunnan aluetta supistettaessa sen omaisuus ja vastuu sen sitoumuksista kuuluvat vähennetylle kunnalle». Esilläolevassa tapauksessa on siis, ellei jotain Helsingin maalaiskunnan omaisuutta ja vastuuta sen sitoumuksista haluta jättää supistetulle Helsingin maalaiskunnalle, tästä välinselvityksessä nimenomaan päätettävä.

Saadakseen mahdollisimman luotettavat tiedot Helsingin maalaiskunnan kiinteästä omaisuudesta ja sen arvosta, on selvitysmies toimituttanut kunnan kiinteän omaisuuden arvioimisen. Silmälläpitäen sitä, että arvio toimitettaisiin mahdollisimman tarkkaan noudattaen niitä perusteita, joita käytetään kaupungin omaisuuden arvioimisessa, jotta siten saataisiin tälle omaisuudelle sellaiset arvot, joita vastaan kaupungin viranomaisilla antaessaan välinselvityksestä lausuntonsa ei olisi huomauttamisen aihetta, on selvitysmies antanut arvioimisen toimittamisen kaupungin kiinteän omaisuuden katselmusmiesten monivuotisen sihteerin, arkkitehti *Akseli Toivosen* suoritettavaksi. Arviomies suoritti arvioimisen v. 1932 maalaiskunnan viranomaisten avustamana. Arvion toimittaminen osoittautui varsin tarpeelliseksi, sillä kävi ilmi, että kunnan viranomaisilla itsellään vielä siihen aikaan oli sangen puutteelliset luettelot ja arvioinnit omaisuudestaan. Saatuaan selvitysmieheltä käytettäväkseen arkkitehti Toivosen arviokirjat ja -luettelot, ovat kunnan viranomaiset täydellisesti uudistaneet kiinteistöluettelonsa. Uusiin luetteloihinsa on kunta yleensä ottanut kiinteistöjensä arvot sellaisina, miksi arkkitehti Toivonen ne on määrännyt. Eräitä varsin harvoja muutoksia ovat kunnan viranomaiset tehneet. Nämä ovat pääasiallisesti johtuneet siitä, että kunnan viranomaiset ovat arvioineet eräitten tonttimaiden arvon jonkunverran korkeammaksi kuin arviomies. Muutokset ovat siksi vähäpätöiset, että selvitysmies puolestaan on voinut ne hyväksyä välinselvityksessä huomioonotetta-

viksi. Näin laaditusta kiinteistöluettelosta on kunta ottanut kiinteän omaisuuden arvon sellaisenaan v:n 1934 tilinpäätökseensä.

Selvitysmies voi näin ollen ehdottaa, että kunnan v:n 1934 tilinpäätöksessä esiintyvät kiinteistöjen arvot sellaisinaan otetaan välinselvityksessä huomioon. Kunnan kiinteän omaisuuden jakaminen ja välinselvitys yleensä muodostuu tämän kautta suhteellisen helposti suoritettavaksi.

Kutakin liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä on yksityiskohtaisesti selvitetty, mitä kunnan omistamia kiinteistöjä kullakin liitosalueella on, mitä perusteita niitten arvioimisessa on noudatettu ja mitkä arvot niinhyyin arviomies kuin kunta itse v:n 1934 tilinpäätöksessään on niille asettanut. Viitattakoon tässä senvuoksi lähinnä mainittuihin selvityksiin. Seuraavassa esitetään vain yhdistelmä siitä, mitä kunnan kiinteätä omaisuutta, jonka arvo sanottuun tilinpäätökseen on merkitty 25,168,076 markaksi, on kullakin liitosalueella ja kiinteistön kokonaisarvo tileissä.

A. Kaupunkiin liitettävät alueet.

Osa Pitäjänmäkeä:		Smk.
Kärbölen ruotsalainen kansakoulu (vuokratontti)		172,000: —
Pakinkylä:		
Suomalainen kansakoulu, R. N:o 3 ⁴¹		508,200: —
Malmi—Tapanila:		
Paikallisiin tarpeisiin:		
Malmin et. suomalainen kansakoulu, R. N:o 3 ⁹⁴	616,500: —	
Malmin pohj. » » R. N:ot 1 ¹³ ja 8 ³²⁹	2,025,375: —	
Puistolalan » » R. N:o 7 ²⁴⁰	2,314,400: —	
Tapanilan » yläkansak. R. N:o 10 ⁷⁷	504,500: —	
Tapanilan » alakansak. R. N:o 12 ¹⁷⁷		
ja R. N:o 12 ¹⁹⁸	360,510: —	
Malmi—Pukinmäen ruots. yläkoulu, R. N:o 6 ² ...	273,040: —	
Tapanilan » » R. N:o 8 ¹³⁷ ,		
8 ²²² ja 8 ²⁹²	408,200: —	
Tapaninkylän » » R. N:o 1 ²⁷⁸	450,440: —	
Tapaninkylän » alakoulu R. N:o 9 ¹⁵ ...	200,500: —	
	<u>Yhteensä</u> 7,153,465: —	
Yleisiin hallintotarpeisiin:		
Kunnantalo, R. N:ot 8 ³ ja 8 ³²⁹	1,597,500: —	
N. s. Hauptin huvila, R. N:ot 7 ³⁴ , 8 ⁵ ja 8 ⁷	469,000: —	
Kivilouhimo, R. N:o 5 ¹⁷²	36,100: —	
Rakentamaton tontti, R. N:o 6 ²⁷	75,000: —	
Kunnalliskoti, R. N:ot 7 ⁴ , 7 ⁹ — ¹⁰ , 7 ⁴⁶ ja 1 ²	3,096,500: —	
Kunnan sairaala, R. N:ot 8 ⁴ ja 8 ⁸	3,287,500: —	
Lääkäriin asunto, R. N:o 1 ²³	751,000: —	
	<u>Yhteensä</u> 9,312,600: —	16,466,065: —
Herttuaniemi:		
Herttuaniemen suom. kansakoulu (vuokratontti) ..	196,000: —	
» ruots. » R. N:o 1 ⁶	291,700: —	487,700: —
Itäinen saaristo:		
Santahaminan suom. kansak. (vuokratontti)	770,000: —	
(Oppilasasuntola tilien ulkopuolella 69,000: —.)		

Västersundom:

Mellunkylän suom. kansak., R. N:ot 4 ¹⁴ ja 4 ¹⁶	260,000: —	
Nordsjön—Botbyn ruots. yläkoulu, R. N:o 2 ⁵	163,800: —	423,800: —

Kaupunkiin liitettävillä alueilla yhteensä 18,827,765: —

B. Tikkurilan maalaiskunta.

Paikallisiin tarpeisiin:

Tikkurilan vanha suom. kansak., R. N:o 12 ^{36—37}	256,250: —	
» uusi suom. kansak., R. N:o 12 ²⁵	540,600: —	
Rekolan suom. kansak., R. N:o 4 ²²	765,520: —	
Tikkurilan ruots. kansak., R. N:o 7 ¹⁰	366,300: —	
	Yhteensä	1,928,670: —

Yleisiin hallintotarpeisiin:

Väinölän tila, R. N:ot 12 ^{38—39}	170,900: —	2,099,570: —
--	------------	--------------

C. Suur-Haapalahden kauppal.

Pitäjänmäen suom. kansak., R. N:o 1 ¹¹	800,350: —	
» ruots. » R. N:o 1 ¹⁷	453,100: —	1,253,450: —

D. Supistettu Helsingin maalaiskunta.

Paikallisiin tarpeisiin:

Backas'in suomalainen kansak. Tontti erottamatta	592,200: —	
Vantaan » » (vuokratontti).....	205,500: —	
Seutulan » » R. N:o 4 ²	215,000: —	
Hämeenkylässä » » R. N:o 3 ²¹	758,400: —	
Kirkonkylän ruotsal. » R. N:o 12 ^{3a}	71,020: —	
Tolkbyn » » R. N:ot 1 ¹ ja 1 ⁶ ...	160,011: —	
Vantaan » » R. N:o 3 ¹	198,600: —	
Köningstedtin » » R. N:o 7 ³	233,200: —	
Käinbyn » » Tontti erottamatta	229,000: —	
Hämeenkylässä » » R. N:o 4 ¹	246,000: —	
	Yhteensä	2,908,931: —

Yleisiin hallintotarpeisiin:

Lastenkoti kirkonkylässä R. N:o 11 ¹⁶	65,000: —	
Leikkaushuone » R. N:o 11 ²	13,360: —	
	Yhteensä	78,360: — 2,987,291: —

Näitten varsinaisten kiinteistöjen lisäksi on kunnalla kiinteistöluettelossaan eräitten palokaivojen arvot, mikä lisää myös tilinpäätöksessä esiintyvää kiinteistöjen arvoa 64,000 markalla, mistä johtuu, että kiinteistöjen koko arvo v:n 1934 tilinpäätöksessä on Smk. 25,232,076: —. Palokaivojen sijoituspaikat ja kirjanpitoarvot ovat seuraavat:

Kaupunkiin liitettävillä alueilla:

	Smk
Malmin tori	12,000: —
Pakinkylä, 2 kpl.	20,000: —
Puistola	12,000: —
Tapanila	12,000: —

Yhteensä 56,000: —

Tikkurila ..... 8,000: —

Tässä luetelluista kiinteistöistä jäävät kansakoulukiinteistöt, jotka ovat aiotut asianomaisen alueen hyödyksi, kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain 7 §:n nojalla tämän tarkoituksensa perusteella sille kunnalle, jonka alueella ne sijaitsevat. Muutamia kansakoulukiinteistöihin nähden on kuitenkin aihetta eräisiin reuna-
muistutuksiin.

Kärbölen ruotsinkielinen supistettu kansakoulu on sikäli erikoisasemassa, että se sijaitsee kaupunkiin liitettävällä alueella, vaikka sen tarkoituksena lähinnä on tyydyttää supistetun Helsingin maalaiskunnan puolelle jäävien Kärbölen kylän ja naapurikylien asujamiston koulutarvetta. Koulurakennukset sijaitsevat nimittäin valtion omistaman Malmgårdin virkatalon mailla. Kun tämä tila kokonaisuudessaan liitetään kaupunkiin, seuraavat koulurakennukset sen mukana. Erikoisiin toimenpiteisiin koulutontin erottamiseksi koulutilaksi ja sen jättämiseksi supistettuun kuntaan tuskin kannattaa ryhtyä. Mikäli katsotaan tarpeelliseksi edelleen ylläpitää tätä koulua, voinee koulu edelleen jatkaa toimintaansa vanhassa koulutalossa, vaikka se sijaitseekin kaupungin puolella rajaa. Todennäköisimmältä näyttää, että koulun toiminta ennennäköisyyttä lopetetaan, sillä sen oppilasmäärä, joka jo nyt on sangen pieni, on vähentymistään vähentynyt. Kysymys sen lakkauttamisesta on jo eräitä kertoja ollut keskustelun alaisena.

Malmi—Pukinmäen ruotsinkielisen kansakoulun, Tapaninkylän ruotsinkielisen alakoulun ja Backaksen suomenkielisen kansakoulun rakennukset sijaitsevat tonteilla, jotka aikoinaan on lahjoitettu asianomaisia kouluja varten. Tällaisissa tapauksissa voidaan, jos niin tahdotaan, vähentää koulutontin arvot välinselvityksessä huomioon otettavista arvoista. Nyt kysymyksessä olevien koulutonttien arvo on kuitenkin kaiken välinselvityksessä käsiteltävän omaisuuden arvoon verrattuna siksi vähäinen, Malmi—Pukinmäen koulutontin 71,040 markkaa, Tapaninkylän alakoulun tontin 72,000 markkaa ja Backaksen koulutontin 31,200 markkaa, että tällaista välinselvitystä mutkistuttavaa menettelyä tuskin tarvinnut sovelluttaa. Nämäkin kiinteistöt otettaneen siis välinselvityksessä huomioon täyteen arvoonsa.

Mitä edellämainitussa luettelossa mainittuihin yleisiin hallintotarpeisiin ajotuihin kiinteistöihin tulee, niin on niihin nähden yllämainitun lainkohdan mukaan harkittava, mille kunnalle ne on annettava. Näihinkin kiinteistöihin nähden voitaneen poikkeuksetta sovelluttaa periaatetta, että nekin joutuvat sille kunnalle, jonka alueella ne tulevat sijaitsemaan.

Kunnantaloa ja siihen liittyvää n. s. Hauptin huvilaa, jossa on kunnan keskusvirastoja, mitkä kiinteistöt sijaitsevat kaupunkiin liitettävällä alueella, eivät muut kunnat voi käyttää hyväkseen. N. s. Hauptin huvilan tontista on sitäpaitsi suunniteltu kirkon paikkaa. Kaupunki sensijaan voinee edelleen käyttää rakennuksia keskusvirastojen ja köyhäinhoidon toimiston haaraosastoja varten. Sama on asianlaita kivenlouhimotonttiin ja Puistolassa olevaan rakentamattomaan tonttiin nähden, jotka myös sijaitsevat kaupunkiin liitettävällä alueella.

Ainoat kiinteistöt, joista Tikkurilan maalaiskunnalla ja supistetulla Helsingin maalaiskunnalla edelleen voisi olla käytännöllistä hyötyä, ovat kunnalliskoti sekä kunnan sairaala. Uudet kunnat jäävät nimittäin, jos nämä laitokset annetaan kaupungille, ilman kunnalliskotia ja sairaalaa.

Sitä ei voitane ajatella, että esim. kunnalliskoti, joka edelleen tulee sijaitsemaan verrattain lähellä supistetun kunnan rajaa, annettaisiin tälle kunnalle. Tämän kunnan tarpeisiin on kunnalliskoti aivan liian laaja ja kallis ylläpitää. Sairaalaan nähden on asia vielä selvempi.

Kuntia jaettaessa on, milloin jokin uusista kunnista jää vaille tällaisia laitoksia, toisinaan menetelty niin, että nämä laitokset jäävät kuntien yhteiseksi omaisuudeksi. Kokemukset tällaisista järjestelyistä ovat kuitenkin yleensä olleet kielteiset. Laitosten johdosta ja hoidosta sekä varsinkin niiden laajentamisesta aiheutuu tavallisesti laitoksessa osallisten kuntien keskinäisiä erimielisyyksiä, jotka monella tavoin häi-

ritsevät laitosten järkiperaistä toimintaa. Varsinkin nyt esilläolevissa tapauksissa, joissa osakkaina olisi toiselta puolen kaupunki ja toiselta puolen mainitut pienet maalaiskunnat, voidaan edellyttää, että tyydyttävän yhteistoiminnan mahdollisuudet ovat pienet. Näitten laitosten hoidokit ja potilaat ovat suurimmalta osalta olleet kaupunkiin liitettäviltä esikaupunkialueilta ja näiltä alueilta olevien tapausten hoitoa varten ovat nämä laitokset myös kaupungille erittäin tarpeen.

Selvitysmies ei näillä perusteilla katso olevan tarkoituksenmukaista ehdottaa, että kunnalliskoti ja kunnan sairaala jätettäisiin kaupungin, Tikkurilan maalaiskunnan ja supistetun maalaiskunnan yhteisiksi, vaan ehdottaa hän, että nämäkin laitokset annetaan kaupungille.

Myöskään lääkärin asunnosta, joka sijaitsee erillään sairaalasta, ei muilla kunnilla ole käytännöllistä hyötyä. Tämänkin kiinteistön ehdottaa selvitysmies annettavaksi kaupungille.

Jotta Tikkurilan maalaiskunta ja supistettu Helsingin maalaiskunta, jäädessään näin toimintansa alussa vaille omaa kunnalliskotia ja kunnan sairaalaa, eivät joutuisi vaikeuksiin köyhäinhoidon ja sairaanhoitotarpeensa tyydyttämisessä, olisi niille välinselvityksessä turvattava oikeus toistaiseksi käyttää, jos niin haluavat, entistä jakamattoman Helsingin maalaiskunnan kunnalliskotia ja kunnan sairaalaa. Tämä voi tapahtua siten, että niille välinselvityksessä taataan oikeus määrävuosien aikana käyttää näissä laitoksissa korvausta vastaan määrättyä paikkamäärää.

Tähänastisen kokemuksen perusteella riittänee Tikkurilan maalaiskunnan käytettäväksi kunnalliskodissa luovutettavien paikkojen korkeimmaksi määräksi 15 ja supistetulle maalaiskunnalle vastaavasti 10. Luovutettavien paikkojen tulee olla kunnalliskodin pääosastolla ja mielisairaiden vastaanotto-osastolla. Mikäli nämä paikat eivät riittäisi näitten kuntien tarpeisiin, olisi asianomaisten kuntien, siksi kun ne ovat voineet hankkia itselleen omat kunnalliskodit, vuokrattava paikkoja muista lähiseutujen kunnalliskodeista. Luultavaa on, että varsinkin Espoon maalaiskunnan kunnalliskodissa, joka asemansa puolesta verrattain hyvin soveltuisi supistetun maalaiskunnan käytettäväksi, olisi tilaa joillekin näitten uusien kuntien hoidokeille. Mitä taas Tikkurilan maalaiskuntaan tulee, niin olisi tämän kunnan viipymättä ryhdyttävä rakentamaan itselleen kunnalliskotia niillä yli 2 milj. markkaan nousevilla varoilla, mitkä kunta saa rahassa välinselvityksen tasoituksena. Tämän vuoksi voidaan tämän kunnan oikeus käyttää paikkoja kaupungille siirtyvässä kunnalliskodissa rajoittaa esim. 3 vuoteen. Supistetulle maalaiskunnalle on tämä oikeus sensijaan varattava pitemmäksi aikaa, esim. 10 vuodeksi.

Oikeudesta käyttää kaupungin haltuun joutuvaa Helsingin maalaiskunnan kunnalliskotia olisi Tikkurilan kunnan ja supistetun kunnan suoritettava kaupungille kohtuullista korvausta hoitopäivältä. Korvauksen suuruutta ei välinselvityksessä voitane määrätä, vaan täytyy se jättää joko kuntien sopimuksen tai sellaisen valtion viranomaisen vahvistettavan taksan varaan, josta lainsäädäntö lähiaikoina on odotettavissa.

Mitä Helsingin maalaiskunnan sairaalan käyttöoikeuteen tulee, niin lienee samanlainen oikeus varattava, vaikkakin samat pienet kunnat ehkä helpommin voivat omalotteisesti tyydyttää sairaalapaikkojen kuin kunnalliskodin paikkojen tarpeen. Oikeutta tämän sairaalan kulkutautiosaston käyttämiseen tuskin on tarpeen varata, osin koska kaupunki vanhastaan on tilan salliessa ottanut kulkutautisairaalaansa naapurikuntien potilaita, osin koska kunnat suuremmitta vaikeuksista ja kustannuksista voinevat järjestää omankin kulkutautisairaalan. Mielisairashoitoa varten taas tulevat kunnat selvitysmiehen edempänä esitettävän ehdotuksen mukaan saamaan käytettäväkseen jonkun verran runsaammin paikkoja piirimielisairaaloissa, kuin mitä ne yleisen jakoprosentin mukaan tulisivat saamaan. Kuitenkin olisi sekä Tikkurilan maalaiskunnalle että supistetulle Helsingin maalaiskunnalle kiireellistä hoitoa vaativia mielisairastapauksia varten varattava oikeus käyttää kunnalliskodin mielisairaiden-

vastaanotto-osastoa, kuten edellä on ehdotettu. Mikäli mainitut kunnat yleensä tarvitsisivat paikkoja kaupungille siirtyvässä sairaalassa, niin tulevat kai lähinnä kysymykseen paikat sairaalan yleisellä osastolla. Tikkurilan maalaiskunnalle voitane varata oikeus käyttää tällä osastolla korkeintaan 5 paikkaa ja supistetulle maalaiskunnalle 3 paikkaa. Tämä oikeus olisi vakuutettava 10 vuodeksi. Korvaus kaupungille näitten paikkojen käyttämisestä voitane välinselvityksessä määrätä siten, että kuntien on suoritettava kaupungille korvausta hoitopäivältä sen määrän, millä sairaalahallitus veloittaa köyhäinhoitolautakuntaa oman kunnan asukkaille annetusta hoidosta tässä sairaalassa.

Mitä sitten tulee siihen yleisiin hallintotarpeisiin käytettyyn Helsingin maalaiskunnan kiinteään omaisuuteen, joka ei sijaitse kaupunkiin liitettävällä alueella, niin on tällaista omaisuutta vain n.s. Väinölän tila tulevan Tikkurilan maalaiskunnan alueella sekä kunnan toinen lastenkoti ja leikkaushuone supistetun kunnan alueella.

Väinölän tilan, joka luonteeltaan lähinnä on finanssiomaisuutta, ehdottaa selvitysmies annettavaksi Tikkurilan maalaiskunnalle.

Kirkonkylässä sijaitsevan lastenkodin ehdottaa selvitysmies luovutettavaksi supistetulle kunnalle. Lastenkoti riittänee, niin kauan kuin nykyisiä jo varsin vanhentuneita rakennuksia voidaan tähän tarkoitukseen käyttää, supistetun kunnan tarpeisiin. Mahdollisesti voi Tikkurilan maalaiskunta myös sopimuksen nojalla toistaiseksi käyttää tätä lastenkotia. Kaupungille ei ole syytä varata käyttöoikeutta lastenkodin paikkoihin. Kaupungille siirtyy nimittäin kunnan toinen lastenkoti, mikä sijaitsee vuokrahuoneistossa, ja sitä paitsi käynee kaupungille välttämättömäksi jälkimäisen lastenkodin epättydyttävien olojen vuoksi verrattain pian järjestää pohjoisia esikaupunkialueita varten uusi lastenkoti.

Leikkaushuoneen ehdottaa selvitysmies myös luovutettavaksi supistetulle Helsingin maalaiskunnalle. Kaupunki voinee toistaiseksi tyydyttää liitosalueitten leikkaushuoneen tarpeen siinä Malmin hautausmaalla sijaitsevassa Oulunkylän kunnan leikkaushuoneessa, mikä liitoksessa tulee siirtymään kaupungille.

Suur-Haapalahden kauppalalle ei liene aihetta varata käyttöoikeutta Helsingin maalaiskunnan yleisiin laitoksiin niitten alueitten osalta, mitkä Helsingin maalaiskunnasta liitetään kauppalaan. Osin on kauppala niin etäällä näistä laitoksista, etteivät kauppalan asukkaat yleensä voine käyttää laitoksia hyväkseen, osin tulevat kohtuuskäytökohdat riittävästi huomioonotetuiksi senkautta, että kauppala saa omakseen kaksi Helsingin maalaiskunnan kansakoulua.

Yhdistelmänä edelläesitetystä voidaan näinollen todeta, että sen Helsingin maalaiskunnan kiinteän omaisuuden arvo, mikä jakoehdotuksen mukaan joutuu eri kunnille, on seuraava:

Kaupunki saa	(18,827,765: — + 56,000: —)	18,883,765: —
Tikkurilan maalaiskunta saa	(2,099,570: — + 8,000: —)	2,107,570: —
Suur-Haapalahden kauppala saa		1,253,450: —
Supistettu Helsingin maalaiskunta saa		2,987,291: —
		<hr/>
		25,232,076: —

3. HALLINTOIRTAIMISTON JAKAMINEN.

Helsingin maalaiskunnan hallintoirtaimiston arvo oli v:n 1934 tilinpäätöksen mukaan Smk. 2,386,050: 60.

Tämän irtaimiston jakaminen voidaan pitemmittä perusteluitta ehdottaa toimitettavaksi siten, että irtaimisto joutuu sille kunnalle, joka saa sen kiinteistön, missä irtaimistoa käytetään. Samoin voidaan irtaimiston arvo välinselvityksessä laskea jakamattoman kunnan viimeiseen tilinpäätökseen otetun kirjanpitoarvon perusteella. Irtaimiston arvioimiseen ei selvitysmies ole katsonut tarpeelliseksi ryhtyä.

Sen hallintoirtaimiston lisäksi, mikä on sijoitettu kunnan omistamiin kiinteistöihin, on kunnalla irtaimistoa eräissä laitoksissa, jotka toimivat vuokrahuoneistoissa. Vas-tainen omistusoikeus tällaiseen irtaimistoon on jätettävä riippuvaksi siitä, minkä kun-nan hoitoon asianomainen laitos siirtyy.

Tässä asemassa olevia laitoksia on ensinnäkin kunnan lastenkoti Malmilla. Luon-nollista on, että tämä lastenkoti ja siis myös sen irtaimisto siirtyy kaupungille.

Edelleen on kunnan palkkaamien terveyssisarjen toimistoissa hallintoirtaimistoa. Näistä toimistoista on kaksi kaupunkiin liitettävällä alueella, nimittäin Malmilla ja Herttuaniemessä, yksi Tikkurilassa ja yksi Vantaassa supistetun kunnan alueella. Selvitysmies ehdottaa, että kunta, jonka alueella toimistot ovat, saavat asianomaisen toimiston irtaimiston. Terveysisarjen toimintapiiriin kuuluvan Lohjan Linnaniemessä toimivan kesäsiirtolan hoito luovutettanee välinselvityksessä kaupungille, koska kesäsiirtola lähinnä toimii kaupunkiin liitettävien esikaupunkien lasten hyväksi (kts. mietintö N:o 8 sivu 36).

Jonkun verran enemmän harkinnan aihetta kuin edelläkäsitellyn irtaimiston jakaminen aiheuttaa kunnan kirjastojen jakaminen. On vaikeata esittää jakoperus-tetta, jota erimielisyyksittä voitaisiin käytännössä sovelluttaa. Suomenkielisen kir-jaston keskusvarasto on ollut sijoitettuna Pakinkylään Metsolan kansakouluun. Ruot-sinkielisen kirjaston keskusvarasto taas on ollut sijoitettuna Malmin ruotsalaisen nuorisoseuran taloon. Lainausasemia on kummallakin kirjastolla ollut eri osissa kuntaa. Siihen nähden, että kirjastojen kirjavarastojen jakaminen on vaikeata ja sekä Tikkurilan kunnan että supistetun Helsingin maalaiskunnan olisi vaikeata heti hankkia itselleen uusia kirjastoja ja kun toiselta puolen kaupungin kirjasto vaikeuksitta voi järjestää lainausasemia esikaupunkeihin, ehdottaa selvitysmies, että suomenkielinen kirjasto kokonaisuudessaan luovutetaan Tikkurilan maalaiskunnalle ja ruotsinkielinen kirjasto supistetulle Helsingin maalaiskunnalle. Edellisen kirjaston arvo oli v:n 1934 tilien mukaan 109,530 markkaa ja ruotsinkielisen 96,860 markkaa. Luovutukset on välinselvityksessä otettava huomioon näihin arvoihinsa. Siksi kunnes kumpikin kunta on voinut hankkia itselleen kirjallisuutta toisellakin kielellä, mihin olisi tilaisuus käyt-tää niitä rahavaroja, joita kumpikin kunta taloudellisessa varainselvityksessä tulee saamaan perintönä jakamattomalta Helsingin maalaiskunnalta, olisi koetettava pitää kirjastot samassa paikassa ja sallia toisen kunnan asukkaitten käyttää vastaavanlai-sesti toisen kunnan kirjastoa. Mahdollisuuksia sijoittaa kirjastot yhteistä käyttöä silmälläpitäen ei puutu. Kirjastot voitaisiin sijoittaa joko Tikkurilan vanhaan suo-menkieliseen kansakouluun, Väinölän tilalle tai Kirkonkylään.

Kutakin liitosaluetta koskevissa erikoisselvityksissä on ilmoitettu, minkä arvosta irtaimistoa kullakin liitosalueella on. Irtaimiston erittely ei tässä enää liene tarpeen. Noudatettaessa edelläesitettyjä irtaimiston jakamisen perusteita saavat eri kunnat irtaimistoa seuraaviin arvoihin:

Kaupunki	Smk. 1,741,741: 60	73.0 %
Tikkurilan maalaiskunta	» 244,438: —	10.2 %
Suur-Haapalahden kauppala	» 74,011: —	3.1 %
Supistettu Helsingin maalaiskunta	» 325,860: —	13.7 %
Yhteensä	Smk. 2,386,050: 60	100.0 %

4. ARVOPAPEREITA JA OSUUKSIA KUNTAINVALISISSÄ YHTYMISSÄ.

Helsingin maalaiskunnan v:n 1934 tileissä oli osakkeita 36,500 markan ja obliga-tioita 204,200 markan arvosta.

Osakkeista oli suurin määrä Suomen Kaupunki- ja Maalaiskuntien Keskuslaina-kassan. Näitä oli 5 kpl. à 5,000 markkaa kappale. Ennenkuin välinselvitys voi tapah-

tua, tulee tämä yhtiö purettavaksi ja kunta saa osakkeisiin sidotut varat käteisinä käytettäväkseen. Lisäksi on kunnalla 1 10,000 markan nimellismääräinen osake Maalaiskuntain Talo O.Y:ssä ja 15 osaketta à 100 markkaa Esbo Elektriska A.B:ssä. Selvitysmies ehdottaa, että Maalaiskuntain Talo O.Y:n osake luovutetaan Tikkurilan maalaiskunnalle ja Esbo Elektriska A.B:n osakkeet Suur-Haapalahden kauppallalle. Osakkeet on välinselvityksessä huomioonotettava v:n 1934 kirjanpitoarvoonsa.

Mitä obligatioihin tulee, niin ovat ne ainoastaan valtion 5 ½ %:n sotavahinkolainaobligatioita. Selvitysmies ehdottaa, että nämä luovutetaan kaupungille ja otetaan välinselvityksessä huomioon siihen arvoon, johon ne oli merkitty v:n 1934 tilinpäätöksessä.

Paitsi näitä tileissä huomioonotettuja arvopapereita, omistaa kunta joukon osuusia kuntainvälisissä yhtymissä, joilla on taloudellinen arvo, mutta joita ei ole huomioonotettu kunnan omaisuusluetteloissa ja tilinpäätöksissä. Nämä osuudet ovat seuraavat:

48	osuutta	Tammisaaren piirimielisairaalassa.
6	»	Kellokosken »
5 ¼	»	Uudenmaan läänin kuntain työlaitoksessa Hyvinkäällä.
24	»	Mjölbollstadin keuhkotautiparantolassa.
10	»	Kiljavannummen piirimielisairaalassa.

Osuudet voitaneen jakaa välinselvityksestä johtuvan tilityksen ulkopuolella. Jakoperusteena on lähinnä käytettävä yleistä jakoprosenttia, mutta huomioonottaen, että kaupunki saa Helsingin maalaiskunnan sairaalat, voitaneen kohtuussyistä muitten kuntien osuutta jonkun verran koroittaa.

Osuudet Tammisaaren piirimielisairaalassa ehdottaa selvitysmies jaettavaksi siten, että 32 osuutta luovutetaan kaupungille, 6 Tikkurilan maalaiskunnalle, 2 Suur-Haapalahden kauppallalle ja 8 supistetulle Helsingin maalaiskunnalle. Tämän jaon edellytyksenä on, että kaikki 6 osuutta Kellokosken piirimielisairaalassa luovutetaan Tikkurilan maalaiskunnalle, mikä siis on selvitysmiehen ehdotus tässä kohden.

Jaettaessa Hyvinkään pakkotyölaitoksen osuuksia on kiinnitettävä huomiota siihen, että kaupungilla on työlaitos, mutta että tämä tulee muilta kunnilta puuttumaan. Paikkojen tarve työlaitoksessa on kuitenkin rajoitettu, joten muilla kunnilla tuskin olisi käytännöllistä hyötyä siitä, että kaikki 5 ¼ paikkaa jaettaisiin näitten kesken. Selvitysmies ehdottaa, että Tikkurilan maalaiskunta ja supistettu Helsingin maalaiskunta saavat kumpikin 1 osuuden ja muut 3 ¼ osuutta luovutetaan kaupungille. Suur-Haapalahden kauppalan tarve tulee tyydytettyä senkautta, että kaupala saa Espoon kunnalta osuuden Kronobyn pakkotyölaitoksessa.

Mjölbollstadin keuhkotautiparantolan osuudet ehdottaa selvitysmies kohtuuskäytökohdat huomioonottaen jaettaviksi siten, että kaupungille annetaan 14 osuutta, Tikkurilan maalaiskunnalle 5 osuutta, supistetulle Helsingin maalaiskunnalle 4 osuutta ja Suur-Haapalahden kauppallalle 1 osuus. Kiljavannummen 10 osuutta voitaneen luovuttaa kaupungille, koska on edellytettävä, että muitten kuntien paikkojen tarve tulee ilman näitä tyydytetyksi.

Osuudet, mitkä jakamaton Helsingin maalaiskunta tässä mainittujen osuuksien lisäksi mahdollisesti on hankkinut ennen kunnan jakoa, on niinkään ulkopuolella tilityksen annettava kaupungille.

5. LAHJOITUSRAHASTOT.

Kunnan käytettäväksi on aikojen kuluessa luovutettu eräitä lahjoitusrahastoja. Niitten yhteinen pääoma oli v:n 1934 tilinpäätöksen mukaan Smk. 141,371: 25. Rahastojen varat ovat eri pankeissa säästötillillä. Rahastot olivat seuraavat:

Z. Topeliuksen rahasto (Herttuaniemen koulujen lasten avustamiseksi)	Smk.	2,986: 60
J. Bergbomin rahasto (vaatetusavustukseksi kansakoululapsille) ...	»	10,691: 35
A. Kavaleffin rahasto (kunnalliskodin kaunistamiseksi)	»	22,580: 55
Aleksanteri II:sen rahasto (apurahoja kansakoulun oppilaille)	»	19,077: 10
Silta- ja maantierahasto	»	34,008: 15
Hjalmar Gabriel v. Bonsdorffin rahasto (kunnan köyhien avustamiseksi)	»	27,808: 20
W. Wavulinin rahasto (köyhien kansakoululasten avustamiseksi)	»	21,026: 55
A. Nymanin rahasto (virvokkeihin kansakoulujuhlissa)	»	3,192: 75
Yhteensä Smk.		141,371: 25

Rahastojen tarkoituksesta selviää, että erät rahastot ovat lahjoitetut määrätyn laitoksen tai kunnan osan hyväksi. Tämänluontoisia rahastoja ovat Z. Topeliuksen ja A. Kavaleffin rahastot. Vakaantuneen käytännön mukaan annetaan tällaiset rahastot sille kunnalle, johon laitos tai kunnan osa siirtyy. Tavallisesti luovutus myös tapahtuu välinselvityksen tilityksen ulkopuolella. Rahastoja jaettaessa on lahjoittajan ohjeiden puutteessa yleensä myös aihetta kiinnittää huomiota lahjoittajan asuinpaikkaan kunnassa siten, että rahasto mikäli mahdollista seuraa sitä kunnan osaa, minkä piirissä lahjoittaja on asunut ja toiminut. Lahjoittajista tiedetään, että Bergbomin rahaston lahjoittaja asui Herttuaniemen kartanossa, v. Bonsdorffin rahaston lahjoittaja, joka teki lahjoituksensa jo v. 1881, omisti aikoinaan Helsingin maalaiskuntaan kuuluneen Gumtähden kartanon, ja Wavulinin rahaston lahjoittaja taas omisti Drumsön kartanon silloin, kun tämä vielä kuului tähän kuntaan. Näitten rahastojen lahjoittajat ovat siten asuneet kaupunkiin liitettävällä alueella ja voidaan näin ollen katsoa, että kaupungilla on oikeus saada nämä rahastot. Nämäkin luovutukset on käsiteltävä tilityksen ulkopuolella.

Tässä esitetyjä periaatteita soveluttaen olisi kaupungille annettava Z. Topeliuksen, J. Bergbomin, A. Kavaleffin, H. G. v. Bonsdorffin ja W. Wavulinin rahastot. Näitten pääoma-arvo oli v:n 1934 tilinpäätöksessä yhteensä Smk. 85,093: 25.

Muista rahastoista ehdottaa selvitysmies Aleksanteri II:sen rahaston ja A. Nymanin rahaston annettavaksi Tikkurilan maalaiskunnalle sekä silta- ja maantierahaston supistetulle Helsingin maalaiskunnalle. Selvitysmies ehdottaa myös, että rahastot jaetaan välinselvityksessä tilityksen ulkopuolella. Lahjoitusrahastot eivät täten tosin tule jaetuiksi yleistä jakoprosenttia vastaavassa suhteessa, mutta rahastojen pienuuden vuoksi ei tälle seikalle ole aihetta antaa ratkaisevaa merkitystä.

6. VEROJÄÄMIEN PERIMINEN.

Kunnan varojen joukossa muodostavat verojäämät verrattain huomattavan erän. Verojäämät pääsivät kuluneina pulavuosina tileissäkin kohoamaan tavallista korkeammiksi, vaikka kunta vuosittain on tehnyt poistoja määriin, joita yleensä voidaan pitää tyydyttävinä. Verojäämien ja poistojen suuruudesta on tietoja Malmi—Tapanilan liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä, johon tässä viitattakoon (kts. mietintö N:o 8 sivut 20—21). Mainittakoon tässä ainoastaan, että verojäämien loppusumma v:n 1934 tilinpäätöksessä oli Smk. 5,641,512: 70.

Kun yleensä on vaikeata arvioida, paljonko verojäämistä todella saadaan perittyä ja mikä arvo tällä saatavalla todellisuudessa on, näyttää tarkoituksenmukaisimmalta jättää tämä myös määrältään nopeasti vaihtuva erä välinselvityksen lopputilityksen ulkopuolelle. Kunnan jaon voimaanastuessa kirjatut verojäämät ehdottaa selvitysmies jaettaviksi ja perittäviksi siten, että maksamatta olevat veroliput jaetaan kuntien kesken sen perusteella, millä alueella verovelvollinen on verollepantu, ja jäämien periminen tulee sen kunnan asiaksi, joka saa asianomaiset veroliput.

7. MUUT VARAT JA SAATAVAT.

Kunnan tileissä esiintyy luonnollisesti edellä erikseen käsiteltyjen omaisuuserien ja saatavien lisäksi rahoitusvaroja ja -saatavia, joiden määrät vuodesta toiseen huomattavasti vaihtelevat. Tällaisia varoja oli, kuten on todettu, v:n 1934 omaisuustaseessa käteisvarat Smk. 79,612: 69, talletukset Smk. 4,253,159: 75 tai, jos lahjoitusrahastojen varat tästä vähennetään, Smk. 4,111,788: 50, tulojäämät, verojäämiä lukuunottamatta, Smk. 1,203,254: 90, koiraverosaatavia Smk. 25,228: —, antolainauksia Smk. 13,900: —, alitilittäjät Smk. 32,910: 95 sekä eräät ennakot Smk. 954,750: —, siis yhteensä, lahjoitusrahastoja lukuunottamatta, Smk. 6,421,445: 04.

Mikäli kunta, kuten on edellytettävissä, ennen jakamattoman kunnan viimeistä tilinpäätöstä maksaa pois eriluontoisia tilapäisluottoja, supistuvat tässä mainitut varat huomattavasti. Lopullisessa välinselvityksessä on nämä varat otettava huomioon silloiseen eli viimeisessä tilinpäätöksessä esiintyvään arvoonsa.

Siinä tapauksessa, että loppuselvityksen jälkeen ilmenee jakamattoman kunnan varoja tai tuloja, joita ei lopputilityksessä ole otettu huomioon, on ne jaettava kuntien kesken yleisen jakoprosentin mukaisessa suhteessa.

8. YHDISTELMÄ LUONNOSSA JAETTAVISTA VAROISTA.

Senjälkeen kun edellä on tutkittu, miten Helsingin maalaiskunnan varat on välinselvityksessä käsiteltävä, on vielä syytä todeta, miten se tilityksessä huomioonotettava omaisuus, joka luonnossa on tuleva kullekin kunnalle, jakaantuu näitten kuntien kesken. V:n 1934 lopussa vallitsevien olojen mukaan saisivat kunnat siis kiinteätä omaisuutta ja rakennuksia vuokramaalla sekä hallintoirtaimistoa seuraavasti:

	Kiinteätä omaisuutta Smk.	Hallinto- irtaimistoa Smk.	Arvopapereita Smk.	Omaisuutta yhteensä Smk.	%
Kaupunki	18,883,765: —	1,741,741: 60	204,200: —	20,829,706: 60	74. s
Tikkurilan maalaiskunta	2,107,570: —	244,438: —	10,000: —	2,362,008: —	8. s
Suur-Haapalahden kauppa- kauppala	1,253,450: —	74,011: —	1,500: —	1,328,961: —	4. s
Supistettu Helsingin mlk.	2,987,291: —	325,860: —	—	3,313,151: —	11. s
	25,232,076: —	2,386,050: 60	215,700: —	27,833,826: 60	100. o

Luonnossa jaettavasta omaisuudesta saa kaupunki näin ollen jonkun verran enemmän, kuin mitä sen yleisen jakoprosentin mukaan pitäisi saada, eli 74. s % 70 %:n sijasta. Samoin myös supistettu Helsingin maalaiskunta saa jonkun verran enemmän eli 11. s % 10 %:n sijasta. Suur-Haapalahden kauppa-kauppala saa jotakuinkin sen, 4. s % 5 %:n sijasta, mikä sille olisi tuleva. Sensijaan Tikkurilan maalaiskunta saa tällä tavoin vähemmän kuin sille on tuleva, eli vain 8. s % 15 %:n sijasta. Tämä erotus on edempänä esitettävällä tavalla rahassa tasoitettava Tikkurilan kunnan hyväksi.

Kiinteä omaisuus ja hallintoirtaimisto, minkä jakamaton Helsingin maalaiskunta mahdollisesti on hankkinut v:n 1934 jälkeen ja ennen kunnan jakoa on välinselvityksessä määrättävä annettavaksi sille kunnalle, jonka alueella näin hankittu kiinteä omaisuus sijaitsee tai irtain omaisuus on sijoitettu. Tämä omaisuus on lopputilityksessä otettava huomioon tileistä todettavaan hankinta-arvoonsa ja luettava omaisuudeksi, joka jaetaan yleisen jakoprosentin mukaisessa suhteessa.

Kun kunnan varat v:n 1934 tilinpäätöksessä nousivat Smk:aan 40,063,155: 59, oli kunnalla siten tässä mainitun omaisuuden lisäksi tilinpäätöksessä huomioonotettuja

varoja 12,229,328: 99. Kerrattakoon vielä, että tästä oli osakkeita Smk. 25,000: —, lahjoitusvaroja Smk. 141,371: 25, verojäämiä Smk. 5,641,512: 70 ja rahoitusvaroja Smk. 6,421,445: 04.

9. VELKOJEN JAKAMINEN.

Samassa lainkohdassa, kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain 7 §:ssä, missä annetaan ohjeita kunnan omaisuuden jakamisesta, annetaan myös eräitä määräyksiä kunnan velkojen jakamisesta. Siinä säädetään, että »velka, joka rasittaa omaisuutta tai on sen hyväksi syntynyt, siirrettäköön samalle kunnalle kuin tuo omaisuuskin, sekä että muu velka on jaettava kuntain kesken sen mukaan, kuin ovat omaisuuttakin saaneet ja jaon oikeudenmukaisuus muuten vaatii».

Helsingin maalaiskunta on, kuten aikaisemmin myös on mainittu, suhteellisen vähän velkaantunut. Eriluontoisten velkojen määrä oli v:n 1934 tilinpäätöksen mukaan seuraava:

Menotähteet	Smk. 1,921,759: 80
Lyhytaikaiset lainat	» 4,761,550: —
Pitkäaikaiset lainat	» 3,233,227: 64
Velkaa Haagan ja Kulosaaren kunnille	» 54,640: 30
	<hr/>
Yhteensä	Smk. 9,971,177: 74

Sitäpaitsi oli kunnalla velkojen puolella edellämainittujen lahjoitusrahastojen pääoma, Smk. 141,371: 25, mikä tässä jätetään huomioonottamatta.

Menotähteistä oli huomattavin osa eli 1,770,000 markkaa muitten kuntien, pääasiallisesti kaupungin, köyhäinhuoltoasatavia. Muut menotähteet olivat aivan vähäisiä muitten hallintohaarojen maksamattomia laskuja.

Lyhytaikaisia lainoja oli kunnalla v:n 1934 tilinpäätöksen mukaan suhteellisen runsaasti, ilmeisesti enemmän kuin todellinen tarve vuoden lopussa olisi vaatinut. Tämä käy ilmi siitä, että tilapäisluottoa vastaamassa on varojen puolella talletuksia määrään, joka on vain 500,000 markkaa tilapäisluottoa pienempi. V:n 1934 tilinpäätöksen jälkeen on kunta vakauttanut 2,700,000 markan tilapäisluoton ottamalla Vakuumityhtiö Kalevalta tämän suuruisen 6 %:n kuoletuslainan. Lyhytaikaisten lainojen tilillä on kunnalla myös Kaleva-yhtiöltä 6 % korolla 1,000,000 markan laina mikä kuitenkin on katsottava pitkäaikaiseksi. Kunta on v. 1935 lyhentänyt 500,000 markalla erästä lyhytaikaista 1,000,000 markan lainaa Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankista, joten luotto tästä pankista on supistunut 500,000 markkaan. Edelleen on lyhytaikaisten lainojen joukosta poistettu kaksi pientä kiinnityslainaa, yhteensä 61,550 markkaa, mitkä ovat syntyneet n.s. Hauptin huvilaa ostettaessa. Lyhytaikainen luotto on siten v:n 1934 tilinpäätöksen jälkeen tosiasiallisesti muodostunut vakautetuksi luotoksi noin 500,000 markkaa lukuunottamatta. V:n 1934 tilinpäätöksessä oli kuitenkin kuten sanottu lyhytaikaisten lainojen määrä Smk. 4,761,550: —.

Välinselvitystä silmälläpitäen on kunnan pitkäaikaiset lainat jaettava kahteen ryhmään, sellaisiin lainoihin, jotka rasittavat määrättyä omaisuuserää ja yleisiin lainoihin.

V:n 1934 tilinpäätöksessä esiintyviä pitkäaikaisia lainoja, joitten voidaan katsoa rasittavan määrättyä omaisuutta tai syntyneen tämän hyväksi ja jotka yllämainitun lainsäädännön nojalla on siirrettävä sille kunnalle, joka saa asianomaisen omaisuuserän, oli Helsingin maalaiskunnalla vain valtion kansakoululainoja. Nämä olivat seuraavat:

Kaupungille annettavien koulujen lainat:

Laina N:o 1637	Malmin pohjoista suomenkielistä koulua varten	Smk.	668,060: 70
» » 1732	Santahaminan suomenkielistä koulua varten ...	»	219,100: 40
» » 1733	Herttuaniemen suomenkielistä koulua varten...	»	64,556: 35
» » 1778	Puistolan suomenkielistä koulua varten	»	588,603: 25
» » 2008	Pakinkylän suomenkielistä koulua varten	»	3,114: 75
Yhteensä			Smk. 1,543,435: 45

Tikkurilan kunnalle annettavien koulujen laina:

Laina N:o 1658	Rekolan suomenkielistä koulua varten	Smk.	261,159: 90
----------------	--	------	-------------

Suur-Haapalahden kauppalalle annettavien koulujen laina:

Laina N:o 175	Pitäjänmäen ruotsinkielistä kansakoulua varten.	Smk.	92,514: 14
---------------	---	------	------------

Supistetulle Helsingin maalaiskunnalle jäävien koulujen lainat:

Laina N:o 843	Hämeenkylässä suomenkiel. kansakoulua varten	Smk.	33,830: —
» » 1636	Backaksen suomenkielistä kansakoulua varten..	»	173,128: 45
» » 1859	Tolkbyn ruotsinkielistä kansakoulua varten ...	»	2,848: 26
Yhteensä			Smk. 209,806: 71

Kansakoululainojen määrä oli siten yhteensä Smk. 2,106,916: 20.

Näitten lainojen lisäksi oli kunnalla v:n 1934 tilinpäätöksessä vain kaksi pitkäaikaisiksi kutsuttua lainaa, jotka jäävät kunnan taloutta edelleen rasittamaan. Toinen on Osuuskassojen Keskuslainarahastosta otettu n.s. frangilaina, jonka maksamaton määrä v:n 1934 lopussa oli Smk. 948,848: 50, ja toinen Siviiliviraston leski- ja orpokassasta otettu Smk:n 150,717: 71 suuruinen laina. Edellisen lainan korko on 6.6 %. Laina on niitä lainoja, joitten agiotappion valtio tammikuun 17 päivänä 1936 annetun lain mukaan korvaa. Jälkimmäisen lainan korko on 5 ½ %.

Paitsi näitä lainoja oli kunnalla v:n 1934 tilinpäätöksessä kaksi pientä lainaa Kaupunki- ja Maalaiskuntain Keskuslainakassasta, yhteensä Smk. 26,745: 18. Nämä lainat maksettanee kuitenkin sanotun kassan toiminnan lopettamisen yhteydessä pois.

Velkojen joukossa olevat velat Kulosaaren kunnalle ja Haagan kauppalalle ovat näille kunnille tuntemattomia saatavia niiltä ajoilta, jolloin nämä kunnat erosivat Helsingin maalaiskunnasta. Kulosaaren kunnan saatava on Smk. 53,899: 30 ja Haagan kauppalan Smk. 741: —. Nämä suoritettanee ennen välinselvityksen täytäntöönpanoa.

Eri syistä ei kunta voi tai sillä ei ole aihetta maksaa kaikkia lainojaan pois ennen välinselvityksen lopputilitystä, vaan on eräät lainat otettava huomioon välinselvityksessä ja jaettava kuntien kesken. Tällaisia lainoja ovat edellämainitut kansakoululainat, yhteensä Smk. 2,106,916: 20, frangilaina, Smk. 948,848: 50, siviiliviraston leski- ja orpokassan laina, Smk. 150,717: 71, sekä v:n 1934 tilinpäätöksen jälkeen pitkäaikaisiksi muodostetut Kaleva-yhtiön lainat, Smk. 3,700,000: —, ja mahdollisesti Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin laina Smk. 500,000: —, yhteensä kaikkiaan Smk. 7,406,482: 41. Tässä mainitut lainat, kansakoululainat lukuunottamatta, tekevät yhteensä Smk. 5,299,566: 21.

Kunnan velka on aikaisemmin mainitun lainkohdan mukaan jaettava kuntien kesken samassa suhteessa kuin ne saavat omaisuutta. Kun kunnat saavat luonnossa omaisuutta suhteessa 74. s, 8. s, 4. s ja 11. s, ovat velatkin mikäli mahdollista jaettavat tässä suhteessa. Jos yllämainittu pitkäaikaisiksi katsottujen lainojen määrä, Smk. 7,406,482: 41, jaettaisiin kuntien kesken tässä suhteessa, tulisi kunkin kunnan saada seuraavat lainamäärät:

Kaupunki	5,540,049	markkaa
Tikkurilan maalaiskunta	629,551	»
Suur-Haapalahden kauppala	355,511	»
Supistettu Helsingin maalaiskunta.....	881,371	»

Kun kaupunki saisi kansakoululainoja vastatakseen Smk. 1,543,435: 45, voitaisiin sille siten vielä siirtää pitkäaikaisia lainoja noin 3,996,613 markkaa. Tikkurilan maalaiskunta saisi koululainoja Smk. 261,159: 90 ja voisi siten vielä saada pitkäaikaisia lainoja Smk. 368,391, Suur-Haapalahden kauppala saisi koululainoja Smk. 92,514: 14 ja voisi vielä saada muita pitkäaikaisia lainoja 262,997 markkaa. Supistettu Helsingin maalaiskunta taas saisi koululainoja Smk. 209,806: 71 ja voisi siten vielä saada pitkäaikaisia lainoja 671,564 markkaa.

Kunnan lainoja ei kuitenkaan voida jakaa täsmälleen tässä suhteessa. On pyrittävä mikäli mahdollista siirtämään lainat kokonaisina, jolloin jonkin kunnan mahdollisesti saama liikalainamäärä on tasoitettava rahassa välinselvityksen lopputilityksessä. Käytännölliseltä näyttää myös lainojen jakamisessa kuntien kesken pyrkiä siihen, että ne rahassa suoritettavat tasoitukset, mitkä käyvät tarpeelliseksi, maksaa muille kunnille kaupunki, jonka tehtäväksi selvitysmies ehdottaa loppuselvityksen hoitamisen. Lähemmäksi kunkin lainaosuutta tullaan ja viimeksimainittu päämäärä saavutetaan parhaiten määräämällä kaupungille puheenaolevista seisovista lainoista Kaleva-yhtiön lainat Smk. 2,700,000:— sekä Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin lainan Smk. 500,000 eli yhteensä Smk. 3,200,000:—, Tikkurilan maalaiskunnalle Kaleva-yhtiön lainan Smk. 1,000,000:—, Suur-Haapalahden kauppalalle Siviliviraston leski- ja orpokassan lainan, Smk. 150,717: 71 sekä supistetulle Helsingin maalaiskunnalle frangilainan, Smk. 948,848: 50. Mitä nimenomaan viimeksimainittuun lainaan tulee, niin täytyy se jättää maalaiskunnan luontoiselle kunnalle, koska tämän lainan siirtäminen kaupungin tai kauppalan asemassa olevalle kunnalle kohtaa eräitä muodollisia vaikeuksia. Harkittaessa, onko tämä laina annettava uudelle Tikkurilan maalaiskunnalle vaiko jätettävä supistetulle Helsingin maalaiskunnalle, näyttää jälkimmäinen ratkaisu luonnollisimmalta.

Tämän suunnitelman mukaan jakaantuisivat kunnan pitkäaikaiset lainat kuntien kesken seuraavasti:

	Kansakoulu- lainat Smk	Muut pitkäaik. lainat Smk	Yhteensä Smk	%
Kaupunki	1,543,435: 45	3,200,000: —	4,743,435: 45	64. 1
Tikkurilan maalaiskunta	261,159: 90	1,000,000: —	1,261,159: 90	17. 0
Suur-Haapalahden kauppala	92,514: 14	150,717: 71	243,231: 85	3. 3
Supistettu Helsingin maalaiskunta	209,806: 71	948,848: 50	1,158,655: 21	15. 6
Yhteensä	2,106,916: 20	5,299,566: 21	7,406,482: 41	100. 0

Selvitysmies ehdottaa näin ollen, että jakamattoman kunnan pitkäaikaisista lainoista kansakoululainat siirretään sille kunnalle, joka saa koulun, jota varten laina on otettu, sekä muista pitkäaikaisista lainoista kaupungille Vakuutusyhtiö Kalevalta otettu, määrältään Smk:n 2,700,000:— suuruinen laina sekä Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankista otettu laina Smk. 500,000:—, Tikkurilan maalaiskunnalle Kaleva-yhtiöltä otettu Smk:n 1,000,000:— suuruinen laina, Suur-Haapalahden kauppalalle Siviliviraston leski- ja orpokassasta otettu laina N:o 2189, ja supistetulle Helsingin maalaiskunnalle Osuuskassojen Keskuslainarahastosta otettu n.s. frangilaina.

Mikäli kunta v:n 1934 jälkeen ja ennenkuin kunnan jakaminen toteutetaan, ottaa uusia yleisiä pitkäaikaisia lainoja, joita tässä ei ole mainittu, on nämä lainat siirrettävä kaupungille. Mahdolliset uudet kansakoululainat on kuitenkin siirrettävä sille kunnalle, joka saa asianomaisen koulun.

10. VAROJEN JA VELKOJEN TASOITUS.

Taloudellisessa välinselvityksessä noudatettavasta menettelystä säädetään kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetussa laissa, senlisäksi, mitä aikaisemmin mainituissa kohdissa on sanottu, 8 §:ssä, että »jos toinen muutetuista tai uusista kunnista on 5—7 §§:ssä mainitun omaisuuden ja sitoumusten jaossa saanut osalleen suuremman osuuden omaisuudesta tai veloista, kuin mitä sille jakoon nähden muissa osin kohtuullisesti voidaan katsoa lankeavan, on epäsuhde tasoitettava rahassa maksettavalla korvauksella. Varojen ja velkojen tasoituksen käytännöllisenä tarkoituksena on esilläolevassa tapauksessa oleva rahassa suoritettavilla korvauksilla toteuttaa kunnan netto-omaisuuden jakaminen Helsingin maalaiskunnan eri osien kesken aikaisemmin omaksutun yleisen jakoprosentin mukaisessa suhteessa.

Kunnan varojen kokonaisarvo oli, kuten on mainittu, v:n 1934 tilinpäätöksen mukaan Smk. 40,063,155: 59. Kun lahjoitusrahastot, Smk. 141,371: 25, ja verojäämät, Smk. 5,641,512: 70, on välinselvityksessä jaettava tilityksen ulkopuolella, supistuisivat tilityksessä huomioonotettavat varat, jos lopputilitys tehtäisiin v:n 1934 tilinpäätöksen pohjalla, Smk:aan 34,280,271: 64. Kunnan velkojen kokonaismäärä oli saman tilinpäätöksen mukaan Smk. 10,112,548: 99, mutta kun tästä on jätettävä tilityksen ulkopuolelle lahjoitusrahastot, yllämainittu määrä Smk. 141,371: 25, joutuisi välinselvityksessä tilityksessä huomioon otettavaksi aikaisemmin esitetty velkamäärä Smk. 9,971,177: 74. Kun siis tilityksessä huomioonotettavat varat olivat Smk. 34,280,271: 64 ja samoin tilityksessä huomioonotettavat velat Smk. 9,971,177: 74, olisi siis se kunnan netto-omaisuus, mikä tilityksessä olisi otettava huomioon ja jaettava yleisen jakoprosentin mukaisessa suhteessa, jos lopputilitys tapahtuisi v:n 1934 tilinpäätöksen pohjalla, Smk. 24,309,093: 90.

Kun tämä netto-omaisuus jaetaan kuntien kesken sanotun yleisen jakoprosentin mukaisessa suhteessa, havaitaan, että kunkin kunnan tulisi v:n 1934 tilinpäätöksen mukaan saada netto-omaisuutta seuraavat määrät:

Kaupunki	Smk. 17,016,365: 73
Tikkurilan maalaiskunta	» 3,646,364: 09
Suur-Haapalahden kauppala	» 1,215,454: 69
Supistettu Helsingin maalaiskunta	» 2,430,909: 39
Yhteensä	Smk. 24,309,093: 90

Näistä määristä eroavat jonkun verran ne netto-omaisuuden määrät, mitkä kunnat saavat vastaanotettuaan luonnossa niille tulevan omaisuuden sekä osuutensa kunnan pitkäaikaisista lainoista. Eri kuntien osuus omaisuudesta ja pitkäaikaisista lainoista sekä näitten erotus, mikä siis on se netto-omaisuus, joka kunnille tulee ennen rahassa toimitettavaa tasoitusta, on seuraava:

	Varoja Smk	Velkoja Smk	Netto-omaisuutta luonnossa Smk
Kaupunki	20,829,706: 60	4,743,435: 45	16,086,271: 15
Tikkurilan maalaiskunta	2,362,008: —	1,261,159: 90	1,100,848: 10
Suur-Haapalahden kauppala ...	1,328,961: —	243,231: 85	1,085,729: 15
Sup. Helsingin mlk.	3,313,151: —	1,158,655: 21	2,154,495: 79
Yhteensä	27,833,826: 60	7,406,482: 41	20,427,344: 19

Erotus tässä puheenaolevan koko netto-omaisuuden, Smk:n 24,309,093: 90, ja luonnossa jaetun netto-omaisuuden, Smk:n 20,427,344: 19, välillä on siten v:n 1934 tilinpäätöksen mukaan Smk. 3,881,749: 71. Jos varojen ja velkojen tasoitus olisi tehtävä

tämän tilinpäätöksen mukaan, olisi siis viimeksimainittu erä se tasoituserä, joka rahassa suoritettuna tasoittaisi eroavaisuudet luonnossa suoritettuna omaisuuden ja todellisen netto-omaisuuden välillä. V:n 1934 tilinpäätöksen mukaan tapahtuisi tasoitus seuraavasti:

	Luonnossa annettava Smk	Rahassa annettava Smk	Osuus netto- omaisuudesta Smk
Kaupunki	16,086,271: 15	930,094: 58	17,016,365: 73
Tikkurilan maalaiskunta	1,100,848: 10	2,545,515: 99	3,646,364: 09
Suur-Haapalahden kaupp.	1,085,729: 15	129,725: 54	1,215,454: 69
Sup. Helsingin mlk.	2,154,495: 79	276,413: 60	2,430,909: 39
Yhteensä	20,427,344: 19	3,881,749: 71	24,309,093: 90

Kun tässä puheenaoleva varojen ja velkojen tasoitus on toimitettava jakamattoman Helsingin maalaiskunnan viimeisen tilinpäätöksen eikä v:n 1934 tilinpäätöksen pohjalla, tulevat lopulliset tasoituserät olemaan toiset kuin tässä todetut. Edellä esitetyt laskelmat antavat vain yleiskäsityksen siitä, mihin tuloksiin Helsingin maalaiskunnan jakamisesta aiheutuva taloudellinen välinselvitys johtaa. Samalla nämä laskelmat voivat olla ohjeena lopullisia laskelmia suoritettaessa.

11. LOPPUTILITYS.

Helsingin maalaiskunnan jaon voimaantulua tarpeelliseksi käyvä kunnan varojen ja velkojen selvittäminen lienee käytännöllisimmän annettava kaupungin tehtäväksi. Kaupungin on siten jaon voimaantulussa otettava vastaan kaikki jakamattoman Helsingin maalaiskunnan rahoitusvarat, suoritettava jakamattoman kunnan menoajämät, perittävä sen tuloajämät, muitten kuntien osalle tulevia veroajämää lukuunottamatta, sekä toimitettava jakamattoman kunnan viimeinen tilinpäätös. Myöskin tilinpäätöksen vahvistaminen ja vastuuvapauden myöntäminen jakamattoman Helsingin maalaiskunnan viranomaisille on jätettävä kaupungin asianomaisten viranomaisten tehtäväksi. Mikäli osoittautuu välttämättömäksi ennen lopputilityksen toimittamista tehdä muitten tuloajämien kuin veroajämien poistoja, päätököt tästäkin kaupungin asianomaiset viranomaiset. Sellaista usein noudatettava menettelyä, että näitten poistojen tekemiseen vaadittaisiin kaikkien asianomaisten kuntien yhtäpitävä päätös, johtaisi tässä tapauksessa turhan kankeaan järjestelmään. Poistot supistunevat myös verrattain vähäpätöisiin määriin.

Lopputilitys on edellä esitettyjä perusteita noudattaen toimitettava kaupungin laattiman tilinpäätöksen perusteella ja mahdollisimman kiireesti vastuuvapauden myöntämisen jälkeen. Se on viimeistään suoritettava vuoden kuluessa kunnan jaon voimaantulon jälkeen. Mikäli muut kunnat eivät ennen lopputilitystä ole sopineet kaupungin kanssa niille tulevien rahassa suoritettavien tasoituserien luovuttamisesta ennakkoina, on kaupungin suoritettava toisille kunnille niitten tasoituserät silloin, kun lopputilitys tehdään. Sille lopputilityksessä todetulle määrälle, minkä kaupungin on suoritettava muille kunnille, on kaupunki velvollinen suorittamaan 4 %:n koron ajoitusmuutoksen voimaantulopäivästä siihen päivään, jolloin suoritus ennakkona tai lopullisesti tapahtuu.

12. ASUTUSKASSAN JA OMAKOTIRAHASTON JAKAMINEN.

Kunnan yleisten tilien ulkopuolella on jakamattomalla Helsingin maalaiskunnalla lakimääräinen asutuskassa, jonka välityksellä on jaettu valtion asutuslainoja kunnan eri osiin. Samoin on kunta välittänyt maatalousministeriön käytettävänä olevasta omakotirahastosta lainoja. Tämä on tapahtunut kunnan omakotirahaston kautta.

Asutuskassan tiliasema oli v:n 1934 lopussa seuraava:

Varat:	Smk.	Velat:	Smk.
Käteisvarat	1,317: 63	Velkaa valtion asutusrahas-	
Talletuksia pankeissa ...	497: 40	toon	1,343,611: 55
Myönnettyt asutuslainat ...	1,342,087: 11	Oma pääoma	14,583: 41
Maksamattomia korkoja...	6,924: 27		
Piirustuksia	303: 50		
Kalustoa	2,700: —		
Saatavaa valtion asutus-			
rahastosta	4,365: 05		
	<hr/>		<hr/>
Yhteensä	1,358,194: 96	Yhteensä	1,358,194: 96

Kutakin liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä on »Asutustoiminta»-nimisessä kohdassa mainittu, miten kunnan asutustoiminta on kohdistunut eri liitosalueille. Yhdistelmänä erikoisselvityksissä olevista tiedoista esitettäköön tässä seuraavat luvut myönnettyjen lainojen ja niitten määrän jakaantumisesta kunnan eri osiin.

Kaupunkiin liitettävät alueet	24	lainaa Smk.	192,506: 47
Tikkurilan maalaiskuntaan	108	» »	905,312: 31
Suur-Haapalahden kauppalaan liitettävät alueet ..	1	» »	9,697: 60
Sup. Helsingin maalaiskuntaan liitettävät alueet...	28	» »	234,570: 73
	<hr/>		<hr/>
Yhteensä	161	lainaa Smk.	1,342,087: 11

Mitä omakotirahastoon tulee, niin oli ensinnäkin sen tiliasema v:n 1934 päättyessä seuraava:

Varat:	Smk.	Velat:	Smk.
Käteisvarat	867: 90	Velkaa valtion omakoti-	
Talletuksia pankeissa	16,377: 15	rahastoon	213,625: —
Myönnettyjä lainoja	197,000: —	Oma pääoma	1,825: 05
Maksamattomia korkoja ...	1,205: —		
	<hr/>		<hr/>
Yhteensä	215,450: 05	Yhteensä	215,450: 05

Kassan välittämästä 24 lainasta oli valtaosa eli 20 myönnetty siihen osaan kuntaa, joka ehdotetaan muodostettavaksi Tikkurilan maalaiskunnaksi. Tämä myönnettyjen lainojen määrä oli v:n 1934 lopussa Smk. 168,000: —. Kaupunkiin liitettäville alueille oli myönnetty vain kaksi lainaa, toinen Puodinkylään ja toinen Mellunkylään. Näitten lainojen yhteinen määrä oli Smk. 9,000: —. Supistetun Helsingin maalaiskunnan alueelle oli myönnetty kaksi lainaa, joitten yhteinen määrä oli Smk. 20,000: —.

Tässä puheenaolevat rahastot on luonnollisimmin jaettava välinselvityksen yleisen tilityksen ulkopuolella. Myöskin voidaan näitten rahastojen jaon lopputilitys suorittaa yleisestä lopputilityksestä riippumatta niin pian kuin kunkin jakamattoman rahaston viimeinen tilinpäätös on tehty ja asianomaisten kuntien asutuslautakunnat ovat ryhtyneet toimimaan. Tilinpäätöksen ja lopputilityksen tekeminen annettanee Tikkurilan maalaiskunnan asutuslautakunnan tehtäväksi.

Puheenaolevat rahastot jaettanee siten, että kullekin kunnalle siirretään lainat, jotka ovat kiinnitetyt sen kunnan alueella oleviin tiloihin ja rakennuksiin. Valtion asutusrahastosta ja omakotirahastosta saadut lainat on jaettava samassa suhteessa

kuin myönnettyt asutus- ja omakotilainat jakaantuvat kuntien kesken. Rahastojen omien varojen vähäisyyden vuoksi ei sitävästoin liene aihetta ryhtyä näitä jakamaan, vaan voitane näitä kokonaisuudessaan luovuttaa Tikkurilan maalaiskunnalle.

13. MANTTAALIKUNNAN OMAISUUDEN JAKAMINEN.

Helsingin maalaiskunnan ja sen omaisuuden jakamisen yhteydessä herää kysymys myös siitä, aiheuttaako kunnan jakaminen myös Helsingin maalaiskunnan lainajyvästön ja siemenrahaston jakamisen.

Helsingin maalaiskunnan alueella on 1700-luvun keskivaiheilta asti ollut olemassa lainajyvästö, »Helsing Sockns Spanmåls förråds Magazin». Sen asioita käsiteltiin jyvästön marraskuun 21 päivänä 1814 vahvistettujen sääntöjen mukaan alkuaan seurakunnan yleisissä kokouksissa, »vid Sockne Stämmor eller Socknemännens sammanträde», mutta v:n 1865 jälkeen, jolloin Helsingin maalaiskunta aloitti toimintansa, yleisissä kuntakokouksissa. Äänioikeutta näissä kokouksissa käytettiin ja on jatkuvasti käytetty manttaaliluvun perusteella. Jyvästön varoja käytettiin ennen vanhaan usein kunnallisiin tarkoituksiin nykyaikaisessa mielessä. Lainajyvästön rakennukset, joita on kaksi, sijaitsevat Helsingin pitäjän kirkon vieressä olevalla kirkonkylän yhteismaalla.

Jyvästön toiminta on kuitenkin jo useita vuosikymmeniä supistunut vain vilja- ja rahavarojen lainaamiseen. Lainajyvästöistä ja siemenrahastoista huhtikuun 14 päivänä 1934 annetun lain määritelmien mukaan on tämäkin jyvästö lainajyvästö ja siemenrahasto. Miesmuistiin ei kunnan maanomistajilta enää ole kannettu vilja-osuuksia. Lainajyvästön kirjojen mukaan oli jyvästöllä v:n 1934 lopussa seuraavat varat:

Viljaa:

Ruista	243.15 hl.
Kauraa	704.07 »

Rahavaroja:

Lainattu velkakirjoja vastaan	Smk.	105,000:—
Talletuksia pankeissa	»	259,347: 40
Obligatioita	»	15,000:—
Yhteensä		Smk. 379,347: 40

Kun aikaisemmin Helsingin maalaiskunnasta on eroitettu osia, siis kun alueita, kuten Guntähden kartano, Meilahti, Greijus ja Böhle liitettiin kaupunkiin, tai kun Huopalahden, Oulunkylän ja Kulosaaren kunnat muodostettiin, ei kysymykseen lainajyvästöistä ja sen omaisuuden jakamisesta kiinnitetty mitään huomiota. Lainajyvästö on siten edelleen muodollisesti jakamatta sellaisena kuin se oli tämän vuosisadan alussa. Niitten maitten omistajilla, jotka vielä sanottuun aikaan kuuluivat Helsingin maalaiskuntaan, on siten rahaston hallintoon ja varoihin samanlaiset oikeudet kuin nykyisen Helsingin maalaiskunnan maanomistajilla.

Maarekisterin mukaan oli 1900-luvun alussa Helsingin maalaiskunnassa noin 116 manttaalia. Jos nämä manttaalit jaetaan nykyisen kunnallisen jaoituksen mukaan huomioonottaen myös selvitysmiehen ehdotuksen kunnallisen jaoituksen uudestaanjärjestämisestä, havaitaan, että manttaalit ehdotettujen jaotusmuutosten jälkeen jakaantuvat seuraavalla tavalla:

Kaupunki:

Kaupunkiin aikaisemmin liitetyt alueet			2.5	manttaalia
Kaupunkiin liitettäviksi ehdotetut alueet:				
Helsingin maalaiskunnasta	43	manttaalia		
Huopalahden kunnasta	3.75	»		
Haagan kauppala	0.75	»		
Oulunkylän kunnasta	3.75	»		
Kulosaaren kunnasta	0.84	»	51.59	»
			54.09	manttaalia
Tikkurilan maalaiskunta			20.00	»
Suur-Haapalahden kauppala			0.50	»
Supistettu Helsingin maalaiskunta			41.23	»
			Yhteensä 115.82 manttaalia	

Aikaisemmin mainittu uusi laki lainajvästöistä ja siemenrahastoista ei anna ohjetta siitä, miten tällainen omaisuus on jaettava kunnallisen jaoitusmuutoksen yhteydessä. Hallinnollinen lainkäyttö ja käytäntö on kuitenkin vähitellen pitkän horjumisen ja epätietoisuuden jälkeen vakaannuttanut sellaisen menettelyn, että lainajvästön ja siemenrahaston varat jaetaan kuntajaon johdosta, mutta siten kunnallisen omaisuuden jaosta poikkeavalla tavalla, että jakoprosenttina ei käytetä yleistä jakoprosenttia vaan edelleen manttaalia. Tällainen menettely omaksuttiin m. m. Lahden kaupungin ja Hollolan kunnan välisessä omaisuuden jaossa v. 1932.

Tämän käytännön mukaisesti ehdottaa selvitysmies, että Helsingin maalaiskunnan jaosta aiheutuvassa välinselvityksessä myös jaettaisiin Helsingin maalaiskunnan lainajvästön varat ja että jakoperusteena käytettäisiin kunkin kunnan alueelle joutuvien tilojen manttaalimäärää. Siihen nähden, ettei Helsingin maalaiskunnasta aikaisemmin osia eroitettaessa lainajvästön omaisuutta jaettu, olisi jaossa nyt otettava huomioon myös ne manttaalit, mitkä tulevat kunnasta aikaisemmin eroitettujen tilojen osalle. Jaosta osattomaksi voitane jättää Suur-Haapalahden kauppala siihen liitettävän Känalan kylän mitättömän manttaalimäärän, puolen manttaalin vuoksi. Tästä aiheutuva pyöritys voitane laskea supistetun Helsingin maalaiskunnan hyväksi. Tälle kunnalle voitane myöntää myöskin se etu, että se saa lainajvästön rakennukset jaon ulkopuolella. Näitten jo varsin vanhojen rakennusten rahallinen arvo liene vähäinen. Tämän mukaan saisi kaupunki lainajvästön varoista, mitkä viljan osalta on määrättävä käyvän arvon mukaan lopputilityksen tapahtuessa, 54/116, Tikkurilan maalaiskunta 20/116 ja supistettu Helsingin maalaiskunta 42/116.

Lainajvästön varojen jakaminen ehdotetaan toimitettavaksi yleisen välinselvityksen ulkopuolella silloin, kun jokin jaossa osallisista kunnista sitä jaoitusmuutoksen voimaanastuttua vaatii. Jakamattoman jyvästön väliaikaiseksi hoitajaksi ja jaon-toimittajaksi määrättäne supistettu Helsingin maalaiskunta. Kunkin kunnan saaman osuuden vastaiseen käyttämiseen nähden määrättäne sovellettavaksi sanotun lainajvästöistä ja siemenrahastoista annetun lain määräyksiä siitä, miten tällaisten rahastojen varoja on käytettävä kun rahastot lakkautetaan.

2. KOKONAISLIITOKSISSA KAUPUNGILLE SIIRTYVÄT VARAT JA VELAT.

Useinmainitun kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain 10 §:ssä säädetään »että kun kunta yhdistetään toiseen tai liitetään vastamuodostettuun uuteen, kunnan varat ja vastuu sen sitoumuksista siirtyvät lisätylle tai vastamuodostetulle kunnalle».

Selvitysmiehen ehdotuksen mukaan tulevat Huopalahden kunta ja Haagan kaupala sekä Oulunkylän ja Kulosaaren kunnat kokonaisuudessaan yhdistettäviksi kaupunkiin. Näissä tapauksissa siis asianomaisten kuntien varat ja vastuu niitten sitoumuksista yllämainitun lainkohdan perusteella siirtyvät kaupungille. Sellainen taloudellinen välinselvitys, mikä on toimitettava Helsingin maalaiskunnan varoihin ja velkoihin nähden, ei näissä tapauksissa ole tarpeellinen eikä edes mahdollinen. Näitten kuntien varojen ja velkojen siirtymisestä kaupungille ei myöskään ole tarpeellista tehdä päätöstä, vaan seuraa tämä itse liitospäätöksestä.

Kutakin tässä puheena olevaa kuntaa koskevassa erikoisselvityksessä on tarkemmin tehty selkoa kunkin kunnan varoista ja veloista. Viitattakoon tässä ainoastaan näitten erikoisselvitysten asianomaisiin kohtiin (Huopalahti, mietintö N:o 2, sivu 34, Haaga, mietintö N:o 3, sivu 23—26, Oulunkylä, mietintö N:o 4, sivu 27 ja Kulosaari, mietintö N:o 5, sivu 24). Kultakin kunnalta kaupungille siirtyvien varojen ja velkojen kokonaismäärät on mainittu seuraavalla sivulla.

3. ESPOON MAALAIKUNNAN OMAISUUDEN JAKAMINEN.

Suur-Haapalahden kunnan muodostaminen ja erottaminen Espoon maalaiskunnasta aiheuttaa sensijaan lakimääräisen taloudellisen välinselvityksen uuden kunnan ja supistetun Espoon maalaiskunnan välillä. Samoin käy välinselvitys tarpeelliseksi liitettäessä eräitä Espoon maalaiskunnan osia Grankullan kauppalaan. Kaiken sen perusteella, mikä on käynyt ilmi Espoon maalaiskunnan ja sen esikaupunkiosien kiireistä väleistä, ei ole edellytettävissä, että välinselvityksestä päästäisiin näitten kuntien kesken yksimielisyyteen. Selvitysmies on tämän vuoksi laatinut ehdotuksen välinselvitykseksi. Ehdotus välinselvittelyksi Espoon maalaiskunnan ja Suur-Haapalahden kauppalan välillä on esitetty Leppävaaran liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä (Mietintö N:o 14 siv. 43—60). Siihen nähden, että tämä välinselvitys ei koske kaupunkia, voidaan päätökset tästä tehdä erillään niistä taloudellista välinselvitystä koskevista päätöksistä, jotka koskevat kaupunkiin liitettäviä alueita.

Mainittakoon tässä kuitenkin yleiskäsityksen antamiseksi tästä välinselvityksestä, että selvitysmies ehdottaa yleiseksi jakoprosentiksi Espoon maalaiskunnan hyväksi 65 % ja Suur-Haapalahden kauppalan hyväksi 35 %. Jakamattoman Espoon maalaiskunnan varat nousevat selvitysmiehen luonnossa jaettavalle omaisuudelle asettamien arvojen ja muuten v:n 1933 tilinpäätöksen mukaan, minkä selvitysmies tässä tapauksessa on asettanut laskelmien pohjaksi, Smk:aan 11,896,616: 12. Velat taas nousivat saman tilinpäätöksen mukaan Smk:aan 9,156,986: 88. Jaettava netto-omaisuus on siten selvitysmiehen laskelmien mukaan vain Smk. 2,739,629: 24. Suur-Haapalahden kunnan alueella sijaitsee luonnossa jaettavaa omaisuutta vain kaksi koulutaloa, joitten arvo on Smk. 885,500: —. Kunnan muut kiinteistöt sijaitsevat supistetun kunnan alueella ja on niitten arvoksi pantu Smk. 9,045,742: —.

Ehdotus siitä välinselvityksestä, mikä on tehtävä Grankullan kauppalan ja supistetun Espoon maalaiskunnan välillä ja joka tarkoituksenmukaisimmin on käsiteltävä edellisestä välinselvityksestä erillisenä asiana, on esitetty Grankullan kauppalaan koskevassa erikoisselvityksessä (kts. mietintö N:o 16).

Mitä tulee Hagalundin alueen liittämistä kaupunkiin aiheutuvien taloudellisten suhteiden järjestelyyn kaupungin ja Espoon maalaiskunnan välillä, niin ei taloudelliseen välinselvitykseen tässä tapauksessa ole aihetta ryhtyä. Hagalundin alueella ei nimittäin ole muuta Espoon kunnan omaisuutta kuin se irtaimisto, mikä on vuokrahuoneistossa toimivassa Hagalundin supistetussa kansakoulussa. Tämän arvo on vain Smk. 18,513: —. Kun koulu ilmeisesti voidaan lakkauttaa alueen tultua liitetyksi kaupunkiin, on Espoon kunnalla tilaisuus siirtää pois koulun irtaimisto. Kun Hagalundin alueen yleinen jakoprosentti ei nousisi kuin noin 1.5 %:iin ja Espoon maalais-

kunnan netto-omaisuus, josta Hagalundin alueelle ehkä voitaisiin laskea osuutta, on siksi vähäinen, ei myöskään ole riittävää aihetta tältäkin kannalta ryhtyä välinselvitykseen (kts. mietintö N:o 15).

4. YHDISTELMÄ KAUPUNGILLE TULEVISTA VAROISTA JA VELOISTA.

Ehdotettujen liitosten ja välinselvitysten johdosta lisääntyisivät kaupungin varat ja velat jonkin verran. Varojen lisäys olisi kuitenkin huomattavasti suurempi kuin velkojen kasvu. Allaolevassa taulukossa on esitetty eräitä näitä seikkoja koskevia tietoja. Taulukko on laadittu v:n 1934 tilinpäätösten perusteella. Kahdessa ensimmäisessä sarakkeessa on laskettu sen omaisuuden arvo, joka luonnossa tulee kaupungille. Tällaiseen omaisuuteen on luettu kiinteistöt, hallintoirtoimisto, teknilliset laitokset, milloin sellaisia on, sekä arvopaperit ja kirjoihin viedyt osuudet kuntain välisissä laitoksissa. Edellisessä sarakkeessa olevat luvut on laskettu asianomaisen kunnan kirjanpitoarvojen perusteella, jälkimmäisessä sarakkeessa oleviin lukuihin on kiinteistöjen arvot otettu sellaisina, miksi selvitysmies ne on asettanut. Velkoja koskeviin lukuihin on otettu vain lainat, joita voi pitää pitkäaikaisina. Netto-omaisuutta koskevassa sarakkeessa on Huopalahden, Oulunkylän ja Kulosaaren kuntien osalta otettu omaisuustaseen nettopääoman määrä. Helsingin maalaiskunnan osalta on luku hieman toinen. Siitä puuttuu verojäämien arvo, mikä lisäisi nettopääomaa ehkä noin 2 milj. markalla. Haagan kohdalta on jätetty tilinpäätöksessä oleva nettopääoma pois, koska tilinpäätös ei anna aivan oikeata kuvaa kauppalan taloudellisesta asemasta, ja kunnan velat ilmeisesti ovat suuremmat kuin varat, jos kiinteälle omaisuudelle annetaan arvot noudattaen kaupungin omaisuuden arvioimisessa käytettyjä perusteita.

Sanottu taulukko on seuraava:

Luovuttava kunta.	Omaisuutta luonnossa Smk.		Seisovia lainoja Smk.	Netto-omaisuutta kirjanpidon muk. Smk.
	Kirjanpitoarvojen mukaan	Arvioitujen arvojen mukaan		
Helsingin maalaiskunta	20,829,706: 60	20,829,706: 60	4,743,435: 45	17,016,365: 73
Huopalahden »	3,419,502: —	4,293,502: —	2,221,383: 40	1,547,938: 93
Haagan kauppala	5,636,841: 73	4,067,531: 88	5,700,000: —	—
Oulunkylän maalaiskunta	2,511,317: 82	2,358,067: 40	1,605,922: 25	1,423,054: 62
Kulosaaren »	2,844,150: 19	3,402,684: 29	2,155,660: 45	620,049: 99
Yhteensä	35,241,518: 34	34,951,492: 17	16,426,401: 55	20,607,409: 27

Mitä kaupungille luonnossa tulevan omaisuuden arvoihin tulee, niin on kaupungin kannalta oikeimpana pidettävä lukua, joka perustuu kiinteän omaisuuden arviointeihin arvoihin. Kiinteä omaisuus on, kuten on mainittu, selvitysmiehen toimesta arvioitu noudattamalla samoja perusteita, joita kaupungin kiinteän omaisuuden katselmusmiehet käyttävät. Kiinteä omaisuus voidaan ilman uutta arviota liittää kaupungin kiinteistöluetteloihin. Jos kaupungille luonnossa tuleva omaisuus lasketaan tällä tavalla, tulee kaupungille siis tällaista omaisuutta 28,438,765 markan arvosta. Tähän tulevat lisäksi ne varat, mitkä kaupunki saa rahassa ja varmoina saatavina ja joitten määrää ei voida selvittää ennenkuin lopputilityksessä. Taulukon viimeisessä sarakkeessa olevat luvut kaupungille siirtyvän netto-omaisuuden arvosta tulevat kuitenkin todennäköisesti verrattain lähelle sitä todellista netto-omaisuuden lisäystä, minkä liitos kaupungille tuottaa. Tämä lisäys on siis noin 20 milj. markkaa.

5. KÖYHÄINHOITORASITUKSEN JAKAMINEN.

Milloin kunnallisen jaoituksen muutos aiheuttaa kunnan jakamisen voi eräissä tapauksissa ilmetä epäselvyyttä siitä, miten jaettavan kunnan köyhäinhuitorasitus on jaettava kunnan eri osien kesken. Epäselvyys rajoittuu kuitenkin vain niihin tapauksiin, jolloin köyhäinhoidon varaan joutunut henkilö nauttii täyttä köyhäinhoidoa yksityiskodeissa tai laitoksissa. Muissa tapauksissa määräytyy köyhäinhoidollinen kotipaikkaoikeus köyhäinhoidolain yleisten perusteiden mukaan.

Mainitussa erikoisasemassa olevien henkilöiden kotipaikkaoikeudesta voidaan kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain 12 §:n 2 mom:n mukaan määrätä välinselvityksessä.

Määräyksen antaminen on tarpeen kaikkiin niihin Helsingin maalaiskunnassa kotipaikkaoikeutta nauttiviin henkilöihin nähden, jotka jaoitusmuutoksen voimaantuessa nauttivat täyttä köyhäinhoidoa yksityiskodeissa ja laitoksissa. Samanlainen määräys on tarpeen myöskin vastaavassa asemassa oleviin Espoon kunnan köyhäinhoidon avustamiin henkilöihin nähden. Näihin nähden ehdottaa selvitysmies tässä yhteydessä päätettäväksi ainoastaan niistä tapauksista, jotka voivat aiheutua Hagalundin liittämistä kaupunkiin. Päätös niistä Espoon köyhäinhoidotapauksista, jotka voivat aiheutua Suur-Haapalahden kauppalan muodostamisesta, ehdotetaan tehtäväksi tätä jaoitusmuutosta koskevien erikoispäätösten yhteydessä. Vastaavalaisten päätösten tekeminen ei sitävastoin ole tarpeen niihin kuntiin nähden, jotka kokonaisuina liitetään kaupunkiin, koska epäselvyyttä kotipaikkaoikeudesta ei näissä tapauksissa synny.

Vakaantuneen käytännön mukaisesti selvitysmies ehdottaa, että puheenaolevassa asemassa olevien henkilöiden kotipaikkaoikeus määrätään sen perusteella, mihin kuntaan tulevalla alueella henkilö ennen joutumistaan täyttä köyhäinhoidoa nauttimaan yksityiskodissa tai laitoksessa on asumisen tai hengillekirjoituksen nojalla saavuttanut kotipaikkaoikeuden jakamattomissa Helsingin tai Espoon maalaiskunnissa.

6. KANSAKOULUNOPETTAJAIN VIRKA-ASEMAN MÄÄRÄÄMINEN.

On käytännössä osoittautunut tarpeelliseksi välinselvityksessä antaa määräyksiä myös kansakoulunopettajain virka-aseman järjestelystä. Kunnan sitoumuksiin voidaan nimittäin myös lukea ne sitoumukset, jotka perustuvat kunnan viranhaltijain virkasuhteeseen.

Kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain 10 §:n yleistä säännöstä, että kunnan aluetta supistettaessa vastuu sen sitoumuksista kuuluu vähennetylle kunnalle, ellei välinselvityksessä ole toisin määrätty, voidaan tulkita siten, että supistettu kunta jää vastaamaan myös niistä sitoumuksista, jotka perustuvat virkasuhteeseen, ellei välinselvityksessä ole toisin määrätty.

Välinselvityksessä tarvitaan kuitenkin yleensä määräyksiä vain erottamattomassa asemassa oleviin viranhaltijoihin nähden.

Mikäli on kysymys määrääjän kuluessa irtisanottavista viranhaltijoista, on kuntaa jaettaessa supistetun kunnan asia hyvissä ajoin ennen jaon voimaantumista päättää, mitkä viranhaltijat ovat irtisanottavat ja mitkä viranhaltijat halutaan pysyttää supistetun kunnan palveluksessa. Niissä tapauksissa taas, jolloin toimitetaan kokonaisliitos, on edellytettävä, että asianomainen lakkautettava kunta, ellei asiasta toisin sovita laajennettavan kunnan kanssa, hyvissä ajoin toimittaa irtisanomiset. Ellei näin tapahdu, on laajennettu kunta vastuussa viranhaltijalle tulevista palkkaeduista siksi, kun mahdollisesti tarpeelliseksi havaittu irtisanominen on astunut voimaan.

Esilläolevassa tapauksessa ovat siinä asemassa, että heidän virkasuhteensa ei ilman muuta ole lakkautettavissa, yleensä vain kansakoulujen opettajat ja näistäkin

vain ne, joilla on kansakoulutoimen järjestysmuotolain edellyttämä nimittämiskirja. Näitten virka-asemasta tarvitaan näin ollen kuntaa jaettaessa välinselvityksessä määräyksiä.

Asianmukaisena ja myös yleiseen käytäntöön perustuvana on pidettävä sitä, että kansakoulunopettajat siirtyvät jaoitusmuutoksen voimaanastuessa sen kunnan palvelukseen, jonka alueelle koulu, missä he toimivat, joutuu. Tämä on vahvistettava välinselvityksessä (vrt. KHs:n päätös 1/4 1933). Edelleen on asianmukaista turvata opettajille ne edut ja oikeudet, mitkä heillä on jaoitusmuutoksen voimaanastuessa. Välinselvityksessä ei sensijaan ole syytä määrätä, että opettajille on tuleva samat edut, joita vastaavassa asemassa olevilla viranhaltijoilla on siinä kunnassa, jonka palvelukseen he joutuvat. Opettajain edut ja oikeudet ovat tässä kohden riippuvat asianomaisten kuntien voimassaolevista omista määräyksistä tai päätöksistä.

Selvitysmies näin ollen ehdottaa Helsingin ja Espoon maalaiskuntien jakamisesta aiheutuvissa välinselvityksissä päätettäväksi, että kaikki jaoitusmuutosten alaisiksi joutuvilla alueilla sijaitsevilla kansakouluissa toimivat opettajat, joilla on toimeensa nimittämiskirja, siirtyvät sen kunnan palvelukseen, johon koulu, missä he toimivat, tulee kuulumaan, niine etuineen ja oikeuksineen, joita he jaoitusmuutoksen voimaanastuessa jaettavan tai lakkautettavan kunnan palveluksessa nauttivat. Niissä tapauksissa, joissa kunta kokonaisuudessaan liitetään kaupunkiin, ei tällaisia määräyksiä tarvita, koska myös ne virkasuhteesta aiheutuvat sitoumukset, joita kaupunkiin liitettävät kunnat ovat tehneet, sellaisinaan siirtyvät kaupungin vastattaviksi.

Niiden viranhaltijain joukossa, joitten virkasuhteeseen ehdotetut muutokset kunnalliseen jaoitukseen vaikuttavat, on Haagan kauppalanjohtaja eräänlaatuisessa poikkeusasemassa. Kaupunkien kunnallislain 32 §:n mukaan sellaisena kuin tämä lainkohta kuuluu joulukuun 9 päivänä 1927 annetussa laissa, voidaan kauppalanjohtaja erottaa ainoastaan määrättyjen edellytysten vallitessa. Kauppalanjohtajalla on kuitenkin katsottava olevan oikeus virkaansa ja siihen liittyviin palkkaetuihin ainoastaan niin kauan kuin itse virka on olemassa. Kun virka esim. kauppalan lakkauttamisen kautta lopetetaan, lakkaavat myös ne oikeudet, mitkä virkaan liittyvät. Kun voimassaoleva lainsäädäntö virkamiehen oikeudesta lakkautuspalkkaan ei syistä, jotka tässä voidaan sivuuttaa, koske kauppalanjohtaa, ei kauppalanjohtajalla myöskään ole oikeutta lakkautuspalkkaan. Tämän viranhaltijan virka-aseman järjestely ei näin ollen aiheuta toimenpiteitä.

Niinikään ovat saman kauppalan järjestysoikeuden puheenjohtaja ja jäsenet samanlaisessa poikkeusasemassa. Kauppalan tullessa liitetyksi kaupunkiin lakkaa järjestysoikeus ja samalla nämä toimet. Järjestysoikeuden puheenjohtaja ja jäsenet ovat nimitetyt toimeensa maaherran päätöksellä. Toimet ovat sivutoimen luontoisia. Voimassa oleva lainsäädäntö virkamiehen oikeudesta lakkautuspalkkaan ei oikeuta tämänkäänlaatuisten tointen haltijoita lakkautuspalkkaan.

Tässä yhteydessä lienee myös huomautettava siitä, että eräät kunnat ovat liitosalueen kouluissa oleville entisille opettajille myöntäneet kunnan varoista pientä lisäeläkettä valtion eläkkeeseen. On pidettävä asianmukaisena, että se kunta, jolle koulu, missä opettaja virasta erotessaan toimi, siirretään, välinselvityksessä veloitetaan vastaamaan tästä kunnan sitoumuksesta.

Samoin on huomautettava, että kaupunkiin kokonaisuudessaan liitettävät kunnat ja Helsingin maalaiskunta ovat myöntäneet eläkkeitä erälle muillekin viranhaltijoille tai näiden leskille. Sitoumukset, joita kunnat tässäkin kohden ovat tehneet, eivät jaoitusmuutosten johdosta purkaudu. Niissä tapauksissa, jossa on kysymys kokonaisliitoksesta, siirtyy vastuu näistäkin sitoumuksista kaupungille. Näitten sitoumusten siirtämisestä on sensijaan välttämätöntä antaa määräyksiä silloin, kun kunta jaetaan. Asia koskee tässä tapauksessa Helsingin maalaiskuntaa. Kohtuullisena on pidettävä, että vastuu tämän kunnan myöntämistä eläkkeistä siirretään kaupungille. Välinselvityksessä on senvuoksi tästä määrättävä.

IV LUKU. EHDOTETTUIJEN KUNNALLISTEN JAOITUS- MUUTOSTEN ERINÄISIÄ VAIKUTUKSIA.

1. KIRKOLLISEEN JAOITUKSEEN TEHTÄVÄT MUUTOKSET.

Selostettaessa aikaisemmin tässä mietinnössä jaoitusmuutosten muodollisia edellytyksiä on mainittu, että selvitysmiehen on »erityisesti tarkattava, katsotaanko puheenalaisen kunnallisen jaoituksen muutoksen aiheuttavan muutosta myöskin kirkolliseen, hallinnolliseen tai oikeudelliseen jaoitukseen». Jos kunnallisen jaoituksen muutos näyttää aiheuttavan muutoksen muuhunkin jaoitukseen, on selvitysmiehen lähettäänsään valtioneuvostolle ehdotuksensa siitä ilmoitettava.

Otettakoon tässä ensiksi tarkastettavaksi, mikä vaikutus ehdotetuilla muutoksilla kaupungin ympäristön kunnalliseen jaoitukseen mahdollisesti tulee olemaan kaupungin ympäristön kirkolliseen jaoitukseen. Kunnallisen ja kirkollisen jaoituksen muutokset voidaan päinvastoin kuin aikaisemmin kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain voimaanastuttua käsitellä toisistaan riippumattomina asioina. Tästä huolimatta voi kunnallisen jaoituksen muutoksella olla käytännössä huomattava vaikutus kirkolliseen jaoitukseen. Näin on erittäin suuressa määrin asianlaita nyt esilläolevassa tapauksessa.

Kaupungin ympäristöön syntynyt esikaupunkiasutus jakaantuu, kuten tämän mietinnön alkuosassa on voitu todeta, kirkollisessa suhteessa viiteen seurakuntaan, mitkä ovat Helsingin pitäjän, Espoon, Huopalahden, Oulunkylän ja Kulosaaren seurakunnat.

Helsingin pitäjän seurakunnan alue on v:n 1936 alkuun ollut sama kuin Helsingin maalaiskunnan. Sanotun vuoden alusta on kuitenkin Talin ja Kánalan kylät valtioneuvoston huhtikuun 5 päivänä 1922 ja maaliskuun 15 päivänä 1935 tekemien päätösten nojalla erotettu tästä seurakunnasta ja liitetty Huopalahden seurakuntaan. Helsingin pitäjän seurakunta kuuluu Helsingin ruotsalaiseen rovastikuntaan ja Porvoon hiippakuntaan. V:n 1934 lopussa oli kirkonkirjoihin merkitty asukasluku 15,737. Tämä asukasluku on huomattavasti pienempi kuin henkikirjoitettu asukasluku. Seurakunnan palveluksessa on kirkkoherra, kappalainen ja v:sta 1931 esikaupunkeja varten apulaispappi. Pitäjän vanha kirkko sekä kirkkoherran ja kappalaisen pappila sijaitsevat kirkonkylässä. Apulaispapin asuinpaikka on Malmilla. Seurakunta on myös myöntänyt varat kirkko- ja seurakuntatalon tontin ostoa varten Malmi—Tapanilan esikaupunkialueella ja Helsingin maalaiskunnan valtuusto on päättänyt tähän tarkoitukseen myydä Granhagen-nimiset tilat n.s. Hauptin huvila-alueelta, mutta asia on valituksen johdosta jäänyt keskeneräiseksi. Seurakunta omistaa paitsi kirkkoherran virkatalon ja kappalaisen virkatalon Rekolan lahjoitusmaan ja Lehtisaaren (kts. sivu 157).

Espoon seurakunnan alueeseen kuuluu paitsi Espoon maalaiskuntaa myös Gran-kullan kauppalat. Asukasluku oli kirkonkirjojen mukaan v:n 1934 lopussa 9,530. Seurakunta kuuluu Helsingin ruotsalaiseen rovastikuntaan ja Porvoon hiippakuntaan.

Seurakunnan alueesta on eräitä yksityiskohtaisempia tietoja Leppävaaran liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä (kts. mietintö N:o 14 siv. 62—64).

Huopalahden seurakunnan alue on v:n 1936 alkuun käsittänyt Huopalahden kunnan ja Haagan kauppalan. Sanotun vuoden alusta on siihen, kuten yllä on mainittu, Helsingin pitäjän seurakunnasta liitetty Talin ja Kånanalan kylät. Seurakunta kuuluu Helsingin rovastikuntaan ja Tampereen hiippakuntaan. Asukasluku oli v:n 1934 kirkonkirjojen mukaan vain 2,863. Seurakunnan kirkkoherrantointa hoitaa viransijainen. Seurakunnalla on oma kirkkonsa Haagassa sekä tontti pappilaa varten (kts. mietintö N:o 3 siv. 6). Sensijaan seurakunnalla ei ole omaa hautausmaata.

Oulunkylän seurakunnan alue on sama kuin kunnan. Sen asukasluku oli v:n 1934 kirkonkirjojen mukaan 2,575. Seurakunta kuuluu Helsingin rovastikuntaan ja Tampereen hiippakuntaan. Kirkkoherran tointa hoitaa viransijainen. Jumalanpalvelukset pidetään vuokrahuoneistossa. Omaa hautausmaata ei ole.

Myös Kulosaaren seurakunnan alue on sama kuin maalaiskunnan. Sen kirkonkirjoihin oli v:n 1934 lopussa merkitty 887 henkeä. Seurakunta kuuluu Helsingin ruotsalaiseen rovastikuntaan ja Porvoon hiippakuntaan. Seurakunnalla on oma kirkko ja hautausmaa. Kirkkoherran asunto on kunnan luovuttama.

Kaupungin ympäristön kirkollisia oloja selostettaessa ei voida jättää mainitsematta, että asianomaisten seurakuntien työtä huomattavalla tavalla täydentää erittäinkin yhdistys »Helsingin Pikkukirkkoyhdistys», mutta myös yhdistys »Förbundet för svenskt församlingsarbete i Finland». Edellinen näistä yhdistyksistä perustettiin kaupungin kirkollisten toimihenkilöiden aloitteesta v. 1924 nimenomaan esikaupunkien sielunhoitoa järjestämään. Yhdistyksen aloitteesta, mutta sen perustamien paikallisten kirkonkannatusyhdistysten toimesta on hankittu esikaupunkialueille kirkko- ja seurakuntataloja. Tällä tavoin on aikaansaatu pikkukirkot Leppävaaraan ja Pitäjämäelle Kånanalan kylään, seurakuntatalo Grankullaan, eräaseen huvilaan sisustettu seurakuntatalo Malmilla ja kirkkotontti Tapanilassa. Mainittakoon myös, että Tikkurilassa on rukoushuone, jonka kummankinkieliset N.M.K.Y:t yhdessä omistavat.

On yleisesti tunnettua, että seurakunnalliset olot kaupungin ympäristössä ja erittäinkin Helsingin ja Espoon maalaiskunnissa kauan ovat olleet epätydyttävällä kannalla. Espoon seurakunnan oloja on tarkemmin käsitelty edellämainitussa Leppävaaran erikoisselvityksessä. Kohdistettakoon tässä huomio muihin esikaupunkialueisiin.

Suurimmat epäkohdat vallitsevat Helsingin pitäjän seurakunnan oloissa. Seurakunnan palkkaamat työvoimat ovat riittämättömät tämän laajan ja väkirikkaaksi paisuneen seurakunnan eri osien sielunhoitoon. Kirkon ja kirkkoherranviraston asema kirkonkylässä seurakunnan varsinaisista asutuskeskuksista etäällä vaikeuttaa suuresti lakimääräisten kirkollisten toimitusten, kuten kasteen ja vihkimisten hoitamista. Myös seurakunnan hautausmaan etäinen asema on väestölle hankala ja kallis. Näistä syistä ei ole ollut mahdollista noudattaa muuttokirjoista y.m. marraskuun 28 päivänä 1930 annettua asetusta, vaan ovat seurakunnan alueella asuvat helmikuun 21 päivänä 1931 annetun asetuksen nojalla vapautetut velvollisuudesta tehdä muuttoilmoitus. Suuri määrä esikaupunkien väestöä on edelleen kaupungin seurakuntien kirkonkirjoissa. Tämä on selitys m.m. siihen ilmiöön, että kaupungin ympäristön seurakuntien kirkonkirjoihin merkityn väestön asukasluku on niin huomattavasti pienempi kuin vastavien alueiden hengillekirjoitettu väestö.

Perimmäiset syyt seurakunnallisissa oloissa vallitseviin epäkohtiin ovat samat kuin kunnallisella alalla. Kaupungin ympäristön kaupunkilaistuminen on tuonut Helsingin pitäjän vanhaan seurakuntaan väestöainesta, joka on seurakunnan vanhalle maanviljelijäväestölle ja myös sen viranomaisille vierasta. Seurakunnallisella alalla ei tämä uusi väestöainos ole pyrkinyt samanlaiseen valta-asemaan kuin kunnallishallinnossa. Myöskin kielelliset vastakohdat vanhan ja uuden väestöainoksen välillä ovat olleet esteenä seurakuntatyön pitämiseksi kehityksen tasalla. Toiselta puolen

eivät myöskään kaupungin kirkolliset viranomaiset ole muodollisista syistä voineet ulottaa toimintaansa näihin kaupunkiseurakuntien alueitten ulkopuolella oleviin seutuihin. Samoin kuin kunnallishallinnon alalla on näitten seutujen väestö, vaikka se kuuluukin kaupungin talouspiiriin, myös kirkollisen hallinnon alalla jäänyt osattomaksi niistä varoista, joita varsinaiset kaupunkiseurakunnat kokoovat kaupungin talouspiirin verotuspohjan kantaosaan kohdistuvalla verotuksella. Tällä alalla kaivataan samanlaista verorasituksen tasoitusta esikaupunkialueiden hyväksi kuin kunnallissellakin alalla.

Kysymys Helsingin pitäjän seurakunnan jakamisesta on myös joitakin vuosia ollut vireillä. Piispantarkastuksessa, joka pidettiin toukokuussa 1929, määräsi Porvoon hiippakunnan piispa, että seurakunnan oli asetettava komitea tekemään ehdotusta seurakunnan jakamisesta. Saman vuoden lopussa asetettiin komitea, mutta komitea ei liene aloittanut varsinaista työskentelyään. Seurakunnan jakokysymyksen käsittelyyn ei lopulta voidakaan ryhtyä, ennenkuin kunnallinen jaoituskysymys ensin on ratkaistu tai ainakin pääkohdiltaan on selvä. Yhtä vähän kuin Helsingin maalaiskunnan oloissa vallitsevia epäkohtia voidaan poistaa muodostamalla eri esikaupunkialueet itsenäisiksi kunniksi, on mahdollista jakamalla Helsingin pitäjän seurakunta useisiin itsenäisiin seurakuntiin tyydyttävällä tavalla järjestää uudestaan tähän seurakuntaan kuuluvien esikaupunkien seurakunnallisia oloja.

Tehtävät muutokset kaupungin ympäristön kirkolliseen jaoitukseen eivät kuitenkaan rajoitu vain tässä puheenaolleeseen Helsingin pitäjän seurakuntaan eikä myöskään Espoon seurakuntaan, jota kysymystä, kuten sanottu, käsitellään Leppävaaran liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä. Myöskin täällä olevien pienten esikaupunki-seurakuntien oloissa on korjausta vaativia epäkohtia.

Mitä viimeksimainittujen seurakuntien oloihin tulee, niin on ensinnäkin huomautettava, että Huopalahden seurakunnan alue on kuten kunnallinenkin sangen hajanainen. Erittäinkin Lauttasaaren asukkaitten kannalta on kirkollisten toimitusten hoitaminen Haagan kauppalassa sijaitsevassa kirkkoherranvirastossa hankalaa. Kaikkiin näihin seurakuntiin nähden, siis Huopalahden, Oulunkylän ja Kulosaaren seurakuntiin nähden, on huomautettava, että ne ovat jääneet liian pieniksi ja taloudellisesti heikoiksi. Tämä lienee myös syynä siihen, etteivät näistä kunnista kaksi, nimittäin Huopalahden ja Oulunkylän seurakunnat, ole jaksaneet palkata vakinaista kirkkoherraa. Se, että Kulosaaren seurakunta on voinut tämän tehdä, johtuu osin siitä, että tointa on pidetty sivutoimenluontoisena, osin siitä, että kunta, jonka väestö yleensäkin on varakkaampaa kuin muitten tässä puheenaolevien kuntien, alusta alkaen on tukenut ja edelleen vuosittain rahallisesti tukee seurakuntaa (kts. mietintö N:o 5 sivu 22). Kun Kulosaaren maalaiskunta on liitetty kaupunkiin, kadottanee seurakunta tämän tukensa, ja osoittautuneen silloin, että Kulosaaren seurakunta joutuu samaan heikkoon taloudelliseen asemaan kun muut tässä mainitut pienet seurakunnat. Siihen aikaan, kun nämä seurakunnat perustettiin, edellytettiin, että ne kasvaisivat nopeammin kuin on tapahtunut. Myös on otettava huomioon, että ne oikeastaan perustettiin muita kuin seurakunnallisia näkökohtia silmälläpitäen, nimittäin senvuoksi, että asianomaiset Helsingin maalaiskunnan osat voisivat tätä tietä päästä itsenäisiksi kunniksi, ja tämä vaikutti osaltaan myös seurakunnan alueitten määrittelyyn.

Kunnallisen jaoituksen muuttamista valmistelevan selvitysmiehen asiana ei ole tehdä ehdotusta siitä, miten kirkollinen jaoitus on muutettava kunnallisen jaoituksen muutoksen yhteydessä tai sen jälkeen. Selvitysmiehen tehtävänä on ainoastaan ilmoittaa käsityksensä siitä, aiheuttaako kunnallisen jaoituksen muutos myös kirkolliseen jaoitukseen muutoksia. Muutosten tekeminen jälkimmäiseen jaoitukseen jää asianomaisten viranomaisten erillisen aloitteen varaan.

Samalla kun selvitysmies tämän johdosta käsityksensä ilmoittaa, että myöskin kirkollinen jaoitus kaupungin ympäristössä vaatii uudestaanjärjestelyä, haluaa selvitysmies esittää eräitä viittauksia siitä, millä tavoin kirkollinen jaoitus olisi uudestaan jär-

jestettävä niitten olojen pohjalla, mitkä syntyvät, kun selvitysmiehen ehdottamat muutokset kunnalliseen jaoitukseen on toteutettu.

Alueeltaan riittävän keskitettyjä ja määrättyjen paikallisten harrastusten pohjalle rakennettuja seurakuntia tuskin toistaiseksi voidaan muodostaa, jos ehdottomana vaatimuksena pidetään, että uusien seurakuntien tulee olla yksikielisiä. Jos tästä vaatimuksesta olisi lähdettävä, olisi pakko liittää kaupunkia lähinnä olevat alueet, siis nykyiset Huopalahden, Oulunkylän ja Kulosaaren seurakunnat kaupungin lähimpiin yksikielisiin seurakuntiin, ja muodostaa etäämpänä olevat kaupunkiin liitettävät alueet, käytännöllisesti katsoen tässä selvityksessä Pakinkylän ja Malmi-Tapanilan liitosalueiksi kutsutut osat Helsingin pitäjän seurakuntaan, kahdeksi seurakunnaksi, suomenkieliseksi ja ruotsinkieliseksi, joilla on samat alueet. Seurakunnat tulisivat kuitenkin tällä tavoin pinta-alaltaan niin laajoiksi, että sekä sielunhoito että kirkollisten toimitusten hoito joutuisi kärsimään. Sitäpaitsi olisi nykyiset pienet esikaupunki-seurakunnat lakkautettava, mikä joka tapauksessa eräissä suhteissa olisi taka-askel.

Edellyttäen, että seurakuntajakoa ei tarvitsisi suunnitella kielellisellä pohjalla, olisi mahdollista nykyistä seurakuntajakoa kehittämällä päästä verrattain tyydyttävään tuloksiin.

Nykyisiä Huopalahden, Oulunkylän ja Kulosaaren seurakuntia, jotka kaikissa oloissa kunnallisen jaoituksen uudistuksen voimaanastuttua muodostuvat kaupunki-seurakunniksi, voitaisiin laajentaa käsittämään ne naapurialueet, mitkä myös tulevat kuulumaan kaupunkiin.

Huopalahden seurakuntaan nähden on jo otettu tärkeä askel tähän suuntaan senkautta, että Talin kylä on liitetty tähän seurakuntaan. Koska Känalan kylä ei selvitysmiehen ehdotuksen mukaan tulisi kuulumaan kaupunkiin, ei tämä kylä voisi jäädä pysyväisesti tähän seurakuntaan, vaan olisi se Suur-Huopalahden kauppalaan kuuluvana siirrettävä edempänä mainittavaan Leppävaaran-Grankullan seurakuntaan. Huopalahden seurakuntaan olisi sensijaan liitettävä se osa Kårbölen kylää, mikä ehdotetaan liitettäväksi kaupunkiin. Tästä seurakunnasta olisi toisaalta erotettava Lauttasaari ja liitettävä se kaupungin lähimpiin yksikielisiin seurakuntiin, mitkä siksi kunnes nykyisen kaupungin sisäinen seurakuntajako mahdollisesti on uudistettu, olisivat Helsingin pohjoinen suomalainen ja Helsingin pohjoinen ruotsalainen seurakunta. Samoin olisi meneteltävä Hagalundin alueeseen nähden. Lauttasaaren sillan valmistuttua on Lauttasaaren ja Hagalundin asukkailla hyvät liikenneyhteydet kaupunkiin ja mainittujen kaupunkiseurakuntien kirkkoherranvirastoihin. Samoin voitaisiin myös menetellä Pasilan alueeseen nähden.

Oulunkylän seurakunta voitaisiin laajentaa käsittämään sen kanssa myös nyttemmin hyvässä liikenneyhteydessä olevan Pakinkylän liitosalueen eli Pakinkylän, Tuomarinkylän, Tombackan ja Nackbölen, mitkä alueet myös liitetään kaupunkiin. Sijoittamalla näin laajennetun seurakunnan kirkko Oulunkylän pohjoisosaan lähelle Pakinkylän rajaa, aikaansaataisiin tällä tavoin keskitetty ja sekä Oulunkylän että Pakinkylän asukkaitten tarpeita hyvin tyydyttävä seurakunta-alue.

Laajentamalla taas Kulosaaren seurakuntaa käsittämään sen itäpuolella olevat kaupunkiin liitettävät alueet, t.s. Herttuniemen liitosalueen kokonaisuudessaan, Itäisen saariston liitosalueesta muut osat paitsi Santahaminan ja Västersundomin liitosalueesta kaupunkiin liitettävät osat eli Mellunkylän, Västersundomin ja Nordsjön kylät, saataisiin nykyisen Helsingin pitäjän seurakunnan itäisten osien seurakuntasia niinkään tyydyttävällä tavalla järjestetyksi. Mainittujen alueiden väestön liikenneyhteydet kaupunkiin käyvät nyttemmin Porvoon uuden maantien valmistuttua Kulosaaren kautta.

Mitä Santahaminaan tulee, niin on sen liittämisestä Helsingin eteläiseen suomalaiseen ja Helsingin eteläiseen ruotsalaiseen seurakuntaan jo olemassa valtioneuvoston joulukuun 22 päivänä 1928 antama päätös, vaikka päätöstä ei vielä ole voitu toimeenpanna. Samaan asemaan kuin Santahamina olisi asetettava Mjölön saaret.

Kaupunkiin liitettävistä alueista jäisivät tällä tavoin laajennettujen nykyisten seurakuntien ulkopuolelle vain ne osat Helsingin pitäjän seurakuntaa, mitkä muodostavat Malmi—Tapanilan liitosalueen. Tästä alueesta olisi muodostettava uusi seurakunta, Malmi—Tapanilan seurakunta. Siinä tapauksessa, että Pukinmäen esikaupungin väestö, kuten on kuulunut, jyrkästi vastustaisi tämän esikaupungin lukeamista samaan seurakuntaan, johon naapuriesikaupungit Malmi ja Tapanila kuuluvat, voisi ajatella Pukinmäen liittämistä Oulunkylän seurakuntaan, vaikkakin maantieteellisesti selvän seurakuntarajan vetäminen Pukinmäen ja Malmin asutusten väliin kohtaa vaikeuksia samoista syistä kuin kuntarajan vetäminen (kts. mietintö N:o 8 sivu 47). Ajateltavissa myös on, että tämän liitosalueen eteläinen osa, Viikinkylä, luettaisiin nykyisen kaupungin lähimpiin seurakuntiin, siis Sörnäisten suomenkieliseen ja Sörnäisten ruotsinkieliseen seurakuntaan. Sekään mahdollisuus ei tähän alueeseen nähden ole jätettävä mainitsematta, että Malmi-Tapanilan alueesta sen verrattain suuren asukasluvun vuoksi muodostettaisiin kaksi seurakuntaa kielellisellä pohjalla, toinen suomalainen ja toinen ruotsalainen.

Kaupunkiin liitettävien alueiden ulkopuolelle jäävä Tikkurilan maalaiskunta ja supistettu Helsingin maalaiskunta täytyisi ainakin toistaiseksi pitää yhtenä seurakuntana, joka jäisi kantamaan Helsingin pitäjän seurakunnan vanhaa nimeä. Suotavaa tosin olisi, että nämä väestöainekseltaan erilaiset kunnat voitaisiin myös seurakunnallisesti erottaa toisistaan, jolloin olisi syntynyt uusi esikaupunkiseurakunta supistetun Helsingin pitäjän seurakunnan saadessa maanviljelijäväestön oman seurakunnan luonteen, mutta tällainen jako ei toistaiseksi ole taloudellisesti mahdollista. Kumpikin seurakunta jäisi taloudellisesti liian heikoksi. Siltäkin kannalta voidaan puolustaa yhteistä seurakuntaa, että siten voidaan välttää erimielisyydet Tikkurilan alueelle jäävän Rekolan lahjoitusmaan hallinnosta ja tuloista.

Mitä Espoon seurakunnan jakamiseen tulee, niin on selvitysmies Leppävaaran liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä siellä esittämillään perusteilla lausunut sen käsityksen, että itäiset osat tätä seurakuntaa olisi erotettava uudeksi seurakunnaksi, joka käsittäisi Suur-Haapalahden kauppalan ja laajennetun Grankullan kauppalan.

Näin suunniteltujen seurakuntien asukasluku ja taloudellinen pohja, kunnallisten veroäyrien lukumäärässä ilmaistuna, olisi v:n 1933 olojen pohjalla pääpiirteissään seuraava:

	<i>Asukkaita</i>	<i>Veroäyriä</i>
Huopalahti		
Huopalahden kunta ilman Lauttasaarta ja Pasilaa ...	1,159	173,497
Haagan kauppala	2,653	136,186
Talin ja Kánalan kylät	541	33,595
Yhteensä	4,353	343,278
Oulunkylä		
Oulunkylän kunta	3,373	212,496
Pakinkylän liitosalue	1,678	60,708
Yhteensä	5,051	273,204
Kulosaari		
Kulosaaren kunta	1,158	172,931
Herttuaniemen liitosalue	554	46,385
Itäisen saariston liitosalue ilman Santahaminaa	n. 330	n. 25,000
Osa Västersundomin liitosaluetta	510	22,554
Yhteensä	2,552	266,870

Malmi—Tapanila	11,441	490,572
Supistettu Helsingin pitjä		
Tikkurila	2,803	143,859
Sottungsby ja Håkansböle	355	9,581
Supistettu Helsingin maalaiskunta	n. 2,500	84,445
	Yhteensä	5,658 237,885
Leppävaara—Grankulla		
Suur-Haapalahti	n. 4,600	158,554
Grankulla	2,789	n. 200,000
	Yhteensä	7,389 n. 358,554
Supistettu Espoo	n. 5,900	n. 190,000

Edelläesitetyt laskelmat osoittavat, että tässä hahmoitellut seurakunnat asukaslukunsa puolesta tulisivat riittävän suuriksi ja taloudellisen pohjansa puolesta joka tapauksessa vakavammiksi kuin nykyiset pienet esikaupunkiseurakunnat. Selvitysmies edellyttää kuitenkin, että uudet kaupunkiseurakunnat, siis Huopalahden, Oulunkylän, Kulosaaren ja Malmi—Tapanilan seurakunnat asetetaan samaan asemaan kuin muut kaupungin seurakunnat, t.s. että niillä on kaupungin vanhojen seurakuntien kanssa yhteinen talous. Vaikka nämä uudet kaupunkiseurakunnat omilla verotuloillaan yleensä voivatkin kustantaa kirkkoherran palkkauksen ja juoksevat toimistomenot, ei niillä seurakunnilla, joilla ei vielä ole omaa kirkkoa, ilmeisesti pitkiin aikoihin riittäisi varoja omien kirkkojen kustantamiseen. Tätä silmälläpitäen on välttämätöntä kirkollisenkin hallinnon alalla aikaansaada sellainen verorasituksen tasoitus seurakuntien välillä, johon edellä on viitattu ja joka on tärkeimpiä perusteita ehdotetuille muutoksille kunnalliseen jaoitukseen. Kirkollisen hallinnon alalla on syytä antaa niille eettisille ja yhteiskunnallisille näkökohdille, joilla verorasituksen tasoitusta perustellaan, vieläkin ratkaisevampi merkitys kuin kunnallishallinnon alalla. Seurakunnallisen verorasituksen tasoittaminen toteutetaan käytännössä parhaiten liittämällä puheenaolevat esikaupunkiseurakunnat kaupungin vanhojen seurakuntien yhteiseen talouteen.

Voidaan pitää selvänä, että kysymystä kaupungin ympäristön kirkollisen jaoituksen uudestaanjärjestämisestä ei voida viedä eteenpäin sen alotteen varassa, joka nyt on olemassa. Helsingin pitäjän seurakunnan viranomaiset, joita on moitittu siitä, että asiaa ei valmistella, ovat lopulta syyttömiä siihen, ettei asia ole edistynyt. Tehtävää ei voida ratkaista sillä pohjalla, että kysymys rajoitetaan vain Helsingin pitäjän seurakuntaa koskeväksi. Kysymyksen painopiste on siinä, miten seurakunnalliset olot ovat järjestettävät niillä esikaupunkialueilla, jotka tullaan liittämään kaupunkiin. Kunnallisen liitoksen voimaantulua muodostuu kysymys senvuoksi kaupungin kirkollisia viranomaisia mitä lähemmin koskeväksi. Kuten edellä on osoitettu, täytyy myös Huopalahden, Oulunkylän ja Kulosaaren seurakunnat vetää uudestaanjärjestelyjen piiriin. Myös Espoon seurakunnan oloihin nämä toimenpiteet vaikuttavat. Kun vielä ottaa huomioon, että uudestaanjärjestelyjen alaiseksi joutuvista seurakunnista osa kuuluu Helsingin rovastikuntaan ja Tampereen hiippakuntaan, osa Helsingin ruotsalaiseen rovastikuntaan ja Porvoon hiippakuntaan, havaitaan, että asiassa on tarpeen keskitetympi valmistelu kuin se, minkä jonkin erillisen seurakunnan viranomaiset voivat aikaansaada.

Asian laajakantoisuuteen ja monimutkaisuuteen katsoen olisi ilmeisesti tarkoituksenmukaisinta keskittää asian alkuvalmistelu joko siten, että asiaa valmistelemaan asetetaan komitea, jonka kokoonpanoa määrättäessä pidetään silmällä sitä, että komi-

teassa on eri seurakuntien olojen tuntemusta, tai siten, että ehdotuksen tekeminen annetaan yhden asiantuntevan henkilön tehtäväksi. Kirkkolain 15 §:n mukaan kuuluu alotteenteko kirkollisen jaoituksen muuttamista koskevilla asioilla asianomaiselle seurakunnalle, piispalle tai tuomiokapitulille. Kun esilläoleva asia, kuten on huomautettu, mitä läheisimmin koskee kaupunkiseurakuntain vastaisia oloja ja kun selvitystyö ei ole suoritettavissa kustannuksitta, olisi suotavaa, että Helsingin kaupunkiseurakuntien kirkkovaltuusto ottaisi omakseen asian uuden valmistelun ja aikanaan tekisi asiasta kirkkolain edellyttämän virallisen alotteen.

Selvitysmies esittää näin ollen kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain 29 §:n 2 mom:n edellyttämänä lausuntonaan, että ehdotetuista muutoksista kunnalliseen jaoitukseen on aiheutuva muutoksia myös kirkolliseen jaoitukseen, mutta että kirkollisen jaoituksen muuttamisesta ei ole mahdollista tehdä päätöstä kunnallisen jaoituksen muuttamista koskevien päätösten yhteydessä, vaan on asiassa jäätävä odottamaan eri aloitetta.

2. HALLINNOLLISEEN JAOITUKSEEN TEHTÄVÄT MUUTOKSET.

Jaoitusmuutosten yleisissä perusteluissa on jo osoitettu, että tärkeät yleiset edut vaativat muutoksia myös kaupungin ympäristön hallinnolliseen jaoitukseen. Erittäinkin on kaupungin poliisipiirin laajentaminen ainakin kaupungin lähimpiä esikaupunkialueita käsittäväksi osoittautunut tarpeelliseksi.

Maan hallinnollisesta jaoituksesta voimassaolevien säännösten mukaan muodostaa kaupunkikunta yleensä oman hallintopiirinsä. Tämän mukaisesti on alue, joka liitetään kaupunkikuntaan, myös erotettava maaseudun hallintopiireistä, kihlakunnista ja nimismiespiireistä. Ainoastaan henkikirjoitukseen nähden kuuluvat kaupungit, ellei siitä ole toisin määrätty, kihlakuntien hallinnon alaan. Vakaantunut käytäntö myös on, että kaupunkiin kunnallisessa suhteessa liitettävät alueet aina myös hallinnollisessa suhteessa liitetään kaupunkiin. Niiden kaupungin ympäristön alueiden liittäminen hallinnollisessa suhteessa kaupunkiin, jotka selvitysmies ehdottaa liitettäväksi kunnallisessa suhteessa kaupunkiin, ei siten kaipaa erikoisperustelua.

Ehdotus on, että kaikki alueet, mitkä kunnallisessa suhteessa liitetään kaupunkiin, myös hallinnollisessa suhteessa liitetään kaupunkiin.

Kaupunkiin hallinnollisessa suhteessa liitettävät alueet muodostavat nykyään Helsingin kihlakuntaan kuuluvat Huopalahden ja Malmin nimismiespiirit. Huopalahden nimismiespiiristä jää kaupunkiin liitettävien alueiden ulkopuolelle vain Känalan kylä ja se osa Kårbölen kylää, mikä jäisi supistettuun Helsingin maalaiskuntaan. Kun Känalan kylä ehdotetaan liitettäväksi Suur-Haapalahden kauppalaan, siirtyisi se siten Espoon nimismiespiiriin. Kårbölen kylän sanottu osa taas joutuisi samaan nimismiespiiriin kuin muu supistettu Helsingin maalaiskunta. Huopalahden ja Malmin nimismiespiirit on senvuoksi lakkautettava.

Mitä tulee perustettavaksi ehdotetun Tikkurilan maalaiskunnan asemaan hallinnollisessa jaoituksessa, niin voidaan tämä kunta edelleen jättää Helsingin nimismiespiiriin. Kun supistettu Helsingin maalaiskunta myös voi jäädä tähän nimismiespiiriin, säilyisi Helsingin nimismiespiiri melkein muuttumattomana. Piirin rajoihin tapahtuisi ainoastaan sellaiset muutokset, että Keravanjoen eteläpuolella oleva osa Tikkurilan kylää ja saman joen itäpuolella olevat osat kirkonkylää kaupunkiin liitettävänä jäisivät piirin ulkopuolelle ja siihen tulisi lisää supistettuun Helsingin maalaiskuntaan liitettävä osa Kårbölen kylää. Päätös tarvitaan näin ollen Tikkurilan maalaiskuntaan nähden vain siitä, että tämä uusi kunta hallinnollisesti on kuuluva Helsingin kihlakuntaan ja Helsingin nimismiespiiriin.

Suur-Haapalahden kauppalaan nähden ehdotetaan Leppävaaran liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä (mietintö N:o 14 sivu 73), että se toistaiseksi jätettäisiin

Lohjan kihlakuntaan ja Espoon nimismiespiiriin. Kihlakunnan ja nimismiespiirin rajoihin aiheutuisi muutos ainoastaan sikäli, että Hagalundin alue kaupunkiin liitettävänä jäisi näitten ulkopuolelle ja että Kánalan kylä tulisi niihin lisää. Kánalan liittäminen Suur-Haapalahden merkitsee siten Helsingin ja Lohjan kihlakuntien välisen rajan vähäistä muutosta.

Selvitysmies näin ollen ehdottaa senlisäksi, mitä edellä on ehdotettu kaupunkiin liitettävistä alueista, että uusi Tikkurilan maalaiskunta määrätään hallinnollisessa suhteessa kuulumaan Helsingin kihlakuntaan ja Helsingin nimismiespiiriin ja uusi Suur-Haapalahden kauppala Lohjan kihlakuntaan ja Espoon nimismiespiiriin.

3. MUUTOKSET OIKEUDELLISEEN JAOITUKSEEN.

Samoin kuin hallinnollisessa jaoituksessa on maan oikeudellisen jaoituksen alalla vallalla periaate, että kaupunkien kunnalliset alueet muodostavat kaupunkien tuomioistuinten, raastuvanoikeuksien tuomiopiirin. Alue, joka maalaiskunnasta tai kauppalaista liitetään kaupunkiin kunnallisessa suhteessa, on tämän vuoksi myös siirrettävä oikeudellisessa suhteessa asianomaisesta tuomiokunnasta kaupungin raastuvanoikeuden tuomiopiiriin. Jaoitusmuutosten yleisissä perusteluissa on aikaisemmin viitattu niihin yleisiin syihin, mitkä tekevät Helsingin tuomiokunnan jakamisen välttämättömäksi. Ehdotusta, että ne alueet, mitkä kunnallisessa ja hallinnollisessa suhteessa liitetään kaupunkiin, myös ovat liitettävät kaupunkiin oikeudellisessa suhteessa, ei näin ollen ole tarpeellista tässä sen pitemmältä perustella.

Uusi Tikkurilan maalaiskunta, joka osana Helsingin maalaiskuntaa on kuulunut Helsingin tuomiokunnan Helsingin pitäjän, Haagan kauppalan, Brändön huvilakaupungin sekä Oulunkylän ja Huopalahden kuntain käräjäkuntaan, voi edelleen jäädä kuulumaan tähän tuomiokuntaan. Yhdessä supistetun Helsingin maalaiskunnan kanssa se voi muodostaa Helsingin pitäjän ja Tikkurilan käräjäkunnan. Ehdotus käy asiallisesti yhteen sen ehdotuksen kanssa, minkä aikaisemmin mainittu valtioneuvoston huhtikuun 4 päivänä 1935 asettama komitea, joka on valmistellut kysymystä suurimpien tuomiokuntain jakamisesta, on esittänyt. Komitea, jolle ei ehdotus Tikkurilan maalaiskunnan perustamisesta ollut tunnettu, kutsuu vastaavaa käräjäkuntaa vain Helsingin pitäjän käräjäkunnaksi. Eroavaisuus näitten ehdotusten välillä rajoittuu siten vain käräjäkunnan nimikysymykseen. Käräjäkunnan alue tulisi olemaan sama kuin Helsingin nimismiespiiriin.

Suur-Haapalahden kauppalan perustaminen aiheuttaa sikäli muutoksen Helsingin tuomiokunnan Espoon pitäjän ja Grankullan kauppalan käräjäkunnan rajoihin, että Kánalan kylä siirtyy Helsingin pitäjän y.m. kuntain käräjäkunnasta tähän käräjäkuntaan. Myöskin on käräjäkunnan nimeä täydennettävä niin, että se tulee olemaan Espoon pitäjän sekä Grankullan ja Suur-Haapalahden kauppala- ja käräjäkunta. Ehdotus on asiallisesti sama kuin edellämämainitun valtioneuvoston komitean, jonka ehdotus on, että vastaavaa käräjäkuntaa kutsuttaisiin vain Espoon pitäjän ja Grankullan kauppala- ja käräjäkunnaksi. Käräjäkunnasta jäisi kuitenkin pois Hagalundin alue siinä tapauksessa, että tämä liitetään kaupunkiin.

Selvitysmies ehdottaa näinollen päätettäväksi, että kaupunkiin kunnallisessa ja hallinnollisessa suhteessa liitettävät alueet myös oikeudellisessa suhteessa liitetään kaupunkiin; että uusi Tikkurilan maalaiskunta luetaan oikeudellisessa suhteessa Helsingin tuomiokuntaan; että Helsingin pitäjän, Haagan kauppalan, Brändön huvilakaupungin sekä Oulunkylän ja Kulosaaren kuntain käräjäkunnan nimi muutetaan Helsingin pitäjän ja Tikkurilan kunnan käräjäkunnaksi; että Tikkurilan maalaiskunta luetaan tähän käräjäkuntaan; että uusi Suur-Haapalahden kauppala luetaan oikeudellisessa suhteessa Helsingin tuomiokuntaan; että Espoon ja Grankullan käräjäkunnan nimi muutetaan Espoon, Grankullan ja Suur-Haapalahden käräjäkunnaksi sekä että Suur-Haapalahden kauppala luetaan tähän käräjäkuntaan.

4. TAAJAVÄKISTEN YHDYSKUNTAJEN LAKKAUTTAMINEN.

Taajaväkisistä maalaisyhdyskunnista toukokuun 22 päivänä 1931 annetun lain 13 §:n mukaan määrää valtioneuvosto, milloin tarpeelliseksi havaitsee, taajaväkisen maalaisyhdyskunnan lakkauttamisesta. Kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain 35 §:n mukaan on taas, jos taajaväkinen yhdyskunta kunnallisen jaoituksen muutoksen yhteydessä hajoitetaan, toimitettava välinselvitys samoissa tapauksissa ja samoja perusteita noudattaen kuin kunnallisen jaoituksen muuttuessa.

Sellainen taajaväkinen yhdyskunta, joita näitä yhdyskuntia koskevassa laissa tarkoitetaan, voi olla ainoastaan maalaiskunnassa. On näin ollen pitemmittä perusteluita selvää, että ne taajaväkiset yhdyskunnat, joitten toiminta-alue on kaupunkiin liitettävillä tai kauppalaksi muodostettavilla alueilla, on lakkautettava näitten jaoitusmuutosten voimaantullessa. Sanotussa laissa olevan säännöksen johdosta lienee valtioneuvoston tästä päätettävä.

Siinä asemassa, että lakkauttaminen käy välttämättömäksi kunnan luonteen muuttumisen vuoksi, ovat kaikki muut kaupungin ympäristössä olevat taajaväkiset yhdyskunnat, paitsi Tikkurilan taajaväkinen yhdyskunta. Selvitysmies ehdottaa kuitenkin muista syistä, että tämäkin yhdyskunta lakkautetaan.

Tikkurilan liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä (mietintö N:o 12 siv. 30) on selvitysmies tarkemmin perustellut käsitystään, että Tikkurilan taajaväkisellä yhdyskunnalla, joka ei ole edes järjestäytynyt, ei ole menestyksellisen toiminnan mahdollisuuksia. Yhdyskunnan alue on liian laaja ja käsittää kaksi asutuskeskusta, Tikkurilan ja Rekolan, joilla kaukana toisistaan sijaiten ei ole sellaisia yhteisiä etuja ja harrastuksia, joille yhdyskunnan toiminta voitaisiin perustaa. Rakennustoiminnan johto ja valvonta voidaan toistaiseksi perustaa asemakaavalain säännöksiin rakentamisesta maaseudulla, jossa suhteessa jo eräisiin valmistaviin toimenpiteisiin on ryhdytty. Siinä tapauksessa, että selvitysmiehen ehdotus tämän yhdyskunnan lakkauttamisesta hyväksytään, olisi maaherran kuitenkin huolehdittava siitä, että se rakennuskielto, joka tämän yhdyskunnan alueella nykyään on voimassa asemakaavalain 60 §:n 1 mom:n perusteella, saatettaisiin voimaan saman pykälän 2 mom:n määräämällä tavalla.

Lakkautettavista yhdyskunnista on ainoastaan Lauttasaaren, Munkkiniemen, Pakinkylän ja Albergan taajaväkisillä yhdyskunnilla omaisuutta, mikä voi aiheuttaa taloudelliseen välinselvittelyyn verrattavia toimenpiteitä. Näistä on ainoastaan Lauttasaaren ja Munkkiniemen taajaväkisten yhdyskuntain omaisuudella arvo, jolla on käytännöllistä merkitystä. Lauttasaaren yhdyskunnalla on vain rahavaroja, v:n 1934 tilinpäätöksen mukaan Smk. 155,966: 91 (kts. mietintö N:o 2 sivut 19—20). Munkkiniemen yhdyskunnalla on paitsi rahavaroja myös kiinteistö, nimittäin paloasema, jonka arvo on 545,000 markkaa, vaikka se v:n 1934 tilinpäätökseen on merkitty 384,400 markan arvoiseksi. Yhdyskunnan koko omaisuuden arvo oli saman tilinpäätöksen mukaan Smk. 638,103: 80, mutta kun yhdyskunnalla on velkoja, saman tilinpäätöksen mukaan Smk. 267,727: 31, oli yhdyskunnan netto-omaisuuden arvo kirjojen mukaan Smk. 370,376: 49 (kts. mietintö N:o 2 sivut 20—21 ja 26). Muitten yhdyskuntain varat ovat vain vähäisiä rahoitusvaroja (kts. mietinnöt N:o 7 sivut 10—11 ja mietintö N:o 14 sivu 16—17).

Sen johdosta, että kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain sanotun 35 §:n mukaan lakkautettavan taajaväkisen yhdyskunnan omaisuuteen nähden on meneteltävä samalla tavoin kuin lakkautettavaan kuntaan nähden on tapahtuva, ja koska saman lain 10 §:n 3) kohdan mukaan kokonaisliitoksessa kunnan varat ja vastuu sen sitoumuksista siirtyvät lisätylle tai vastamuodostetulle kunnalle, on ainoa mahdollinen menettely tässä tapauksessa se, että taajaväkisen yhdyskunnan varat ja velat siirretään sille kunnalle, johon asianomainen yhdyskunta liitetään. Näin ollen olisi päätettävä, että Munkkiniemen, Lauttasaaren ja Pakinkylän taajaväkisten yhdys-

kuntain varat ja velat joutuvat kaupungille ja Albergan yhdyskunnan varat ja velat Suur-Haapalahden kauppialalle. Mikäli muilla taajaväkisillä yhdyskunnilla lakkauttamispäätöksen voimaantullessa osoittautuisi olevan varoja tai velkoja, olisi näihin nähden meneteltävä vastaavalla tavalla.

Lakkautettavat taajaväkiset yhdyskunnat ovat seuraavat: Helsingin maalaiskunnassa Malmi—Tapanilan, Tikkurilan, Pakinkylän, Pitäjänmäen, Pukinmäen, Herttuaniemen, Kulomaan, Puodinkylän ja Degerön taajaväkiset yhdyskunnat, Espoon maalaiskunnassa Albergan taajaväkinen yhdyskunta, Huopalahden kunnassa Munkkiniemen ja Lauttasaaren taajaväkiset yhdyskunnat, Oulunkylän maalaiskunnassa Oulunkylän taajaväkinen yhdyskunta ja Kulosaaren maalaiskunnassa Kulosaaren Huvilakaupunki-niminen yhdyskunta.

5. ERINÄISTEN JÄRJESTYSSÄÄNTÖJEN KUMOAMINEN.

Useinmainitun kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain 11 §:ssä säädetään seuraavaa: »Jos kunnassa, jota jaoitusmuutos koskee, on annettu kunnallisia sääntöjä siveellisyyden, terveydenhoidon, järjestyksen ja turvallisuuden edistämiseksi taikka rakennusoloista tahti palo- ja satamalaitoksista taikka muista kunnallisista oloista, jääkööt nämä säännöt, ellei muutoksen yhteydessä ole toisin määrätty, tämän voimaantullessa soveltuviin kohdoin noudatettaviksi samalla alueella kuin ennen, kunnes niiden kumoamisesta tai muuttamisesta on lainmukaisessa järjestyksessä päätös tehty».

Tämän johdosta käy välttämättömäksi myös tarkastaa, mitkä sellaiset säännöt, joita pykälä tarkoittaa, ehdotettujen jaoitusmuutosten yhteydessä on kumottava ja mitkä mahdollisesti voidaan jättää toistaiseksi voimaan. Sanottu lainkohta voi tarkoittaa ainoastaan järjestyksellisiä määräyksiä. Sellaiset säännökset, jotka koskevat hallinnon järjestysmuotoa, myöskin ne, mitkä mahdollisesti sisältyvät järjestyssääntöihin, eivät voi olla tämän säännöksen alaisia. Sama koskee sellaisia ohjesääntöjen luonteisia määräyksiä kuin kansakoulujen ja köyhäinhoidon ohjesääntöjä ja näihin liittyviä määräyksiä.

Kutakin liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä on yksityiskohtaisesti mainittu, mitkä järjestyssäännöt kullakin liitosalueella ovat voimassa. Myöskin on siellä lyhyesti selostettu niitä järjestyssääntöjen kohtia, joissa käytännöllisesti tärkeitä eroavaisuuksia näitten järjestyssääntöjen ja vastaavien kaupungissa voimassa olevien järjestyssääntöjen välillä on olemassa.

Seuraavat järjestyssäännöt ovat nykyään kaupunkiin liitettävillä alueilla voimassa:

Poliisijärjestyksen alaan kuuluvia sääntöjä:

Munkkiniemen taajaväkisen yhdyskunnan järjestyssääntö, vahvistettu heinäkuun 20 päivänä 1917.

Haagan taajaväkisen yhdyskunnan järjestyssääntö, vahvistettu joulukuun 18 päivänä 1916.

Malmi—Tapanilan taajaväkisen yhdyskunnan järjestyssääntö, vahvistettu maaliskuun 20 päivänä 1930.

Terveydenhoitojärjestyksiä:

Munkkiniemen taajaväkisen yhdyskunnan terveydenhoitojärjestys, vahvistettu helmikuun 2 päivänä 1933.

Haagan kauppialan terveydenhoitojärjestys, vahvistettu lokakuun 31 päivänä 1933.

Oulunkylän maalaiskunnan terveydenhoitojärjestys, vahvistettu helmikuun 10 päivänä 1925.

Kulosaaren maalaiskunnan terveydenhoitojärjestys, vahvistettu kesäkuun 27 päivänä 1930.

Pitäjänmäen taajaväkisen yhdyskunnan terveydenhoitojärjestys, vahvistettu maaliskuun 18 päivänä 1917.

Pakinkylän taajaväkisen yhdyskunnan terveydenhoitojärjestys, vahvistettu huhtikuun 29 päivänä 1909.

Rakennusjärjestyksiä:

Munkkiniemen taajaväkisen yhdyskunnan rakennusjärjestys, vahvistettu lokakuun 7 päivänä 1935.

Lauttasaaren yhdyskunnan väliaikaiset numeroimismääräykset, vahvistettu toukokuun 11 päivänä 1922.

Haagan taajaväkisen yhdyskunnan rakennusjärjestys, vahvistettu lokakuun 7 päivänä 1918, muutoksineen lokakuun 15 päivältä 1930.

Rakennusjärjestys »Brändön huvilakaupunkia varten», oikeusministeriön vahvistama marraskuun 1 päivänä 1926.

Palojärjestyksiä:

Munkkiniemen taajaväkisen yhdyskunnan palojärjestys, vahvistettu marraskuun 20 päivänä 1935.

Haagan taajaväkisen yhdyskunnan palojärjestys, vahvistettu joulukuun 23 päivänä 1915.

Oulunkylän maalaiskunnan palojärjestys, vahvistettu marraskuun 15 päivänä 1927.

Kulosaaren maalaiskunnan palojärjestys, vahvistettu helmikuun 23 päivänä 1923.

Lisäksi on vahvistettu asemakaavoja tai rakennussuunnitelmia eräitä liitosalueitten osia varten, kuten Munkkiniemen taajaväkisessä yhdyskunnassa, Haagan kauppalaissa, Kulosaaren maalaiskunnassa ja Albergan taajaväkisessä yhdyskunnassa. Näitten voimassapitäminen perustuu kuitenkin toisiin määräyksiin kuin kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain yllämainittuun kohtaan. Nämä pysyvät voimassa asemakaavalain 57 §:n 2 mom:n nojalla, minkä vuoksi niitten kumoamista ei edes voida ottaa harkittavaksi kunnallisen jaoituksen muutoksen yhteydessä.

Harkittaessa, mitkä ylläluetelluista järjestyssäännöistä on jaotusmuutosten yhteydessä kumottava, mitkä jätettävä voimaan, on yleinen periaatteena pidettävä, että kaupungissa voimassaolevat järjestyssäännöt on, niin pitkälle kuin se käytännössä on mahdollista, alusta alkaen saatettava voimaan liitosalueella. Mitään käytännöllisiä vaikeuksia ei ole ulottaa kaupungin poliisijärjestys, liikennejärjestys, terveydenhoitojärjestys ja palojärjestys välittömästi voimaan kaikilla kaupunkiin liitettävillä alueilla. Päinvastoin voi eri määräysten soveltaminen kaupungin vanhoissa osissa ja uusilla alueilla käytännössä aiheuttaa sekaannusta ja hankaluuksia.

Rakennusjärjestyksiin nähden on asianlaita toinen. Ei ole ilman muuta selvää, että kaupungin yleinen rakennusjärjestys sellaisenaan soveltuisi noudatettavaksi esikaupunkialueilla. Päinvastoin on edellytettävä, että useilla liitosalueilla edelleen tarvitaan paikallisiin oloihin ja alueelle alkuaan suunniteltuun rakennustapaan sovellettua erikoisrakennusjärjestystä. Kaupungin yleisen rakennusjärjestyksen voimassaolon ulottaminen ilman tarkkaa yksityiskohtaista harkintaa koko alueelle voi tuottaa rakennusoikeuksia, joitten supistaminen myöhemmin tuottaa vaikeuksia. Jo näistä syistä on katsottava tarkoituksenmukaiseksi, että liitosalueitten nykyään voimassa olevat rakennusjärjestykset jäävät toistaiseksi lakkauttamatta. Suurimmat epäilykset näitten rakennusjärjestyksien voimassapysyttämiseen nähden aiheutuvat siitä, että eräissä rakennusjärjestyksissä on katujen kunnossapitoon nähden olemassa toiset määräykset kuin ne, mitkä kaupungissa ovat voimassa. Mikäli osoittautuisi, että nämä määräykset aiheuttavat kaupunkikunnalle rasituksia, joista kaupunki ei vanhoissa kaupunginosissa vastaa, voitaneen nämä määräykset erikseen ja kiireellisessä järjestyksessä saada muutettua.

Selvitysmies näinollen ehdottaa, että kunnallisen jaoituksen muuttamisesta ane-

tun lain 11 §:n nojalla määrättäisiin, että kaikki kaupunkiin liitettävillä alueilla voimassa olevat poliisijärjestyksen, terveydenhoitojärjestyksen ja palojärjestyksen alaan kuuluvat järjestyssäännöt katsotaan liitoksen voimaanastuessa kumotuiksi.

6. KUNTIEN KIELELLINEN JAOITUS.

Kesäkuun 1 päivänä 1922 annetun kielilain 2 §:n 4 mom:n mukaan on joka kerta, kun tapahtuu muutos virka- tai itsehallintoalueen rajoissa, samalla määrättävä, minkäkielisiä uudestijärjestetyt alueet ovat.

Nyt käsiteltävänä olevien kunnallisen jaoituksen muutosten yhteydessä on siis annettava määräyksiä laajennetun kaupunkikunnan, Tikkurilan maalaiskunnan, supistetun Helsingin maalaiskunnan, Suur-Haapalahden kauppalan ja supistetun Espoon maalaiskunnan kielellisestä luokituksesta.

Virka- ja itsehallintoalueiden kielellisestä jaoituksesta vuosina 1936—1942 tammi-kuun 2 päivänä 1936 annetun valtioneuvoston päätöksen mukaan on kaupunki kaksikielinen kunta, jossa suomi on enemmistön kielenä ja ruotsinkielistä väestöä on vähemmän kuin kolmasosa kunnan väestöstä. Samassa asemassa on Helsingin maalaiskunta. Sensijaan on Espoon maalaiskunta kaksikielinen kunta, jossa ruotsi on enemmistön kielenä ja suomenkielistä väestöä on vähemmän kuin kolmasosa kunnan väestöstä.

Mitä ensinnäkin tulee kysymykseen siitä, aiheuttaako kaupungin alueen ehdotettu laajentaminen muutosta kaupungin asemaan kuntien kielellisessä jaoituksessa, niin riippuu vastaus siitä, onko liitosalueilla niin paljon enemmän ruotsinkielistä kuin suomenkielistä väestöä, että ruotsinkielinen vähemmistö liitoksen jälkeen kohoaisi suuremmaksi kuin kolmasosa laajennetun kaupunkikunnan väestöstä.

Yksityiskohtaisia tietoja kaupunkiin liitettävien alueiden väestön kielellisestä ryhmittämisestä on viimeksi vuodelta 1930. Silloin toimitetun väestölaskennan yhteydessä koottiin tietoja myöskin tästä asiasta. Tuloksista on eräitä tietoja tämän mietinnön 92—94 sivuilla. Sanottavia muutoksia ei senjälkeen kuitenkaan liene tapahtunut. Ryhmittämällä nämä luvut liitosalueittain havaitaan, että kaupunkiin liitettävillä alueilla asuva väestö sanottuna vuonna kielellisessä suhteessa jakaantui seuraavalla tavalla:

Liitosalue	Suomenkiel.		Ruotsinkiel.		Muunkiel.		Yhteensä
	Asukasluku	%	Asukasluku	%	Asukasluku	%	
Huopalahti	1,441	55.3	1,044	40.1	121	4.6	2,606
Haaga	1,357	52.5	1,131	43.8	96	3.7	2,584
Oulunkylä	2,238	65.3	1,110	32.4	80	2.3	3,428
Kulosaari	510	41.2	650	52.5	78	6.3	1,238
Osa Pitäjänmäkeä	n. 300	60.0	n. 200	40.0	—	—	n. 500
Pakinkylä	1,350	86.5	190	12.2	21	1.3	1,561
Malmi-Tapanila	8,548	78.0	2,253	20.6	156	1.4	10,957
Suutarinkylä	n. 10	12.2	72	87.8	—	—	82
Herttuanieniemi, Viik ja Itäinen saaristo	1,123	55.9	881	43.9	4	0.2	2,008
Osa Västersundomia	n. 100	20.0	n. 400	80.0	—	—	n. 500
Osa Tikkurilaa.....	n. 150	75.0	n. 50	25.0	—	—	n. 200
Osa supistettua Helsingin maalais- kuntaa	10	20.0	40	80.0	—	—	n. 50
Osa Leppävaaraa (Hagalund)	n. 50	25.0	n. 150	75.0	—	—	n. 200
Kaikki alueet	17,187	66.3	8,171	31.5	556	2.2	25,914

Kaupunkiin liitettävän alueen väestöstä, jota koskevista luvuista ylläesitetystä laskelmassa eräät ovat vain arviolukuja, ei siis v. 1930 ruotsinkielistä väestöä ollut täysi kolmasosa. Liitosalueitten väestön laskeminen lisää kaupungin asukaslukuun ei siis voi muuttaa eri kieliainesten keskenäistä suhdetta. Jos näinollen kaupungin asemasta kielellisessä jaoituksessa katsotaan muodollisista syistä tarpeelliseksi tehdä liitospäätöksen yhteydessä uusi päätös, on vain uudistettava edellämainittu tammikuun 2 päivänä 1936 annettu määräys kaupungin osalta.

Tikkurilan maalaiskunnan väestön kielellisestä jaoituksesta saadaan niinkään eräitä tietoja v:n 1930 väestölaskennan pohjalla, nimittäin Tikkurilan liitosalueen osalta. Västersundomin alueeseen kuuluvien Sottungsbyn ja Håkansbölen kylien väestön kielisuhteita koskevat luvut on otettava kirkonkirjoista. Mainitussa väestölaskennassa v. 1930 todettiin, että Tikkurilan liitosalueen väestöstä 1,845 eli 58.2 % oli suomenkielisiä, 1,303 eli 41.1 % ruotsinkielisiä ja 21 eli 0.7 % muunkielisiä. Sottungsbyn ja Håkansbölen kylien väestöstä on valtaosa ruotsinkielisiä, v:n 1935 kirkonkirjojen mukaan 312 eli 83.9 %, kun suomenkielisiä oli 60 eli 16.1 %. Uusi Tikkurilan maalaiskunta on siis julistettava kaksikieliseksi kunnaksi, jossa suomi on enemmistön kielenä ja ruotsinkielistä väestöä on enemmän kuin kolmasosa kunnan väestöstä.

Supistetun Helsingin maalaiskunnan väestöstä on, kuten tätä aluetta koskevasta erikoisselvityksestä ilmenee (kts. mietintö N:o 13 sivu 6), kirkonkirjojen mukaan 1,145 eli 47.2 % suomenkielisiä ja 1,280 eli 52.8 % ruotsinkielisiä. Näissä luvuissa ei ole otettu huomioon sitä pientä vähennystä, minkä erään kirkonkylän osan siirtäminen kaupunkiin aiheuttaa, eikä sitä niinkään pientä lisäystä, minkä Kårbölen kylän erään osan jättäminen tähän kuntaan aiheuttaa, mutta nämä luvut eivät voi muuttaa eri kieliainesten keskenäistä suhdetta. Supistettu Helsingin maalaiskunta on näitten lukujen perusteella julistettava kaksikieliseksi kunnaksi, jossa ruotsi on enemmistön kielenä ja suomenkielistä väestöä on enemmän kuin kolmasosa kunnan väestöstä.

Suur-Haapalahden kauppalan ja supistetun Espoon maalaiskunnan väestön kielellisestä jaoituksesta on vastaavat tiedot ja päätösehdotukset esitetty Leppävaaran liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä (kts. mietintö N:o 14 sivu 65). Mainittakoon tässä yhteydessä ainoastaan, että Suur-Haapalahden kaupपालa on julistettava kaksikieliseksi kunnaksi, jossa suomi on enemmistön kielenä ja ruotsinkielinen vähemmistö on enemmän kuin kolmasosa kunnan väestöstä. Samoin mainittakoon, että sanotun kauppalan ja Hagalundin alueen erottaminen Espoon maalaiskunnasta ei aiheuta muutosta kunnan kielellistä jaoitusta koskeviin määräyksiin.

7. EHDOTETTUJEN JAOITUSMUUTOSTEN VAIKUTUS KAUPUNKI-KUNNAN TALOUTEEN.

Selvitys kaupungin ympäristön kunnallisen jaoituksen muuttamisesta on sikäli nyt suoritettu, että ehdotus tarpeelliseksi muutoksiksi on esitetty ja perusteltu, että ehdotus välinselvitykseksi on laadittu ja että on osoitettu, missä muissa suhteissa kuin kunnallisessa jaoitusmuutokset ovat tarpeelliset. Selvittämättä on kuitenkin vielä, ovatko ehdotetut muutokset kunnallistaloudelliselta kannalta toteutettavissa. Vastausta kaipaavat siten vielä kysymykset siitä, voidaanko ehdotetut muutokset panna täytäntöön kaupunkikunnan taloudellista asemaa vaarantamatta ja onko ehdotetuilla uusilla kunnilla ja entisillä jaoitusmuutosten johdosta supistetuilla kunnilla taloudelliset toimeentulomahdollisuudet.

Kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain 9 §:n mukaan »jos jaoituksen muutos aiheuttaa kunnan vakavaraisuuden melkoisen heikentymisen taikka sen verovelvollisille huomattavasti lisääntyneen ja kohtuuttoman verotaakan ja toinen kunta saman muutoksen kautta saavuttaa huomattavan taloudellisen edun, jälkimäinen kunta velvoittaa edelliselle suorittamaan korvausta joko kertakaikkiaan taikka

määrävuosina». On vielä selvitettävä sekin, onko jossakin tapauksessa aihetta tällaisen korvauksen määräämiseen.

Mitä ensinnäkin tulee kysymykseen ehdotettujen liitosten vaikutuksesta kaupunkikunnan talouteen, niin voidaan asian tutkimisessa noudattaa useita eri menetelmiä.

Perusteellisin selvitystapa olisi se, että yksityiskohtaisesti tutkittaisiin mitä lisäyksiä kaupunkiin liitettävät alueet aiheuttavat kaupungin talousarvion kuhunkin pääluokkaan, lukuun, osastoon ja momenttiin. Tällainen selvitystapa voi määrättyissä tapauksissa olla tarpeellinen, nimittäin silloin, kun on edellytettävissä, että kunnan talous liitosten johdosta tulee erittäin rasitetuksi, ja on pelättävissä, että kunnallinen verorasitus nousee yli sen, mitä on pidettävä kohtuullisena ja mahdollisena verovelvollisten kantaa.

Milloin jo alustavatkin tutkimukset osoittavat, että liitos tosin aiheuttaa kuntien menojen ja verorasituksen kasvamisen, mutta että liitoksen kunnallistaloudelliset vaikutukset ovat suhteellisen lievät, voidaan tyytyä ylimalkaisempiin laskelmiin. Tällaisissa tapauksissa riittää yleensä niitten rajojen osoittaminen, joitten puitteissa verorasituksen kohoamisen voidaan olettaa tapahtuvan.

Esilläolevassa tapauksessa on jälkimmäinen menettely riittävä sen tarkoituksen saavuttamiselle, mikä on asetettava selvitysmiehen laskelmille. Niinhyvin kaupunkiin liitettävien alueiden lukuisuuden ja hajanaisuuden kuin kaupungin talouden laajuuden vuoksi kohtaisi talousarvion laadintaan verrattavien laskelmien tekeminen tässä tapauksessa erittäin suuria vaikeuksia. Tällaisia laskelmia voivat menestyksellisesti toimittaa vain kaupungin asianomaiset erikoisviranomaiset ja nekin vasta silloin, kun on kysymys todellisen talousarvion laatimisesta määrättyä vuotta varten. Liitoksen oletettuja kunnallistaloudellisia vaikutuksia selvittävät ennakkolaskelmat, joita ei ole tarkoitettu välittömästi käytäntöön sovellettaviksi, antavat helposti tosioloista poikkeavan käsityksen liitoksen vaikutuksista.

Ne vähimmät kustannukset, mitkä liitokset kaupungille aiheuttavat, ovat verrattain helposti laskettavissa. Näitten laskelmien pohjana voidaan pitää niitä kustannuksia, joita asianomaisilla kunnilla nykyään on liitosalueista.

Kaupunkiin kokonaisina liitettävien kuntien sekä taajaväkisten yhdyskuntien kokonaisenmenot ja kaupunkiin liitettävien Helsingin maalaiskunnan osien asukasluvun perusteella 70 %:ksi tämän kunnan kokonaismenoista lasketut tämän kunnan menot olivat v:n 1934 tilinpäätöksen mukaan seuraavat:

Huopalahden maalaiskunta	Smk.	1,680,696: 07
Haagan kauppala	»	2,989,791: —
Oulunkylän maalaiskunta	»	2,395,307: 40
Kulosaaren »	»	1,982,459: —
Osa Helsingin maalaiskuntaa	»	11,743,105: 50
Munkkiniemen taajaväkinen yhdyskunta ...	»	96,487: 65
Lauttasaaren » » ...	»	73,700: —
Pukinmäen » » ...	»	24,470: —
Yhteensä		Smk. 20,986,016: 62

Näitä 21 milj. markkaan nousevia menoja vastaavat kuitenkin eräät tulot. Paitsi verotuloja on ylläluetelluilla kunnilla ollut tuloja, jotka samalla tavoin laskettuna kuin menot ovat nousseet seuraaviin määriin:

	Kansakoulutulot (valtionavut ja korv. muilta kunnilta) Smk.	Muita tuloja, ei lainoja Smk.	Tuloja yhteensä Smk.
Huopalahden maalaiskunta	179,029: 19	342,418: 81	521,448: —
Haagan kauppala	154,376: 14	1,436,118: 86	1,590,495: —
Oulunkylän maalaiskunta	222,606: 35	122,474: 20	345,080: 55
Kulosaaren »	—	960,200: —	960,200: —
Helsingin »	1,082,337: —	1,223,008: 70	2,305,345: 70
Yhteensä	1,638,348: 68	4,084,220: 57	5,722,569: 25

Edelläesitettyjen menojen loppusummasta voidaan näinollen verotuksella peitetävien menojen toteamiseksi vähentää ylläilmenevä muitten tulojen määrä, Smk. 4,084,220: 57. Valtionapujen määrää ei sitävastoin voida sellaisenaan vähentää. Kaupungeille myönnetään, kuten tunnettua, valtionapu kansakouluja varten toisilla perusteilla kuin maalaiskunnille ja kauppaloille. Kaupunkien saama valtionapu tähän tarkoitukseen on nykyään 440 markkaa oppilasta kohti. Kaupungille siirtyvissä kansakouluissa oli lokakuussa 1934 kaikkiaan 2,481 oppilasta. Tämän luvun perusteella laskettu lisätty valtionapu kaupungin kansakouluille tekisi siten 1,091,640 markkaa. Tämä valtionapu ja sanotut muut tulot tekevät yhteensä Smk. 5,175,860: 57.

Menojen lisäyksen vastapainoksi saa kaupunki luonnollisesti myös oikeuden esikaupunkiväestön tulojen verottamiseen. V. 1934 toimitetussa verotuksessa todettiin eri kunnissa ja kunnan osissa seuraavat veroäyrimäärät:

Huopalahden maalaiskunta	242,381
Haagan kauppala	136,186
Oulunkylän maalaiskunta	212,496
Kulosaaren maalaiskunta	172,931
Osa Helsingin maalaiskuntaa (kts. siv. 295).....	717,673
Osa Espoon maalaiskuntaa (Hagalund).....	6,184
Yhteensä	1,487,851

Tämän suuruista äyrimäärää kaupunki ei kuitenkaan saa käytettäväkseen. On nimittäin otettava huomioon, että kunnallisverotuksessa sallittu korkein perusvähennys maalaiskunnassa on vain 2,500 markkaa, kun tämä sensijaan kaupungeissa on 4,000 markkaa. Kaikissa kysymyksessäolevissa maalaiskunnissa on tämä sallittu vähennys 2,500 markkaa, lapsivähennyksen ollessa sama kuin kaupungeissa eli 1,200 markkaa. Haagan kauppalassa on sekä perusvähennys että lapsivähennys sama kuin kaupungissa. Se veroäyrien lukumäärän pieneneminen, mikä aiheutuu kaupungin perusvähennyksen käytäntöönottamisesta liitosalueitten väestön verottamisessa, on vaikeasti laskettavissa. Tässä voitane tytyä arvioimaan tämä vähennys noin 300,000 veroäyriksi. Se veroäyrien lisäys, minkä kaupunki mahdollisesti tehokkaamman taksoitustoimensa avulla ehkä aikaansaa, voidaan tässä jättää huomioonottamatta. Uusia veroäyriä saisi kaupunki siten liitosten kautta noin 1,200,000. Edellyttämällä, että veroäyriä kannettava määrä olisi 8 markkaa, saisi kaupunki noin 9,600,000 markan verotulojen bruttolisäyksen. Veropoistoja vastaava meno sisältyy tavallaan edelläesitettyihin lukuihin liitosalueitten kokonaismenoista. Asianomaiset kunnat velottivat itse liitosalueitten verovelvollisilta v. 1934 seuraavat verotulot:

Huopalahden maalaiskunta	Smk. 1,268,019: 70
Haagan kauppala	» 1,407,300: 54
Oulunkylän maalaiskunta	» 1,636,219: 20
Kulosaaren »	» 930,025: —
Helsingin »	» 7,750,865: 40
Yhteensä	Smk. 12,992,429: 84

Vaikkapa kaupunki ei liitosalueitten verovelvollisilta kantaisikaan enempää kuin sanotut 9,600,000 markkaa, nousisivat kaupungin tulot liitosalueilta kuitenkin edellämainittujen muitten tulojen, Smk:n 5,175,860: 57, kanssa yhteensä Smk:aan 14,775,860: 57. Kun tämä määrä vähennetään kaupunkiin liitettävien alueiden tähänastisia menoja valaisevasta määrästä, edellämainitusta Smk:sta 20,986,016: 62, havaitaan, että kaupungin menojen nettolisäys näitten laskelmien mukaan olisi vain Smk. 6,210,156: 05. Jos nyt tahtoo laskea, paljollako tämä nettolisämeno koroittaa veroäyryiltä kannettavaa määrää kaupungissa, niin on se jaettava viimeisellä tunnetulla veroäyrymäärällä, johon on lisätty esikaupungeista odotettavissa oleva veroäyrymäärä. V:n 1935 veroäyrymäärä kaupungissa oli 25,872,902 ja esikaupunkiäyrien määrä laskettu yllä 1,200,000 äyryksi, siis yhteensä 27,072,902. Tälle veroäyrymäärälle jaettuna tekisivät sanotut nettolisämenot 23 penniä, mikä siis olisi se vähin lisärasitus, minkä liitokset kaupungin verovelvollisille aiheuttaisivat.

Selvää kuitenkin on, että kaupungin lisämenot esikaupungeista eivät alkuunkaan rajoitu vain niihin menoihin, joita asianomaisilla kunnilla on ollut ennen liitosta ja joihin edelläesitettyt laskelmat perustuvat. Huomattavia lisämenoja tulee kaupungille ensimmäisestä vuodesta alkaen sen johdosta, että kaupungin on otettava vastatakseen useista sellaisista hallinto- y. m. julkisista tehtävistä, jotka valtio on kustantanut, niin kauan kuin esikaupungit ovat maalaiskunta- tai kauppalahallinnon alaiset. On myös edellytettävä, että kaupunki sellaisillakin hallintoaloilla, jotka tähän asti ovat kuuluneet liitosalueiden kunnallishallinnon piiriin, haluaa saattaa esikaupunkien hallinnon yhdenmukaiseksi kaupungin muun hallinnon kanssa ja samalle korkeammalle tasolle, mikä kaupungissa on vakaantunut. Tämä luonnollisesti tulee lisäämään menoja myös vanhastaan kuntien hoidossa olleilla aloilla, joskin on luultavaa, että nämä lisämenot eivät heti nouse lopulliseen määräänsä vaan vasta vähitellen, sitä myöten kuin hallinto-olot liitosalueella saadaan vakaantumaan. Edelleen on edellytettävä, että kaupunki vähitellen joutuu suorittamaan menoja myöskin esikaupunkien asemakaavallisista järjestelyistä. Näittenkin menojen suuruus riippuu kaupungin hallinnosta ja tulevat ne ilmeisesti vasta jonkun ajan kuluttua nousemaan määriin, joilla voi olla vaikutusta verotukseen.

Menoista, jotka liitoksen johdosta tulevat siirtymään valtiolta eikä asianomaisilta kunnilta kaupungille, on ensisijassa mainittava eräät oikeus- ja järjestystoimen menot. Raastuvanoikeuden tuomiopiirin laajentumisesta esikaupunkejakin käsittäväksi aiheutunee se, että raastuvanoikeuteen on perustettava uusi osasto sen ylimääräisen osaston lisäksi, mikä on ollut toimessa v:sta 1931. Tästä johtunee noin 400,000 markan todellinen lisämeno. Samalla on ilmeisesti yleisen syyttäjistön työvoimia vahvistettava.

Vähemmän luultavaa on, että itse maistraatin työvoimia on tarpeen lisätä, mutta sensijaan on tämä oleva välttämätöntä maistraatin alaisissa virastoissa. Komitea, jonka valtioneuvosto v. 1931 asetti valmistamaan kysymystä poliisitoimen järjestämisestä ja yhtenäistämisestä kaupunkiin rajoittuvilla ympäristöalueilla, laski, että n. s. kameraalihallinnollisten tehtävien hoitamiseen tarvittaisiin noin 12 viranhaltijaa (kts. sivu 277). Nämä kameraalihallinnolliset virkamiehet vastaavat kaupunginvoudin konttorin eriasteisia virkamiehiä. Esitetty uusien viranhaltijain luku ei ilmeisesti ole liian suuri. Voitaneen arvioida, että kaupunginvoudin konttorin laajentaminen myös aiheuttaa noin 400,000 markan lisämenon. Myöskin rakennustarkastuskonttorin henkilökunnan lisääminen käynee välttämättömäksi, joskin tällä lisäyksellä on vähäisempi kunnallistaloudellinen merkitys.

Suhteellisen huomattava tämänluontoinen valtion tehtävien hoidosta aiheutuva menojenlisäys on oleva järjestystoimen menojen kasvaminen. Edellämainittu valtioneuvoston komitea laski, että kaupungin koko esikaupunkipoliisin saattaminen tarkoituksenmukaiselle kannalle tulisi maksamaan jonkun verran yli 2,500,000 markkaa vuodessa. Voimassaolevien säännösten mukaan on kaupungin otettava osaa poliisi-

toimen tärkeimpiin vuosimenoihin kolmannella osalla. Tämä tekee siis jonkunverran yli 800,000 markkaa. Tähän tulevat lisäksi kustannukset m. m. huoneistojen hankkimisesta poliisilaitokselle, joista kaupungin on yksin vastattava. Esikaupunkien poliisin käytettävänä on eräitä valtion omia tätä tarkoitusta varten hankkimia kiinteistöjä, joita luonnollisesti liitoksen jälkeenkin on käytettävä tähän tarkoitukseen. Kohtuullisena on pidettävä, että valtio korvauksetta luovuttaa nämä kiinteistöt kaupungille. Muodollisista syistä ei päätöstä tästä voitane tehdä liitospäätösten yhteydessä, mutta toivottavaa on, että valtion ja kaupungin välillä aikaansaadaan sopimus tästä asiasta. Tästä huolimatta on kaupungilla oleva melkoiset menot esikaupunkien uudestaanjärjestetyn poliisitoimen huoneistotarpeen tyydyttämisestä. Mainitun komitean mietintöön sisältyy eräitä laskelmia myös huoneistomenoista, mutta näyttää siltä kuin lasketuissa menoissa olisi supistamisen varaa. Joka tapauksessa aiheuttanevat esikaupunkipoliisin huoneistomenot kaupungille noin 200,000 markan lisäyksen. Tämän kautta nousisivat kaupungin poliisimenot liitoksen kautta ja edellyttäen, että esikaupunkipoliisi järjestetään tarkoituksenmukaiselle kannalle, noin 1,000,000 markalla vuodessa. Epätietoista vielä on, milloin valtio katsoo varojensa sallivan tämän uudistuksen toteuttamisen, mutta ilmeistä on, että tämä ei voi siirtyä kovin kaukaiseen tulevaisuuteen. Siksi kunnes esikaupunkipoliisi on uudestaan järjestetty, tulevat kaupunginkin menot poliisilaitoksesta olemaan huomattavasti vähemmät kuin mitä yllä on edellytetty.

Kaupungin odotettavissa olevat lisämenot esikaupunkien oikeus- ja järjestystoimesta voivat näin ollen nousta noin 2,000,000 markkaan.

Siirryttäköön sitten tarkastamaan mitä menojen lisäyksiä kaupungilla on odotettava niillä hallintoaloilla, jotka ovat kuuluneet kaupunkiin liitettävien alueiden kunnallishallinnon piiriin. Maalaiskuntien varsinaiset hallintoalathan ovat kansakoulutoimi ja köyhäinhuolto sekä terveyden- ja sairaanhoito. Varsinkin kahdella ensiksi mainitulla alalla on kuntien toiminta lakimääräinen ja verrattain ankarasti valtion taholta säännöstelty ja valvottu.

Suurin piirtein katsoen on kansakoulutoimi kaupunkiin liitettävillä alueilla verrattain hyvällä kannalla. Kansakoulurakennukset ovat yleensä tyydyttävät, useat suhteellisen uusia kivisiäkin koulutaloja. Myöskin niitä yleensä on riittävästi. Uusien pienempien koulutalojen tarve rajoittunee toistaiseksi muutamiin harvoihin tapauksiin. Niinpä lienee oma koulutalo ennen pitkää tarpeen Pakinkylän suomenkieliselle alakoululle. Oulunkylä ja Pakinkylä tarvitsevat ehkä uuden yhteisen ruotsinkielisen koulutalon. Malmin eteläisen suomenkielisen piirin koulutaloa valitetaan liian pieneksi ja Mellunkylän suomenkielisen koulun rakennus on ilmeisesti ennenpitkää uusittava. Eräitä supistuksiakin on mahdollista ajatella. On jo aikaisemmin viitattu siihen, että Hagalundin supistettu ruotsinkielinen koulu voidaan lakkauttaa ja oppilaat määrätä käymään Lauttasaaren koulussa. Myös on edellytettävä, että Haagan koulutalo voidaan ottaa tehokkaampaan käytäntöön määräämällä tämä koulu myös Talinkylässä olevien lasten kouluksi. Kärbölen supistettu ruotsinkielinen kansakoulu voidaan ilmeisesti lakkauttaa. On myöskin ollut puhetta Jollaksen supistetun ruotsinkielisen kansakoulun lakkauttamisesta.

Tästä huolimatta on edellytettävä, että esikaupunkialueiden kansakoulukustannukset tulevat jonkunverran nousemaan siitä, mitä ne ovat ennen liitosta. Kaupungissa ovat nimittäin vuosikustannukset kansakouluoppilasta kohden keskimäärin 2,038 markkaa suomenkielisissä ja 3,200 markkaa ruotsinkielisissä kouluissa. Kaupunkiin liitettävien kuntien ja kunnan osien kouluissa ovat keskimääräiset kustannukset tosin Huopalahden kunnassa 2,282 markkaa ja Haagan kauppalassa 1,882 markkaa, mutta Oulunkylän kunnassa ja Helsingin maalaiskunnassa, josta suurin määrä oppilaita siirtyy kaupungille, vain 1,000 markkaa oppilasta kohti.

Yleiskäsityksen antamiseksi kaupungille siirtyvän kansakoulutoimen laajuudesta esitettäköön tässä seuraavat luvut v:n 1934 olojen perusteella:

	Opettajia	Oppilaita	Menot, Smk
Huopalahden maalaiskunta	8	193	440,631: 49
Haagan kauppala	8	246	463,454: 44
Oulunkylän maalaiskunta	8	300	304,714: 65
Kulosaaren maalaiskunta	—	2	—
Osa Helsingin maalaiskuntaa	33	1,721	1,729,862: 66
Osa Espoon maalaiskuntaa (Hagalund)	1	19	38,728: 90
Yhteensä	58	2,481	2,977,392: 14

Kansakoulutoimen menojen lisääntyminen tulee, mikäli sellaista on ilmenevä, lähinnä aiheutumaan liitosalueiden kansakoulujen opettajien palkkaetujen saattamisesta yhdenmukaisiksi kaupungin kansakoulujen opettajain palkkaetujen kanssa. Palkkaeduista, joita liitosalueitten opettajat nyt nauttivat, on tehty selkoa eri liitosalueita koskevissa erikoisselvityksissä kohdassa, jonka otsikkona on »Kansakoulut». Tiedot Helsingin maalaiskuntaan kuuluvien opettajain palkkaeduista on kuitenkin esitetty vain Malmi—Tapanilan liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä. Siitä, tuleeko kaupunki näin yhtenäistämään palkat ja miten suuriksi menojen lisääntymisen voidaan tämän johdosta arvioida nousevan, ei selvitysmiehen asiana ole antaa lausuntoa.

Kaupungille siirtyvän köyhäinhoidon laajuuden valaisemiseksi on ensiksi esitettävä yhdistelmä eri liitosalueita koskevissa erikoisselvityksissä olevista tiedoista liitosalueella avustettujen henkilöiden lukumäärästä. Tuoreimmat erikoisselvityksiä laadittaessa käytettävänä olleet tiedot kaikilta alueilta ovat v:lta 1934, siis vuodelta, jolloin köyhäinhoitorasitus pula-ajan johdosta oli huippukohdassa. Erikoisselvityksissä olevat tiedot pitemmältä ajanjaksolta ovat esitetyt kohdassa, jonka otsikkona on »Köyhäinhoito». Helsingin maalaiskuntaan kuuluvia alueita koskevat tiedot ovat kootut Malmi—Tapanilan erikoisselvitykseen. Tätä kuntaa koskevat tiedot poikkeavat kuitenkin eräissä kohdin muita kuntia ja kaupunkia koskevista tiedoista. Muita kuntia ja kaupunkia koskevat tiedot, jotka ovat ennakkotietoja ja voivat myös vielä muuttua, on saatu sosialiministeriön tutkimus- ja tilastotoimistosta ja on niissä esitetty avustettujen luku ilman perheenjäseniä. Helsingin maalaiskuntaa koskevat luvut on saatu suoraan kunnan köyhäintoitoviranomaisilta ja hoidetuiksi tai avustetuiksi on näissä luettu myös perheen jäsenet. Tämän vuoksi naisten ja lasten lukumäärä on näissä tiedoissa suurempi. Kaikki tiedot, siis myös kaupunkia koskevat, käsittelevät sekä köyhäinhoidon että lastensuojelun.

Taulukosta seuraavalla sivulla havaitaan m.m., että liitosalueilla avustettuja oli suhteessa kaupungissa avustettuihin suunnilleen yhtä paljon kuin liitosalueitten asukasmäärä on suhteessa kaupungin väestöön. Kun liitosalueilla avustettuja oli 11.1 % kaupungissa avustetuista, oli liitosalueiden asukasluku, kuten on todettu, 11.8 % kaupungin asukasluvusta.

Köyhäinhoidon kustannukset olivat liitosalueella v. 1933 seuraavat:

Huopalahden maalaiskunta	652,540	markkaa
Haagan kauppala	711,687	»
Oulunkylän maalaiskunta	974,379	»
Kulosaaren »	168,316	»
Osa Helsingin maalaiskuntaa	2,217,647	»
Yhteensä	4,724,569	markkaa

Näihin lukuihin sisältyvät sekä köyhäinhoito- että lastensuojelumenot. Kaupungin vastaavat menot v. 1933 olivat, köyhäinhoidon 74,477,400 markkaa ja lastensuojelun 23,286,500 markkaa eli yhteensä 97,763,900 markkaa. Menojen lisäys, noin 4,700,000 markkaa, olisi siten vain noin 4.8 %.

Köyhäinhoidon avustamat v. 1934.

Köyhäinhoidon laatu	Kaupunkiin liitettävät alueet						Kaupunki	Esikaup. ja kaup. yhteensä
	Huopalahti	Haagan kaup.	Oulun- kylä	Kulo- saari	Helsingin maalaisk.	Yhteensä		
Laitoksissa olleet								
Miehiä	30	20	42	3	122	217	3,699	3,916
Naisia	29	14	40	9	108	200	5,523	5,723
Lapsia	24	3	5	—	63	95	2,018	2,113
Yhteensä	83	37	87	12	293	512	11,240	11,752
Yksityishoidossa olleet								
Miehiä	—	—	—	—	—	—	47	47
Naisia	—	—	—	—	—	—	41	41
Lapsia	25	18	17	2	20	82	886	968
Yhteensä	25	18	17	2	20	82	974	1,056
Muu arvo vähint. 500 mk.								
Miehiä	73	61	79	8	500	721	5,855	6,576
Naisia	61	64	105	8	545	783	4,797	5,580
Lapsia	1	—	—	—	555	556	5	561
Yhteensä	135	125	184	16	1,600	2,060	10,657	12,717
Muu arvo alle 500 mk.								
Miehiä	44	37	69	4	139	293	3,526	3,819
Naisia	34	15	48	—	164	261	2,701	2,962
Lapsia	13	3	2	—	155	173	1,327	1,500
Yhteensä	91	55	119	4	458	727	7,554	8,281
Kaikkiaan								
Miehiä	147	118	190	15	761	1,231	13,127	14,358
Naisia	124	93	193	17	817	1,244	13,062	14,306
Lapsia	63	24	24	2	793	906	4,236	5,142
Yhteensä	334	235	407	34	2,371	3,381	30,425	33,806

Liitosalueiden köyhäinhoitomenot sisältyvät sen suuruksina kuin ne edellä on esitetty siihen liitosalueiden tähänastisten menojen loppusummaan, mikä aikaisemmin on esitetty. Harkittaessa liitosalueiden köyhäinhoitomenojen kohoamisen mahdollisuuksia liitosten jälkeen, on otettava huomioon eräs seikka, joka on vaikuttava alentavasti laajennetun kaupungin vastaisiin köyhäinhoitomenojen bruttolukuihin. Sekä kaupungin että liitosalueiden köyhäinhoitomenoihin sisältyy vuosittain huomattavia summia köyhäinhoidon korvauksia kunnalta toiselle. Nämä nousevat ilmeisesti vuosittain useisiin satoihintuhansiin markkoihin. Yksinomaan Helsingin maalaiskunta oli v:n 1934 lopussa velkaa kaupungille köyhäinhoidon korvauksia lähes 1,500,000 markkaa. Senjälkeen kun kaupungin talouspiirin köyhäinhoito on keskitetty, tulevat nämä tavallaan tilitysuoitoiset köyhäinhoitomenot katoamaan ja köyhäinhoitomenojen loppusumma vastaavasti vähenemään.

Kaupungin rasisista liitosalueiden köyhäinhoidosta tulee osaltaan helpottamaan se, että kaupungille, kuten välinselvityksessä ehdotetaan, tulee siirtymään Helsingin ja Oulunkylän maalaiskuntien kunnalliskodit. Tästä johtuu, että kaupungin ei lii-

toksen johdosta ilmeisesti tarvitse ryhtyä köyhäinhoitolaitoksiaan laajentamaan. Helsingin maalaiskunnan verrattain huomattavan kunnalliskodin suuruudesta ja muista sitä koskevista seikoista on tehty selkoa Malmi—Tapanilan liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä (mietintö N:o 8 sivu 29). Tässä kunnalliskodissa on myös mielisairasosasto, jossa nyt on 23 paikkaa, mutta jota parhaillaan laajennetaan. Oulunkylän kunnalliskoti sensijaan on suhteellisen vaatimaton (mietintö N:o 4 sivu 19). Lisäksi tulee kaupunki saamaan Helsingin maalaiskunnalta 3 $\frac{1}{4}$ osuutta Hyvinkään pakkotyölaitoksessa. Mielisairaspaikkojen lisääntymisestä sen johdosta, että kaupunki liitoskunnilta saa verrattain suuren määrän paikkaosuuksia eri piirimielisairaaloissa, tehdään selkoa edempänä.

Kun kaikesta tästä huolimatta on oletettava, että kaupungin menot liitosalueiden köyhäinhoidosta vähitellen nousevat yli sen, mitä vastaavat menot liitosalueilla nykyään ovat, perustuu tämä oletamus siihen tosiasiaan, että liitosalueilla suoritetaan jonkun verran pienempiä köyhäinhoitoavustuksia kuin kaupungissa ja että kaupungin köyhäinhoitoviranomaiset liitoksen jälkeen mahdollisesti tulevat katsomaan olevansa pakoitettuja vielä tasoittamaan erotusta liitosalueiden ja kaupungin avustusten välillä. Huomattava kuitenkin on, että erotus liitoskuntien ja kaupungin köyhäinhoitoavustusten välillä ei ole niin suuri kuin voisi luulla. Esimerkiksi Helsingin maalaiskunnassa maksetaan yksinäiselle työttömälle miehelle avustusta 150—250 markkaa kuussa, yksinäiselle naiselle 100—250 markkaa, vanhalle pariskunnalle 300—400 markkaa, yksinäiselle naiselle, jolla on lapsi 200—350 markkaa, yksinäiselle naiselle, jolla on kaksi lasta 350—400 markkaa j. n. e. Kaupungissa taas ovat yksinäisen miehen ja naisen kuukausiavustukset, jos avustettava ei ole sairas, keskimäärin 250 markkaa, mutta sairaaloiselle 300—350 markkaa, vanhan pariskunnan avustus on 450—550 markkaa, yksinäisen naisen, jolla on yksi lapsi 420—450 markkaa, yksinäisen naisen, jolla on kaksi lasta 500—550 markkaa kuussa j. n. e. Väitetään kaupungin läheisyyden jo nyt vaikuttaneen tasoittavasti näihin avustuksiin senkautta, että avustuksen tarpeessa olevat esikaupunkikunnista hakeutuvat kaupunkiin, jos erotus on huomattavan suuri. Halvemmat elantokustannukset, varsinkin pienemmät vuokramenot, tulevat ilmeisesti vielä kauan puolustamaan jonkun verran alempien avustusten myöntämistä liitosalueella asuville, mutta kuten sanottu tasoitusta ylöspäin ilmeisesti tulee edelleen tapahtumaan. Miten paljon puheenaolevat menot lopulta tulevat liitoksen jälkeen nykyisestään kohoamaan, on luonnollisesti vaikeata arvioida. Joka tapauksessa on kuitenkin varustauduttava siihen, että jonkin verran kohoamista tulee olemaan.

Edellä on lähinnä pidetty silmällä varsinaisia köyhäinhoitomenojen kohoamis- mahdollisuuksia. Mitä lastensuojelun erikoismenoihin tulee, niin on edellytettävä, että kaupunki on pakotettu verrattain pian käyttämään lastensuojeluun enemmän varoja kuin mitä liitoskunnat ovat tehneet. Tällä alalla ei kaupunki voine välttää perustamiskustannuksiakaan. Kaupungille tämän välinselvitysehdotuksen mukaan siirtyisi toinen Helsingin maalaiskunnan lastenkodeista, mutta tämä sijaitsee nykyään verrattain puutteellisessa vuokrahuoneistossa, joka lisäksi on tarkoitukseensa liian pieni.

Kolmas liitosalueiden kunnallishallinnon ala, joka jo määrätulle asteelle kehitettynä on siirtyvä kaupungille, on sairaanhoito. Liitosalueiden sairaanhoidon vastaanottaminen voinee tapahtua ilman tämän alan menojen kohoamista ainakaan toistaiseksi sanottavasti yli nykyisten määriensä. Varsinkin Helsingin maalaiskunta on tällä alalla verrattain hyvin varustautunut ja sen tärkeimmät laitokset tulevat siirtymään kaupungille. Lisäksi saa kaupunki kaikiltakin liitoskunnilta paikkaosuuksia eri kuntainvälisissä sairaaloissa.

Kaupungille tulee siis ensinnäkin siirtymään sanottu Helsingin maalaiskunnan sairaala. Tässä uudessa v. 1930 valmistuneessa sairaalassa, josta on tarkemmin tehty selkoa Malmi—Tapanilan liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä (katso mietintö N:o 8 sivu 37) on yleinen eli lasarettiosasto, jossa on 38 paikkaa, kulkutautiosasto, jossa on 10 paikkaa, ja tuberkuloosiosasto, jossa on 9 paikkaa, eli kaikkiaan 57 paikkaa.

Kaupungille niinkään siirtyvässä kunnalliskodissa on sairasosasto, jossa on 23 paikkaa, ja mielisairasosasto, jossa on samoin 23 paikkaa, mutta jota parhaillaan laajennetaan.

Osuuksia kuntainvälisissä laitoksissa siirtyy kaupungille seuraavat määrät:

Huopalahden maalaiskunnalta 2 paikkaa Tammisaaren piirimielisairaalassa ja 6 paikkaa Mjölbollstadin keuhkotautiparantolassa.

Haagan kauppalalta 4 paikkaa Kellokosken piirimielisairaalassa ja 5 paikkaa Kiljavannummen keuhkotautiparantolassa.

Kulosaaren maalaiskunnalta 5 paikkaa Tammisaaren piirimielisairaalassa.

Helsingin maalaiskunnan välinselvityksessä huomioonotetut 32 paikkaa Tammisaaren piirimielisairaalassa ja 14 osuutta Mjölbollstadin keuhkotautiparantolassa sekä senlisäksi 10 paikkaa Kiljavannummen keuhkotautiparantolassa. mitkä paikat on hankittu v:n 1934 jälkeen.

Kaupunki saa siten liitoksessa

yleisiä sairaspaiikkoja	38
kulkutautipaikkoja	10
tuberkuloosipaikkoja	44
mielisairaspaiikkoja	66

Yhteensä sairaspaiikkoja 158

Tässä laskelmassa ei ole otettu huomioon, että Huopalahden, Haagan, Oulunkylän ja Kulosaaren kunnilla on omat tilapäiset kulkutautisairaalsansa, koska selvitysmies edellyttää, että nämä sairaalat lakkautetaan liitoksen jälkeen. Jos myöskin Malmin sairaalassa oleva kulkutautiosasto lakkautettaisiin, voidaan siellä olevat 10 paikkaa käyttää muihin tarkoituksiin.

Kaupungille siirtyvien sairaspaiikkojen vuosikustannukset eivät sanottavasti muuttune liitoksen johdosta. Mikäli näitten paikkojen hoitokustannukset lisääntyvät, rajoittunee tämä Malmin sairaalan ja kunnalliskodin mielisairasosaston menoihin. Nämä voivat mahdollisesti jonkun verran kohota liitoksen johdosta, jos sairaalain henkilökunnan palkka- y. m. edut saatetaan yhdenmukaiseksi kaupungin sairaalain henkilökunnan vastaavien etujen kanssa. Luonnollisesti on myöskin lähdettävä siitä, että kaupungille tuleva sairaspaiikkojen määrä ei ajanpitkään ole riittävä, vaan että kaupungin sairaspaiikkoja vastedes yleensä lisättäessä on otettava huomioon lisäpaikkojen tarve myös liitosalueen väestön osalta. Miten paljon kaupungin lisämenot tämän kautta lopulta tulevat nousemaan, on mahdotonta nykyoloissa arvioida. Joka tapauksessa voidaan todeta, että liitos ei välittömästi tule erikoisen suuressa määrin lisäämään kaupungin sairaanhoitomenoja.

Tässä yhteydessä on syytä vielä kosketella kaupungin menojen mahdollista lisääntymistä palotoimen alalla. Liitosalueella on palotoimi toistaiseksi yleensä järjestetty vapaaehtoisuuden pohjalla. Ainoastaan Munkkiniemen taajaväkisessä yhdyskunnassa, Haagan kauppalassa ja Kulosaaren maalaiskunnassa on palotoimi otettu joko taajaväkisen yhdyskunnan tai kunnan tehtäväpiiriin. Helsingin maalaiskunnassa ja Oulunkylässä kunta ainoastaan on rajoittunut pienen avustuksen myöntämiseen vapaaehtoisille palokunnille sekä palokaivojen kaivamiseen. Yleensä voidaan palolaitos liitosalueella ainakin toistaiseksi jättää ennalleen. Varsinaisia lisämenoja aiheuttanee vain Malmi—Tapanilan liitosalueen palotoimi. Ilmeisesti käy välttämättömäksi tänne perustaa ja rakentaa uusi paloasema. Oulunkylän ja Pakinkylän palosammutustyön voinee kaupunki verrattain kauan hoitaa Käpylän paloasemalta käsin.

Mitä vihdoin liitosalueen vastaisesta asemakaavallisesta järjestämisestä aiheutuviin kustannuksiin tulee, niin on syytä korostaa sitä, että tämänluontoiset menot jakaantuvat pitkien aikojen, ehkäpä vuosikymmenien osalle. Laskelmissa, joita eri kaupungeissa edessäolevien esikaupunkiliitosten taloudellisia vaikutuksia arvioitaessa

on esitetty, nousevat tämäntapaiset menot usein varsin suuriin lukuihin. Laskelmat osoittavat toisinaan kymmenien miljoonien markkojen menoja. Juuri tässä kohden ovat laskelmat kuitenkin useimmiten enimmäin harhaanjohtavat. Esikaupunkialueiden asemakaavallinen uudestaanjärjestäminen ja nimenomaan tästä aiheutuvien yleisten töiden suorittaminen riippuu lopulta mitä suurimmassa määrin kaupunginvaltuuston harkinnasta. Käytännössä ei tämäntapaisia töitä yleensä suoriteta, enempää kuin ehdoton tarve ja ennenkaikkea kaupungin talous kunakin vuonna sallii. Liitosten taloudellisia vaikutuksia ja liitosten taloudellisia toteuttamismahdollisuuksia arvosteltaessa ei tämänlaatuisten menojen merkitystä ole yliarvioitava.

Useissa laskelmissa, joita aikanaan on tehty liitosten aiheuttamista menoista, varsinkin sellaisissa laskelmissa, jotka tehtiin ennen vuotta 1932, jolloin asemakaavalaki astui voimaan, ei ole riittävästi otettu huomioon sitä, että asemakaavallisten järjestelyjen kustannukset vain osaksi jäävät kaupunkikuntien lopullisesti vastattaviksi. Varsin huomattava osa siirtyy asemakaavalain mukaan yksityisten maanomistajain suoritettavaksi. Näin on m. m. laita katumaan lunastuksiin ja niinhyvin kokonaan uusien kuin järjestelyjen kautta syntyvien uusien katujen rakentamiseen ja ensimmäiseen päällystämiseen nähden. Niimikään on huomioonotettava, että katujen kunnossa- ja puhtaanapito asemakaavoitetuilla alueilla kuuluu asianomaisille maan- ja tontinomistajille. Haagan kauppalassa sekä Oulunkylän ja Kulosaaren maalaiskunnissa tähän asti sovellettua menettelyä, että kunta pitää kunnossa myös tonttien kohdalla olevat katu- ja tieosuudet, ei siten liitoksen jälkeen voida noudattaa. Asemakaavoitetun alueen ulkopuolella taas on teitten rakentamiseen ja kunnossapitoon nähden toukokuun 3 päivänä 1927 annetun tielain 91 §:n mukaan soveltuville osin noudatettava, mitä tässä laissa on kunnan- ja kyläteistä säädetty. Tämän mukaan riippuu myös kaupunkikunnasta itsestään, mitkä tiet se haluaa ottaa kunnantein rakentaakseen ja ylläpitääkseen, ja muitten teitten rakentaminen ja ylläpitäminen jää tiekuntien asiaksi, kuten tähänkin asti. Esikaupunkialueiden varustaminen vesi- ja viemärijohtoilla on myöskin kaupungin vapaan harkinnan varassa.

Liitosalueiden vastaisia järjestelykustannuksia arvosteltaessa on tässä tapauksessa myös otettava huomioon, että suuret valtatie liitosalueilta kaupunkiin ja liitosalueiden kautta jo suurimmalta osalta on rakennettu kaupungin kustannuksella, mikä osaltaan vähentää vastaavia järjestelykustannuksia. Suorittamatta on kuitenkin vielä eräitä siltatöitä, kuten sillat Munkkiniemeen ja Kulosaaren. Liitoksen kautta muuttuvat tosin tässä puheenaolevat sillat kaupungin ja maalaiskunnan välillä olevista silloista kaupungin alueen sisäpuolella oleviksi silloiksi, mikä aiheuttaa sen, että näitten siltojen rakentamis- ja kunnossapitovelvollisuutta ei enää ole käsiteltävä sanotun tielain 24 §:n 2 mom:n vaan saman lain 91 §:n 2 mom:n mukaan.

Viimeksimainitussa lainkohdassa edellytetään kuitenkin, että sellaisen kaupunginkin alueella olevan sillan rakentamista, joka on kallisrakenteinen ja joka välittää maanteitse kulkevaa läpikulkuliikennettä, voidaan harkinnan mukaan valtion apurahalla avustaa tai että silta voidaan erikoistapauksissa määrätä kokonaan valtion varoilla rakennettavaksi. Nämä siltatyöt on joka tapauksessa liitoksesta riippumatta aikanaan suoritettava. Kaupunki on myös varustautunut osaltaan käyttämään varoja näitten siltojen rakentamiseen. Kaupungin ja valtion sekä mahdollisesti myös siltayhteyksien parantamisesta hyötyvien maanomistajien harkinnasta ja sopimuksesta riippuvaksi jää, milloin sillat tulevat rakennettaviksi.

Tässä yhteydessä on mainittava, että edellämainittujen liitosalueilla olevien valtateiden kunnossapito voimassaolevan lainsäädännön mukaan siirtyy valtiolta kaupungille. Tällaisia teitä tulee kaupungille siirtymään noin 58 km, kuten eri liitosalueita koskevissa erikoisselvityksissä olevista tiedoista eri maantiesuoksien pituudesta voidaan havaita. Kaupungille maksanee teiden kunnossapito säännöllisissä oloissa noin 10,000 markkaa kilometriltä, joten menot näitten teitten kunnossapidosta tulisivat olemaan noin 580,000 markkaa vuodessa. Valtio korvaa kuitenkin

kaupungille noin 5,500 markkaa kilometriä kohti asemakaavoittamattomalla alueella olevasta tiestä, joten kaupungille maanteiden kunnossapidon korvauksena tulee olemaan tuloja toistaiseksi noin 319,000 markkaa. Kaupungin ja valtion välillä tehdyn sopimuksen mukaan on kaupunki kuitenkin jo nyt ottanut vastatakseen niistä ympäristökunnissakin olevien maanteiden kunnossapidosta, mitkä kaupunki itse on rakanut. Lisämenot maanteiden kunnossapidosta eivät siten säännöllisissä oloissa tule nousemaan täysin edellämainittuihin määriin.

Vaikka siis kaupungin velvollisuudet vastata liitosalueiden asemakaavallisista järjestelykustannuksista ja niihin liittyvistä muista peruskustannuksista ovat rajoitetummat kuin yleensä luullaan, on lähdettävä siitä, että huomattavia kaupungin varoja on käytettävä myös liitosalueiden järjestelyihin sekä katu- ja tieolojen parantamiseen. Asemakaavalainkin määräysten johdosta eivät eräät menot, kuten esim. menot julkisten paikkojen järjestämisestä, ole vältettävissä, ja sitä paitsi on kaupungilla itsellään liitosalueilla, kuten on osoitettu, laajoja maa-alueita, joitten ottaminen kaupunkimaisen asutuksen tarpeisiin on ollut odottamassa liitosten toteuttamista. Eriluontoiset yleiset työt sekä kaupungin omilla mailla että yksityisten maanomistajien hallussa olevilla esikaupunkialueilla tulevat myös tarjoamaan työmahdollisuuksia niinhyvin kaupungin vanhojen osien kuin liitosalueiden väestön työttömyyden lieventämiseksi.

Mitä edellä liitosalueiden vastaisista järjestelykustannuksista on esitetty, osoittaa siis lähinnä, että laskelmia näitten kustannusten suuruudesta ei ole mahdollisuutta eikä aihetta ryhtyä liitoksen valmisteluasteella laatimaan. Menoja, osaksi varsin huomattavia, tulee tällaisista järjestelyistä olemaan, mutta niinhyvin niitten suuruus kuin ajankohta, jolloin ne käyvät ajankohtaisiksi, ovat kaupungin määrättävissä. Pelättävissä ei ole, että nämä kustannukset muodostuisivat kaupungin taloudelle ylivomaisiksi.

Kaupunkikunnan menot nousevat v:n 1936 talousarvion mukaan 612,456,038 markkaan. V. 1934 olivat menot tilinpäätöksen mukaan 574,893,378 markkaa. Se menojen lisääntyminen, noin 21 milj. markkaa, minkä liitoskuntien tähänastisten menojen siirtyminen kaupungille aiheuttaa, ei ole paljon enempää kuin mitä kaupungin menojen vuotuinen lisäys eräitä kertoja on ollut. Vaikka liitosalueiden menot liitosten jälkeen syistä, jotka edellä on esitetty, nousisivat huomattavastikin yli liitosalueiden tähänastisten menojen, ei tämä menojen lisäys voi nousta niin suureksi, että se järkyttäisi kaupungin taloutta. Liitosalueiden tähänastisten menojen kohoaminen 50 % korottaisi veroäyriältä kannettavan määrän noin 60 pennillä. Enemmällä kuin 50 %:lla, eli noin 10.5 milj. markalla eivät tähänastiset menot ilmeisesti missään tapauksessa välittömästi nouse. Tämäkin lisärasitus täytyy pitää mahdollisena siirtää kaupungin verovelvollisten kannettavaksi. Verrattuna niihin lisärasituksiin, joita useimmat muut kaupungit, joihin esikaupunkeja on liitetty, ovat liitosten johdosta joutuneet kantamaan, olisi tämä epäedullisimmassakin tapauksessa syntyvä lisärasitus vähäinen.

8. UUSIEN JA SUPISTETTUJEN KUNTIEN VASTAINEN TALOUDELLINEN ASEMA.

Mitä tulee ehdotettujen jaotusmuutosten kautta syntyvien uusien kuntien, t. s. Tikkurilan maalaiskunnan ja Suur-Haapalahden kauppalan, sekä supistettujen Helsingin ja Espoon maalaiskuntien mahdollisuuksiin tulla taloudellisesti toimeen itsenäisinä kuntina, niin on osoittautunut tarpeelliseksi tästä puolesta tehdä yksityiskohtaisempia laskelmia kuin mitä edellä on esitetty liitosten vaikutuksesta kaupungin talouteen. Sanottuja uusia kuntia sekä supistettua Helsingin maalaiskuntaa varten on ollut laadittava luonnos näitten kuntien talousarvioita varten. Tikkurilan maalaiskunnan talousarvioluonnos on esitetty Tikkurilan liitosaluetta koskevassa erikois-

selvityksessä (kts. mietintö N:o 12 sivut 33—34), Suur-Haapalahden kauppalan talousarvioluonnos Pitäjänmäen ja Leppävaaran liitosalueita koskevissa erikoisselvityksissä (kts. mietinnöt N:o 6 sivu 23 ja N:o 14 sivut 66—68), sekä supistetun Helsingin maalaiskunnan tätä koskevassa erikoisselvityksessä (mietintö N:o 13 sivut 15—16). Supistetun Espoon maalaiskunnan vastaisen taloudellisen aseman toteamiseksi on selvitysmies katsonut ylimalkaisempien laskelmien riittävän. Talousarvioluonnokset ja laskelmat osoittavat, että näitten kuntien taloudellinen asema tulee olemaan kestävä edellyttäen, että kunnat alottavat toimintansa suhteellisen hyvien taloudellisten olojen valitessa. Äskettäin sivuutettujen pulavuosien aikana näitten kuntien muodostaminen tuskin olisi ollut mahdollista eikä näin ollen myöskään olisi ollut mahdollista aikaisemmin toteuttaa tässä selvityksessä ehdotettuja jaoitusmuutoksia yleensä.

Selvitysmies ei näin ollen myöskään katso olevan aihetta ehdottaa mitään sellaisia korvauksia kunnalta toiselle, joista puhutaan edellämämainitussa kunnallisen jaoituksen muuttamisesta annetun lain 9 §:ssä.

9. JAOITUSMUUTOSTEN VAIKUTUS KUNNALLISHALLINNOSSA EDUSTETTUJEN PUOLUEIDEN VOIMASUHTEISIIN.

Vaikka sillä seikalla, miten ehdotetut jaoitusmuutokset mahdollisesti vaikuttavat puolueiden voimasuhteisiin eri kunnissa, ei ole eikä saa olla asiallista merkitystä jaoitusmuutosten tarkoituksenmukaisuutta harkittaessa, kysynee varsinkin suuri yleisö tätäkin asiaa. Koska eräitten tietojen esittäminen tästäkin puolesta on mahdollista, haluaa selvitysmies lopuksi täydentää esitystä erällä asiaa valaisevilla luvuilla.

Koska kysymys lähinnä on voimasuhteista kunnallisvaaleissa, on asianmukaista ottaa esityksen pohjaksi viimeksi toimitettujen kunnallisvaalien tulokset. Viimeksi toimitetut kunnallisvaalit olivat kuten tunnettua v:n 1933 joulukuussa. Eri liitosalueita koskevissa erikoisselvityksissä on tästäkin puolesta esitetty eräitä lukuja. Nämä sisältyvät kohtaan, jonka otsikkona on joko »Kunnan yleinen hallinto» silloin, kun liitosalue käsittää koko kunnan, tai »Alueen asema kunnan hallinnossa» silloin, kun liitosalue on osa kuntaa. Yhdistelmänä erikoisselvityksissä esitetystä luvuista saadaan seuraava taulukko:

Liitosalue	Ääni- oikeu- tettuja	Vaa- liin osaa- otta- neita	Hyväksytyjen lippujen jakaant.						Hylät- tyjä lippuja
			Suomenk. porvarip.		Ruotsink. porvarip.		Sosialidemo- kraatt. p.		
			Luku	%	Luku	%	Luku	%	
Huopalahti	1,516	623	124	20.2	417	67.9	73	11.9	9
Haaga	1,534	908	226	25.0	348	38.4	331	36.6	3
Oulunkylä	2,109	1,042	250	24.0	411	39.4	381	36.6	—
Kulosaari ¹⁾	691	—	.	.	.	.	.	.	.
Osa Pitäjänmäkeä	n. 400	n. 225	n. 35	15.5	n. 80	35.6	n. 110	48.9	.
Pakinkylä	1,043	352	92	26.1	30	8.5	230	65.4	—
Malmi—Tapanila	6,921	2,800	624	22.5	462	16.6	1,689	60.9	25
Herttuaniemi ja itäinen saaristo ...	570	241	23	9.6	163	67.9	54	22.5	1
Santahamina	364	263	254	96.6	4	1.5	5	1.9	—
Osa Västersundomia	n. 310	n. 212	n. 12	5.7	n. 120	56.6	n. 80	37.7	.
Osa Tikkurilaa	n. 100	n. 50	n. 10	20.0	n. 20	40.0	n. 20	40.0	.
Osa Sup. Helsingin mlk.	n. 25	n. 20	—	—	n. 10	50.0	n. 10	50.0	.
Osa Leppävaaraa (Hagalund)	n. 100	n. 50	n. 10	20.0	n. 30	60.0	n. 10	20.0	.
Kaikki alueet	15,683	6,786	1,660	24.7	2,095	31.2	2,962	44.1	69

1) Tietoja äänien jakautumisesta ei voida esittää, koska vaalit toimitettiin yksimielisesti. Kulosaaren kunnanvaltuuston 13 jäsenestä on nykyään 8 ruotsinkielisten ja 5 suomenkielisten porvarillisten puolueiden edustajia.

Jos vertailun aikaansaamiseksi kaupunginvaltuuston eri ryhmien nykyisten voimasuhteiden ja niiden voimasuhteiden välillä, mitkä olisivat muodostuneet, jos liitosalueiden väestö olisi jo v:n 1933 vaalien aikana kuulunut kaupunkiin ja pääpiirteissään samalla tavoin silloin olisi ottanut osaa vaaleihin ja äänestänyt, yhdistetään ylläolevan taulukon loppusummat kaupungin vastaaviin lukuihin, saadaan seuraavat luvut:

Laaennettu kaupunkikunta	Ääni-oikeutettuja	Vaaliliin osaaottaneita	Hyväksytyjen lippujen jakaantuminen								Hylättyjä
			Suomenk. porvarip.		Ruotsink. porvarip.		Sosialidemo-kraatt. p.		Villit		
			Luku	%	Luku	%	Luku	%	Luku	%	
Kaupunki	148,611	81,468	23,925	29.5	25,262	31.1	31,288	38.6	674	0.8	319
Liitosalueet	15,683	6,786	1,660	24.7	2,095	31.2	2,962	44.1	—	—	69
Yhteensä	164,294	88,254	25,585	29.1	27,357	31.1	34,250	39.0	674	0.8	388

Tämä yhdistelmä osoittaa, että vuoden 1933 vaalien tulokset olisivat, jos liitos silloin olisi ollut toteutettu, olleet samat kuin todella tapahtuneissa vaaleissa. Tästä voidaan päätellä, että esikaupunkiliitokset eivät missään tapauksessa tule sanottavasti muuttamaan puolueitten voimasuhteita kaupunginvaltuustossa.

Mitä muihin kuntiin tulee, niin voidaan erikoisselvityksissä olevista tiedoista päätellä seuraavaa: Tikkurilan maalaiskunnan valtuustossa tulee ilmeisesti olemaan porvarillinen enemmistö, ruotsalaisen kansanpuolueen ja sosialidemokraattisen puolueen ollessa suurimpina jotakuinkin tasaväkisinä ryhminä. Supistetussa Helsingin maalaiskunnassa tulee ruotsalaisella kansanpuolueella olemaan pieni enemmistö. Suur-Haapalahden kauppalan valtuustossa tulee olemaan porvarillinen enemmistö vasemmiston muodostaessa voimakkaan vähemmistön. Porvarillisista puolueista tulee ruotsalaisella kansanpuolueella olemaan suurin vaikutusvalta. Supistetussa Espoon maalaiskunnassa tulee ruotsalaisella kansanpuolueella olemaan valta-asema.

V LUKU. EHDOTUKSET VALTIONEUVOSTON PÄÄTÖKSIKSI.

Lopuksi esitetään tässä ehdotukset niiksi valtioneuvoston päätöksiksi, mitkä selvitysmiehen ehdotusten mukaan ovat tarpeen siltä osalta kuin kaupungin ympäristön kunnalliseen jaoitukseen tehtävät muutokset koskevat kaupungin alueen laajentamista ja siitä välittömästi aiheutuvia järjestelyjä jaoitusmuutosten alaisiksi joutuvien kuntien oloissa. Tässä esitetyt päätösehdotukset koskevat siten Helsingin ja Huopalahden maalaiskuntia, Haagan kauppala, Oulunkylän ja Kulosaaren maalaiskuntia sekä Espoon maalaiskuntaa Hagalundin yksinäistalon osalta. Päätösehdotukset, mitkä aiheutuvat Leppävaaran-Kilon asemanseutujen eroittamisesta Espoon maalaiskunnasta, esitetään erikseen Leppävaaran liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä (Mietintö N:o 14). Samoin esitetään päätösehdotukset, mitkä ovat tarpeen Grankullan kauppalan ympäristön kunnallisen jaoituksen muuttamiseksi, erikseen Grankullan liitosaluetta koskevassa erikoisselvityksessä (Mietintö N:o 16).

Tässä mietinnössä samoin kuin erikoisselvityksissä on koetettu esittää perustelut kaikille muille tarpeellisiksi käyville päätöksille, paitsi päätöksille siitä ajankohdasta, jolloin ehdotetut jaoitusmuutokset astuisivat voimaan. Selvitysmies ei myöskään katso voivansa tehdä tästä lopullista ehdotusta. Jaoitusmuutosten voimaantulon aika jäänee näissä oloissa lähinnä sisäasiainministeriön harkinnan varaan.

Tässä mietinnössä esitettävät ehdotukset valtioneuvoston päätöksiksi ovat seuraavat:

I. Helsingin kaupunkiin liitetään kunnallisessa, hallinnollisessa ja oikeudellisessa suhteessa

Helsingin kihlakuntaan ja Helsingin tuomiokunnan Helsingin pitäjän, Haagan kauppalan, Brändön huvilakaupungin sekä Oulunkylän ja Huopalahden käräjäkuntaan kuuluvat

Huopalahden maalaiskunta kokonaisuudessaan,

Haagan kauppala kokonaisuudessaan,

Oulunkylän maalaiskunta kokonaisuudessaan, ja

Kulosaaren eli »Brändö Villastad»-niminen maalaiskunta kokonaisuudessaan, sekä samaan kihlakuntaan, tuomiokuntaan ja käräjäkuntaan kuuluvasta Helsingin maalaiskunnasta

Lehtisaari,

Vähä-Meilahden tila R. N:o 1¹,

Talin kylä kokonaisuudessaan,

Kärbölen kylästä seuraavat tilat: Mariedal, R. N:o 2¹, Gamlas, R. N:ot 3¹ ja 3³, Rutan, R. N:o 3⁴, Haga, R. N:o 3⁵, Högmossan, R. N:o 3⁶, Gamlas, R. N:o 3⁷, Stenbacka, R. N:o 3⁸, Tomtbacka, R. N:o 3⁹, Malmgård, R. N:o 4⁶, Tolfmans, R. N:o 5², Helleberg, R. N:o 5³, Kvetlas, R. N:o 5⁴, Stenbrottet, R. N:o 5⁵, Löfkulla, R. N:o 5⁶, Grankulla, R. N:o 5⁷, Håkansdal, R. N:o 5⁸, Fridkulla, R. N:o 5⁹, Stenkulla, R. N:o 5¹⁰, Storkens, R. N:o 7¹, Nydal, R. N:o 7², Alkärr, R. N:o 7³, Magnuskärr, R. N:o 7⁴ ja Pilslätt, R. N:o 7⁵, sekä tämän kylän vesialueet Vantaanjoessa,

Pakinkylä kokonaisuudessaan,
 Tuomarinkylä kokonaisuudessaan,
 Tomtbackan ja Nackbölen yksinäiset verotalot kokonaisuudessaan,
 Malminkylä kokonaisuudessaan, Boxbackan ja Stensbölen yksinäistalot tähän luettuna,

Tapaninkylä kokonaisuudessaan,
 Viikinkylä kokonaisuudessaan,
 Suutarinkylä kokonaisuudessaan,
 Brändö Gärd, R. N:o 1¹,-niminen tila,
 Herttuaniemen kylä kokonaisuudessaan,
 Båtvik-niminen yksinäinen verotalo kokonaisuudessaan,
 Puodinkylä kokonaisuudessaan,
 Degerön kylä kokonaisuudessaan,
 Turholman yksinäinen verotalo kokonaisuudessaan,
 Santahaminan kylä kokonaisuudessaan,
 Mjölön yksinäinen verotalo kokonaisuudessaan,
 Mellunkylä kokonaisuudessaan,
 Västersundomin kylä kokonaisuudessaan,
 Nordsjön kylä kokonaisuudessaan,
 tässä lueteltujen Helsingin maalaiskunnan kylien ja talojen jaetut ja jakamattomat vesialueet,

Tikkurilan kylästä seuraavat Keravanjoen eteläpuolella sijaitsevat tilat ja tilanosat, nimittäin Lillskäggin verotalosta N:o 2 eroitettut tilat, R. N:ot 2⁷, 2¹⁴, 2²⁶⁻⁴⁶, 2²⁰⁶⁻²⁰⁷, 2²⁰⁹ ja 2²¹¹ sekä osa Lillskäggin tilaa, R. N:o 2²¹², Storskäggin verotalosta N:o 3 muodostetuista Nystun, Koivulan ja Storskäggin tiloista eroitettut tilat, R. N:ot 3¹², 3¹⁶, 3¹⁸⁻²⁰, 3²⁴⁻²⁸, 3³⁰, 3³⁴, 3³⁶, 3⁴², 3⁴⁷, 3⁵⁰, 3⁵², 3⁵⁶, 3⁶²⁻⁸¹, 3⁸⁵⁻⁹⁹, 3¹⁰¹, 3¹⁰³⁻¹¹⁵, 3¹¹⁷⁻¹¹⁸, 3¹²¹⁻¹²², 3¹²⁵⁻¹²⁶ ja 3¹⁴⁵⁻¹⁴⁶ sekä osa Storskäggin-, R. N:o 3³³, Fastbo-, R. N:o 3¹⁰², ja Nystu-, R. N:o 3¹⁴⁴, nimisiä tiloja; Nybondasin verotalosta N:o 11 eroitettut tilat, R. N:ot 11⁶, 11¹⁰⁻¹², 11¹⁶⁻¹⁷, 11²⁰ ja 11⁵⁵⁻⁵⁶ sekä osa Erikas-, R. N:o 11⁵, ja Nybondas-, R. N:o 11³⁴, nimisiä tiloja, valtionrautateitä varten tai muihin tarkoituksiin pakkolunastetut alueet tässä mainittujen tilojen välissä, näitten tilojen välissä olevat yhteismaat ja tiemat, näistä tiloista mahdollisesti eroitettut tilat sekä ne kaikkien Tikkurilan kylän tilojen ja tilanosien osuudet vesialueeseen Keravanjoessa, mitkä tulevat sijaitsemaan vastedes toimitettavassa rajankäynnissä määrättävän kaupungin alueen rajan eteläpuolella, sekä

saman kunnan kirkonkylästä seuraavat Keravanjoen itäpuolella sijaitsevat tilat ja tilanosat, nimittäin Riddarsin verotalosta eroitettut tilat, Stenbacka, R. N:o 5⁶, Rauhala, R. N:o 5⁹, Tyynelä, R. N:o 5¹⁰, Ojanko, R. N:o 5¹¹, Koivumäki, R. N:o 5¹², Åbergsbacka, R. N:o 5¹⁴, Kalliola, R. N:o 5¹⁵, Kalliola I, R. N:o 5²⁸, Stenbacken, R. N:o 5²⁹, sekä osa Österäng-, R. N:o 5²³, Brobacka-, R. N:o 5²⁴, Riddars-, R. N:o 5²⁵, ja Riddars-, R. N:o 5²⁷, nimisiä tiloja; Junsin verotalosta N:o 6 eroitettut tilat Suomela, R. N:o 6¹, Katajamäki, R. N:o 6², Österkulla, R. N:o 6³, sekä osa Juns-, R. N:o 6⁴, nimistä tilaa; ynnä Knapasin verotalosta N:o 11 eroitettu tila, Albertsro, R. N:o 11¹⁸, sekä osa samasta verotalosta eroitettuja Knapas-, R. N:o 11²¹, ja Knapas, R. N:o 11²⁶-nimisiä tiloja, näitten tilojen ja tilanosien välissä olevat yhteismaat ja tiemat, näistä tiloista mahdollisesti eroitettut tilat sekä ne kaikkien kirkonkylän tilojen ja tilanosien osuudet vesialueeseen Keravanjoessa, mitkä tulevat sijaitsemaan vastedes toimitettavassa rajankäynnissä määrättävän kaupungin alueen rajan itäpuolella, sekä

Lohjan kihlakuntaan ja Helsingin tuomiokunnan Espoon pitäjän ja Grankullan kauppalan käräjäkuntaan kuuluvasta Espoon maalaiskunnasta Hagalundin yksinäinen verotalo kokonaisuudessaan siihen kuuluvine vesialueineen.

II. Helsingin maalaiskunnasta eroitetaan ja muodostetaan uudeksi suomeksi »Tikkurila»- ja ruotsiksi »Dickursby»-nimiseksi maalaiskunnaksi seuraavat kylät, tilat ja tilanosat, nimittäin

Tikkurilan kylä, lukuunottamatta niitä tiloja, tilanosia ynnä näihin kuuluvia vesialueita, mitkä liitetään Helsingin kaupunkiin,

Fastbölen kylä kokonaisuudessaan,
Haxbölen kylä kokonaisuudessaan,
Hanabölen kylä kokonaisuudessaan,
Sottungsbyn kylä kokonaisuudessaan,
Häkansbölen kylä kokonaisuudessaan,

kirkonkylään kuuluva Räckhalsin lahjoitusmaa, R. N:o 13, ja tästä eroitettut tilat, R. N:ot 13¹ ja 13²,

kirkonkylään kuuluvasta Backaksen verotalosta N:o 2 eroitettut tilat, R. N:ot 2⁸, 2¹⁰, 2¹², 2¹⁴, 2¹⁵⁻¹⁶, 2¹⁹, 2²⁵⁻⁴⁷, 2⁴⁹⁻⁵⁴, 2⁵⁷⁻⁶⁰, 2⁶²⁻⁶³, 2⁶⁶⁻⁷², 2⁷⁴⁻⁷⁸, 2⁸⁰⁻⁹⁵, 2⁹⁷⁻¹⁰², 2¹⁰⁴⁻¹⁰⁵, 2¹⁰⁷⁻¹¹⁰, 2¹¹²⁻¹¹⁶, 2¹²¹⁻¹²⁵, 2¹²⁷⁻¹²⁹, 2¹³¹⁻¹³², 2¹³⁵⁻¹⁴⁰, 2¹⁴²⁻¹⁵⁷, 2¹⁵⁹, 2¹⁶¹⁻¹⁶⁴, 2¹⁶⁶, 2¹⁶⁸⁻¹⁷⁰, 2¹⁷²⁻¹⁷⁵, 2¹⁷⁷⁻¹⁷⁹, 2¹⁸¹⁻¹⁸², 2¹⁸⁶, 2¹⁸⁸⁻¹⁹⁰ ja 2¹⁹² sekä ne osat Björkbackan tilaa, R. N:o 2²², ja Backaksen tilaa, R. N:o 2¹⁸⁵, mitkä sijaitsevat tässä luettelujen tilojen välissä, näitten tilojen välissä olevat yhteismaat ja tiemat sekä näistä tiloista mahdollisesti eroitettut tilat.

III. Helsingin maalaiskunnasta eroitetaan ja liitetään kunnallisessa ja hallinnollisessa suhteessa perustettavaan Suur-Haapalahden kauppalaan Känalan kylä kokonaisuudessaan.

IV. Nämä kunnallisen, hallinnollisen ja oikeudellisen jaoituksen muutokset astuvat voimaan tammikuun 1 päivänä 193 .

V. Helsingin maalaiskunnan alueeseen tehtävien muutosten johdosta määrätään toimeenpantavaksi välinselvitys Helsingin kaupungin, uuden Tikkurilan maalaiskunnan, uuden Suur-Haapalahden kauppalan ja supistetun Helsingin maalaiskunnan välillä näiden taloudellisten olojen tasoittamiseksi muutoksia vastaaviksi.

A. Välinselvityksessä on jakamattoman Helsingin maalaiskunnan omaisuus, sellaisena kuin se on jaoitusmuutoksen tapahtuessa, eli joulukuun 31 päivänä 193 , jaettava sanottujen kuntien välillä seuraavien perusteiden mukaan:

1. Jakamattoman Helsingin maalaiskunnan omaisuus ja velat jaetaan, jälempänä mainituin poikkeuksin, siten, että niistä 70 % tulee Helsingin kaupungille, 15 % Tikkurilan maalaiskunnalle, 5 % Suur-Haapalahden kauppalalle ja 10 % supistetulle Helsingin maalaiskunnalle.

2. Ne kunnan kiinteistöt ja rakennukset vuokramaalla, mitkä kunta omisti joulukuun 31 päivänä 1934, ovat aikanaan suoritettavassa lopputilityksessä otettavat huomioon siitä arvosta, mikä niillä oli kunnan v:n 1934 tilinpäätökseen liittyvässä kiinteistöluettelossa.

3. Kunnan kiinteistöt ja rakennukset vuokramaalla ynnä vuokraoikeus maahan, jolla rakennukset sijaitsevat, annetaan sille kunnalle, jonka alueella nämä jaoitusmuutosten jälkeen tulevat sijaitsemaan.

4. Hallintoirtaimisto, kansakoulujen irtaimisto siihen luettuna, jaetaan siten, että irtaimisto, joka kuuluu johonkin välinselvityksessä huomioonotettavaan kiinteistöön tai rakennukseen vuokramaalla, seuraa tätä kiinteistöä. Kunnan suomenkielinen kirjasto kokonaisuudessaan supistetulle Helsingin maalaiskunnalle. Malmin lastenkodin, Malmilla ja Herttuaniemessä olevien terveyssisarten toimistojen ja Lohjan Linnaniemessä olevan kesäsiirtolan irtaimisto luovutetaan Helsingin kaupungille, Tikkurilassa olevan terveyssisaren toimiston irtaimisto Tikkurilan maalaiskunnalle ja Vantaassa olevan terveyssisaren toimiston irtaimisto supistetulle Helsingin maalaiskunnalle. Irtaimisto otetaan tilityksessä huomioon jakamattoman kunnan viimeiseen tilinpäätökseen merkittyyn kirjanpitoarvoonsa.

5. Jakamattoman kunnan omistamista osakkeista annetaan 1 Maalaiskuntain Talo O.Y:n osake Tikkurilan maalaiskunnalle ja 15 Esbo Elektriska A.B:n osaketta Suur-Haapalahden kauppalalle sekä kunnan omistamat valtion 5½ %:n sotavahinko-

lainan obligatiot Helsingin kaupungille. Osakkeet ja obligatiot otetaan tilityksessä huomioon siihen arvoon, johon ne oli merkitty kunnan v:n 1934 tilinpäätökseen.

6. Jakamattoman kunnan omistamat osuudet ja osakkeet kuntainvälisissä laitoksissa jaetaan tilityksen ulkopuolella siten, että Helsingin kaupunki saa 32 paikkaosuutta Tammisaaren piirimielisairaalassa, $3\frac{1}{4}$ paikkaosuutta Hyvinkään pakkotyölaitoksessa, 14 paikkaosuutta Mjölbollstadin keuhkotautiparantolassa ja kaikki ne osuudet ja osakkeet tällaisissa laitoksissa, mitkä kunta on hankkinut jälkeen vuoden 1934, Tikkurilan maalaiskunta saa 6 paikkaosuutta Tammisaaren piirimielisairaalassa, 6 paikkaosuutta Kellokosken piirimielisairaalassa, 1 paikkaosuuden Hyvinkään pakkotyölaitoksessa ja 5 osuutta Mjölbollstadin keuhkotautiparantolassa, Suur-Haapalahden kauppala 2 osuutta Tammisaaren piirimielisairaalassa ja 1 osuuden Mjölbollstadin keuhkotautiparantolassa sekä supistettu Helsingin maalaiskunta 8 paikkaosuutta Tammisaaren piirimielisairaalassa, 1 paikkaosuuden Hyvinkään pakkotyölaitoksessa ja 4 paikkaosuutta Mjölbollstadin keuhkotautiparantolassa.

7. Jakamattoman kunnan lahjoitusrahastot jaetaan tilityksen ulkopuolella siten, että Helsingin kaupungille luovutetaan Z. Topeliuksen, J. Bergbomin, A. Kavaleffin, v. Bonsdorffin ja W. Wavulinin rahastot, Tikkurilan maalaiskunnalle Aleksanteri II:sen rahasto ja A. Nymanin rahasto sekä supistetulle Helsingin maalaiskunnalle n.s. silta- ja maantierahasto. Kunnan mahdollisesti vuoden 1934 jälkeen saamat lahjoitusrahastot luovutetaan Helsingin kaupungille, ellei lahjoituskirjassa toisin määrätä. Helsingin kaupungin, jonka hoitoon kaikkien rahastojen varat aluksi on siirrettävä, on jaon tapahduttua ja viimeistään lopputilityksen yhteydessä luovutettava Tikkurilan maalaiskunnalle ja supistetulle kunnalle tulevien rahastojen talletustodistukset tai suoritettava näille kunnille käteisellä se rahamäärä, johon näitten rahastojen pääoma korkoineen on kasvanut suorituspäivään.

8. Jakamattoman kunnan verosaatavat on jätettävä tilityksen ulkopuolelle ja verojäämät on jaettava kuntien välillä niin, että kukin kunta saa perittäväkseen ja omakseen ne verojäämät, jotka sille tulevalla alueella on maksettaviksi pantu.

9. Kiinteä omaisuus, rakennukset vuokramaalla ja hallintoirtaimisto, minkä jakamaton kunta mahdollisesti on hankkinut jälkeen joulukuun 31 päivän 1934, on luonnossa jätettävä sen kunnan omaisuudeksi, jonka alueella tämä omaisuus sijaitsee tai jonka alueelle irtain omaisuus on sijoitettu. Tämä omaisuus on lopputilityksessä otettava huomioon hankinta-arvoonsa ja luettava omaisuuteen, joka jaetaan yleisen jakoprosentin mukaisessa suhteessa.

10. Jakamattoman kunnan muut varat ja saatavat, joitten jaosta ei edellä ole määrätty, ovat tilityksessä otettavat huomioon sen arvoisina ja suuruisina, johon ne on merkitty jakamattoman kunnan viimeiseen tilinpäätökseen. Tilinpäätöksessä huomioonotettuja varastoja, joita jakamattomalla kunnalla mahdollisesti on jaoitusmuutoksen voimaanastuessa, on käsiteltävä muuten samalla tavoin kuin muuta irtaimistoa, mutta lopputilityksessä ne on otettava huomioon siitä arvosta, mikä niillä kirjojen mukaan oli jaoitusmuutosten voimaanastuessa.

11. Mikäli lopputilityksen jälkeen ilmenee varoja tai tuloja, jotka kuuluvat jakamattomalle kunnalle, mutta joita lopputilityksessä ei ole otettu huomioon, on ne jaettava kuntien kesken yleisen jakoprosentin mukaisessa suhteessa.

12. Jakamattoman kunnan veloista siirretään Helsingin kaupungin vastattaviksi valtiolta otetut lainat Malmin pohjoista, Santahaminan, Herttuanien, Puistolan ja Pakinkylän suomenkielisiä kansakouluja varten, Vakuutusyhtiö Kalevalta otettu alkuaan 2,700,000 markan suuruinen laina ja Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankilta otettu 500,000 markan laina, Tikkurilan maalaiskunnan vastattavaksi valtiolta otettu laina Rekolan suomenkielistä kansakoulua varten ja Vakuutusyhtiö Kalevalta otettu alkuaan 1,000,000 markan laina, Suur-Haapalahden kauppalan vastattavaksi valtiolta otettu laina Pitäjänmäen ruotsinkielistä kansakoulua varten ja Siviliviraston leski- ja orpokassalta otettu laina ynnä supistetun Helsingin maalaiskunnan vastattavaksi

valtiolta otetut lainat Hämeenkyllän ja Backaksen suomenkielisiä kansakouluja sekä Tolbbyn ruotsinkielistä kansakoulua varten ja Osuuskassojen Keskuslainarahastosta otettu laina.

13. Ne jakamattoman kunnan suoritettaviksi määrättyt tai määrättävät korvaukset tiemaan lunastuksista, mitkä jaoitusmuutosten voimaantullessa mahdollisesti ovat maksamatta, on tilityksen ulkopuolella jaettava sen kunnan vastattaviksi, jonka alueella asianomainen tiemaan lunastus on tapahtunut.

14. Jaoitusmuutoksen voimaantullessa todettujen jakamattoman kunnan meno- ja tilapäisten lainojen suorittaminen, muitten tulojäämien periminen, paitsi Tikkurilan maalaiskunnalle, Suur-Haapalahden kauppalalle ja supistetulle Helsingin maalaiskunnalle tulevien verojäämien, mahdollisesti tehtävien muitten tulojäämien kuin verojäämien poistoista päättäminen, jakamattoman kunnan viimeisen tilinpäätöksen tekeminen sekä tili- ja vastuuvapauden myöntäminen asianomaisille jakamattoman Helsingin maalaiskunnan viimeisen toimintavuoden tileistä, annetaan Helsingin kaupungin tehtäväksi.

15. Kuntien kesken toimitettavassa lopputilityksessä on huomattava kaikki ne varat ja velat, joita edelläsanottujen määräysten mukaan ei ole tilityksen ulkopuolella luovutettava välinselvityksessä osallisille kunnille. Kun sitten on todettu, kuinka suuri määrä jakamattoman kunnan puhtaasta omaisuudesta, velat siis huomioonottaen edellämäärätyn yleisen jakoprosentin mukaan on tuleva kullekin kunnalle ja samoin kuinka suuresta arvosta jakamattoman kunnan omaisuutta luonnossa ja mihin määrään jakamattoman kunnan velkoja on tullut kullekin kunnalle, on määrättävä se tasoituserä, minkä se kunta, joka on saanut enemmän puhdasta omaisuutta kuin yleinen jakoprosentti edellyttää, on rahassa suoritettava toisille kunnille. Lopputilitys on tapahtuva heti, kun Helsingin kaupunginvaltuusto on myöntänyt asianomaisille tili- ja vastuuvapauden jakamattoman kunnan viimeisen toimintavuoden tileistä ja viimeistään ennen sen vuoden loppua, jolloin jaoitusmuutokset ovat astuneet voimaan.

16. Kullekin kunnalle luonnossa tuleva omaisuus on luovutettava asianomaiselle kunnalle sen vuoden alussa, jolloin jaoitusmuutokset astuvat voimaan. Sille lopputilityksessä todetulle määrälle, minkä asianomaisen kunnan on rahassa tasoituksessa suoritettava muille kunnille, ovat nämä oikeutetut, elleivät kunnat toisin sovi, laskemaan 4 % koron jaoitusmuutosten voimaantulispäivästä siihen päivään, jolloin suoritus ennakkona tai lopullisesti tapahtuu.

17. Jakamattoman kunnan asutusrahaston ja omakotirahaston varat ovat jaettavat kuntien kesken yleisestä lopputilityksestä erillään ja tilityksen ulkopuolella. Kullekin kunnalle on siirrettävä sen alueella oleviin tiloihin ja rakennuksiin myönnettyt lainat samoin kuin vastuu valtion asutusrahastosta ja maatalousministeriön hoidossa olevasta omakotirahastosta saaduista lainoista kunkin kunnan alueella myönnettyjen asutus- ja omakotilainojen maksamattomia lainamääriä vastaavassa suhteessa. Jakamattoman kunnan asutusrahaston ja omakotilainarahaston viimeisten tilinpäätösten tekeminen sekä rahastojen jakaminen ja lopputilityksen suorittaminen annetaan Tikkurilan maalaiskunnan asianomaisten viranomaisten tehtäväksi. Kummankin rahaston omat varat luovutetaan Tikkurilan maalaiskunnalle.

18. Helsingin maalaiskunnan manttaalikunnan omaisuus on sellaisena kuin se on jakamattoman maalaiskunnan viimeisen toimintavuoden loppuun kohdistuvassa manttaalikunnan tilinpäätöksessä, jaettava Helsingin kaupungin, Tikkurilan maalaiskunnan ja supistetun Helsingin maalaiskunnan kesken siten, että Helsingin kaupunki saa 54/116, Tikkurilan maalaiskunta 20/116 ja supistettu Helsingin maalaiskunta 42/116 tilinpäätöksessä huomioonotetuista varoista. Supistettu Helsingin maalaiskunta saa manttaalikunnan rakennukset tilityksen ulkopuolella. Jakamattoman lainajyvästön väliaikaiseksi hoitajaksi ja jaon toimittajaksi määrätään supistettu Helsingin maalaiskunta. Lainajyvästö ja siemenrahasto on jaettava, kun jokin jaossa osalli-

sista kunnista sitä jaoitusmuutosten voimaanastuttua vaatii. Kunkin kunnan saaman osuuden vastaisessa käyttämisessä on noudatettava lainajyvästöistä ja siemenrahas-toista huhtikuun 14 päivänä 1934 annetun lain määräyksiä siitä, miten tällaisten rahasa-tojen varoja on käytettävä, kun rahastot lakkautetaan.

B. Välinselvityksessä määrätään lisäksi seuraavaa:

1. Sellaisten henkilöiden kotipaikkaoikeus, jotka nauttivat täyttä köyhäinhoitoa yksityiskodeissa tai laitoksissa, kunnalliskoti niihin luettuna, määräytyy sen perusteella, mihin kuntaan tulevalla alueella henkilö on ennen tällaiseen hoitoon joutumistaan asumisen tai hengillekirjoituksen nojalla saavuttanut kotipaikkaoikeuden jakamattomassa kunnassa.

2. Tikkurilan maalaiskunta oikeutetaan 3 vuoden aikana jaoitusmuutosten voimaanastumisesta käyttämään kaikkiaan 15 ja Helsingin maalaiskunta samoin 10 vuoden aikana kaikkiaan 10 paikkaa kaupungille siirtyvän Helsingin maalaiskunnan kunnalliskodin pääosastolla ja mielisairaiden vastaanotto-osastolla hoidokkejaan varten. Paikkojen käyttämisestä on näitten kuntien suoritettava Helsingin kaupungille korvausta hoitopäivältä taksan mukaan, jonka kunnat keskenään sopivat tai valtion viranomaisen mahdollisesti säädettävän lain nojalla vahvistaa.

3. Samoin oikeutetaan Tikkurilan maalaiskunta 10 vuoden aikana jaoitusmuutosten voimaanastumisesta käyttämään 5 paikkaa ja supistettu Helsingin maalaiskunta samana aikana käyttämään 3 paikkaa Helsingin kaupungille siirtyvän Helsingin maalaiskunnan sairaalan yleisellä osastolla. Paikkojen käyttämisestä on näitten kuntien suoritettava Helsingin kaupungille korvausta hoitopäivältä se määrä, millä sairaalahallitus veloittaa köyhäinhoitolautakuntaa oman kunnan asukkaille annetusta hoidosta tässä sairaalassa.

4. Helsingin kaupunkiin, Tikkurilan maalaiskuntaan ja Suur-Haapalahden kaupapaan siirtyvissä kansakouluissa jaoitusmuutosten voimaanastuessa toimivat opettajat, joilla on toimeensa nimittämiskirja, siirtyvät sen kunnan palvelukseen, johon koulu, missä he toimivat, tulee kuulumaan, niine etuineen ja oikeuksineen, joita he jaoitusmuutoksen voimaanastuessa jakamattoman kunnan palveluksessa nauttivat.

5. Kunnan eläke, minkä jakamaton kunta on myöntänyt eräille kansakoulun opettajille, on sen kunnan suoritettava, jolle koulu, missä opettaja virasta erotessaan toimi, luovutetaan. Helsingin kaupungin on lisäksi vastattava niitten eläkkeitten suorittamisesta, mitkä kunta on myöntänyt eräälle kunnallislautakunnan ent. esimiehelle, eräälle kunnalliskodin työnjohtajan leskelle ja eräälle kunnan palveluksesta eronneelle kättilölle.

VI. Tikkurilan maalaiskunta kuuluu Helsingin kihlakuntaan ja Helsingin nimismiespiiriin.

VII. Jaoitusmuutosten voimaan astuessa lakkaavat Helsingin kihlakuntaan kuuluvat Huopalahden ja Malmin nimismiespiirit.

VIII. Supistettu Helsingin maalaiskunta ja Tikkurilan maalaiskunta muodostavat Helsingin tuomiokunnan kärjäkunnan, jonka nimeksi tulee Helsingin pitäjän ja Tikkurilan maalaiskunnan kärjäkunta.

IX. Jaoitusmuutosten voimaanastuessa lakkaavat Helsingin maalaiskunnan alueella olevat Malmin-Tapanilan, Tikkurilan, Pakinkylän, Pitäjänmäen, Pukinmäen, Herttuaniemen, Kulomaan, Puodinkylän ja Degerön taajaväkiset yhdyskunnat, Huopalahden maalaiskunnan alueella olevat Lauttasaaren ja Munkkiniemen taajaväkiset yhdyskunnat sekä Oulunkylän ja Kulosaaren taajaväkiset yhdyskunnat. Helsingin kaupunkiin liitettävillä alueilla olevien yhdyskuntien omaisuus ja vastuu niitten sitoumuksista siirtyvät kaupungille.

X. Jaoitusmuutosten voimaanastuessa lakkaavat kaikki kaupunkiin liitettävillä alueilla voimassa olevat poliisijärjestyksen, terveydenhoitojärjestyksen ja palojärjestyksen alaan kuuluvat kuntien ja taajaväkisten yhdyskuntien järjestyssäännöt voimassa olemasta.

XI. Jaotusmuutosten jälkeen on Helsingin kaupunki edelleen oleva kaksikielinen kunta, jossa suomi on enemmistön kielenä ja ruotsinkielistä väestöä on vähemmän kuin kolmasosa kunnan väestöstä. Tikkurilan maalaiskunta on oleva kaksikielinen kunta, jossa suomi on enemmistön kielenä ja ruotsinkielistä väestöä on enemmän kuin kolmasosa kunnan väestöstä. Supistettu Helsingin maalaiskunta on oleva kaksikielinen kunta, jossa ruotsinkieli on enemmistön kielenä ja suomenkielistä väestöä on enemmän kuin kolmasosa kunnan väestöstä.

XII. Tämän kautta kumotaan valtioneuvoston joulukuun 22 päivänä 1924 tekemä päätös Helsingin maalaiskuntaan kuuluvan Santahaminan kylän liittamisestä Helsingin kaupunkiin siltä osin kuin päätös koskee kunnallista, hallinnollista, oikeudellista ja kameraalista liitosta.

XIII. Samoin kumotaan valtioneuvoston huhtikuun 5 päivänä 1922 tekemä päätös Helsingin maalaiskuntaan kuuluvien Talin ja Kánalan kylien sekä valtioneuvoston joulukuun 22 päivänä 1922 tekemä päätös samaan kuntaan kuuluvien Lehtisaaren lahjoitusmaan ja Vähä-Meilahden tilan siirtämisestä Huopalahden kuntaan siltä osin kuin päätökset koskevat kunnallista, hallinnollista, oikeudellista ja kameraalista siirtoa.

XIV. Uudenmaan läänin maaherraa kehoitetaan huolehtimaan siitä, että edellämäärättyjen kunnallisten jaotusmuutosten johdosta muodostuvat uudet kuntien väliset rajat viipymättä selvästi käydään ja osoitetaan sekä ryhtymään toimenpiteisiin, että näistä muutoksista johtuvat kameraaliset muutokset merkitään maakirjaan ja maarekisteriin niin pian kuin jaotuksen muutokset ovat astuneet voimaan. Rajaa käytessä Keravanjoessa Helsingin kaupunkiin liitettävien Tikkurilan kylän ja Helsingin pitäjän kirkonkylän osien sekä näitten kylien Tikkurilan maalaiskuntaan siirrettävien ja supistettuun Helsingin maalaiskuntaan jäävien osien välillä on raja vedettävä kulkemaan keskellä jokea noudattamalla heinäkuun 23 päivänä 1902 annettua lakia, joka sisältää määräyksiä välirajasta vedessä ja vesialueen jaosta, sekä siten, että kumpikin ranta katsotaan eri kyläksi. Myöskin tulee maaherran ottaa harkittavakseen, onko tarpeellista, että sellainen samaan tilaan kuuluvien tässä määrättyjen jaotusmuutosten alaisena olevien tiluksien toisistaan erottaminen myös kameraalisessa suhteessa toimeenpannaan, jota maan siirtämisestä eräissä tapauksissa kameraalisessa suhteessa hallinto- tai tuomiopiiristä toiseen toukokuun 19 päivänä 1925 annetussa laissa edellytetään, sekä rajankäynnin voitettua lainvoiman aikanaan tehdä tästä valtioneuvostolle esityksensä.
